

**T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYAT ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**LUGAT-İ TARİHİYYE VE COGRAFIYYE II. CİLT
(TRANSKRİPSİYON- İNCELEME-
MADDE BAŞI İNDEKSİ)**

**HAZIRLAYAN
Nami ERDOĞAN**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV**

AYDIN 2017

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eğitim Programları ve Öğretim Programı öğrencisi Nami ERDOĞAN tarafından hazırlanan “Lugat-I Tarihiyye ve Cografiyye I. Cilt (Transkripsiyon- İnceleme- Madde Başı İndeksi)” başlıklı tez, 22/06/2017 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı ve Soyadı:	Kurumu:	İmzası
Üye :	
Üye :	
Üye :	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans Tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun Sayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü V.

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

.../.../2017

Nami ERDOĞAN

ÖZET

LUGAT-I TARİHİYYE ve COGRAFIYYE II. CİLT (TRANSKRİPSİYON- İNCELEME- MADDE BAŞI İNDEKSİ)

Nami ERDOĞAN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV

2017, 363 sayfa

Bu çalışmamızda XIX. yüzyılın Osmanlı Sahası önemli lügatlerinden olan, Ahmed Rıfat'ın eseri “Lugat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye”nin ikinci cildinin transkripsiyonu yapılmıştır. XIX. yüzyılda Osmanlı Sahası Sözlük çalışmalarında önemli bir yeri olan bu sözlüğün ikinci cildi alfabetik düzenine göre “B-P-T-Ş” harflerini içermektedir. Bu sözlükte tarih ve coğrafya başta olmak üzere, matematik, kimya, fizik ve din bilimleri kavramları da açıklanmaktadır. Ansiklopedi niteliği taşıyan bu eser, Osmanlı Devleti'nin edebi ve kültürel yapısı alanında çalışacaklara da kaynaklık etmiş olacaktır. Ayrıca bu çalışmamızda, “Şekil Bilgisi” isim çekim ekleri ve isim yapım ekleri, Karahanlı Türkçesi, Harezmi-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'ndeki kullanımları ile önce ayrı ayrı tablolarda gösterilip daha sonra karşılaştırmalı tabloda verilmiştir. Sonra değerlendirme yapıp metinde geçen örnekler verilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'ndeki isimlere gelen çekim ve yapım eklerindeki dönemsel gelişim ve değişim örneklerle takip edilerek ortaya konulmuştur.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Tarih, Coğrafya, Ansiklopedi, Lugat, Ahmed Rıfat, Şekil Bilgisi

ABSTRACT

LUGAT-I HISTORY AND COGGRAPHY II. SKIN (TRANSCRIPTION - INVESTIGATION- INDEX BASED ON ARTICLE)

Nami ERDOĞAN

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. Ahmet NAHMEDOV

In this study, The second skin of Ahmad Rifat's work "Lugat-ı Tarihiyye and Geogrophy", which is one of the important lectaries of the Ottoman Period of the century, will be transcribed with the transcription of Turkish-Latin alphabet from Ottoman Turkish. XIX. This dictionary, which has an important place in Ottoman Turkish dictionary works in the 20th century, contains the letters "B-P-T-ğ". In this dictionary, concepts of mathematics, chemistry, physics, and religion are also explained, especially history and geography. The literary and cultural structure of the Ottoman Empire will also be revealed through this work, which is an Encyclopedia, and will also be a source for those who work.

KEY WORDS: History, Geography, Encyclopedia, Dictionary, Ahmad Rifat

ÖNSÖZ

Ahmed Rifat'ın “Lugat-ı Tarihiye ve Cografiyye” adlı eserinin ikinci cildinin incelendiği çalışmamızda öncelikle XIX. yüzyıl Osmanlı Sahası Edebiyatı ile genel durum verilmiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı Sahası'nda hazırlanan sözlükler genel hatlarıyla ele alınmıştır. Ahmed Rifat'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra “Şekil Bilgisi” isim çekim ekleri ve isim yapım ekleri(isimden isim ve fiilden isim yapım ekleri), Karahanlı Türkçesi, Harezmi-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'ndeki kullanımları ile önce ayrı ayrı tablolarda gösterilip daha sonra karşılaştırmalı tabloda verilmiştir. Değerlendirme yapıp metinde geçen örnekler verilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'ndeki dönemsel gelişim ve değişim örneklerle takip edilerek ortaya konulmuştur. Son olarak, “Lugat-ı Tarihiye ve Cografiyye” ikinci cildinin transkripsiyonu yapılmıştır. Eserin ikinci cildi “B-P-T-S” harflerini içermektedir. Ayrıca çalışmamızda alfabetik sırayla “madde başı indeksi” verilmiş, araştırmacıların sözcükleri kolayca bulması amaçlanmıştır.

Bu eserin hem edebiyat hem kültür hem de bilim alanına kazandırılması, önemli bir görevdir. Eserin bu alanlara katkı yapacağı şüphesizdir. Osmanlı Devleti'nde dile giren kavram ve şahsiyetlerin incelenmesi, bilim ve kültür durumunun tespitinin yapılması açısından eserin incelenmesi önemlidir.

Çalışma süresince yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Ahmed Nahmedov, Doç. Dr. Hasan GÜLTEKİN, Yrd. Doç. Dr. Ali İhsan YAPICI, Arş. Gör. Cihan DOĞAN'a ve maddi manevi desteğini esirgemeyen aileme ve dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Nami ERDOĞAN

İÇİNDEKİLER

KABUL ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMLER SAYFASI.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvii
TABLolar DİZİNİ	xix
EKLER DİZİNİ.....	xxi
Giriş.....	1
1. XIX. yy. Türk Edebiyatının Genel Durumu.....	3
1.1. XIX. yy.da Türk Edebiyatında Lügatler	6
1.2. Yağlıkçızade Ahmet Rıfat'ın Hayatı ve Eserleri	7
1.3. Araştırmaya Hazırlık Hakkında Genel Bilgiler	9
2. Lügat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye'de Şekil Bilgisi Özellikleri	15
2.1. Çekim Ekleri	16
2.1.1. Çokluk Eki	16
2.1.2. İyelik Eki	17
2.1.3. Aitlik Eki	18
2.1.4. Hâl Ekleri	19
2.1.4.1. Yalın Hâl	19
2.1.4.2. İlgi Hâli	19
2.1.4.3. Yükleme Hâli	20
2.1.4.4. Yönelme Hâli	20
2.1.4.5. Bulunma Hâli	21
2.1.4.6. Ayrılma Hâli	21

2.1.4.7. Eşitlik Hâli	22
2.1.4.8. Vasıta Hâli	23
2.1.5. Yön Gösterme Eki	23
2.2. Yapım Ekleri	25
2.2.1. lık/+lik;+luğ/+lük	37
2.2.2. +cı/+ci;+çı/+çi ;+çı/+çi;+çu/+çü	38
2.2.3. +lı/+li;+lu/+lü	38
2.2.4. +sız/+siz;+suz/+süz	39
2.2.5. +ki	40
2.2.6. +cık/+cik; +cuğ /+cük	40
2.2.7. +cak/+cek	41
2.2.8. +an/+en	42
2.2.9. kek	42
2.2.10. +cağız/-ceğiz	42
2.2.11. +ca/+ce;+ça/+çe	43
2.2.12. +daş	43
2.2.13. +ncı/+nci;+ncu/+ncü	44
2.2.14. +layın/+leyin	44
2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri	45
2.3.1. -mağ/-mek	59
2.3.2. -ma/-me	59
2.3.3. -ış/-iş;-uş/-üş	60
2.3.4. -dık/-dik;-duğ/-dük	60
2.3.5. -maz/-mez	61
2.3.6. -ak/-ek	61
2.3.7. -arağ/-erek	62

2.3.8. -mış/-mış; -muş/-müş	62
2.3.9. -an/-en	63
2.3.10. -dıķ/-dik ; -duķ/-dük	63
2.3.11. -ıp/-ip	64
2.3.12. -acaķ/-ecek	65
2.3.13. -ıcı/-ici; -ucu/-ücü	66
2.3.14. -ınca /-ince; -unca/-ünce	66
2.3.15. -maķsızın /-meksizin	67
3. Metnin Çevriyazısı	68
TARTIşMA VE SONUÇ	330
EKLER	361
Kaynaklar	361
ÖZGEÇMİş	367

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

EAT : Eski Anadolu Türkçesi

Haz : Hazırlayan

Çev : Çeviren

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Transkripsiyon işaretleri	9
Tablo 2.1.Çokluk Ekleri	16
Tablo 2.2. İyelik Ekleri	17
Tablo 2.3.Aitlik Ekleri	18
Tablo 2.4. Yalın Hâl.....	19
Tablo 2.5. İlgi Hâli	19
Tablo 2.6.Yükleme Hâli	20
Tablo 2.7. Yönelme Hâli	20
Tablo 2.8. Bulunma Hâli	21
Tablo 2.9. Ayrılma Hâli	21
Tablo 2.10. Eşitlik Hâli	22
Tablo 2.11. Vasıta Hâli	23
Tablo 2.12. Yön Gösterme Eki.....	23
Tablo 2.13. Karahanlı Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri	25
Tablo 2.14. Harezmi-Kıpçak Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri.....	26
Tablo 2.15. Çağatay Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri.....	27
Tablo 2.16. Eski Anadolu Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri	28
Tablo 2.17. Osmanlı Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri.....	29
Tablo 2.18. Tütükiye Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri.....	31
Tablo 2.19. İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu	32
Tablo 2.20. Karahanlı Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	45
Tablo 2.21. Harezmi-Kıpçak Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri	46
Tablo 2.2. Çağatay Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri	47
Tablo 2.22. Eski Anadolu Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	48
Tablo 2.23. Osmanlı Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri	49

Tablo 2.24. Türkiye Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri	52
Tablo 2.25. Fiilden İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu	54
Tablo 3.1. [195] (B) Harfinde Olan Memâlik-İ Devlet-İ ‘aliyye	225
Tablo 3.2. Muşhaf-ı şerife göre bakılması gereken numaralar tablosu	281
Tablo 3.3. (T) Harfinden Olan Memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye tablo 1.....	319
Tablo 3.4. (T) Harfinden Olan Memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye tablo 2.....	320
Tablo 5.1. Kavramlar Tablosu.....	354

EKLER DİZİNİ

EK 1. Madde Başı İndeksi.....	357
EK 2. Kavramlar Tablosu.....	374

GİRİŞ

Sözlük, kelime anlamı olarak, bir dilin kelimelerini içeren ve onların dilde kazandıklarını alfabetik sırayla veren eserlerin adıdır. Bunun yanı sıra sözlük, bir milletin millî bir parçası olan dilinin de önemli bir unsurudur. Bu bakımdan, Cemil Meriç, “Kamûs, namustur” demektedir. Öyle ki, varlığını tüm dünyaya kabul ettirmek isteyen milletler, öncelikle dilden işe başlarlar. Kendi sözcükleriyle konuşur, eserler verir ve sonunda bu sözcüklerden kendi sözlüğünü oluşturur.

Sözlük, Türk Milleti'nin yabancı olmadığı bir alandır. XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud, Türk diline en değerli hediyesini sunmuştur. Bu eser, XIX. yüzyılda tek nüshası Ali Emirî Efendi tarafından bir sahafda bulunan “Dîvânü Lügati't-Türk”tür. İlk tohumlarını bu şekilde atan Türk sözlükçülüğü, zamanla pek çok dilde sözlük ortaya koymuştur. Günümüzde “sözlük” dediğimiz eserlerin adı, eskiden “lugat” ya da “kamus” olarak adlandırılmıştır.

Sözlük alanında eserlere sadece bizde değil, dünyanın her tarafında raslanılmaktadır. Batı'da sözlük “dictionary” ve “lexicon” adıyla anılmaktadır. Batılı dilciler, sözlüklerini genel olarak alfabetik sırayla dizmişlerdir. Genel bir kabule göre, Batı'nın ilk sözlüğünü İskenderiye Müzesi'nde bir kütüphaneci olan Bizanslı Aristophanes hazırlamıştır. Öte yandan Doğu toplumlarında ise X. Yüzyılda Fârablî İsmail Cevherî'nin “Sihah” adlı eseri Arapça ilk sözlük olarak görülmektedir.

Osmanlı sahasında ise modern anlamda sözlükçülük çalışmaları Lale Devri'nde Vankulu Lugati'nin basılmasıyla başlamıştır. Ardından XIX. yüzyıla geldiğimizde Şemseddin Samî, bizim batılı anlamda ilk sözlüğümüz olan “Kamûs-ı Türkî” adlı eseri meydana getirmiştir. Bu sözlüğün diğerlerinden farkı kelimelerin alfabetik dizimi ve kelimelerin sırayla verilmesidir. XIX. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde sözlükçülüğün en verimli çağlarından olmuştur. Bu dönemde pek çok aydın “lugat” çalışması yapmış ve Türk diline hizmet etmiştir.

“Sözlük” sadece kelime anlamının verilmesi olarak görülmemiş, aynı zamanda bir başvuru kaynağı olarak da görülmüştür. İletişim imkanlarının günümüzdeki gibi olmadığı dönemlerde insanlar, bir konu hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için de “sözlük”lere başvurmaya başlamışlardır. XVIII. yüzyılda bu amaçla “Temel Britanica” adında İskoçya'da hazırlanan bir ansiklopedi ortaya

çıkmiştir. Bu ansiklopedi bugün dahi temel başvuru kaynaklarından. Türk dilinde ise bu anlamda yapılan eserler Osmanlı Devleti'nde çoğu zaman tema bazlı olmaktaydı. Örneğin, şairleri incelemek isteyen bir kişi, öncelikle farklı yüzyıllarda kaleme alınmış “tezkire”lere bakacaktı, “evliyalari” incelemek isteyen ise “evliya menkıbeleri”ni anlatan ciltlerce tutan eserlere bakacaktı.

İşte bu duruma bir çözüm arayışında olan Osmanlı aydınları,Batı'nın “ansiklopedi”sine benzer, sözlükler ortaya çıkarmaya başlamıştır. Yine, XIX. yüzyılda Şemseddin Sâmî, “Kamûsü'l-Âlâm” adında büyük eserini ortaya çıkarmıştır. 6 ciltten oluşan bu eser, Türk-Arap-Fars bilim adamları, şairleri ve önemli kişilerinin bilgilerini içermektedir. Bunun arkasından çalışmasını yaptığımız ve yedi ciltten meydana gelen Ahmet Rıfat'ın “Lügat-ı Tarihiyye ve Cografıyye” adlı eseri meydana getirilmiştir. XIX. yüzyıldaki şartları düşündüğümüzde, Ahmed Rıfat'ın Türk diline ve kültürüne yaptığı bu hizmet, şüphesiz takdire şayandır. Ahmed Rıfat, bu eserini yedi cilt olarak alfabetik olarak hazırlamıştır.

Ahmed Rıfat'ın bu eseri, tarih, coğrafya, kimya, fizik, matematik, din ve pek çok konu ve şahsiyetin bilgisini içermektedir. Özellikle eserde, matematiği ilgilendiren alanlarda verilen bilgiler en ince ayrıntısına değin titizlikle hazırlanmıştır. Yeri geldiğinde, kavramla ilgili örneklere de yer vermiştir. Batılı anlamda hazırlanan “ansiklopedi”lerle kıyaslandığında, Ahmed Rıfat'ın eserinin onlarla boy ölçüşecek seviyede olduğu görülmektedir.

1. XIX. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATININ GENEL DURUMU

XIX. yüzyıl genel olarak, Osmanlı Devleti'nin artık Batı'nın üstünlüğünü kabul ettiği ve toprak kayıpları nedeniyle önlemler almak zorunda kaldığı bir dönem olarak görülmektedir. Askerî başarısızlıklar sebebiyle Osmanlı Devleti, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmış, yerine Batılı tarzda askerî idare getirmeye çalışmıştır. Fakat, bunda başarılı olunamamıştır. Batı'nın siyasî, teknolojik, askerî üstünlüğü artık kabul edilmiştir.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti, 1789'da başlayan Fransız İhtilali'nin dünyaya yaymış olduğu "milliyetçilik" akımından en fazla etkilenen devletlerden biri olmuştur. Kozmopolit yapısı nedeniyle, birçok milleti bünyesinde barındıran Osmanlı Devleti, azınlıkların milliyetçi hareketleriyle mücadele etmek isterken, bunlara birçok ayrıcalık da tanımıştır. Milliyetçiliğin zararlarından fazlasıyla etkilenen Osmanlı Devleti, Batılı güçlerin desteğini alan azınlıklarla mücadelede başarılı olamamış, bu azınlıklara ya ayrıcalıklar ya da azınlıkların bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır.

İşte bu dönemde, milliyetçi akımların etkisini azaltmak amacıyla, "Osmanlılık" ve "İslamcılık" olmak üzere devlet tarafından desteklenen iki siyasî düşünce ortaya çıkmıştır. Batılıların da baskısıyla, 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanı ile birlikte din, dil ve milliyet ayrımı yapılmaksızın herkes kanunlar önünde eşit hale gelmiştir. Kanunun üstünlüğü ile beraber, herkesin mal ve can güvenliği koruma altına alınmıştır. Avrupa tipi mahkemeler açılarak, azınlıkların da anayasal hakkı verilmeye çalışılmıştır.

XIX. yüzyıl sadece kanunî değişimlerde kendine yer bulmamıştır. Bu dönemde siyaset adamları ve düşünürler de Batı'nın etkisi altında kalmışlardır. Bu dönemde aydınları etkileyen ve cazibe merkezi olan ülke Fransa, dil ise Fransızca'dır. Avrupa'yı tanımaya Fransa'dan başlayan aydınlar, oranın bilim ve teknikteki ilerlemesini izlemiş, bunların Osmanlı Devleti'nde de var olmasını istemişlerdir. Ayrıca Fransızca öğrenerek, Batı'yı yakından tanımak istemişlerdir. Öte yandan, muhafazakar düşüncede olanlar ise, siyasî ve askerî başarısızlığın temelini ahlakî çöküntü olduğunu dile getirmeye çalışmışlardır (Şentürk;Kartal 2004: 461). Lale Devri'nde Batı'dan alınan teknolojiye karşı çıkan düşünce, bu

yüzyılda bu tür gelişimlere iyimser bakmaya çalışmıştır (Şentürk;Kartal 2004:461).

Batı'dan yayılan “milliyetçilik” akımı Osmanlı Devleti'nde sadece azınlıkları etkilemekle kalmamış, Osmanlı Devleti içerisinde bulunan aydınları da yavaş yavaş etkisi altına almaya çalışmıştır. Ama, bu dönemde aydınlar arasında da hakim düşünce “Osmanlıcılık” fikridir. Yine bu dönemde, batılı Türkologlar, Orta Asya'da Türk tarihi ve kültürüyle ilgili çalışmalar yapmışlardır (Şentürk;Kartal 2004: 462).

Osmanlı Devleti'nde, XIX. yüzyılda “tercüme faaliyetleri” ön plana çıkmıştır. Bunun ilk adımı 1832'de II. Mahmud tarafından açılan “Tercüme Odası”dır. Bu kurumun açılmasının maksadı, Batı'dan dilimize tercüme yapmak ve dil üzerinde çalışarak sadeleşmesini sağlamaktır. Buraya giren Ahmet Vefik'in hem Fransa ile dostane ilişkisi hem de Fransızca'dan yaptığı tiyatro çevirileri onun yenileşme hareketlerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Şentürk;Kartal 2004: 463). Bu gelişmelerin yanısıra, eğitim metodu dönemine göre geride kalmış olan “medrese”lerin yanında, batılı tarzda eğitim veren okulların açılmasına da çalışılmıştır (Korkmaz 2011: 7).

XIX. yüzyıldaki edebî faaliyetlere baktığımızda Batı Edebiyatı'nın etkisinin yayılmaya başladığı görülmektedir. Daha önceki dönemlerde etkisini hissettiren Divan Edebiyatı, bu dönemde artık kendini tekrarlamaya başladığı görülmektedir. XVIII. yüzyılda Divan Edebiyatı'na yeni bir soluk getirmeye çalışan “Sebki Hindî” ekolü artık etkisini gösterememiştir. Artık anlaşılır bil dil kullanmanın gerektiğine inanan ve Divan Edebiyatı'nı takip eden şairler, “mahallî” unsurlara şiirlerini açmışlardır. Yetenekli şairlerin eserlerinde edebî şekilde yer alan bu unsurlar, taklit seviyesinde olan şairlerce bayağılık seviyesine inmiştir. Artık Divan Şiiri'nde bu dönemde hiciv ve küfrün yaygın olduğu görülmektedir. Tasavvuf ile bu şiiri eski canlılığına getirme çabaları da maalesef yeterli olamamıştır (Şentürk;Kartal 2004: 467). Öte yandan, bu dönemde divan şiirinin nazım biçimleriyle yeni konular hakkında şiirler yazılmaya başlanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan “hürriyet” kavramı Nâmık Kemâl'in “Hürriyet Kasidesi”nde kendine yer bulmuştur. Kasidelerde genellikle Allah, peygamber, din uluları ve padişahlar anılırken, yeni kavramlar eski nazım biçimleriyle anlatılmaya çalışılmıştır.

Divan Şiiri'nin etkisinde kalan aydınlar “Encümen-i Şuarâ” adında bir topluluk meydana getirmişlerdir. H. 1277'den H. 1278'e kadar süren bu topluluk, Hersekli Ârif Hikmet'in evinde toplanan “*Kadirî Şeyhi Osman Şems Efendi, Mehmet Lebîb Efendi, Koniçeli Mûsâ Kâzım Paşa, Hoca Sâlih Nâ'îlî, İbrahim Hâlet Bey, Recâî-zâde Mehmed Celâl, Memduh Fâik Bey, Deli Hikmet, Mustafa Refik Bey (...), Ziya Paşa ve Nâmîk Kemâl*” (Şentürk;Kartal 2004: 467-468) gibi üyeler tarafından oluşturulmuştur. Fakat, bir süre sonra topluluğun üyeleri, özellikle Ziya Paşa ve İbrahim Şinasî ile tanıştıktan sonra Nâmîk Kemâl'in artık Batı edebiyatını takip etmeleriyle dağılmıştır. Divan Şiiri'ni yaşatmak isteyen bu topluluğun ilginç bir yönü ise, şiirlerinde artık Fransızca sözcükleri de kullanmaya başlamalarıdır (Şentürk;Kartal 2004: 468).

XIX. yüzyıl “şarkı” türünde Enderûnlu Vasıf, “tarih” türünde Sürûrî ve Refî-i Kâlâyî, “kıt'a” türünde Eşref Paşa, “rubai” türünde Mahmed Celâleddin Paşa, “müseddes”de ise Şeref Hanım dikkat çekmektedir (Şentürk;Kartal 2004: 461).

Bu dönemde “Halk Edebiyatı”nı ise; “*Âşık Ali, Âşık Bedrî, Âşık Cevrî, Âşık Gülzârî, Âşık İkrârî, Âşık Kemâlî, Âşık Lûtfî, Meslekî, Âşık Rûşenî, Bahrî, Bayburtlu Celâlî, Bayburtlu Zihnî, Bey Oğlu, Bezlî, Bezmî, Ceyhûnî, Dadaloğlu, Dârendeli Remzî, Deli Boran, Dertli, Erzurumlu Emrah, Everekli Seyrânî, Ferdî, Gedâî, Gündeşli Oğlu, Hengâmî, Ispartalı Seyrânî, Kâmilî, Konyalı Şem'î, Kusûrî, Kütahyalı Pesendî, Meydânî, Micmerî, Minhacî, Muhibbî, Pinhânî, Ruhsatî, Serdârî, Sillemi Devâmî, Sillemi Figânî, Sillemi Nigârî, Sillemi Sürûrî, Sillemi Zehrî, Sümmânî, Şenlik, Tahirî, Tokatlı Nûrî, Yozgatlı Nâzî*” (Çelik 2008:7) adlı şairler oluşturmaktadır. Bunlar arasında bu dönemde, Bayburtlu Zihnî, Dadaloğlu ve Erzurumlu Emrah en fazla öne çıkan şairlerdir.

XIX. yüzyıl “Divan Edebiyatı”nın başlıca şairleri ise; “Enderûnlu Vasıf, Keçecizâde İzzet Mollâ, Şeyhülislam Ârif Hikmet, Şeref Hanım, Leskofçalı Gâlib, Yenişehirli Avnî, Hersekli Ârif Hikmet, Âkif Paşa, Leylâ Hanım, Aynî, Pertev Paşa, Dâniş, Kâzım Paşa ve Osman Nevres”dir (Şentürk;Kartal 2004: 469).

Bu dönemde şiirin yanısıra asıl önemli gelişme nesir türlerinde ve dilinde görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan ilk resmi gazete “Takvîm-i Vakâyî”(1831) yayın hayatına başlar. Ardından “Cerîde-i Havadîs”(1840), İngiliz William Churchill tarafından yarı resmi gazete olarak yayımlanır. Fakat, bu

gazeteler halkın ilgisi için yazılmaktan ziyade, resmi haberleri ve çıkan kanunları duyurmak için yayına başlamışlardır. 1860 yılına gelindiğinde İbrahim Şinasî, Osmanlı Devleti'nde ilk özel gazeteye çıkarmayı başlar. Bu gazete ile birlikte, birçok makale, deneme, gezi yazısı, roman, hikaye ve tiyatro türleri gazetelerde görülmeye başlar. Bu özel gazetenin ardından dönemin birçok yazarı, kendi düşüncelerini iletmek amacıyla gazete çıkarmaya başlar. Bu dönemde nesir dilinde, sadeleşmeye doğru gidildiği ve Türkçenin önem kazanmaya başladığı görülür.

XIX. yüzyılda mesnevi ve halk hikayelerinin yerini yavaş yavaş Batılı tekniklere uygun hikaye ve romanlar almaya başlar. Yazılan eserler daha gerçekçi ve yaşama uygun bir özellik taşımaktadır. İlk roman denemesi bir çeviridir. Yusuf Kâmil Paşa, Fenelon'un "Telemak" adlı eserini dilimize kazandırmıştır. Şemsettin Sâmî ise "Taaşşûk-ı Talat ve Fitnat" eseriyle ilk yerli romanı yazar. Ardından Nâmık Kemâl'in ilk tarihi romanı olan "Cezmi" ve ilk edebî eser olan "İntibah" yayımlanır. Bu dönemde İstanbul dışını anlatan bir köy romanı olan "Karabibik" Nâbîzâde Nâzım tarafından kaleme alınır. Şinâsî, bizde "ilklerin adamı" olarak bilinir. Bunun sebebi ise ilk makaleyi ve batılı anlamda ilk tiyatro eserini yazmasıdır. Bunun yanında "noktalama işaretleri"ni ilk olarak kullanan da odur. Daha önceden kaleme alınan nesir türündeki eserlerde sadece (,) ya da (.) kullanılmakta ve seciler cümlelerin gidişatını belirler iken, noktalama işaretleri artık bu soruna bir çözüm getirmiştir. Bu dönemde eserler genellikle, halkı eğitmek için kaleme alınır. Okuyucuya, roman ve hikayelerde bilgi verilmeye çalışılır. Bunu da daha çok Ahmet Mithat Efendi, romanları aracılığıyla yapmaya çalışır. Öte yandan Ahmet Mithat Efendi "Letâif-i Rivâyât"; Samipaşazâde Sezâî ise "Küçük Şeyler" adlı eseriyle batılı tarzda ilk hikaye örneklerini yazar (Parlatır 1989: 12-18).

1.1. XIX. Yüzyılda Türk Edebiyatında Lügatler

Lügat, diğer bir deyişle sözlük, kelimelerin anlamlarını içeren, kelimenin farklı dildeki karşılıklarını ifade eden klavuz eserdir. Türk Dili'nin ilk sözlüğü bilindiği üzere Kaşgarlı Mahmud'un kaleme almış olduğu "Divânü Lügati't-Türk" adlı eserdir. XIX. yüzyıla gelinceye değin ise, Türkçe – Arapça, Türkçe – Farsça ve değişik dillerle ilgili olmak üzere pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu sözlüklerin özellikleri genel itibarıyla; sözcüğün anlamının farklı dillerde verilmesi, nesir halinde yazılmış olanların sözcükleri birbiri ardına dizerek

yazması (Örn. Van Kulu Lugati), ya da manzum şekilde kaleme alınmış olmalarıdır.¹

XIX. yüzyıla gelindiğinde ise, Mütercim Âsım'ın hazırlamış olduğu “Tıbyân-ı Nâfi der-Terceme-i Burhân-ı Kâti” lügatı Farsça'dan; “El-Okyanusu'l-basît fi-Tercemeti'l-kâmûsi'l-muhît” lügatı ise Arapça'dan çevrilmiş sözlüklerdir. Yenişehirli Avnî'nin yarım kalan ve çeşitli bilim dalları ile ilgili terimlere yer verdiği “İstılâhât Lügati”, tıp terimleriyle ilgili Hayrullah Efendi'nin “Lügat-ı Tıbbiyye”si göze çarpmaktadır (Şentürk;Kartal 2004: 487).

Bu dönemde sözlükçülükteki asıl değişim Şemsettin Sâmî'nin yazmış olduğu “Kâmûs-ı Türkî” adlı sözlükle başlar. Bu sözlüğün diğer sözlüklerden farkı, Türkçe kökenli ve Türkçeleşmiş kelimeleri ihtiva etmesi ve Türk alfabesinin dizilimiyle yazılmış olmasıdır. Bunun yanı sıra bilim adamları ve bilim dallarıyla ilgili kaleme almış olduğu “Kâmûsü'l-Âlâm” adlı 6 ciltten oluşan sözlüğü de önemli bir eserdir (Şentürk;Kartal 2004: 487).

Şemsettin Sâmî'nin hazırlamış olduğu sözlük örnek alınarak, bu dönemde birçok sözlük oluşturulmaya başlanmıştır. Bu sözlüklerden biri de altı ciltten oluşan, coğrafya ve tarih kavramlarını içeren Ahmet Rifat'ın yazmış olduğu “Lugat-ı Târîhiyye ve Cografiyye” adlı eserdir.

Bu dönemde de yazılan lügatlerin dili, halkın anlayabileceği seviyededir. Herkesin faydalanması arzusuyla yazılan bu eserlerde, anlatımda sanat yapmaktan kaçınılmıştır. Ayrıca, Fransızca, İtalyanca, İngilizce ve Latince kavramlar da sözlüklerde kendine yer bulmuştur.

1.2. Yağlıkızade Ahmed Rifat'ın Hayatı ve Eserleri

Ahmed Rifat, Bursalı Mehmet Tahir'in “Osmanlı Müellifleri” adlı eserinde şu şekilde anlatılmıştır:

¹ Konunun dışında olduğu için “Türk Sözlükçülük Geleneği” ile ilgili ayrıntılı bilgi ve örnek verilmemiştir. Daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler “Paşa Yavuzarslan(2009), “Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü”. Tiydem Yayıncılık: Ankara”, Mehmet Ölmez'in “Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü” (http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/mehmet_olmez_turk_dillerinin_sozlukleri_sozlucukluk.pdf E.T 20.11.2016) çalışmalarına bakabilirler.

“Babası Isparta’da Şāban Çelebi-zāde denilen bir aileden olup kendisi İstanbul doğumludur. (Muhāsebat-ı Atīka) Muhasebeciliğinden emekli yüksek himmet sahibi bir zat idi. İlim ve irfan erbabından, hayat hikāyelerine vākıf maārifçi bir zat oldukları muhtelif eserleri şahittir. Vefâtı 1312 (1895)’de olup mezarı Fatih civārında Emîr Buhârî Dergâhı avlusundadır” (Bursalı Mehmed Tahir 1975: III: 125).

Mehmed Süreyya’nın hazırlamış olduğu “Sicill-i Osmanî” adlı eserde ise Ahmed Rifat şu şekilde anlatılmaktadır:

“Maliyeden yetişip mümeyyiz ve Zilhicce 1284’de (Nisan 1868) bahriye muhasebecisi ve Rebiyülevvel 1285’de (Temmuz 1868) idāre-i bahriye reisi ve azilden sonra 1290’da (1873) Girit Defterdarı, 1294’de (1877) İzmir rūsūmat müdürü, sonra Islahat Komisyonu azası, eshām-ı fevkalāde müdürü, Selānik defterdarı ve nihayet muhasebāt-ı atīka muhasebecisi olmuş ve 7 Recep 1312’de (4 Ocak 1895) vefāt eylemiştir. Emir Buharî’de medfundur. Tarih ilminde māhir olup Lūgat-ı Tarihiyye ve Coğrafiyye adında yedi ciltlik bir eseri vardır. Meşhûr ressamdır” (Mehmed Süreyya: V: 1393).

Ahmed Rifat görüleceği üzere, daha çok “Lugat-ı Târihiyye ve Coğrafiyye” adlı eseriyle tanınmıştır. Ahmed Rifat, bu eserinde, alfabetik bir sırayla, tarih, coğrafya, din, felsefe ve çeşitli alanlardaki kavramlar hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Tek başına hazırladığı bu eser, döneminde “Kāmûsü’l-Ālām”dan sonra bilim dallarıyla ilgili hazırlanan bir sözlük olarak göze çarpar. Lugatte, çeşitli kavramlar konusunda, yerine göre ayrıntılı yerine göre de genel özellikler verildiği dikkat çekmektedir. Özellikle matematik, fizik, kimya gibi bilim dallarında daha çok ayrıntıya girdiği görülmektedir. Bu eserin ilk iki cildi 1299’da, son beş cildi ise 1300’de İstanbul’da basılmıştır (Özcan 1989:II: 131).

Ahmed Rifat’ın bu eseri haricinde yazmış olduğu eserler şu şekildedir(Özcan 1989: 131; Bursalı Mehmed Tahir 1975: III: 125):.

1- **Nakdü’t-tevârih:** Genel bir tarih kitabı olan bu eserde insanlığın yaratılışından 1878 yılına kadar olan olaylar sırasıyla anlatılmıştır. İstanbul 1296’da basılmıştır.

2- **Tasvîr-i Ahlâk:** Ahlâk ile ilgili kavramları içerin alfabetik sırayla yazılmış bir sözlüktür. 1305'te İstanbul'da basılan eser, yine 1975 yılında yeni harflere aktarılarak yayımlanmıştır.

3- **Bergüzâr:** Kınalızâde Âlî'ye ait olan "Ahlâk-ı Alâî" adlı eserin özeti şeklinde olan bu eser, Hanya'da 1291'de basılmıştır.

1.3. Araştırmanın Hazırlanışı Hakkında Bilgiler

Tablo 1.1. Transkripsiyon İşaretleri

ا (آ)	a, ā	ص	s
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ء	'	ط	ṭ
ب	b, p	ظ	z
پ	p	ع	'
ت	t	غ	ğ
ث	s	ف	f
ج	c, ç	ق	k
چ	ç	ك	k, g
ح	h	ك	ñ
خ	h	ل	l
د	d	م	m
ذ	z, d	ن	n
ر	r	و	v, ū, u, ü, o, ö
ز	z	ه	h, a, e,
ژ	j	ی	y, ı, i, ĩ
س	s		
ش	ş		

1- Eserin çevriyazısı yapılırken üstteki tabloda gösterilen transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

2- Eser matbu bir metin olduğundan nüsha farkları verilmemiştir.

3- Sayfa numaraları [] içinde; satır numaraları ise () içinde verilmiştir.

4- Metinde okunamayan kısımlar (...) olarak gösterilmiştir.

- 5- Çevriyazıda, Prof. Dr. İsmail Ünver'in “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” makalesi esas alınmıştır.
- 6- Eser Tanzimat Dönemi'ne ait ve matbaa aracılığıyla basıldığından, her nüshası aynıdır. Bu yüzden çevriyazısı yapılan esere “<http://archive.org/download/lugatitarihiyeva05rifa/lugatitarihiyeva02rifa.pdf>” internet sayfası üzerinden ulaşılmıştır.
- 7- Ayetleri ve çeşitli bilgileri içeren dipnotlar tarafımızca yazılmıştır.
- 8- Bu çalışmada yedi ciltten oluşan eserin 2.cildinin çevriyazısı yapılmıştır.
- 9- Bu çalışmada yapım ekleri ve çekim ekleri gösterilirken, çekim ekleri ve isimden isim yapanların başına + sembolü getirilirken; fiilden isim yapanalar için – sembolü kullanılmıştır.
- 10- Eserde geçen eklerin önce kendi tabloları daha sonra ise karşılaştırmalı tabloları verilmiştir.

Araştırma Hakkında Genel Bilgiler

Çalışmanın Konusu: Çalışmasını yaptığımız, Ahmed Rıfat'ın en önemli eseri “Lugat-ı Tarihiyye ve Cografıyye” adlı eserinin ikinci cildinin transkripsiyonunu yapıp Türkiye Türkçesine aktarmak ve Karahanlı Türkçesi, Harezmi-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ad kategorisini inceleyip madde başı indeksi hazırlamaktır. Çalışmamız; transkripsiyon, şekil bilgisi ve indeks olarak bölümlere ayrılmış çok kapsamlı bir çalışmadır.

Çalışmanın Amacı: Ahmed Rıfat'a ait yedi ciltlik “Lugat-ı Tarihiyye ve Cografıyye” adlı eserin ikinci cildinin latin harfleri ile transkripsiyonunu yapıp madde başı indeksini hazırlayıp şekil bilgisi olarak da ad kategorisini çalışmaktır. Bu çalışma neticesinde isim çekim eklerinin; isimden isim yapım ekleri ve fiilden isim yapım eklerinin Karahanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine kadar olan tarihsel süreçteki değişimlerinin gözlemlenmesi ile birlikte, içerdiği 723 kelime ile alanında şüphesiz bir boşluğu dolduran bir “lugat” olmaktan ziyade, tarih, coğrafya, din, matematik, fizik, kimya, felsefe, şiir ve pek çok kavramı detaylı bir

şekilde açıklayan, günümüz kavramıyla bir ansiklopedi özelliği taşıyan bu eseri ‘‘dil bilim’’ alanına sunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın Önemi: Günümüz şartlarında, bilgiye erişimin birkaç adımla olduğunu ve yediden yetmişe herkesin bilgiye kolayca ulaşabildiğini görmekteyiz. Fakat, çok değil 150 sene önce bilgiye gittiğimizde, bilgiye erişmenin kolay olmadığı dönemlerde insanların bilgiye ulaşmak için ciltler dolusu eserlere müracaat etmekte olduğu görülmektedir. Bu eserlerden birisi de şüphesiz ki alanında çok yönlü ve içeriğiyle çok zengin bir eser olan çalışmasını yaptığımız ‘‘Lugat-1 Tarihiyye ve Cografıyye’’dir. Bu eserin sözlükçülük alanında dilciliğe katkı sunacağı şüphesizdir. Ayrıca Karahanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine kadar olan beş dönemin incelenmesi ile ad kategorisini oluşturan isim çekim ve yapım eklerinin gelişimi tablolarla gözükmektedir.

Bu çalışmanın sonunda Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi isim kategorisindeki yapım ve çekim eklerinin değişimi görülmüş olacaktır. İsimden isim ve fiilden isim yapım eklerinin karşılaştırmalı tabloları verilip buradan Türkçe’nin tarihi dönemlerdeki eklerde görülen değişimin görülecek olması da ad kategorisi çalışacaklara kolaylık sağlaması açısından önemlidir. Tablolardan sonra Osmanlı Türkçesi döneminde yazılan eserde kullanılan çekim ve yapım eklerinden metinde karşılığı olan eklerin örnekleri verilmiştir ve Eski Anadolu, Osmanlı ve Türkiye Türkçesi dönemlerindeki gelişiminden kısaca bahsedilmiştir. Özetle bu çalışmadan beklentimiz ve bu çalışmayı yapmaktaki amacımız, alanla ilgili çalışma yapmak isteyenlere kaynak oluşturması hedeflenmektedir.

Materyal ve Yöntem: Çalışmamızda, yedi ciltten oluşan ‘‘Lugat-1 Tarihiyye ve Cografıyye’’adlı eserin, çevriyazısını yaptığımız ikinci cildinde görüldüğü üzere ‘‘B-P-T-S’’ harfleriyle başlayan 723 sözcüğün anlamı verilmiştir ve madde başı indeksi hazırlanmıştır. Ayrıca amaçlarımızdan birisi de dilcilik alanına sözlük dışında isim kategorisinde çalışma yapacak olan araştırmacılara kaynak olarak kullanabileceği bir çalışma hazırlamaktır. Bunlar için Ahmed Rıfat’a ait yedi ciltlik ‘‘Lugat-1 Tarihiyye ve Cografıyye’’. adlı eserin ikinci cildi kullanılmıştır. Bu kaynağın, önce Latin Alfabesi ile transkripsiyonu yapılmış olup daha sonra madde başı indeksi yapılmıştır. Şekil bilgisi ad kategorisi incelemelerinde Karahanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine beş Türkçe döneminin yapım ve çekim ekleri tablolar halinde verilmiştir. Önce her dönemdeki

ekler örnekleri ile beraber verilmiş olup daha sonra bütün bu 5 dönemin karşılaştırmalı yapım ekleri tablosu verilmiştir. Osmanlı Türkçesi Döneminde kaleme alınan çalışmamızın içinde geçen ekler bunların metinde geçen örnekleri ve Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki tarihi gelişimi verilmiştir. Ad kategorisindeki isim çekim ve yapım ekleri incelenirken kullanılan ve istifade edilen kaynaklar ”kaynak özetleri” kısmında verilmiştir.

Kaynak Özetleri: Ahmed Rıfat’ın “Lugat-ı Tarihiyye ve Cografiyye” isimli eserinin 2.cildi ana kaynağımızdır.

Çalışmamızda, “Lugat-ı Tarihiyye ve Cografiyye”nin latin harfleri ile transkripsiyonu yapılırken aşağıdaki kaynaklardan yararlanılmıştır.

- 1) Devellioglu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- 2) Etik, Arif (1968) . *Farsça-Türkçe Lugat*. Atilla Ofset Basımevi: İstanbul
- 3) Mutçalı, Serdar (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- 4) Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III*. İstanbul: MEB Yayınları.
- 5) Sâmî, Ş. (2013). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- 6) [http:// www.kubbealti.com](http://www.kubbealti.com)

Bu kaynaklara başvurularak, Latin harfleriyle transkripsiyon yaparken en az hatayla çeviri amaçlanmıştır.

Şekil bilgisi ad kategorisi çalışmamızda ise Karahanlı Türkçesi, Harez-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile ilgili yazılmış aşağıdaki eserler temel alınmıştır:

- 1) Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- 2) Karamanlıoğlu, A. Fehmi (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

- 3) Eckmann, J. (2003). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (haz: Osman Fikri Sertkaya). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- 4) Eckmann, J. (2017). *Çağatayca El Kitabı* (çev.:Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- 5) Gülsevin, G. (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- 6) Timurtaş, F. Kadri (2011). *Osmanlı Türkçesi Grameri III*. İstanbul: Alfa Yayınları
- 7) Timurtaş, F. Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- 8) Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- 9) Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Özellikle şekil bilgisi çalışmasını yaparken ad kategorisi üzerinde durulmuştur. Adlara gelen isim çekim ve yapım eklerini incelerken her Türkçe dönemi için bu kaynaklar referans alınıp kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunların dışında birçok kaynağa taraması yapılmış ve onlar da çalışmamıza ışık tutup rehber olmuştur.

Kapsam ve Sınırlılıklar: Çalışmamızda Ahmed Rifat'ın "Lugat-ı Tarihiyye ve Cografyye" isimli eserinin ikinci cildinin transkripsiyonu yapılmış, madde başı indeksi hazırlanmış ve şekil bilgisi olarak ad kategorisinin çekim ekleri ve yapım ekleri (isimden isim ile fiilden isim yapım ekleri) bu kaynakların "Şekil Bilgisi" bölümleri taranarak incelenmiştir. Ayrıca metinde geçen isim çekim ekleri, isimden isim ve fiilden fiil yapım eklerine metindeki örnekleri bulunarak bu eklerin Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki gelişimine değinilmiştir.. Karahanlı Türkçesi, Harez-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki çekim ekleri tablolar halinde verilmiş olup yapım eklerinin karşısına örnekler verildiği gibi yapım eki karşılaştırmalı tablolardan sonra

metinde geçen örnekleri de verilmiştir. Bütün bu çalışmalar için bu alanda yazılmış ve alanında akademik kabul olan farklı kaynaklar referans alınmıştır.

2. LÜGAT-İ TARİHİYYE VE COGRAFIYYE'DE ŞEKİL BİLGİSİ ÖZELLİKLERİ

Şekil bilgisi, bir dilde bulunan isim ve fiillere gelen ekleri inceleyen filolojinin alt dallarından birisidir. Genel olarak, isimler, bir dildeki kavramları karşılayan sözcüklerdir. Fiiller ise, dilde hareket, oluş ve kılışı belirten sözcüklerdir.

İncelediğimiz metinde geçen isim çekim ve yapım eklerinin Türkçenin diğer dönemleriyle karşılaştırılması neticesinde ortaya şu bilgiler çıkmaktadır²:

² Şekil özellikleri hakkında bilgi verilirken ve ekleri gösterirken bu dönemleri inceleyen eserlerden yararlanılmıştır. Bu eserler şunlardır:

- Aksoyak, İ. Hakkı (2013). *Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı*. İstanbul: Grafiker Yayınları
- Develi, H. (2008) *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I*. İstanbul: Kesit Yayınları
- Eckmann, J. (2003). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (haz: Osman Fikri Sertkaya). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Eckmann, J. (2017). *Çağatayca El Kitabı* (çev.:Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, G., Boz, E.(2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Gülsevin, G., Turan, F. Vd. (2013). *XVI-XIX. Yüzyıllar Türk Dili*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Gülensoy, T. (2010). *Türkçe El Kitabı* Ankara: Akçağ Yayınları
- Güner, G. (2013). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. İstanbul: Kesit Yayınları
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Karamanlıoğlu, A. Fehmi (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Tarihsel Gelişimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ölmez, Z., Kaçalın, M. (2011). *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Timurtaş, Faruk K. (2011). *Osmanlı Türkçesi Grameri*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Türk, V., Doğan, Ş. Vd.(2011). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları
- Türk, V., Arslan Erol, H. Vd. (2013). *XIV.-XV. Yüzyıllar Türk Dili* Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*. Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları

2.1. Çekim Ekleri

2.1.1. Çokluk Eki

Tablo 2.1.Çokluk Ekleri

Karahanlı Türkçesi	Harezmi-Kıpçak Türkçesi	Çağatay Türkçesi	Eski Anadolu Türkçesi	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+lar/+ler;+an /+en	+lar/+ler	+lar/+ler	+lar/+ler ;+an/+en;+z	+lar/+ler	+lar/+ler

Dönemsel olarak bakıldığında çokluk ekinin “+lar/+ler” olduğu görülmektedir. Ayrıca, Karahanlı Türkçesi’nde +an/+en ekinin çokluk eki olarak kullanıldığı görülmektedir. Ekin görevi, birden fazla sayıda olan nesnelere belirtmektir. Çokluk eki, geldiği isim ya da fiile göre “+ler” ya da “+lar” şeklinde kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi’nde çokluk anlamı veren +lar/+ler dışında +an/+en ve +z iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde çokluk anlamı +lar/+ler ile karşılanmıştır. Metindeki örnekler incelendiğinde yazıldığı dönemin özelliklerini yansıttığı ve çoğul eki olarak “+lar/+ler” eklerinin kullanıldığı görülmektedir.. Metindeki örneklere baktığımızda “...dahı devam edip Almanlar’ın ordusu yüz otuz bir gün muhâşara etdi.” (20/4) ; “...ağaç kavununu Yahūdiler hasebe’ddiyânet bayramlarında bulundurmağa mecbur olduklarından” (21/4) ekin aynı şekillerde kullanıldığı tespit edilmektedir.

2.1.2. İyelik Ekleri

Tablo 2.2. İyelik Ekleri

	Karahanlı Türkçesi	Harezmi Türkçesi	Çağatay Türkçesi	EAT	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
1. T. K.	+(i/i)m/ ;(u/ü)m	+(i/i)m/ ;(u/ü)m	+(i/i)m/(u /ü)m	+(u)m/(ü) m	+(i/i)m/(u /ü)m	+(i/i)m, +(u/ü)m
2. T. K.	+(i/i)ñ / +(u/ü)ñ	+(i/i)ñ / +(u/ü)ñ	+(i/i)ñ/ (u/ü)ñ	+(u)ñ/(ü)ñ	+(i/i)ñ, +(u/ü)ñ	+(i/i)n, +(u/ü)n
3. T. K.	+(s)ı/(s)i	+sı/+si	+(s)ı/(s)i	+(s)ı(n)+ /(s)i(n)+	-ı, -i / -sı, si	+(s)ı/(s)i; +(s)u/(s)ü ;(y)ı/(y)i;(y)u/(y)ü
1. Ç. K.	+mız/+miz; +ımız/+imiz; z; +umuz/+ü müz;+umuz /+ümüz	+mız/+miz; +ımız/+imiz; z; +umuz/+ü müz;+umuz /+ümüz	+mız/+miz; +muz/+mü z;+ımız/imi z;+umuz/+ü miz; +umuz/üm üz	+(u)muz/(ü) müz	+ımız/+imi z;+umuz/+ ümüz; +mız/+miz; +muz/+mü z	+mız/+miz; +muz/+mü z;+ımız/+im iz;+umuz/+ ümüz
2. Ç. K.	+ñız/+ñiz; +ıñız/+ıñiz; +uñız/+üñi z;+uñuz/+ü ñüz	+ñız/+ñiz; +ıñız/+ıñiz; +uñız/+üñi z;+uñuz/+ü ñüz	+ñız,+ñiz; +ıñız/+ıñiz; +uñız,+üñiz; +uñuz/+üñ üz	(u)ñuz/(ü) ñüz	+(u)ñuz/(ü)ñüz; +(i)ñız/(i) ñiz	+nız/+niz; +nuz/+nüz; +ınız/+iniz; +unuz/+ün üz
3. Ç. K.	+ları/+leri	+ları/+leri	+ları /+leri	+ları(n)/+le ri(n)	+ları+leri	+ları/+leri

Metindeki “... Lisānımız...” (248/22); “... komşumuz...”(114/8); “...kağ’aların intihārılarını...” (115/18); “... Rağka kaşabasınıñ...” (116/5). Eski Anadolu Türkçesi’ndeki yardımcı sesler 1.ve 2. tekil ve çoğul kişilerde yuvarlak ünlülerden (-u/-ü) oluşurken bu yardımcı sesler, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde düzlük – yuvarlaklık uyumuna bağlı olarak hem düz hem de yuvarlak ünlülerden oluşmaktadır. Türkiye Türkçesi’nde İstanbul ağızında nazal “-ñ ‘nin kullanılmayışı sadece normal –n kullanılması hem Eski Anadolu hem de Osmanlı Türkçesi’nden farklıdır. Metindeki iyelik ekleri incelendiği zaman Osmanlı Türkçesi dönemine uygun olduğu ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir..

2.1.3. Aitlik Eki

Tablo 2.3.Aitlik Ekleri

Karahanlı Türkçesi	Harezm Türkçesi	Çağatay Türkçesi	EAT	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+kı/+ki	+kı/+ki; +ğı/+gi	+kı/+ki;+ğı/+gi	+ğı/+gi; +kı/+ki	+ki	+ki

Aitlik eki, isimleri başka isimlere bağlayan ve kendisinden sonraki ismin eklendiği isme ait olduğunu bildiren çekim ekidir. Türkiye Türkçesi yazı dilindeki gibi tek şekilli olan bu ek, genellikle ünlü uyumlarını aksatmaktadır. Metinde görülen “evvelki”(61/6); “Şimdiki” (64/3); “derünundaki”(71/6) örneklerinde ekin dönemler boyunca devam ettiği görülmektedir.

Muharrem Ergin (1993)’in “Türk Dil Bilgisi” eserinde verdiği bilgilere göre, bu ek tarihi seyri bakımından çok özel bir yere sahiptir. Bu ek, Türkçenin bir çok kuralına karşı kolay uyum sağlamamaktadır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde, tablodan da görülebileceği üzere kı ve ki şekilleri görülmektedir. Ekin, Farçadan dilimize geçmiş olan “-ki” edatının etkisinde kalmış olduğu, bu etki dolayısıyla da çok şekillilikten tek şekilli hâle geçtiği görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde de tablodaki gibi dört şekilde yazıldığı görülmekle beraber, genellikle tek şekilli olarak “-ki” yazıldığı tespit edilmektedir. Bu dönemden itibaren günümüze değin tek şekilli olan “ki” biçimi kullanılmaktadır. Günümüzde kullandığımız “dünkü, bugünkü” gibi örneklerde de görüleceği üzere ekin “kü” biçimi de sınırlı örneklerde kullanılmaktadır. Bu da ekin Türkçenin her türlü dilbilgisi kuralına kolaylıkla uyum sağlamadığını göstermektedir. Ağızlarda ise durum biraz daha değişkenlik göstermektedir. Ağızlarda “buradaki, onunku” şeklinde örneklerinin bulunması yazı dilinden öte konuşma dilinde ekin esnek olduğu söylenebilir (Ergin 1993: 154)

2.1.4. Hâl Ekleri

2.1.4.1. Yalın Hâl

Tablo 2.4. Yalın Hâl

Karahanlı Türkçesi	Harezmi – Kıpçak Türkçesi	Çağatay Türkçesi	EAT	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø

Yalın hâl, sözcüğün yapım eki almamış hâlidir. Metinde yapım eki almamış her sözcüğü yalın hâl olarak göstermek mümkündür.

2.1.4.2. İlgi (Tamlayan, Genetif) Hâli

Tablo 2.5. İlgi Hâli

Karahanlı Türkçesi	Harezmi-Kıpçak Türkçesi	Çağatay Türkçesi	EAT	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+nıñ/+niñ;nuñ /+nün; +iñ/+iñ; +uñ/+üñ	+nıñ/+niñ;+nuñ /+nün	+niñ/+niñ; +nuñ /+nüñ	+uñ/+üñ;+nuñ /+nün	+nıñ/+niñ; nuñ/+nün; +iñ/+iñ;+uñ /+üñ	+nın /+nin; +nun/ +nün; +ın/+in/ ;+un/ +ün

İlgi hâli, bir ismin başka bir isim ile olan ilgisini belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi bu ekin bugünkü yazı dilinde, Türkiye Türkçesi'nde, kullanılmayan(dış sesine dönüştürülen)genizsi “-ñ” sesini de korumuştur. Metinde geçen “Müşârinileyh gelip hazret-i imparatoriye gireceği zamân **çapının** muhâlif ...” (37/17); “...Konya’**nın** elli iki sâ’at...” (152/16) örneklerinde ekin hem Osmanlı Türkçesi’ndeki gibi “-ñ” ile hem de Türkiye Türkçesi’ndeki gibi normal “-n” ile örnekleri bulunmaktadır. Osmanlı Türkçesi’ndeki kullanımının yanı sıra örneklerde Türkiye Türkçesi’ndeki gibi nazal -ñ’siz şekliyle de kullanımından yola çıkarak, Osmanlı Türkçesi’nin son dönemlerinde Türkiye Türkçesi’ne geçişlerin varlığı görülmektedir.

2.1.4.3. Yükleme (Belirtme, Yapma, Akuzatif) Hâli:

Tablo 2.6. Yükleme Hâli

Karahanlı Türkçesi	Harezmi Türkçesi	Çağatay Türkçesi	Eski Anadolu Türkçesi	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+nı/+ni/+n;+ ğ/+g;+ığ /+ig,uğ/+üg	+nı/+ni; +n	+nı/+ni +n;	+(y)ı/+(y)i; +n	+(y)ı/+(y)i; (y)u/+(y)ü	+(y)ı/+(y)i; +(y)u/+(y)ü

İsimleri işaret etmeye ve cümlede nesneyi işaret etmeye yarayan ektir. Ekin tarihsel gelişimine bakıldığında, başlarda yardımcı ses olan “-n”nin, Eski Anadolu Türkçesi’nin ilk başlarında görüldüğü ve dönemin sonlarıyla Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde bu yardımcı sesin “-y” olduğu görülmektedir. Metne bakıldığında “...Pozanyas Yunan ‘askerine baş kumandan olmuş ve muhârebeyi kazanmış idi.” (155/5); “...iṭā‘at ve himāye-i Devlet-i ‘Aliyye’yi kabûl eylediler” (156/12); “...on iki biñ ahāliyi cāmi‘dir” (159/9) örneklerinde görüldüğü gibi ekin sıklıkla kullanıldığı ve yardımcı sesin Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’ndeki gibi “-y” yardımcı sesiyle kullanıldığı tespit edilmektedir.

2.1.4.4. Yönelme (Verme, Yaklaşma, Datif) Hâli

Tablo 2.7. Yönelme Hâli

Karahanlı Türkçesi	Harezmi Türkçesi	Çağatay Türkçesi	Eski Anadolu Türkçesi	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+ka/+ke;+ga /+ge;+a/+e	+ka/ke; +ga/+ge; +nka(ña)/nge(ñe); +ña/+ñe	+ga/+ge; /+ka/+ke; +a/+e	+ (y)a/+(y)e	+(y)a/+(y)e	+(y)a/+(y)e

Oğuz grubu -g’leri düşürmektedir.. Ünlü ile biten kelimelere datif (yönelme eki) gelince yardımcı ses olarak (-y) gelir. Oğuz grubunun bu özelliği Eski Anadolu Türkçesi ile beraber son üç dönemde görülmektedir. Yönelme eki, bir ismin hangi doğrultuya doğru olduğunu belirtmektedir. Ayrıca araç ve amaç ifadesi ve hareketin sonucunu belirtmek için kullanılmaktadır. Metinde görülen “... imzāya mecbūr oldu” (160/26); “...Fransa Devleti eğerci bir dereceye kadar ...” (161/3); “...ba‘zı inşāat-ı vesā‘ireye şarf olunan...” (164/7) cümlelerde bu ekin Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde kullanılan şekliyle olduğu tespit edilmektedir.

2.1.4.5. Bulunma (Kalma, Lokatif) Hâli

Tablo 2.8. Bulunma Hâli

Karahanlı Türkçesi	Harezmi Türkçesi	Çağatay Türkçesi	EAT	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+da/+de; +ta/+te	+da/+de; +ta/+te;	+da/+de; +ta/+te;	+da/+de	+da/+de;	+da/+de; +ta/+te

İsmin nerede bulunduğunu bildiren ektir. Ekin, Türkçenin dönemlerinde genellikle eklendiği sözcüğe göre şekil aldığı görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde bu ekin çok fazla değişmediği göze çarpmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'ndeki metinlerde "+da/+de" şeklinde yazılmaktadır. Ancak Türkiye Türkçesi 'nde ünsüz uyumuna uyarak kullanılmaktadır. Metinde görülen "... Hindistan ğarbi şebh-i ceziyesiniñ sâhil-i ğarbişinde ... (141/16) ... vâkı' küçük lebh-i ceziye üzerinde..." (164/10); "...anı dağı Fırat Nehri kenârında..."(165/1), " ... papanıñ biri Roma'da oturup ..." (3/26), "... ceneralleri beyninde bulunduğu sırada..." (61/27) " ceneralleri beyninde bulunduğu sırada ..." (62/4)," ... konargöçer şüretde gezip ..." cümlelerde ekin "-da/-de" şekillerinde Osmanlı Türkçesi'ne uygun olarak ünlü uyumuna uyarken, ünsüz uyumuna uymadığı görülmektedir.

2.1.4.6. Ayrılma (Çıkma, Uzaklaşma Ablatif) Hâli

Tablo 2.9. Ayrılma Hâli

Karahanlı Türkçesi	Harezmi Türkçesi	Çağatay Türkçesi	Eski Anadolu Türkçesi	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+dın/+din; +dun/+dün; +tın /+tin; +da/+de; +ta/+te	+dın/+din; +tın/+tin;	+dın/+din; +tın/+tin;	+dan/+den; bazen : (+dın/+din)	+dan/+den;	+dan/+den; +tan/+ten

İsme gelerek, onun nereden çıktığını ya da ayrıldığını belirten ektir. Bu ekin Çağatay Türkçesi'nde üçüncü tekil şahıs iyelikten sonra +n eki alarak +ndin şeklinde olduğu görülmektedir (Eckmann 2017:76). Eski Anadolu Türkçesi'nden itibaren ünlüsünün geldiği isme göre "a" ya da "e" olduğu görülmektedir. Çok yaygın olmayan "+dın/+din" şeklinin de zamanla kullanımdan düşmüş olduğu ve "+dan/+den" şeklinin kullanımın yaygın olduğu göze çarpmaktadır. Eski Anadolu

Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'ndeki metinlerde “+dan/+den” şeklinde yazılmaktadır. Ancak Türkiye Türkçesi'nde hem yazılış hem de okunuşta sedalı ve sedasız şekillerde “+dan/+den;+tan/+ten” şekillerinde kullanılmaktadır. Metne bakıldığında “...i'dāniñ seksen kıt'a sefinesinden...” (181/24); “...kantār vezninde hāliş altından ma'mül...” (182/18); “... olan merķūm Hammāroğlu Muhammed Kāpudān'ın ğammazıyla irtikābı añaşıldığından...” (182/21), ‘... birincileri Hōrāsān vilāyeti eşrafından ... (96/12) ekin’, ‘i'dām etdirip merākdan’...(96/23) Metin incelenince ekin, Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan haliyle olduğu görülmektedir. Ekin “-t”li şekli Türkiye Türkçesi döneminde kullanılmaya başlanmıştır

2.1.4.7. Eşitlik Hâli

Tablo 2.10. Eşitlik Hâli

Karahanlı Türkçesi	Harezm Türkçesi	Çağatay Türkçesi	EAT	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+ça/+çe	+ça/+çe	+ça/+çe	+ça/+çe; +ca/+ce	+ça/+çe ;+ca/+ce	+ça/+çe ;+ca/+ce

Bu ek isimlere gelerek, onların diğer kavramlarla benzerliklerini veya eşitliğini ifade eder. Bu ek, birçok kelimedede kalıplaşarak(-bence,-yaşça,-erkekçe) aslında çekim eki fonksiyonunu nerdeyse yitirmiş; benzerlik, eşitlik, süreklilik, görelilik, miktar anlatmak gibi çeşitli fonksiyonlarda isimler oluşturma işlevleri kazanmıştır. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde eşitlik hali için +ça/+çe;+ca/+ce kullanılmıştır. Metne baktığımızda “...bir sefih ziyādece taķıldığından...” (187/16); “Bu cism şarıca...” (191/4); “Bu tārīh Hindliler’iñ i’tikādınca...” (209/19); “Hükemā bu maķūle hastalara limonata gibi mayhoşça şeyler...” (235/16) Bu ekin, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde kullanımının olduğu görülmektedir.

2.1.4.8. Vasıta (Araç, instrumental). Hâli

Tablo 2.11. Vasıta Hâli

Karahanlı Türkçesi	Harezmi Türkçesi	Çağatay Türkçesi	EAT	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+n; +la/+le	+n; +ın/+in ; +un/+ün ; +la/+le	+n, +ın/+in+ ; un/+ün; +la/+le; +birle; +bile	+(i)n/(i)n; +la/+le; +birle; +ıla/ile	+la/+le	+(y)la/(y)le

Bu ek, isme gelerek onun yapılan fiili hangi araçlarla meydana getirdiğini ifade etmektedir. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde -n vasıta eki olarak kullanılmaktadır. Ancak Türkiye Türkçesi Dönemi bu ekin, kalıplaşmış olarak bazı kelimelerde yaşadığı (-güzün,-yayan) görülmektedir. Vasıta eki olarak "-la/-le" kullanılmaktadır. Metne bakıldığında : "hiddetlenip bir mükemmel ordu daha irsâliyle..."(236/7); "...Tedmir vaktiyle tüccâr uğrağı..."(235/24); "...ictimâ'ıyla te'lif olunmuş..." (237/21)

2.1.5. Yön Gösterme Eki

Tablo 2.12. Yön Gösterme Eki

Karahanlı Türkçesi	Harezmi-Kıpçak T.	Çağatay Türkçesi	Eski Anadolu Türkçesi	Osmanlı Türkçesi	Türkiye Türkçesi
+ğaru/gerü; +karu/+kerü +aru/+erü +ra/+re +ru/+rü	+ğaru/+gerü; +ra/re; +ru/+rü +arı/+erü	+ğarı/+karı; geri/+keri; +ra/+re	+aru/+erü +ra/+re	Kalıplaşmış	kalıplaşmış

Metinde görülen "taşra" (179/1) örneğini incelediğimizde kullanılan ekin Türkçenin önceki dönemleri de dahil olmak üzere her dönemde kullanıldığı görülmektedir. Ekin kullanım sıklığı Eski Anadolu Türkçesi'nden Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'ne doğru gidildikçe birkaç kalıplaşmış örnekle sınırlı kaldığı görülmektedir

İsmlere gelen çekim ekleri; Karahanlı Türkçesi, Harezmi-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi olmak üzere beş dönemde incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde, özellikle Eski Anadolu

Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde bu eklerdeki görülen değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çoğul eki -lar/-ler, Türkçe'nin bu üç döneminde de çoğul eki olarak kullanılan ektir; ancak Eski Anadolu Türkçesinde, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak -lar/-ler ile birlikte -an/-en/-z eklerinin de çoğul eki fonksiyonlarıyla kullanıldığı görülmektedir ve çoğul ekleri ünlü uyumuna uymaktadır. İyelik eklerini incelediğimiz zaman, Eski Anadolu Türkçesinde 1. T.K ve 1.Ç.K iyelik eklerinin sadece yuvarlak ünlülerinin olduğu, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi 'nde hem düz hem de yuvarlak şekillerinin kullanıldığı ayrıca Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi 2.T.K ve 2.Ç.K iyelik eklerinde görülen nazal " -ñ", yazı dilinden kalkmış olup sadece ağızlardaki günlük kullanımlarda görülmektedir. Kısaca Eski Anadolu Türkçesi'ndeki yuvarlak şekiller Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak dört şekilde kullanılmıştır. Aitlik eki hem yapım hem de çekim eki olarak işlev göstermektedir. Eski Anadolu Türkçesi'nde -ğ/-gi;-k/-ki şekillerinde görülen bu ek, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ünlü uyumuna aykırı olarak (-ki) tek şekildedir. Hal eklerini incelediğimizde ise ilgi halinde, Eski Anadolu Türkçesi yine sadece yuvarlak ünlülü iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ünlü uyumuna bağlı olarak dört şekillidir. Bununla beraber Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan nazal " -ñ " ise Türkiye Türkçesi'nde kullanılmamaktadır. Yükleme hal eki, Eski Anadolu Türkçesi'nde sadece düz ünlülü iken, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde bu ek, ünlü uyumuna uyarak dört şekilde kullanılmaktadır. Yönelme hal eki ise Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde -a/-e olarak aynıdır. Bulunma hal eki (-da/-de), Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi'nde -da/-de iken Türkiye Türkçesi'nde bu ek, ünsüz uyumuna uyarak -da/-de;-ta/-te şekillerinde kullanılmaktadır. Ayrılma hali(-dan/-den), Eski Anadolu Türkçesi'nde bu ek genellikle -dan/-den şeklinde kullanılırken çok az da olsa -dın/-din şeklinde kullanımının olduğu görülmektedir. Osmanlı Türkçesi'nde de,-dan/-den şeklinde kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi'nde ise -dan/-den;-tan/+ten şeklinde kullanılarak Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'nden farklı olarak ünsüz benzeşmesine uyduğu görülmektedir. Eşitlik hali (-ça/-çe;-ca/-ce), Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi eşitlik eki olarak kullanılmakla birlikte bazı kelimelerde kalıplaşarak nerdeyse çekim eki fonksiyonunu yitirmiş ve aynı zamanda da yapım eki işlevinde kullanılmıştır. Vasıta eki: Bu ek, isme gelerek onun yapılan fiili hangi araçlarla meydana getirdiğini ifade etmektedir.

Eski Anadolu Türkçesi'nde -(ı)n/-(i)n;-la/-le;-birle;-ıla/-ile ekleri vasıta eki olarak kullanılırken Osmanlı Türkçesi'nde -la/-le ve Türkiye Türkçesi'nde ise -(y)la/-(y)le;-ın/-in;-un/-ün vasıta eki olarak kullanılmaktadır. Ancak Türkiye Türkçesi'nde kullanılan -ın/-in;-un/-ün vasıta eki kalıplaşmıştır. Yön gösterme eki, Eski Anadolu Türkçesi'nde -aru/-erü;-ra/-re iken Osmanlı Türkçesi'nde ve Türkiye Türkçesi'nde bu ek -ra/-re;-arı/-eri şeklindedir. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde yön gösterme eki fonksiyonunu yitirerek kelimelerde kalıplaşmış olarak yaşamaktadır.

2.2. Yapım Ekleri

a) İsimden İsim Yapım Ekleri

KARAHANLI TÜRKÇESİ:

Tablo 2.13. Karahanlı Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri

+ağu/+egü:	biregü
+ç, +aç/+eç:	topaç
+ça/+çe:	barça(bütün)
+çı/+çi:	evçi(kadın),ölütçi(katil)
+çın/+çin:	kökçin(mavimsi)
+daş/+deş:	soydaş
+dam/+dem;+tam;+tem	kıldaş(arkadaş),köñüldüş(dost)
+dak:	dangadak
+ğıl/+gil:	halamgil
+an/+en	eren(yiğit),oğlan(oğullar)
+lık/+lik;+luğ/+lük	ağılık(hazine),alplık(kahramanlık)
+lığ/+lig;+luğ/+lüg	azıglıg(cesaretli),biliglig(bilgili)
+sıg/+sig	arsıg(alanmış gibi)
+sız/+siz	başsız,biligsiz(bilgisiz)
+kına/+kine;+kıya/+kiye	kızkıya(kızcağız)
+layu/+leyü	ançulayu (öylece)
+çılayu/+çileyü	ançılayu
+dız/+duz/+düz	yıldız,gündüz

HAREZM-KIPÇAK TÜRKÇESİ:

Tablo 2.14. Harezmi-Kıpçak Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri

+an/+en;+n	oğlan
+çı/+çi	aşçı,etçi
+çuk/+çük	atçuk
+daş/+deş	boydaş,kökdeş
+kek	irkek
+ğa/+ge;ka/+ke	başka/başğa,özge
+lık/+lik;+luk/+lük	bolluk,eksiklik
+muğ	kusmuğ
+sı	ağırsı,artuksı
+sız/+siz;+suz/+süz;+suzun/+süzün	ağçasız,sağalsız,tilsiz
+suğ	tañsuğ
+aç/+eç	yalañaç,sandulaç
+ak/+ek	korğak
+ça/+çe	bilekçe,dilekçe
+çak/+çek	issiçek(sıcacık),yakınçak
+çukaz/+çükez;+çukas/+çükes	atçukaz
+çılık/+çilik	işçilik
+layın/+leyin	kündüzleyin
+dırık/+duruk/+turuğ	burunduruğ
+ğı/+kı/+ki	evvelğı,yokğarı
+ğına/+kına;+gine/+kine	ançagina,atğına
+ı/+i	ğarı
+lak/+lek	avlak,ğışlak
+lı/+li;+lu/+lü	atlu,barlu(zengin)
+mtul;+ımtul/+ımtül;+umtul/+ümtül	ağımtul,kökümtül,ğaramtul
+sa/+se	ölükse
+dız/+duz/+düz	gündüz,yıldız

ÇAĞATAY TÜRKÇESİ:

Tablo 2.15. Çağatay Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri

+aç/+eç	yalañaç,sandulaç
+aķ/+ek	başak,kıraķ
+ça/+çe	bilekçe,dilekçe
+çak/+çek	yançak,çukurçak
+ç1/+çi	tapukç1,bitikçi
+çılık/+çilik	kitapçılık,elçilik
+çuk/+çük	tağarçuk
+daş/+deş/+taş	boydaş,sırdaş,kardeş
+dırıķ/+duruk/+turuķ	boyunduruķ,sağalduruķ
+ğ1/+k1/+ki	evvelğ1,yokkarı
+ğına/+gine ;+kına/+kine	azğına,hücreğına,köñülgine
+1/+i	ķarı
+lak/+lek	avlak,kışlak
+lığ/+lig;+luğ/+lüg	edebliğ,başlığ
+lık/+lik;+luķ/+lük	toķluk,uykusuzluk,temürçilik
+m;+ım/+im;+um/+üm	yolum
+mtul;ımtul/+ımtul;+umtul/+ümtül	ağımtul,kökümtül,ķaramtul
+sa/+se	ölükse
+s1/+si	ağırs1,artuķs1
+suķ	tañsuķ
+sız/+süz	küçsüz,yüreksüz,susüz
+dız/+duz/+düz	yıldız,gündüz

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ:

Tablo 2.16. Eski Anadolu Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri

+a/+e	töre,gice
+acuḡ/+acuḡ/+ecük	azucuk
+aḡu/+eḡü	bireḡü,içeḡü
+aḡ/+ak/+ek	çanak,çanaḡ,yanaḡ
+alāk/+elek	topalak
+an/+en	eren,kızan
-ar/-er;-şar/-şer	buçuḡar,birer,ikişer
+aru/+erü	ilerü,içerü
+az/+ez	ayaz
+c/+ç	bülüç,bilic(piliç)
+ca/+ce;+ça/+çe	Türkçe,baḡça,siñirlüce
+cak/+cek;+çak/+çek	iplicek,gökçek,ısıcak
+cıḡ/+cıḡ/+cik;+cuḡ/+cük	gölgecük,balçık
+cıl/+cil;+çıl/+çil	tavşancıl,balıḡcıl
+çılayın/+çileyin	ancılayın,bençileyin
+cın/+cin	gögercin
+cuḡaz/+cügez	kızcuḡaz,evcügez
+dak/+dek	çekürdek
+dam/+dem	çiḡdem
+daş/deş;+taş/+teş	sırdaş
+dı/+di;+du/+dü	fısıldı,çiḡildi
+dın/+din	aydın
+dız/+duz/+düz	gündüz,yıldız
+ḡ/+g;+ḡ/+k/+k	ilk
+ḡa/+ge	özge
+ḡan/+gen	ergen
+ḡı/+gi;+kı/+ki	elindeki,dünki,evvelki
+ḡu/+ḡü	gözḡü
+kek	erkek
+l	yeşil
+la/+le	dünle
+lak/+lek	kışlak,yaylak,otlak
+lan	arslan
+layın/+leyin;+çılayın/+çileyin	sabahleyin,aḡşamleyin,añılayın,ikileyin
+lu/+lü	kuvvetlü,devletlü

Tablo 2.16. Eski Anadolu Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri (devamı)

+lığ/+liğ;+luğ/+lük	ekinlik, aylık
+man/+men	Türkmen
+dıç	sağdıç
+mış/+miş	altmış, yetmiş
+nci/+nci;+ncu;+ncü	dördüncü, yidinci
+ndi/+ndü	ikindü
+ra/+re	taşra, sonra, içre
+rah;+rak/+rek	tatlurak, sevgülürek
+sağı/+sağı	karasağı
+sak/sek	sarımsak
+sı/+si	ayruksı
+suğ/+suğ/suk	tañsuğ
+sul	yoksul
+suz/+süz	uykusuz, rağbetsüz, tevbesüz, atasuz

OSMANLI TÜRKÇESİ:

Tablo 2.17. Osmanlı Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri

+aç/+eç	bozaç, kıraç
+ak/+ek	yañak, benek
+cak/+cek	gökçek, ısıcağ
+rak/+rek	tatlurak
+cı/+ci;+çıl/+çi	elçi, kapıcı
+lığ/+lik;+lık/+lık	kitaplık
+lı/+li;+lu/+lü	sözlü, dertli
+sız/+siz	sebepsiz, keyifsiz, susuz
+cağ/+cağ/+cek	ısıcağ
+daş/+taş	sırdaş, anlamdaş
+dı/di	fısıldı
+ar/+er;+şar/+şer	üçer, altışar
+ay/+ey	kuzey, güney
+az/+ez	ayaz
+cağız/+ceğiz	çocukcağız
+cık/+cık;+cuk/+cük;+çık/+çık;+çuk/+çük	kurtçuğ
+cıl/+cil;+cul/+cül;+çıl/+çil;+çul/+çül	evcil, etçil, otçul
+cın/+cin/+cun/+cün;+çin/+çin;+çun/+çün	göğercin
+dak/+dek	çekirdek
+daki/+deki	eldeki
+dam/+dem;+tam/+tem	çiğdem

Tablo 2.17. Osmanlı Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri (devamı)

+daş/+deş;+taş/+teş	yurttaş,soydaş
+dırik/+dirik;+duruk/+dürük	burubduruk
+dız/+duz/+düz	yıldız,gündüz
+gil	Aligil
+ık/+ik;+uk/+ük	ilk
+ıl/+il;+ul/+ül	kızıl
+ın/+in;+un/ün	alın
+la	yayla,kışla
+lak/+lek	yaylak,otlak
lama/+leme	bazlama
+laz/+lez	haylaz
+lı/+li;+lu/+lü	evli,kaygılı
+lık/+lik;+luk/+lük	kulluk,bolluk,beylik
+man/+men	Türkmen
+(i)msı/+(i)msi;+(u)msu/+(ü)msü	yeşilimsi
+(i)mtrak/(i)mtrak;+(u)mtrak/+(ü)mtrak	yeşilimtrak
+(i)n/+(i)n;+(u)n/+(ü)n	alın
+(i)ncı/+(i)nci;+(u)ncu/+(ü)ncü	ikinci
+rak/+rek	tatlırak,ıssırak
+sak/+sek	sarımsak
+sal/+sel	doğrusal,bölgesel,ulusal
+sı/+si;+su/+sü	ayruksı,artıksı
+sık/+sik;+suk/+sük	tañsuk
+sıl/+sil;+sul/+sül	yoksul
+sız/+siz/+suz/+süz	sebebsiz,dilsiz
+sızın/+sizin	bilgisizin
+sızlık/+sizlik;+suzluk/+süzlük	bilgisizlik
+şar/+şer	altışar
+şın/+şin	gökşin
+(i)t/+(i)t;+(u)t/+(ü)t	yaşıt
+tı/+ti;+tu/+tü	fısıltı,inilti
+(i)z/+(i)z;+(u)z/+(ü)z	ikiz
+cığaz/+ciğez;+cuğaz/+cüğez	kızıcığaz
+layın/+leyin	sabahleyin
+ç	bülüç
+kan	çalışkan
+cılayın/+cileyin	bencileyin,sencileyin
+kek	erkek
+ğa/+ge	özge

TÜRKİYE TÜRKÇESİ:

Tablo 2.18. Tütkiye Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri

+a/+e	töre
+aç/+eç	bozaç,kıraç
+ağı	kırağı
+ak/+ek	başak,benek,solak
+an/+en	oğlan,kızan,eren
+ar/+er;+şar/+şer	onar,ikişer,yedişer
+ay/+ey	kuzey
+az/+ez	haylaz
+ca/+ce;+ça/+çe	başlıca,genişçe,gökçe
+cak/+cek;+çak/+çek	ısıcak
+cağız/+ceğiz	kadıncağız
+cı/ci;cu/+cü;+çı/+çi;+çu/çü	sütçü,yolcu
+cık/+cik;+cuk/+cük;+çık/+çik;+çuk/+çük	adacık
+cıl/+cil;+cul/+cül;+çıl/+çil;+çul/+çül	etçil,ölümcül
+cın/+cin;+cun/+cün;+çın/+çin;+çun/+çün	güvercin
+dak/+dek	çekirdek
+daki/+deki	evdeki
+dam/+dem;+tam/+tem	çiğdem
+daş/+deş;+taş/+teş	çağdaş,sesteş,yoldaş
+dıkır/+dirik;+duruk/+dürük	burunduruk
+dız/+duz/+düz	yıldız,gündüz
+gil	Aligil
+al/+el;+l	ulusal,doğal
+la	yayla
+lak/+lek	avlak,otlak
lama/+leme	doğaçlama
+lı/+li;+lu/+lü	içli,sözlü
+lık/+lik;+luk/+lük	başlık,sözlük
+man/+men	ataman,evcimen
+(i)msı/+(i)msi;+(u)msu/+(ü)msü	acımsı
+(i)mtrak/(i)mtrak;+(u)mtrak/+(ü)mtrak	acımtırak
+(i)ncı/+(i)nci;+(u)ncu/+(ü)ncü	üçüncü,ikinci,yüzüncü
+rak/+rek	acıarak,irirek
+sak/+sek	tümsek
+sal/+sel	duygusal,açısal,sayısal

Tablo 2.18. Tütkiye Türkçesi İsimden İsim Yapım Ekleri (devamı)

+sı/+si;+su/+sü	kadınsı,erkeksi
+sık/+sik;+suk/+sük	ağlamsık
+sıl/+sil;+sul/+sül	yoksul
+sız/+siz;+suz/+süz	sessiz,sözsüz
+sızın/+sizin	ansızın,
+sızlık/+sizlik;+suzluk/+süzlük	saygısızlık
+şar/+şer	altışar
+şın/+şin	sarışın,gökşin
+(ı)t/+(i)t;+(u)t/+(ü)t	eşit,yaşıt
+tı/+ti;+tu/+tü	horultu,patırtı,fısıltı
+(ı)z/+(i)z;+(u)z/+(ü)z	üçüz,beşiz
+cığaz/+ciğez;+cuğaz/+cüğez	kızıcığaz
+layın/+leyin	sabahleyin
+ç	anaç,ataç
+kan	başkan
+cılayın/+cileyin	bencileyin
+kek	erkek
+ga/+ge	özge

İsimden İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablo:

Tablo 2.19. İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu

Karahanlı T.	Harem-KıpçakT.	Çağatay T.	EAT	-Osmanlı T	Türkiye T.
+lık / +lik; +luk / +lük	+lık/+lik;+l uk/+lük	+lık/+lik	+lık/+lik	+lık/+lik;+lu k/+lük	+lık/+lik;+luk/+ lük
+çı/+çi	+çı/+çi	+çı/+çi	+çı/+çi	+cı/+ci;+cu/ cü;çı/+çi;+çu /+çü	+cı/+ci;+cu/+cü; +çı/+çi;+çu/+çü
+lığ/+liğ; +luğ/+lüğ	+lığ/+liğ;+l uğ/+lüğ	+luğ /+lüğ	+lu/+lü	+lı/+li; +lu/+lü	+lı/+li;+lu/+lü
+sız/+siz ;+suz/+sü z	+sız/+siz;+s uz/+süz	+sız/+siz	+suz/+süz	+sız/+siz;+s uz/+süz	+sız/+siz;+suz/+ süz
+ki/+kı	+ki	+ğı/+kı /+ki	+ki/+kı	+ki	+ki

Tablo 2.19. İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu (devamı)

+cağ/+cek	+çuk	+çuk /+çük	+çuk/+çük; +acuk/+ecek	+cık/+cık;+c uk/+cük;+ç ı k/+çık;+çuk/ +çük	+cık/+cık;+cu k/+cük;çık/+ç ı k;+çuk/+çük
+çağ/+çek	çağ/+çek	+çağ/+çek	+ıçağ/+içek	+cak/+cek	+cak/+cek
			+çuğaz/+çüğ ez	+cığaz/+ciğ e z	+cığaz/+ciğez; cuğaz/+cüğez
				+cağız/+ceğ i z	+cağız/+ceğiz
+ça /+çe	+ça/+çe	+ça/+çe	+ça/+çe;+ca/ +ce	+ca/+ce;+ça/ +çe	+ca/+ce;+ça/ çe
+daş/ +deş	+daş/+deş	+daş/+deş; +taş	+daş/+deş;ta ş/teş	+daş/+deş	+daş/+deş;+ta ş/taş
+nç		+nçı/+nçi/ +nçu/+nçü	+nçı/+nçi/+n çu/+nçü	+ncı/+nci;+n cu/+ncü	+ncı/+nci;+nc u/+ncü
+ar/+er;+r ar/+rer	+ar/+er; +şar/+şer	+ar/+er;+ş ar/+şer	+ar/+er;+şar/ +şer	+ar/+er;+şar/ +şer	+ar/+er;+şar/ +şer
+z	+z	+z	+z	+z	+z
+sığ/ +siğ	-sık/ -sik	+sı/+si	+sı/+si	+sı/+si; +su/+sü	+sı/+si;+su/+s ü
			+msi/+msı	+msi/+msı	+msı/+msi;+m su/+msü
+mtul	+mtul	+mtul;+ımt ul/imtül;+u mtul/ümtül	+mtul/+mtık +rak	+mtırak	+mtırak
+rak/ +rek	+rak/ +rek	+rak/ +rek	+(ı)rak/+(i)r ek;rah/trağ	+rak/+rek	+rak/+rek
+layu/+le yü	+layın/ +leyin	+layın/+le yin	+layın/+leyi n	+layın/+leyi n	+layın/+leyin
+çılayu/+ç ileyü	+çılayın	+çılayın/+ç ileyin	+çılayın/+cil eyin;+çileyin /+çılayın	+çılayın/+cil eyin	+çılayın/+cile yin
+an/+en	+n;+an/+e n	+an/+en	+an/en	+an/+en	+an/+en
ğak/+gek; + kaç/ +kek	ğak/+gek; +kağ/ +kek	+kek	+kek	+kek	+kek
+ka/+ge	+ka/+ge	+ğa/+ge;+ ka/+ke	+ka/+ke;+ğa /+ge	+ğa/+ge	+ga/ge
+çıl/ +çil	+çıl/+çil	+çıl/+çil	+çıl/+çil	+cıl/+cil;cul/ +cül;+çıl/+ç ı l;+çul/+çül	+cıl/+cil;cul/ cül;+çıl/+çil; +çul/+çül
+қан/ +ken	+қан/+ ken	+қан/+ken	+қан/+ken	+қан	+kan

Tablo 2.19. İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu (devamı)

+ç	+ç	+ç	+ç	+ç	+ç
+duruğ/+dürük	+duruk/+dürük	+dırık/+duruk/+turuk	+duruk/+dürük	+dırık/+dirik ;+duruğ/+dürük	+dırık/+dirik ;+duruk/+dürük
+man/+men	+man/+men	+man/+men	+man/+men	+man/+men	+man/+men
+aç/+eç	+aç/+eç	+aç/+eç	+aç/+eç	+aç/+eç	+aç/+eç
+şin/ +şin	+şin/+şin	+şin/+şin	+şin/+şin	+şin/+şin	+şin/+şin
+ak/+ek; +ağ/+eg	+ak/+ek;+ağ/+eg	+ak/+ek;+ağ/+eg	+a ħ /;+ak/+ek	+ak/+ek	+ak/+ek
+k	+k	+k	+k	+k	+k
		+z	+z	+z	+z
+d	+d	+t	+t	+t	+t
+dı/+di;+du/+dü	+dı/+di;+du/+dü	+dı/+di;+du/+dü;+tı/+ti;+tu/+tü	+dı/+di;+du/+dü;+tı/+ti;+tu/+tü	+dı/+di;+du/+dü	+tı/+ti;+tu/+tü
+az/+ez	+az/+ez	+az/+ez	+ez	+az/+ez	+az/+ez
+sul	+sul	+sul	+sul	+sul	+sıl/+sil/+sul/+sül
+sal/+sel	+sal/+sel	+sal/+sel	+sal/+sel	+sal/+sel	+sal/+sel
+la/+le	+la/+le	+la/+le	+la/+le	+la/+le	+la/+le
+ay/+ey	+ay/+ey	+ay/+ey	+ay/+ey	+ay/+ey	+ay/+ey
+lak/+lek	+lak/+lek	+lak/+lek	+lak/+lek	+lak/+lek	+lak/+lek
+dız/+duz/+z+düz	+dız/+duz/+düz	+dız/+duz/+düz	+dız/+duz/+düz	+dız/+duz/+düz	+dız/+duz/+düz

İsimden isim yapım eklerini incelerken önce tablolar halinde Karahanlı Türkçesi, Hazerm-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi için ayrı ayrı tablolar oluşturulmuştur. Daha sonra eklerin gelişimini ve eklerdeki değişimi görebilmek için de karşılaştırmalı tablo hazırlanmıştır. Bu tablo Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerindeki kullanılan isimden isim yapım eklerinin durumlarını daha objektif görebilmemiz için bize yardımcı olacaktır.1) -lık/-lik;-luk/-lük eki: Eski Anadolu Türkçesi'nde -lık/-lik olarak düz ünlülerle kullanılan isimden isim yapım eki, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak -lık/-lik;-luk/-lük olarak dört şekliyle kullanılmaktadır.2)-cı/-ci;-cu/-cü;-ç1/-çi;-çu/-çü eki: Eski Anadolu Türkçesi'nde düz ünlüyle -ç1/-çi olarak kullanılan bu ek Osmanlı Türkçesi'nin başlarında -ç1/-çi;-cı/-ci olarak kullanılmaya başlıyor ve Osmanlı Türkçesi'nin son devirleri yuvarlak ünlüler de kullanılmaya başlıyor ve artık Türkiye Türkçesi'nde ekin hem

c’li şekli hem de düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak -cı/-ci;-cu/-cü;-çı/-çi;-çu/-çü’lü kullanımı görülmektedir.3)-lı/-li;-lu/-lü eki: bu ekler Eski Anadolu Türkçesi sadece yuvarlak şekilleri –lu/-lü şeklinde kullanımı varken Osmanlı Türkçesi’nde ekin düz şekilleri de ortaya çıkmıştır ve Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesi’nde ek: lı/-li;-lu/-lü şeklinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır. 4)-sız/-siz;-suz/-süz eki: bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi’nde yalnızca yuvarlak ünlülü –lu/-lü şeklinde iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde bu ek -lı/-li;-lu/-lü şeklinde düzlük yuvarlaklık uyumuna uymaktadır. 5) –ki eki: Bu ekin Eski Anadolu Türkçesi’nde genellikle ince ünlü ile –ki’li kullanımı varken çok az da olsa kalın ünlülü –kı’lı kullanımının da örnekleri bulunmaktadır. Ek, Osmanlı Türkçesi’nde ve Türkiye Türkçesi’nde tamamen ince ünlü ile –ki’li kullanılarak hem kalınlık-incelik hem de düzlük- yuvarlaklık uyumlarına uymayan aykırı bir ek olmuştur. Ancak bugün ise ek, bazı örneklerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna giren bazı örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Böylece ekin –kü’lü kullanımları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu –kü’lü şekiller belli başlı kelimelerde görüldüğü için tabloda yer vermedik. 6) –cık/-cik ; -cuk/-cük: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde ekin –ç’li kullanımları ile –çuk/-çük şeklinde yuvarlaklıktır. Osmanlı Türkçesi’nde ekin hem –c’li kullanımlarına geçildiği hem de düzlük –yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmektedir. Türkiye Türkçesi’nde artık ek, -cık/-cik;-cuk/-cük şeklinde kullanımı devam etmektedir. 7) –cak/-cek : Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde –ç’li olarak –çak/-çek şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde –c’li olarak –cak/-cek şeklinde bir kullanılmaktadır. 8) –cığaz/-ciğez;-cuğaz/-cüğez: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde –ç’li olarak –çuğaz/-çüğez şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi’nde ve Türkiye Türkçesi’nde c’li olarak cığaz/-ciğez;-cuğaz/-cüğez şekilleriyle kullanılmaktadır. 9) –ca/-ce;-ça/-çe: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde –ç’li olarak –ça/-çe şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde –c’li olarak –ca/-ce;-ça/-çe şeklinde kullanılmaktadır. 10) –daş/-deş; Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde –daş/-deş ; -taş/-teş şeklinde ünlü ve ünsüz uyumlarına uyarak kullanılırken Osmanlı Türkçe’nde ise kalıplaşmış birkaç kullanımındaki –deş eki dışında sadece –daş eki kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi’nde ise ünlü ve ünsüz uyumu tekrar sağlanmış ve –daş ile birlikte –deş,taş,-teş ekleri kullanılmıştır.11) –ncı/-nci;-ncu/-ncü : Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi’nde önce bir müddet –nç olarak kullanıldıktan sonra ise nçi oluyor.Eski Anadolu Türkçesi’nin sonuna doğru ise ek -ncı/-nci şeklinde düz ünlüyle kullanılmaya başlıyor ve Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesi’nde bu ekler düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak c’li şekilleriyle –ncı/-nci;-ncu/-ncü

olarak kullanılmaktadır. 12) -sı/-si;-su/-sü: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde yalnızca düz şekli ile –sı/-si olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak –sı/si;-su/-sü şeklinde kullanılmaktadır. 13) -msı/-msi;-msu/-msü: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde yalnızca düz şekli ile –msı/-msi olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak –msı/msi;-msu/-msü şeklinde kullanılmaktadır. 14) –layın/-leyin: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde çok yaygın olarak kullanılan eklerdir. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ekin birkaç örnekte kalıplaştığı görülmektedir. 15) -cılayın/-cileyin: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nin sonlarına kadar ç'li kullanılarak –cılayın/-çileyin şeklindedir. Eski Anadolu Türkçesi'nin sonu ile c'li kullanımları başlamış olup Osmanlı Türkçesi'nin başından itibaren de c'li olarak kalıplaşmış olarak –cılayın /-cileyin şeklinde çok da fazla olamadan birkaç örnekte görülmüş ve aynı şekilde Türkiye Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi'ndeki gibi devam etmektedir. 16) –cıl/-cil;-cul/-cül;-çıl/-çil;-çul/-çül; Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde uzun süreçil/-çil olarak kullanılmış ve bu dönemin sonunda yavaş yavaş –cıl/-cil ekleri de kullanılmaya başlamıştır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde +cıl/+cil; cul/+cül;+çıl/+çil;+çul/+çül olarak hem ünlü uyumuna hem de ünsüz uyumuna uymaktadır.17) -dırık/-dirik;-duruk/-dürük: Bu ekler Eski Anadolu Türkçesi'nde –duruk/-dürük şeklinde yuvarlak ünlülü iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde hem düz hem de yuvarlak ünlülü olarak ünlü uyumuna uyup –dırık/-dirik;-duruk/-dürük şeklindedir. Bu ekler dışında, isimden isim yapım eklerinden Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde hiçbir değişikliğe uğramamış bu üç dönemde aynı olan ekler de vardır. Bunlar: -an/-en,-kek,-ga/-ka/-ge,-ç,-man/-men, aç/-eç,-şın/-şin,-ak/-ek,-k,-z,-az/-ez,-ay/-ey,-l,-sul,-sal,-la/-le ekleridir.

METİNDE GEÇEN ÖRNEKLER

Bu başlık altında sadece metinde geçen isimden isim yapım ekleri ele alınmış, açıklanmış ve örnekler verilmiştir.

2.2.1. {+lık/+lik;+luğ/+lük}

İsimden isim yapım ekidir. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde işlek olarak kullanılan bir ektir. Yer ve eşya isimleri ile birlikte topluluk ifade eden isimler de yapmaktadır. Topluluk ifade eden isimler özellikle Osmanlı Türkçesi'nin son dönemleri ile Türkiye Türkçesi'nde görülmektedir. Bu ekin, diğer yapım eklerinden farklı bir özelliği ise çekim eklerinden sonra da kullanılabilmesidir. Eski Anadolu Türkçesi'nde ek, ünlü uyumuna uymamaktadır. Ekin yalnızca düz şekilleri görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi metinleri ve Osmanlı Türkçesi ilk dönem metinleri incelendiğinde düz ünlüler mevcuttur. Osmanlı Türkçesi'nin Eski Anadolu Türkçesi etkisinden kurtulması ve sonraki dönem Türkiye Türkçesi metinlerinde ise artık dört şekilde kullanıldığı görülmektedir. Metinden örnekler:

açlık (36/2)

baçaklıklarından (37/26)

aralık (39/3)

dağlık (140/16)

falcılık (171/8)

kontluğ (19/20) dostluğ (20/24)

kımluğ (94/23)

marangozluğ (59/16)

gözlükçü (272/15)

iplik (30/11)

peygamberlik (4/13)

sertlik (36/24)

beglik (35/7)

2.2.2. {+cı/+ci;+cu/+cü;+çı/+çi;+çu/+çü}

İsimden isim yapım ekidir. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde işlek olarak kullanılan bir ektir. Özellikle meslek isimlerini yapmakta kullanılmıştır. Ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde -cı/-çi şekliyle, düz haliyle, kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi'nin son dönem metinleri incelenince -cı/-ci'li şekilleriyle de kullanılmaya başlamıştır. Ek, Osmanlı Türkçesi'nin son dönemlerine kadar düzdür; ancak son dönemle birlikte düzlük -yuvarlaklık uyumuna girmiştir. Türkiye Türkçesi'ni incelediğimizde artık düzlük-yuvarlaklık uyumunun oturduğunu görmekteyiz. Metinden örnekler:

avcı (173/22)

cengciler (239/15)

balıkçıya (302/20)

taşçı (55/26)

gözlükçü (272/15)

falcılık (171/8)

börklüce (153/7)

2.2.3. {+lı/+li;+lu/+lü}

İsimden isim yapım ekidir. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde işlek olarak kullanılan bir ektir. Türkçe'nin her döneminde kullanılan bu eki incelediğimizde ekin -lığ /lig ;-luğ /-lüg şeklinde olduğunu görmekteyiz. Batı Türkçesine geçerken iki ya da daha çok heceli kelimelerin sonlarında bulunan -ğ / -g 'lerin düşmesi ile Eski Anadolu Türkçesi döneminde sadece -lu /-lü şekilleri ile yuvarlak olduğu görülmektedir. Osmanlı Türkçesi metinleri incelendiğinde ise hem düz hem de yuvarlak şekilleri

kullanılmaktadır. Düzlük –yuvarlaklık uyumunun dört şekilde kullanımının Türkiye Türkçesi 'nde yerleştiğini görmekteyiz. Metindeki örnekler :

İrānlılar ve Yunānlılar (273/3)

İtalyalı (287/24)

topuzlu (288/11)

boyalı (288/11)

Avusturyalılar (295/27)

Külliyetlisi (297/15)

İsveçli (299/1)

renkli (312/8)

türlü (51/13)

börklüce (153/7)

köylü (79/17)

2.2.4. {+sız/+siz ; +suz/+süz}

İsimden isim yapım ekidir. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde işlek olarak kullanılan bir ektir. Metinleri incelediğimiz zaman –sız/-siz;-suz/-süz olumsuzluk eklerini alan sözcükler, sıfat görevinde olumsuz anlamlı isimler yapmak için kullanılmıştır. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde yalnızca yuvarlak ünlülü iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi 'nde hem düz hem de yuvarlak ünlülü olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu görülmektedir. Metinden örnekler:

vefāsızlığı (55/7)

ķumandasız (84/11)

raķatsız (134/3)

renksiz (148/17)

dinsizlere (173/8)

nikāhsız (253/22)

yolsuz (84/23)

uyğunsuz (201/14)

hükümsüz (274/1)

külsüzdür (22/16)

2.2.5. {+ki}

Bu ek isimden isim yapma ekidir. Bu ekle türetilen isimler sıfat ve zamir görevinde kullanır. Bu ekin en önemli fonksiyonu eşitlik ifade etmesidir. Bununla birlikte içinde bulunma ve bağlılık da ifade eder. Eski Anadolu Türkçesi 'nde bu ek, -ki ve -kı şeklindedir. Ancak Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi 'nde Farsça'dan geçen –ki edatının etkisi ile sadece –ki olarak kullanılagelmiştir. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerini incelediğimiz zaman ekin, bu dönemlerde bütün uyumlara uyumsuzluk gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte istisnai olarak bazı örneklerde düzlük- yuvarlaklık uyumuna yaklaşma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Bunun neticesi olarak da ekin – kü ' lü şekli ortaya çıkmıştır. Şunu da belirtmek gerekiyor ki, bu sonradan ortaya çıkan -kü'lü şekli henüz dilde tam olarak kabul görmeyerek belirli örneklerde yaşamaktadır. Metinden örnekler:

ilerideki (56/17)

evvelki (61/6)

şoñraki (31/14)

2.2.6. { +cık/+cik; +cuğ /+cük }

İsimden isim yapım ekidir. Başta isimlerde küçültme olmak üzere; sevgi, acıma, küçümseme, azımsama ... gibi fonksiyonlarda kullanılan bu ek, Batı

Türkçesi ile görülmüştür. Eski Anadolu Türkçesi 'nde ise Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi 'nden farklı olarak araya –a düz-dar ünlü girmiştir ve bunun sonucu olarak -acuk /-ecek gibi tek bir ek gibi işlerlik göstermektedir. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesi'nde uzun süre bu ek, daha çok -ç'li iken; Eski Anadolu Türkçesi'nin sonlarına doğru -c'li şekilleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı Türkçesi'nin sonu ile Türkiye Türkçesi'nde yalnız c'li şekiller kullanılıyor. Eski Anadolu Türkçesi'nde ekin sadece yuvarlak ünlüsü varken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ekin düzlük-yuvarlaklık uyumu içinde dört şekilde de kullanıldığı görülmektedir. Metinden örnekler:

deñiz**cik** (69/23)

müddet**cik** (202/5)

Marmarac**ık** (304/11)

Pazar**cık** (28/39)

Aydınc**ık** (47/17)

hayvānc**ıkların** (135/5)

Rodos**cuık** (271/3)

2.2.7. {+caık/+cek}

Bu ek, isimden isim yapım ekidir. Küçültme ve sevgi fonksiyonlarında kullanılan bu ek, -cık/-cik ; -cuık/-cük ekinin bir benzeri durumundadır. Yapım eki olarak işlerliği her geçen gün azalmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi'nde ekin -caık /-cek olduğu ve daha sonra Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ünsüz uyumu dışında kalarak -caık /-cek şeklinde -c'li olarak kullanılmıştır. Metinde sadece bir örneği vardır. Kullanılan bu ek, Osmanlı Türkçesi'ndeki kullanımıyladır.

büyü**cek** (45/2)

2.2.8. {+an/+en}

Bu ek hem isimden isim hem de fiilden isim yapım eki olarak kullanılmaktadır. İsimden isim yapım eki olarak birkaç örnekte yaşamaktadır. Çok yaygın bir kullanımı yoktur. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkçesi Türkçesi'nde hiçbir değişime uğramadan kullanılagelmiştir ve hala da kullanımı devam etmektedir. Fiilden isim yapım eki konusuna ise, fiilden isim yapım eklerini incelerken değineceğiz. Metinde sadece bir örnekte yaşadığını görüyoruz.

oğlan (189/1)

2.2.9. {+kek}

Bu ek, isimden isim yapım ekidir. Ekin tarihi gelişimine baktığımız zaman eski Türkçe'de -gağ /-gek ; -kağ /-kek diye dört şekilde ele alındığı görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde ise ek, sadece -kek olarak birkaç örnekte yaşamaktadır. Metni incelediğimiz zaman sadece bir kelimedede yaşadığını görmekteyiz.

erkek (26/20)

2.2.10. {cağız/-ceğiz}

Bu ek, isimden isim yapım eklerinden olup eklendiği isme küçültme, merhamet, sevgi ve özellikle çok kuvvetli bir zavallılık anlamı katmaktadır. Küçültme eki olan -cağız/-ceğiz Eski Anadolu Türkçesi 'nde Bergamalı Kadri'yi referans alan Gürer Gülsevin'e göre -cuğaz /-cügez Muharrem Ergin'e göre ise -çuğaz/-çüğez'dir. Benim düşünceme göre Eski Anadolu Türkçesi dilde bir arayış dönemi olduğu için verilen eserlerdeki metinler incelenince her iki kullanımda da örnekler mevcuttur. Bu ek Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise çağız/-ceğiz olarak kullanılmaktadır. Metni incelediğimizde ise bir örnekte kullanım karşımıza çıkmaktadır.

kızcağız

2.2.11. {-ca/-ce;-ça/-çe}

Bu ek, hem çekim hem de yapım eki olarak kullanılmaktadır. Dil, lehçe ve şive isimleri yapar. Bu özelliklerine bakılırsa ekin eski Türkçe'den beri kullanımının olduğu canlı bir ek olduğu anlaşılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi'nde ek -ç'li şekli ile kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ek hem -c'li hem de -ç'li şekillerde kullanılmıştır. Metinde de kalınlık-incelik uyumuna uyarak hem c li hem de ç li örnekelerin kuullanımı bulunmaktadır:

şarıca (191/4)

Bozcaada (199/20)

İtalyanca (214/16)

Avrupaca (215/5)

şoñraca (224/14)

evvelce (227/13)

hükümetce (251/21)

Latinceye (257/4)

ağça (297/11)

Arabçası (103/1)

Sırpça (133/14)

mayhoşça (235/16)

2.2.12. {-daş}

Bu ek, isimden isim yapım olarak kullanılan eşlik, ortaklık ve bağlılık ifade eden isimler yapar. Eski Anadolu Türkçesi'nde -daş/-deş ;-taş/-teş olarak dört şekilde kullanılan bu ek, istisna kelimer dışında Osmanlı Türkçesi'nde -daş

olarak kullanılır. Türkiye Türkçesi'nde ise –daş ve taş olarak kullanılmaktadır. Metinde ise sadece bir örnekte kullanımı vardır:

karındaşıdır (11/14)

2.2.13. {-ncı/-nci;-ncu/-ncü }

İsimden isim yapım eki olan bu ek, asıl sayılardan sıra sayılar yapmak görevi ile kullanılmaktadır. Ayrıca derece bildiren isimler yapmakta da kullanıldığı görülmektedir. Ünlü ile biten isimlerden sonra kullanılınca –ncı /-nci iken ünsüz ile biten kelimelerden sonra araya bir yardımcı ünlü girmesi ile (ı)ncı / (i)nci şeklinde kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi'nde başta ek –nçi iken yani -ç'li kullanılırken sonlara doğru ek, -c'li kullanılmaya başlamıştır. Kısaca, Eski Anadolu Türkçesi ' hem –ç 'li hem de –c'li şekilleri ile kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde –c'li şekilleri ile kullanılmaktadır. Metindeki örneklerde de Osmanlı Türkçesi'nde olduğu gibi –c'li şekildedir.

altıncı (26/20)

birinci (137/26)

ikinci(139/7)

yedinci (151/20)

doğuzuncu(264/20)

dördüncü (267/22)

üçüncü (302/9)

2.2.14. {+layın/+leyin}

Bu ek, hem yapım hem de çekim eki olarak kullanılmaktadır. Asıl özelliği çekim eki olan –layın /-leyin eki Eski Anadolu Türkçesi'nde çekim eki olarak kullanılmanın dışında aynı zamanda yapım eki olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Bu ek, ünlü uyumuna uymamaktadır. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ek aynıdır. Belirli örneklerde yaşamaktadır. Metinde iki örnekte kullanımı mevcuttur.

şabähleyin (72/4)

geceleyin (300/10)

2.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

KARAHANLI TÜRKÇESİ:

Tablo 2.20. Karahanlı Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri

-(ı/i/u/ü)ğ	açıg(ihsan),bilig(bilgi)
-ğak/-gek	tezgek (çekingen)
-ğa/-ge	bilge,kısga
-(ı/i/u/ü)ğcı	belgü(belge),bergü(borç)
-ğun/-gün;-kın/-kün;-kın/-kin	kodgun(konulmuş),tutgun(tutulmuş)
-ak/-ek	bıçak
-ğuç/-güç;-kuç/-küç	örgüç,köçkün (göçer)
-ma/-me	tügme(düğme),süzme(peynir)
-I:	il(devlet),al(hile)
-(ı/i/u/ü)k:	açuk, akşak
-(ı/i/u/ü)m	akım(bir akımlık su),alım (alacak)
-mur/-mür	Yamgur-yağmur
-(ı/i/u/ü)n	adın(ayrılmış),esin(hafif rüzgar)
-(ı/i/u/ü)nç:	birinç,üçünç,basınç,kılınç
-ğı/-gi;-ğu/-gü	bergü(borç)
-man/-men	tuman(duman)
-(ı/i/u/ü)ş:	ağış (yükselme),ukuš(akıl)
-(u/ü)t:	bayat(Allah'ın sıfatı)
-z	ağız(konuşma organı)

HAREZM-KIPÇAK TÜRKÇESİ:

Tablo 2.21. Harezmi-Kıpçak Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri

-a/-e	ölçe,(ölçü),yana(yö)
-ak/-ek	bıçak,korçak,ölçek
-ç(-nç)	inanç,korçunç
-du/-dü	karaldı,övdü
-ğ/-g	bitiğ-biti (-ğ düşer)
-ğa/-ge	bilge,süpürge
-ğak/-gek;-kak/-kek	batkak,kaçkak
-kun/-kün;-kın/-kin	taşkın,tutğun-tutkun(esir)
-gi	sevgi
-ğu/-gü;-ku/-kü	bıçku,sevgü,yarğu
-ğun	solğun
-ı/-i;(-u/-ü)	ölçi
-açak/-eçek	içeçek,yatacak,keleçek,yazacak
-im/im;-um/-üm	içim,yem,ölüm
-mak/-mek	kusmak,yemek
-me	kovurma,kıyma,süzme
-mış/-miş	yazılmış,ölmüş
-(ı)n/(-i)n;-(u)n/(-ü)n	ekin,tütün
-ağan/egen	kelegen(çok gelen),açagan(çok açan)
-sığ	kovursığ
-ş;ış/-iş;-uş/-üş	çıkış,iniş,olturuş
-t;-ut/-üt;-et	ölet,öğüt(övüt)
-ası/-esi	keyesi,olası
-z	boğaz
-duğ/-dük	kılduğum
-iben/-uban	gelüben
-ğaç/-geç;-ğuç/-güç;-kuç/-küç;-ğıç/-kıç	kısğaç-kıskaç,olturğa,açkuç-açkıç
-ğalı/-geli;-kalı/-keli	ölgeli(öldüğünüzden beri)
-ğandin/-gandin	kelgandin
-ğanda/-gende	kelgende
-ğınça/-ginçe	kalgınça,yumgınça
-p;-ıp/-ip;-up/-üp	çapup(at sürüp)
-maz/-mez;-mas/-mes	bolmas(olmadığı)
-r/-yur/yür;-ar/-er;-ur/-ür	agrıyur,yaşar

Tablo 2.21. Harezmi-Kıpçak Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri (devamı)

-a/-e;-(y)u/-(y)ü;	töre,tola(dolu),yumru(yuvarlak)
-madın/-medin	sormadın,sevmedin
-çaq/-çek	emçek(meme)
-mısta/-mişde	keçmişde
-pan	tutupan
-ğan/-gen	kalğan
-uq/-ük	açuq,delük
-ğuçı/-güçi	talğuçı
-ğuz/-güz	tirgüz(diriltmek)
-kı/-ki;-ği/-gi	astıngı(alttaki)

ÇAĞATAY TÜRKÇESİ:

Tablo 2.2. Çağatay Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri

-a/-e	tola,yaraşa
-çak/-çek	avunçak,yastançak
-çı/-çi	tilençi
-ı/-i;-u/-ü	busu,yığı
-ğ/-g;-ığ/-ig;-uğ/-üg	açığ,kuruğ
-ğa/-ka/-ge	kıska,
-ğak/-gek;-kaq/-kek	batkaq,aygak
-ğic/-gic	talğic
-ğu/-ku;-gü/-kü	uyku,yarğu
-ğuç/-güç	süzgüç,sarağuç
-ğun/-kun	azğun,taşğun
-ğur/-kur	çıkgur,yıkılğur
-m;-ım/-im;-um/-üm	atım,bilim,tutum
-ma/-me	asma,süzme
-maç/-meç	bulamaç,kavurmaç
-n;-ın/-in;-un/-ün	çakın,tütün
-an/-en	kozğalan,tiken
-nç/-anç ; -ınç/-inç;-unç/-ünç	korğunç,saginç
-v;-av/-ev	bütev, saklav
-k/k;-uq/-ük	bölek,ölçek
-ak/ek	yatak,
-sı/-si	ķavırsı,yatsı
-ş;-ış/-iş;-uş/-üş	bakış,oķuş
-t	keçit

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ:

Tablo 2.22. Eski Anadolu Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri

-aç –eç	güleç,kısaç
ak/-ek;ağ/eg	korak,kaçak,ölçek
-ağan/-egen	gezen
-am/-em	dutam
-d/-t	dönüt,geçüd
-h;-g/-ğ;-k/-k	bağ
-ğa/-ge	bilge
-ğan/-gen	dalaşgan,ısırgan
-ğu/gü;hu;kı/-ki;-ku/-kü	görgü,
-ğuç	çatlağuş
-ı/-i;-u/-ü	korı,ıtolı,yazı
-uçı/üçi;-ıcı/-ici	verici,yapıcı,yırtıcı
-l	dükel
-m	içim,kesim
-maca/-mece	bilmece
-man/-men	degirmen
-mık/-mik;-muğ/-mük	kıymık,kusmuş
-n	akın,dütün
-nç	sevinç
(u/ü)	konuk,büyük
-sağ;-sağ/-sek	tutsağ
-sı/-si;-su/-sü	tütsi,yatsu
-ş	yañılış
-z	göz,ağız
-a/-e	töre
-alı/-eli	görelı,çıkalı
-arağ/-erek;ırağ/-irek;-urağ/-ürek	giderek
-duğça/-dükçe	bağduğa
-ıcağ/-icek	gelicek,
-ınça/-inçe;-ınca/-ince	diyince,gelinçe,varınça
-madın/-medin	bağmadın
-mazdan/-mezden	görmezden
-up/-üp	sevüp
-sa/-se	eskise,yese,şışse
-uban/-üben	varuban

Tablo 2.22. Eski Anadolu Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri (devamı)

-ubanın/-übenin	gelübenin
-ış/-iş;-uş/-üş	iniş,çıkış
-ma/-me	kazma,kanama
-mak/-mek	yemek
-maklık/-meklik	uğramaklık
-acağ/-ecek	gelecek
-ur/-ür;-ar/-er	keser
-ası/-esi	görülesi
-daç/-deçi;-daç/-deç	geldeç
-duğ/-dük	bildük
-maduğ/-medük	çalışmaduğ
-mış/-miş	bilmiş
-du/-dü	sınu,döğdü
anağ/-enek	yığanağ
-ın/-in;-un/-ün	akın,dütün,satun
-ğün/-kün	azğün,yanğün,kızğün
-ılu/-ilu	korıklı
-çek	emçek
-(y)ıcağaz/-(y)iceğez	varıcağaz
-dukda/-dükde;-dukta/-dükte	gördükde
-maz/-mez	yaramaz
-ıcak/-icek;-ıçak/içek	yağıçak,varıçak

OSMANLI TÜRKÇESİ:

Tablo 2.23. Osmanlı Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri

-acağ/-ecek	ağacağ,içecek
-ak/ek	korak,ölçek
-ğın/-gin	bilgin
-(y)ıcı/-(y)ici	bilici,yazıcı
-ndı/-ndi	çıkın
-ğı/ği;-kı/-ki	sevgi,katkı,bilgi
-(ı/i)k/k,-k/-k	açık
-(ı/i)m	alım,satım
-ma/-me	kazma
-mak/-mek	çakmak
-maklık/-meklik	almaklık
-maz/-mez	kaçınılmaz,görünmez

Tablo 2.23. Osmanlı Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri (devamı)

-maca/mece	bilmece,bulmaca
-ııcı/-ıcı; /-ucı/-üci	kesici,delici
-mur/-mür	yamgur-yağmur
-(y)a/-(y)e	doğa,dize
-(y)acak/-(y)ecek	aķacak,içecek
-aç/-eç;-ç	ķazanç,
-agan/-egen;-ağan/-eğen	olağan,
-ak/-ek	ķaçak
-alak/-elek	yatalak,çökelek
-alı/-eli	ķıķalı,görelı
-am/-em	dutam
-amaç/-emeç	bulamaç
-(y)an/-(y)en	seven,anlayan
-anak/-enek	yığanak,degenek
-(y)arak/-erek	yırtarak,düşünerek
-arı/-eri	uçarı
-ası/-esi	öpülesi,görülesi
-baç/-maç	saklanbaç(saklambaç)
-ç	ınanç
-dı/-di;-tı/-ti;-du/-dü;-tu/-tü	özenti,sallantı,ķarartı
-dık/-dik;-duk/-dük;-tık/-tik;-tuk/-tük	ķanıdık
-dıkça/-dikçe;-dukça/-dükçe;-tıkça/-tikçe;-tukça/-tükçe	sevdikçe,
-dıkta/-dikte;-dukta/-dükte;-tıkta/-tikte;-tukta/-tükte	baķtukta
-dığında/-diğinde;-duğunda/-düğünde;-tığında/-tiğinde;-tuğunda/-tüğünde	baķtıđında
-ga/-ge	bilge,
-gaç/-geç	eringeç
-đıç/-điç;-đuç/-đuç	dalđıç
-đan/-gen;-ķan/-ken	ısırđan
-đı/-đi;-đu/-đu;-ķı/-ķi;-ķu/-ķü	silđi
-đın/-đin;-đun/-đün;-ķın/-ķin;ķun/-ķün	bitkin,ķırđın,yorđun
-ı/-i/-u/-ü	yazı,ķartı,ķolu
-(y)ııcı/-(y)ıcı;-(y)ucu/-(y)ücü	bulaşıcı,binici,görücü
-ıç/-iç;-uç/-üç	çekiç
-ık/-ik;-uk/-ük;-k	kesik,ķısıķ
-(y)ıp/-(y)ip;-(y)up/-(y)üp	gelip
-(y)ıında/-(y)ıışinde;(y)uşunda/-(y)üşünde	gelişinde
-(ı)l/-(i)l;-(u)l/-(ü)l	ķızıl
-iken/-ken;-(y)ken	gelirken
-m;-(ı)m/-(i)m;-(u)m/-(ü)m	dönüm,yudum

Tablo 2.23. Osmanlı Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri (devamı)

-ma/-me	kazma,қанama
-maca/-mece	kesmece,bulmaca
-maç/-meç	bulamaç
-madan/-meden	anlamadan
-mak/-mek	çaçmak,ekmek
-maçla/-mekle	sormaçla
-maksızın/-meksizin	sormaksızın
-maktansa/-mektense	sormaktansa
-mal/-mel	sağmal
-malı/-meli	çalmalı
-man/-men	öğretmen
-maz/-mez	dönülmez
-mazlık/-mezlik	anlamazlık,doğunulmazlık
-mik/-mik;-muk/-mük	kızamık,қusmuқ
-miş/-miş;-muş/-müş	bilmiş
-(ı)mılı/-(i)mili;-(u)mılı/-(ü)mlü	tanımlı
-n;-(ı)n/-(i)n;-(u)n/-(ü)n	aқın,tütün,dikin
-tı/-ti;-(u)ntı/-(i)nti;-(u)ntu/-(ü)ntü	қaraltı,akıntı,sıkıntı,üzüntü
-r;-(ı)r/-(i)r;-(u)r/-(ü)r	keser
-sak/-sek	туşак
-sal/-sel	görsel
-sı/-si;-su/-sü	tütsü,yatsı
-(y)ış/-(y)iş;-(y)uş/-(y)üş;-ş;-(ı)ş/-(i)ş;-(u)ş/-(ü)ş	görüş,çıkış,bakış
-t;-(ı)t/-(i)t;-(u)t/-(ü)t	geçit,dönüt,binit
-(a)z/-(e)z	boğaz
-paқ/-pek	қaypaқ
-van/-ven	yayvan

TÜRKİYE TÜRKÇESİ:

Tablo 2.24. Türkiye Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri

-(y)a/-(y)e	doğa,dize
-(y)acak/-(y)ecek	gelecek,içecek,yakacak
-ç	gülünç,sevinç,inanç
-agan/-egen;-ağan/-eğen	durağan,olağan,gezeğen
-ak/-ek	barınak,ürkek
-l	kızıl
-alak/-elek	yatalak
-alı/-eli	başlayalı,akmayalı
-am/-em	tutam
-amaç/-emeç	bulamaç,demeç,yırtmaç
-(y)an/-(y)en	akan,bekleyen
-anak/-enek	görenek,gelenek,olanak
-(y)arak/-erek	ağlayarak,dinleyerek
-arı/-eri	uçarı
-ası/-esi	öpülesi,görülesi
-baç/-maç	saklambaç
-ca/-ce	eğlence,güvence
-aç/-eç	güleç
-amak/-emek	kaçamak,basamak
-alak/-elek	yatalak
-dık/-dik;-duk/-dük;-tık/-tik;-tuk/-tük	tanıdık,bildik
-dıkça/-dikçe;-dukça/-dükçe;-tıkça/-tikçe;-tukça/-tükçe	okudukça,bildikçe
-dıkta/-dikte;-dukta/-dükte;-tıkta/-tikte;-tukta/-tükte	gördükte
-dığında/-diğinde;-duğunda/-düğünde;-tığında/-tiğinde;-tuğunda/-tüğünde	geldiğinde,tuttuğunda,
-ga/-ge	dalga,bilge,sömürge
-gaç/-geç	solungaç,yüzgeç
-gıç/-giç;-guç/-güç	bilgiç,başlangıç
-gan/-gen;-kan/-ken	atılğan,değişken
-gı/-gi;-gu/-gü;-kı/-ki;-ku/-kü	vergi,örgü,tutku,saygı,içki
-gım/-gin;-gun/-gün;-kım/-kin;-kun/-kün	bilgin,pişkin,seçkin
-ı/-i/-u/-ü	sayı,dizi,ölü,dolu

Tablo 2.24. Türkiye Türkçesi Fiilden İsim Yapım Ekleri (devamı)

-(y)ıcı/- (y)ici;-(y)ucu/- (y)ücü	çekici,tutucu,üretici,sürücü
-ık/-ik;-uk/-ük;-k	açık,uyuşuk,bozuk
-(y)ıp/- (y)ip;-(y)up/- (y)üp	sevip,bilip
-(y)ışında/- (y)işinde;(y)uşunda/- (y)üşünde	bakışında,duruşunda
-(ı)l/- (i)l;-(u)l/- (ü)l	ışıl,kızıl
-iken/-ken;-(y)ken	anlarken
-m;-(ı)m/- (i)m;-(u)m/- (ü)m	alım,satım,ölüm
-ma/-me	asma,yazma,bölme
-maca/-mece	bulmaca,seçmece
-maç/-meç	demeç,yırtmaç,bulamaç
-madan/-meden	başlamadan,anlamadan,dinlemeden
-mak/-mek	açmak,utanmak,kaymak,çakmak
-makla/-mekle	anlamakla,dinlemekle
-maksızın/-meksizin	anlamaksızın,dinlemeksizin
-maktansa/-mektense	anlamaktansa,dinlemektense
-mal/-mel	sağmal
-malı/-meli	vurmalı,üfleli
-man/-men	danışman,seçmen
-maz/-mez	görülmez,okunmaz
-mazlık/-mezlik	görülmezlik,dokunulmazlık
-mık/-mik;-muk/-mük	kıymık,kusmuk
-mış/-miş;-muş/-müş	kazanılmış,uyanmış
-(ı)mılı/- (i)mili;-(u)mulu/- (ü)mülü	ahlımlı,verimli,bükümlü
-n;-(ı)n/- (i)n;-(u)n/- (ü)n	akın,tütün,dizin
-dı/-di;-tı/-ti;-tu/-tü;-(ı)ntı/- (i)nti;-(u)ntu/- (ü)ntü	akıntı,üzüntü,özenti,sallantı,karartı,beğendi,külbastı
-r;-(ı)r/- (i)r;-(u)r/- (ü)r	düşünür,okur,yatır
-sak/-sek	tutsak
-sal/-sel	kumsal,uysal
-sı/-si;-su/-sü	yatsı,tütsü
-(y)ış/- (y)iş;-(y)uş/- (y)üş;-ş;-(ı)ş/- (i)ş;-(u)ş/- (ü)ş	buluş,bakış,duruş,sunuş,giriş
-t;-(ı)t/- (i)t;-(u)t/- (ü)t	geçit,taşıt,yazıt,anııt
-(a)z/- (e)z	ayaz
-pak/-pek	kaypak
-van/-ven	yayvan

Fiilden İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu:

Tablo 2.25. Fiilden İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu

Karahanlı T.	Harezmi Kıpçak T.	Çağatay T.	EAT	Osmanlı T.	T.T
-a/-e	-a/-e	-a/-e;-ı/-i;-u/ü	-a/-e	-(y)a/-(y)e	-(y)a/-(y)e
	-açak/-eçek	-çak/-çek	-ıçak/-içek;-ıcak/-icek	-(y)acak /-(y)ecek	-(y)acak/-(y)ecek
-aç/-eç	-aç/-eç		+aç/+eç	-aç/-eç;-ç	-aç/-eç;-ç
	-ağan/-egen	--ağan/-egen	-ağan/-egen	-ağan/+egen	-ağan/-eğin
-ğak/gek	-ak/-ek	-ak/ek	-ak/-ek;-ağ/-eg	-ak/-ek	-ak/-ek
-l	-l	-l	-l	-al/-el;-l	-al/-el;-l
			-alak/-elek	-alak/-elek	-alak/-elek
-ğalı/-geli	-ğalı/-geli	-alı/-eli	-alı/-eli	-alı/-eli	-alı/-eli
-(ı/i/u/ü)m	-m(-am)	-m;-ım/-im;-um/-üm	-am/-em	-am/-em	-am/-em
-amaç/-emeç	-maç	-amaç/-emeç	-amaç/-emeç	-amaç/-emeç	-amaç/-emeç
-ğan/-gen	-an/-en	-an/-en	-an/-en	-(y)an/-(y)en	-(y)an/-(y)en
anak/-enek	anak/-enek	anak/-enek	-anak/-enek	anak/-enek	-anak/-enek
			-ırak/-irek;-urak/-ürek;-arak/-erek	-(y)arak/-(y)erek	-(y)arak/-(y)erek
-ğu/-gü	-ğu/-gü	-ğu/-gü; ku/-kü;	-ğu/-gü	-ğı/-gi;-ğu/-gü; kı/-ki;-ku/-kü;	--ğı/-gi;-gu/-gü;-kı/-ki;-ku/-kü;
-ğası/-gesi	-ası/-esi	-ası/-esi	-ası/-esi	-ası/-esi	-ası/-esi
-maç/-meç	-maç/-meç	-maç/-meç	-maç/-meç	-baç/-maç	-baç/-maç
				-casına/-cesine	-casına/-cesine
(ı/i/u/ü)nç	-ç/-nç	-nç/-anç;+ınç/+inç;+unç/+ünç	-ç	-ç	-inç/-inç;-unç/-ünç

Tablo 2.25. Fiilden İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu (devamı)

- mdi/indi;und i/- üdi;ındı/ınd ı;-undı/-üdi	-du/-dü	-du/-dü	-dı/-di;-tı/- ti	-dı/-di;-tı/- ti;-du/-dü;- tu/-tü	-dı/-di;-tı/-ti;-du/- dü;-tu/-tü
			-duğ/-dük	-dık/-dik;- duğ/-dük;- tık/-tik;- tuğ/-tüğ	-dik/-dik;-duk/- dük;-tık/-tik;- tuk/-tüğ
			-duğça/- dükçe	dıkça/ dikçe; tıkça/- tikçe;- duğça/- dükçe;- tuğça/- tüğçe	- dıkça/dikçe;tıkça/ -tikçe;-dukça/- dükçe; -tukça/-tüğçe
			-duğda/- dükde	-dıkta/- dikte;- tıkta/- tikte/- duğta/- dükte;- tuğta/- tüğte	-dıkta/-dikte;- tıkta/-tikte/- dukta/-dükte;- tukta/-tüğte
-ğa/-ge	-ğa/-ge	-ğa/- ka/-ge	-ğa/-ge	-ğa/ -ge	-ga/ge
-ğaç/-geç;- kaç/-keç	-ğaç/-geç	-ğaç/- geç;- kaç/-keç	-ğaç/-geç;- kaç/-keç	ğaç/-geç;- kaç/-keç	-ğaç/-geç;-kaç/- keç
-ğuç/-güç;- kuç/-küç	ğuç/güç;- kuç/- küç;- ğıç/-kıç	-ğıç/-giç	-ğuç/-güç	ğuç/güç;- kuç/-küç;- ğıç/-kıç	-gıç/-giç;guç/-güç
-ğın/-gin;- ğun/-gün	-ğan/- gen	-ğan/- gen	-ğan/-gen	-ğan/-gen;- kan/-ken	-gan/-gen;-kan/- ken
-ğu/-gü	-ğu/-gü ; ku/+kü	-ğu/ku;- gü/-kü	-ğu/-gü	-ğı/gi;- ğu/gü	-gı/-gi;-kı/-ki;- gu/-gü;-ku/-kü
ğun/-gün ; kın/-kin;- kun/-kün	-ğun	-ğun/- kun;- gün/-kün	-ğun/-gün	-ğın/-gin ;ğun/-gün ;kın/kin;- kun/-kün	-gın/-gin;-kın/- kin;-gun/-gün;- kun/-kün
-ı/-i;-u/-ü	-ı/-i		-u/-ü	-ı/-i;-u/-ü	-ı/-i;-u/-ü

Tablo 2.25. Fiilden İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu (devamı)

-i-ğç1/-i-ğç2;- ğçu/-ğçü	-ıç1/ıç2;- uç1/-uç2	uç1/-uç2;- ıç1/-ıç2	-uç1/-uç2	-(y)ıç1-(y)ıç2;- (y)ıçu/- (y)ıçü	-(y)ıç1-(y)ıç2;- (y)ıçu/- (y)ıçü
-t	-t/-t/-üt;- et		-(i)t/-(i)t;- (u)t/-(ü)t	-(i)t/-(i)t;- (u)t/-(ü)t	-(i)t/-(i)t ;-(u)t/-(ü)t
-k/-k	-k/-k	-k/-k	-(u)ğ/- (ü)ğ;- (u)k/- (ü)k;-k/-h	-ıç/-ıç;-u k /-ük;-k	-ıç/-ıç;-uk/-ük;-k
-p /-(i)p/-(i)p/-(u)p/-(ü)p	-ıp/-ip;- up/-üp;-p/-pan		-p;-up/-üp	-(y)ıp/- (y)ip;(y)up/-(y)up	-(y)ıp/- (y)ip;- (y)up/- (y)üp
					(y)ışında/(y)işinde;- (y)uşunda/-(y)üşünde
-l	-l	-l	-l	-l	(i/i)l/-(u/ü)l
-ıkan	-ken	-ken	-ken	-ken	-iken/-ken,(y)ken
-m	-ım/-um		-um/üm		-m,(i/i)m/-(u/ü)m
-ma/-me	-ma/-me	-ma/-me	-ma/-me	-ma/-me	-ma/-me
-maca/-mece	-maca/-mece	-maca/-mece	-maca/-mece	-maca/-mece	-maca/-mece
-maz/-mez	-maz/mez;- mas/-mes	-maz/-mez	-maz/-mez	-maz/-mez	-maz/-mez
-madın/-medin;- madı/-medi;- mayın/-meyin	-madın/-medin;- mayın/-meyin	-madın/-medin	-madın/-medin	-maden/-meden	-madan/-meden
-mağ/-mek	-mağ/-mek	-mağ/-mek	-mağ/-mek	-mağ /-mek	-mak/-mek
					-makla/-mekle
					-maksızın/-meksizin
					-maktansa/-mektense
			-mal	-mal/-mel	-mal/mel
				-malı/-meli	-malı/-meli
-ş	-ış/-uş	-ış/-ış;- uş/-üş;-ş	-ış/-ış;- uş/-üş	-ış/ış;- uş/üş	-ış/ış;- uş/üş
-sal /-sel	-sal /-sel	-sal /-sel	-sal /-sel	-sal/-sel	-sal/-sel
-man/-men	-man/-men	-man/-men	-man/-men	-man/-men	-man/-men

Tablo 2.25. Fiilden İsim Yapım Ekleri Karşılaştırmalı Tablosu (devamı)

sağ /-sek	sağ /-sek	sağ /-sek	-sağ;-sağ/-sek	sağ /-sek	-sak/-sek
-ğınça/-ginçe	-ğınça/-ginçe	-ğınça/-ginçe	-ınça/-inçe	-ınca/-ince;-unca/-ünce	-ınca/-ince;-unca/-ünce
-ın/-in;-un/-ün	-n,-n,-ın/-in;-un/-ün	-n,-ın/-in;-un/-ün	-n,-ın/-in;-un/-ün	-n;-ın/-in;-un/-ün	-n;-ın/-in;-un/-ün
	-ınç/-inç;-unç/-ünç	-nç,-anç-ınç/-inç;-unç/-ünç	-ınç/-inç;-unç/-ünç	-ınç/-inç;-unç/-ünç	-ınç/-inç;-unç/-ünç
-van/-ven	-van/-ven	-van/-ven	-van/-ven	-van/-ven	-van/-ven
arı/-eri	arı/-eri	arı/-eri	-aru/-erü	-arı/-eri	-arı/-eri
-miş/-miş	-miş/-miş	-miş/-miş	-miş/-miş	-miş/-miş;-muş/-müştü	-miş/-miş;-muş/-müştü

Fiilden isim yapım eklerini incelerken önce tablolar halinde Karahanlı Türkçesi, Hazerm-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi için ayrı ayrı tablolar oluşturulmuştur. Daha sonra eklerin gelişimini ve eklerdeki değişimi görebilmek için de karşılaştırmalı tablo hazırlanmıştır. Bu tablo incelenince Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerindeki kullanılan fiilden isim yapım eklerinin durumlarını daha objektif görebilmemiz için bize yardımcı olacaktır. 1) –acak/-ecek: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde –ıçak/ıçek;-ıcak/-icek iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ek –acak/-ecek şeklinde kullanılmaktadır. 2)-ak/-ek: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde –ak/-ek; ag/-eg şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde –ak/-ek olarak kullanılmaktadır.3)-arak/-erek: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde –urak/-ürek;-ırak/-irek şeklinde kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi’nin sonlarına doğru ise –arak/-erek şeklinde kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise –arak/-erek şeklinde kullanılmaktadır. 4)-gı/-gi;-gu/-gü;-kı/-ki;-ku/-kü: Bu ekler. Eski Anadolu Türkçesi’nde –gu/-gü şeklinde kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde –gı/-gi;-gu/-gü;-kı/-ki;-ku/-kü şeklinde kullanılmaktadır. 5)-maç/-meç: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nde –maç/-meç olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise –baç/-maç kullanılmaktadır. 6) –dık/-dik;-duk/-dük;-tık/-tik;-tuk/-tük: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi’nde –duk/-dük olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise bu ekler, –dık/-dik;-duk/-dük;-tık/-tik;-tuk/-tük olarak

kullanılmaktadır. 7) –dıkça/-dikçe;-dukça/-dükçe: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi’nde –duk/-dük olarak sadece yuvarlak şekilleriyel kullanılıp düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymazlarken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise bu ekler, –dıkça/-dikçe;-dukça/-dükçe olarak kullanılıp düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadırlar. 8) –dıkta/-dikte;-dukta/-dükte: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi’nde –dukta/-dükte olarak sadece yuvarlak şekilleriyel kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise bu ekler, –dıkta/-dikte;-dukta/-dükte olarak kullanılmaktadır. 9)-gıç/-giç;-guç/-güç: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi’nde –guç/-güç olarak sadece yuvarlak şekilleriyle kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi -guç/güç;-kuç/-küç;-gıç/-kıç olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak kullanılırken yine Türkiye Türkçesi’nde de bu ekler, -gıç/-giç;-guç/-güç olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak kullanılmaktadır. 10) –ınca/-ince;-unca/-ünce: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi’nde –ınca/-ince olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise bu ekler, -ınca /-ince ;-unca /-ünce olarak kullanılmaktadır. 11) –sı/-si;-su/-sü: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi’nde sadece düz ünlülü olarak –sı/-si olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise bu ekler, -sı/-si;-su/-sü olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak kullanılmaktadır. 12)-madan/-meden: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi’nde –madın/-medin olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise bu ekler, -madan/-meden olarak kullanılmaktadır. 13)- sak/-sek: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi’nde, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde aynı olmakla birlikte; Eski Adadolu Türkçesi’nde -sah ekinde ilaveten kullanıldığı görülmektedir. 14) –gan/-gen;-kan/-ken: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi’nde –gan/-ken olarak ünsüz uyumunun dışında kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ünsüz uyumuna uyarak –gan/-gen;-kan/-ken kullanılmaktadır. 15) –ıc1/-ici;-ucu/-ücü: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi’nde –uç1/-üç1 olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi’nde ise –ıc1/-ici;-ucu/-ücü şeklinde ünlü uyumuna da uyarak kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerindeki kullanılan fiilden isim yapım eklerinin dönemsel küçük değişimlerinin dışında şu eklerde değişim görülmemektedir : -a/-e,-aç/-eç;-ağan/-eğan;-alak/-elek;-alı/-eli;-am/-em;-amaç/-emeç;-anak/-enek;-ası/-esi;-ga/-ge;-gaç/-geç,-kaç/-keç;-ma/-me,-mak/-mek,-maca/-mece,-maz/-mez,-sal/-sel,-man/-men,-n,-van/-ven, arı/-eri,-t,-z

METİNDE GEÇEN ÖRNEKLER

Bu başlık altında sadece metinde geçen fiilden isim yapım ekleri ele alınmış, açıklanmış ve örnekler verilmiştir.

2.3.1. {-mağ /-mek }

Fiilden isim yapım ekidir. Fiilin içinde olduğu bildirdiği hareketin ismini yapan bu ekin asıl görevi, geçici hareket bildiren isimler yapmaktır. Bunun dışında, az da olsa kalıcı isimler yaptığı da görülmektedir. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde kullanım değişmemektedir. Metni incelediğimizde çok işlek bir ek olduğunu daha iyi anlıyoruz. Metinden örnekler:

ol**mağ** (242/20)

koy**mağ** (244/9)

bul**mağ** (247/20)

baş**mağ** (260/1)

kırtar**mağ** (251/16)

bırak**mağ** (258/11)

yaz**mağ** (266/17)

göster**mek** (292/21)

örtül**mek** (10/8)

kıydet**mek** (17/11)

2.3.2. {-ma/-me}

İsimden isim yapım ekidir. Bütün fiil kök ya da gövdelerine gelebilen bu ek, -mağ /-mek gibi geçici hareket bildiren isimler ifade etmeyip iş isimleri türetmektedir. Bununla birlikte bu ek, kalıcı isimler de türetmektedir. Metni incelediğimizde çok işlek olduğunu görmekteyiz. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı

Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde bu ek, değişime uğramadan kendini korumuştur. Metinde:

olması (27/10)

yapılmasına (31/7)

olma (35/18)

açmasıyla (41/3)

demesi (51/8)

eylemesi (59/19)

geçmesini (61/8)

2.3.3. {-ış/iş;uş/üş}

Fiilden isim yapım ekidir. Özellik olarak bu ekin yine fiilden isim yapım eki olan –ma/-me eki gibi iş ifade eden fiillerin isimlerini yapmaktadır. Bununla birlikte sadece iş isimleri değil, aynı zamanda da nesne isimleri de yaptığı görülmektedir. Ek, işlek bir ektir. Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'nde kullanımı aynıdır. Metinde bir örneği vardır:

yañlışlıqla(178/28)

2.3.4. {-dık/+dik;+duğ/+dük }

Fiilden isim yapım ekidir. Fiil kök ya da gövdelerine gelerek hem kalıcı hem de geçici isimler türetir. Eski Anadolu Türkçesi'nde +duğ/+dük şeklinde kullanılmaktayken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde +dık/+dik;+duğ/+dük şeklinde kullanılıp ünsüz uyumuna da girmiştir. Metinde birçok örneğinin olması bu ekin ne kadar işlek bir ek olduğunun da göstergesidir.

çalışdırdıklarına (151/19)

olamadıklarından (155/9)

yapdıkları (158/18)

buldu**ğ**dan (164/22)

oldu**ğ**dan (171/13)

buyurdu**ğ**da (188/16)

kesdi**k**den (281/17)

söyledi**k**leri (287/25)

etdi**k**den (299/13)

gömdü**k**den (301/9)

2.3.5. {-maz/-mez }

Fiilden isim yapım ekidir. Hem geçici hem de kalıcı isimler türettiği görülmektedir. Olumsuzluk ifade eder. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi 'nde kullanımı mevcuttur ve ekte herhangi bir değişme olmamıştır. Metinden örnekler:

olunma**z**dan (234/17)

yağma**z**dan (73/2)

şavuşma**z**sa (103/5)

geçme**z**den (19/16)

girme**z**den (49/16)

gelme**z**den (114/13)

2.3.6. {- a**k**/-ek}

Fiilden isim yapım ekidir. Fiilerin etkisi altında kalan nesnelere gösterme görevli isimler türetir. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi 'nde işlerliğini korumuştur. Metinde bir örneği vardır:

bat**a**klıkları (14/24)

2.3.7. {-arağ/-erek}

Bu ek, fiil kök ya da gövdelerinden isim türetmektedir. Anlık bir durumun ismini karşılayan sözcükler türetir ve bu türemiş sözcükler genellikle durum zarfı görevinde kullanılmaktadır. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'nin sonlarına doğru oluşmuş ve -ıraq/-irek ; -urağ/-ürek şeklinde görülmektedir. Osmanlı Türkçesi ve sonrasında Türkiye Türkçesi'nde -arağ/-erek şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Metindeki örnekle:

kazı**larağ** (10/11)

aş**arağ** (11/2)

kapadı**larağ** (17/27)

gid**erek** (251/13)

geç**erek** (253/17)

birleş**erek** (299/22)

in**erek** (301/26)

şat**arağ** (21/1)

olar**ak** (2/18)

gid**erek** (3/20)

2.3.8. {-mış/-miş; -muş/-müş }

Fiil kök ya da gövdeden isimler türeten ektir. Ayrıca fiilden isim türettiği gibi çekim eki olarak da kullanım alanları mevcuttur. Eski Anadolu Türkçesi'nde ekin ünlüleri daima "-mış/-miş" şeklinde düzdür. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise ekin "-mış/-miş;-muş/-müş" şeklinde dört türlü kullanımı mevcuttur. Metinde:

tağ**mış** (15/19)

eylem**iş** (15/26)

alınmamış (17/13)

açılmış (58/25)

olunmuş (312/4)

uydurulmuş (89/10)

2.3.9. {-an/-en}

Hem yapım hem de çekim ekidir. İsimlerden isim yapım eki olarak isimlere geldiği gibi fiil kök ya da gövdelerine gelerek sıfat görevinde kalıcı ya da geçici isimler türetmektedir. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ekin kullanımı değişmemektedir.

olunan (256/15)

yazılan (256/22)

çıkan (17/7)

eden (20/14)

denilen (25/12)

bulunan (72/1)

yağan (72/12)

giren (72/17)

2.3.10. {ıp/-ip}

Fiilden isim yapım eklerindedir. Bir taraftan iki fiili birbirine bağlarken diğer taraftan ise birincinin yapılması ile ikincisinin de yapılacağını bildirmektedir. Eski Anadolu Türkçesi'nde ekin ünlüsü daima yuvarlaktır. Ayrıca Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ekin dört şekli de mevcuttur. Metinde dört şekliyle de örnekler mevcuttur:

gelip (115/11)

edip (116/11)

kapıp (118/25)

şapıp (119/4)

başlayıp (120/1)

çağırıp (120/5)

gönderip (115/19)

toplanıp (273/13)

görüp (166/24)

büyüyüp (169/17)

şoyunup (170/8)

bulunup (181/19)

2.3.11. {-acağ/-ecek }

Fiilden, gelecek zaman sıfat fiil türeten bu ek; aynı zamanda hem yapım hem de çekim eki olarak kullanılmaktadır. İşlek bir ektir. Fiil kök ya da gövdelerine gelerek hem geçici hem de kalıcı isimler türetmektedir. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçes'nde ek değişmemiş işlek bir ek olarak kullanılmıştır.

verecek (141/21)

yaşayacağ(181/4)

alacağlarından (227/13)

donmayacağ (10/11)

olunacağ (239/7)

girilecek (66/9)

yazacak (9/19)

edecek (71/22)

alabilecek (34/9)

2.3.12. {-ıcı/-ici;-ucu/-ücü }

Filden isim yapım eklerindedir. Meslek, uğraş bildiren isimler ve süreklilik bildiren isimler türetir. Ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde –uçı /-üçi şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi'nde ve Türkiye Türkçesi'nde ek –c'li –ıcı/-ici ;-ucu/-ücü olarak düzlük -yuvarlaklık uyumuna uygun dört şekilde kullanılmıştır. Metinde:

kırılıcı (191/5)

alıcı (191/5)

ağlayıcı (314/24)

verici (17/7)

kesicilikde (46/15)

buruşdurucudur (99/11)

dökücü (226/1)

kırılıcı (191/5)

2.3.13. {-ınca /-ince; -unca/-ünce }

Bu ek, Türkçe'nin bütün dönemlerinde kullanılan fiilden isim türeten bir zarf fiil ekidir. Eski Anadolu Türkçesi'nde bu ek uzun bir dönem –ınça /- inçe şeklinde kullanılmakla birlikte –unça /-ünçe 'li çok az da olsa örnekleri vardır. Bununla birlikte Eski Anadolu Türkçesi'nin sonları Osmanlı Türkçesi'sinin başından itibaren -c'li şekilleri de kullanılmıştır ve sonrasında yavaş yavaş -ç'li şekiller yerini -c'li şekilde kullanıma bırakmakla birlikte Eski Anadolu Türkçesi'nde düz ünlü ile kullanılan bu ek, ünlü uyumuna uyarak dört şekilde de kullanılmıştır. Metinde:

bayınca (41/17)

varıncaya (64/4)

kalıncaya (103/16)

çıkıncaya (113/22)

gelinceye (117/22)

edince (227/13)

deyince (278/23)

boyunca (140/14)

oluncaya (174/6)

görüncü (189/20)

örtülünceye (227/15)

2.3.14. {-maşsızın /-meksizin }

Fiilden zarf fiil türeten bir isim yapım ekidir. Eski Anadolu Türkçesi'nde örnekleri bulunmayan bu ek, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde görülmektedir. Metinde:

çıkmaşsızın (165/18)

kızışmaşsızın (299/9)

geçmeksizin (38/11)

inmeksizin (91/9)

işidilmeksizin (91/11)

geçmeksizin (132/25)

3. METNİN ÇEVİRİYAZISI

Arākil

Bāb-ı ‘Ālī Cāddesinde

Numro 46

AḤMED RIF‘AT LUĖĀT-İ TĀRİḤİYYE VE COĖRĀFİYYE

Eşer-i ḥāme-i Aḥmed Rif‘at

Ma‘ārif Nezāret-i celllesiniñ ruḥşatiyle

İSTANBUL

Bāb-ı ‘Ālī civārında Ebū’s-su‘ūd Cāddesi’nde 72 numrolu Maḥmūd Beg’iñ Maḥba‘asında ṭab‘ olunmuşdur 1299

[2] LuĖāt-i Tārīḥiyye ve CoĖrāfiyye

(2) CİLD

(3) 2

(4) HARF-İ BĀ

(5) **Bi’r-i Ārīs** - Medīne-i Münevvere’de meşhūr bir kuyudur. (M 650 (6) ve H 30) tārīḥinde Ḥazret-i ‘Oḡmān rāḍıyāllāhu ‘anh haccdan gelirken parmağında (7) olan mühr-i risālet-i Ḥazret-i Nebīyy-i Ekrem’i işbu kuyuya düşürdü. Ve kemāl-i (8) diğkatle pek çok araşdırıldığı ḥālide bulunmak mümkün olamadı.

(9) **Bi’r-i Berhūt** - Ceziretü’l-‘Arab’da vākı‘ (Ḥazremūt) şehri (10) civārında bir meşhūr kuyudur. Bunuñ ka‘rı henüz ta‘yīn olunamadığı rivāyet (11) olunmaĖdadır. Buña Bi’r-i Hārūt daḥi derler.

(12) **Bā’ide**—Ecyāl ü ḳabā’il-i ‘Arab dört ṭabaĖaya münḳasım olup (13) birincisine (‘Arab-ı ‘Āribe) ikincisine (‘Arab-ı Müsta‘rebe) üçüncüsüne (14) (El-

‘Arabü’t-tābi‘atü’l-‘Arab) dördüncüsüne (‘Arab-ı Müste‘āceme) derler ve mu‘ahhareren (15)(‘Arab-ı ‘Āribe)niñ ilk aşilları olan (Cürhem-i Ūlā) ve (Hużūrā) ve (Hażermüt) (16)ve (Selef) ve şu‘beleri olan (‘Ād) ve (æemūd) ve (Ṭasem) ve (Cedeys) (17) ve (Emīm) ve (‘Abīl) ve (‘Abd-i Şahem) kabīlelerinden vech-i arzda bir ferd (18) kalmadığı cihetle hālke ma‘nāsına olarak cümlesine (Bā’ide) tesmiye edilir. (19) Erfahşed bin Yaqtīn bin ‘Ābīr bin Şāliḥ sülālesinden olan mezkūr aşillardan (20) Cürhem Yemen’i ve Hużūrā Resen nām maḥalli digerleri bunlara civār yerleri intiḥāb [3] ve tevatṭun edip daha soñra bunlardan inḳisām eden şu‘beler Cezīretü’l-‘Arab maḥāl-i (2) muḥtelifesinde ittiḥāz-ı vaṭan ü mā’vī eylediler ve bir müddet daḫı Cizre’de bedeviyyet (3) üzere yaşadılar ise de Bābil’deki evlād-ı ḥāmdan gördükleri meżālīm ü ta’diyāta (4) dayanāmayıp Cezīretü’l-‘Arab’a hicrete mecbūr oldular. ‘Arab ve ‘Ād ve Cürhem (5) kelimelerine daḫı mürāca‘at buyrula.

(6) **Papa** – Roma Kilisesi’niñ re’īs-i rūḥānīsidir. ‘Umūm (7) Kātolikler papayı Ḥazret-i (‘Īsā ‘aleyhi’s-selāmıñ vekīli ve ḥavāriyyūnuñ birincisi (8) olan Sen Petros)’uñ ḥālīfesi tanırlar. Papalar bütün Kātolik āyīnini (9) ve kiliseniñ rūsūmunu muḥāfaza ile berāber ‘afv-ı ‘umūmīye ve afaroza müktedir olduklarını (10) ve bu iktidāra Sen Petros tarafından mālik bulduklarını mu‘lin olmaḫ üzere biri (11) altın ve digeri gümüş iki ‘aded inḫitārī ḥāmil olurlar.

(12) Papalar büyük (Ġrağüvar)’dan soñra ḥayli zamān kendilerini (‘Abdü’l-i‘bād) (13) ‘unvānyla zıkr ettirmişler idi. Birinci ‘aşr-ı mīlādīdenberi papalar yalnız (14) bir iktidār-ı rūḥānīyi ḥā’iz ve imparatorlar tarafından menşüb iken imparator (15) Kōnstantīn tarafından taḥşīşāt ve i’tibārları tezyīd ve (M 775 ve H 159) (16) tārīhinde İmparator (Şarlman) tarafından ba’zı memālik temlik ü iḥsān (17) olunduğundan ve (M 1077 ve H 470) tārīhlerinde (Sen Petros)’uñ mīrāsı (18) ta‘bīriyle büyük Fontesi Matild’iñ arāzīsī kiliseye vaḫf edildiginden büyük (19) iktidāra ya‘ni ḥükümet-i rūḥāniyeden başka bir de ḥükümet-i cismāniyeye mālik (20) oldular. Giderek nüfūzları dā’ire-i ḥükümetlerini tecāvüz ve bütün Avrupa (21) devletleri memāligine te’sīr edip nihāyet ḥükümdārlarıñ ‘azl ü naşibinde ve bi’l-cümle (22) muşāliḫ-i düveliyyede kendilerini yeni merci‘ tanıttırmağa kadar ileri gittiler ve ba’zıları (23) ḥükümdārlara ayaḫlarını bile öptürdüler. Bu ḥāl bir müddet bu şüretle devām (24) edip on birinci (Ġrağüvar)’iñ vefātundan ya‘ni (M 1377 ve H 779) tārīhinden (25) soñra zuhūr eden iḫtilāf papa mesnediniñ ikiye inḳisāmına sebebiyet verdi (26) ve papanıñ biri Roma’da oturup digeri (Avinyon) şehrinde cālis şāndālī-i (27) ḥükümet oldu. Bu ḥāl daḫı yetmiş bir

sene devām edip bu müddet içinde [4] iki papa birbiri ‘aleyhinde taḥrīkattan ve yekdiglerini yaptıḡı işi redd ü tekzībden (2) ḥālī olmadı. Bu münāsebetle (Ġraġüvār) zamānındaki ve daha evvelki nüfūz (3) ve iktidārı geregi gibi tenezzül edip papa intihābı muḳaddemā Roma hey’et-i ruhbāniyesi (4) ma’rifetiyle icrā olunur ve hīç bir ḥükümdār tarafından ḳarışılmaz iken şoñraları (5) İtalya prensleri tarafından taşdıḳ uşülü meydāna ḳıçdı. Daha şoñra (6) papalarıñ ḥükümet-i cismāniyesi yalnız Roma şehri ve birkaç parça mülḥakātına münḥaşır (7) ḳalıp (M 1871 ve H 1288) tārīhinde İtalya Devleti pāy-ı taḥtını Roma’ya naḳl (8) etti.

(9) Papalar naşb olunduḡdan şoñra isimlerini deġışdirmek ‘ādāt-ı ḳadīmelerindedir (10) ve (M 34) tārīhinden şimdiye ḳadar Roma’da papa mesnedine cālis olan (11) zevātın ‘adedi 296’ya bāliġ olmuşdur.

(12) **Baba İshaḳ** - Ḳaramanlı bir mülḥiddir. Bu ḥabīs Ḳonya ve civārı (12) ahālīsine kendisini fevḳa’l-ġāye ‘ābid ü zāhid göstererek geregi gibi ḥüsn-i (13) zann ḳazandıḡdan şoñra (M 1239 ve H 637) tārīhinde peygamberlik da’vāsıyla (14) meydāna ḳıçıp ve başına birçok mezhebsiz ḥaşerātı toplayıp Amasya (15) ve Tokad ḥavālisini urdu ve etdiġi ġaddārılıġa ve yaġmagerlige binā’en Anadolu (16) içini ḥayli telaşa düşürdü ve ḥaḳīkat-i ḥālī tedḳīḳ-i müvāzeneye muḳtedir olmayan (17) birçok sāde-dil kimseler ḥabīsīñ kelimāt-ı müfsidetkārānesini doġru söz (18) zannıyla taşdıḳ ü intisāba başladı ve āḫir-i kār Selḳuḳiyye-i Rüm’dan Ḳonya (19) emīri (Keyḫüsrev) tarafından müteveffā ‘asker irsāliyle cem’iyyeti daġdılıp (20) kendisi ba’zı ‘avenātiyle aḫz ü i’dām olundu. Emīr-i mümāileyhiñ ol (21) vaḳt (Frank) Devleti tarafından istimdād eylediġi daḫı mervīdir.

(22) **Baba Rüt-n-i Hindī** - Künyesi Ebū’r-Rızā – Bunuñ Ḥazret-i (23) (‘İsā) ‘aleyhi’s-selām zamānında ber-ḥayāt idüġi ve zamān-ı sa’ādete ḳadar yaşayıp (24) zümre-i aşḫāb-ı kirāma daḫı dāḫil olduġu ve hicret-i cenāb-ı peygamberīden şoñra (25) beş yüz bu ḳadar sene daha mu’ammer olarak resül-i ekrem efendimiziñ kendisine emāneten a’tā [5] buyurduġu (Maşat) sa’ādeti emirleri vechle Şeyḫ (Raḡyā’d-dīn ‘Alī Lālā) (2) ḥazretlerine teslīm eylediġi tevārīḫde muḥarrer ise de bunuñ şıḫḫatını taşdıḳ (3) içün düşünüp yorulmaḡdan tekzīb edip ḳurtulmaḡ daha ḥayırludur. Bābā-yı (4) merḳümüñ bir yalancı ḥerif idüġünü ḳāmūs şāḫibi pek güzel taḫḳīḳ ve (5) tafşil etmişdir.

(6) İrtihāl-i cenāb-ı nebevīden hayli zamān şoñra da'vā-yı şoħbet eden yalnız bu degil (7) idi. (H 589) tārīhinde (Rebī' bin Maħmūd) Mārdīnī ve yedi yüz tārīhlerinde (Mu'ammer) (8) daħı bu da'vāda bulunup ehl-i ħadīs ve siyer taraflarından ekşerisi tekzīb (9) olundular.

(10) **Baba Ni'metullāh** - Ĥācegān-ı tarīkat-ı Naķşibendiyye'den bir zāt-ı müsteceme'ü'l- (11) kemālātdır. Bu zāt kaffe-i ħakāyık u daķāyıkı bir tefsīr-i 'Arabī ve taşavvufa (12) dā'ir 'Arabī vü Fārsī birçok resā'il ve (Gülşen-i Zār)'a bir şerħ yazmışdır. (13). Tefsīr-i Şerīfi'ni muṭāla'a buyuran zevāt sā'ir tefāsīre mürāca'at külfetinden (14) ķurtulur. Tārīh-i vefātı ma'lūm degil ise de türbesi Karaman Akşehir'inde (15) olduğu taħķık olunmuşdur.

(16) **Baba Yūsuf** - Mazanne-i kirāmdandır ve aşlı Seferiħişārılı olup (17) vefātı (M 1512 ve M 918) tārīhindedir. Sultān (Bāyezīd) Ĥazretleri'niñ (18) bu zāt-ı 'ālī-ķadre fevķa'l-gāye iħlāş ü i'tikādı var idi. İfā-yı farīze-i (19) Ĥacc zımında Ĥicāz'a gitdiği zamān zuhūr eden emr-i ma'nevī mūcibince 'atā-yı (20) cenāb-ı peyğamberīyi ravza-i maṭaharradan alıp ve üç ħişse edip bir ħişsesini (21) Bursa'da defīn-i ħāk-i 'ıtr-nāk olan (Emīr Sultān) ħazretleriniñ türbe-i (22) 'ālilerine ve bir ħişsesini Anķara'da ğunūde-i pister-i ğufrān olan (Ĥacı Bayram-ı (23) Velī) Ĥazretleri'niñ türbe-i 'ālilerine ve üçüncüsü daħı me'mūr olduğu diğer (24) bir maħalle ğötürüp teslīm eylediği kütb-i tevārīħde muķayyedir.

(25) **Bābāyī** - Baba İlyās nāmında bir 'Acem Amasya'da şeyħliğe başlayıp [6] hayli mürīd tedārik etmiş ve Sultān (Orħan) Ĥazretleri'yle gereği gibi (2) münāsebet peydā eylemiş idi şoñra ħurūcdan iħtirāz olunduğıçün kendisi (3) ve mürīdleri memālik-i 'Oşmāniyye'den ŗard olundu. İşte Bābāyī nāmı o şeyħiñ (4) mürīdlerine verilmiş bir nāmdır.

(5) **Bābü'l-ebvāb** - Kāfķasya kıṭ'asının cihet-i şarkīsinde ve Şirvān (6) ķurbunda bir şehirdir. Bu şehir (Nüşirevān) kelimesinde muħarrer olduğu üzere (7) orada inşā olunan sedd-i 'azīmiñ ķapularından biriniñ mevķi'inde bulunduğu için (8) bu nāmı almış idi. Burası (M 868 ve H 255) tārīhinde ṭavā'if-i mülūkdan Benū (9) Hāşim ħükümetiniñ pāy-i taħtı olmuş ve hicretiñ onuncu 'aşrında fātih-i meşhūr (Öztümür) (10) zāde 'Oşmān Pāşā ma'rifetiyle fetħ ve memālik-i devlet-i 'aliyye'ye ilħāk olunmuşdur. (11) Buraya Timurķapu daħı derler.

(12) **Bābü's-Sa'īd** -Mısır'ın bahriye denilen kısmında ve Baħr-i Sefīd ile (13) iltişakı olan (Anzeli) Gölü üzerinde tahmīnen sekiz biñnüfusu cāmi' bir (14) kaşabadır. Bu kaşaba Süveys Kanalı'nın Baħr-i Sefīd ciheti ağızında olduğu ve civārına (15) bir küçük liman yapıldığı cihetle kanalın güşadından şoşra kesb-i ehemiyet ü ma'muriyyet (16) etdi. Ve tanzīm ü tevs'i ve limanın hafri (M 1860 ve H 1277) tārīhinde (17) Sa'īd Pāřāzamānında vukū' bulduğu için Bābü's-Sa'īd nāmı verildi. Zebān-zedi (18) (Port Sa'īd)'dir.

(19) **Bāb-ı Ferġanī** - Adı 'Ömer'dir. Kerāmāt-ı zāhire řāhibi bir zāt (20) idi. Muħkīdir ki mūmāileyh bir gün oşasında otururken içertüye bir kimse (21) girerek (Serküb) nām emīriñ Ferġana'yı zabt için gelmekte olduğunu beyāndan (22) şoşra def'ibelāsi yolunda du'āsını recā eyledikde řeyħ öñünde bulunan ibriķe (23) ayağıyla urmasıyla (Serküb) řehr kapusunda atdan başı aşağı düşerek boynu (24) kırıldı. Bir def'a daħı ħalkıñ yağmur ħaķķında kezālik vukū' bulan mūrāca'atlarına (25) mebnīdu'āsıyla 'ale'd-devām bir hafta bārān nüzül ederek bu kere de herkes keşret-i [7] bārāndan evleri vīrān olmaķda idüğünü ma'rz-ı istid'āda der-miyān eylemeleri üzerine (2) tekrar dehen-güřā-yı du'ā olmağla yağmur kesildi. Ol vaķt Ferġana cihetlerinde (3) büyük řeyħlere (Bāb) ta'bīr iderler idi.

(4) **Bābü'l-Mendeb** - Afriķā-yı řarķīde ve Baħr-ı Muħīt-i Hindī ile Baħr-i (5) Ķulzüm arasında ve Baħr-ı Aħmer'ın kapusu mesābesinde bir boġazdır. Bu boġazın eñ (6) dar maħalliniñ sāhil-i řimālisinde (Menhle) ve sāhil-i cenübisinde Bilād-ı ('Adl) (7) arāzi ve ortasında (Püryem) nāmında bir küçük adası vardır. İşbu Püryem (8) adası muķaddemā Devlet-i 'Aliyye'ye bir řeyħlik maķarrı iken bundan sekiz on sene (9) muķaddem İngilizler gelip zabt ve derünuna istihkāmāt-ı metīne inşasıyla ikinci (10) (Cebelü't-Tāriķ) = (Ceberü't-Tā) hey'etine koydular.

(11) **Bābr** - Afriķa ve Türkistān ve Hindistān arāzisinde bulunur bir nev' (12) tekīr tevekkeli ġaplanın ismidir. 'İlm-i ħayvānāt kitāblarında bu ħayvānın ismi (13) (Bebr) ve cüssesi arslān ve ħaplanın cüssesinden küçük ve sebebiyyet verilmedikçe) (14) insāna ta'arruz etmez diyü muħarrerdir. - Ba'zı Türk pādiřāhları vaķtiyle bu nāmı (15) kendilerine laķap ittiħāz ederler idi.

(16) **Bābür řāh** – Türkistān-ı ġarbīde ħükümet eden (Ferġana) pādiřāhlarındandır. (17) Bunların aşılları sülāle-i Tīmüriyye'den idi. Bu zāt (M 1494 ve H 900) (18) tārīhlerinde Ferġana'da taħta cülüs etdikden ve Semerķand'ı taħt-ı itā'atine aldıķdan (19) şoşra Hindistān fütüħātına başlayıp (M 1525 ve H

932) tārīhinde (Ağra) (20) ya'ni (Ekber) ve (Delhi) ve (Kāndehār) ve (Kābil) ve (Bedehşān) ve (Lāhor) (21) vilāyātını aldı ve ikinci hücumunda Send Nehri'ni geçip ekşer memālik-i Hindiyeye'yi (22) bi'l-istilā Hindistān-ı Moğol pādīşāhlığını i'lān eyledi ve (M 1530 ve H 937) (23) tārīhinde gāyet sevgili bir oğlunuñ dūçār olduğu hastelikden hālāşı (24) ümmidini kesdikde “Yā Rabbī eger oğlumuñ vefātı muqarrer ise onuñ yerine benim rūhumu (25) kabz eyle” diyü du'ā ve istirhām etmesiyle bi-hikmeti'llāhi te'ālā oğlu şıhhat bulup [8] kendisi aña bedel olmak üzere āhirete gitdi. Bunuñsülālesi Hindistān'da (2) bir 'aşrdan ziyāde saltanat sürmüşdür. Müşārünileyhiñ zamānı vuķū'ātını (3) mübeyyin kaleme aldığı tārīh mu'ahhāran İngilizceye dağı tercüme olunmuşdur. Aşıl (4) ismi Muḥammed'dir.

(5) **Bābekiyye** -Ḥāricden (Bābek) nāmında zındıķıñ (M 830 ve H 215) (6) tārīhinde ibdā' eylediği mezheb-i bātılıñ ismidir. Bu mezhebi kabül edenler (7) kendi mezhepleriniñ ḥāricinde olanlarıñ katlini ve zināyı ve bi'l-cümle muḥarremāt ve muḥārremi (8) mübāḥ i'tikād etdikleri için (Bābekiyye-i Ḥaremiyye) nāmıyla şöhet bulmuşlar ve kendi (9) beynlerinde dīnlerine (Dīnü'l-ferc) tesmiye eylemişler idi fakat bu mezheb ol vaķt (10) iḥtirā' etmiş ve (Nüşirevān)'iñ himmetiyle maḥv u munķarız olmuş idi. Hulefā-yı (11) 'Abbāsiyye'den (Mu'tasım Billāh) dağı merķūm Bābek'i tūtup mu'tekaidleriniñ vücūdunu (12) kaldırmak üzere (M 833 ve H 218) tārīhinde Azerbaycān'a külliyyetlü 'asker (13) gönderip dört sene imtidād eden muḥārebede birçoğunu kırdı ve dördüncü (14) sene Bābek'i tūtup Bāğdād'da i'dām eyledi ve muḥaddemā esir düşen yedi biñ (15) altı yüz Müslümān esāretten kurtuldu.

(16) Bu ḥabīşiniñ yüzünden birkaç sene zarfında iki yüz elli üç biñ nufūs-ı İslāmiyye'niñ (17) şehid olduğu tevārīhde muḥayyedir.

(18) **Bābil** –Bāğdād'iñ doksan üç kilometro aşığısında ve cihet-i (19) cenūbīsinde vaķtiyle dünyāniñ eñ meşhūr şehirlerinden biridir. Bu şehriñ (20) bulunduđu mevķi'de şimdi (Hille) şehri mevcūd ise de Hille Bābil'iñ bir maḥallesi (21) kadar bile degildir. Bābil'iñ ol vaķtki cesāmeti Londra'nıñ şimdiki cesāmetinden (22) ziyāde idi.

(23) Şehr-i mezbūruñ birinci ḥükümet-i Bābiliyye'yi te'sis eden (Nemrūd bin Kūş) (24) yapıdırıp maḥarr-ı ḥükümet ittiḥāz etdi ve soñra gelen pādīşāhlar tedricen (25) tevsī' ü tezyin eyledi. Bābil'iñ neft ile memzūc tuđladan yapılmış birbiri [9] içinde iki yüz elli kađem irtifā'ında ve elli kađem semekinde iki sūru ve

bu (2) sūrların dört tarafında tuncdan ma'mūl yüz 'aded kapısı ve Fırāt Nehri'nden şu (3) aḥz ü imlā olunmuş cesīm ḥandeḳleri ve eṭrāfında iki yüz elli 'aded kulesi ve (4) memleketi ve eṭrāfında olan bāḡ u bostānları irvā içün müte'addid ḳanalları var (5) idi. Bābil'inderūnunda sūru irtifā'ına müsāvī birbiri üzerine kemerlerle (6) yapılmış ve eñ üstüne ḳalın toprak ferşiyle cesīm ağaḳlar dikilmiş ve dürlü dürlü (7) ṭarḫlarla tezyīn olunmuş olan bāḡçesi 'acāyib seb'a-i 'ālemdendir. Bundan başka (8) yapılan şarāyla ile ḥükümdār meşhūr (Belūs) nāmına inşā olunan ma'bed-i ḳadīm (9) şāyān-ı temāşā ebniyye-i cesīmeden idiyse de şimdi hīç biriniñ eşeri ḳalmayıp yalñız (10) Nemrūd Ḳulesi denilen ḥarābe müşāhede olunmaḳdadır. Bābil şehri İskender-i Rūmī'niñ (11) zamān-ı istilāsına ḳadar mevcūd olup andan soñra ḥarāba yüz tıttı. (12) ve ahālīsiniñ kāffesi şābīyyü'l-mezheb idügi 'inde'l-müverriḥin taḥaḳḳuḳ etdi. (13) Eski zamānda Mışır'da daḫı (Bābil) nāmında bir memleket var idi derler ve şimdiki (14) Ḳāhire'nin olduḡu yerde taḥmīn ederler.

(15) Papirüs - Mışır'da çıkar bir nev'i nebāt yaprağıdır ki ezmine-i (16) ḳadīmede kāğıd yerine isti'māl olunur idi. 'Arablar Mışır ülkesini istilā (17) etdikden soñra Avrupalılar'ın ora ahālisiyle esās münāsebātı münḳaṭı' ve bu (18) cihetle papirüs idḫālātına sekte-i 'arız olduğundan o zamān Avrupa ahālisi (19) içinde bulduḳları farṭ-ı nādānīve cehāletden nāşī yazı yazacaḳ bir şey bulamayıp (20) tirşe üzerine taḫrīre ve tirşeniñ daḫı nedreti münāsebetiyle bir yazdıḳları tirşeyi (21) bozup bir daha yazmaḡa mecbūr olmuşlar idi. İşte bunca āşār-ı 'atıḳanıñ (22) şafḫa-i şuhūda çıkmasına bir sebep-i müstaḳbel daḫı budur.

(23) Patatez - yāḫūd (Patates) – Bir nev' yer elmasıdır. Bunuñ (24) keşfi zengīn bir altın ve gümüş ma'deniniñ keşfinden daha maḳbūl ve mu'teber (25) oldu. Zirā (Patatez) ḡāyet maḡaddī olduğü hālde her ne dürlü arāzīde ekilse (26) biter ve çok maḫşūl vermekle ḫalkı ḳaḫt beliyyesinden ḳurtarır. Patatez Amerika'da [10] neşv ü nemā bulmaḳda olduğü hālde milādīñ (M 1586 ve H 995) tārīḫinde (2) (Veltralbāḡ) nāmında bir İngilizli İngiltere ḳraliçesi (Virjini Elizabet)'e (3) toḫmunu gönderdikden soñra şöhret buldu. Ol vaḳttenberi İngiltere'de ve bundan (4) yüz sene evvel daḫı Fransa'da ve şimdilerde hemān her yerde zer' olunmaḳdadır.

(5) Şüret-i zer'ine gelince ol bahārda herḳanḡı bir arāzīde şaban ile beynleri (6) yedişir. 'Aşır zirā' olmaḳ üzere ḫandeḳler açılıp patateziñ ufaḳları yāḫūd (7) üzerinde gözleri olan büyücek parḳaları herbiriniñ arası ikişer 'aşır (8)

zirā' olmak üzere dizilip üzerleri örtülmek ve filizlenmeğe başladığı zamān (9) za'ifceleri koparılıp kuvvetlileri birağılmaq ve boğazları doldurulmaq lâzımdır. (10) Güz mevsiminde ya'ni filizleriniň şapları kurumağa başladığızamānda dibleri (11) çapa ile kazılarak patatezler çıkarılıp şoğukdan donmayacak ve sıcakdan (12) filizlenmeyecek bir maħalde hıfz olunmalıdır.

(13) Patateziň şapları yakıldığı hālde külünden bir nev' sevde hāşıl olur (14) ve rendelenmiş patatezden a'lā nişasta çıkarılır ve nişāstanıñ süzülmesinden hāşıl (15) olan poşa dahı semertice olmak hasebiyle hayvānāta yedirilir.

(16) **Patana** – Hindistān'da Bengāle eyāleti dāhilinde ve (Ġanc) Nehri'niñ (17) cihet-i ġarbīsinde bir şehr-i şehirdir ve bulunduğu mevki' ġāyet müstaħkem olup (18) ahālisi iki yüz seksen biñrāddesindedir. Bu şehir (M 1300 ve H 700) (19) tārīhinde yed-i İslāmiyān'a geçip Mecūsiler tarafından istirdād olundu. Ve mu'aħħaran (20) yine İslām istilā edip (M 1763 ve H 1177) tārīhinde İngilizler tarafından (21) zabt olundu.

(22) Patana'da a'lā güherçile ve pamuk ve pirinç ve afyün çıkar. Havası mu'tedildir. (23) Bu şehir muqaddemā (Mağada) hükümetiniñ maħarr-ı idāresi olduğu hālde nāmı (24) (Bahār) idi. Ve bu münāsebetle hükümet-i mezkūreye dahı (Bahār) hükümeti (25) derler idi.

(26) **Batu Han** - Cengiz aħfādındandır ve (Kıpçak) memālikhanlarından [11] bir meşhūr zātdır. Bu zāt (M 1236 ve H 634) tārīhlerinde altı yüz biñ (2) Moğol ile (Volğa) Nehri'ni aşarak cenübī Rusya ve Bulğarmemāligine gelip (3) tevattun eyledi ve evvelce tavā'if-i mülük hey'etine girmiş olan Rusya (4) prenslerini ġāh tehdīd ve ġāh yekdigeri 'aleyhinde istihdām ederek cümlesini taħt-ı (5) himāyesine aldı ve (M 1241 ve H 639) tārīhinde Lehistān ve Silisyā'yı (6) ve bir sene şoñra Moldova ve Macaristān'ı alıp (Dalmaçya)'yı taħrib (7) eyledi. Vefātı (M 1256 ve H 654) tārīhindedir. Rusyalıların (8) Moğollara esareti tārīh-i mezkūrdan i'tibāren iki yüz yigirmi yedi sene (9) devām etdi.

(10) **Pātizit** – Mülük-ı Keyāniye'den Fars meligi (Lehrāsb) Mısır (11) seferine gitdiği zamān yerine bıraktığı veziriñ ismidir. Lehrāsb'ın (12) Mısır'dan 'avdeti uzadığı ve fevka'l-ġāye şiddetine binā'en hāl'ini isteyenler çoğaldığı (13) cihetle merķūm (Pātizit) fırsat bulup ibtidā Lehrāsb'ınvefātını i'lān (14) ve müte'ākıben kendi qarındaşı (Simirdis)'i Lehrāsb'ın maħbūs olan qarındaşıdır (15)

diyerek tahta iclās eyledi ve Lehrāsb Mışır'da keyfiyyeti haber alıp kemāl-i (16) hışm ü ğāzabla gelirken yolda atdan dūřup vefāt eyledigine binā'en Pātīzīt'in (17) yaptığı hīle yanına ıaldıysa da yedi sekiz aydan ziyāde sūrmedi. Ya'ni Lehrāsb'in (18) ıarındaşını daha Mışır'a gıderken hafıyyen i'dām etdirdiği ve taht-ı Fars'a cülūs (19) eden Simirdīs Lehrāsb'in ıarındaşı olmayıp vezīr-i merķūmuñ ıarındaşı (20) idüği taħaķķuk eylediginden (H 5072) tārīhinde ya'ni mīlādīñ beř yüz yigirmi (21) iki sene muķaddeminde ekābir-i devlet toplanıp derhāl Pātīzīt'i ve tahta ııkan (22) ıarındaşıyla sā'ir müte'allikāt ve mensübātını ve bunlarıñ sāyesinde hıdemāt-ı devlete (23) řoķulmuş olan bi'l-cümle (Mađān)ları kāmilen ıatlı ü tardı ve taht-ı Fars'a vüzerādan (24) (Dārā)-yı evveli bi'l-intihāb iclās eylediler.

(25) **Bācebūce** – Hindistān'da vāķı' (Moltān) ülkesiniñ bu nāmda (26) bir (Rāçe)si olduğı (M 1120 ve H 514) tārīhinde beri taraflarda [12] haber alındıysa da aħvāl ü āřārından ma'lümāt alınāmadı ve ülke-yi mezbūruñ bir (2) aralık (Küçerāt) rāçesi yedine geçdiği ve mu'aħħaran Haccāc'in 'Irāk vāliligi (3) evānda yed-i İslāmiyān'a intikāl eylediği dağı ba'zı tevārīhde görüldü.

(4) **Baçınak** - Türkistān'in cihet-i ğarbīsinden ııkıp (Bayık) (5) ve (Volđa) Nehirleri civārında hicret ve oralarda ve Hāzez vilāyetinde ikāmet eden (6) Türk kabīle-i cesīmeniñ ismidir. Bunlar (M 884 ve H 271) tārīhinde (7) (Uz) ve (Hāzez) Türkleri tarafından tardı olunduğlarına binā'en (Volđa) (8) Nehri'ni geçip sekiz doğuz sene zarfında (Don) Nehri sāhilinden ve (Dinyeper) (9) Nehri sāhiline ıadar arāzīde sekiz fırķaya münķasimen sākın oldılar ve bir (10) hükümet teşkil etdiler. şimdiki Eflāk ve Bođđān ve (Transilvanya) (11) ve (Besarabya) ve (Giresun) ve (Boltova) memāligi ol vaķt hükümet-i (12) mezkūre dāhilinde bulunur ve muťařarrıf olduğı memālik řırbistān ve Bulđaristān (13) ve Macaristān ve Lehistān ve Hāzez memāligiyle taħdīd olunur idi.

(14) İşbu (Paçınak)lar Ruslar ve Macarlar ve Yunānīler ile muħārebeden hālī (15) olmadığlarına ve (M 1018 ve H 409) tārīhinden řoñra ya'ni ikinci Bulđar (16) ıraliyyetiniñ inķırāzı 'aķībinde vuķū' bulan şiddetli muħārebeler geçirdiklerine binā'en (17) 'ale't-tārīh za'fa dūçār olarak (M 1120 ve H 514) tārīhinde (18) ikinci (Jan Komen)'in ğalebesi münāsebetiyle bütün bütün dağıldılar.

(19) **Baħama Ağaları** - Amerika-yı řimālīde (Florid) şebh-i cezīresiniñ (20) cānib-i řarkīsinden bed'en ile Hāiti cezīresine doğru mümteğ bir şırada vāķı'

(21) olan cezāyir-i müctemi'edir. Bunlara (Loḳay) Aḫaları daḫı derler. Kāffesi (22) İngiltere Devleti zabtında ve ahālisi otuz doḫuz biñ taḫmīn olunmaḫdadır. (23) Bu aḫalarda a'lā tütün ve ḫaḫve ḫāşıl olur. Merkez-i idāresi (Nasu) (24) şehridir.

(25) **Bad** - yāḫūd (Baden) – Almanya-yı cenūbīde ve Almanya infāḫı [13] dāḫilinde bir büyük duḫalıkdır ve maḫarr-ı idāresi otuz biñ nüfusu cāmi' (2) olan (Karlsruh) şehri olup 'umūm Bad duḫalığınıñ nüfusu bir milyon (3) beş yüz yetmiş biñ rāddesindedir.

(4) Tuna Nehri işbu duḫalık arāzisiniñ cihet-i şarkīsinde vāḫı' Kara Orman'dan (5) neb'ān eyler ve (Baden Baden) şehrinin ılıcaları ve ḫumārḫāneleri ḡāyet munṫazam (6) ve serbest olduğundan ahālisi giden ḫastaların ve mīrāşyedilerinşāyesinde (7) pek güzel geçinir.

(8) İşbu duḫalığın iktidāriyçün (ḫükümet) kelimesine nazar buyrula.

(9) **Paduḫale** - Baḫr-i şimāl ile Mañş Deñizi arasında bulunan boḫazın (10) ismidir. Bu nām Fransa'nın Ḫale nām mevḫi'-i müstaḫkeme nisbetle verilmiş idi. (11). İngiltere'ye geçecek olan Avrupa şimendüfer-i ḫaṫarı işbu Ḫale mevḫi'inden taḫımıyla (12) vapur maḫşuşuna alınıp Ḫale muḫābilinde bulunan (Düver)'e ve (Düver)'den (13) daḫı diḫer ḫaṫar alınıp Ḫale mevḫi'ine naḫl olunur.

(14) **Bādiyetü'ş-Şām** - Cezāretü'l-'Arab'ın şimāl cihetinde ve Süriye ile (15) 'Irāḫ beyninde vāsi' bir çöldür ve cānib-i şarkīsi ve cānib-i ḡarbīsi Şerārān (16) ve cānib-i cenūbīsi Şümār arāzi ve çölleri olup cenūb cihetinde (Cevf) (17) nāmında bir ḫaşabası vardır.

(18) **Paratoner** – Kürre-i arz ile bulutlarda mevcūd olan muḫtelifü'l(19)-ecnās elektiriklerin ittiḫādına suhūlet verir bir āletdir ki lisānımızda tercüme (20) olunduḫı hālide (Viḫāye-i Ra'd) yāḫūd (Şā'ika siperi) demek lāzım gelir. (21) Paratoner (Degnek) ve (Mecrā) nāmlarıyla iki kısma münḫasımdır ve degnek kısmı (22) ḫadīddenmaşnū' 9:6 metro tūlunda ve ṫaraf-ı fevḫānīsi ḡāyet sivri (23) ve ḫā'idesi 5 veyā 6 santimetro murabba'ında bir ḫalın telden 'ibāretdir ve bu teliñ (24) muḫāfaza olunacaḫ enbiyeniñ ve ḫuşūşiyile cebeḫāneleriñ yüksek bir maḫalline yāḫūd (25) yaḫımına dikilmiş bir aḫşāb direk ucuna merbūt bulunması lāzımdır ve mecrā[14] kısmı daḫı ḫadīd yāḫūd baḫırdan şerīd şeklinde maşnū' bir telden 'ibāretdir (2) ve bu teliñ daḫı bir ucu zikr olunan degneḫe merbūt olması ve

diger ucu beş (3) veya 6 metro 'umkunda bir kuyuya şaliverilmesi ve cereyân-ı elektiriğe suhûlet vermek (4) için kuyunuñ içine kömür tozu doldurulması iktizâ eder.

(5) (Paratoner) irtifâ'mını iki mişli kaşar ile resm olunan dâ'ireniñ dâhilini (6) şâ'ika nüzülünden muhâfaza eder lâkin hıfz edilen enbiyeniñ hâricinde ma'denî (7) bir şey bulunmamalıdır ve eger zârürî bulunması lâzım gelir ise ayrı teller ile (8) mecrâ teline rabt edilmelidir.

(9) (Paratoner) (M 1755 ve H 1169) târihinde Amerikalı hakîm meşhûr (10) (Franklin) ma'rifetiyle icâd olundu.

(11) **Baratye** – Fransalı bir çobanıñ oğludur. Bu çocuk (12) (M 1721 ve H 1134) târihinde dünyâya gelip dört yaşına bâliğ olduĸda (13) Fransızcayı ve Almancayı ve beş yaşında Laticeyi ve yedi yaşında lisân-ı Yunâniyye (14) ve 'İbrâniyyeyi tahşil ile berâber kitâblarını muţâla'a ve istihrâca başladı. (15) Ve on yaşında iken Hıristiyân ve Yehûd kitâblarında gördüĸü ba'zı mesâ'ili tedkîk (16) ederek birkaç cild kitâb yazıp andanşoñra 'ulûm-ı riyâziyye ve felekiyyeye haşr (17)-ı evkât eyledi ve 'ulûm-ı mezkûrede birçok mes'âil-i müşkileniñ hâlline muvaffak (18) oldu ve deñizleriñ tûlunu ta'yîn için bir kâ'ide buldu ve 'ilm-i huķûk (19) ve edebiyâtta olan kemâlini daħi tahriren 'arz edeceĸi eşnâda hastalanıp (20) on doĸuz yaşında vefât eyledi. Şurası ĸarîbdir ki bir çocuk câhil (21) bir pederinden başka hiç bir hâce önüne oturmamışdır.

(22) **Paraĸuay** - Amerika-yı cenûbîde Brezilya arâzisi civârında (23) bir milyon nüfûsu câmi' bir cumhûriyyetdir ve merkez-i idâresi (Asumpsiyon) (24) şehridir. Arâzisini Paraĸuay ve Parana Nehirleri işkâ eder ve pirinç (24) ve koĸoroz ve pamuk ve a'lâ duĸan ve çay yetişir ise de bataĸlıkları ve ormanları (25) ve oĸ yılanı ve siyâh ayı gibi muzırr hayvânâtı çokdur. Burası (M 1525 [15] ve H 932) târihinde (Sebasite Ġabo) ma'rifetiyle keşf ve İspanyollar tarafından (2) zabt olundu. İstiklâlleri (M 1811 ve H 1226) târihindedir.

(3) Paraĸuay'ın yanında (Araĸuay) nâmında bir cumhûriyyet daha vardır. (4) Bunlarıñ iktidârlariyçin hükûmet kelimesine nazar buyrula.

(5) **Bareb** - Ba'İbek İzmîd ahâlîsinden bîkr bir kızınıñ ismidir. Bu kız (6) (M 306) târihinde putperest pederiniñ dînini terk ederek dîn-i 'İsâ 'aleyhi's-selâmı (7) kabûl eylediğinden pederi hużûruna çağırıp birçok naşihatden şoñra (8) şiddetli

darb u tekdîr ve bir kal'eye habs ü taẓyîk eylediyse de kız bunlarıñ cümlesine (9) taħammül ederek dîninden dönmedigi için babası kal'eye gidip kıyamadın (10) biçäreniñ başını kesdi.

(11) Bu kız mu'ahharan e'izze zümresine idhâl olunmuş ve behresine kânûn-ı evvel içinde yortusu (12) tutulmakta bulunmuşdur.

(13) **Barbad** - Amerika'da Antil Adaları'ndan biriniñ ismidir. Bu ada (14) tûlen otuz iki ve 'arzen on sekiz kilometro vüs'atinde ve yüz yigirmi üç (15) biñnüfûsu câmi' olup muqaddemâ Portekizler yedinde iken (M 1635 ve H 1035) (16) târihinde İngilizler'e intikâ etdi. Mağarr-ı idâresi (Briçton) şehridir. (17) Burada a'lâ şekerkamışı çıkar ve her dürlü maḥşûl olur.

(18) **Barbaros** - Kırmızı şakal ma'nāsına olarak Avrupalılar'ın (19) Cezâyirli Ğazî Kıpudân (Ḥayre'd-dîn) Pâşâ'ya takmış oldukları laqabdır ve bu laqab (20) hiçbir sebepsiz olmayıp (Baba Oruc)'uñ ğalaṭı olduğunda şübhe yokdur. (21) Çünkü Kıpudan-ı müşârunileyh Midilli'de Pâpüşcu Ya'kûb nâmında bir kimseniñ oğlu (22) ve pîşe-i harb u zarbıñ ejder-i heft-seri meşhûr (Oruc Ğazî)'niñ küçük (23) birâderi idi. İşbu Oruc Ğazî dâ'imâ gemiler donadıp korşanlığa çıkmığı (24) i'tiyâd etmiş ve rast geldiği Frenk gemilerine rampa ederek Ak Deñiz'in kışm-ı (25) ğarbisini kurutmuş ve Cezâyir havâlisinde kılıcıyla birçok yerler fetḥ ederek (26) idâresini der-'uhde eylemiş bir zât olup vefâtından soñra Ḥayre'd-dîn Pâşâ daḥı [16] bir müddet kâ'im-maḥâmlığı etdigine binâ'en Avrupalılar büyük birâderine takdıkları Baba (2) Oruc ğalaṭı (Barbaros) laqabını buña daḥı vermişler idi. Soñra evvelkiniñ (3) nâmını unutup laqab-ı mezbûru bunun üzerinde bıraktılar.

(4) Frengistân-ı memâlik-i sâhiliyyesi kadınları çocuklarını (Barbaros) diyü korquurlar (5) imiş. Ḥayre'd-dîn Pâşâ'nıñ aḥvâl-i sâ'iresiyçin (Ḥayre'd-dîn) kelimesine (6) daḥı nazar buyrula.

(7) **Part** - 'Acemistân'ın şark ve şark-ı şimâl i cihetleriyle (Ṭaberistân) (8) ve (Ḥorasân) ve ba'zı memâlik-i İrâniyye'ye vaktiyle müstevli olan ahâlisiniñ nâm-ı (9) 'umûmîsidir. Bunlarıñ sâkin oldukları memâlige (Partiyâ) dedikleri gibi (10) tevâriḥde mülûk-ı (Keyâniyye) ve (Eşkâniyye) ve (Sāsâniyye) nâmalarını alan (11) hükümdârlarında daḥı bir zamâna kadar Partiyâ hükümdârları derler idi. Bunlarıñ (12) memleketleri pek çok inqılâba ugradı ve Silosidler'in ve

Sāmāniler'in taht-ı (13) taşarrufunda iken Buḥāra ve Asyā-yı şuḡrā ve Türkistān-ı kebīr'e kadar vüs'at buldu. (14) Partlarıñ dīn-i mecūs ve mezheb-i Zerdüşti üzere olduğu ve min-ciheti (Hun) (15) t̄ā' ifesine mensüb bulunduğu daḡı ba'zı tevārīḡde mezkūrdur.

(16) **Partelemi** - yāḡūd (Vartlomi'us) - Ḥavāriyyūndandır (Ḥavāriyyūn)
(17) kelimesine nazar buyrula.

(18) **Partelemi Diyaz** – Portekiz Devleti meşāḡir-i bahriyyūnundan bir zātıdır. (19) Bu zāt (M 1486 ve H 892) tārīḡinde Afriḡa'nıñ mūntehā-yı cenūbısındaki Ümīd (20) Burnu'nu keşfedip Furḡuna Burunu tesmiye eylemiş ve mu'aḡḡaran buradan Hindistan'a (21) gidilebilecegi cezm olunmaḡla Ümīd Burnu denilmiştir faḡaḡ Avrupa donanması (22) mezbūr burundan öteye 1497'de (Vasḡo Dö Maḡa) nām Ḳapudān ḡumandasıyla (23) geçebilmiştir.

(24) **Parti Döbel** – Fenn defteriniñ uşul-i müzā'afa denilen nev'idir. (25) Bu yolda mu'āmele edecek bir tācir yevmiye defteri nāmıyla bir defter ḡutup ḡesāba [17] müte'alliḡ kāffe-i mu'āmelāt-ı yevmiyyesini ḡünü ḡününe sıra ve tārīḡler ile ḡaydeder (2) ve bundan başḡa bir de defter-i kebīr ḡutarak derūnunda nüfūz için (Ḳaşa) (3) emti'a için (Maḡaza) deyne dā'ir verdiği senedāt için (Deyn-i senedāti) (4) maḡlūbātını mübīn aldığı senedāt için (Maḡlūb-ı senedāt) kār ve ziyān (5) için (Kār ve ziyān) nāmlarıyla ve icābına ḡöre daha sā'ir nāmlarla ḡesāblar (6) açıp maḡazaya dāḡil olan her bir mu'āmelātda işbu ḡesābları borḡlu (7) ve maḡazadan ḡıḡan mu'āmelātta alacaḡlı eder zīrā bunda dā'imā biri verici (8) diğeri alıcı iki şaḡış farz ve veren alacaḡlı ve alan verecekli (9) 'add olunur. Meşelā tācir bedelini peşīn vererek bir mal almış olsa bedel-i (10) mezbūr ḡaşadan ḡıḡmış ve aldığı mal maḡazaya girmiş olduğundan bedel-i (11) mebyi'ni derḡāl maḡaza ḡesābına irād ve ḡaşa ḡesābına maşraf ḡaydetmek ve va'de-i (12) mu'ayyene ile birine mal ḡatıp bir sened alsa maḡazadan mal ḡıḡmış ve bedel henüz (13) alınmamış olduğundan mal-i mezbūruñ bedeli defterdeki (Maḡlūb-ı senedāti) ḡesābına (14) irād ve maḡaza ḡesābına maşraf ḡaydedilmek lāzım gelir ve açılmış olan ḡesāblarıñ (15) herbiri şaḡ şaḡife irāda ve şol şaḡife maşrafa maḡşuş olmak üzere (16) ḡarşılıḡlı ḡutulur ve her mu'āmele yevmiye defterine yazıldığı andan bu deftere daḡı (17) tārīḡ ve numrosuyla ḡeçirilir. Şöyle ki meşelā yevmiye defterinde maḡaza ḡesābına irād (18) ve Ḥüseyn Efendi'ye maşraf yazılı olan dört biñ beş yüz ḡuruşu defter-i (19) kebīre naḡl ederken maḡaza ḡesābınıñ irād-ı cihetine dört biñ beş yüz ve Ḥasan (20) Efendi ḡesābınıñ maşraf-ı

cihetine yine dört biñ beş yüz gürüş yazılıp keyfiyyeti (21) ve tārīhi ve numrosu huddāsına işāret edilir ve her ay nihayetlerinde yevmiyye defterinde (22) muharrer mebālīgi ve defter-i kebīrde açılan hesaplarıñirādlarını başka ve masraflarını (23) başka yekūn ederek bir müvāzene yapılıp işbu üç yekūn birbirine muvaffak gelir (24) ise hesapıñ doğru ve gelmediği hālide yañlış olduğu anlaşılır ve taşhīh (25) için hakk veya yekūnları tağyīr lāzım gelmeyip sehv olan mīkdārı hīn-i müvāzenede (25) ayrılmak üzere açılacak hesap-ı maḥşūşuna kaydedilir ve kār ve ziyarı (26) añlamak için daḥı senede yāḥūd altı ayda bir def'a hesaplarıñ kāffesi (27) kapadılarak bir icmal tanzīm kılınır.

[18] **Bordeo** – Hind hükümdārlarından bir meşhūr zātıdır. Bu zāt (2) (Hindū) Nehri'niñşimāl cihetinde muvaffak olduğu muzafferiyet 'aḳtbinde (Kanevic) (3) şehir-i cesimini daḥı alıp pāy-ı taht ittiḥāz eyledi ve giderek sā'ir memālik-i Hindiyeye'ye (4) daḥı nüfūzunu te'sīr etdirerek (Mihrāçe) ya'ni melikū'l-mülūk 'unvānını aldı. (5) Bununıñ aḥlākı (M 400) tārīhine kadar 'unvān-ı mezkūru bi-haḥḳ muḥāfaza (6) edebildiyse de tārīh-i mezkūrdan şoñra gelenler yüz elli sene devām eden (7) iḥtilālāt münāsebetiyle evvelki şevket ü iktidārdan düşdüler ve giderek (8) istiklāllerini ḡaybedip maḥv u münkārız oldular.

(9) **Pārsā** – Kibār-ı meşāyīḥ-i Naḳşbendiyye'dendir ve maskāt-ı re'si (Buḥārā) (10) ismi (Muḥammed bin Muḥammed bin Maḥmūd)'dur. Bu zāt-ı 'ālī-ḳadr ḥāce (Muḥammed (11) Bahā'e'd-dīn) Naḳşbend ḥāzretleriniñ aḥş-ı aḣḣāb-ı kirāmından idi.

(12) Ḥāce-i müşārünileyh ḥāzretleri āḥir-i 'ömr-i şerīflerinde emānet-i irşādı bunlara (13) tefvīz edip bezm-i zuhūriyyemizden maḳşūd Ḥāce Muḥammed PārsāḤāzretleri'niñ (14) vücūdudur buyurmuşlardır ve bir maḥallde (Burḥ) şıfatını mevhibet-i nazarıyla bunlara (15) kerāmet eylemiştir. Kıssa-i Burḥü'l-ḳulüb nām kitābda muharrerolduğundan (16) oraya mürāca'at buyrula. Ḥāzret-i Pārsā ḥacc-ı şerīfe gidip Medīne-i (17) Münevvere'de vilayetleri ve maḥdūm-ı 'ālileri (Ebū Naşar Pārsā) Ḥāzretleri maḳām-ı ḥilāfete (18) geçdi.

(19) Menḳüldür ki Muḥammed Pārsā Ḥāzretleri Ḥāce Bahā'e'd-dīn Ḥāzretleri'niñ āsitānesine (20) gelip kapudan dışarıda işārete muntazır тұрмаḳda iken Ḥāce ḥāzretleri (21) dışarıda тұra kimdir diyü bir kız çocuğuna su'āl buyurup kızcağız daḥı (22) bir civān Pārsā cevabını vermiş olduğundan müşārünileyhe teberrūken Pārsā nāmını (23) verdiler.

(24) **Paris** – Fransa Devleti’niñ pāy-i tahtı ve Sen eyāletiniñ merkezidir. [19] (Sen) Nehri bu şehir-i cesimiñ ortasından geçer ve teşkil etdiği (Lotus) (2) ve (Sen Luyi) nām adalardan Lotus adası üzerinde olan (Septe) mevki’ (3)-i meşhūr ve ma’ mūrī şehri aşırı tezyin eyler. Ve derūnunda bir milyon altı yüz (4) biñnūfūs tevaṭṭun eder ve sekiz kol şimendüfer işler. Paris’iñ (Tu’ileri) (5) ve (Eliza) ve (Lover) ve (Pale Royal) Sarāy’ı ve şehir-i emāneti ve beledī (6) dā’ireleri ve (Luksenburg) Sarāy’ı ve bāğçesi ve muhallāt bāğçeleri ve kışlaları (7) pek muntazam ve müzeyyendir ve (Kolontozye) tāk-ı zaferi ve birinci Napolyon’uñ (8) (Vandom) Meydānı’na rezk olunan ‘amūd-ı ‘azīmi üzerindeki tuncdan ma’ mül heykeli (9) ve (Notr Dam ve Sen Jermen) ma’bedleri ve (Sen Jak) kulesi ‘acāyibātdandır. (10) ve her nev’-i ‘ulūm taḥşiliyiçin devā’ir mütē‘addide ve mektebler ve medreseler ve işlāhhāneler (11) mevcūd olduğundan talebe-i ‘ulūm için pek çok kolaylıklar hāşıl olmuş (12) ve cesim ve muntazam kütübhāneler ‘umūm için her gün açık bulunmuşdur hattā genç (13) ve tüvana a’ mālār ve dilsiz ve şağırlar için bile mektebler ve ğurebā için hastahāneler (14) vardır ve ‘umūm Paris şehri yigirmi dā’ireye münkasım olup her dā’ire dört (15) maḥalleden ‘ibāretidir. Paris’de her gün üç yüzden ziyāde ğazete çıkar

(16) (Paris) şehri Romalılar’iñyed-i zabıtına geçmezden evvel (Lutesya) nāmıyla yād (17) olunur idi. Mu’ aḥḥaran (Konstans Kaylor) şehir-i mezbūra el-yevm harābesi (18) (Terem) nāmıyla meşhūr ve meşhūd olan kaşrı yaptırdı ve imparator (19) (Julyen) M 360 tārīhine kadar Paris’de tevaṭṭun ve imparatorluğunu orada i’ lān (20) eyledi ve (Şarلمان) zamānında bir kontluk maḥarrı oldu.

(21) Avrupa’da birinci def’a yigirmi biñşakirdi cāmi’ olarak yapılan mekteb (22) Paris Mektebi’dir ve Parlamento (Filib Lo Bel) zamānında Paris’e naql olunmuşdur.

(23) Paris bir müddet menba’-ı iḥtilālāt olduğdan sonra (M 1420 ve H 823) tārīhinde (24) İngilizler’iñyedine geçip on altı sene sonra yine istirdād olundu ve dördüncü (25) Hanri ve on dördüncü Luyi zamānında zühūr eden iḥtilālāt ve muḳātilāt (26) üzerine (M 1789 ve H 1204) tārīhinde Sarāy ve merkez-i hükümet versāyla (27) kaldırıldı ve on beşinci Luyi zamānında Paris’de mekteb-i harbiyye ve tıbbiyye ve hūḳūḳ [20] ve me’ādin ve darb-ḥāne te’sis olundu ve zühūr eden büyük iḥtilāl hayli zamān (2) sürdükden ve konslar idāresine geçdikden sonra (M 1815 ve H 1231) (3) tārīhinde Napolyon Paris’e dāhil oldu ve birkaç sene cumhūriyyet iḥtilālātı (4) dahı devām edip Almanlar’iñ ordusu yüz otuz bir gün

muḥāşara etdi. (5) ve (M 1871 ve H 1288) tārīhinde ḳomünist ihtilālī çıkıp nihayetinde (6) ḥükümet-i ‘avām zuhūra geldi.

(7) **Parş** - Asya ve Ameriḳa kıt‘alarında bulunur postu benekli (8) bir ḥayvāndır ve bu ḥayvānıñ tabi‘ati ḳaplandan ziyāde şedīd ve ḡāyet ḥün-rīz (9) idüḡi ‘ilm-i ḥayvānāt kitāblarında muḥarrerdir.

(10) **Barṫın** - Ḳaşamonu’nuñ otuz altı sâ‘at ḡarb-i şimāl inde (11) ve Bolu’nuñ kezālik otuz altı sâ‘at şarḳ-i şimālinde on beş biñnüfusu (12) cāmi‘ bir ḳazā merkezi iskeledir ki kereste ticaretiyle meşhürdur. Öñünden (13) (Barṫın şuyu) nāmıyla bir şu cereyān edip işbu şu Bolu şancāḡına tābi‘ (14) (Eflani) ḳaşabası ve (Şabuncular) ḳaryesi meydānından neb‘ān eden (Ova) (15) çayıyla birleşerek kesb-i cesāmet etdikden şoñra Ḳaradeñiz’e manşib olur. (16) Barṫın ḳaşabasına (On iki Dīvān) daḡı derler.

(17) **Parḡa** – Yanya vilayeti dāḡilinde ve Yanya şehriniñ cenüb-ı ḡarbīsinde (18) ve seksen kilometro ba‘dında Preveze sancagına mülḥik bir ḳazā merkezidir ki Ḳorfu (19) aḡası Parḡa sāḡiliniñ ḳarşısına düşer. Parḡa’nıñ iç ḳal‘ası bir ḳaya (20) üzerine mebnī olduğundan ḡāyet müstahkem ve bāḡçeleri muntazamdır ve ahālisi (21) dört biñden ziyādededir. İşbu ahālī bir müddet serbest olarak yaşayıp (22) (M 1814 ve H 1230) tārīhinde Tepedelenli ‘Alī Pāşā muḥāşara ederken (23) İngilizler ahālīye i‘āne ederek gelip ‘Alī Pāşā’yı def‘ eyledilerse de kendileri (24) içinden çıkmaḡ istemediler lākin ‘Alī Pāşā’nıñ dürlü dürlü desāyis ve dostluḡ [21] yüzünden taḡyīḳāyına taḡammül edemeyip beş sene şoñra bir miḡdār bedel ile şatarak (2) ḳıḡdılar gitdiler.

(3) Parḡa’nıñ havası ḡāyet laṫıfdır ve burada ḡāşıl olan ve ketre denilen bir nev‘ (4) aḡaç ḳavununu Yahūdiler ḡasebe’d-diyānet bayramlarında bulundurmaḡa mecbūr olduklarından (5) ahālī bundan pek çok istifade etmektedir.

(6) **Barḳa** - yāḡūd (Barḳe) - Afriḳa’nıñ cihet-i şimālinde bir memleketdir. (7) (Barḳe) kelimesine nazar buyrula.

(8) **Barnaba** - Aşḡāb-ı İsevī‘den bir muḡterem zātdır. Ḥāzret-i ‘İsā (9) ‘aleyhi’s-selāmdan şoñra (Belus)’uñ dersişākirdi olduğü ḡālde dīn-i ‘İsā (10) ‘aleyhi’s-selāmı ḳabül ve mümāileyh ile seyāḡāt ve bir İncİL taḡrīr edip (M 63) (11) tārīhinde Kıbrıs’da vefāt eyledi. Bunuñ yazdıḡı İncİL egerçi enācİL-i (12) erba‘a-i mevcüdeden degil ise de münderecātı Ḳur‘ān-ı Ḳerīm’iñ mezāyā-yı

münîfesine (13) muṭābıkdır ve daha birçok risāleleri vardır ve mūmāileyh Hıristiyānlar beyninde (14) İtalya'da kā'in (Milan) kilisesiniñ rūsüli tanınmaḡda ve beher sene ḡaziranıñ on birinci (15) gūnū yortusu ṡutulmaḡdadır. İncīl'iñ zeylinde resūllerin a'māli şırasında (16) on üçüncü bābda mūmāileyhiñ aḡvāline dā'ir ba'zı ma'lūmāt görüldü lākin (17) orada (Barnabas) diyü muḡarrerdir.

(18) **Barut** – Güherçile ve kükürt ve kömür ile i'māl olunur ve kırmızı (19) derecede teşhīn olunan ve yanmaḡda bulunan cisimleriñ temāsiyla ve şerāre-i elektirik ile (20) ve sert bir cisimiñ ḡarbesiyle āteş alır bir maddedir. Barut yandıḡı gibi (21) (Azot) ve (Hāmız Ḳarbonu) çıkıp (Kibriyet-i Patos) ve (Ḳarboniyyet-i (22) Patos) ile (Kibrit Potasyum)dan 'ibāret tortusu ḡalır. Barut (23) ḡapalı bir ḡab derūnunda iḡrāk olunduḡu ḡalde ziyāde ḡaz ve şedīd ḡarāret (24) ḡuşūle getirdiginden ve ḡarāret ise ḡazıñ inbisātını tezyīd eylediginden (25) ḡurūc edecek bir menfez bulamadıḡı şūretde ḡabı paṡladır.

[22] ṡop Barutunuñ terkīb ve nisbeti – Yüz kısımda

(2)	<u>Güherçile</u>	<u>Kömür</u>	<u>Kükürt</u>
(3)	75	15	10 Memālik-i Devlet-i 'Aliyye'de
(4)	75	12,5	12,5 Fransa'da
(5)	75	12,5	12,5 Prusya'da
(6)	75	12	9 İngiltere'de
(7)	76	14	10 Avusturya'da
(8)	76,9	13,5	9,6 ṡaş Barutu
(9)	62	18	20 Av Barutu

(10) Bir dirhem i'şāri barut iḡrākından (680) mu'aşşer dirhem şulb cisimler ile (11) (314) mu'aşşer dirhem ya'ni (193,10) 'aşīr zirā' mek'abi ḡaz ḡāşıl olur. (12) Barut i'mālinde isti'māl olunan güherçile (0,02) ilā (0,03) ḡadar ancaḡ (13) mevād-ı ecnebiyyeyi ḡāvī ya'ni ol ḡadar ḡālīş olur ve baruthāne-i 'āmirede (14) ve İngiltere'de erimiş güherçile ḡullanılır ve kömürü sūkūd ve aḡ ḡovak ve aḡ (15)

diken ve ıhlāmur gibi yumuŝak aĝaçlardan yapılır. Zīrā bu aĝaçların kōmürü (16) hem müsāmātlı ve hem külsüzdür. Barut i'mālinde evvelen eczā-yı selase-i mezkūra baŝka (17) baŝka ğubār hāline getirilir. Ŗāniyen birbirleriyle karıŝdırılır. æāliŝen ŝu ile (18) yogrulur. Rābi'ān ŝıkıŝdırılır. Hāmisen ıarı gibi dāne hāline konulur. (19) Sādisen perdāht ile cila verilir. Sābi'an kurudulur. æāminen tozu alınıp (20) isti'māl edilir. Barut dānelerinin büyüklüğüne nazaran envā'-i muhtelifeye tefrīk (21) olunup (Av Barutu) (Tüfenk Barutu) (Ŗeŝhāne Barutu) (Top Barutu) (22) (Armstrong Barutu) (Çakıl Barutu) (Pezir Matık Barutu) isimleri yād (23) olunurlar. Bunlardan Pezir Matık Barutu eñ büyük toplarda isti'māl olunarak (24) dāneleri menŝūr müseddes ŝeklinde ve beher dānenin vezni 41,5:38,1 ğram (25) ŝıkletindedir. Barutuñ tārīh-i keŝf ü icādı ve mücidinin nām u ŝöhreti lāyıkıyla (26) ma'lūm olmayıp müverrihinden ba'zıları milād-ı 'İsā 'aleyhi's-selāmın on dördüncü (27) 'aŝrı evā'ilinde Almanya'da (Bortuldeŝvorç) nām rāhibiñicād-kerdesi (28) olduĝunu ve diĝerleri tārīh-i mezbūruñ on üçüncü 'aŝrı bedāyetinde İngiltereli (29) (Roj Rabkanı) isminde bir kimyāgeriñ eŝer-i keŝf ü iħtirā'ı bulunduĝunu baŝ [23] ü beyān eylemiŝlerdir vākı'ā barutuñ Avrupa'da isti'māli (M 1308 ve H 708) (2) tārīhinde İspanyalılar'ın Cebel-i Tārik'ı muhāŝara etdikleri eŝnāda görülmüŝ ise de (3) mu'aħħaran olunan taħkīkāta nazaran barutuñ memālik-i ŝarķiyede meŝhūr olduĝu ve hattā (4) (M 80) tārīhinde Çinliler'in ma'lūmu bulunduĝu tebyin eylemiŝ ve ba'dehu Çin'den (5) Hindistan'a ve oradan mürūr-ı zamān ile memālik-i İrān ve 'Arabistān'a intikāl ve sirāyet (6) etmiŝdir. Kuvve-i dāfi'esine kesb-i ittilā' ile esleħe-i nāriyyede isti'mālini hüner-mendān-ı (7) 'Arab'dan bir zātın bulduĝu me'mül ve (M 1220 ve H 617) tārīhinde beyne'l-'Arab (8) ma'deninden dökme ālāt-ı nāriyye kullandıĝı tevārīhde muķayyid ü meŝürdür. (M 1849 (9) ve H 1266) tārīhinde (Jardand) nām kimyāgeriñicād eylediĝi beyāz barut daĝı (10) (Hādīd-i Kiyānūs Potasyum) ile (Klorit Potas) ve kamıŝ ŝekerinden 'ibāretidir. (11) Bu barut delk ü darb ile āteŝ aldıĝı gibi te'ŝir-i hevā ile de bozulmaz ve az müddetde (12) i'māl olunur ve kuvve-i dāfi'esi siyāh barutdan ziyāde olur lākin timüri (13) paŝlandırır ve bahālı çıkar

(14) Beyāz Barutuñ Terkīb ü Nisbeti

(15) 49 Klorit Potas

(16) 28 Hādīd-i kiyānūs

(17) 23 Kamıŝ ŝekeri

(18) 105

(19) Yakın vaktde (Nitrogliserin) ve (Dinamid) ve (Düvalid) namlarıyla dağı muharreb (20) barutlar icad olunmuştur.

(20) **Berüh** - Yehüd feylesoflardandır ve maskat-ı re'si Flemenk'de (21) (İstirdam) ve laqabı (İspinosa)'dir. Bu adem hükemā-yı sālifenin yazdıkları (22) 'ulūm-ı felsefeyi kāmilen reddedip bir felsefe-i cedīde ihtirā' eyledi ve hikmete (23) dā'ir Latin lisānı üzere birçok kitāblar yazdı.

(24) Bunuñ i'tikādına göre dünyā şarf-ı tabī'atden 'ibāret ve hālik o tabī'atın nāmı (25) imiş.

(26) **Baruda** – Hindistan-ı şarkīde (Ver Badak) Nehri ağzında [24] ve İngiltere Devleti himāyesinde bir küçük hükümetdir. Bu hükümetin merkez-i (2) idāresi olan şehir dağı bu nāmla meşhurdur. Bundan birkaç sene muqaddem İngilizler (3) hükümet-i mezbūrenin rāçesini Sen bizim 'aleyhimizde 'asker tanzīmiyle uğraşıyorsun (4) diyerek ithām edip mülkünün İngiltere memāliginden ma'dūd olduğunu i'lān eylediler. (5) Fransızlar'ın (M 1881 ve H 1298) tārīhinde Tunus vālisi ile mu'āhede (6) yaptıkları şehrin ismi dağı (Baruda)'dır.

(7) **Parola** – Ser-leyl demektir. Seferber bir ordunun hāric ü dāhiline (8) naşbu ta'yin olunan kollar ve qaragollar ve istişāfāta me'mūr zābitler ve ileri (9) qaragollar ve kıt'a-i müfrezeler birbirlerini tanıyıp düşmenin gice başkanlarından emin (10) olmak için işbu parolayı isti'māl ederler. Parola her gün tebdil ve bir (11) başkası isti'māl olunur ve iki dürlü olup birine (Kelām-ı āmir) (12) digesine (Kelām-ı ictimā') denilir. (Kelām-ı āmir) bir büyük zātın veya bir (13) meşhür kumandanın veyāhūd şān-ı gāzā uğruba cān veren bir şehidin veya bir (14) qahramanın ismi olmak üzere intiḥāb olunur. (Kelām-ı ictimā') dağı ekşeri (15) bir ceng maḥallinin veya bir meşhür şehrin isminden 'ibāret olur.

(16) Ordunun kumandanı murād ederise hikemī birkaç gün devām etmek üzere (17) dağı parola ta'yin eder. 'Umūm-ı erkān ḥarb-i re'isi bulunan zāt işbu (18) kelāmları memhūr varaqa ile cenāhlara ve merkez ve ihtiyāt kumandanlarına ve şunūf-ı (19) sā'ire-i 'askeriyye āmirlerine bildirir. Anlar dağı ma'iyetlerinde olan ümerāya (20) verirler ve aḥşam olmazdan evvel bi'l-cümle qarārgāhlara yetiştirirler. Ordugāhdan (21) uzak olan müfreme ve qal'a kumandanları dağı başka başka birer parola ittiḥāz (22) edebilir.

(23) İşbu parola kayd olunan defter veya varağa ez-każā düşer veya düşmeniñ eline geçer (24) ise başkumandaniñ emriyle derhâl parola değışdirilip bir yeñisi (25) çıkarılır.

(26) ‘Aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām efendimiz dağı ğazāvātda iki talī’e-i İslāmiyye birbirine (27) teşādüfde ve şebhūnda yekdigerini tanımağ için bir gice şī‘arıñız şu olsun [25] diyü bir kelime fermān buyurlar idi. Hattā ğazve-i merīsī‘de (Yā Mansūr) (2) ve ğazve-i Uħud’da (Ümmet Ümmet) ve ğazve-i Aħzāb’da (Hümm Lā-yanşarūn) emir (3) buyurmuşlar idi.

(4) **Barometro**–Kürre-i arzı muħiṭ olan hevāniñ tażyķini irā’e eder (5) bir āletdr. Lisānımızda tercüme olunduğı hâlde (Mīzānü’l-hevā) demek lāzım gelir. (6) Barometro (Toriçelli) nām ħakīmiñ ba’zı ticārīb esnāsında isti’māl eylediğı (7) şişe boru derünündeki cıvaniñ irtifa’ı esāsı üzerine mebnī ise de (8) şişe borunuñ şekli tebeddül etmesiyle barometronuñ nev’i dağı ta’addüd etmişdir.

(9) Envā’-ı mezkūreden biri (Çanağlı) ve digeri (Sifonlu) ve öbürü (10) (Kadranlı)dır. Çanağlısı ‘ādisi olup bu da seksen beş santimetro (11) tūlunda bir şişe enbube içi cıva ile dolu olduğı hâlde (çanağ) (12) denilen ve anıñ da içi cıva ile dolu olan bir kaba batırılarak ikisi (13) birlikde aħşabdan bir levhaya rabṭ olunur ve taķsımātınıñ sıfır noktası kabda (14) vāķı’ cıvaniñ saṭhından i’tibāren şişe enbubeniñ re’sine doğru milimetro (15) olduğı bilinir lākin bu nev’iniñ isti’māli maħzūrdan sālīm olduğıyçün işlāh (16) olunmuş olan digeri nev’ilerinden tedārik olunmalıdır.

(17) Ta’rife Fransız Barometronuñ Ta’rifesi

(18) 1- İbre yetmiş yediye gelir ise - Dā’imī şüretde güzel havā ve ferişka
(19) rūzgār

(19) 2- İbre yetmiş altıya gelir ise – Yaz ve kış az ve çok yağmur

(20) 3- İbreniñ sür’atle şu’ūd u nüzülü - Bozuğ ve fırtınaya işāret

(21) 4- Az vaķtde çok kere aşağı ve yukarı ħareketi - Birkaç kere havanıñ
(22) tebeddülüne ‘alāmet

(22) 5- İbre havānıñ 'ufūneti eşnāda ziyāde tenezzül eder ise – Yağmur ile (23) rüzgārıñ berāber zuhūruna 'alāmet

(23) 6- Barometronıñ nüzüliyle berāber yağmur dağı zuhūr eder ise – Yağmuruñ (24) çok sürmeyeceğine işāret

[26] 7- Fırtına eşnāsında cıva yukarı çıkıp birkaç gün o hizāda turur (2) ve havā sākın olmaz ise - Ba'dehu havāda hāşıl olacağ güzelliğ (3) hayli müddet devāmına işāret

(4) 8- Barometronıñ şu'ūduyla berāber havā güzelleşir ise – O güzelliğ az (5) süreceğine işāret

(6) 9- Yazın fırtına ve yağmur eşnāsında cıva āhesye şu'ūd eder ise – Hevā (7) güzel olacağ

(8) 10- Cıva nüzül edip biraz müddet o hizāda turduğdan soñra birdenbire (9) şu'ūd eder ise - Qarīb olan quṭb-ı cihetinden şedīd fırtına gelir.

(10) 11- Cıva nüzül etdiğ hizāda bir müddet qarārdan soñra şu'ūd etmeyip (11) tekrār biraz daha nüzül eder ise – Rüzgār hafif olduğı hālde (12) şimāle dönecek ve biraz yağmur yağacağ

(13) 12- Güzel hevāda barometro iki i'şār kadar tenezzül eder ise - Azacağ (14) yağmur

(15) İşbu barometro 'arzlarıñ iktizā-yı hākimi üzere tahallūf eder ise de (16) bu dağı mazbūtdur.

(17) – **Baron** - yāhūd (Faron) – Necābet ma'nāsına olarağ (18) Avrupa kral ve imparatorları tarafından ba'zı mu'teberāne verilir bir 'unvāndır. (19) Bunıñ Almanca serbest kelimesinden yāhūd Latince erkek kelimesinden müştak (20) olduğı rivāyet olunur. Zuhūru altıncı 'aşrdan soñra olup ol vaqtdenberi (21) üşküflerden ve kont ve doqlardan huquq mālikānelerini *kemāhū haqqhāifā* edenlere (22) verilir idi.

(23) Bu 'unvān birinci ve on ikinci ve on üçüncü 'aşrlarda pek ziyāde revnağ (24) bulub kralzādeleriñ sā'ir 'unvānlarına tercih olunur rāddeye vardı.

(25) (Borone) ‘unvānı İngiltere’de (M 1611 ve H 1020) tārīhinde birinci
(26) (Jak) tarafından icād ve ba‘zı mu‘teberān ve zādegāna i‘tā olundu faķat bunlar
(27) kelime-i mezkūreniñ öñüne bir (Sir) lafzı daħı ‘ilāve etdiler ve ibtidā alınır
(28) şatılır iken şoñra meccānen vermege başladılar.

[27] Memālik-i şarķiyede bulunan mu‘teber Ermeniler daħı beynlerinde
(baron) ‘unvānını isti‘māl (2) etmekdedirler.

(3)**Parpas** - Muħālefet-i dīniyyelerine binā‘en Hindliler tarafından maṭrūd
(4) tutulan kimseleriñ ismidir.

(5)İşbu (Parpas)lar vaķtiyle çoğalıp Hindistān ħāricinde bir kabīle-i cesīme
(6) hey‘etine girdiler ise de memālik-i Hindiyeye duħūl ve bir büyük ticārete
sūlūk (7) ve (Ġanc) Nehri’niñ muķaddes şuyuyla ġasl memnū‘iyetlerinden
ķurtulamadılar. (8) Hindliler bunlarla iħtilāṭı Kelbler ile iħtilāṭdan daha aşıġı
tutarlar idi. (9) Mu‘aħħaran memālik-i ġarbiyyeye hicret eden bu Himayalılar’ıñ
Kıbṭiler’iñ işbu (Parpas) (10) kabīlesinden olması me‘mūldür.

(11) **Paris** - Cemāhīr-i Yunāniyye’den ħālā eski İstanbul denilen (Trova)
(12) ħükümdārı (Periyam)’ıñ maħdūm ve velī‘ahdidir. Pederi bunu bir maşlahat
zımnında (13) cemāhīr-i mezkūreden (Ispart) ħükümdārı (Menelas)’a göndermiş
(14) ve (Menelas) daħı nezdinde tevķīf edip evlādı gibi ħürmet ü ri‘āyet etmiş (15)
ve uzak bir maħalle giderken kā‘immaķām gibi bırakmış idi. Bu nāzenīñ ħürmet-i
(16) mezkūreye muķābil şadāķat etmek lāzım gelir iken merķūm Menelas’ıñ
zevcesi (17) (Eleni)’yi iġfāl ederek Trova’ya kaçırıldı. Biķāre Menelas ‘avdetinde
(18) keyfiyyeti ħaber aldığı gibi ‘aklı başından gidip vuķū‘ ħālī cemāhīr-i
Yunāniyye’niñ (19) kāffesine bildirdi. Cemāhīr-i mezkūre ħükümdārları bu
keyfiyyetden ziyādesiyle (20) ġazablanıp hemān Trova ħükümdārı ‘aleyhine ittifaķ
etdiler ve (H 4314) (21) tārīhinde ya‘ni mīlādıñ iki yüz seksen sene
muķaddeminde müttefiķen muħārebeye başlayıp (22) tamām on senede tekmīl
Trova ħükümetini mużamaħal ve mülkünü ħākle yeksān (23) eylediler. İşbu
(Trova) muħārebesi tevārīħce pek meşhūr olup iki (24) tarafından birçoķ insān
telef olmuş ve Teselya kralı (Aşil) ve muħārebeye sebep (25) olan merķūm Paris
ve (Menelas) aħirete gitmiş ve ķurtulup ‘avdet eden (26) ħükümdārlarıñ ve
rū‘esāniñ herbiri bir felākete uğrayıp lezā‘iz-i mużafferiyet [28] burunlarından
gelmiştir. (İdomna) ve (Olis) kelimelerine daħı mūrāca‘at (2) buyrula.

(3) **Pazarcık** - Rümili-i şarkîde ve Filibe'ye altı sâ'at mesâfede (4) on biñden mütecâviz nüfûsu şâmil bir kaçâ merkezidir.

(5) (Pazarcık) Bursa'nıñ on altı sâ'at ba'd-ı cenübisinde Yeñişehir kaçâsına (6) tâbi' bir nâhiye merkeziniñ dañı ismi olup burası biñ iki yüz nüfûs (7) Mesleme'yi câmi' bir maħalldir.

(8) **Bâz Eşheb** – (İbnü'ş-şerîh) kelimesine nazâr buyrula.

(9) **Bazan** - 'Aşr-ı cenâb-ı peygamberîde İrân şâhi bulunan (Hüsrev ü (10) Pervîz) tarafından Yemen vâlisi iken merķûm Hüsrev'in katliyiñ oğlu (Şîrûye)(11) tarafından tertîb olunan ihtilâliñ zühûruna ve Hüsrev'in katil olunduğunu (12) 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm efendimiz o gün haber vermek gibi bir mu'cize-i bâhireyi (13) gördüğüne binâ'en şeref-i İslâm'la müşerref olmuş ve cânib-i seniyyü'l-cevâib-i peygamberîden (14) yine Yemen vâliliginde ibkâ buyurulmuş bir zât-ı 'âlîkadrdir. Mümâileyh Yemen'de pek (15) güzel hîdmet etdi. Ve oralara müstevlî olan Habeşîler'i tardı u def'e muvaffak (16) oldu. Vefâtından sonra maħdümü (Şehir) dañı Şin'â vâlisi ta'yîn (17) buyurulduysa da ma'hûd (Esved)'in yediyle şehîd olduğundan 'aleyhi's-şalâtü ve's-selâm (18) efendimiz dañı Esved'in ahz u katliyiñ fermân gönderdi. (Esved) kelimesine (19) dañı mürâca'at buyrula.

(20)Aşhâb-ı kirâmdan (Fîrüzü'd-Deylîmî) hâzretleri mümâileyhe (Bazan)'in (21) birâder-zâdesi idi.

(22) **Bazuvend Ođlu** – Rümili derebeglerindendir ve maskat-ı re'si (Vodin) (23) ismi 'Osmân'dır. Devlet-i 'Aliyye ve dîn ü havâlîsiniña'dâdan muħâfazasını (24) kendisinden me'mûl ederken merķûm sâye-i şâhânedede mâlik olduğü nüfûz (25) ve iktidârı sū'-i isti'mâl ü işyân ederek ol havâlîyi kâmile yed-i zabtına aldı. [29] ve (M 1797 ve H 1212) târihinde Belğrad'dan Varna'ya ve Niş'den Şofya'ya (2)kadar bütün memâlik ahâlîsini ister istemez kendisine tarafdâr etdi ve Devlet-i (3) 'Aliyye ğavâ'il-i ecnebiyye ile meşğûl olduğü bir zamânda merķûmuñ üzerine dañı(4) birkaç def'a ordular göndermege mecbûr olduysa da ğalebe mümkün olamadığından (5) yine 'afv u ibkâ eyledi. İşbu Bazuvend ođlu bundan evvel ve sonra birkaç (6) def'a daha işyân etmiş ve kimi naşîhatle bertaraf olup kimi muħârebeyi (7) netîce vermiş olduğundan yüzünden birkaç yüz biñ ehl-i İslâm telef olmuşdur. (8) Bazuvend ođlunuñ pederi Pazuvand

'Ömer Ağa zengîn ve mu'teber bir âdem olduğuna binâ'en (9) bir şadr-ı a'zam malına tama'en i'dâm eylediği sırada oğlu merķūmuñ dağlara (10) firār eylediği ve başına 'asker toplayıp üzerine gelenleri müdāfa'a etdiği (11) ve tārīh-i vefātı olan (M 1807 ve H 1222) ve dīn ü havālīsini nīm-istiklāl (12) ile idāre eylediği ba'zı tevārīhde görülmüşdür.

(13) **Baziyaş** – Avusturya ve Macaristan devletiniñ Tuna Nehri üzerinde (14) ve Belğrad muhāzīsinde meşhūr bir kaşabasıdır. Avrupa şimendüferine buradan (15) binilir.

(16) **Bazil**–Rūm kilisesi papaslarından bir meşhūr zātdır. Bu âdem (17) Kıpadoķya'da vāķı' Kayşeriyye şehrinde dünyāya gelip İstanbul ve Aţina'da taḥşīl-i (18) kemāl ederek patriķ (Ġrağıvar Dö Nazıyanz) ve prens (Julyen)'iñ ḥüsn-i (19) teveccühünü kazandı ve Kayşeriyye'de bir müddet tedris ü ta'lim ve va'z u naşīhat (20) ile iştiğāl eylediginden gereği gibi şöhret buldu ve andan soñra Yeşil Nehir (21) üzerinde vāķı' ḥalvetḥānesinde inzivāya kalkışdıysa da Kayşeriyye piskoposluğu (22) tevcih olunduğundan yine ta'lim ü tedrise ve zuhūr eden revāfızı müdāfa'ya (23) himmet eyledi. İmparātor (Valans) ol vaķt zuhūr eden (Aryus) (24) mezhebini kabül için mūmāileyhe cebr etmek istediye de pek çok ileriye (25) gidemedi. Nefyine karar vermiş iken te'hūr eyledi. Vefātı (M 379) (26) tārīhindedir. Mezheb-i Hıristiyāniyye'ye pek çok ḥidmeti sebkat eylediği için (27) her sene haziranıñ on dördüncü günü yortusu tutulur. [30] Mūmāileyhiñ 'akā'id-i Hıristiyāniyye'ye ve va'z u naşīhate ve revāfızı redde dā'ir ḥayli (2) te'lifātı ve mektūbları ve dünyāniñ altı günde ḥalk olunduğuna dā'ir bir kitābı (3) vardır. Dīne müte'allık olmayan ba'zı kitābları Fransızca'ya tercüme olunmuşdur.

(4) **Bāsiṭ Kūrrevī** -Dā'irevī bir maḥrūt-ı kā'imiñ saṭḥ-ı mestediri (5) kendisine mūmās bir saṭḥ istikāmetince basit olunduğda herķanğı bir noktasınıñ (6) resm eylediği ḥaṭṭ-ı menḥiye denilir. Eṣnā-yı başda saṭḥ-ı müstediriñ taşavvur (7) olunan noktasınıñ re's-i maḥrūtđan ba'dı sābit kalacağından nokta-i mezbūreniñ (8) resm eylediği menḥini bir küre üzerinde resm olunmuş gibi vāķı' olmağla (Bāsiṭ Kūrrevī) (9) denilmişdir. Bu menḥini daḥı ba'zı ta'dilāt ile dişli çarḥlarda dişleriñ (10) şekillerini tersimde isti'māl olunur.

(11) (Bāsiṭ dā'ire) daḥı bir dā'ireye şarılmış olan iplik dā'imā gereği olmak üzere (12) açılır iken mezkūr ipliğiñ ucuna rabṭ olunan bir kuşun kalemiiñ ucunuñ resm (13) edeceği ḥaṭṭ menḥiye itlāk olunur. Bu nev'-i menḥiler herķanğı

bir noğtalaradan resm (14) olunan hatt-ı nāzımıñ muhı̄t-i dā'ire üzerinde noğta-i mezbūreniñ mütenāziri olan (15) noğtadan mürür etmek hāşşasına mālik derler ve dişli çarhlarıñ tersīmātında (16) müsta'meldirler. Dişli çarhlar ise bir mihverin hareketini diger bir mihvare (17) naql ederler.

(18) **Başk** - Eski Cermanlar'dan ayrılmış bir t̄a'ifeniñ ismidir. (19) Altıncı 'aşrda Fransa memāliginde tevattun eden (Vaskon)larıñ ve el-yevm (20) (Pirene) Dağları aksāmına münteşir olan t̄a'ifeniñ lisān-ı i'tibāryla işbu Başk (21) sülālesine mensüb olması zann olunmağda ve şimdiki miđdārları altı yüz elli biñ (22) tahmīn edilmektedir. Bunlara (Üskü Gōldanak) dağı derler. İspanya'da (23) Biskay Deñizi sāhilinde bir meřhūr eyāletiñ ismi dağı (Başk)dır ve kürsisi (24) yigirmi beř biñ nüfusu hāvī (Bilbao) řehr-i müstaħkemidir.

(25) **Paşkalya** - Hıristiyānlarıñ i'tikādınca Pařkalya Hāzret-i [31] ('İsā) 'aleyhi's-selāmın şulb ü defninden soñra kabirden kıyāmı gününü taħattur (2) için vaz' olunmuş bir bayramdır. Pařkalya nāmı 'İbrānıce mürür ma'nāsına (3) olan (Pařa)dan me'hūz olup bu dağı Yahūdiler'in Mışır'dan hūrūc ve Baħr-i (4) Aħmer'den mürür etdiklerine teşekküren yapıdıkları bayram münāsebetiyle kabül olunmuşdur.

(5) Pařkalyanıñ gününü ta'yīn için muđaddemā pek çok iħtilāf vuķū' bulup nihāyet (6) (M 325) tārīhinde İznik'de teřekkül eden meclis-i rehā-bīnde el-yevm icrā olunan (7) günde yapılmasına karar verildi. Şöyle ki Yahūdiler'in hamīrsiz ya'ni hūrūc (8) bayramınıñ icrā olunduđu řehirde kameriñ bedrinden soñra gelen Pazar günü Pařkalya (9) i'tibār olunur. Pařkalya gününü diger řurette dađı bulmađ mümkün olur ya'ni (10) her sene Mart içinde vāķı' řehr-i kameriñiñ on beřinci gününden soñra gelen (11) řalımıñ altıncı Pazar günü Pařkalya'dır denilir ise de ba'zı senelerde (12) Ortodokřlar ile Latinler'in beyninde bir iħtilāf vuķū' bulur. Latinler bedr-i cum'a(13)ertesi aħřamı olur ise ertesi Pazar günü Pařkalya'yı yaparlar ve Ortodokřlar (14) bir hafta soñraki pazara bırađırlar.

(15) Hāzret-i ('İsā) 'aleyhi's-selāma maħřuş ve Paşkalya řesābına tābi' olan (16) yortular için yortu kelimesine mürāca'at buyrula.

(17) **Pařkal** – Fransa mühendis ve mü'elliflerindedir. Bunuñ pederi kemāl-i (18) muħabbetinden nāřī merķūmu 'ilm-i hendese taħşilinden men' etdiđi hāldede merķūm başka (19) fenne rađbet etmeyip on iki yařında üstādsız ve kitābsız

olarak fenn-i hendesede (20) Öklid'in otuz iki każyesiniñ burāhīn ü delā'ilini buldu ve on altı yaşında (21) kutū'-ı maħrūṭiyāta dā'ir bir kitāb yazdı ve on sekiz yaşında ḥesābāt meşkiñeyi (22) ḥall eder bir kā'ide-i ḥesābiyye yaptı ve (M 1654 ve H 1065) tārihinde müşelleşāt-ı (23) ḳavā'idini buldu ve dört sene şoñra ḥatt-ı mütemā'ilü't-tedviriñ nazariyyātını icād (24) eyledi ve Mīzānū'l-hevā ḥaḳḳında tecrübeler ederek işlāh u ikmāline muvaffaḳ oldu (25) ve hevānīñşīḳletini Paris'de (Sen Jan) ḳulesinde tecrübe ve işbāt etdi (Bu tecrübeye (26) Poy Dodem tecrübesi derler) naḳl-i miyāh ve cerr-i işḳāl fenlerine mesā'il-i dīniyyeye dā'ir (27) te'lifātı daḫı vardır ve edebiyātda daḫı aḳrānına tefavvuḳ etmişdir. Otuz doḳuz [32] yaşında olduḡu ḥālide vefātı (M 1662 ve H 1073) tārihinde vuḳū' bulmuşdur.

(3) **Paskovic** - yāhūd (Paskövic) – Rusya cenerallerindendir. (4) Bu zāt (M 1827 ve H 1243) tārihinde Revan ve ba'zı Azerbaycān memāligini (5) İrān Devleti'nden ḥarben zaḫt eyledigiḡin (Revanski) 'unvānını aldı ve iki sene (6) şoñra Devlet-i 'Aliyye'den (Aḥlakilk) ve (Ḳarş) ve (Arz-ı Rūm) sancaklarını (7) daḫı istilā ederek devletine Edirne mu'āhedesini ḳazandırıp (Fild Mareşal) (8) rütbe ve 'aşāsını edindi ve (M 1831 ve H 1247) tārihinde (Polonya) (9) iḥtilālını teskīne muvaffaḳ oldu ve (M 1854 ve H 1271) tārihinde (10) Devlet-i 'Aliyye ile muḥārebe ederken Silistre'de yaralanarak geri çekildikten iki sene (11) şoñra vefāt eyledi.

(12) **Pasotoland** – İngiltere Devleti'niñ Afriḳa müstemlekātından biridir. (13) Ve buranıñ 21800 kilometro mesāhe-i saḫhiyyesi ve yüz yigirmi sekiz biñ nüfusu (14) vardır.

(15) **Pasiyus** – Roma İmparātorları'ndandır. Maḳtūl (Ḳaraḳulla)'nıñ (16) nikāhsız ḳarısından mütevellid oḡlu ve ḫalefidir. Bu genc imparātor ḡāyet (17) parlaḳ bir maḫbūb-ı dil-ārā olduḡuna ve dā'imā vālidesiniñ yanında ve zenān içinde (18) büyüdüğüne binā'en ḳadın eşvābıyla gezmesini ve kendisine süs vermesini ziyādesiyle (19) sever idi ḥattā (M 217) tārihinde taḫta ḳıḳdıḳdan şoñra daḫı ḳadın (20) elbisesiyle gezip boynunda altın ḳalada ve ḳollarına altın bilezik taḳmaḳdan (21) kendisini alamadı ve dā'imā sarāyınıñ içine altın tozu ve üzerine gül şuyu (22) serpilmesini 'ādet etdi. Eñ şoñra ahāli vālidesiyle berāber i'dām edip (23) ḫükümeti isrāfātından ḳurtardı.

(24) **Pāşā** – Eski Türk lisānında büyük evlāda pāşā ıtlāḳ olunduḡu (25) cihetle ser-defter-i selāṭin 'Oşmāniyān Sultān 'Oşmān ĠāzīḤan Ḥazretleri daḫı

(26) büyük oğlu (‘Alā’ e’ d-dīn) Hāzretleri’ne (Pāšā) diyü hitāb ve umūr-ı [33] devletde istiḥdām buyurur idi. Şoñra bu nām umūr-ı devletde istiḥdām olunan (2) ihlāfına daḥı ‘unvān oldu.

(3) Ba‘zıları (Pāšā) lafzını pāy ile şāhdan mürekkeb ya‘ni (Pāy-ı şāh)dan (4) muḥaffef olduğunu daḥı beyān ederler.

(5) **Pāšā Yigit** - ‘Asākır-i ‘Osmāniyye ordularından bir meşhūr zātıdır. (6) Mümāileyh Hūdāvendigār Ğāzī zamān-ı salṭanatında vuḳū‘ bulan muḥārebāt ve ğazāvātıñ (7) ekşerisinde pīşdār fırkasında ve ba‘zen bu fırkanıñ kumandanlığında bulunarak ızhār (8) māaşir merdānıñ ve celādet etmiş ve zamān-ı salṭanat-ı Yıldırım BāyezīdĦan Ğāzī’de daḥı (9) bir fırka ‘asker ile Bosna içerilerine aķın edip kemāliyle irā’e-i şavlet ü dehşet (10) deve muġtenemen ‘avzet ü muvāşalat eylemişdir.

(11) **Paşt** – Eski Mışırılılar’ıñ ma‘būd ittiḥāz etdikleri eşḥāş-ı (12) mevḥūmeden biridir. Bunuñ şeklini kelb başlı ve şandalye üzerinde oturur (13) şüretde yaparlar idi. Birkaç dānesi Mışır’dan müzehānesine naķl (14) olunmuşdur. Bir de (Baḥos) isminde bir bāġ ma‘būdları var imiş.

(15) **Bāṭniyye** – Bir mezheb-i bāṭıdır. (Ḥasanü’ş-Şabbāḥ) kelimesine (16) ve (İ’tikād) kelimesinde otuz doķuzuncu fırkaya nazar buyrula.

(17) **Bā’üvbāb** – Kürre-i arzıñ üzerinde neşv ü nemā bulan ağaçlarıñ (18) eñ cesīmi ve eñ çok yaşayanıdır. Bu ağac Afriķa kıt‘asıñ ba‘zı nevāḥisinde (19) ve ḥuşūşiyile (Sengāl)’de neşv ü nemā bulmaġla ahālisi muḳaddes ‘add ederek (20) tapınır gibi ḥürmet ederler. Şecer-i mezbūruñ yaprakları kalb şeklinde (21) ve çiçekleriniñ rengi erġuvanī ve rāyiḥası ġāyet laṭıfdır ve gövdesiniñ muḥīṭi (22) yetmiş seksen kademdir. Büyük dallarınıñ altında sepet gibi aşılı birçok kuş (23) yuvaları bulunur ve devekuşu cesāmetinde olan kuşlar işbu yuvalarda (24) yavrular.

[34] Nebātiyyūnuñ ḥaber verdiklerine göre şecer-i mezbūruñ büyük dalları Avrupa kıt‘asında (2) bulunan eñ büyük ağaçlara mu‘ādil olup mezkūr dallarını mecmū‘ı bir yere dikilmiş (3) olsa ‘ādetā bir orman teşkīl edebilir ve sekiz yüz yaşına kadar büyüyüp andan (4) şoñra büyümekden kalır ve meymün etmegi denilen mīvesi cinsine göre yaysı (5) veyāḥūd yuvarlak ve ābdār ve şarıca ve sünger gibi olur. Sengāl ahālisi (6) kaḫuġunu saḥķ ederek sā’ir bahār gibi

yemekleriniñ üzerine ekerler ve şiddet-i harâretten (7) hâşıl olan türlerini men' etmek için işbu kabuğuñ meshûkıyla vücûdlarını (8) oğarlar ve arılar köklerini koğan ittihâz etmeleriyle gâyet lezîz bal hâşıl ederler (9) ve kökleriniñ arasında iki yüz kişi alabilecek kadar kehfler olduğundan ahâlî (10) boralı hevâlarda işbu kehflere şokulurlar ve ba'zen meşveret için ictimâ' (11) ve ekşeriyâ mezârlık ittihâz ederler.

(12) (Perule) nâm hakîm işbu ağaçların içinde atı biñ senelige kadar ağac (13) bulunduğunu fennen işbât etmiştir.

(14) **Bâğcesarây** - Kırîm-i şebh-i cezîresinde ve Sivastopol sâhiliniñ (15) takrîben yigirmi beş mil içerisinde on biñ nüfûsu câmi' bir şehirdir.

(16) Bu şehir vaktiyle KırîmHanları'nıñ idâresi idi hattâ sarâyları şehriñ vasatında (17) olup ittişâlinde iki minâreli bir câmi' -i şerîf mevcûddur ve bundan başka (18) otuzdan ziyâde cevâmi' ve mesâcidi ve hanân zamânında yapılmış beheri üçer dörder (19) yüz talebe alır üç 'aded medresesi vardır ve bu medreselerde el-yevm kış (20) günleri beş yüzden mütecâviz talebe ders okumağdadır. Şehriñ şark tarafında (21) her sene ağustosun on beşinde (Hâzret-i Meryem) nâmına bir cem'iyet yapılır (22) ve bu cem'iyete içerilerden hayli züvâr gelir. Bâğcesarây'ın üstresi vaktiyle pek (23) meşhûr idi.

(24) **Bâğremî** - Sudan-ı şimâlîde vâkı' (Şād) yâhūd (Şat) (25) Gölü havâlîsinde kâ'in hükûmet-i müstakalesidir. Bu hükûmetiñ (26) arâzîsi derûnunda Şari Nehr-i sağîri cereyân etmekde olduğu ve mağarr-ı idâresi [35] (Mesene) Nehri idği ma'lûm ise de ahvâl-i sâ'iresi ma'lûm degildir.

(2) **Yaflagonya** – Kaştamonu vilâyeti havâlîsinden 'ibâret olan (3) bir hükümdârlığıñ ismidir. Amaşra Kanğırı ve Sinop sancaqları hükümdârlık-ı (4) mezkûruñ başlıca memâliginden idi. Burası bir müddet Fars ve Roma devletleri (5) zîr-i himâyesinde bulunup (H 5513) târihinde ya'ni mîlâdîñ seksen bir sene (6) muqaddeminde doğrudan doğruya Roma Devleti idâresine geçmiş ve yine İrânîler (7) alıp sonra Selçukîler'e intikâl etmiş ve beglik olarak müddet-i idâre (8) olunmuşdur. Kaştamonu Beg'i Topal Bâyezîd'in (M 1392 ve H 795) târihinde (9) Macar kralı (Sirşemond) ve Eflâk voyvodası (Petro Mırçe) ile Devlet-i 'Aliyye (10) 'aleyhine ittifâk etdiği ve Anađolu'dan ve Rûmili'nden hemân muhârebeye başlayıp (11) Devlet-i 'Aliyye'yi mahva karar verdikleri Yıldırım (Sultân Bâyezîd)

Hazretleri'niñ (12) mesmū' u olduğu gibi Nigbolu'dan hemān hareketle gidip ibtidā Eflākhlırlar'ı (13) te'dīb ve vergilerini tezyīd eyledikten Őnra Anađolu'ya dağı geğip ayağı (14) tozuyla Topal Bāyezīd'i berbād ve mülkünü Devlet-i 'Aliyye'ye ilhāk eyledi. (15) (Kařtamonu) kelimesine dağı nazar buyrula.

(16) **Pađ** - Eski Yunāniler'in i 'tiđādınca obanlarıñ Allah'ı ve kavalīñ (17) mūcidi olan řařı-ı mevhumuñ ismidir. Harīf-i merkūruñ Penelopi nām kadından (18) olma ođlu imiř. Bunu 'acayīb bir řūretde ya'ni bařında boynuzları ve ayaklarında (19) keđi gibi tırnakları olarak resm ederler ve eřnā-yı harbde ba'zı def'a bir arafı (20) ziyāde ĥavf ü cebbānete dūřürmek ĥařā' iřindendir derler idi.

(21) **Bađteriyān** - yāĥūd (Bađter) yāĥūd (Baĥteriyān) - Belĥ Őehr-i (22) vilāyetiniñ nām-ı 'atīkidir. Belĥ kelimesine nazar buyrula.

(23) **Bāđır** - Muĥammedü'l-Bāđır Ĥazretleri ki İmām (Zeyne'l-'Abidīn) (24) Ĥazretleri'niñ ođlu ve e'imme-i 'ařeriñ beřincisidir. Müřārūnileyh ĥazretleri (25) a'lem-i 'ulemādan fađl u kerāmāt řāĥibi bir nādirü'l-vücūd idi. (Neřre'd-dür) nām [36] kitābda nađl olunduđuna göre bir gün müřārūnileyhden orū niçün farđ olundu (2) diyü su'al etdiklerinde açlık miĥnetini çekip alara merĥamet etmek içün (3) buyurmuřdur. (Silāĥü'l-Le'am ĥabīhü'l-kelām) sözü ve (Kezzāb) ü (Aĥmak) (4) ve (Baĥīl) ve (Bed-ĥulĥ) ve (Fāsık) kimselerden iĥtirāz herkes içün (5) lāzımdır kelāmı dađı Ĥazret-i Müřārūnileyh'in zebān-ı ĥađıĥat-bīnlerinden řadır olmuř (6) kelām-ı kibārdandır.

(7) Ařĥāb-ı kirāmdan (Cābir bin 'Abdullāh) Ĥazretleri ĥāyet iĥtiyār ve 'alīl olduđu (8) ĥalde Medīne-i Münevvere'de imām-ı müřārūnileyh ĥazretlerine teřādūf edip kendilerinde (9) emānet olan selām-ı resūlullāh'ı tebliđ buyurdu.

(10) İmām Bāđır Ĥazretleri Manřūr Ĥalīfe arafından zindāna ĥonduđu eřnāda řālihāt-ı (11) nisvāndan birisi arpa unundan iki çörek ekmek yapıp ĥuzūr-ı müřārūnileyhe (12) hediye etmek üzere getirdiyse de zindāncılar duĥūle māni' olduđundan ĥātūn (13) ekmekleri zindāncıniñ biriyle gönderdi ve vech-i ĥelālden yapıđını söyledi. (14) Zindāncı dađı getirip teslīm ve ĥātūnuñ tenbīhi üzere ĥelālden idüđini (15) beyān eyledikde müřārūnileyh var o kadına söyle ekmekleriñ vech-i ĥelālden olduđunu (16) bilirim lākin ĥarām řabāđa ĥonduđundan ya'ni zindāncı eli dođunduđundan yemek (17) istemem demiř ve ekmekleri i'āde buyurmuřdur.

(18) Vefâtı (M 733 ve H 115) târîhindedir.

(19) **Bakır** - 'Anâşır-ı basîte-i ma'deniyyeden mebzül bir ma'dendir. Bakır (20) kadîmdenberi ma'lûm olup hâlîtaları hevâ ve şuda müteğayyir olduğundan ezmine-i (21) kadîmede ba'zan timüre tercih olunmuşdu. Bunuñ me'âdin-i sâ'ire ile olan (22) hâlîtaları meşhûr ve mu'tenâ olup (Pirinç) (Tombak) denilen hâlîtalar (23) bakır ve tütüyâdan ve (Tunc) bakır ile kâlaydan 'ibâretidir. Bakır ve kâlayın ikisi (24) dahı yumuşak şeyler olduğu hâlde hâlîtalarının fevka'l-gâye sertlik peydâ (25) edişi şâyân-ı istiğrâbdır.

(26) **Bakıl** - Meşâhîr-i enbiyâ'-i 'Arabdan'dır. Bir gün elinde tutmakta [37] olduğu ğazâlî kaça aldın diye su'al etdiklerinde on bire diyecek yerde (2) elleriniñ on parmağını açarak ve bir de dilini çıkararak işâret etmesiyle (3) ğazâl elinden kırtulup kaçmış ve bu vak'a 'Arablar'ın (Bakılı'l-Ġabî) darb-ı (4) meşeline sebep olmuşdur.

(5) **Bakılânî** - Ebû Bekirü'l-Bakılânî Hâzretleri kibâr-ı mütekellimîndendir. (6) ve maskaţ-ı re'si (Başra) ismi (Muhammed bin Tayyib)'dir. Bu zât dâ'imâ Bâġdâd'da (7) sâkin olur ve mezheb-i Eş'ariyye'ye sâlik olduğundan o mezhebi te'yîd buyurur idi. (8) Kađılıġı dahı vardır ve mütekellimîniñ yüzünü bu zât ağartmış zîrâ kırk sene (9) münâzara ile iştiġâl etmiş idi.

(10) 'İlm-i kelâm ve ġayrîde pek çok taşnîfâtı vardır ve ('câzü'l-Ķur'ân) (11) ve (El-intişâr) ve (Keşf-i esrârü'l-Bâtıniyye) ve (El-milel ve'naħl) ve (Hedâyetü'l-(12)mastar-ı Şedîn) nâm kitâblar dahı cümle-i taşnîfâtındandır. Müşârünileyh ('Azadü'd-devle) (13) tarafından İçil'in ile diyâr-ı Rûm'a gönderileceġi zamân fazl u kemâli diyâr-ı Rûm'da (14) haber alındığından eger bu zât gelir ise huşûr-ı imparatoriye girerken ota (15) kapısında egilmek 'âdetimizi icrâ etmez ve haber etmek de işimize elvermez bari (16) otanın kapısını küçültelim de egilmege mecbûr edelim diyü kapıyı alçatırlar. (17) Müşârünileyh gelip hâzret-i imparatoriye gireceġi zamân kapının muhâlif (18) kâ'ide alçaklığını gördüğü gibi kendisiniñ egilmesi için mahşûşen yapıldığını (19) derhâl hissederek arka arka girip imparator ve kurnasını hayretde kor. (20) Vefâtı (M 1012 ve H 403) târîhinde ve kabri Bâġdâd'dadır.

(23) Beyitleriyle şadr-ārā-yı dīvān fazl u 'irfān olan melikü'ş-şu'arā-yı Rūm Bākī Efendi (24) merhūm ki (M 1256 ve H 933)tārīhinde Fātīh Cāmi'-i şerīfi mü'ezzinlerinden bir zātūn (25) gehvāre-i şulbünden ser-nihāde-i 'ālim-i vücūd oldu. Gençliğinde sarrāc şākirdliğine (26) verildiyse de meftūr olduğu 'ulūvv-i tab' u dirāyet kendisini tarīk-i taḥşīle (27) da'vet eylediginden bir zamān o yolda kaṭ'-ı mesāfe ederek Karamānī ve Kaḏızādeler [39] gibi fuḫalā-yı 'aşrīn himmetiyle (M 1555 ve H 963) tārīhinde Haleb kaḏīsı (2) ve dokuz sene soñra Silivri'de Piri Pāşā Medresesi'ne ve mu'aḥḥaran pāye-i erba'inde (3) infişāl ve devr ederek Süleymāniye Medresesi'ne müderris oldu ve bir aralık Sultān (4) Selīm-i sānīniñ bāde-nūşluğunu zemm töhmetiyle nefy olunup mu'aḥḥaran yine maḫhar-ı 'afv olarak (5) bi'-t-tedric Mekke ve İstanbul kaḫā ve Anaḏolu ve Rūmili kaḫı'askerlikleriyle bekām (6) buyurulduğu hālede (M 1599 ve H 1008) tārīhinde vefāt eyledi. Fāzıl-ı (7) mūmāileyh Mevāhibü'd-dünye'yi tercüme ile (Me'āllimü'l-yaḫīn) tesmiye eylediği gibi Kuṭb-ı (8) Mekkī'niñ (El-i'lām fi-aḫvāl-i beldetullāhi'l-Harām) nām kitābını daḫı Türkçe'ye tercüme (9) etmiş ve Hāzret-i Hālid'den mervī olup el-ān türbe-i şerīfe-i müşārünileyhde rahle-(10)ārā-yı ta'zīm olan eḫādīs-i nebeviyye'yi cem' eylemiştir.

(11) **Bā-kevās** - yāḫūd (Bāḡusās) –Mülük-ı Keyāniyye'den Fars meligi (12) üçüncü (Erdeşir)'iñ vükelā-yı benāmından Mısırlı bir ḫādem aḡasıdır. Bu ḫā'in (13) ibtidā her ne kadar Mısır'ıñ fethi için Erdeşir'e mu'āvenet etdi ve o sāyede İrān'a (14) gelip mesānid-i 'āliyyeye nā'il olduysa da Mısırlılar'ıñ perestiş etdikleri öküzü (15) Erdeşir zenc eyledigine ḫalben gücendigi cihetle Erdeşir'iñ müterāşid fırsatı olmuş idi. (16)Aradan bir müddet mürürunda fırsat bulup müşārünileyhi tesmīm verene oḡlu (17) (Ersāt) yāḫūd (Oḫūs)'u iclās eyledikten soñra Ersāt'ıñ ḫarındaşını (18) ve iki sene soñra Ersāt'ı daḫı i'dām etdirip yerine ikinci (Dārā)'yı (19) çıkardı ve biraz soñra bunu daḫı becermek üzere iken (Dārā) daha evvel (20) ḫavranıp ḫā'iniñ başını ḫāyalarına döndürdü.

(21) **Bal** – İsviçre'niñ şimāl-i ḡarbisinde ve Almanya ile Fransa memāligi (22) ḫudūdunda İsviçre cemāhīr-i müttefeḫasından biriniñ merkez-i idāresi olup (23) bu şehre Almanlar (Bazil) ve İtalyanlar (Bazilu) derler. Şehr-i mezkūruñ (Reyn) Nehri (24) üzerinde vāḫı' olup işbu şehir ile (Büyük Bal) ve (Küçük Bal) isimleriyle (25) ikiye taḫsīm olunur. Derūn-ı şehirde (ḡotiḫ) uşulü üzere müzeyyen bir kilise (26) ve mükemmel bir dārü'l-fünūn mevcüddur ve sekinesi kırk biñ nüfūsdan 'ibāret [40] olup 'ulūm u ma'ārifde ḫayli teraḫḫī etmişlerdir. Meşāhīr-i mühendisinden (Ular) (2) ve (Bernovil) bu şehirde tevellüd eylediler.

(3) **Palas** – (Seyyārāt dūrbīni) denilen ve şimdiiye degin bir yüz elli (4) kadarı keşfedilen şağīrū'l-hacm ecrāmīn dōrt büyüceklerinden biriniñ ismidir. (5) Bunu (M 1802 ve H 1217) tārīhinde Almanya'da (Perm) şehrinde (Alber) nām (6) ahterşinās keşf eyledi. Kaṭ'-ı nākış şeklinde bir muḥarrik üzerinde şemşe gāyet yakīn (7) olarak devretmekdedir ve keşf tārīhinince mezkūr seyyārātīn ikincileridir. (8) (Sers) ve (Jenon) ve (Vesta) nām seyyāreler daḫı zīkr olunan büyücekleriniñ (9) digerleridir. Sers 1801'de (Piyazi) ma'rifetiyle ve Jenon 1804'de (Hading) (10) ma'rifetiyle ve Vesta 1807'de yine merķūm (Alber) ma'rifetiyle keşf olunmuşdur.

(11) **Balḫāş** – Asya'da ikinci derecede cesīm bir gölüñ ismidir. (12) Bu göl Sibirya'nīñ cenūb-ı ğarbīsinde olup (Çongarya) Dağları'nīñ şuları (13) bu göle cereyān eder ise de kendisiniñ hīç bir nehjr ve bahre cereyān eden ayağı (14) yokdur.

(15) **Palermo** – Sicilya aḫasīnīñ sāhil-i şimālīsinde ve İtalya Devleti zīr-i (16) idāresinde bir güzel memleketdir. Ve Sicilya'nīñ merkez-i idāresidir ve nūfūs-ı (17) mevcūdesi iki yüz yigirmi biñ taḫmīn olunmaḫdadır.

(18) Memleketiñ eṭrāfında sekiz kilometro dūrunda bir ḫiṣārı ve her fenn içün mektepleri (19) ve bir güzel limanı vardır. Palermo'yu mīlāddan taḫmīnen biñ sene muḫaddem Fenike (20) muḫācirleri te'sīs edip (Panormos) tesmiye etmişler idi.

(21) 'Arablar (213) tārīhinde Sicilya'nīñ (Sarağoz) şehrini ve (228)'de Mesina (22) şehrini ve (M 858 ve H 244) tārīhinde daḫı (Kaastro) kal'esini ve daha birkaç (23) memleketlerini alıp iki yüz kırk sene kadar ḫükümet sürdüler.

(24) Burası bir aralık Fransızlar'ıñyed-i zabṭına daḫı geçmiş idi. Şoñra ya'ni (M 1282 (25) ve H 681) tārīhinde ahālī bir ittifaḫ-ı hafī 'aḫd ve giceleri şurada burada (26) rāst geldikleri Fransızlar'ı katl ederek kāffesini memleketden kaçırđılar. [41] Sicilyateyn kralı zīr-i ḫimāyesinde bulunduğu Napoli Devleti'ne ba'zı ilfāat ile 'işyān (2) ederek (M 1860 ve H 1277) tārīhinde merkez-i idāresi olan (Palermo) (3) şehrini Ğarbiyalđi'ye açmasıyla Ğarbiyalđi ibtidā Sicilya'yı ve mūte'aḫıben Napoli'yi gāyet (4) kolay bir şüretde alıp İtalya'ya ilḫāk eyledi.

(5) **Bāl-fürūş** - 'Acemistān'īñ Māzenderān vilāyeti dāḫilinde ve Sārī ile (6) Āmil şehirleri beyninde ve Baḫr-i Hazer sāhili üzerinde meşhūr bir şehirdir.

(7) **Balkan** – (Koca Balkan) - Şomaķu civārında saħ-ı baħrden i'tibāren (8) 3000 Alman kadem irtifā'ında bulunan (Rilo) Dağları'ndan ayrılarak Karadeniz'de (9) İmne Burunu'na kadar uzamış olan silsile-i cibālîñ ismidir. Bu dağ 900 (10) ilā 300 metro irtifā'ında kapılı derbend ve bāne derbendi 975 metro irtifā'ında (11) timür kapı geçidi ve 6000 metro irtifā'ında nādir derbendi ve Dö Brol Geçidi (12) ve İmne Geçidi nāmlarıyla ma'ruf derbend ve geçidleri ve ğayr-ı mazbūt birçok (13) boğazları hāvīdir.

(14) Balkan-ı mezbūruñ tūlu 300 ve 'arz-ı ğarbda 60 ilā 80 ve şarkda 30 ilā 40 (15) kilometrodur ve meşhūr tepeleri daħı Razluķ kaşabasınıñ şimāl tarafında ve 7700 (16) Alman kadem irtifā'ında olan Şatır Tepesi ile 6100 kadem irtifā'ında olan (17) bālā bayınca yaylası ve Silatina mevki'iniñ taraf-ı cenūbisinde ve 5000 kadem (18) irtifā'ında olan Orta Dağı ve Filibe ile Kazanlıķ arasında ve 3000 kadem (19) irtifā'ında olan Karaca Dağı'dır.

(20) **Banklava** - Kırım-i şebh-i ceziresinde vākı' Sivastopol Limanı'niñ (21) cenūb-ı şarkisinde yüz hāneli bir Rūm kıyyesiniñ ve havālisi büyük dağlarla (22) muhāt ve mahfūz olan limanıñ ismidir. Bu limanıñ ağızı ğāyet dar (23) olup eyyām-ı şitāda şiddetli hevālarda derūnuna giren külliyyetli balıklar kolaylıkla ya'ni (24) ağız tarafı ağlarla sedd ile avlandığından bu nāmı almışdırlar. Liman-ı mezkūrda (25) yüz sefine barınabilir.

[42] **Balon** - Vāsıtasıyla hevāya çıkılır bir āletdir. Hafif ve mücevvef (2) ve ğayr-ı kabilü'n-nüfūz ve armüdü's-şekl tulum gibi i'māl olunur ve içine (Müvellidü'l-mā') (3) yāhūd (Sıcak hevā) doldurulup hevāya iş'ād edilir. Bunu (4) (M 1783 ve H 1198) tārīhinde (Anoni) eyāletinde kāğıd fabrikacısı (5) (Etyan) ve (Jozef) nām iki birāderler bulup 36 metro cürmünde ve 250 (6) kiloğram vezninde ve üzeri ince kāğıd kablı bezden i'māl ve ağızınıñ altında (7) kāğıd parçaları ve şaman ihrākıyla derūnuna sıcak hevā imlā ve tecrübe etdiler (8) ve sonra mahşūşan nesc ve i'māl olunmuş ipek kumaşdan yapılarak ve üzerine (9) lastikden ruğan talā edilerek ve üstüne daħı kavī ağ geçirilerek işlāh (10) edilir. Daha ilerledmek için hālā uğraşılmaķdadır.

(11) **Bale Ar** - Baħr-i Sefid'de İspanya Devleti'niñ bir eyālet-i bahriyyesini (12) teşkil eden Cezā'ir-i mütemi'e-i meşhūredir ve merkez-i idāresi Mayorķa cezire-i (13) cesimesi üzerinde kā'in (Palema) nām şehirdir.

(14) **Pales** – Eski İtalyanlar'ın ma'büdesidir. İşbu Pales koyun (15) ve şığır sürülerine ve çobanlara karışır imiş. Anın için her sene nisanın (16) birinci günü yortusun tutarlar ve o gün ahurları ve ağılları süpürüp (17) temizlerler ve heykelinin etrafında sürülerini dolaştırırlar idi.

(18) **Bālī Efendi** – Ricāl-i Halvetiyye'den bir büyük zātdır. Bu zāt-ı 'ālī-kadriñ (19) 'ulüm-ı zāhirede olan fażl u iktidārı 'ulüm-ı bātıında olan kemālıinden aşıağı (20) degil idi. Müşārünileyh Kemāl Pāşāzāde risālesinde muharrer olan redūdu redd (21) ve (Küntü kenzel maḥfiye) ḥadīs-i qudsīsinde olan rumūzu ızhār etmiş ve każā (22) ve kadere dā'ir bir mükemmel risāle kaleme almış ve (Muḥyiddīnū'l-'Arabī) Ḥāzretleri'niñ (23) Füşüş'una emr-i ma'nevī ile bir şerḥ yazmışdır.

(24) Maskat-ı re'si (İstrumce) kaşabası olup (M 1552 ve H 960) tārīhinde (25) Şofya'da vefāt eylediginden na'ş-ı şerīfī Şofya'nıñ bir sāt hāricinde [43] Şālihiyye dedikleri maḥalle defn ve üzerine ḡāyet muntazam bir kcube binā ve yanına mükemmel (2) mescid ve zāviye inşā olundu. Ḥālā ziyāretgāh-ı ḥavāş u 'avāmdır.

(3) **Balyabadre** - yāḥūd (Badire) – Mora şebh-i ceziresinde müstaḥkem (4) bir şehirdir. Ve el-yevm (Aḥayā) sancağınıñ merkez-i idāresi olup otuz beş (5) biñ nüfusu cāmi'dir ve güzel ve müstaḥkem bir limanı vardır. Bu nām (6) Yunānistān'da bir körfeze daḡı verildi. Şehr-i mezbūre Yunāniler (Patras) (7) ve (Palyapatra) daḡı derler. Taḥmīnen biñ tārīḫlerinde Balyabadre'den şāḫib-i (8) zamān bir mübārek zātın zuḥūr eylediği mervīdir.

(9) **Bālī Pāşā** - Sulṭān Bāyezīd vüzerāsındandır ve aşlı Anṭalyalı'dır. (10) Bu zāt Sulṭān-ı müşārünileyh ḥāzretlerine dāmād olduḡdan soñra Der-sa'ādet'de (11) Ḥüsrev Pāşā civārında bir cāmi'-i şerīf bināsına mübāşeret eylediyse de ikmāline muvaffaq (12) olamayıp vefāt eylediginden cāmi'-i şerīf-i mezkūr zevcesi (Hümā) Sulṭān (13) ma'rifetiyle ikmāl ve (M 1054 ve H 910) tārīhinde resm-i ḡüşādı icrā olundu.

(14) **Bālī Beg** - Sulṭān Bāyezīd-i şānī ümerāsından Malḡoçoḡlu demekle (15)meşhūr bir ḡahramāndır. Leh kralınıñ memālik-i 'Oşmāniyye'yi ḡāret zımnında cem' (16) ve Boḡdān tārīḫiyle sevḡ etdiği 'asākiriñ altı biñ kişiden 'ibāret olan (17) talebesini serḡad neferātından altı yüz nefer 'asākir-i şāḫāne ile

Boğdān'da puşuya (18) çekip kāmilen mahv ve yigirmi biñ 'araba eşyalarını iğtinām etmiş idi. Müte'ākıben dilr-i (19) müşārünileyh Lehistan'ın te'dibine dağı ta'yın buyurulduğundan kırk biñ 'asker ile gidip (20) ğāret naşıl olduğunu aňlatdı ve birçok ğenāyim ve isrā ile Silistre'ye 'avdet (21) edip mazhar-ı āferin oldu (M 1493 ve H 899) müşārünileyhiñ bu gibi daha(22) pek çok muhārebātta şecā'at ve ehliyeti görülmüşdür.

(23) **Bālī Hālīfe** - Mużanne-i kirāmdan Sarhoş Bālī demekle meşhūr (24) bir zāt-ı sūtüde-simātdır. Müşārünileyh Şehzāde Sultān Ahmed'in hācezādesi (25) ve otuz akça vazife ile Kepenekçi Medresesi'niñ müderrisi idi. Bir gün rü'yāsında [44] fuķarāsıyla zikr eder. Bir şeyh-i kebīr görür ve sen niçün halka-i zikre (2) girmiyorsuñ diyü hitāb etmesiyle uyanıp ferdāsı günü teşādüfi olarak (3) Şeyh Ramazān Efendi Hāzretleri'niñ meclisine varır ve Ramazān Efendi rü'yāsında (4) gördüğü şeyh olduğunu aňladığı gibi hemān hāk-i pāyine kapanıp dāhil-i dā'ire-i (5) feyz-i bāhiresi olur. Giderek bāde-i 'aşk-i ilāhī ile serhoş ve raḥīk-i (6) cezebat-ı sübhāniyye ile mest ü medhūş olduğu cihetle (Serhoş Bālī) (7) laķabıyla şöhret bulur. Mu'ahḥaran (Pīrūze 'Ālī) nāmında bir civānıñ şifte-i ḥüsn (8) ve anı olmağla (Cevherī) maḥlaşıyla dağı taḥalluş eylemişdir.

(9) Kerāmāt-ı 'ulyāsından olmağ üzere telkīn verdiği bir meyyitiñ şadāsı işidilmiş (10) ve mu'āşırı olan Şeyh Nüre'd-dīn-zāde telkīni inkār etdiği için

(11) *Cihān halkı şu deñlü münkir olmuşdur kerāmāta*

(12) *Nedir bu fi'l-i münkir dir eger mevtāyı söyletseñ*

(13) beytini ta'rīz-ğüne inşād eylemişdir. Vefātı (M 1572 ve H 980) tārīhindedir.

(14) **Balıkesri** - Ķaresi vilāyetiniñ merkez-i idāresidir ve Bursa'nıñ (15) ğarb-ı cenūbīsinde ve doķsan altı kilometro ba'dında olup on dört biñ (16) nüfusu cāmi'dir. (M 1336 ve H 737) tārīhinde Sultān Orḥan (17) Hāzretleri ('Acelān)zāde'niñ muvaffaķatiyle şulḥen alıp memālik-i 'Oşmāniyye'ye ilḥāk (18) eyledi. Balıkesri bir dağ eteginde bulunduğundan derūn kaşabaya ğāyet (19) laṭif bir şu cereyān eder ve a'lā 'abā doķunur ve yılda bir kere panayır ķuruluur. (20) Şeyh (Luṭfullāh) Bayramī Hāzretleri'niñ derūn kaşabada bir zāviyesi ve cāmi' (21)ve sā'ir ḥayrātı vardır ve türbesi ziyāretğāh-ı ḥavāş ü 'avāmdır.

(22) **Balina** - yāhūd (Kadırğa) - Kutb-ı şimālî deñizlerinde bulunur (23) bir büyük balığın ismidir. Bu balık memeli hayvânâtın yiyici cinsindedir. (24) Dâ'imâ tek gezer. Eñ büyüğü otuz dört metro tûlundadır. Ayıbalığına (25) meşâbih ise de kıyruk tarafı ince ve başı tûlunu şulaşî nisbetde büyüktür. (26) ve ağzında diş yerine boynuz cinsinden birbiri ardında müte'addid şafiheler vardır ki [45] bundan şemsiye çubuğu ve bostân gibi şeyler i'mâl edilir. Kıyruğu gâyet (2) kuvvetlidir. Boğazının darlığı münâsebetiyle büyücek balıkları bel' edemediğinden (3) dâ'imâ küçük balıkları şayd ve bel'e mecbûr olur ve işbu küçük balıkları (4) o kıoca ağzına şu ile berâber alıp sonra şuyı dâ'imâ damagında olan iki (5) delikten hevâya doğru fıskiye gibi püskürür. Bunun şaydı kıutup deñizlerini (6) buz tutmadığı zamâna ya'ni mayısdan ağustosa kıadar mevsim-i şayfa münhasır (7) olduğundan ol vakt şayyâdlar gemilerle çıkarlar ve balığı şuyun üzerinde (8) gördükleri gibi şandallarla yaklaşıp yay ile zıbkın atarak ururlar. (9) Balık zıbkının acısıyla kıa'r-ı deryâya doğru kıaçar ilen zıbkının ucuna (10) bāğlı olan ipi sür'atle şaliverirler. Nefes almak için tekrâr (11) şuyun yüzüne kııkdıkda bir zıbkın daha atıp bu şüretle telef ederek geminin (12) yanına yāhūd sâhile yanaşdırırlar ve parça parça keserek yağın ve dişleri (13) maķâmında olan levhaları alırlar. Bir balıktan yigirmi biñ frank kıymetinde (14) altmış fıçından ziyâde yağ hâşıl olabilir.

(15) **Bambara** – Sudan şimālînin cihet-i şimālisinde vâkı' (Mandangö) (16) nām zencî memâlik-i vesî'asının bir meşhûr kısmı ve eñ ma'mûrudur. Bu dağı ikiye (17) münkasım olup birine yukarı Bambara ve diğesine aşağı Bambara denilmektedir. (18) Yukarı Bambara'nın merkezi (Yencer) Nehri cesîmi üzerinde tahmînen yigirmi biñ (19) nüfusu hāvî olan (Soğuş) ve Aşığı Bambara'nın merkezi dağı (Nicer) (20) Nehri'nin ihdâsetdiği bir cezîre-i şağire üzerinde yigirmi biñ nüfusu (21) cāmî' (Cennet) şehridir. Vilâyet-i mezbûre ahâlîsi kâmilen Müslümân olup (22) şerîf-i 'avânında bir emîrin taht-ı itâ'atinde yaşamağdadır.

(23) **Pampilya** - Kıavalırlar'ın nām-ı diğeri. (Şevâlîr) kelimesine nazar buyrula.

(24) **Pamfilya** – El-yevm Adana mülhakâtından bulunan İçil sancağının (25) hāvî olduğu bilâdin nām-ı atıkidir. Burası muķaddemâ bir müddet (Piseydi) [46] ile berâber eyâlet olarak müsteķalen idâre olunmuş ve mu'ahharan Roma Devleti'ne (2) intikâl etmişdir. Ol vakt (Antalya) ve (Olbi) ve (Eski Antalya) (3)

şehirleri dağı memālik-i meşhūresinden idi. (Piseydi) kelimesine dağı nazar (4) buyrula.

(5) **Bāmya ve Laḥana Ocağı** – Devlet-i ‘Aliyye’niñ bānī-i s̄ānīsi (6) Çelebi Sultān Meḥmed Ḥan Ḥazretleri’niñ te’sīs etmiş ve düşmenleri ‘aleyhinde (7) isti’māl ederek tamāmıyla galebe eylemiş oldukları ta’līmli iki süvāri fırkasıdır. (8) (Bamyā Ocağı) Amasya şüc’ān ahālīsinden ve (Laḥana Ocağı) dağı Merzifon (9) vilāyeti dil-āverān ahālīsinden teşkil edilip her ikisine Amasya ile (10) Merzifon beyninde kā’in şol ovada uşul-i ḥarbe taṭbīken cündilik ogretmiş (11) ve Amasya arāzisi ve güzel Bamyā ve Merzifon a’lā laḥana inbāt etmekle mezkūr (12) fırkalardan birine bamyā ocağı nāmı ve digerine dağı laḥana ocağı nāmı verilmiş (13) idi. Soñra işbu ocaqların intizām-ı aḥvāl ve ta’līm ü ta’allümlerine Fātīḥ Ḥazretleri (14) tarafından dağı i’tinā buyurulmağı ve ‘ādetā mezkūr ocaqların süvārilikde ve uruculuğ (15) ve kesicilikde mahāretleri zamānımızniñ eñ mu’allim süvārī fırkaları derecesine varmağı (16) yüzlerinden nice galebāt vü fütühāt müyesser olmuşdur.

(17) **Ban** - Isklavon ve Boşnağ lisānında ḥākim ve efendi demektir. (18) Lehliler dağı efendiye (Pan) derler ve el-yevm Avusturya’niñ Isklavyona memāliginde (19) ḳal’a muḥāfizlarına (Ban) ta’bīr ederler. İşbu Ban kelimesi bir zamān Bulğar ve Eflāk (20) ve Şırp beglerine dağı ‘unvān olmuş idi. Fārsī’de (Merzübān) kelimesiniñ (21) serḥad muḥāfızı ve senyör begi ve bi’t-tevassu’ bir kavim ve cemā’atniñ re’isi ve ḥākim ma’nāsına (22) olmasına ve bir de ‘Arablar tarafından eski rü’esā-yı ferse zāniñ zammıyile (Merzübān) (23) ve cem’inde (Merāzibe) diyü ta’rif ü isti’māl olunmasına bakılırsa (Ban)’niñ (24) lafz-ı müşterek olduğı alaşılır. (Panoni) yāḥūd (Panonya) dağı (25) bir ḥükümet-i müstaḳaledir. (Panoni kelimesine nazar buyrula.) (Bāk Otu). Nebeklik (26) otu dağı (Ban Otu) nāmıyla şöhret bulmuşdur. İşbu Ban otu rāyiḥası [47] kerīḥ ve ta’amı ḥarīf ve levni donuğ yeşil bir otdur. ‘Arabcası (Beḥ)’dir. (2) Ekşeriyā zirā’at olunmayan yerlerde ḥāşıl olur ve evrākı ve cezeri ṭabda isti’māl (3) olunur. Ḥāşşası güzel ‘avretotunuñ ḥāşşasına meşābih ise de nabzıniñ (4) ‘aded-i żarbiyātını taḳlil etmek Bāk Otu’na maḥşūş bir ḥāşşadır.

(5) **Panaroma**–Ġalya’niñ dürbini yāḥūd manzar-ı temāşā denilen āletidir. (6) Bu ālet müteḳāribü’ş-şu’ādāt bir ‘adese-i şahşiyye ile mütebā’idü’ş-şu’āt bir ‘adese-i (7) ‘ayniyyeden ‘ibāret iki cāmdan mürettebdir. Binā’en’aleyh içinde görünen ḥayāl-i mebsūṭān (8) müteşekkil olur ve ‘adeseleri beyninde olan mesāfe

aşğar olduğıyçün cism-i mazîyi (9) hacm-i aşlîsinde rü'yet etdirir âlet-i mezbûru Ğalya nâm haqîm kevâkibiñ (10) mu'âyenesiyle iştiğâl etdiği şırada icâd etmiş idi.

(11) **Panāma** - Amerika-yı şimālîyi Amerika-ı cenübîye rabt eden berzahıñ (12) ismidir. Egerçi işbu berzahıñ üzerine 'arzen yapılan bir kışa şimendüfer baħr-ı (13) muhîṭ-i 'Arabî'yi Baħr-i muhîṭ-i şarkîye vaşl etmiş 'add olunabilir ise de şimdilerde (14) bir kanal hafriyle ciddiyetine daħı karār vermededirler.

(15) **Banbuk** – Sudan şimālîniñ cihet-i ğarbîsinde vâkı' (Mandangö) (16) nâm zencî memâlik-i vesî'asınıñ bir meşhûr kısmı olup kürsisi (Farbana) şehridir.

(17) **Bandırma** - Ğaresi vilâyetinde bir kaçâ merkezidir. Aydıncık ve Gönen (18) ve Manyas ve Pâşâ Limanı ve Ğapu Dağı ve Marmara cezîresi ve Mir'ali nâhiyelerinden (19) mâ'adâ nüfûs-ı zekûru on üç biñ beş yüz râddesindedir. Bandırma'dan (20) Bursa'ya on beş sâ'atde varılır.

(21) **Bando** – İşbu bandonuñ pek eski zamânda Hindistân'da ebnâ-yı kamerden (22) olan (Şandra) sülâlesine mensûb bir sülâle-i hükümrânî olduğu ve bunlarıñ (23) hükümet etdikleri bir zamânda ahâlîniñ bir muhârebeyi kazandıktan sonra (Hem-cinsimizi (24) niçün böyle perîşân etdiñ 'âlemde bir tarafıñ hâşıl etdiği lezzet-i zafer ekşeriyâ diger[48] tarafıñ mazlûmiyyet ve mağdûriyyetiyle vücûda geliyor. Artık bizim için bundan (2) sonra bu biçâreleriñ gözleri önünde hâkimiyet ve 'azamet satmak 'aybdır) (3) diyerek (Himalaya) Dağları'na çekildikleri ve bu vak'adan sonra daħı Hindistân'da (4) sülâle-i mezkûreden altmış dört nefer hükümdâr gelip (Delhi) şehrini mağarr-ı (5) salṭanat ittihâz etdikleri eski Hind târihlerinde muharrerdir.

(6) Tevârih-i mezbûrede (Sûriyâ) nâm sülâle-i hükümrânîyi daħı ebnâ-yı şemsden olmak (7) üzere beyân eder.

(8) Hindistân rûy-ı zemîniñ eñ kadîm ve ma'mûr bir kıt'a-i cesîmesi olduğu hâlde (9) vaqâyi'-i 'atîkesini mütezammın elde şâyân-ı i'timâd bir târihi bulunamaması bâ'ış-i (10) te'essüfdür.

(11) **Panzehir** - şahîhi (bâd-zehr) - Beyne'n-nâs kıtâ'-i te'sîr sümme-i i'tikâd (12) olunan ve hayvânât-ı sediyeniñ ekşeriyâ inüp hazmısından çıkarılan bir 'ilâcdır. (13) Eñ ma'rûfu olan (Bâd-zehr hażeri) ya'ni yeşil renklisi keçi

şüirdānından (14) ve baqla şarısı renginde olan bir nev'î oqlu kirpiniñ qarnından ve diger nev'î (15) meymūndan çıkarılır. Bunlar egerçi muqaddemā pek maqbūl ve mu'teber idiye de (16) şimdi her semniñ nev'î ve tabi'atına göre edviye-i maşşūşa mevcūd olduğundan (17) panzehre ihtiyāc ve şihhatine i'timād qalmamışdır.

(18) Amerika'da (Lama) denilen büyük hayvāndan ve qaracadan dağı panzehir çıkarılıp (19) getirilmekte ve bu panzehir bir dereceye kadar qabūl olunmaqdadır.

(20) **Pansilvanya** - Amerika-yı şimālî hükūmāt-ı müctemi'esinden biri olup (21) şimālen (Nivyork) cenūben (Virjini) ile (Marilan) garben (Ohyo) şarqen (22) (Niv Jörzi) hükūmetleriyle maşdüddür. Şarqdan garba tūlen 448 ve 'arzen (23) 240 kilometro vūs'ati olup üç milyona qarīb ahālisi vardır. Maqarr-ı (24) idāresi (Harisborg) ise de (Fledelfi) ile (Petisborg) şehirleriniñ (25) ehemmiyeti dahā ziyādedir. Müte'addid nehirler ve her tarafında birçok şimendüferleri vardır. (26) Hevāsı müte'adil ve arāzî münbit olup her nev'î hubūbāt ve tütün ve aşma ve tut [49] ağaçları Amerika-yı müctemi'eniñ her biri maşhallinden ziyāde burada hāşıl olur (2) ve geniş ormanları ve güzel mer'āları vardır ki oralarda külliyyetli mevāşî (3) bilinir. Bez şabun kāğıd cam çömlek halātçılık şanāyi'î pek revāclıdır. (4) Ma'den kömürü ve timür qurşun bakır me'ādini olduğu gibi zümrüd ma'deni dağı (5) vardır.

(6) Avrupalılar Pansilvanya'ya girmezden evvel burası (Lenap) cinsinden birtakım (7) qabā'il ile meskūn idi.

(8) İşbu memleket (Valter Rali') nām İngiliz tarafından keşf olundu. Birinci (9) (Jağ) zamānında bu memlekete birtakım güçler iskān eyledi ve (M 1681 (10) ve H 1093) tārīhinde (Ki Kerviyu Pen) nām zātūñ familyası devletden alacağına (11) muqābil işbu memleketi ağız ederek tevattun eyledi. Hükūmet-i mezkūreniñ (12) huşūşu bir kānūn-i esāsisi vardır.

(13) (Pensilvanya) Latin lisānında (Pen) Ormanı demekdir.

(14) **Pantograf** – Her nev' resm ü harītalari murād olunan nisbetde (15) büyülterek yāhūd küçülterek 'ayniyle ve gāyet şahīh şüretde kopya etmege (16) maşşūş bir āletdir. İşbu ālet dört mişver vāsıtasıyla ve bu mişverler (17) üzerinde hareket eder tarzda ve mütevāziyü'l-ıdlā' şeklinde birleşmiş dört (18) 'aded cedvel tahtalarından 'ibāret olup tertīb maşşūşu icābınca mezkūr (19) cedvel

tahtalarından birine istikâmetince rabt olunmuş birtakım bir kalem bir resim veyâ harîtanî (20) hatveti üzerinde kuru kuruya gezdirildiği esnâda diğer cedvelî istikâmetine (21) merbû bir kurşun kalemi dahî kendisine verilen ve za'iyete göre hatvet-i (22) mezkûreyi bir nisbetde büyük ya küçük olarak resmeder.

(23) Bu âlet on altıncı 'aşr-ı mîlâdîde icâd olunmuş ve (M 1615 ve H 1024) (24) târîhinde Fransa'ya ve on beş sene sonra İtalya'ya idhâl edilmiştir. Bunun (25) mücessimâta mahşûş nev'i de vardır. Türkçesi (Perğamyûnî)'dir.

(26) **Banķ** - Avrupa'da poliçe uşûlünüñ icâd olunmasıyla on ikinci [50] 'aşr-ı mîlâdîden teşekkül etmiş şarrâf kitâblarının ismidir. Banķaların ol vakt (2) işleri meskûkâtîñ katlinden nâşî çekilen muzâyıkamîñ def'ine medâr olmak (3) üzere bir mîqdâr recc ile sendât-ı iskontı etmekden bu poliçe tariķiyle bir maħalliden (4) maħall-i âhire nakd irsâlini teshîl eylemekden 'ibâret iken mu'ahħaran şanâyi' ve ticâretîñ (5) teraķķîsi ve umûr-ı mâliyenîñ miħver-i lâyiķında devrânı maķşadıyla erbâb-ı şanâyi' (6) ve ticârete ve hükûmetlere aķça iķrâz etmek ve isteyenlerin aķçalarını işletmek üzere (7) aħzı gibi huşûsât ile tevsî' dâ'ire-i mu'âmelât eylemiştir. El-yevm her (8) mülkde olduğu gibi Fransa'da dahî ba'zı huşûşu banķalardan başka devletîñ (9) himâyesi tahtında (Banķ dö Frans) ve (Banķ Diskont) nâmlarında cesîm şarrâf (10) şirketleri mevcûd olup (Banķ dö Frans) tüccârdan üç mu'teber zâtîñ (11) imzâlarını hâvî senedâtı muhtelifü'l-muķâdir iskontolarla aķçaya tahvîl eder (12) ve Fransa mâliye ve şimdendüfer senedâtı ve külçe altın ve ecnebî meskûkâtı muķâbiline (13) aķça iķrâz eyler ve kıymet-i müħimmelerinden beher altı mâhda yüzde sekiz fâ'izle (14) her nev' senedât ve mücevherâtîñ muħâfazasını ve banķaya ciro edilen senedât (15) bedelleriniñ taħşîli huşûşlarını ta'ahhüd ve hesâb cârî uşûlü üzere aķça (16) kabûl eder ve ibrâz olduğu anda bedeli tesviye olunur şûretde evrâķ (17) takdiye neşr eyler. (M 1863 ve H 1280) târîhinde Der-sa'âdet'de dahî iki (18) milyon yedi yüz biñ İngiliz lirası sermâye ve otuz sene imtiyâz ile bir banķa (19) güşâd olup mu'ahħaran müddet-i imtiyâziye ve sermâyesi tevsî' olundu. (Banķ) (20) İtalyanca (Pîş tahta) ma'nâsına olan (Banķo)dan me'hûzdur.

(21) **Banķoķ** - Asya'da ve Hind-i Çinî'niñ vasatında kâ'in siyâm hükûmetiniñ (22) (Menâm) Nehri femi üzerinde elli biñ nüfusu câmi' bir şehirdir ki (23) hükûmet-i mezkûreniñ merkezidir.

(24) **Panoni** - yāhūd (Panonya) Avusturya ve İsklavonya ve Hırvatistan'ın (25) cihet-i şarkîsiyle Macaristan'ın cihet-i garbîsinden ve Bosna'dan 'İbâret bir kıt'a (26) yāhūd hükümetin nām-ı 'atîkidir. Bu kıt'ada bulunan ahālî-i kadîme (Silt) [51] tā'ifesine mensûb olup hayli zamān müstekāl olarak hükümet sürmüşler (2) ve mu'ahharan Makedonya kralı Filib ve oğlu İskender'e inkiyâda mecbûr olmuşlar (3) idi. Buraları sonra Roma Devleti idâresine geçip ba'd-ı inkiyâza pek (4) çok inkişâba uğramış ve 'ākîbet Avusturya Devleti'ne intikâl eylemiştir.

(5) **Pavlo** – Rusya İmparatoriçesi ma'hūd ikinci (Katerina)'nın (6) oğludur. Bunuñ babası (Petro) zevcesi mûmâileyhâdan yakayı sıyırıp (7) diger bir kadın ile 'akd-i izdivâc etmek için Pavlo benim oğlum degildir demesi (8) üzerine (Katerina) zevcinden intikâm almağı ve anı izâle ile taht-ı imparatorîye (9) oturmağı kurup hafî celîyyü'l-fetâ olam ümerâ-yı 'askeriyenin kucağına (10) düşdü ve bi'l-âhire anların tedbîriyle biçâre Petro'yu izâle edip oğlu merkûm (11) (Pavlo)'yu dağı ileride rakîb-i saltanatı olamamak için kendi hevâsına bıraktı (12) ya'ni okuyup yazmağı ve bir hüner taşşiline sevğ etmedi. Binâ'en'aleyh çocuk gâyetü'l-(13)gâye câhil ve her türlü zevğ ü sefâhate mâ'il olarak büyüyüp odun gibi bir (14) âdem oldu. Egerçi vâldesinin vefâtından sonra bir aralık taht-ı imparatoriyye (15) oturduysa da pek çok imtidâd emeyip Fransızlar'ın Avrupa'yı şarşdığı (16) zamânda ya'ni (M 1801 ve H 1216) târîhinde Rusya zâdegânının gâdriyle yāhūd (17) İngilizler'in akçasıyla i'dâm olunarak yerine oğlu ('Aleksandri) geçdi.

(18) **Pavlos** - Tarsuslu bir Yahûdî'nin oğludur ve Havariyyün (19) derecesinde dîn-i ('İsâ) 'aleyhi'-selâma hizmet edenlerdendir. Bu zât (20) ibtidâ ya'ni kablü'r-ref' dîn-i 'İsâ'yı inkârda bulunup şöhet-i 'âlileriyle müşerref (21) olamadığından zümre-i havariyyûna dâhil olamadı lâkin ba'dü'r-ref' Şâm-ı (22) şerîfde Hıristiyanlığı kabûl edenleri men' ve te'dibe me'mûr olarak giderken (23) yolda gördüğü bir rü'yâ münâsebetiyle Yahûdîlik'den ve az geçip dîn-i 'İsâ'yı (24) kabûl ve teslim ve biraz sonra Yunânistan ve Kıbrıs ve Selanik ve Koritib şehir (25) ve kaşabalarını dolaşıp Hıristiyanlığı neşr ve ta'mîm eyledi. Mu'ahharan bir da'vâ (26) zımnında Roma'ya celb olunup orada dağı telkîn-i dîne kıyâm ve Roma İmparatoru [52] gaddâr (Neron)'un huzûrunda serbestâne irâd-ı kelâm eylediginden (M 66) (2) târîhinde Petros ile i'dâm olundu.

(3)On dört 'aded risâlesi vardır.

(4) **Bāndiye** - Taberistān'da ya'ni Māzenderān vilāyetinde icrā-yı hükümet (5) eden pādīşāhlara maḥşūş bir 'unvāndır. Bunlarıñ birinci sülālesi (6) hicretīñ kırk beşinci senesinde Bānd bin Şābūr ma'rifetiyle teşekkül edip (7) (M 1028 ve H 419) tārīhinde münkariz oldu ve mülkleri mülük-ı diyālime eline (8) geçdi ise de kırk yedi sene mürürunda bir köşede mütekā'id ve ecdādmīñ (9) saltanatını ihyāya matersad olan (Hüsāmü'd-devle Şehriyār) hükümet-i (10) mezkūreniñ bir dereceye kadar za'findan istifāde ederek ḥarben Taberistan'a mālīk (11) oldu. İşbu ikinci Bāndiye sülāle-i hükümranisi (M 1209 ve H 606) (12) tārīhine kadar devām eyledi. Ve (Hüsāmü'd-devle Erdeşir)'iñ himmetiyle (M 1237 (13) ve H 635) tārīhinde teşekkül edip (Āmel) şehrini pāyitaht ittihāz eden (14) üçüncü sülāle ise yüz on beş sene devām edip andan soñra bütün bütün (15) münkariz oldu. Mu'ahḥaran zuhūr ve doḡsan doḡuz sene hükümet eden (16) Celāviler daḡı işbu Bāndiye fūrū'undandır. Bunlara ibtidāları mülükü'l-cibāl (17) derler idi.

(18) **Bavyera** – Almanya ittifaḡına dāhil bir hükümet-i meşrūte ve mütakaledir. (19) İşbu hükümetiñ maḡarr-ı idāresi yüz yetmiş beş biñ nüfūs cāmi' olan meşhūr (20) (Müniḡ) şehri olup 'umūm-ı Bavyera idāresinde ekşerisi Kātolik olmak (21) üzere beş milyon iki yüz yetmiş biñ nüfūs taḡmīn olunmaḡdadır. Bavyera (22) kıt'asının ḡudūdu cenūb-ı ḡarbīde Kōnstans Gölü'ne kadar mümted olur (23) ve hevāsı ve arāzīsiniñ kuvve-i enbātiyyesi ikinci derecede laṡif mu'tedil (24) şayılır ve geñiş ve otlak olan ovalarında pek çok ḡayvān yetiştirilir (25) ve ormanlarından ḡayli istifāde olunur. Bavyera hükümeti (M 1745 (26) ve H 1158) tārīhinde (Tuş) muşalahası sāyesinde iḡtidārını i'ādeye [53] ve (M 1706 ve H 1221) tārīhinde Fransa İmparatoru Napolyon'uñ himmetiyle (2) tevsī'-i memālīk etdikden soñra bir de kraliyet 'unvānına nā'il oldu. Avrupalılar (3) Bavyera'ya (Bayren) ve Müniḡ şehrine daḡı (München) derler. Maḡarr-ı hükümet (4) olan işbu (Müniḡ) şehrinde sekiz yüz biñ kitābī cāmi' ve ḡāyet mükemmel ve muntazam (5) bir kral kütübḡanesi vardır. (Hükümet) kelimesine daḡı nazar buyrula.

(6) **Bahan** – Yermūk muḡārebe-i meşhūresinde Rūm pādīşāhı (Herkul)'uñ (7) altı yüz biñ ve diḡer bir rivāyete ḡöre yedi yüz biñ kişiden 'ibāret ordusuna (8) ḡumanda eden bir Ermeni serdārīñ ismidir. (Ḥālid bin Velid) radyāllāhu 'anha (9) ḡazretleri kırk biñ kişilik bir İslām ordusuyla buña ḡalebe ve yalın ayak (10) firāra mecbūr etdi.

(11) **Bāyezīd Bisṡāmī** -(Ebū Yezīd Bisṡāmī) kelimesine nazar buyrula.

(12) **Bāyezīd Han-ı Evvel** – Yıldırım – Devlet-i ‘Aliyye-i ‘Osmāniyye’de dördüncü pādīshāh (13) olup hūdāvendigār Sultān Murād Hāzretleri’niñ oğlu ve Çelebi Sultān Mehemmed (14) Hāzretleri’niñ pederidir. Vilādeti (M 1359 ve H 761) cülüsü (M 1388 (15) ve H 791) vefātı (M 1402 ve H 805) tārīhindedir. Müşārünileyh pederi (16) Hūdāvendigār’ıñ Kōsova’da şehādetinden soñra meydān-ı muhārebeye bī‘at ve yine (17) muhārebeye müdāvemmet olunup Şırp vilāyeti taht-ı inkiyāda alındı ve Şırp begi (18) İstefan kız karındaşını sultān-ı müşārünileyhe verdi ve İstanbul İmparatoru’nuñ (19) oğlunu hafıyyen iltimās eyledigine binā‘en imparatorluk aña tevcīh olunup babası (20) ‘azl ve bu dağı virgü i‘tāsını ta‘ahhüd etmekle tekrār ibkā ve oğluna Silivri ve Eregli (21) ve Selanik şehirleri tevcīh olundu ve Rūmlar’da olan Alaşehir sancağı (22) imparatoruñ ‘askeriyle fetḥ edildi ve Ayasuluğ ve Şaruhan ve Menteşe ve Nigde (23) ve Akşaray ve (M 1391 ve H 894) tārīhinde Kayşeriyye ve Sivas ve Amasya (24) Emīr Burhāne’ddīn yedinden ve Kastamonu Topal Bāyezīd yedinden aldı ve Karaman (25) oğlu Akçay Muhārebesi’nde aḥz u i‘dām edildi ve (M 1395 ve H 798) [54] tārīhinde İstanbul İmparatoru’nuñ ve Macar ve memleketeyn begleriniñ feryād ü istimdādı (2) üzerine Fransa ve Almanya’dan külliyetli ‘asker gelip Nigbolu’da bir büyük muhārebe (3) oldu ve ‘Osmānlılar galebe edip Fransızlar’ıñ serdārıyla pek çok zābıṭānı (4) tutuldu ve İstanbul İmparatoru’nuñ oğlu olup ‘uhdesine Silivri ve Eregli (5) ve Selanik vilāyatı tevcīh olunmuş olan (Andronikos)’uñ nişānlısını (6) getiriyorum diyerek içeriye şokulmak isteyen bir sefīne (‘Azab) Pāşā ma‘rifetiyle (7) tutulup içinden çıkarılan kız haremserā-yı pādīshāhiye alındı. (8) (M 1396 ve H 799) tārīhinde Mora’niñ etrāfı ve Turḥāla ve müte‘ākıben Atina (9) ve Malatya ve Kangırı ve Kemāḥ ve Silistre’den Vodin’e kadar Tuna sevāhili ve Eflāk (10) ve Şırp eyāletleri istilā olundu lākin İstanbul yedi sene nīm-tazyīk altında (11) olduğı hālde zābṭ olunamadı ve (M 1401 ve H 804) tārīhinde mülteci (12) Kara Yūsuf ve Sultān Ahmed-i Celāyir’niñ Sultān Bāyezīd’i ve evvelce memleketleri ellerinden alınan (13) Anadolu Begleri’niñ Timurleng’i teşvīk etmeleri üzerine Timurleng ile Sultān-ı (14) müşārünileyhiñ arasına bürüdet girip pek soğuk şüretde muhāberāt icrā (15) olunduğdan soñra Sultān Bāyezīd Timurleng’iñ üzerine sefer açdıysa da Anḳara’da (16) bozulup bozulup esir olduğundan şehzādegāndan Süleymān Çelebi Edirne’de ve ‘İsā Çelebi (17) Bursa’da taht-ı ‘Osmānī’ye cülūs edip diğeri şehzāde Çelebi Sultān Mehemmed vilāyeti (18) olan Amasya’ya çekildi. Sultān-ı müşārünileyh sekiz ay kadar esāret ve zahmet (19) çekdikden soñra ‘alā-rivāyet nüzül işābetiyle vefāt edip na‘şı Bursa’ya (20) getirildi ve şehzādeler on bir sene birbiriyle uğraşp

salтанat hıçbiriniñ (21) ‘uhdesinde taķarrür edemediği hâlde nihâyet (M 1413 ve H 816 yâhüd H 818) (22) târihinde Çelebi Sultân Mehemmed Hâzretleri cümlesine galebe edip Edirne’de tahta (23) cülüs eyledi.

(24) **Bâyezîd-i æânî** - Mülük-ı ‘Osmâniyye’den sekizinci pâdişâhdır ve Fâtih (25) Sultân Muhammed Hâzretleri’niñ oğlu ve Sultân Selîm-i evvel Hâzretleri’niñ (26) pederidir. Vilâdeti (M 1447 ve H 851) cülüsü (M 1481 ve H 886) (27) vefâtı (M 1512 ve H 918) târihindedir. Müşârünileyhiñ cülüsü senesinde [55] birâderi Sultân Cem Karamân emîriniñ iğfâl ü i’ânetiyle Bursa üzerine gelip (2) Yeñişehir’de mağlûb ve Mışır’a kadar firâra mecbûr oldu. Hacc-ı şerîf’den (3) ‘avdetinde bir kere daha tâli’ini denemek isteyip yine Sultân Bâyezîd’iñ ‘askerine (4) mağlûb olduğundan Rodos kavalyelerine düşdü ve oradan Sultân-ı (5) müşârünileyhiñ iltimâsıyla Fransa’ya gönderildi. (M 1486 ve H 891) (6) târihinde Ramazânođlu memâligine tecâvüz eden Mışırlılar’ı def’ için (7) gönderilen üç koldurdu Mar’aş hâkimi Zu’lkadirzâde’niñ vefâsızlığı (8) ve ba’zı ümerânîñ ihtiyâtsizliği ve ittifâksızlığı sebebiyle mühezzem olup serdâr-ı (9) Hersekzâde Ahmed Beg esîr düşdü ve Macar muhârebâtından soñra İşkodra ordusu (10) Dalmaçya’yı ve digerordu Lehliler’i terbiye edip İstanbul esîr ile döldü (11) (M 1499 ve H 905) târihinde Venedik muhârebesi teceddüd etdi ve Kefalonya (12) ve Moton ve Koron ve Navarin zabt olunduğundan Venedik cumhûru Avrupalılar’dan (13) istimdâd etmesiyle papa ve İspanya ve Fransa ve Macar hükümetleri ittifâk ederek Akdeñiz’e (14) donanma gönderdiler lâkin Kemâl Re’îs’iñ şavletinden ve fırtınalardan hayli telefât (15) vererek yine ‘avdete mecbûr oldular ve İrâniler tarafından ahâlîyi idlâl için (16) şofü nâmıyla gönderilen münâfıklarîñ ifsâdıyla Anađolu’da olan ahâlî-i ‘Osmâniyye’niñ bir(17)taķımı ‘Acemistân taraflarına çekilmeğe başladığından çâresi lediyyü’t-te’ mel içlerinden (18) o yola meyl edenleri bi’t-taķķık Mora memâlik-i meftûhasına naql edildi ve birkaç yüz (19) gelüğür köprüler ve binâlar yapıldı ve (M 1508 ve H 914) târihinde Şâh İsmâ’l (20) Harbut ve Mar’aş’ı urup yine geri çekildi ve bir büyük zelzele olup kırk (21) beş gün imtidâd etdi ve Rümili’nde Edirne’ye ve Anađolu’da Çorum’a kadar şiddeti (22) hiss olunup Çorum’da iki maħalle münhesif oldu ve İstanbul’da yüz doķuz mescid (23) ve biñ yetmiş hâne harâb ve beş biñ zekûr ve enâş ve şubyân telef oldu ve İstanbul (24) sürunuñ 40300 zirâ’ maħalli yıķıldı. Hâşılı İstanbul ve vîrâneye döndüğünden (25) zelzele-i mezkûreye kıyâmet-i şuğrâ nâmı verildi ve derhâl Anađolu’dan otuz yedi (26) biñ ve Rümili’nden yigirmi doķuz biñ ‘amele ve üç biñ taşçı dîvârcı getirdilip (27) ve ‘askerîden dağı üç biñ

Müsellem ve sekiz biñ yaya ayrılıp altmış dört günde (28) mezkûr sur ve kız kulesi ve Silivri ve Çekmece Köprüler'i inşâ vü ikmâl edildi. [56] ve (M 1509 ve H 915) târihinde Sultân (Bâyezîd'in) ihtiyârlık münâsebetiyle idâre-i (2) saltanatdan 'azci tahakkuk edildiğinden şehzâdegânîñ cümlesi saltanat arzûsuna (3) düşüp birkaç sene dahı bu gâ'ile ile zihinler muẓtarib oldu ve herkes bir tarafa (4) mâ'il bulunduğ gibi yeñiçeriler dahı (Sultân Selîm'i) istediklerinden Sultân Bâyezîd (5) mültezimi olan şehzâdeyi bırakıp nâçâr Sultân Selîm'i celb ve saltanatı aña tefvîz (6) ederek kendisi bâkî 'ömrünü geçirmek üzere ağlaya ağlaya Dimetoka'ya giderken (7) Havaş'da vefât eyledi. (Selîm-i evvel)'e dahı nazar buyrula.

(8) **Baysunkur** – Hindistân'da hükümet eden Bâyeriler'den olup meşhûr (9) (Celâle'd-dîn Ekber) şâhîñ hafîdidir. Bu zât taht-ı Hind'de fermânfermâ (10) iken tağallüb üzere olan vezîr-i a'zamî Āsaf Han'ın tedbîr ü teşvîkiyle dâmâdı (11) (Hürrem) Han'ın gelip kendisini hal' ve tahta cülûs edeceğine haber aldığı (12) gibi tebdîl-i kıyâfetle cânib-i Hicâc'a firâr ve oradan Sultân (Murâd)-ı râbi' (13) Hâzretleri dergâhına ilticâ edip mazhar-ı ihtirâm oldu lâkin tahtınıñ istirdâdı (14) için vâkı' olan istirahatî ba'zî 'avâyık-ı halveletiyle mümkün olamadığından (15) yine Hindistân'a gitdi ve (M 1633 ve H 1043) târihinde maqtûlen vefât (16) eyledi.

(17) **Baykal** – Sibiryâ kıt'asında bir büyük göldür. Bu nâm ilerideki (18) Baykal Dağları'ndan gelen şudan hâşıl olduğuyçün verilmişdir. Bu gölün tûlu altı (19) yüz altmış ve 'arzı kırkıdan yüze kadar kilometre vüs'atindedir. Şuyu tatlı (20) ve derin ise de sevâhilinde seyr-i sefâyîñ muhâtaralıdır. Şuyun fazlası (21) (Angara) denilen ayak ile (Lena) Nehr-i cesîmine iştihâk etmektedir.

(22) **Baykara** - yâhûd (Begkara) Mülûk-u İrâniyye ve Mısrıyye'den ba'zılarının (23) lakabı ise de bundan ne ma'nâ murâd olduğuna mâ'lûm degildir. Ma'mâfih ol vaktki (24) büyük zâtların arslan ve kaplan gibi şecî' vü kuvvetli hayvânât isimleriyle telakkub (25) edişlerine ve (Baykara) dahı kerkenes nev'inden bir büyük kuşun ismi bulunduğuna [57] bakılır ise murâd-ı şâhib-i iktidâr ve şecâ'at idüğü añaşılır (Kara Beg) (2)den muharrif olmak ihtimâli de vardır.

(3) **Baykarâ** - Horâsân hükümdârlarından bir zâtın lakabıdır ki aşıl ismi (4) (Hüseyn)'dir. Bu zât bir aralık mülkünü İrânlılar'a kapdırdı ise de (5) sonra Sultân (Muhammed Bâysunkur)'un sefâhat ve gafletinden istifâde ile mülkünü (6)

yine istirdāda muvaffak oldu ve (M 1442 ve H 846) tārīhinde Herāt'da (7) tahta cülüs edip müddet-i saltanatı olan otuz sekiz sene zarfında i'mār-ı mülk (8) ve teksīr-i ma'ārif fevka'l-gāye hīdmet etdi. Zamānında etrāfdan (9) Ḥorāsān'a pek çok 'ulemā vü şulehā ve erbāb-ı fūnūn u ma'ārif gelmiş ve Ḥorāsān'da (10) inşāsına muvaffak olduğu Medrese-i Refī'a'da on biñ kadar müderris ve talebe-i (11) 'ulūm sākin olarak cümlesi ḥazīne-i devletden infāk ü i'āşe edilmiştir. İşbu (12) (Ḥüseyn Baykarā)'nın meclis-i 'ayş u şafāsı daḥı 'adālet ü himmeti gibi şöret (13) bulduğundan çok zamān ḍarb-ı meşel olarak söylenir idi.

(14) **Bāyındırıye** – İrān'da ve kabā'il-i Türkmāniyye'den (Ağ Koyunlu) dedikleri (15) kabīle-i cesīmeniñ re'isi bulunan (Kara 'Osmān)'iñ (M 1406 ve H 809) (16) tārīhinde Kara Koyunlu ve Kara Tatar ve Kaḍı Burhāne'd-dīn gibi muḥāliflerini maḥv ederek (17) on sene kadar devām edip bu müddetde Diyārbekir'e daḥı mālīk oldu. Mu'aḥḥaran (18) münḳarız olarak mülkleri mülük-i Şafeviyye'ye intikāl eyledi.

(19) İşbu Bāyındıriler'iñ içinde eñ parlağı Fātīh Sulṭān Meḥemmed Ḥan Ḥazretleri'yle (20) Turḥān şahrāsında ḥarb eden ve şulḥ recāsında vālidesini Trabzon'a Fātīh-i müşārünileyh (21) ḥazretleri nezdine gönderen (Uzun Ḥasan) nām hükümdardır ve Merḳūm (22) 'Osmān'iñ laḳabı (Bahā'e'd-dīn)'dir.

(23) Bunlar bayraklarına 'aşretleriniñ 'alāmeti olmak üzere beyāz koyun şekli yaparlar (24) idi.

[58] **Petağonya** - yāḥūd (Patağonya) - Amerika-yı cenūbīniñ müntehā-yı (2) cenūbīsinde ve elli beş biñ sāt murabba'ında ḳālīlü's-sekine bir arz-ı cesīmdir. (3) Ahālīsi kürr-e-i arz üzerinde bulunan insānlarıñ eñ cesīm ve ḳuvvetlisi ise de (4) ḥāl-i bedeviyyetde ve dā'imā şayd u şikār ile ta'ayyüş etmekte olup gıdikleri eşvāb (5) kāmilen ḥayvānāt derisinden 'ibāretidir.

(6) Petağonya ḥavālisinde büyük ve küçük birçok aḍalar var ise de soğuk (7) pek şedīd olduğundan henüz ma'mūr olamamıştır. Bu aḍalardan (Terdofo) (8) nāmında biriniñ üzerinde büyük ve müḥīb bir (Volḳan) vardır.

(9) **Batānī** - 'Ulemā-yı İslāmiyye'niñ dördüncü 'aşr-ı hicrī meşāhīrindendir. (10) Bu zāt (Raḳḳa) şehri raşadḥānesinde hey'et ve nücūma dā'ir tecārüb ü keşfiyāt (11) ile iştiğāl ve 'aşrına kadar zūḥūr eden bi'l-cümle 'ulemā-yı İslāmiyye'niñ ma'lūmāt (12) u keşfiyyātını cem' ederek aḥlāfına ḥayli āşār

bırakmışdır. Avrupalılar mûmâileyhe (13) (Albatânî) derler ve ‘ulemâ-yı İslâmiyye (Beyzâ muharrik tûlânî-i arz) gibi (14) keşfiyyâtı buña isnâd ederler.

(15) **Petersburg** – Rusya Devleti’niñ pây-ı tahtı ve bu nâmda olan (16) sancagıñ merkezidir. İşbu şehir (Finland) Körfezi’niñ içerisinde ve (Neva) (17) Nehri’niñ iki cânibinde ve birçok adalar üzerinde vâkı’ olup yedi yüz biñ nüfusu (18) câmi’dir. Bunu Rusya İmparatoru Büyük Petro (M 1803 ve H 1115) (19) târihinde İsveçliler’den zabt etdiği arâzi üzerine binâ’ eyledi. Petersburg’uñ (20) bulunduğu arâziye muqaddemâ (Anğarı) derler idi. Etrâfında olan sūr beş (21) kilometro olup ebniyesi ekşeriyâ aḥşabdır ve meydânları ve soḡakları ve çarşıları (22) muntazamdır ve cesîm bir granit taşı üzerinde Büyük Petro’nuñ süvârî olarak (23) tuncdan ma’ mül resm-i mecessimi şâyân-ı temâşâdır ve (Ermbetaḡ) ve (Turit) (24) Sarâylar’ı ve (Polfova) raşadhânesi meşhûrdur ve daha mükellef sarâylar (25) ve kaşrlar ve ma’bedler ve muntazam şüretde açılmış cedveller üzerinde müzeyyen yalılar (26) mevcûddur lâkin arâzî biraz nemnâk olduğundan hevâsı vahîmcedir. [59] Bu nehir ağzında bulunan Karunştad Ağası’ndaki zırhlı ḡal’eler şehri-i mezbûre (2) bahren olacaḡ hücumu men’ için te’sîs olunmuş olduğundan ḡâyet metîn (3) ve müstaḡkendir.

(4) **Petro** – Büyük Petro – Rusya İmparatorlarındanıdır. Buña büyüklüğü (5) icâbindan olan ef’âl-i mevânî’ bir endâzâne ve ḡarekât-ı ‘âdet-i şikenânesinden nâşî (6) (Deli Petro) daḡı derler. Bu zât Rusya başvektîli (Ġalçın)’ıñ ve hemşire (7) ve vaşıyyesi ve şerîk-i saltanatı (Sofya)’niñ ve büyük ḡarındaşı ve yine şerîk-i (8) saltanatı meczûb (İvan)’ıñ mu’âmelât-ı mestebedânelerinden nâşî (Terinte) Manâstırı’na (9) çekilmiş idi. Merḡûme Sofya’niñ İsterlic ‘askerini tahrik ile istiklâl (10) efkârına şapması üzerine ser-âmedân devlet işbu Petro’yu celb ve ḡimâye (11) ve ihtilâli teskîn eylediklerine ve İsterlic zâbitânından ba’zıları daḡı kendiye (12) tarafdâr bulduğuna binâ’en (Petro) on beş yaşında ve (M 1689 ve H 1101) (13) târihinde istiklâlini i’lân eyledi ve (İvan) isti’fâsını verip (Sofya) (14) maḡbese ilkâ olundu. Sekiz sene soñra uşul-i idâre-i devleti ve fûnûn-ı lâzimeyi (15) taḡşîl için tebdîl-i nâm ederek Flemenk’e gidip bir müddet orada ‘âdî ‘amele gibi (16) çalışarak maraḡozluk ve kimi a’mâlî şan’atı öğrendi ve İngiltere ve Avusturya (17) mekteblerinde epeyce fûnûn-ı taḡşîl etdi. Bir sene soñra Mosḡova’daki maḡbûs (18) Sofya’niñ teşvîkiyle İsterlic ‘askeriniñ yine bir ihtilâl çıkarmak üzere (19) idüğünü sitiḡbâr eylemesi üzerine derḡâl ‘avdet edip İsterlic ocağını ilġâ (20) ve İsterlic ‘askerlerinden dört biñ kadarını i’dâm ve nizâm-ı cedîdi vaz’ eyledi. (21) (1800 ve H 1112) târihinde Leh ve Danimarḡa ile İsvec

Devleti 'aleyhine (22) ittifağ edip İsvaç kralı Timürbaş dimekle ma'rûf on ikinci (Karlo) (23) tarafından Narvad'a mağlûb ve doğuz sene soğra (Poltava)'da ğâlib oldu. (24) ve Karlo Devlet-i 'Aliyye'ye ilticâ eylediginden Petro silâhını Devlet-i 'Aliyye'ye çevirdi. (25) ve (M 1711 ve H 1123) târihinde Prut Nehri üzerinde Devlet-i 'Aliyye ordusuna (26) ordusuyla esir düşüğ zevcesi Katerina'nın tedbiriyle Baltacı Mehmed Pâşâ'nın (27) irtikâbı sâyesinde yakayı kırtardı ve umûr-ı dâhiliyyeyi tanzîm ü ta'lîl edip [60] bir mecmû'a-i kanûniyye yazdı ve nezâreti kendisine 'âid olmak ve re'îs-i rûhânî (2) tanınmak üzere bir senyod ya'ni cem'iyet-i ruhbâniyye teşekkül etdirdi ve iftihâr nişânları (3) ihdâs eyledi ve (M 1823 ve H 1136) târihinde Dağıstân ve Şîrvân (4) ve Mâzendân ve Derbend ve Esterâbâd velâyâtını İrânlılar'dan aldı ve (M 1825 (5) ve H 1138) târihinde vefât edip yerine zevcesi birinci (Katerina) (6) geçdi.

(7)İşbu Petro'nun ikdâm ve ğayretine diyecek olmadığı gibi hiddet ve ğaddârlığına (8) dağı nihâyet yoğ idi. Emrine karşı hareketde bulunan bir oğlunu bi'z-zât katlı (9) etmişdir. İbtidâ ğâyet hafî tutulup soğra Avrupalılar'ın eline geçmiş (10) ve her lisâna tercüme olunmuş olan (Vaşiyet-nâme)si kendisinden soğra devletce (11) tutulmak lâzım gelen meslek ve tedbire risâle-i mühimmedir.

(12) **Petros** - Havâriyyunun birincisidir. Buña Latinler (Sen Petros) (13) 'İbrânîler (Sefas) Frenkler (Sen Piyer) derler. Tevârih-i İslâmiyye'de ise (Simon) (14) ve (Şem'unü's-ş-şafâ) nâmlarıyla muqayyedir. 'An-aşl Şaydâ ahâlisinden (15) olup balıkcılık ile ta'ayyüş etmekte iken birâderi Anderyas'ın teşvikiyle Hazret-i (16) ('İsâ) 'aleyhi'-selâm'a mülâkkî şohbetleriyle müşerref oldu ve zeytinlik (17) içinde Hazret-i 'İsâ ile şohbet ederken Yahûdiler'ın ihbârıyla hükümetden (18) üzerlerine 'asker geldikde Petros anları def' etdiklerine binâ'en Hazret-i 'İsâ (19) sen kayasın kilisemi seniñ üzerine binâ edeceğim buyurdu. (Petro) Rumca (20) ve (Sefas) 'İbrânîce (Kaya) ma'nâsınadır.

(21) Mümâileyh hükümetin sen dağı Hazret-i 'İsâ'nın şâkirdlerinden misiñ diyü üç (22) kere su'âline degilim cevâbı verdiyse de 'ağbinde fevka'lgâye nedâmetle tevbe eylediginden (23) mazhar-ı 'afv oldu ve ref'-i cenâb-ı 'İsâ'dan soğra Kıddüs-i Şerîf'de biraz vaqt (24) va'z u naşihat ve mu'ahharan Antakiyye'ye ve (M 42) târihinde Roma'ya 'azîmet ve yine (25) 'avdetle Asya-yı Şuğrâ'da haylice seyâhat edip (M 52) târihinde Kıddüs (26) cem'iyeti riyâsetinde ve yine Roma'ya gitdiginde imparator hâ'in (Neron)'un (27) huzûruna çıkıp anı dağı dîn-i 'İsâ'ya da'vet eyledigine binâ'en sekiz ay hâbs [61] olunup (M

66) tārīhinde Țarsuslu (Pavlos) ile berāber başı aṣağı (2) haçlanarak i'dām edildi. Sekiz bābı ṣāmīl iki risālesi vardır. (3) Hıristiyānlar Roma'da bulunan papaları bunuñ ḥālīfesi tanırlar.

(4) **Betlen Kābur** - Muḳaddemā Devlet-i 'Aliyye ḥimāyesinde olan ḥālā tārīḥlerde (5) Erdel diyü yād olunan (Transilvanya) vilāyātiniñ voyvodasıdır.

(6) Vilāyet-i mezkūreniñ evvelki voyvodası olan (Atin Yuçḳay)'iñ (M 1613 (7) H 1022) tārīhinde vefāt eylemesi üzerine Macarlar iki taraf olup bir tarafı (8) Devlet-i 'Aliyye ḥimāyesinde ḳalmasını ve diğere tarafı Avusturya'ya geçmesini arzū ederek (9) iḥtilāl çıkardıklarından Devlet-i 'Aliyye daḥı iḥtilāl-i mezkūru baṣdıрмаḳ (10) ve Avusturya taraflılarını düşürmek için işbu Betlen Kābur'u İskender Pāṣā (11) mu'ayyetinde müstevfī 'asker ile Macaristan'a irsāl ve iḳ'ād ve ba'zı imtiyāz i'tā (12) eylediginden ahālī daḥı memnūn ve Avusturya taraflıları sūkūta mecbūr oldu. (13) Mümāileyh (M 1618 ve H 1028) tārīhinde Avusturya Kralını Macar ḳrallığından (14) kefi yede mecbūr edip kendisi 'umūm Macar ḳrallığını i'lān eyledi. (15) ve (M 1624 ve H 1034) tārīhinde iki sene ṣoñra Bohemyalılar'la ittifāḳ (16) ederek Avusturyalılar'ı Devlet-i 'Aliyye nāmına fenā ḥālde perīṣān eyledi. Bu muḳafferiyet (17) üzerine Macar ḳrallığıniñ kendisinden ṣoñra zevcesi intikālını istirḥām eylediginden (18) Devlet-i 'Aliyye daḥı iḥsān buyurdu. Mümāileyh bir faḳīr ādemiñ oğlu ilen (19) dirāyet ve ṣecā'ati sāyesinde merātib-i mezkūreye nā'il olmuş ve (M 1629 (20) H 1039) tārīhinde vefāt eylemiştir.

(23) **Petoleme** - Mıṣır'da (Lajit) devletini teşḳīl eden Sutri (24) Lakus'uiñ laḳabıdır. İşbu laḳab mu'aḥḥaran ta'rīb olunarak (Baṭlamyus) (25) denildiği gibi devlet-i müṣārünileyhā daḥı mülūk-ı Baṭālise nāmıyla ṣōḥret buldu. (26) Mümāileyh İskender-i Rūmī'niñ birinci cenerallerinden iken müṣārünileyhiñ vefātıyla memālīgi (27) ceneralleri beyinde olunduğu ṣıradā bunuñ ḥiṣṣesine daḥı Mıṣır ḳıṭ'ası [62] işābet etmiş ve ḥiṣṣesine Asya-yı Ṣuğrā işābet eden (Antigon)'uiñ (2) ḥaḳḳına rāzī olmamasından nāṣī zuḥūr eden muḥārebeyi ḳazanıp merḳūmuñ (3) oğlunu perīṣān etdikden ṣoñra Sūriye'yi ve Filistīn'iñ cihet-i cenūbīsini (4) alıp (H 5288) tārīhinde ya'ni mīlādīñ üç yüz altı sene muḳaddeminde (5) ḥükümdār 'unvānını iḥrāz ve beṣ sene ṣoñra merḳūm Antigon'u bütün bütün (6) maḥv ederek Sirenābıḳ vālisi ve Kıbrıs vesā'ir memālīgi daḥı istilā eylemiş idi. (7) İskenderiyye ṣehrini ma'mūr ve 'acāyib seb'a-i 'ālemden olan İskenderiyye fener (8) ḳulesini inṣā ve yedi yüz biñ kitābı cāmi' olan meṣḥūr (Serapyun) (9) kütübḥānesini iḥyā

eden ve ma'būd-ı i'tikād etdiği (Serapis) nām şahş-ı (10) mevhumē 'ibādeti Mısır'a idhāl eyleyen budur. Ba'zı esbāba mebnī (H 5309) (11) tārīhinde ya'ni mīlādīñ iki yüz seksen beş sene muqaddemide saltanatını oğlu (12) (Fledelfi)'ye terk edip iki sene soñra vefāt etmişdir. İşbu Petoleme (13) laqabı ihlāfına dañı 'unvān oldu ve mülük-ı Baṭalise (271) sene devām etdi.

(14) **Bitlis** - yāhūd (Bidlis) – Kürdistān'da bir vilāyet (15) merkezidir. Burası muqaddemā Arz-ı Rūm vilāyetine tābi' Muş sancağı każālarından (16) Ekin'i (M 1880 ve H 1297) tārīhinden i'tibāren vilāyet merkezi olmuş (17) ve vilāyetine dañı Bitlis nāmı verilmişdir. Bitlis Van şehriniñ cihet-i ğarbīsinde (18) ve yüz otuz kilometro ba'dında bir müstahkem maḥālde vākı' olup şeleşānī Kürd İslām (19) ve şülüşü Ermeni olmak üzere nüfus-ı mevcüdesi on iki biñ rāddesindedir. (20) Ermeniler bu şehriñ İskender-i Rūmī zamānında yapıldığı vaḳtiyle bir ḥanlığıñ maḳarrı (21) idüğünü söylerler ise de şihḥatini mü'eyyed bir eşer görülemiyor. 'Acemler'iñ (M 1554 ve (22) H 962) tārīhinde Bitlis'de Türkler'e bir ğalebesi vardır. (Heşt Behişt) (23) nām Fārsī tārīh-i 'Osmānī şāhibi Mevlānā İdrīs cenābları işbu memleketde (24) neşv ü nemā bulmuşdur.

(25) **Petoleme Filadelfi** – Lajit devletiniñ ya'ni mülük-ı Baṭalise-i (26) Mısrıyye'niñ ikinci pādīşāhidır. Bu zāt (H 5309) tārīhinde ya'ni [63] mīlādīñ iki yüz seksen beş sene muqaddemide pederi Setori'niñ firağıyla taḥta (2) cülüs ve kendisine raḳīb olan ḳarındaşlarını aḥz u ḳatıl ve memāliginde çıkardıkları (3) ihtilāllerini teskīn eyledikten soñra hemşiresiyle izdivāc edip teraḳḳī-i ma'ārif (4) için şarf-ı efkāra başladı ve pederiniñ ihyā eylediği kütübḥaneyi büyütdü (5) ve Ḳudüs'den yetmiş nefer 'ālem-i Yehūdī getirdip Tevrāt'ı vesā'ir kütüb-i muqaddeseyi (6) lisān-ı Yunānī'ye tercüme etdirdi ve 'ilm-i nücüm ve 'ilm-i sefer-i deryā taḥşīli için (7) mektebler açdı ve Süveyş Ḳanalı'nı ta'mīr ve birçok limanlar ḥafr ve Nīl'iñ (8) yuḳarılarını taḥrī ederek oralarda vesā'ir memālik-i Mısrıyye'de ḥayli şehirler binā etdirdi. (9) Vefātı (H 5347) tārīhinde ya'ni mīlādīñ iki yüz kırk yedi sene muqaddemindedir. (10) Merḳūm mülük-ı Baṭalise'niñ eñ parlak ḥükümdarı şayılır ise de (Virjit) (11) ya'ni velī-ni'met 'unvānını ḳazanmış olan oğlu ve ḥalefi dañı pederinden aşağı (12) değil idi. Zīrā merḳum (Virjit) müddet-i saltanatı olan yigirmi beş sene (13) zarfında Süriye'yi zābt ve Fırat Nehri'niñ ve Bābil ve Fārsistān kıt'asını mürūr (15) ederek Belḥ diyārına ḳadar gitti ve 'Acemler'iñ birḫaḳım ilahlarını Mısır'a getirdip (16) ḥarīfleri ilahsız bıraḳdı.

(17) **Petlome K̄ulud** - K̄udemā-yı riyāziyyūndandır. Buña tevārīh-i (18) İslāmiyye'de Baṭlamyus derler. Aşlı Yunānī olup mevlidi degil ise de (19) İskenderiyye'de iştiḥārı (M 126) tārīhindedir. İskenderiyye'de (20) kırk sene 'ulūm-ı riyāziyye taḥşil ve tadrīs ve te'līfiyle meşğul olup pek (21) çok şākird yetiştirdi ve eslāfınıñ kitāblarını tedkīk ve kendi zehābı (22) üzere taşhīh elledi. Ve meşhūr (Majestus) ya'ni (Mecsuṭī) kitābını (23) yazdı. Bunuñ zehābınca arz-ı şābit ve şems ve seyyārāt-ı mütteḥiziñdir. Fenn-i (24) resm-i basīte ve fenn-i münāzara ve coğrafyāya ve eşvāta dā'ir kitābları ve bir zāyırçesi (25) ve ḥesāb ve tārīḥe ve felsefeye ve 'anāşıra ve mesāfāta ve cerr-i işkāle dā'ir risāleleri (26) vardır.

(27) **Petolomya** - 'Akkā'nıñ nām-ı Yunānīsidir. Buña muḳaddemā ('Akrā) [64] ve ('Ākīr) ve (Jan Daḳra) ve (Akku) daḥı derler idi. ('Akkā) (2) kelimesine nazār buyrula.

(3) **Petinya** - yāḥūd (Petini) – Şimdiki Ḥudāvendigār vilāyetiyle (4) İzmid sancāğından ve K̄aradeñiz Ereglisi'ne varıncaya ḳadar ba'zı memālikden 'ibāret (5) bir küçük ḥükümdārılığın ismidir. Bu ḥükümdārılığ gāḥ müstaḳalā idāre olunur (6) ve gāḥ büyük devletlerin zīr-i ḥimāyesinde bulunur idi. (H 5519) tārīhinde (7) ya'ni mīlādın yetmiş beş sene muḳaddeminde Roma Devleti ḥimāyesi ve idāresinde ve üçüncü (8) 'aşr-ı mīlādīde Pontuslar'ın ve mu'ahḥaran 'Acemler'in zīr-i ḥimāyesinde bulunup soñra (9) münḳarız oldu.

(10) **Becaya** – Cezāyir'de K̄onstantın eyāletinde limanı meşhūr bir memleketdir. (11) ve Tunus ḥudūduna yaḳındır. Vaḳtiyle Barbaros Ḥayre'd-dīn Pāşā ḥafşiyūndan (12) bu limanı ḥams-ı ḡanā'im vermek şartıyla alıḡ donanmasına barınacak bir ḥāle (13) getirmiş ve bir aralık İspanya sevāḥilinden ḥayli İslām getirip iskān (14) ve istizḥār eylemiş idi.

(15) **Baḥterī** - Meşāḥir-i şu'arā-yı 'Arab'dandır. Maskat-ı re'si (Kūfe) (16) ve ismi (Velīd bin 'Abdullāḥ eṭ-Ṭā'ī) künyesi (Ebū 'İbāde)'dir. Mūmā- (17)ileyhiñ kütüb-i edebiyede olan eş'ārı cevdet-i ḳarīḥasına şāhid-i 'adldir. Şi'ri (18) sāyesinde ḥayli şervete mālīk olmuş ve (H 252 ve M 866) tārīhinde Bāḡdād'da (19) vefāt eylemişdir. Müretteb bir dīvānı vardır. (Baḥterī) bānıñ zammıyla.

(20) **Baħrũ'l-Esānĩd** – (M 1097 ve H 491) tārĩhinde vefāt eden (21) Ĥasan bin Aħmed Semerķandĩ'niñ yüz biñ eħādĩs-i nebeviyyeyi cāmi' eğer (22) ber-gũzĩdesidir.

(23) (Baħrũ'l-Ma'ārif) – (M 1503 ve H 909) tārĩhinde terk-i ĥayāt-ı müste'ār (24) ve sũrũru muħlĩşiyile iştihār eden Muştafā bin Şa'bān'ĩñ ĥavā'id-i şĩ'r ũ 'arũz (25) ve kāfiyye dā'ir bir eğeridir.

[65] (Baħrũ'l-cārĩ fi'l-fetāvĩ) – (M 1396 ve H 799) tārĩhinde vefāt eden (2) Tāce'd-dĩn 'Abdullāh bin 'Alĩ el-Ceħārĩ'niñ mezāhib-i erba'a mesā'ilinden bā'iş eğeridir. (3) (Baħrũ'l-insān) – Īmām Faħre'd-dĩn Rāzĩ Ĥazretleri'niñ eğeridir.

(4) **Baħr** – Kelām-ı mevzũnu taķdĩr iķĩn 'ilm-i 'arũzda müsta'mel evzānĩ (5) ismidir ve evzān-ı mezbũre (Hazec, Recez, Remel, Kāmil, Vāfir, (6) Mũteķārib, Mũtedārik, Tāvĩl, Medĩd, Basĩt, Mũnserih, Muķtezib, (7) Muzārĩ', Mũctebes, Serĩ', Ĥafif, Ķarĩb, Cedĩd, Mũşākil) (8) nāmlarıyla on doķuz baħrden 'ibāretdir ve mezkũr baħrlerden her biri ũ (Fa'ũlũn. (9) Fā'ilin. Fā'ilātũn Mũstef'ul. Mefā'ilũn, Metafā'ilũn, Mefā'ilatũn. Mef'ũlātũn) (10) icrā ve erkānınıñ terakkũbũnden mũteħasıldır ve cũzā'-i merbũra daħı (Sebeb. (11) Veted. Fāşıla)dan mũterekkibdir. Sebeb-i ĥafif ve şaķĩl nāmıyla ve Veted daħı mecmũ' (12) ve mefrũķ nāmlarıyla ve fāşıla ise ũğrā ve kũbrā nāmlarıyla ikişer kısıma mũnķasımdır. (13) (Tāvĩl. Basĩt. Kāmil. Vāfir) baħrleri eş'ār-ı 'Arab'da ve (Cedĩd. (14) Ķarĩb. Meşākil) baħrleri eş'ār-ı 'Acem'de vesā'irleri ise mũştereken isti'māl (15) olunurlar.

(16) **Baħr-i Aħmer** - yāħũd (Ķulzũm-i 'Arab) - Cezĩretũ'l-'Arab ile Mışır ve Ĥabeş (17) arāzĩsi arasında uzun bir deñizdir ve Sũveyş ve 'Uķba Kõrfezleri'ni ĥāvĩdir. (18) ve sevāhilinde nebātāt-ı baħriyyeden şapa meşābih pek doķ dõkũntũ olduğundan (19) (Şab Deñizi) daħı denilmektedir.

(20) **Baħr-i Aşfar** – Asya'da (Ķore) şebh-i cezĩresiniñ sevāhil-i ģarbiyye (21) ve cenũbiyyesiyle Ķin sevāhili beyninde bir deñizdir. Buña (Ķore) Deñizi daħı (22) derler.

(23) Ķin Ĥaķānınıñ pāy-ı taħtı olan (Pekin) şehri işbu deñiziñ iħdāseylediğı (24) (Peķili) Kõrfezi sāhilinden ĥayli iķeridedir.

[66] **Baħr-i Oĸuĸa** – Asya'da vāķı' (Çamĸatĸa) ŧebh-i cezīresiniñ (2) sevāhīl-i cenūbiyyesiyle (Mancuri) sevĸāhīli ve (Seĸālteyn) ve (Ķoril) (3) ađaları arasında vāķı' bir deñizdir.

(4) **Baħr-i Ebyaz** - Baħr-i Müncemid-i ŧimālīden müteŧe'ab bir deñizdir. ŧimālī Rusya (5) memālīgi dāhiline doĸru girer ve (Mezn) ve (Donbay ŧimālī) ve (Unaĸa) (6) Nehirleri gibi büyük nehirler bu deñize inŧibāb eder ve altı aydan ziyāde ĸāl-i incimādda (7) bulunmaĸla bu müddetde seyr-i sefāyin mu'atḫal olur.

(8) **Baħr-i Azak** -Ķaradeñiz'de Ķırīm ŧebh-i cezīresiniñ cihet-i ŧarĸīsinde (9) geriye doĸru büyük ve ŧiĸ bir körfezdir ve ĸaradan iŧbu körfeze girilecek (10) olan Yeñiĸal'a Boĸazı'nıñ aĸzında Tāmān nāmlarıyla iki ĸal'a-i metīne mevcūddur (11) ve Kirec Ķal'ası daĸı Yeñiĸal'aniñ yaĸınındadır. Körfeziñ tūlu üç yüz (12) yigirmi ve 'arzi iki yüz kırĸ kilometre olup cihet-i ŧarĸīsini teŧkīl (13) eden maĸall baĸalıĸ olduĸundan hevāsi ĸāyet vaĸīm ve müte'effendir. (Don) (14) ve (Ķoban) Nehirler'i buraya aĸar ve ŧayd olunan balıĸlardan pek ĸoĸ ticāret (15) ĸāŧıl olur.

(16) **Baħr-i Baltıĸ** - Baħr-i Muĸīt-i ŧimālīden Avrupa iĸine doĸru girmiŧ (17) bir büyük körfezdir. Buña (Sarmartiya) Oĸyanusu daĸı derler. (Sevend) (18) Boĸazı'ndan iŧbu körfeze girildiĸi gibi ĸarb cihetinde Danimarka ve İsvet (19) ve cenūb cihetinde Prusya ve ŧarĸ cihetinde Rusya memālīgi ve ŧimāl cihetinde (20) (Ponti) Körfezi ve Finlandiya arāzisi görölür ve baħr-i mezkūruñ cānib-i (21) ŧarĸīsinden (Finland) Körfezi'ne girilerek Rusya'nıñ pāy-ı taĸtı olan (22) (Petersburg) ŧehrine varılır.

(23)İŧbu Baħr-i Baltıĸ Ķaradeñiz'den biraz büyücek ise de baĸalıĸları ve ŧoĸuĸ yerleri (24) ĸoĸdur lākin cenūb ciheti pek mühimm ve ĸalabalıĸdır ve iĸinde olan (25) büyük küçük ağaları ĸāyet ma'mūr ve mu'teberdir. ŧimāl tarafı kışın doñmaĸla [67] Ponti ve Finland Körfezleri'nde bulunan sefāyin dōrt ay ĸadar ĸareket edemeyip (2) yerlerinde ĸalırlar.

(3) **Baħr-i Behrenk** - Amerika ĸıt'asınıñ cihet-i ŧimālī-i ĸarbiyyesiyle (4) Asya'da vāķı' (Çamĸatĸu) sevāhīli beyninde bir deñizdir.

(5) **Baħr-i Tirenin** - Baħr-i Sefīd'den müteŧe'eb ve İtalya ŧebh-i cezīresiyle (6) Ķorsiĸa ve Sardunya ve Sicilya ağaları beyninde kā'in bir deñizdir

ve şimāl tarafında Alp (7) adası ve cenüb tarafında Liyari Volkanı'nı hāvī olan Estromobli Ağası (8) vākı'dır.

(9) **Baħr-i Ćin** – Ćin ve Hind-i Ćinī kıt'alarının sevāhil-i ğarbiyyesiyle (10) (Ķormoz) ve (Luson) ve (Borne'u) ađaları ve Malĝayarm Ađası beyninde (11) bir deñizdir.

(12) **Baħr-i Ĥazer** - yāhūd (Baħr-i Ĥazer) – Asya'nın iki büyük gölünden (13) birincisi olup derūnunda Acı Deryā nāmında bir körfezi vardır ve Baħr-i Siyāh'dan otuz (14) zirā' i'şārī münħaţdır. Baħr-i Ĥazer ile Baħr-i AzaĶ'ın arası kāmilen reygüstān (15) olduğuna nazaran işbu iki baħrın ezmine-i tārīhiyyeden muĶaddem yekdiglerinden ayrıldığı (16) ba'zı erbāb-ı fenn iddi'ā ediyor.

(17) VaĶtiyle Baħr-i Ĥazer sevāhilinde (Ġaz) Ķabīlesi sākin olurlar idi (Ĥazer) (18) nāmının evvel zamāndanberi zuhūruna baĶılır ise baħr-i mezbūre ibtidā (Baħr-i Ġazz) (19) denilip soñra taħrīf ve (Baħr-i Ĥazer)'e taħvīl olunmuş olması lāzım gelir. (20) Şimdi sevāhil-i şarkīsinde olan Türkmānlar (Ķuzĝun) Deñizi ve Avrupalılar (21) (MarĶaspiyen) derler.

(22) **Baħr-i Japonya** – Asya'da (Mancuri) ve (Ķore) sevāhiliyle (23) (Nipon) Ağası beyninde bir deñizdir.

[68] **Baħr-i Sefīd**–Avrupa ve Asya ve Afrika kıt'aları beyninde şarkdan (2) ğarba doĝru uzamış bir deñizdir ve birĝok küçük deñizleri ve körfezleri (3) ve ağaları vardır ve 1400 metroya Ķadar derinligi işkāndīl işidilmiştir.

(4) **Baħr-i Siyāh** - Anađolu ve Ķırım ve ĶafĶasya ile Rūmili beyninde (5) vākı' olup nām-ı aşlīsī (Pontokuzen)'dir.

(6) **Baħr-i Şimāl** – Britanya ve Almanya ve DanimarĶa ve Norveĝ memāligi beyninde (7) vākı' olan deñizdir. Bu deñiz şiddetli hubūb eden şimāl rūzĝarları münāsebetiyle (8) ba'zen şişer ve şişdiği zamān Almanya ve Flemenk ve BelĝiĶa sevāhilini şu başar (9) ve ĝok yerleri Ķarāb eder. Binā'en'aleyh sevāhil-i mezbūrede ve Ķuşūşıyla Flemenk (10) sāhilinde işbu şu başmaĶ tehlikesine Ķarşı mükellef ve metīn seddler inşā olunmuştur.

(11) **Baħr-i 'Ummān** – Hindistān şebh-i cezīresi ve Sened ve Belucistān (12) sevāhiliyle MaşĶat ve 'Ummān sevāhili beyninde bir deñizdir.

(13) **Baħr-i Lūt** - Arz-ı Filistīn'de baħrden dört yüz arşın münħat (14) bir göldür. Buña (Ulu Deñizi) daħı derler. Ŧaberıye Gölü'nün ayağı olup (15) (Erden) veyā (Yordan) denilen (Vādıyü'ş-Şerī'a) Nehri baħr-i mezkūra (16) cereyān etmektedir ve şuyun levni kabīħ ve ta'amı ğāyet tuzlu ve kerīħdir.

(17) **Baħr-i Manş** – İngiltere ile Fransa arasında olan deñiziñ (18) ismidir. Bu deñiz iki kıt'anıñ arasında bir berzaħ olduğundan biħār-ı sâ'ireye (19) nisbetle fırtınası ğāyet şedīddir. Zuhūr eden şedīd boralar da pek çok (20) sefā'in-i kazāzede olur.

(21) **Baħr-i Muħıť-i Kebīr** - Amerika ve Asya ve Avustralya kıt'aları beyninde (22) vākı' olan deñiziñ ismidir. Buña Baħr-i Muħıť-i Şarķī ve Baħr-i Muħıť-i Mu'tedil daħı derler. (23) Üzerinde bulunan cezā'iriñ ĥadd ü nihāyeti yokdur.

[69] **Baħr-i Muħıť-i Aťlasī** - Avrupa ve Amerika kıt'aları beyninde (2) vākı' deñiziñ ismidir. Bu deñiz sâ'ir deñizleriñ kāffesinden derīndir. Buña (3) Baħr-i Muħıť-i Ğarbī daħı derler.

(4) **Baħr-i Müncemid-i Şimālī** - Bu deñiz Avrupa ve Asya ve Amerika kıt'alarının (5) şimāl taraflarını ihāta etmişdir. Gerek buz tutduğunda ve gerek buzlar çözüldüğünde (6) seyr-i sefā'in-i müte'zzir ve civār kuťbunda ğayr-i kâbil olur.

(7) **Baħr-i Müncemid-i Cenübī** - Avrupa ve Asya ve Amerika ve Avustralya (8) kıt'alarının cenüb taraflarını ve Afrika'da ('Adl) denilen arāzī-i cenübīyi (9) ihāta etmişdir.

(10) **Baħreyn** - Cezīretü'l-'Arab'ın cihet-i şarķisinde ya'ni Başra Körfezi'niñ (11) cihet-i cenübisinde ve (Re'sü'l-Enf) civārında bir şebh-i cezīreniñ ismidir. (12) (Laħsā) yāħūd (İħsā) ve (Cebereyn) memleketleri nevāħī-i meşhüre (13) ve mütecāveresindedir. Laħsā civārında vākı' cezāyīr-i müctemi'eye daħı Baħreyn derler. (14) Bu ağaların içinde (Semek Ağası) büyük bir ağadır. Baħreyn ahālīsiniñ (15) ekşerisi sevāħilde olan küçük ağaların kıyılarından inci şaydıyla ve balık (16) ve tuyūr şayd ve ekliyle temettu' ve ta'ayyüş ederler. Baħreyn kıt'asınıñ bir ciheti (17) maskať-ı emāmine tābi'dir.

(18) **Baħr-i Zehār** – Yemen ahālīsinden ba‘zılarının mütē‘aħkid oldukları mezheb-i (19) (Zeydiyye) aħkāmını cāmi‘ bir kitābdır. Bunu Yemen imāmlarından ya‘ni hūkūmdārlarından (20) Mehdī nāmında biri te‘līf etdi. İŖbu mehdī (M 1533 ve H 940) (21) tārīhinde Yemen imāmi olan (Ŗerefe‘d-dīn Yaħyā)’nīñ pederidir. (Zeydiyye) (22) kelimesine daħı nazar buyrula.

(23) **Baħire** - MıŖır‘da deñizcik ta‘bīr olunur birçok bergehlerdir. [70] Bunlarıñ ba‘zısı doğrudan doğruya ve birtakım kanallar vāŖıtasıyla (2) Baħr-i Sefīd ve Baħr-i Aħmer’e iltiŖāk ederler. Ez-cümle Dimyať halkının velī-ni‘meti olan (3) pirinç Pelus ħarābelerinden Dimyať’a kadar olan (Menzile) Gölü sāyesinde ħuŖūle (4) gelir. Kudemā-yı MıŖriyyūnuñ kāğıd maķāmında isti‘māl eyledikleri (Papirüs) (5) nebātı daħı bu gölde ħāŖıl olur (Birles) (Marbut) (Baħire-i Engūh) (6) (Mehdiye) (Bereketü‘l-Belh) (Sahte Ŗūr) (Timsāh Gölü) (Naťron Gölü) (7) (Mevrīs Gölü) bunlar daħı MıŖır‘da meŖhūr göllerden olup ahālī tuz (8) ve balıklarından ħayli istifāde ederler.

(8) Mezkūr Mevrīs Gölü (Ķārūn Gölü) nāmıyla yād olunur. Bunu (Mevrīs) (9) nām Fir‘avn MıŖır-ı vustā bataklıklarının kurutmaķ için iħdāŖ ve etrāfına bir ħayli (10) enbiye inŖā eylemiŖ idi.

(11) **Buħār** - Māyi‘ātın tebaħħur ile hevā‘iyyet ħāline girenlerine denir ve kuvvet-i (12) elastikiyyesi ħasebiyle makinelerin kuvve-i muħrikeleri maķāmında daħı isti‘māl olunur. (13) Māyi‘ātın ekŖerisi her bir derece-i ħarāretde tebaħħur edebilip sür‘at-ı tebaħħur daħı (14) ba‘zı esbāb-ı ħāriciyyeniñ te‘Ŗriyle taķlīl ve tezyīd olunabilir.

(15) Ŗu bir aĉık ħab derūnunda yüz dereceye kadar tashīn olunduķda ġaleyāna baŖlar (16) ve nihāyet derecede buħār i‘tā eder ve andan ziyāde teshīn ve tebhīz olunamaz (17) tebaħħur eden māyi‘ī muħāt olan hevāda Ŗu buħārı az olduķu ħāilde tebaħħuru (18) serī‘ ve çok olduķu ħāilde baťī’ olur ve kezā tebaħħur eden māyi‘īñ (19) saťhının imtidādı ziyāde olur ise sür‘at-i tebaħħur daħı ziyāde ve imtidādı az (20) olur ise sür‘at-i tebaħħurda az olur ve yine tebaħħur eden māyi‘ī muħīt olan (21) hevā teceddūd ederse tebaħħur serī‘ ve etmezse baťī’ olur ve buħār bir ħab derūnunda (22) mesdūd olduķu taķdīrde ġaz gibi bulunduķu ħabın saťhlarına derece-i ħarāretine (23) göre icrā-yı taźyīķ eder.

(24) Bi'l-cümle buhârîñ derece-i harâretine göre şâbit olan hacmü'l-elasticiyyelerine (gâyetü'l (25) elasticiyyet) derler.

(26) Yaz günleri bir maḥall şulandığı hâlde hiss olunan serinlik ol şuyun[71] esnâ-yı tebaḥḥurunda gerek hevâdan ve gerek serpilen yerden harâret aḥz etmesiyle (2) hevânîñ ve yerîñ derece-i harâretiniñ tenâkḫuş etmesinden neş'et eder.

(3) (Şerpe) denilen müsâmâtlı toprak şu kablârı derûnunda şularîñ soğuması (4) dağı bu ḥimkmete mebnîdir. Çünlü şu mezkûr kablârîñ müsâmâtından sızarak (5) kabîñ dış tarafını ince bir şu tabaḫası ihâta eder ve bu dağı saḥnîñ (6) imtidâdı münâsebetiyle serî'an tebaḥḥur ederken kabîñ derûnundaki şudan bir miqdâr (7) harâret aḥz etmekle şuyun harâreti az alır ya'ni soğur.

(8) Şu buhârî timür borularla soğuk şudan imrâr olunduğda tekâşûf ederek (9) yine şu istiḥşâl olunur ve tekâşûf eden buhârîñ terk etdiği harâret (10) i'ânesiyle sarây ve kışla gibi büyük binâlar ısdılır.

(11) Şu buhârîmîñ şıfır dereceden aşadı olan kuvvetü'l-elasticiyyesini (Kilosak) (12) nâm ḥakîm ve yüz dereceye kadarını (Dalton) nâm ḥakîm ve yüz dereceden (13) yukarısını (Dö Long) ve (Arađo) nâm ḥakîmler âlât-ı maḥşûşa ile ta'yîn (14) etmiş ve buḥârlar ile ğazlarîñ ihtilâtı keyfiyyâtını dağı (Pertolo) nâm ḥakîm (15) keşf eylemiştir.

(16) Hevâ-yı nesîmîde olan ruḫbetiñ ve muḫtelif derecât-ı harâreye göre bir metro mik'abı (17) hevâda olan buhârîñ miqdârı (Higrometro) denilen âlet ile ta'yîn olunur. (18) Hevâ-yı nesîmîde olan şu buhârî dâ'imâ müşâhede olunan (Çig) ve (Kırağı) (19) ve (Sis) ve (Bulut) ve (Yağmur) ve (Kar) ve (Dolu) gibi birçok âşâr (20) ve 'alâymiñ menşe' vü menba'ı olmuşdur.

(21) Saḥ-ı arzın ruḫbetli olduğu zamân derece-i harâreti hevânîñ derece-i harâretinden (22) dün olur ise ḥâşıl olan buḥâr ol hevâyı eşbâ' edecek mertebede (23) ziyâde olarak tekâşûf etmekle beyâz duman ḥuşûle gelir ki (Sis) veyâ (24) (Pus) denilen şey' bundan 'ibâretdir ve bu (Sis) denilen şu buhârî (25) saḥ-ı arzda ısımp ḥaft-i kesb etmesiyle yukarı şu'üd edip (26) cev-v-i hevâda ve kışın (2000:1500) ve yazın (5000:4000) zirâ' (27) i'şârî irtifâ'ında dolaşır ki (bulut) denilen şey' dağı bundan 'ibâretdir. (28) Bulutlarîñ dört nev'inden birincisi

(Taḥāf) denilen ve atılmış pamuk hey'etinde [72] bulunan ince bulutlardır ki bunların zūhuru hevānīn taḥavvülüne delālet eder (2) İkincisi (Decne) denilen ve birbiri üzerine yığılmış ve müdür dağlar şekline (3) girmiş olan bulutlardır ki bunlar yaz mevsiminde kış mevsiminden ziyāde görünür. (4) ve ekşeriyā şabāhleyin zūhūr edip aḥşama kadar maḥv olur. Eger maḥv (5) olmayıp da ziyādeleşir ve üzerinde daḥı taḥāf ḥāşıl olur ise yağmur (6) ve bora vukū' bulacağına delālet eder. Üçüncü ('Ārız) denilen ve ekşeriyā (7) güz mevsimlerinde bahār mevsimlerinden ziyāde olan buluttur ki ekşeriyā ğurūb zamānı (8) ufka yaḳın tūlānī tabakalar şeklinde görünür ve tūlū'-ı şemsi müte'ākāt maḥv olur (9) Dördüncüsü (Bi'āk) denilen aşıl yağmur bulutudur.

(10) İşbu bulutlar bir sebeble şoğuyup ḥāvī olduğu şağīr buḥār ḥabbeleriniñ (11) birleşmesiyle büyücek ḥabbeler ḥāşıl olur ve bu ḥabbeler şıkketleri ḥasebiyle hevāda (12) tıramayıp hubūt eyler ya'ni yağmur yağar ve yağın yağmurun bir müddet mu'ayyenede (13) miqdārını bilmek için (Plovyumetro) denile ālet isti'māl olunur.

(14) Ḥattā bir sene zarfında Paris'de (0,564) ve Bordo şehrinde (0,650) ve Madra (15) aḥasında (0,767) ve Cevana taraflarında (2,32) metro irtifā'ında yağmur (16) yağdığı alet-i mezbūrun isti'māliyle taḥakkuk etmiştir.

(17) Bulutlarda şu ḥāline giren ḥabbeler bulutların daha ziyāde şoğumasıyla bir ḥāl (18) incimāda gelerek taşallub etdiklerinde daḥı (Ḳar) denilen şey' ḥuşūle gelir (19) ve evvel-emrde ince ve şağīr igneler şeklinde kristallenip ve sonra bu igneler (20) birbirleriyle şūret-i muntazamada birleşip andan sonra uçuşarak hubūt eder (21) ve rūzgār sebebiyle intizāmı bozulmayarak hubūt eden kar dānelerine ḥurde-bīn ile (22) bakılsa birkaç yüz nev' şekiller görülür. Ḳar yağmurun 'aksi olarak memālik-i (23) Bordo'da memālik-i Ḥare'den yüksek maḥallerde alçaḳ maḥallerden ziyāde yağar. Ma'māfih memālik-i (24) Ḥare'de bulunan cibālīn zirvesindeki ḳarın irtifā'ı memālik-i Bordo'da bulunan (25) cebālīn zirvesindeki dā'imī ḳarın irtifā'ından don olur.

(26) Ḳar dāneleri kristillenemez ise (Ḥaşīf) ya'ni bulğur ḥuşūle gelir (27) ve yine ḳar dāneleri gibi taşallub etmiş olan yağmur dāneleri te'sīr-i elektrik (28) ile (Ḍolu) denilen şūreti bulup ekşerī bahār ve yaz mevsimlerinde ve günün[73] eñ sıcak zamānında fırtına ve ra'd ve berḳ ve ba'zan sā'ika ile yağmağa başlar (2) ve

dā'imā dolu yağmazdan evvel bulutlarda hafif bir gürüldü işidilir ve doludan (3) sonra da rüzgârı gelir.

(4) Gice dolu yağdığı pek nâdirdir.

(5) **Buḥārā-yı kebīr** – Asya-yı vustā ḥanlıklarından eñ zengīn ve keşirü'n(6)-nüfūs bir ḥanlıktır. Mesāḥa-i saḥiyyesi iki yüz otuz dokuz biñ kilo-(7)metro murabba'ında ve ahālisi iki milyon yüz biñ rāddesindedir ve Kavā'id-i Māverā'ü'n-Nehr'den (8) biri sayılan nefes-ı Buḥārā'da yüz biñ nüfūs taḥmīn olunmaktadır ve cümlesi ehl-i (9) İslām'dır. Buḥārā şehriniñ bir güzel suru ve üç yüz altmış 'aded cevāmi'-i (10) şerīfesi taḥşil-i 'ulūm için altmış 'aded medresesi vardır.

(11)Buḥārā ḥavālisiyle berāber hicretin (56) senesinde Sa'īd bin 'Oşmān ve daha sonra (12) Kātibe bin Müsellem yediyle fetḥ olunup (M 1037 ve H 429) tārīhinde Selçukīler'in (13) ve (M 1213 ve H 610) tārīhinde Moğollar'ın yedine geçdi ve (M 1382 ve H 785) (14) tārīhinde Timurleng ve (M 1786 ve H 1201) tārīhinde ikinci def'a olarak (15) Özbekler zabt ve pāy-ı taḥt ittiḥāz eyledi. Buḥārā'da vaktiyle dört biñ fuḳahā (16) mevcūd olduğu ḥālede Moğollar'ın ḥücūmu münāsebetiyle cümlesi dağılmış ve memleket (17) evvelki ma'mūriyyetine nisbetle şimdi ḥarābezār ḥükmünde bulunmuştur. Beş on (18) senedenberi Buḥārā ve Timurleng'in pāy-ı taḥtı olan Semerkand ve Taşkend ba'zı mülḥakātıyla (19) berāber nev'imā Rusya nezāret ve ḥimāyesi altındadır. Ma'māfih Buḥārā Ḥanlığı (20) otuz biñ kadar süvārī 'askeri çıkarabilir. Buḥārā Ḥanlığı (Tavarin)(21) denilen arāziniñ vasaḥındadır. (Baş) ve (Keş) ve (Fārāb) ve (Şāş) (22) ve (æebket) ve (Şehr-i Sebz) memālik-i meşhūresindedir.

(23) **Buḥārā-yı Şağīr** –Nām-ı diger (Türkistān-ı Çinī)- Asya'nın (24) ortasında ve Tibet vilāyetiniñ ve Cebelü'z-Zerkā denilen (Çoḡalin) Dağları'nın (25) cihet-i şimālisinde bir kıt'a-i cesīmedir. Kāşğar ve (Yārkend) ve (Tūrfān) (26) memālik-i ma'mūresindedir. Burası (M 1760 ve H 1147) tārīhine [74] kadar müstaḳalen idāre olunur iken tārīh-i mezḳürde Çinliler'in zīr-i ḥimāyesine (2) geçdi. Ḥālen Çin'e bir miqdār virgü vermektedir.

(3) Rusyalılar bu kıt'aya (Turfan) ta'bīr ederler. (Kāşğar) ve (Hotin) kelimelerine (4) daḥı nazār buyrula.

(5) **Baht-ı Cān** – İrān’da Fāristān ile Germānistān beyninde cesīm (6) bir göldür. (Bend-i Emīr) denilen nehr-i kebīr bu göle cereyān eder.

(7) **Baht Girāy** - KırīmHanlarındandır. İki yüz üç tārīhinde taraf-ı (8) Devlet-i ‘Aliyye’den hanlık maḳāmına oturdulup üç sene şoñra İstanbul’a celb (9) ve Girid ve Saḳız cezīrelerinde ve andan şoñra Tekfūrdağı’nda çitfliḡi olan Pāşā (10) karyesinde oturdu. Mu’ahḡaran Midilli’ye gönderilmekle orada fevt olup (11) şerefā-yı Mekke’den şerīf-i ni‘ām mezār-ı şerīfi ḡurbuna defn edildi. Tārīḡ-i ‘ālem (12) ve aḡvāl-i ümemm mūmāileyhiñ kāmilen mażbütu idi.

(13) **Buḡtu Naşr** – Evvel – İkinci Āşūr Devleti ḡükümdārlarındandır. (14) (H 4947) tārīhinde ya’ni mīlādīñ altı yüz kırk yedi sene muḳaddeminde taḡta (15) cülūs ve Bābil’i istirdād etdikden şoñra bilād-ı Āşūriyye’ye tasalluḡ eden Mad (16) ḡükümdāri (Firaḡorat)’ı ḡarben aḡz u ḡatlı ve memāligini taḡrīb eyledi ve zīr-i (17) ḡimāyesinde olan memālik-i Yehūdīyye’yi teftiş ve itā’atsizlerini terbiye içün (18) gönderdiği ‘askeriñ ḡumandanı olan (Halevfern) (Yudit) nāmında bir ḡüzel (19) ve fedāyī Yehūdī kızınıñ desīsesiyle ḡatlı ve ‘askeri tārūmār olduğundan (Baḡt-ı (20) Naşar) oralarca bir iş beceremedi ve (H 4969) tārīhinde ya’ni mīlādīñ (21) altı yüz yigirmi beş sene muḳaddeminde daḡı Bābil vālisi Mad ḡükümdāriyla ittifaḡ (22) ve Ninoca’ya ḡücüm ederek Buḡtu Naşr’ı maḡlūb ve perīşān eylediginden mūmā- (23) ileyhiñ iḡbālī idbāra mūnḡalib oldu.

(24) Buña (Keynaladin) ve (Āşūr Danyal) daḡı derler. Meşḡūr olan Buḡtu Naşr (25) ikinci Baḡt-ı Naşar’dır. (Yudit) kelimesine daḡı naḡar buyrula.

[75] **Buḡtu Naşr** - æānī - İkinci Āşūr Devleti ḡimāyesinde olan Bābil (2) ḡükümdāri yāḡūd vālisi (Nabupulaşar)’ıñ oḡludur. Merḡūm Nabupulaşar (Medya) (3) ḡükümdāriyla müttefiḡen velī-ni‘meti olan Āşūr ḡükümdāri üzerine ‘asker çekdiği (4) zamān işbu Buḡtu Naşr’ı ḡumandan ta’yīn etmiş idi. Baḡt-i Naşr ‘asākir-i müttefiḡa ile (5) gidip Ninova’yı ḡarāb ve devlet-i Āşūriyye’yi berbād ve memāligini zaḡb eyledi. (6) İki sene şoñra pederiniñ ferāḡıyla Bābil ḡükümetine bi’l-istiḡbāl ḡükümdār olup (7) kırk üç sene salḡanat sürdü. (H 4988) tārīhinde ya’ni mīlādīñ (8) altı yüz altı sene muḳaddeminde bilād-ı Yehūdīyye’yi ve ḡāmīleri olan Mışırılılar’ı (9) urdu ve birḡoḡ Yehūdī’yi Bābil’e nefy ü taḡrīb etdi. Biraz müddet şoñra (10) ‘adem-i itā’atlerine binā’en memālik-i Yahūdīyye’ye üç def’a ve Mışır’ı bir def’a daha (11) urup aḡālīyi fevḡa’l-ḡāye ḡasāra uḡratdı ve on üç sene muḡāşara (12) ile (Şur) şehrini aldı.

(12) Yehūdiler şerī‘at-ı Müseviyye’ye ve on altı nefer enbiyā-yı zī-şāna ettikleri (13) hürmetsizliğin ve irtikāb ettikleri put-perestliğin cezāsını gördülerse de (14) Buhtu Naşr’ın etdiği hasārāt dağı yanına kalmadı ya‘ni āhīr-i ‘ömründe ‘illet-i cünūna (15) mübtelā olarak dağlara düşüp nice miñnet ü meşakḳatle cān verdi.

(16) Yehūdiler’in Bābil vesā’ir memālik-i ‘Irāḳiyye’de yetmiş sene esāret-i Buhtu Naşr’ın birinci (17) istilāsı tārīhi olan (H 4988) senesinden ya‘ni mīlādın altı yüz (18) altı sene muḳaddeminden i‘tibāren olunur.

(19) **Bedahşān** – Asya-yı vustāda Belh Hanlığı’nın şark-ı şimālisinde (20) ve Buḫārā-yı kebīr arāzisi ittişālinde bir hanlıktır. Bedehşān arāzisini (21) (Bellūr) sülāle-i cibāli Türkistān-ı Çin’den tefrīk eder işbu hanlığın merkez-i (22) idāresi olan köhne zīrden muḫarref (Ḳunduz) şehri Ceyḫūn Nehri üzerinde (23) gāyet ḫaşīn ve müfetteḫ bir memleketdir. Çin’e giden kārbānlar bu şehre uğramağa (24) mecbūrdurlar. Burada bir nev’i kırmızı yaḳut ma‘deni mevcūd ve (La‘l-i Bedehşān) (25) diyū meşhūrdur ve bu şöḫreti şu‘arānın leb-i maḫbūbeye teşbihlerinden nāşī ağızdan ağıza (26) yayılmasıdır.

[76] **Bedir** - Medīne-i Münevvere ile Mekke-i Mükerrreme arasında bir mevki‘in ismidir. (2) Bedir gibi yāhūd Bedir-i æānī gāzāsı mevki‘-i mezbūruñ (Şafvān) dedikleri (3) cihetinde vukū‘ buldu. Bu gāzāda ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām efendimiz altmış dört (4) neferi muḫācirīn ve bākisi enşārdan olarak üç yüz beş nefer aḫāb-ı (5) kirām ile berāber bulundu. Müşārünileyhimiñ üç neferi atlı ve yetmiş sekiz neferi (6) develi ve altı neferi zırhlı ve kalanı yaya ve envā‘-i esleḫe ile müsellaḫ idi. A‘dā (7) bīn bu ḳadar kimse olduḡu ḫālide yetmiş bu ḳadar telefāt vererek firār ve İslām’dan (8) on dört nefer kimse dār-ı ḫıld bir yende ḳarār eyledi.

(9) Yed-i İslām’a geḫen esīrleriñ içinde bulunan ‘ümm Cenāb-ı Resūlu’llāh (‘Abbās) (10) ve (‘Aḳīl) ḫāzerātı İslām ezeliilerini izḫār edip (Ebū Leheb) ḳahrından (11) Mekke’de vefāt eyledi. Re’īsü’l-a‘dā (Ebū Cehl) ise maḳtūlleriñ içinde bulundu. (12) (M 623 ve H 2).

(13) Bedir-i evvel denilen birinci gāzā dağı Mekkeliler’in Medīne-i Münevvere civārında alıp (14) ḳaçırdıkları ḫayvānātı istirdād için giden fırḳa-i cüz’üyye-i İslāmiyye’niñ Bedir nām (15) maḫalle ḳadar gidip bilā-muḫārebe ‘avdetlerinden ‘ibāretidir.

(16) **Bedr-** Māh-ı ‘Arabī’niñ on dördüncü gicesi şemsiñ gurūbuyla berāber (17) qarş-ı kameriñ tekmiñ dā’ire şeklinde rū’yet olunmasına denir ki bu hinde şems ile (18) kameriñ tūlları beyninde (180)derece fażl bulunur ve arza nazaran şens ile kamer (19) müteķābil vāķı‘ olduklarından ötürü bu zamāna kameriñ istiķbāl-i zamānı daķı denilir. (20) Bedr hālinde kamer ğāyet parlak görüñdügü gibi üzerindeki lekeler daķı geregi gibi (21) seçilir ve bu hālide kameriñ ziyāsıyla şemsiñ ziyāsı muķāyese olunur ise ziyā’ (22) şemsiñ ziyā’-ı kamerden (800000) def’a şedīd idügi ve kameriñ arza vārid (23) olan ziyāsından arzdan kamere vāşıl olan şu ‘āniñ (13) def’a şedīd (24) bulunduğu añlaşılmaşdır.

(25) **Bedrū’l-Cemāl** - Mışır meligi Müstenşar ‘Ulvi vüzerāsından Müstaķīm (26) ve müdebbir bir zāt-ı hāceste-şifātdır. Mülk-i müşārünileyh zamānında irtikāb olunan [77] mekkāre ve ma‘āşıyyeniñ mücāzātı olmaķ üzere yedi sene imtidād eden қаһtdan bir dilim (2) kuru ekmek elli altuna çıkmağla ahāl-i Mışır’iñ hālleri diger-gün olmuş (3) ve Nāşarū’d-devle’niñ veķā’id-i terkiniñ tegallūbleri ve Selçukīler’iñ Süriye’yi istilāları (4) cihetiyle umūr-ı devlet müteşteb bir hāle girmiş olduğundan ‘Akkā vālisi olup (5) Selçukīler’e qarşı turan ‘asākir-i Mışriyye’niñ emiri işbu Bedrū’l-cemāl maķām-ı vüzerāta (6) getirildi. Müşārünileyh kāffe-i müşkilātı ber-taraf ederek ve müteģalibeniñ haķlarından (7) gelerek asāyişi i‘āde eyledi ve (M 1094 ve H 487) tāriħinde vefāt (8) etmekle rütbe-i vüzerātı oğlu Efzal’a tevcih olundu.

(9) **Bedre’ d-dīn Maħmūd** - Sultān ‘Alā’e’ d-dīn-i Selçukī’niñ birāderiniñ (10) hafīdidir ve zamānında (İbn El-Fāzī) yāħūd (Kādı Simavnā) demekle şöhet (11) bulmuş bir fāzıl-ı zī-şāndır. Pederiniñ Sultān Orħan zamānında fetħ etdigi (12) Simāvna nām қаşabada hem vālī hem қаđī idi. Şoñra diyār-ı Mışır’a gidip Seyd-i (13) şerīf ile şerīk olarak mübārek Şāh’dan ve Şeyħ Ekmel Hāzretleri’nden ve Mekke-i Mükerreme’de (14) Şeyħ (Zīl’ī) Hāzretleri’nden taħşil-i nesh ü kemālāt ederek sultān-ı Mışır (15) (Ferec bin Berķuķ)’a mu‘alim oldu ve bir aralıķ cezbe-i Raħmānī istilā etmekle Şeyħ (16) Hüseyn Aħlāṫī Hāzretleri’niñ asitāmesine ilticā etdi. Mu‘aħħaran Tebrīz’e varıp (17) Timurleng’iñ hużūrunda beyne’l-‘ulemā’ teħaddüş eden bir münāza‘a-i ‘ilmiyyeniñ fażlına hükm-i (18) ta‘yīn olundu. Daha şoñra diyār-ı Rüm’a gelip şehzāde Mūsā Çelebi’niñ (19) kādī askerligi hīdmetine girdi. Çelebi Sultān Muħammed Hāzretleri birāderi (20) şehzāde-i mümāileyhe ğalebe ve Edirne’de taħt-ı cülüs etdikde Şeyħ Bedre’ d-dīn’i (21) İznik қаşabasına nefy eyledi. Şeyħ Bedre’ d-dīn daķı İznik’de irşād ve te’lifātla (22) imrār-ı vaķt etmekde iken kethūdāsı Börklüce Muştafā nām kimse

efendisiniñ (23) nāmına Aydın vilāyetinden beş on biñ kişi toplayıp Çelebī Sultān Meħmed (24) Ĥazretleri’niñ ‘aleyhine kıyām ve Rūmili tarafına ‘azīmet etmesiyle ve Bedre’-d-dīn daħı (25) kendisine doħunmamak için İsfendiyār Beg nezdine varıp o daħı pādīşāhdan (26) korkduğıyçün Zağra tarafına gitmesini ihtār eylemesiyle Bedre’-d-dīn Eflāk’a ve oradan [78] Rūmili yaķasına geçip ve Deli Orman’da kethudāsı merķūm Muştafā ve ‘asker (2) ile birleşip yāħūd ‘asker bunu ister istemez önüne katıp Edirne üzerine (3) yürüdü lākin karşısına çıkan ‘asākir-i sultāniyyeye muķāvemem edemediğinden yaķayı (4) ele verip (M 1420 ve H 823) tārīhinde Burhāne’-d-dīn Ĥaydar Hūrevī (5) fetevāsıyla Siroz’da şulben i’dām olundu.

(6) Fıķıhdan (Leṭā’ifü’l-işārāt) ve (Teshīl) ve (Cāmi’ü’l-Fuşūleyn) ve taşavvufdan (7) (Meserretü’l-ķulüb) ve (Vāridāt-ı Kübrā) nām kitāblar cümle-i te’līfātındandır. (8) Menķüldür ki mūmāileyh şulb olunmazdan evvel iki rek’at nāmāz kılıp dest-i (9) du’āyı der ki Bārī’ye bāz etdiğı sırada meşāyīh-i kirām ĥazerātınıñ ‘ādetlerinden (10) olduğı vechle bedeninden mūnsaliħ olup cesedi kuru ķālīb gibi yere düşmüş (11) ve emr-i şer’-i şerīf yerini bulsun için cesed bī-rūhī şulb olunmuşdur.

(12) **Bedevān** – Cezāyir’iñ (Toman) tā’ifesinden ķalma birtāķım dağlı (13) bedevī ahālīsidir. Bunlar fütūhāt-ı İslāmiyye’den soñra İslām olmuşlar ise de (14) ĥālen şerā’it-i İslāmiyye’yi öğrenmek istemezler. Ve ābdest aldıkları zamān (15) ayaklarını yıķamadığı ve nikāhla ķarı almağı bilmezler lākin cihādı severler ve güzel (16) silāh yaparlar ve lāyıkıyla isti’māl ederler. Ta’ayyüşleri dağlardaki zeytin ve üzüm (17) ve incir gibi maħşūlāt-ı tabī’iyyeyi toplayıp şatmağı mūnħaşır gibidir.

(18) **Bedūħ** - Sefer-i Āden ve şaħf-ı İdrīs ‘aleyhimā’s-selām’dan müsteħric (19) ve Cenāb-ı (‘Aliyyü’l-Murtażā)’ya mevşūl-i ‘ulūmdan olduğı Ca’fer-i şādık ve İmām (20) Ġazālī radiyāllāhu ‘anhümā ĥazerātı taraflarından ĥaber verildiğı rivāyet olunan (21) vefķ-i müselleş zaħlik-i ĥurūf-ı müzevicesidir.

(22) Vefķ-i mezbūruñ doķuz ‘adedden ‘ibāret olan (A, B, C, D, H, V, Z, Ĥ, Ṭ) (23) ĥarfleriniñ (A, C, H, Z, Ṭ) beş ‘aded müfredātı def’-i a’ dā ve taħķīr-i işrā için (24) ve işbu (B, D, U, Ĥ) dört ‘aded müzeviciātı celb ü sūrūr ve muħabbet için (25) kullanılır ve bu dört ĥurūf ‘Utārid ve Zūhre yıldızlarına ve şems ve ķamere mensūb (26) tutulur ve günleri pazarteresi ve çehārşenbih ve Cum’a ve

Pazar i'tibār edilir. [79] Bedūh kelimesini yāhūd 'aded-i hurūfunu mütemeyyin 'aded ederek mihrlere hakk ve mektüblara (2) tahrīr ve terķīm ederler.

(3) Şūret-i terķīmi

(4) 8642

(5) B D U H

(6) 20

(7) **Budun** – Avusturya ve Macaristan memāliginden Peşte şehri muķābilinde (8) ve Tuna Nehri üzerinde ķal'ası meşhūr bir şehirdir. Burası muķaddemā Devlet-i 'Aliyye'niñ (9) bir eyālet merkezi idi. (M 1684 ve H 1096) tārīhinde Rusya ve Almanya ve Leh (10) ve Venedik devletleri bi'l-ittifāk Devlet-i 'Aliyye'niñ üzerine hücūm ve Peşte ve (Aķ Kilise) (11) ve (Aç) ķal'alarını istilā etdikden şoñra Budun Ķal'asını dağı dört ay (12) muhāşara etdiler ve bu dört ay zarfında yüz biñ kişiden ziyāde telefāt (13) verdikleri hālde zabtına muvaffak olamadılar. Avrupalılar (Bud) demekdedirler. (14) İki bir şehir i'tibār olduğu hālde (Budapeşt) derler.

(15) **Bedevī** - (Aħmed) kelimesine nazār buyrula.

(16) **Bedevīye** - Mışır'da hükūmet eden Mülūk-ı Fātimīler'den Āmir Bāhūkkāmu'l-(17)lah'ın maħbūbe-i menkūhesidir. Şa'īd içinde bir köylü kıızı olduđu hālde (18) güzellikde meşhūr-ı afāk idi. Āmir bunuñ için Nil kenārında (Hevdec) (19) nāmında bir ķaşr-ı dil-ārā yaptırdı ve bir zamān ķaşr-ı mezkūr havālīsi nūzhetgāh-ı (20) merģūb oldu lākin kızın gözü kendisiniñ 'amūca oğullarından (İbn (21) Meyyāh) nāmında bir gencde olduğundan āmiriñ bunca ni'met ü muħabbeti anı düşünmekden (22) kendisini bir ān fāriğ edemezdi. (*Yā İbn Meyyāh ileke'l-müştekī. Mālik min (23) bi'adekūm ķademülkā. Kūntü fī-ħabī talifen āmerā. Nā'ilen māşe'et minkūm medrkā*) (24) beytlerini merķūmeniñ İbn Meyyāh'a gönderdiđi ebyātdandır.

(25) Merķūme ile İbn Meyyāh'ın aħvālını ol vaķt nās-ı ekşār ü a'zām edip (26) dürlü dürlü hikāyeler dāsītānlar düzmüşler idi.

[82]³köşk ve sarâylar ve Büyük Frederik'in (San Sosi) denilen meşhür köşkü (2) vardır ve pây-ı taht kraliyyet olan (Berlin) şehri ile meşhür (Frankfurt) (3) şehri bu vilâyetin bilâd-ı meşhûresindedir. Muqaddemâ Prusya krallarına işbu (4) vilâyete nisbetle (Brandburg) duşası derler idi.

(5) **Prova** - Afrika'nın cihet-i şarkisinde vâkı' Somal kıt'asının (6) (El-Hasen)'den galat olan 'Ucan sâhili üzerinde merkez-i meşihât bir şehirdir. (7) Ahâlisi akmışe-i nefsiyye nesec ü i'mâl etmektedirler. İngilizler burasını bir aralık (8) yed-i istilâlarına geçirdilerse de ahâlisi kıyâm edip yine istirdâda muvaffak oldular.

(9) **Brahma** – Eski Hind Mecûsları'nın mürebbî-i evvel yâhûd (10) (Rabbü'l-erbâb) i'tikâd etdikleri şahş-ı mevhumuñ ismidir. Bu şahş (11) anlarıñ zu'munca ibtidâ (Serasvâtî) ya'ni (Sersûtî) Nehriyle (Derîshâdivâtî) (12) Nehri arasında vâkı' arâziyi mesken ittihâz edip (Cämmâ) ve (Ganc) (13) Nehirleri'nin şimâl tarafı nev'-i benî-âdem ile kesb-i ma'mûriyyet etdikden sonra oraya (14) nakl-i mekân eylemiş imiş.

(15) Eski Mecûsiler'in dağı ta'addüd-i ilâha zâhib oldukları işbu Brahma'nın Rabbü'l-erbâb (16) i'tikâdlarıyla dağı istidlâl olunur.

(17) El-yevm Hindistân'da mevcûd olan Mecûsiler (Brahma)'yı hâlik i'tikâd edip (18) bundan (Vişnu) nâmiyla zühür eden ikinci Allâh'a muşarreb 'unvânı verirler.

(19) (Brahma Potro) Hindistân'da bir nehir adıdır. Bu nehir Mecûsilerce Brahma'nın oğludur. (20) diyü meşhûr idi.

(21) **Brahmiya** – Çin'de büyük bir kıt'anın ismidir. Bu kıt'ada (22) mîlâdın dördüncü aşrında beş hükümet mevcûd olup bunlarıñ birincisi (23) (Malabar)'dan muhîf-i Hindî'ye mümted olan arâzide ikincisi şimâlde (24) Hindistân ile Tibet arasında üçüncüsü şarken Baır-i Muhîf ile mağdûd olmağ (25) üzere (Kurumandil) cihetinde dördüncüsü Hindus Nehri tarafında beşincisi [83] hükûmât-ı mezkûrenin ortasında ve cümlesi Türkistân-ı Ğarbî hükûmeti (2) himâyesinde idi.

³ Sayfa 80 ve 81 nüshada bulunmamaktadır.

(3) **Berber** – Evlād-ı Ken‘ān‘dan teşa‘üb etmiş bir büyük ‘Arab kabilesiniñ (4) ismidir. Bunlarıñ vaqtiyle Yemen yāhūd Filistīn diyārından Mağrib zemīne (5) ve (Sengambiya) hūdūduna kadar içerülere doğru yayıldıkları ba‘zı tevārīhde (6) muqayyed ise de zamānları ve sebep-i intişārları ma‘lūm degildir. İşbu Berberiler (7) (Kitāme) ve (Şanhāce) be (Tevārik) ve emşāli kabā‘il-i mūte‘addideye münkasım (8) olup eñ cem‘iyyetli maħallari ya‘ni memālik-i Berberiyye Trablus ve Tunus ve Cezāyir (9) ve Fās ve cenūbu Mağrib-i Aqşā‘da olan Seyyid Hāşim vilāyātı ve mülhākātından ‘ibāretidir. (10) Vaqtiyle bunlar (Sicilmāse) ve (Benū İdrīs) ve (Mürābtīn) ve (Benī Medrār) (11) ve (Benī Ağleb) ve (Benī Bādīs) ve (Mülsemīn) ve (Müvahidīn) ve (Hafşiyūn) (12) ve (Benī Müzeyyen) ve (Benī ‘Ammār) ve (Beskere) ve (Benī Vaṭas) ve (Benī Rüstem) (13) ve (Fātimiyye) nāmlarıyla Fās ve Tunus‘da ve ba‘zı diyār-ı Mağrib‘de hükümet sürmüşler (14) idi.

(15) **Berbere** - Afriqa-yı şarkīde ‘Aden muqābilinde (Somal) arāzisiniñ (16) merkezi olan şehriñ ismidir. İskelesi meşhūr olduğundan (17) evā‘ilinde külliyetli esīr ticāreti olur ve panayırı kurulur idi. Mu‘aḥḥaran ‘Adl (18) arāzisiniñ merkezi olan Zel‘ şehriyle berāber taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye‘den idāre-i (19) Mışırıyye‘ye terk olunmuş ve bu münāsebetle civārında olan Hārār hükümeti daḥı (20) tev‘en idāre-i mezkūre ḥimāyesini kabūl etmişdir. Afriqa‘da şimāli Nevbe‘de (21) ve Nil‘iñ sāhil-i ğarbisinde vāqı‘ (Vādīyyü‘l-ḥulefā) ve (Baṭn-ı Hācer) arāzisiniñ (22) bir kısmınıñ hāvī olarak şimālden cenūba doğru mūmteḍ olan arāzī-i mūnbiteye (23) daḥı (Berberā) derler. İşbu arāzīde pek çok qarā-yı ma‘mūre vardır.

(24) **Pertev Pāşā** – (M 1571 ve H 979) tāriḥinde vezīr-i şānī iken (25) Sulṭān Selīm Ḥan-ı şānī Ḥāzretleri tarafından donanma-yı Hümāyūn‘a serdār ve mü‘ezzin-(26)zāde demekle ma‘rūf ‘Alī Pāşā daḥı mezkūr donanmaya ḳapudān naşb u ta‘yīn [84] olundu ve meşhūr Uluc ‘Alī Pāşā kendi donanmasıyla ḳapudān-ı müşārünileyhiñ (2) refākatine me‘mūr oldu. Sene-i mezbūre Şāferī‘niñ ğirresinde teşādūf eden rüz-ı (3) Nevrüz‘daki cum‘a idi. Bunlar üçyüzden ziyāde gemi ile Kıbrıs‘a doğru (4) hareket ve orada ḥarb etmekde olan ordū-yı hümāyūna gereği gibi mu‘āvenet (5) etdikden soñra dönüp düşmen donanmasına sedrāh olmağ üzere Cezāyir-i Yunāniyye (6) taraflarına gitdiler ve ba‘zı aḍalarda ve ḥuşūşiyile Girid ve Kefalonya Aḍaları‘nda (7) düşmene küllī ḥasār etdikden soñra İnebaḥtı Limanı‘na girip (Anatolıkoz) (8) denilen bir büyük küpūñ önünde ve bir şıg yerde timürlediler ve düşmen donanması bāğtaten (9) gelip çatmağla tarafeyn-i ḥarbe

tutuşdu ve düşmen donanması bayağı inhizāma yüz (10) tutduysa da methūrāne hareket eden apudān ‘Alī Pāşā şehīd ve evlādı esīr (11) olarak donanma kumandasız kaldığından serdār-ı meşārūnileyh dağı nāār kalan (12) ‘asker ile karaya ve Uluc ‘Alī Pāşā mahāreti sāyesinde donanmasıyla sāhil-i (13) selāmete ıdı ve hayli düşmen gemisi hark u ark ve az eyledigiyin Uluc (14) ‘unvānı kılıca tebdīl olundu. Ve bu zamānda adar İslām donanmasında bu dūrlū (15) inhizām vuū‘ bulmadığından (Şangun) donanma diyū nām verildi. Zīrā düşmen yakıp (16) batırdığından başka yigirmi biñden ziyāde cengcī ve kūrekciyiyle beraber yüz dsan (17) pāre İslām gemisini yedekleyip gtürmüş idi. Pāşā-yı mūmāileyhiñ İzmīd’de (18) mükemmel ve muhteşem bir cāmī‘-i şerīfi vardır.

(19) **Pertev Pāşā** - Hayli zamān Devlet-i ‘Aliyye’niñ birinci vūkelāsı (20) sırasında bulunmuş ve nūfūzunu bi’l-cümle vūkelāya te’şīr etdirmiş bir fāzıl-ı (21) zī-şān’dır. Fi’l-aşl Tariceli olduğı hālide Bāb-ı ‘Ālī aqlāmına (22) devām ederek āmedī hūlefāsı silkine geip oradan şadāret-‘uzmā kethūdālīgi (23) ve (M 1837 ve H 1253) tārīhinde ba’zı yolsuz evzā‘ ve harekātına mebnī (24) azab-ı şāhāneye urayarak Edirne’ye nefy olunup biraz müddet soñra Edirne (25) vālīsī Emīn Pāşā’niñ tedbīriyle ihnāk edildi. Hayli eş‘arı ve bir dīvānesi (26) vardır.

[85] **Pertev Pāşā** – Dāmād Halīl Rif‘at Pāşā dīvān kātibi Timūr Efendi’niñ (2) madūmudur ve kendi dağı pāşā-yı müşārūnileyhiñ Hacer Türbesi’nde neşv ü nemā bulmuşdur. Kāffe-i (3) ‘ulūm u fūnūn ve bira da lisāna āşīnā olduğundan mūte‘addid te’līfāt ve aşār-ı mütercime (4) yādigār bırakmışdır. Mü’ellifātından beri İslām’iñ ta‘addūd zevcātı ‘aleyhinde bulunan efkār-ı (5) şāhīfe aşhābını reddeden yazdığı (İtlāū’l-efkār fi-‘ıdı’l-ebkār) nām kitābdır. (6) ve biri dağı (Farmason) denilen fıranıñ zehābını red maşadıyla aleme aldığı (7) (Hāb-nāme) nām risāledir. uvve-i alemiyyesi metīn ve eş‘arı pek rengīn idi. (8) (M 1871 ve H 1277) tārīhinde aştamonu’da Hānak’dan vefāt eyledi.

(9) **Pertev** - Mūvaitzāde demekle ma‘rūf va‘a-nūvīs Meħmed Pertev (10) Efendi ki Anaolu muhāsebe aleminden yetişerek va‘a-nūvīs-i devlet ve āmedī-i dīvān (11)-ı Hūmāyūn olmuşdur. (M 1807 ve H 1222) tārīhinde ordū-yı Hūmāyūn ile Edirne’de (12) menū‘ olarak tārīh düşürdüler. Mūmāileyhiñ bir kı‘a mabū‘ dīvān-ı belāgat (13) ‘unvānı vardır.

(14) **Burc** – Nūcūmuñ esāmī ve derecāt ve semtini olaylıqla bilip (15) hāırda tutmak için ehl-i hey’etcū semāda olan yıldız yığınlarının her birini (16) bir

ḥayvān vesā'ireye beñzederek filān ü falān burcu demişler ve bu beñzediş (17) bir yığının şamil olduğu irili ufaqlı yıldızların beynlerini ḥuṭūṭ-ı müstaḳīme ile (18) vaşl ederek ḥāşıl ettiği şekle göre yapmışlar ve müteḳaddimīnīn kırk sekiz kadar (19) çıkarabildikleri burcu müte'aḥḥirīn yüz on sekize iblāğ eylemişlerdir. (20) (Mıntıḳatü'l-burūc) için mıntıḳa kelimesine nazar buyrula.

(21) **Berd-** İdrīs 'aleyhi's-selāmın pederi ve (Mühelā'īl)'in oğludur. (22) Vefāt efen eḥibbāsını unutmamak için şüretlerini yapıp 'ibādetḥānelere (23) aşmak uşūlü bunuñ zamānında zuhūr etdiğini ve ba'd-ı zamān uşūl-i mezkūre (24) put-perestliği netice verdigini ba'zı tevārīḥ yazıyor.

[86] BürdeNehri – Şām-ı Şerīf'in yedi sâ'at ba'd-ı ğarbīsinde (2) (Zeydānī) nām ḳarye civārında kā'in bir menba'dan zuhūr ile (Sevḳ-i Vādī-i Bürde) (3) nāmıyla şehir-i teş'ār ve leṭāfet-i mevḳ'iyeye ve vaz'ıyyet-i tabī'ıyyesi ḥayretefzā-yı 'uḳūl (4) zevīyyü'l-ebşār bir mevḳi'-i dil-güşāfan mürūr ederek takrīben üç sâ'at miḳdārı yol (5) kesdikden sonra ('Aynü'l-Fıce) nām ḳaryeye ve orada 'Aynü'l-Fıce nāmıyla benām (6) pıñardan ben'ān eyleyen ve kendisiniñ hemān iki üç mişli cesāmetde bulunan bir şu (7) ile birleşerek (Besmiye) (Cedīde) (İlhāme) ḳaryelerinden (Demr) ḳaryesine (8) vāşıl olur. Nehr-i mezkūr gerçi ḳarye-i mezbūreden sonra şehriñ müte'addid (9) bāğ ve bāğçelerini şulayarak nef-i Şām-ı Şerīfe dāḥil olur ise de ancak (10) duḥūlünden bir sâ'at evvelce yekdiglerine birer çārīk ba'd ve mesāfede ve birtakım (11) mevāḳi'-i muḥtelifede mihre-i mühendisīn kār-āferīnī i'cāb eder şüretde altı kola (12) taḳsīm olunmuşdur. Anlardan birincisi (Yezīd Şuyu)dur ki mecrāsını Demr (13) ḳaryesi önünden alarak (Şāliḥa-i Fevḳānī)ye ve (Ḥāret'ül-ekrād)derünundan (14) ba'dü'l-mürūr (Ḳabūn) ḳaryesi civārında ana şuyu olan Bürde Nehri'ne manşıb (15) olur. İkincisi (Tūrā) şu'besidir ki Demr'en bir çārīk mesāfede vāḳı' (16) (Muşūl) nām aḥşab köprü önünden ayrılarak Şām-ı Şerīf'in (Sevḳ-i (17) Sārūca) ḳemeniyle daha ba'zı mevāḳi' ve muḥallātı isḳā eder. Üçüncüsü (Ḳanvān) (18) şuyu olup bu da cesr-i mezkūrdan bir çārīk mesāfede vāḳı' bir maḥallden ba'dü'l-(19)infirāz Ḳanvān ḳemeniyle meydān-ı taḥtānīyi ve Şāğūr ḳemeniyle Ḥıristiyān maḥallesini isḳā (20) eyler. Dördüncüsü (Dīrānī) şuyudur ki Demr ḳaryesiyle (Rübūh) Boğazı nām mevḳi' (21)-i laṭīf arasında ayrıldıḳdan sonra Şām'ın cihet-i cenūbīsinde kā'in (Ḳadem-i Şerīf) (22) nām maḥalle dāḥil olup burada iki kısma ayrılarak biriyle meydān-ı Fevḳānī'yi ve diğeriyle (23) (Dārye) ḳaryesini irvā eder. Beşincisi Bānyās (Benī İlyās) şuyudur ki bu da (24) Şām'a bir çārīk mesāfede bulunan Mārū'z-zıkr-i Rübāh Boğazı'nda ayrılarak Şām-ı Şerīf-i (25) Mekteb-i İ'dādīsī

dāhilinden bi'l-mürür Şām'ın maḥāll ü mevāki' 'adidesini iskā eyler. (26)Altıncısı ('Akraba) şuyu olup bu da (Merce) ya'ni (Gök Meydāni) nām (27) mevki'-i müferreh civārında ve postahāne dā'iresi pīşgāhında ayrılır ki buña Şām'ın (28) miyāh-ı müsta'melesi döküldüğü cihetle şuyu bāğçe şulamağdan başka işe yaramaz [87] Ba'dehu mezkūr şuların cümlesi Şām'ın cihet-i şarkisinde kā'in Bābü'l-İslām nām (2) maḥallenin hemān yarım sā'at ilerisinde bir maḥallde birleşip (Heycāne) bahīresine (3) dökülür.

(4) **Berdī** - yāhūd bāniñ kesriyle (Bers) – Bir nev'i sāz ya'ni ḥaşır (5) otu ki eski zamānda iç ḡabuğundan kāğıd yerine müsta'mel bir metā' ittiḥāz olunur (6) idi. Buña Yunāniler (Papurüs) derler. Papirüs kelimesine nazār buyrula.

(7) **Berzah** - Coğrafiyün 'inde iki kıt'a-i arāziyi birbirine vaşl (8) eden darca ḡaraya denilir ki Türkçede dil ta'bır olunur. Avrupa (9) kıt'asında üç 'aded berzah olup biri İsveç ve Norveç şebh-i ceziresini Rusya (10) memāligiyle birleşdiren (Laponya) berzahı ve beri Mora şebh-i ceziresini Rūmili (11) kıt'asına vaşl eden (Ḳorint) berzahı ve biri daḡı Ḳırım şebh-i ceziresini Rusya (12) memāligine vaşl eden (Perokop) nām diger (Urḡapu) berzahıdır. Ḳanalın Afriḡa (13) kıt'asını Asya kıt'asına vaşl eden Süveyş berzahı daḡı var ise de ḡüşādıyla (14) fesh olunmuş ve Amerika-yı şimālī ile cenūbī beyninde olan (Panāma) berzahı daḡı (15) ḡanal ḡüşādıyla fesh olunmak üzere bulunmuşdur. Lisān-ı şer'-i şerifde mevt ile (16) ḡaşr arasındaki zamāna daḡı berzah derler.

(17) **Prizren** – Rūmili'nde Manastır vilāyetine mülḡaḡ bir sancāḡ merkezidir. (18) Bu şehir İşḡodra'da bahre manşib olan (Aḡdiren) Nehri'niñ cihet-i şarkisinde (19) ve bir buçuk sā'at ba'dında vāḡı' olup bināları ḡabaḡa ḡabaḡa inşā olunduğundan (20) manzarası ḡāyet güzeldir ve ahālisi on beş yigirmi biñ rāddesinde ve cevāmi' (21) ve mesācid ve medāris ve mekātibi muntazam şürettedir. Mü'ellif türbesi demekle (22) meşhūr olan maḡall ve üstünde mü'ellif-i mūmāileyhiñ ve ḡazısının ayağı izi (23) görülen bir büyük ḡaş ziyāretḡāhdır ve bundan başka şehrin bir sā'at ḡāricinde (24) ve (Zivek) ḡaryesi ḡurbunda mevcūd olan ve on beş kişi kucaḡlayamadığı (25) cihetle dünyāda āḡacların en büyüğü i'tikād olunan ve üzerinden bir nev'i şu [88] aḡmaḡda bulunan ḡınar āḡacı şāyān-ı temāşādır. Bu āḡac Ḳristiyānlar nezdinde ḡāyet (2) muḡaddes ḡutulup dā'imā ziyāret olunmaḡda ve aḡan şuyundan alınıp içilmektedir. (3) Prizren ḡaşabası ḡāricinde görülen enbiye-i 'atīḡa enḡāzı vāḡtiyle şehrin orada (4) olduḡu zann etdirir.

(5) Prizren'i muqaddemā bir aralık Avusturyalılar zabt etdiyse de Köprülüzāde Muştafā (6) Pāşā (M 1689 ve H 1101) tārīhinde Priştine ve şehr-i Kūy'ı ve Niş ve Semendre (7) kal'alarıyla berāber yine istirdāda muvaffaq oldu. Burada timürcilik hayli ileri (8) gitmiş ve a'lā eslehe i'māl olunmakta bulunmuştur.

(9) **Bersebay** – Mülük-ı Çerākise-i Mışriyye tarafından Yemen serdārı (10) bulunan zātın ismidir. (M 1517 ve H 923) tārīhinde Mışır Sulţān Selīm (11) Hān-ı evvel Hāzretleri tarafından zabt olunduğda serdār-ı mūmāileyh derhāl (12) pādīşāh-ı müşārünileyhe 'arz-ı inkiyād ve itā'at etdigine binā'en vefātına kadar me'mūriyyetinde (13) ibkā edilmiş ve vefātı 'aķībinde taraf-ı Devlet-i 'Aliyye'den ilk me'mūr olmağ üzere (14) Yemen vāliligine (El-Hāzrem) diyü telķīb olunan (Emīr İskender) gönderilip (15) nām nāmī-i Selīm Hān'ı huţbede kırā'at etdirilmiş idi.

(16) **Perspedi** - Fāristān demektir.

(17) **Persburg** – Macaristan'ın bilād-ı meşhūresindedir. Burası (18) eski Macar krallığının pāy-ı tahtı idi. Tuna üzerinde ve Avusturya arşidüklüğü (19) hūdūdu kırbunda ve (Budin) kal'asının yüz doksan beş Viyana'nın altmış (20) altı kilometre ba'dındadır ve nüfūs-ı mevcūdesi kırk beş bin rāddesindedir.

(21) **Berslu** – Prusya devleti memāligi dāhilinde envā'-ı me'ādin ve ormanlar (22) ile meşhūr (Silizya) vilāyetinin kürsisi ve devlet-i müşārünileyhānın üçüncü [89] derecede pāy-ı tahtıdır ve nüfūsü iki yüz sekiz bin rāddesinde ve enbiyesinin (2) ziyneti derece-i fevkā'l-gāyededir.

(3) **Berse** - Cemāhīr-i Yunāniyye'den (Argolis) kralı (Akrisyus)'un (4) oğludur. Bunun hīn-i vilādetinde babasının kātili olacağını gūyā hātif-i ğayb (5) haber verdiğinden babası bīçāreyi bir şandık derūnuna vaz'la deñize bırağır (6) ve şandık şuyun yüzünde gezer iken birisi bulup derūnundaki çocuğu bāğrına (7) başarak büyüdür. Bir gün çocuk babasının pāy-ı tahtına gidip ešnā-yı mübāzere (8) ve müsābakada bilmeyerek babasını öldürür ve bu pehlüvānlığı sāyesinde krallığa intihāb (9) olunur. (Bu söz hātif-i ğayb dedikleri vech ve hayāle bir ehemmiyet vermek için (10) ol vaķtın papasları tarafından uydurulmuş bir şey' olduğuna ne)

şübhe. (11) (Misini) şehriniñ işbu Berse zamānında yapılmış idügi tevārīhde muqayyedir.

(12) **Prusya** – İtalya’da Lombardiya eyāletinde müte’addid esleḥe fabriķalarını (13) otuz doķuz biñ nüfusu ḥāvī ve istiḥkāmāt-ı cesīme-i fevķa’l-’āde ile müstahkem (14) bir şehirdir.

(15) **Bers** – Ketan yaprağından ma’mül bir nev’i keyf ma’cūnu yāḥūd (16) keyf için isti’māl olunur afyonlu şurūb. Bu ma’cūn muqaddemā ekşerī (17) ḳahve dükkānlarında ocağıñ yanbaşında turur ve ḳahveci alışmış olan müşterilerine (18) bir mablaḳ verip arķası şıra ḳahveyi yetiştirir idi.

(19) **Priştine** – Rūmili’nde Ḳoşova vilāyetiniñ merkezi olan şehirdir. (20) Bu şehir Sulṫān Murād-ı evvel ve şānī ḥazerātınıñ (M 1388 ve H 791) (21) ve (M 1448 ve H 852) tāriḥlerinde muḥārebe etdikleri meşhūr Ḳoşova şahrā-yı (22) vesī’asınıñ cihet-i şimālīsinde bir yamacında vāķı’ olduğundan manzarası ḡāyet (23) laṫıfdır. Ahālisi on iki biñ rāddesindedir. Sulṫān Murād-ı evvel-i şehīd (24) ḥazretleriniñ ve sancaḳdārı Ġāzī Mestān Aġa’nıñ ḥāric-i şehirde ve ḳaşabanıñ yarım (25) ve bir sā’at ba’dlarında olan türbeleri ziyāretgāh-ı ḥāşş ü ’avāmdır ve derūn-ı [90] ḳaşabada on üç cāmi’ bir medrese ve müte’addid mekātib mevcūd olup bu (2) cāmi’lerden ikisi Sulṫān-ı müşārünileyh ile Sulṫān Meḥemmed-i şānī Ḥazretleri’niñdir. (3) Ve ’aşr-ı aḥīrde Şırlular’ı terbiyeye me’mūr olan Priştineli meşhūr (Mālik (4) Pāşā)’nıñ türbesi daḫı ḳaşaba derūnundadır. Niş ḥāricinde olan (5) (Kele Ḳule)sini pāşā-yı mūmāileyh yapırmış idi. (Sulṫān Murād-ı evvel (6) ve şānī kelimelerine daḫı mūrāca’at buyrula.

(7) **Berġaman** – Avrupa kimyāgerlerinden bir meşhūr zātdır. Aşlı (8) İsvecli olup (M 1784 ve H 1199) tāriḥinde vefāt eylemişdir. Ecsām-ı (9) ma’deniyyeniñ terkībāt-ı kimyeviyyesini tedḳīke dā’ir ba’zı esās ve vaż’ eden ve māyi’āt (10) ḳristalleriniñ eşkāl-i hendesiyye-i mütenevvi’esini ibtidā nazar-ı diḳḳate alan ve (Mevlidü’l-mā’ (11) kibriyyeti) ve (Ḥāms-ı faḥmī)yi keşf eden ve teşdid-i ḥarāret-i nār için (12) Fransızca (Şalimu) ve Fārsīce (Dehendüm) dedikleri ince boru ile üfleme (13) uşulünü bulan budur. Timürün taḥlīli ve arzıñ aḥvāl-i tabī’esini ve me’ādiniñ (14) ba’zı keyfiyyātı ḥaḳḳında daḫı kitābları vardır.

(15) **Berġama** – Aydın vilāyeti dāḫilinde Maġnisa sancaġına mülḥaḳ bir ḳazā (16) merkezidir. Burası (Ḥ 5311) tāriḥinde ya’ni milādıñ iki yüz seksen (17)

üç sene muqaddemide (Perğam) hükümdarlarından Tuvaş'ı (Fileter) nām kimse ma'rifetiyle (18) inşā olunup birçok zamān hükümdārān-ı mūmāileyhiñ maqarr-ı idāresi oldu. (19) ve soñra mülkleri Roma Devleti'ne intikāl etdi. Buraları daha evvel 'Acemler'de (20) ve Yunāniler'de imiş.

(21) **Burgos** – Lisān-ı Yunānī'de kule ma'nāsınadır ve zebān-zedi (Burgaz)'dır. (22) Çatalca sancagında vākı' şu yolu nāhiyesiniñ merkezine (Şu Burgosu) (23) ve Çekmece'ye tābi' bir kıyeye (Kum Burgosu) ve Mudanya'ya tābi' bir nāhiyeye (24) (Taş Burgosu) ve Tekfūr Dağı'na merbūṭ bir nāhiyeye (Lüle Burgosu) [91] ve Dimetoka'ya tābi' bir kıyeye (Kuleli Burgosu) ve Eslemiyeye'ye tābi' bir kazā merkezine (2) (Ahyolu Burgosu) derler.

(3) **Berk** - Seyyāl elekriki ile mahmūl bulutlardan hāşıl olan (4) şerāre-i elektirikiyeniñ gözleri kıamaşdırırcasına görülen parıldısıdır. (5) Şerāre-i mezbūre arza yakīn havā ṭabaqalarında beyāz ve gāyet irtifā'da havā-yı (6) nesīmi rakīk olduğundan mora kıarīb görölür ve leme'an berk-ı ḥaṭṭ münkesir (7) şeklinde vuḳū' bulduğunda gāyet mazī-i müşāhede olunur ve bir cism-i müste'aliñ (8) def'eten parlaması gibi serī' vuḳū' bulduğunda fevka'l-ufk her taraf pūr-ziyā (9) ve arza inmeksiz dāhil-i şehābda maḥv olur ve (Berk-i hār) denilen bir nev'i (10) berk daḥı ekşeriyā yaz giceleri hevā açık iken vuḳū' bulur ki hīç bir gümgüme (11) ve gürlütü işidilmeksizin taḥtū'l-ufk vākı' olan leme'an berkiñ 'aksi olmak (12) üzere görölür ve ba'zı girüyü's-şekl bir nev'i berk daḥı olur ki bu berk (13) saḥ-ı arza nüzül etdiği eşnāda ziyāsı on şāniye kadar sürer. İşbu berklenden (14) üç evvelikeriñ müddet-i devāmları hemān bir şāniyeniñ bir milyon kısmından bir kısmı olmak (15) üzere erbāb-ı fenn taraflarından keşf ü taḥmīn olunmuşdur.

(16) **Berkük** - Mülük-ı Çerākise-i Mışriyye'niñ birincisi olan Sultān (17) Mülkü'z-Zāhir'iñ laqabıdır. Fi'l-aşl Gulāmān-ı Çerākise'den olduğu ḥālede (18) işbāt-ı liyākat ve şecā'atle kaṭ'-ı merātib ü taḥşil-i nüfūz ederek mülük-ı Etrāk (19)-ı Mışriyye'den Şağīr (Şāliḥ)'iñ atabegi olmuş idi. (M 1383 ve H 785) (20) tāriḥinde zühür eden iḥtilāl şağīr-i mūmāileyhiñ ḥal'iyile mülük-ı Etrāk'iñ (21) inkirāzını netice verdikde mūmāileyh meclūbu olan ekşer ümerā-yı Mışriyye'niñ (22) intihābıyla taḥt-ı Mışır'a oturdu ve pek güzel idāre edip Mışır'da ḥayli (23) aşār vücūda getidi ve Devlet-i 'Aliyye ile gāyet hoş geçindi ve İskenderiyye'de (24) Frenkler'le etdiği muḥārebeyi kıazanıp 16 kıṭ'a ḥarb sefīnelerini zabṭ eyledi. (25) ve Timurleng ile etdiği muḥārebeye mağlūb olup fakat Timur'uñ Şām'da olan (26) 'askerini def'e muvaffak oldu ve (M 1398 ve H 801) tāriḥinde ziyādece bal

[92] yediginden ağzının tadı kaçıp ya'ni hastalanıp vefât eyledi. (2) İşbu mülük-1 Çerâkise târîh-i mezbûrdan i'tibâren yüz otuz sekiz sene devâm (3) etmiş ve Sultân Selîm Hâzretleri Mısır'ı bunlardan almıştır.

(4) **Barğa** - yâhûd (Bârğe) – Afriqa-yı şimâlîde ve Binğâzî vilâyeti (5) dâhilinde ve sâhil-i bahrde bir küçük kaşabadır. Bu nâm Ura sevâhil (6) ve arâzisine ve şehr-i mezbûruñ bulunduğu körfezde dağı verilmiştir. Barğa (7) ve Binğâzî ve havâlîsini (M 642 ve H 22) târîhinde ('Amrû bin El-'Âşş) (8) feth etdi lâkin ahâlîsi denilen hayme-nişin Berberîler'in hâl-i bedeviyetden (9) kurtulamaması ve oralarda birkaç kere büyük muqâtilât vukû'a gelmesi ve mu'ahharan (10) dağı nazâr-ı i'tinâyâ alınamaması o münbit ovaları gayr-ı mezrû' bir çöl hâline (11) getirdi. Bu vilâyetiñ arâzîsi oldukça mahşûdârdır ki hubûbat-ı (12) zira' için uzun uzadıya çift sürmege hâcet görülmez ve mevcûd olan (13) hudâyî nâbit zeytin eşcârının miqdârı tahmîn kabûl etmez. Ve bir milyon ahâlî (14) iskân edilmiş olsa hîç biri zarûret çekmez.

(15) **Perkârü'n-nisbe** – Pirinç veyâ fil dışından ma'mûl ve sâkîni hâvî (16) bir âlet olup iki tarafında mersûm hutût ve taqsîmât vâsıtasıyla bir hatt-ı (17) müstakîminî murâd olunan aqsâm-ı mütesâviyyesinden bir kısmının ahzı ve hutût-ı ma'lûme-i (18) mefrûza ile mütenâsib aqsâma taqsîmi ve herkanğı bir şekle meşâhbih şekl-i âhir-i (19) resmî ve niş katrâ ma'lûm olan bir dâ'ire dâhiline mersûm eşkâl-i muntazamadan (20) herkanğı bir şekliñ zul'-i vâhidini bulmak ve bir cism-i muntazamın eşnâf ve eczâsına (21) müsâvî cism-i âhir-i resm etmek mişillü hutût ve suţûh ve ecsâma dâ'ire hayli (22) mesâ'il bi's-suhûle hâll edildiginden âlet-i mezkûreden her bir üstünc taqımında (23) bir 'adedi bulunur.

(24) **Bereketü's-set** - Mısır hükümdârân-ı İslâmiyyesi'nden Sultân Mülk-i (25) Eşref'in vâlidesidir. (Ümmü's-sultân) 'unvânıyla ve gâyet ihtîşâm ve tecemmülât [93] ile şöhrat bulmuş bir hâtûn idi hattâ (M 1368 ve H 770) târîhinde (2) Hacc-ı Şerîf'e giderken pek büyük külfetler ihtiyât edip her dürlü nefâ'is-i (3) me'külâtdan fazla ekli mu'tâd olan e'tame-i huşreviyyeniñ tâzeden tâzeye (4) pişirilip kurtarılması için lâyû'ad develer üzerinde sebzeler ekili toprak (5) sâksılar ve tahta şandıklar ve südü alınmak ve yoğurdu yapılmak için birçok (6) inekler ve koyunlar götürmüş ve ba'de'l-hacc yine bu şüretde 'avdet eylemiştir. Müşârün(7)ileyhâ hayrât ü hasenâtı sever bir hâtûn olmağla pek çok âşâr-ı hayriyye binâ eyledi. (8) Ve Hacc'dan 'avdetiniñ yedinci senesinde vefât edip binâ eylediği (Medrese-i Ümmü's-(9) Sultân)'a defn olundu.

(10) **Berke** – Deşt-i Kıpçak'da hükümrân olan bir pâdişâhın ismidir. (11) Bu münâsebetle deşt-i mezbûra deşt-i Berke dağı derler idi. Vakıtle pâdişâh-ı müşârünileyh (12) ile zîr-i destânı kâmilen püt-perest ilen tevfiğ-i seccânî ile cümle-i İslâm'ı kabûl (13) etmiş ve müşârünileyh etrâf-ı memâlikde olan meşâhîr-i 'ulemâ-i İslâmiyye'yi ve Volga Nehri (14) şu'ubâtından (Senglâ) nâm ırmağ üzerinde te'sîs etdiği (Sarây) nâm pâ-yi tahtına (15) da'vet edip 'ulûm-ı nâfi'a-i dîniyyeyi neşr ettirmiş ve kendi de kemâl-i 'adâletle icrâ-yı (16) hükümet eylemiş olduğundan deşt-i mezbûr karâ ve kaşabât-ı ma'mûre ile doldu. (17)Ve pâ-yi taht-ı mezkûr dağı (Hâfîze'd-dîn) Ğabrâzî ve (Ağmed) Cündî gibi 'ulemâ-i (18) 'azâmîn şeref-ğudûmleriyle reşk-âver-i memâlik-i İslâm oldu ise de hayfâ ki altmış (19) üç sene sonra Timûr-ı mağhûrûn oralara dağı pâ-yi endâz ta'addî olmasıyla bi'l-küllîyye (20) harâb u vîrân ve ahâlîsi perâkende vü perîşân kalmış ve şimdiki hâlde (Ejderhân) (21) şehrinde başka bir eşer-i 'imâret görülmemekte bulunmuştur.

(22) **Berki** – Aydın vilâyetine tâbi İzmir sancığı dâhilinde ve Tire Ovası'nın (23) cihet-i ğarbisinde bir nâhiye merkezidir. Bu şehir sel ağzında dereli tepeli ve ğayr-ı (24) muntazam bir mahllde ise de arâzîsi ğâyet münbit ve mahşûldârdır ve (Târîkat-ı (25) Muhammediyye) ve (Mu'adilü's-Şalât) ve (Nürü'l-ihyâ) şâhibi Muhammed Efendi buralıdır. [94] ve kabri şehriñ hâricinde bir tepe üstündedir. Mümâileyh (M 1513 ve H 981) (2) târîhinde vefât eyledi.

(3) **Berkyaruğ** - Melikşâh-ı Selçûkî'nin oğludur ve mahlaşî Rükne'd(4)-devle'dir. Pederi (M 1092 ve H 485) târîhinde vefât eyledikde diğeri (5) oğlu şabî (Nâşire'd-dîn) tahta çıkarıldıysa da İsfahân'da bulunan ümerâ işbu (6) (Berkyaruğ)'a bî'at etdiklerinden umerâ ve ahâlî beynine teferrûke düşdü ve bir aralık (7) Nâşir'ın vâlidisiniñte'şîr-i nüfûzuyla Berkyaruğ hal' ve habs olunduysa da mu'ahharan (8) yine iclâs olundu ve bu teferrûke ve ihtilâl tamâm bir seneden ziyâde sürdü.

(9)Müteveffâ Melikşâh vefâtından bir hafta evvel Bâğdâd halîfesi (Muğtedî Billâh)'a Bâğdâd'dan (10) çekilsün gitsün artık gelüb ben oturacağım diyü haber göndermiş ve bîçâre (11) Muğtedî zâten dağı bir nüfûzu olmadığından tahtını terke muvâfağat edip bir hafta (12) müsâ'ade almış ve hâzırlanmağda bulunmuş idi. Halîfe-i müşârünileyhiñBâğdâd'dan (13) çıkacağına bir gün kala Melikşâh'ın vefâtı haberi geldiği gibi yine tahtına mâlik (14) oldu ve herkes bu teşâdüfü Muğtedî'nin kerâmetine verdi. Berkyaruğ zamân-ı (15) saltanatında

Māverā'ü'n-nehr'de zuhūr eden zālīm-i meşhūr Argoni ahz u katl edip (16) 'ibādullāhı şerrinden hālāş eyledi ve ordusunda ve memālik-i maħrūsasında olan (17) Bātıniler'in kafflesini kılıçdan geçirdi ve 'ākıbet (M 1104 ve H 498) tārīhinde (18) meslūlen vefāt edip bātında saltanat-ı zāhiriyyeniñ de hūkmü olduđını añladı.

(19) **Perloğanda** - Konya vilāyeti dāhiline vākı' (Hādım) Kaşabası'nıñ (20) nām-ı digeridir. Yāhūd Bozkır kaşabası dāhiline bir kaşabadır.

(21) **Berlin** – Prusya Devleti'niñ pāy-ı tahtıdır. Bu şehir Paris'in şimāl-i (22) şarkīsinde ve sekiz yüz doksın kilometro ba'dında ve (Sepre) Irmağı kenārında (23) ve kumluk bir saħrā üzerinde vākı' Brandburg eyāletiniñ merkezi olarak bir milyon (24) doksın biñ nüfusu cāmi'dir ve derūnunda otuz dōrt cesr ve dōkuz haştaħāne (25) ve birisi Katolik olmak üzere yigirmi bir kilise ve ikinci (Frederik) ile [95] (Şiller)'in heykelleri ve kral sarāy ve kaşları ve müt'e addid mektebler ve ta'limħāneler (2) ve müze ve raşadħāneler ve her dürlü 'ulūm ve şānāyi' için cem'iyetler vardır ve çuka (3) ve porselen ve tentene ve sīm ü zer serid ve akmışe-i harīriyye ve katine ve sāt vesā'ir (4) i' māl olunmaħdadır.

(5) (Berlin) şehri (M 1142 ve H 537) tārīhinde Hamburg Marğridi Ursi (6) (Alber) ma'rifetiyle te'sis olunup (M 1495 ve H 901) tārīhindenberi (7) Marğravlar ikāmet etmiş ve ol vaħt ahālisi on biñ nüfūsdan 'ibāret (8) olduğu ħālde soħra ya'ni (M 1650 ve H 1061) tārīhinde büyük Hersek (9) (Frederik) kilyum zamānında kesb-i ehemmiyyet eylemişdir.

(10) (Berlin) şehrini (M 1757 ve H 1171) tārīhinde Avusturyalılar üç sene (11) soħra Rusyalılar ve kırk altı sene soħra Fransızlar istilā edip yine istirdād (12) olundu.

(13) **Perm** – Rusya eyālet-i şarkīsinden biridir ve merkez-i idāresi (14) eyāletiniñ nāmına mensūb olan (Perm) şehridir. Şehr-i mezbūr muħaddemā bir karyecik (15) iken (M 1723 ve H 1136) tārīhinde civārında ğāyet zengīn bir bakır ma'deni (16) keşf olunduđu cihetle fevka'l-'āde bir sür'atle kesb-i cesāmet edip vilāyet (17) merkezi ittihāz olundu.

(18) **Berm** - yāhūd (Bremen) - Müttefiķa-i Almanya'ya dāhil bir cumhūriyyetiñ (19) ismidir ve merkez-i idāresi olan ve yine bu nāmla ma'rūf bulunan şehir (Vezer) (20) Nehri üzerinde seksen biñ nüfusu cāmi' ve ticāretgāh bir

şehir-i şehîr olup (21) tütün ve sigarası meşhûrdur ve ticâreti serbestdir. Hey'et-i 'ulemâsından (22) (Olbris) burada dünyâya geldi.

(23) **Berman** – Hind-i Çinî yâhûd Hind-i şarkî nîm-cezîresinde bir hükûmetdir. (24) Yerli ahâlîsi tarafından (Berma) denilir ve hudûdu şimâlen Tibet ve şarken Çin (25) ve ğarben (Arafen) ve cenûben Bengale Körfezi'dir ve vüs'ati tûlen iki biñ ve 'arzen (26) beş yüz kilometrodur ve 'umûmen nüfûsu sekiz milyon tahmîn olunmaktadır ve mağarr-ı [96] idâresi İravadi Nehri üzerinde mebnî (Mandela) Şehri olup (Amarapora) (2) ve ('Ave) şehirleri dağı memâlik-i meşhûresindedir ve şehir-i mezbûr ahâlîsiniñsülûsü (3) İslâm olup altmış 'aded cevâmî'-i şerîfeleri vardır. Hâṭbe nâm hilâfet-i (4) muḳaddeseye okunur ve Müslümânlar'a (Zeper Pādî) denilir. Berman hükûmeti (5) (M 1753 ve H 1167) târîhinde İngilizler'e karşı istiḳlâlini i'âdeye muvaffâk (6) olduysa da (1826 ve 1853 M) târîhlerinde vuḳû' bulan muhârebât netîcesinde (7) bir miḳdâr arâzî i'tâsına mecbûr oldular ve İngilizler bu aldıkları arâzîye (8) (İngiliz Berman'ı) tesmiye eylediler. Hâlen ikide birde uğraşmaktadırlar. Berman'da (9) olan (Ḳayyum) nâm ma'bed-i kadîm şâyân-ı temâşâ bir eṣer-i 'acîbdir.

(10) **Bermekî** - İbtidâ-yı devlet-i 'Abbâsiyye'de mütetâbi'an rütbe-i şadâreti (11) iḫrâz edip fevḳa'l-ġâyet nüfûza mâlik olan ve anlara mûte'allîḳ bulunan zevâtîñ (12) şöhetidir ve birincileri Ḥorâsân vilâyeti eṣrâfından (Bermek) nâmında bir kimseniñ (13) oğlu (Ḥâlid)'dir. İşbu hâlde devlet-i 'Abbâsiyye'yi teşkîl uğurunda pek çok (14) ḥidmeti sebḳat eyledigine binâ'en devlet-i müşârünileyhânîñ birinci ḥalîfesi (Ebû (15) el-'Abbâsü's-Seffâh) mûmâileyhi kendisine şadr-ı a'zam etdi ve ḥalefi (Ebû (16) (Ca'ferü'l-Manşûr) ibḳâ ve istiḥdâm eyledi. Mu'aḫḫaran (Hârünü'r-Reşîd) dağı (17) mûmâileyhiñ oğlu olan ve ḥâl-i şabâvetinde kendisiniñ ḥâcesi bulunan (18) (Yaḫyâ) Bermekî'yi ve bir müddet soñta Yaḫyâ'nîñ oğlu (Fazl)'ı ve mûte'ākıben (19) diğeri oğlu meşhûr (Ca'fer Bermekî)'yi maḳâm-ı şadârete getirdi lâkin (20) bunlarıñ giderek beyne'l-'avâm ü ve'l-ḥavâş şeref ü şöhetleri tezâyüd ve nüfûzları ḥadd-i (21) i'tidâli tecävüz eylediginden Hârünü'r-Reşîd ba'zı evhâma tâbi' olarak (22) ḥaccdan 'avdetinde Ca'fer Bermekî'yi Anbâr Ḳaşabası'nda ve ber-ḫayât olan pederi (23) Yaḫyâ'yı ve Ca'fer'in ḳarındaşı Fazl'ı (Ruḳḳa) Zindanı'nda i'dâm etdirip merâḳdan (24) ḳurtuldu.

(25) Bu vuḳû'ât (M 802 ve 187 yâhûd H 189) târîhinde olmuş ve me'mûrîñ-i (26) devlet içinde mûmâileyhime mûte'allîḳ ne ḳadar adam var ise

cümlesi tard (27) ve hâneleri hedm ve malları müşâdere olunmuş ve nâmlarınıñ kâle alınması kaç'iyen [97] edilmişdir. Bermekîler'in cedd-i a'lâsı olan merkûm (Bermek)'in Belh (2) diyârından olduğu ve Mecûsiyyü'l-aşl olup vaktiyle bir âteşgede hizmetinde (3) bulunduğu ve oğlu şoñradan İslâm'a geldiği dañı ba'zı tevârîhde muharrerdir.

(4) **Birmingham** – İngiltere'niñ BritanyaAğası üzerinde ve Lidas (5) Kontluğu dâhilinde üç yüz kırık nüfûsu hâvî gâyet ma'mûr ve cesîm bir (6) şehrdir ve eslehe vesâ'ir ma'mûlât-ı hadîdiyyesi pek maqbûl ve meşhûrdur.

(7) **Bern** – Haluti'niñhey'et-i ittihâdiyyesi denilen İsviçre (8) cumhûriyyetiniñ merkez-i idâresidir. Şehr-i mezkûr Paris'in (425) kilometro (9) şark-ı cenûbîsinde ve Cenova şehriniñ (125) kilometro şark-ı şimâlîsinde (10) vâkı' ve (Ar) Nehri üzerinde ve kâ'in ve muntazam ve ma'mûr bir maħalldir ve sekinesi (11) otuz altı biñ nüfûsdan 'ibâret olup derûnunda bir hayli sâ'at fabrikaları (12) vardır. Tâib-i meşhûr (Haler) buradan neş'et eyledi.

(13) **Bern** – Avusturya Devleti memâliginden (Moravya) Marğaravlağan'in (14) merkez-i idâresidir. Nüfûs-ı mevcûdesi altmış biñ râddesindedir. (15) ve Çuka mensûvâtı gâyet maqbûldür ve (Olmuç) ve (Ağlu) kal'alari (16) mevâki'-i meşhûresindendir.

(17) **Peru** - Amerika-yı cenûbîniñ cihet-i ğarbîsinde bir cumhûriyyettir. (18) Bu cumhûriyyetiñ mutaşarrıf olduğu memâlik (M 1531 ve H 938) târihinde (19) İspanyalı Ceneral (Pezaz) ma'rifetiyle zabt olunup (M 1820 ve H 1236) (20) târihine kadar İspanyollar'in taht-ı idâresinde kaldı ve andan şoñra ahâlîniñ (21) ikdâm ve ğayretiyle yine istiklâlîni i'ade eyledi. Peru Cumhûriyyeti'niñ merkez-i (22) idâresi yüz altmış biñ nüfûsu hâvî olan (Lima) şehridir ve 'umûm (23) nüfûsu üç milyon elli biñ râddesindedir.

(24) Bu kıt'ada pek çok hareket-i arz olur. Buña sebep dañı (And) silsile-i [98] cenûbîsi üzerinde vâkı' olan (Arakeypa) ve (Pişenşa) yanardağlarınıñ (2) araşıra şiddetle feverâna başlamalarıdır. (Hükûmet) kelimesine dañı mürâca'at (3) buyrula.

(4) **Perubos** – Roma imparatorlarından bir meşhûr zâtdır. Bunuñ Roma (5) Devleti'ne pek çok hizmeti sebkat etdi ve Avrupa'ya hücum eden (Ğol) (6) ve Cerman tâ'ife-i vahşiyyesini Tuna'nıñ yukarılarında ve Mışır'a müstavli olan (7)

Habeşiler'i Mısır-ı 'ulyāda ve (Sarmat)larıñ yüz biñ nüfûsunu Roma civārında (8) ve (Frank)ları Bahr-i Siyāh sâhilinde muzmañil eyledi ve (M 282) târihinde (9) zuhûr eden bir ihtilâlde katl olunup şemâtet-i dünyâdan kurtuldu.

(10) **Protestan** – Avrupa hükemâsından meşhûr (Luter)'iñ Kâtolikler'e (11) karşı (M 1560 ve H 927) târihinde ihdâseylediği mezhebiñ ismidir. (12) Bu mezhebiñ aşhâbı ibtidâ (Luteryen) nâmiyla şöhret bulup (M 1529 (13) ve H 937) târihinde Almanya'da teşekkül eden ikinci (Espir) cem'iyetiniñ kendi (14) i'tikâdları 'aleyhindeki kararını protesto etdikleri için Protestan nâminı (15) almışlar ve giderek i'tikâd kelimesinde muharrer olduğu üzere on beş şu'beye (16) münkasım olmuşlardır. Lâkin işbu Protestanlık mezheb-i resmî hükümüne girinceye (17) kadar Kâtolikler'le çok rekâbet ve mukâteleleri vukû' buldu ve bir müddet (18) Protestanlar Kâtolikler'iñ mağlûbu olup bir müddet dahı Protestanlar Kâtolikler'le (19) uğraşdığından iki taraftan milyonlarla nüfûs âhirete gitdi ve bu ihtilâf (20) ve iddi'ânıñ encâmı umûr-ı cismâniyece dahı büyük netîceler göstereceğini mülâhaza (21) eden Avrupa hükümdârları hayli zamân halecâna düşüp def'i-i esbâbına (22) teşebbüs etdi ve (M 1572 ve H 980) târihinde Fransa kralı ikinci (23) şabî (Fransuva)'niñ vaşisi (Katerin De Medis) papaslardan aldığı naşihat (24) üzerine bir gece altmış biñ Protestan'ı bâğtaten diyâr-ı 'ademe gönderdi lâkin (25) bu tedbîrler ve tehdîdlerle inkırâzları mümkün olamayıp az vakt içinde Protestanlık (26) Avrupa'nıñ ekşer memâligine münteşir oldu.

[99] **Prütüs** – (H 5085) târihinde ya'ni mîlâdiñ beş yüz (2) dokuz sene mukaddemide Roma kraliyyetini mahv ve cumhûriyyete tahvîl eden zâtıñ (3) ismidir. Bu zât ibtidâ erbâb-ı ihtilâlde öñ ayak olarak kalkıp birçok (4) kan dökükdüden ve kral tarafdârlarını mağlûb ve perîşân etdikden sonra (5) cumhûriyyeti i'lân ve (Kollatin) ile müştereken konsulluk makâmına ku'ud (6) eyledi ve müddet-i idâresinde hük-m-i kânûnî icrâdan ser-i mü inhirâf ve kimseyi (7) istisnâ etmeyip hattâ mürtekib cinâyet olan oğullarını bile i'dâmdan kurtarmak (8) istemedi ve fi'l-haқиқа zamânında Roma memâligi pek güzel nizâm buldu.

(9) **Brüdoy** – Avusturya'nıñ Galiçya eyaleti dâhilinde kâffesi (10) Yehûdî olmak üzere yigirmi beş biñ nüfûsu câmi' ve fevka'l-gâye ticâretgâh bir (11) şehirdir. Eyâlet-i mezbûre dâhilinde olan (Belçika) şehri dahı dünyâda birinci (12) derecede zengin bir kayatozu ma'denini havîdir.

(13) **Brüz** - Belçika'nın Flander Ğarbî eyâletiniñ merkezi ve elli biñ (14) nüfusu hâvî bir şehridir. Mîlâdîñ on beşinci 'aşırında (Van Eylik) (15) nâm zât resm için kullanan yağlı boyayı burada icâd eyledi. Şehr-i mezkûruñ (16) büyük kilisesiyle Tabî'yün külesi şâyân-ı temâşâ âşârındandır.

(17) **Bursa** - Anadoluda Ğudâvendigâr vilâyetiniñ merkezi olan (18) şehr-i şehirdir. Nüfusu elli iki biñ râddesinde olup cevâmi' ve mesâcid (19) ve tekâyâ ve mekâtib ve 'imârâtı ve havâlîsinde (Çekirge) ve (Eski Kablîca) (20) ve (Yeñi Kablîca) ve (Büyük Gögerdeli) ve (Küçük Gögerdeli) ve (Kaynarca) (21) ve (Kara Muştafa) nâmlarıyla ma'rûf olan kablîcaları ve aşâr-ı 'atîkası pek (22) meşhûrdur. Devlet-i 'Osmâniyye'niñ pây-ı taht-ı kadîmi olduğundan selâtin-i 'azâm (23) hazerâtınıñ yaptıkları cevâmi' ve medâris ve tekâyâ hâlen ma'mûr ve ziyetdâr (24) ve merâkid-i münevvereleri ziyâretgâh-ı şîğâr u kibârdır. Derûn-ı kaşabada her hânedan (25) mâ'-i lezîz cereyân etmekte ve arâzisinde her dürlü maşşûl yetiştirilmektedir [100] Bursa'yı (Potinya) hükümdârı te'sîs ve pây-ı taht itihâz edip bir müddet Roma (2) Devleti ve İrân himâyesine geçdi ve Sultân 'Osmân Ğâzî zamânında ya'ni (3) (M 1325 ve H 826) târihinde dokuz sene muhâşaradan sonra tekfûru (4) meşârif-i seferiyye olarak otuz biñ altın verip çıkmagla alınıp iki sene sonra (5) Sultân Orhan Ğazretleri pây-ı tahtını oraya nakl eyledi. Ve fethine (Alındı) (6) Bursa oldu dâr-ı imân târih düşürüldü ve (M 1401 ve H 804) (7) târihinde Sultân Bâyezîd-i evvel hazretleriniñ hezîmet ve esâretinden sonra Timurleng (8) birçok haserât gönderip yağma ve tahrib etdirdi. Her ne kadar mu'ahharan ta'mîr (9) olunduysa da Sultân Bâyezîd şehzâlerinden 'İsâ Çelebi'niñ ve mu'ahharan karındaşı (10) Süleymân Çelebi'niñ hücumlarında yine muhterik ve (M 1855 ve H 1272) târihinde (11) vukû' bulan hareket-i arz münâsebetiyle pek çok yerleri münhadim oldu.

(12) Bursa'da pek çok büyük zevât medfûn olup eñ meşhûru Emîr Sultân (13) Ğazretleri'dir.

(13) **Prusya** – Almanya hükûmât-ı müttefikâsından biri ve eñ cesîmidir. (14) Memâligi şarkten Rusya ve Ğarben Flemenk ve Belçika ve Luksenburg arâzisiyle (15) ve şimâlen Baltık ve Şimâl Denizleri'yle ve cenûben dağı Avusturya ve Bavyera ve Hes (16) memâligiyle muhâf ve maşduddur.

(17) 'Arz-ı vustâsı (52-) derece olduğu gibi şimâl-i şarkîden cenûb-ı (18) Ğarbîye kadar olan tûlu (1200) kilometre ve şimâl-i şarkîden cenûb-ı (19) Ğarbîye

kadar olan 'arzu (800) kilometrodur. Mesāhe-i saḥiyyesi (20) (Alsas) ve (Loren) eyāletleri daḥı dāḥil olduğu hālde (362700) (21) kilometro murabba'ıdır ve ahālisi yigirmi sekiz milyon sekiz yüz biñ nüfûsdan (22) 'ibâretdir. Almanya İmparatoru yigirmi dört 'adedden 'ibâret olan hükûmât (23) müttefiḳa-i mezkûreniñ hâkimidir. Cümlesine hey'et-i müttahide ıtlâk olunur. (24) (Yaştağ) ya'ni şuverâ-yı ümmet için her elli biñ jişi bir âdem intihâb eder. (25) Prusya'da taḥşil mecbûrîdir.

(26) (Hükümet) kelimesinde Almanya'ya daḥı mürâca'at buyrula.

[101] **Pruski (?)** – Asya-yı vustâda Seyḥun Nehri sâhilinde bir kaşabadır. (2) Çamurdan yapılmış birkaç yüz hânesi ve Rusya metâ'ıyla tûlu birkaç dükkândan (3) 'ibâret çarşusu vardır. Bu kaşaba zâten Hoḳand hükümdarlığı memâliginden (4) ma'dûd ve (Aḳ Mescid) demekle ma'rûf iken Rusyalılar istilâ ve taḥkîm (5) ve ismini tebdil etmiş ve hâkim-i sâbıḳı Ya'ḳûb Ḥan ahâlisiniñ ekşerîsiyle ve kendi (6) 'avanesiyle Türkistân-ı Çinî denilen Buḥârâ-yı şağire gidip Kaşgar hükümetini (7) te'sîs eylemiş idi.

(8) **Proḳarost** – Yunânistan'da vâḳı' (Atiki) Dağları'nda (9) vaḳtiyle şöhret bulmuş bir ḥaydüdüñ ismidir. Bu ḥaydud eline geçen âdamları (10) timürden ma'mûl bir yataḳ üzerine yatırıp biçâreleriñ ayakları yataḳdan uzun (11) gelir ise kaḫ' eder ve kışa geldiği hâlde ip taḳıp çeker ve bu şüretle (12) iz'âc ederek telef eyler imiş. Nihâyet (Tize) nâm hükümdâr ḥabîş-i merḳûmu (13) tutup ḥalka etdiği ezâ vü cefâ ile i'dâm eyledi.

(14) **Pruḳlus** – Eski kimyâgerlerden bir zâtdır. (M 515) (15) târihinde (Vehtalyen) nâm ḳapudân (Trova) denilen eski İstanbul'u muḥâşara (16) eder iken bu zât muḳaddemâ Yunânistan'da icâd olunmuş ve terkîbi henüz ma'lûm (17) olamamış olan neftâ meşâbih bir nev'i eczâ icâd ederek oḳlarıñ ucuna (18) sürüp muḥâşara olan donanmayı iḥrâḳ eylediğinden milleti beyninde pek büyük (19) nâm ḳazanmışdır. (M 445) târihinde İstanbul'da femmü'z-zeheb nâmıyla şöhret (20) bulan müteveffâ Yuḥannâ'nıñ külünü naḳl eden ve beher sene teşrîn-i evvelin yigirmi (21) dördüncü günü yortusu tutulan İstanbul patriḳiniñ ismi daḥı (22) (Pruḳlus)'dur.

(23) **Brüksel** - Belçika Devleti'niñ (Sen) şuyı üzerinde ve Paris'in (24) iki yüz altmış beş kilometro şimâl-i şarḳisinde iki yüz biñ nüfûsu câmi' (25) pây-ı

tahtıdır ve Braban-ı şimālī eyāletiniñ merkezi olduğundan mülhākātıyla berāber [102] nüfusu üç yüz altmış beş biñ rāddesindedir. Mesīreleri ve nebātāt bāğçeleri (2) ve şeker fabrikaları meşhūrdur. Şehr-i emāneti dā'iresiniñ resm-i (Ėotik) (3) üzere yapılmış olan kulesi ve üzerinde olan (Sen Mişel) heykeli ve (Sen (4) Gödel) ma'bedi ise başkaca şāyān-ı temāşādır.

(5) **Brom**– Birtakım hikemī ve kimyevī hāşşalara mālīk bir cism-i (6) basītdir. Cism-i mezbūru (M 1827 ve H 1243) tārīhinde Fransalı (7) kimyāger (Balar) nām zāt tuzgölleriniñ ana şularında bulunduğunu keşf (8) ve hāşşalarını i'lām etdi. Mu'ahharan deñiz şularınıñ terkībinde dağı (9) (Brom Mağnezyum) hālīne ve ba'zı arāzīde (Brom feza) şüretinde dağı (10) bulunduğu keşf olundu.

(11) İşbu (Brom) koyu kırmızı renkli bir māyi' olup lezzeti buruşdurucudur. (12) Ve muhrık ve gāyet zehirlidir ve rāyihası girihdir. aeklet-i izāfiyyesi (13) 2,97'dir ve – 22 derece billurī ve kurşunī renkde incimād ve +63 (14) derecede gāleyān eder. Şuda pek az ve ispirotoda olduğca ve eterde ise (15) ziyādesiyle münhaldır ve 'anāşır-ı sā'ire ile mürekkebāya mütahvildir. Mevād-ı (17) melūneniñ elvānını izāle edebilir. Bulaşığı elde sarı renkli bir leke (18) ihdās eder. Bunuñla berāber teneffüsü muzırrdır. Buğarı (fosfor) (19) ve (Arseniğ) ve (Antimon) gibi cisimleri iş'al eder.

(20) **Bronsevik** – Almanya-yı şimālīde Almanya hey'et-i ittihādiyyesine dāhil (21) olan duğalıklardan biri ve bu duğalığın (Evkar) Nehri üzerinde kırk beş (22) biñ nüfusu cāmi' merkez-i idāresidir. Bu şehrde bir büyük müzeħāne (23) vardır.

(24) Bronsevik cedīd-i şebh-i cezīresi nāmıyla bir Bronsevik dağı Amerika-yı şimālīde (25) ve İngiliz Ameriğası denilen Britanya-yı cedīdiñ Kānada kısmında vardır ve merkez-i (26) idāresi (Frederiğ Tū'en) şehridir.

[103] **Burun Kānı** - 'Arabçası rāniñ zammıyla (Ru'āf) – Bu 'illet (2) vücūda göre mu'tedik olur ise kaç'i cā'iz olmayıp fağat ziyāde olduğu hālde (3) serī'ān kaç'i lāzımdır ve tārīk-i cebheniñ üzerine ecsām-ı bārda ve ayaklarına (4) hardal lapası koymak ve buruna mā'-i hāmız çekmektir. Eger bunlar ile (5) şavuşmazsa hekīme bi'r-rāci'e (Kālverā har-ı hadīd) yāhūd (Şeb) ve yāhūd (6) (Haliyyet esreb) maħlūlātı şırınga edilir.

(7) **Burhāne'd-dīn** – Seyyid Burhāne'd-dīn evliyā'ullāhdandır. (Seyyid) (8) kelimesine nazār buyrula.

(8) **Burhāne'd-dīn** - 'Alī bin Ebā Bekr - Buḥārā 'ulemāsından ve aşḥāb-ı (9) tercīḥden bir büyük zātdır. Maşkaṭ-ı re'si (Fergāna) yāḥūd (Marḡīnān) (10) ve şöḥreti Şeyḫü'l-İslām'dır. (M 1220 ve H 617) tāriḫinde Cengiz (11) Ḥan Buḥārā üzerine geldiḡi zamān ahāli kaṭl-i 'āmdan kōrkup recā-yı 'afv (12) için bunu Cengiz'in ordusuna göndermişler idi. Bu daḡı gidip 'ālimāne (13) kelimāt ve neşāyīḥ ile Cengiz'i kandırdı ve ba'zı şerā'itle 'afv etdirdi (14) ise de mu'aḥḫaran ba'zı sebūkmaḡzān rāḫatturmayıp Cengiz'in 'askerini (15) müdāfa'aya kaḫkışdıḡlarından Cengiz ilk hücumda içeri girip bir zī-rūḫ (16) kaḫlmayıncaaya kaḫadar ahālīniñ kāffesini i'dām eyledi.

(17) Diḡer bir rivāyete göre Burhāne'd-dīnCengiz'e Semerkaḫand ahālisi tarafından (18) gönderilmiş ve kaṭl-i 'ām sırasında kendisi daḡı rütbe-i şehādete nā'il olmuşdur. (19) 'Allāme-i muḫaḫkaḫ-ı müşārünileyhiñpek çok te'lifātı olduḡu gibi (Kitābü'l-Hidāyet) ve (20) (Kifāyetü'l-Müntehī) ve (Neşrü'l-mezḫeb) ve (Kütābü't-tecnīs) ve (Müzeyyed) (21) ve (Menāsikü'l-Ḥacc) ve (Kitābü'l-Ferā'iz) daḡı aşār-ı mergūbesindendir (22) ve taşnīfāt şāḫibi pek çok fāzil yetiştirmişdir. Ba'zı tāriḫler (23) tāriḫ-i vefātını (M 1196 ve H 893) yazarlar.

(24) **Burhāne'd-dīn** – (İsmi Aḫmed şöḥreti Kāzı Burhāne'd-dīn) – Mümāileyh[104] kaḫbā'il-i Cengiziyye müteḡallibelerinden 'ālim ve edīb bir zāt olup Kaşyeriyye (2) ve Sivas ve Toḫad'ı ele geçirmekle i'lān-ı istiklāl eyledi ve Sivas (3) meşetāsında ḫayme-zen ikāmet olan Kāra 'Oşmān nām Türkmān Begi beher sene Burhāne'd-(4)dīn tarafına müte'ahhid olduḡu māl-i maḫtevī'i vermekden imtinā' eylediḡi cihetle (5) kāzī-i mümāileyh (M 1391 ve H 894) tāriḫinde merḫūmuñ üzerine gidip (6) müteḫverāne ḫareketine binā'en maḫtūl oldu ve lāyık-ı tāc u taḫt evlād u aḫfādı (7) olmadıḡından mālīki Yıldırım BāyezīdḤan tarafından bilā-muḫārebe zaḫbt ve taşarruf (8) olundu. 'İlm-i uşūlden (Telvīḫ) üzerine yazılmış olan (Tercīḫ) nām (9) kitābıñ mü'ellifi Erzincan kādīsı (Burhāne'd-dīn) olduḡu ve bu zāt Erzincan (10) emīrini kaṭl ve ḫükümetini ḡaşb edip ḫayli seneler bi'l-istiklāl idāre etdiḡini (11) ve (M 1397 ve H 800) tāriḫinde (Kāra Eylük) muḫārebesinde kaṭl olunduḡunu (12) ba'zı tevāriḫ yazıyor ve bunlarıñ tāriḫ-i vefātları birbirine yaḫīn ve isim ve şöḥretleri (13) yekdiḡerine muvāffaḫ olduḡuna mebnī ikisi bir zāt zaḫn olunur.

(14) **Burhāne'd-dīn** – Mevlānā Haydar bin Muḥammedü'l-Ḥabānī El-Herūmī (15) - Sa'de'd-dīn Tefṭāzānī Ḥāzretleri'niñ āsitāne-i fezā'il-i āşiyānelerinde yetişmiş (16) ve zümre-i dānişverāna dāhīl olarak faẓiletin nihāyetine erişmiş bir zāt-ı sūtūde(17)–simātdır. Ḥācesiniñ şerḥ-i Keşşāf'ına ve İzāḥ-ı Ma'ānī'ye ve ferā'iz-i (18) Serāciyye'ye ḥavāşī ta'lik ederek vücūh-ı ḡavvāmazını keşf etdi ve Siroz'da (19) kaḏī Simavna'niñ şulbūne fetevā yazıp kendisine ya'ni kaḏī-i mūmāileyhe (20) taşdik etdirdi. Vefātı (M 1426 ve H 830) tārīhindedir.

(21) **Burhāne'd-dīn** - Ḥāce Muḥammed Pārsā Ḥāzretleri'niñşemere-i şecere-i (22) tabiyyeleri Ḥāce Ebū Naşr Pārsā Ḥāzretleri'niñ laḡabıdır. Müşārūnileyh (23) 'ulūm-ı şer'ī şerīf ve rūsūm-ı tarīḡde pederleri mertebesinde olup nefy-i vücūd (24) ve bezl-i mechūd ḡuşūşlarında müşārūnileyhi geçmiş idi. Bir kimse kendilerinden bir (25) su'al etse bilmezlenip muṭlaḡa kitāba mūrāca'atla cevāb verirdi ve bunuñla (26) berāber kitābı açdıḡında hemān o mes'eleye ta'alluḡ eden cihet-i nazarına teşādūf [105] ederdi. Ḥāşılı netice e'ālī-i müşārūnileyhiñ envār-ı füyūzāt u kerāmātından (2) istināre etmiş ve (M 1460 ve H 865) tārīhinde dāhīl-i ravza-i riḡvān (3) olmuşdur.

(4) **Burhān** - Mantıḡda şanā'āt-ı ḡams denilen bi-ḡasebü'l-mādde delā'ilden (5) biridir. Bu da muḡaddemāy-ı yaḡīniyyeden mūrēkkeb bir ḡıyāsdir. Muḡaddemāt-ı mezbūre (6) gerek bedīhī olsun ve gerek nazarī olub da bedīhiye ḡayansın ('Ālim-i (7) mūrēḡayyirdir ve her mūrēḡayyir ḡādişdir. Öyle ise 'ālem ḡādişdir) gibi.

(8)Burhān'dan maḡşad 'ilm-i yaḡīn ḡāşıl etmek olduğundan 'ilm-i ḡesāb ve hendese delilleri (9) daḡı hep burhān-ı celī demek olur.

(10) **Burhān fi-esrār 'ilmi'l-mizān** - Şeyḡ Āyed Mürcelandkī'niñ uşul-i (11) ḡavm-i muḡaddemātı üzere ḡavā'id-i keşire-i tabī'iyye ve ilāhiyyeyi ḡāvī eşeridir. Mūmāileyh (12) işbu kitābda (...) ecsād-ı seb'aya ve Cābir'iñ kezālik ecsād ve muvāzına dā'ir (13) risālelerini şerḡ eylemişdir.

(14) (Burhān fi-Ḳırā'eti'l-Ferā'iz) – (M 1209 ve H 606) tārīhinde vefāt eden (15) İmām Faḡre'd-dīn Muḥammed bin 'Ömer Rāzī'niñ eşeridir.

(16) (Burhān fi'l-hilāf) – (M 1095 ve H 489) tārīhinde vefāt eden İmām
(17) Ebā El-Muzāffer Mañşūr bin Muḥammed Seme‘ānī’niñ biñ ‘aded mesā’il-i
ḫalifiyyeyi müntāzaman eşeridir.

(18) (Burhān Fī i‘cāzi’l-Ḳur‘ān) – (M 1327 ve H 727) tārīhinde vefāt eden
(19) Kemāle’d-dīn Muḥammed bin ‘Alī bin ‘Abdü’l-vāḫidü’z-Zemlekānī’niñ
eşeridir.

(20) (Burhān fī-‘ulūmi’l-Ḳur‘ān) – (M 1391 ve H 794) tārīhinde vefāt
eden (21) Şeyḫ Bedre’d-dīn Muḥammed bin Bahādır bin ‘Abdu’llāh Zerkeşī’niñ
eşeridir.

(22) (Burhān fī-fazli’s-Sultān) - Aḫmed bin Muḥammed Eşrefi’niñ
siyāset-i şer‘iyyeye (23) müte‘allık eşeridir.

(23) (Burhān-ı Ḳatı‘) – Tercümesi Ḳāmūs mütercimi Muştafā ‘Āşım
Efendi’niñdir.

(24) **Brezilya** - Amerika-yı cenūbīniñ cihet-i ğarbīsinde on milyon (25)
yüz biñ nüfusu cāmi‘ bir kıt‘a-i cesīmedir. Burası (M 1500 ve H 906) [106]
tārīhinde (Elvarz) nām ḳapudān ma‘rifetiyle keşf olundu ve arāzīsinde küllī (2)
çivid ḫāşıl olması çivid ma‘nāsına olarak (Brezil) tesmiyesine sebep (3) oldu.
Ahālisi bir müddet Flemenk ve İspanya ve mu‘aḫḫaran Portekiz ḫimāyesinde (4)
bulunup (M 1823 ve H 1237) tārīhinde istiḳlāl ḳazandı. El-yevm imparatorluk (5)
ve meşrūtiyyet vechle idāre olunmaḳdadır. Pāy-ı taḫtı iki yüz biñ nüfusu cāmi‘ (6)
olan ve mükemmek kütübḫānesi ve muntāzam enbiyyesi bulunan (Riyo Ceniro)
şehridir. (7) ve yigirmi bir eyāleti vardır ve mektepleri üç şınf üzerine
mürettebdir. Meşhūr (8) (Amazon Nehri) bu kıt‘ayı daḫı işkā ederek ğarbdan şarka
doğru geçer. (9) Arāzīsinde pek çok elmas ve altın ve gümüş ma‘denleri bulunur.
İçerilerinin (10) sıcağına taḫammül müşkildir. Ahālī işbu elmasları taḫt-ı
esāretlerinde bulunan zenciler (11) ma‘rifetiyle aratır ve zencilere bulduḫları
elmasıñ kıymetine göre cüz’ī bir ücret verirler. (12) Ve on yedi kıraḫ elmas
bulabilen zenciyi āzād ederler. Ḥükümet kelimesine (13) daḫı nazar buyrula.

(14) **Preḳob** - Ḳırım-i şebh-i cezīresini ḳaraya vaşl eden berzaḫıñ (15) ve
bu berzaḫ üzerindeki müstaḫkem ḳaşabanıñ ismidir.

(16) **Brehmen** – Hindistân'da bulunan Mecûsiler'in rû'esâ-yı rûhâniyyesine (17) maşşûş bir 'unvândır. Bunlarıñ müte'aķıd oldukları (Brehmiye) mezhebinde nûrânî (18) ve zûlmânî iki aşıl işbâtıyla berâber şâ'bîleriñ bir sınıfı gibi şemsi taķdîsen âteş(19)-perestlik dahı mevcûd olduğundan ba'zı Mecûsiler ve muta'sıb Brehmenler kendilerini (20) âteşe atıp yaķarlar ve ma'bûd i'tikâd etdikleri şeyleriñ ve ervâhıñ tenâsüh (21) ve hûlûlüne kâ'il olurlar ve daha mu'taşıbları soķaĝa çıķdıkları vaķt böcek (22) ve karınca gibi küçük hayvânâtı öldürmemek için yollarını önlerinde (23) bir süpürgeci vâsıtasıyla süpürterek giderler idi (24) lâkin şimdi o kadar ta'sub eden ve âteşde yanmaķ şevâbına atılan yoķdur.

(25) **Preveze** – Rûmili'nde Narde'niñ cenûb-i ĝarbîsinde ve elli yedi [107] kilometro ba'dında ve Narda Kõrfezi müdhalinde vâķı' şebh-i cezîreniñ nihâyetinde (2) bir kaşabadır. Burasını Kaşser (Oĝüst) (Niķopolis) ve (Aķsiyum) (3) harâbeleri üzerine inşâ etdi ve (M 1538 ve H 935) târîhinde Devlet-i (4) 'Oşmâniyye'ye ve (M 1684 ve H 1096) târîhinde Venedikliler'e geķip (M 1718 (5) ve H 1131) târîhinde yine Devlet-i 'Aliyye'ye intikâl eyledi ve (M 1797 (6) ve H 1212) târîhinde Fransa İmparatoru Bonapart (Napolyon) Cezâyir-i (7) Yunâniyye ile berâber zabt etdiyse de iki sene soñra müttefiķen Aķdeñiz'de dolaşan (8) Devlet-i 'Aliyye ve Rusya donanması yine harben kırtardı. Preveze'de liman (9) ve portakal ve zeytin ve balık ve şarâb ve pamuķ bezi ticâreti çoķdur ve liman (10) ve istiħkâmâtı ve kışlası mükemmeldir ve ahâlîsi dört biñ râddesindedir.

(11) **Perî** - Mevhûmâtı meşhûdâtıñ dahâ bâlâsında gösterebilmek kuvve-i (12) i'câzkârânesine mâlik eski 'Acem meşellerinden olmaķ üzere tâ'ife-i cinn'iñ (13) dişisi yâhûd Müslümânı'dır. Bunlar zâten 'ulvî oldukları hâlde muħabbet-i (14) tab'ıyyelerine binâ'en ĝâh ĝâh bu 'âlem-i süflîye tenezzül ederek o ĝüzel ve şâf yüzlerini (15) insânlarıñ nazargâh-ı hayâline 'arz ederler ve dildâdesi oldukları erkekleri (16) kendilerine bend ve teşhîr ile dâhîl-i harîm-i izdivâc eylerler imiş. Bu perî(17)–peykerler her yerden ziyâde şu 'arâ dîvânlarında cilvegerdirler.

(18) **Britanya** – İngilizce (Britiş İzland) denilen ve nefsi-i İngiltere (19) ve ĝal ve İskoķya memleketlerini hâvî olan cezîre-i kebîredir. Fransa'dan Baduķale (20) Boĝazı ve Manş Deñizi'yle ve İrlanda'dan dahı şimâl ve Sen Corc Boĝazları (21) ve İrlanda Deñizi'yle faşl u tefriķ olunmuşdur. Mebde'-i tûl Paris'den i'tibâr olunduĝuna (22) ĝöre 13 derece tûl-i ĝarbîde ve 50 [derece]den 61[derece]ye kadar 'arz-ı şimâlîde (23) vâķı' olmuşdur ve şekli müşelleşe karîb ve şimâlden

cenūba kadar olan tūlu 9000 (24) kilometro vūs‘at-i ‘arżı dađı 500 kilometrodur ve teferru‘atıyla berāber 300 biñ (25) kilometro murabba‘ mesāhe-i saţhayı ve 32 milyon nūfusu ŗāmildir.

[108] **Britanya-yı cedīd** - Amerika-yı ŗimālīde (İngiliz Amerıkası) (2) denilen ve Ŗolombiya ve Ŗanada ve Ėal-i cedīd arāzisini ve Layerador ŗebh-i cezīre-i (3) cesīmesini ve Yeñi Brunsevik ve arz-ı cedīd-i cezīrelerini ve dahā sā‘ir cezā‘ir-i (4) kebīre ve ŗaĖıreyi hāvī ve ŗāmīl olan kıt‘a-i vesī‘adır. Merkez-i idāresi (5) Ŗanada kısmında vākı‘ (KeyĖ) ŗehri olup iŗbu ŗehirde hıdīv pāyesinde bir vālī-i (6) ‘umūmī oturur. Ŗıt‘a-i mezbūre ahālīsiniñ bir kısmı (Ŗoloni) denilen Avrupa (7) muhācirleri ve bir kısmı dağı pek de İngiliz idāresini tanımayan yerli (Hındiyan) (8) ve (Eskimo) ve (İrağos) ve (Ėoron) ve (Siyu) Ėabā‘ilidir.

(9) **Britanya-yı cedīd** - Ŗıt‘a-i OĖyanus’uñ Malenezya kısmında Hanuvārī-i (10) cedīd ve İrlanda-yı cedīd adalarıyla berāber (Amirant) cezā‘ir-i mūctemi‘esini teŗkīl (11) eden bir adadır.

(12) **Berīd** - ‘Arablar dōrt fersağ mesāfeye bir (Berīd) ve bir sā‘atlik (13) yere bir fersağ derler. Fağat ŗimdilerde (10000) zirā‘ i‘ŗarı mesāfeye (14) bir fersağ i‘ŗarı denilmektedir.

(15) **Berīde** - AŗĖāb-ı kirāmīñ meŗāhīrlerindedir. Kūnyesi Ebū ‘Abdu’l- (16)lah’dır. MüŗārūnileyĖ faĖr-ı ‘ālem efendimiziñ hicret buyurdıkları eŗnāda kendi (17) hānedānı Ėalkından yetmiŗ nefer sūvārī ile nezd-i sa‘ādet-i Ėazret-i peygamberīye (18) gelerek dā‘ire-i İslām’a dāĖil oldu ve Ėudeybiye Ėazāsı’nda ve Bī‘at-ı rıdīvān’da (19) bulundu ve ŗaraf-ı eŗref-i Ėazret-i risālet-penāhīden (Mücā‘e bin Mūrāre) nām emīre (20) nāme-i hūmāyūn taĖrīr ü tesyīr eyledi. Tūrkmanīstān’da vākı‘ Merv ŗehrinde (21) vefāt etmiŗ ve Ėaŗīn denilen mevĖi‘e defn olunmuŗdur. FaĖr-ı ‘ālem ŗallāllāhu (22) ‘aleyhi ve’s-sellem efendimiziñ (īmā recel māte min-aŗĖābi bi-beŗdetūn fehv Ėā‘idehūm (23) ve nūrūhūm yevme’l- kıymet) buyurdıklarına nazaran müŗārūnileyhiñ (Merv) vilāyeti Ėā‘idi (24) ve nūru olduĖuna ŗübhe yoĖdur.

[109] **Berīke** - yāĖūd (Bereke) - Fenn-i cerr-i iŗĖāl ‘ulemāsından bir ma‘rūf (2) ve hūnerver zātdır ve aŗıl ismi İbrāĖām’dır. Bu zāt İŗviĖre’den Fransa’ya (3) hicret ve tevattūn edip orada Ėayli aŗār meydāna getirdi. Ŗıvrılır (4) sā‘atleriñ yelĖovanlarını ve zenberek ve ālāt-ı sā‘iresini iŗlāĖ ve ikmāl eyledi. İbre

(5) ve mihverlere yakut vesâ'ir taş vaz'ı uşûlünü ihdâs eden ve (Kronometro) (6) ve aşma ve tûl sâ'atlerini ve (Barometro)ları meydâna getiren budur. Fenn-i (7) mezkûra bu şüretle hûsn-i hizmet etdikden sonra (M 1762 ve H 1176) (8) târîhinde vefât etmiştir.

(9) **Peryesetli** – Fünûn-ı tabî'yye ve tıbbiyye 'ulemâsından bir meşhûr (10) zâtdır. (M 1733 ve H 1146) târîhinde Priştol civârında (Fildehid)'de (11) dünyâya gelip birçok te'lifât ve keşfiyyâtı sâyesinde fevka'l-gâye şöhret (12) bulduysa da Fransa ihtilâlini te'sisde müdahili tebeyyün eylediginden ve kâ'ide-i (13) filâsefeye ta'tbiken bir mezheb ihtirâ'ına kalkıldığından İngiltere Devleti nefyine karar (14) vermek üzere iken Amerika'ya şavuşup orada (M 1804 ve H 1219) (15) târîhinde kazârâ mesmûmen vefât eyledi. Elektriğe ve nazara dâ'ir keşfiyyâtı (16) ve havânîñ envâ'-ı muhtelifesini mübeyyin olan kitâbları gâyet mu'teberdir. Cevher-i (17) hayvâniyye ile cebhet-i nebâtiyyeniñ münâsebet ve ta'allukunu ve teneffüs ve ihtirâk ve tekellüs (18) ma'rifetlerini meydân-ı tedkîke çıkararak ve mevlidü'l-hamûza ve (Oksid dö Monyum) ya'ni (19) nişâdur rûhu ve (Protoksid Azot) ve (Biyoksid Azot) gazlarını (20) bulan budur. Mu'aşşaran (Piyoksid Azot)'uñ isti'mâli terk olunmuştur.

(21) **Bezm-i 'Âlem**–Cennetmekân 'Abdü'l-hamîd Hân Gâzî Hâzretleri'niñ vâlide-i (22) muhteremeleridir. Müşârünileyhâ hâzretleriniñ nasıl bir sultân-ı 'aleyhü's-şân (23) olduğu mükemmel mürettebât-ı vakfiyyesiyle Yenibâğçe'de gîrbâ için inşâ (24) etdirdiği hastehâne ve Kerbelâ-yı Mu'allâ'da yaptırdığı sebîl ile şâbitdir ki (25) bunca hastegân ve sühte-dilân buralarda tâze cân bulup ilâ-âhire'd-devrân (26) du'â-güyân olurlar. (Raḥmetu'llâhi 'aleyh).

[110] **Besarabya** – Rusya Devleti'niñ Pâden ya'ni Prut Nehri'yle ve Nister (2) Nehri arasında bir sancağıdır. Merkez-i idâresi doḡsan beş biñ nüfûsu (2) câmi' olan (Kişnu) şehri olup (Bender) ve (Aḡ Kirman) ve (Özi) (3) ve (Kili) ve (İsmâ'îl) şehirleri memâlik-i meşhûresindendir. 'Umûmen ahâlîsi (4) bir milyon beş yüz elli iki biñ nüfûsdur.

(5) Burası üç yüz yigirmi sekiz sene Devlet-i 'Aliyye idâresinde bulunduḡu hâlde (6) (M 1812 ve H 1228) târîhinde bi'l-icâb Rusya'ya terk olundu ve mu'aşşaran (7) ya'ni (M 1856 ve H 1273) târîhinde Devlet-i 'Aliyye ile Rusya Devleti (8) beyninde 'aḡd olunan Paris Mu'âhedesi mücibince Besarabya dâhîlinde olan ve Kîli (9) ve İsmâ'îl şehirlerini hâvî bulunan bucaḡ arâzîsi ya'ni

kısm-ı cenübîsi Devlet-i (10) 'Aliyye nāmına olarak memleketeyn idāresine intikāl eyledi ve Berlin 'Ahidnāmesi (11) mūcibince bu kere yine Rusya'ya verildi.

(13) **Bestām** - Hōrāsān'ın 'Irāk cihetinde ve (Semenān) ve (Dāmegān) (14) şehirleri kırbunda şuyu az meyvesi çok bir şehirdir. (Ebū Yezīd Bestāmī) (15) Hāzretleri buradan idi.

(16) **Başīte** – Bir saḥ-ı müstevī üzerinde gerek bir miliñ ve gerek bir (17) levhada meşķūb delikden mūrūr eden ḥuṭūṭ-ı şu'āyyeniñ ḥuṣūle getirecegi (18) gölgeniñ vaż'ıyyetleri i'ānesiyle sâ'āti ta'yīn eden āletīñ ismidir. Bir mil (19) miḥver-i 'āleme müvāzī olarak dikilse şemsiñ arzdan olan ba'd-ı mesāfesi (20) cihetiyle miliñ gölgesiniñ eb'ādı lāşīye demek olacağından şemsiñ hareket-i (21) yevmiyyesi ḥasebiyle işbu mil eṭrāfında mutazamman hareket eder olduğu farz (22) ve taşavvur olunabilir. İmdi şemdiñ merkeziyle milden mūrūr eder bir müstevī (23) düşünülürse işbu müstevī miliñ merkez olduğu saḥ-ı müstevīyi bir ḥaṭṭ-ı (24) müstakīm istiķāmetince kaṭ' edip miliñ gölgesi daḥı ḥaṭṭ-ı mezbūre munṭabık (25) olur. Mezkūr gölge miliñ eṭrāfında dolaşarak vaż'-ı sâbıkına 'avdet (26) edince merkez-i şems ile milden mūrūr eden müstevīde vaż'-ı 'avdet etmiş [111] bulunur. Bu taķdīrce beynleri on beş derece açık olmak üzere enfū'l-beyān (2) müstevī gibi yigirmi dōrt dāne mestevī mūrūr etdirilip ve bu müstevīleriñ (3) milin merkez olduğu saḥ-ı müstevīyle faşl-ı müşterekleri olan ḥuṭūṭ ta'yīn (4) edilirse miliñ gölgesiniñ mūtenāviben bu ḥaṭṭlara munṭabık olması 'aded-i (5) sâ'āti iş'ār eder ki mezkūr ḥaṭṭlara (Ḥuṭūṭü's-sâ'at) tesmiye olunur.

(6) Basīte ufķu ve 'umūdu olarak yapılmaktadır. Eñ sādesi basīte-i i'tidālīdir. (7) Çünkü saḥları ḥaṭṭ-ı istivāya müvāzī ve miḥver-i 'āleme 'umūddur. Basīte (8) Keldāniler ile Mısırlılar arasında pek çok vaktidenberi ma'lūm olup 'İbrāniler'in (9) imāl ve isti'māl etdikleri daḥı mażbūṭ-ı tevārīḥdir. Rumlar basīte (10) uşūlünü Keldāniler'den aldılar. Bunlar da ilk def'a yapılan başīte (Ḥ 5074) (11) tārīḥinde ya'ni mīlādīñ beş yüz yigirmi sene muķaddeminde (Anakizi) nām kimseniñ (12) yaptığı başītedir. Romalılar birinci (Ponik) Muḥārebesi'nde öğrendi. (13) Ḥattā (Vilaryus) bir dānesini Sicilya'dan getirip müzākere oṭasına (14) aşdı. Krometro çalar sâ'atler çoğaldığından başīteye ihtiyāc (15) kalmadı gibi ise de zühr-i ḥaķīķīyi ta'yīn için yine isti'māle ihtiyāc vardır.

(16) **Pesinont**–İzmid civārında vāķı' (Na'İllu Ḥan) kaşabasınıñ (17) nām-ı 'atīķīdir. Burası vāķtiyle (Ġulaṭīn) Cumhūriyyeti'niñ merkez-i idāresi (18) idi.

(19) **Beşār** - Meşāhīr-i şu'arā-yı 'Arab'dan bir şā'ir-i āteş-zendir. (20) Hulefā-yı 'Abbāsiyye'den Mehdī'niñ meddahı idi faķat aşhāb-ı fażl u 'irfān (21) her ān ve zamān giriftār-ı ta'n-ı nādān olagelmek kā'ide-i kādīme-i ğayr-ı meşrū'ası bu (22) bīçāre hakkında dağı cārī olarak birtakım ğarāzkārlar muķaddemā inşād eylediği (23) (*El-arz mazlumet ve'n-nār maşrıķa. Ve'n-nār ma'būdetün meżakānte'n-nār*) beytini (24) huzūr-ı ħalīfede kırā'at ve bundan murādı secde-i ademden imtinā'ı cihetiyle (25) şeytāmı taḥsīndir diyü ithām eylediler. Mehdī dağı her naşılse sevķ-i ḥiddetle (26) bilā-taḥķīķ yetmiş degnek urudurup đoksan yaşını geķmiş olan bīçāreniñ[112] telefine sebep oldu. Mūte'ākıben kūtüb ü evrāķı tefīş ve mu'āyene olduķda zındıķa (2) ve ilḥādına dā'ir bir şey' görülemeyip yalnız bir varaķada (Bin 'Āl-i Süleymān bin 'Alī (3) bin 'Abdu'llāh bin 'Abbās'ı) hicv etmek istemiş olduğu ḥālde anlarıñ cenāb-ı (4) Resūl-i Ekrem'e olan ķurābetlerini taḥaḫḫurla ferāğat eyledim diyü muḥarrer bulundu.

(5) Beşār mizāḫı ğāyet sever idi. Ḥattā sebep-i mevti olan meżkūr đayak (6) sırasında birisi fez' edeceđiñe ḥamd ile seniñ olmaz mı demesiyle ta'āmı (7) buyuram ki ḥamd edeyim demişdir.

(8) **Peşte** – Avusturya Devleti'niñ Macaristan'da ve Tuna Nehri'niñ şol (9) yakasında ve Budin'iñ karşıısında ticāretğāḫ bir şehir-i şehīrdir. İntizām ve ticāret (10) ve şanāyi' cihetiyle Macaristan'ın birinci memleketidir. Budin vālīsiniñ maķarr-ı (11) idāresi (Budin) şehri ise de Macaristan Millet Meclisi işbu Peşte'dedir. (12) Nüfusu yüz otuz üç biñ taḫmīn olunmaķda ve senede dört def'a büyük panayırlar (13) kurulmaķdadır.

(14) (M 1526 ve 933) tārīhinde Sultān (Süleymān) Ḥazretleri üç yüz top (15) ve iki yüz elli biñ 'asker ile gidip Varadın ve emşālī cesīm ve mefīn kal'alardan (16) on bir kal'a feth etdiği sırada işbu (Peşte)'yi dağı aldı ve (Mohac) (17) Ovası'nda Macarlar'ın yüz elli biñ mevcüdü ordusunu bozdu ve Macar (18) ve Bohemya kralı ikinci (Luyi) firār ederken ķatl olundu.

(19) Tārīḫ-i meżkürdan soñra Peşte'de pek çok 'Oşmānlı tevāḫḫun edip ḫayli zamān (20) ahālī-i kādīme ile ülfet ve mu'āşeret etmiş ve ba'zı āşār-ı ḫayriyye binā eylemişlerdir. (21) Macarlar taḫfif ederek (Peşt) derler.

(22) **Beşr** – Bāniñ ve şınıñ kesriyle (Eyyüb) ‘aleyhi’s-selāmiñ oğludur.
(23) Pederiniñ vefātından şoñra nübüvvetle ba’iş buyurulduğı ve fezā’ il ü meħāsini celīle ile (24) müteħlī bir zāt-ı sūtüde-simāt idüğü ba’zı āşārda görüldü. Bunuñ (Zü’l-Kefl) (25) ‘aleyhi’s-selām olması da me’ müldür.

[113] **Beşr bin El-Berā’** - Aşhāb-ı kirāmiñ meşāhürindendir. Müşārünileyh (2) yevm-i feth-i Hayber’de (Zeyneb) binti Hāriş’iñ huzūr-ı peygamberiye şüretde i’zāz-ı (3) ma’nāda tesmīm kaşdıyla taķdīm etdiğı zehirli kuzu püryanından yemekle müte’siren (4) vefāt etmişdir. Hattā efendimiz dağı bir loķma alıp çigneyerek iħrāc (5) ve aşhābı eklden men’ ve teħzīr buyurduķlarında müşārünileyh Yā Resūlullāh yutduğı (6) loķmada zehr olduğunu añladımsa da huzūr-ı ‘ālilerinde çıkarıp etmeğı adāba (7) menāfi gördüm demişdir. Mu’ aħħaran zen-i mezbūr kışāş olundu.

(8) **Beşir bin Velīd** - Kündī - İkinci tabaķa meşāhīr-i fuķahāsından ‘ābid (9) ü zāhid bir zātdır. Müşārünileyhiñ aħir-i ‘ömründe ‘illet-i felc ve şāħa mübtelā olduğı (10) hālde her gün iki yüz rek‘at nāmāz kılmaķ ‘ādeti idi. Bir habīsiñ halk Kıur‘ān-ı (11) münkirdir diyü ğamz ve işā‘esi üzerine Musta’sım hālīfe emriyle Bāğdād kağılığında (12) ‘azl ve üftāden men’ olunmuşdur.

(13) **Beşir bin Hāriş bin ‘Abdu’r-raħman Hāfi** - Künyesi Ebū Naşar’dır. (14) Tabaķat-i evveli ricālinden idi. (Merv) köyleriniñ birinde tevellüd iderek Bāğdād’da (15) ihtiyāt-ı iķāmet etmiş ve (M 841 ve H 227) tārīhinde dār-ı beķāya rihlet (16) eylemişdir. Mümāileyh İmām Aħmed bin Hānbel Hāzretleri’yle mu’āşır ve beyne’l-‘avām (17) andan daha mu’teber ve mer’iyyü’l-hāħır idi.

(18) **Beşr Hāfi** - Aşhāb-ı tārīķat ve erbāb-ı haķīķatden kerāmātī zāhir (19) bir zāt-ı ‘ālīķadrır. Maskaķ-ı re’si (Merv) künyesi (Ebū’n-Naşar)’dır. Dā’imā (20) Bāğdād’da bulunur idi.

(21) Bāğdād şeyhlerinden (Beşrū’l-Hāriş) ve Taberiyye şeyhlerinden (Beşrū’ṭ-Taberānī) dağı büyük (22) zātlardır. Bāğdād ahālisi hulķ-ı Kıur‘ān mes’alesi meydāna çıkıncaya kağar Beşrū’l-Hāriş (23) Aħmed bin Hānbel Hāzretleri’nden ulu tutarlar idi. Bu zāt evvelki Beşr’dan (24) ğayrı olmamaķ gerek.

(25) (Hāfi) yalın ayaķ ma’nāsına ‘alem olmuşdur.

[114] **Beşr Taberānī** - Ser-āmedān meşāyīh-i Taberiyye'den şāhib-i kerāmāt (2) bir zātdır. 'Aşrı meşāyīhi (Mādām ki Beşr Taberiyye'dedir biz Rūm'dan amīz) (3) dediklerini işitmekle mālīk olduğu köleleri kāffeten āzād ve oğlu ta'rīzen (Niçün (4) böyle etdiñ) dedikte (Hakık Te'ālā hakıkımda bu hüsn-i zannı dostlarınıñ göñlüne (5) ilkā buyurduğuna teşekküren) yaptım cevābıyla anı dahı irşād eyledi.

(6) (Beşr Hāfi) bir gün müşārünileyhiñ 'iyādesine varır ve bir köhne haşırı yatağ (7) ve bir kerpici yaşdık etmiş olduğunu görüp kemāl-i te'sīrle komşularından hālini (8) şordukda otuz yıldır komşumuz olduğu hālide şimdiye kadar bizden hiç (9) bir hācet talebinde bulunmamışdır cevābını alır.

(10) **Beşir** - Meşāhīr-i kimyāgerān-ı İslām'dan bir zāt-ı ma'ārif-simātdır. (M 1080 (11) ve H 473) tārīhinde Almanyalı (Brand) nām kimyāger fosfor denilen cismi (12) bol insāndan keşf ve istihsāl etdiğini Avrupa'da i'lan ve eşā'e eylediye de (13) işbu Beşir'in Brand daha dünyāya gelmezden beş altı yüz sene evvel te'līf etdiği (14) bir risālesinde (Yağut hamuru) veyāhūd (Kamer-i a'lā) tesmiye eylediği fosforun (15) şüret-i istihsālını yazmış olmasına nazaran kāşidi kendisi olduğu ve Mosiv (16) Brand'in (ğāşīb-ı şeref-i kāşif) idüğü anlaşılr.

(17) **Beşir Ağa** - Aşhāb-ı hayrātdan 'ālī-himmet bir zātdır. Sultān Maḥmūd (18)-ı evveli zamānında Dārū's-Sa'ādetü's-Şerīfe ağası idi.

(19) Bāb-ı 'Ālī karşısında bir cāmi'-i şerīf ve bir medrese ve bir zāviye ve Eyyüb'da ve Medīne-i (20) Münevvere'de pek çok hayrāt ü müberātı vardır. Vefātı (M 1746 ve H 1159) (21) tārīhinde ve kabri Ebā Eyyüb Enşārī türbe-i şerīfi ittişālindedir.

(22) **Beşir bin Süfyānū'l-Hazā'i** - Meşāhīr-i aşhāb-ı kirāmdan bir zāt-ı (23) bisālet-simātdır. Hudeybiye muşālaḥa-i meşhūresinden maḥam-ı cānib-i ḥazret-i (24) peygamberīden 'umre edāsına kıyām buyurulduğu ešnāda ṭaraf-ı 'ālī-i faḥr-ı 'ālemden aḥvāl-i (25) Kureyş'i tecessüs etmek üzere bir miqdār 'askere kumandan ta'yīn buyurularak [115] (Ziyyü'l-eştāt) nām menzile vardıkda Kureyş'in Ḥaccāc-ı Müslimīn'e sedd-i mümāna'at çekmek (2) üzere (Ziyy-i Tavī) nām maḥalle göndermiş oldukları (Ḥālid bin Velīd) ve ('İkreme (3) bin Ebū Cehl) fırkasını bir güzikeşde firāra icbār etmiş ve Ḥaccāc-ı müşārünileyhim ise (4) hāle var bedr-i risāleti muḥīt oldukları hālide maḥall-i mezbūrdan güzār eylemiştir.

(5) **Başra** – Bağdād'ın dört yüz yigirmi kilometre cenūb-i şarkisinde (6) ve Başra Körfezi nāmıyla meşhūr olan körfezin seksen sekiz kilometre (7) şimalinde ve (Dicle) ve (Fırat) Nehirleri'nin ictimā'ından hāsil olan (8) Şattū'l-'Arab'ın kenārında yetmiş seksen bin nüfusu cāmi' bir sehr-i cesīmdir. Burası (9) (M 638 ve H 17) tārīhinde Hāzret-i ('Ömer) radyāllāhu 'anhu'nun emriyle (10) ve 'Irāk ser-'askeri ('Utabe bin Ğazvān) radyāllāhu 'anh hāzretleri ma'rifetiyle (11) inşā olundu ve birkaç sene zarfında gelip tevaṭṭun eden eṣrāfi'nin 'adedi yetmiş (12) bine bālīg oldu.

(13) Başra Körfezi civārında olan (Küveyt) nām diğerle (Kārayn) şeyhliği (14) ve emşāli Devlet-i 'Aliyye'ye ve Bender Būşir İskelesi İrān Devleti'ne ve körfezin müntehā (15) ve şark-ı şimalisinde olan arāzī mesket-i imāmetine tābi'dir ve Devlet-i 'Aliyye'nin (16) bir güzel tersānesi vardır.

(17) Başra vilāyeti (M 1548 ve H 945) tārīhine kadar müstakīl idāre olunur iken (18) tārīh-i mezbūrda hākimi bulunan (Rāşid bin Muḳāms) ḳal'aların intihārlarını kendi (19) hüsn-i rızāsıyla Sultān Süleymān Hāzretleri'ne gönderip 'arz-ı inḳiyād eyledi (20) ve (M 1692 ve H 1104) tārīhinde 'Urbān şeyhlerinden (Māni') nāmında bir muzırr (21) zabt ve üzerine giden Bağdād vālisini ḫarben ṭard edip Devlet-i 'Aliyye'ye (22) senevī verile gelen yüz bin ğurūşdan yigirmi beş bin ğurūşunun 'afvını (23) istirhām ve inḳiyād eylediginden bir müddet müsā'ade olundu ve beş sene ṣoñra (24) İrāniler Devlet-i 'Aliyye'yi meşğul bularak dostāne istilā eylediler ise de üç (25) seneden ziyāde oturamadılar. Başra şehrini'nin mevki'i laṭif ve arāzisi (26) maḫşūdār ise de nehri'nin tuğyānından ḳalan berkintiler münāsebetiyle eyyām-ı şayfa (27) havāsı ğāyet vahīmdir. Ḥurmāsı ve ğulyağı meşhūr ve mebzūdür.

[116] Başra Körfezi – Bu körfez 'Arabistān ile 'Acemistān (2) kıt'aları beyninde vāḳı' ve 'Ummān Deñizi'nden Hürmüz Boğazı'yla münḳatı'dır. Buña (Fārs (3) Deñizi) ve ('Acem Körfezi) dağı derler. Burada gice ve gündüzde (4) ikişer def'a medd ü cezr vuḳū' bulmaḳdadır.

(5) **Başire** - Raḳqa ḳaşabasınının Fırat Nehri boyuyla otuz yedi (6) sā'at aşağısında ve (Hābūr) şuyununın Fırat'a mañşib olduğu maḫallde (7) bir küçük ḳaşabadır.

(8) **Baṭṭāl Ġāzī** - Ümerā-yı ‘Arab’dan bir qahramān-ı zī-şandır ve maskaṭ-ı (9) re’si (Anṭakiyye) ve ismi (‘Abdu’llāh) künyesi (Ebū Yahyā)’dır. Bu zāt (10) mülūk-ı Emeviyye’den (Hişām bin ‘Abdü’l-melik) zamānında ya’ni hicret-i nebeviyyeniñ (11) ikinci ‘aşrı evā’ilinde diyār-ı Rūm’a aqınlar edip Anaḍolu içini şusa(12) tırdurmuş ve ma‘māfih icrā-yı ‘adālet ve haqqāniyyetle ‘umūm-ı ahālī-i muṭī’eyi (13) kendisinden hoşnūd etmiş idi. Aqıncılıqdaki sür‘at ve harbde (14) olan mahāreti ahālī-i Rūm’u olduqca yıldırđı ki kendisiniñ altmış (15) yetmiş sā‘atlik bir maḥallde olduğunu bildikleri hāde oturduqları oṭanıñ (16) qaıısından şimdi girecek gibi ihtiyāt ederler ve edebleriyle otururlar ve qağınları (17) ağlayan çocuqlarını (Baṭṭāl) geliyor diye şuşdururlar idi. Bununı (18) vuqū‘ātı diyerek yazılmış olan (Baṭṭāl Ġāzī) kitābı efsāne qaıilindedir. (19) Ma‘māfih muqaddemā yeñiçeri ocaqlarında vesā’ir maḥallerde teşcī’ için oqunur (20) ve fevka’l-ğāye te’siri görölür idi. Baṭṭāl Ġāzī Kostantin civārında (21) imparator (Elyun)’uñ ‘askeriyle muhārebe ederken (M 738 ve H 121) (22) tārihinde şehīd olmuşdur. Bir rivāyetde Elyun’uñ kızını tezevvüc etmiş idi.

(23) **Baṭṭahā’** - yāhūd (Baṭhiye) – İri ufaq taşlı maḥall (24) yāhūd qaıışlı dere ma’nāsınadır. Bu baṭāyih-i vāsīt ile Başra arasında (25) birkaç qaryeniñ ismidir. Bāniñ zammıyla (Baṭṭahān) Medīne-i Münevvere civārında [117] bir deredir. Ve (Baṭhe) Bāğdād vilāyetine tābi’ Müntefik sancağı dāhilinde bir nāhiye (2) ismidir.

(3) **Patriq** - Hıristiyanlar’ıñ re’is-i rūhānīsidir. Bu nām muqaddemā (4) qażā ve nevāhī rü’esā-yı rūhāniyyesine ve hūkm-i rūhāniyyesi mü’essir olan ba’zı (5) başqoposlara verilir idi. Mu’ahḥaran milel-i Hıristiyanıyye’niñ eñ büyük re’is-i rūhānīlerine (6) taḥşş olundu.

(7)Umūr-ı mezhebiyyece Rūm milleti İstanbul ve Anṭakiyye ve İskenderiyye ve Kudūs ‘unvānıyla (8) dört patrikliğe münqasım olup her patrikiñ zır-i idāre-i rūhāniyyesinde olan (9) maḥalleriñ başlıcalarında metropolidler ve bunlarıñ ba’zılarınıñ taht-ı nezāretinde daḥı (10) me’mūr olduđu maḥalliñ vūs‘at ve ehemmiyyetine göre birkaç (İşkopos) vardır. (11) ve metropolidler patriklere ve işkoposlar idāre-i rūhāniyyece metropolidlere tābi’dir. (12) Ermeni milletiniñ (Açmazyan)’da büyük patrikleri olduđu gibi burada daḥı (13) İstanbul ve Sis ve Aḥṭamar ve Kudūs ‘unvānlarıyla dört patrikleri var ise de (14) ba’zı murahḥaşları İstanbul patriğine tābi’ degillerdir. Ermeni ve Rūm Qatolikleri’niñ (15) daḥı başqa başqa patrikleri olup Süryānī ve Keldānī ve Melkit patrik (16) ve işkoposları

bunlara merbūtdur. Bulğarlar ve ötedenberi Ortodoks Patrikhānesi'ni (17) tanımağda iken (M 1871 ve H 1288) tārīhinde Bāb-ı 'Ālī'niñ müsā'adesiyle (18) ayrılıp kendilerine başkaca (Eksarhos) patrik naşb etmişlerdir. (19)Rusya'da bulunan iki patrikiñ Moskova'da oturan birisi imparatorlarıñ (20) şıfat-ı rūhāniyyesinden şoñra bir iktidār-ı şūveriye mālİK ise de digere (Kif)'de (21) oturmağdadır.

(22)Avrupalılar Hāzret-i Ādem'den zamān-ı Mūsā 'aleyhi's-selām'a gelinceye kadar geçen (23) müddetde riyāset eden peygamberān-ı a'zām ve hūkkām ve zevāt-ı vesā'ireye (Allāh Kavmi) (24) ve (Patrik) ta'bir ederler.

(25) **Baḡlamyus** – (Batuleme)'niñ ğalaḡıdır. Batuleme kelimesine (26) nazār buyrula.

[118] **Baḡn-ı Hācer** - Afrika'da şimāli Nube kıḡ'asında şarğdan ğarba (2) doğru mūmted olan ve važ'an Nil'e 'umūd bulunan arāzī-i vesī'anıñ ismidir. (3) Ve bu arāzīniñ Nil sevāhilinde olan kısmı ma'mūr ve mā'adā mağalleri kumsal (4) çöldür.

(5) **Ba'd** - 'İlm-i hendesede iki noğta beynine vaşl olunan bir ḡaḡıñ (6) ḡuluna denir ve bir noğta ile bir ḡaḡ veyā bir saḡḡ beyninde olan ba'd ise (7) o noğtadan mezkūr ḡaḡ veyā saḡḡ üzerine nāzil olan 'umūduñ ḡuluna denilir. (8) Ve bir noğta ile bir dā'ire muḡḡi beynindeki ba'd dağı noğta-i mezbūre ile merkez-i (9) dā'ire beynine vāşıl olan ḡaḡıñ ol noğta ile muḡḡ-i dā'ire arasındaki kısmından (10) 'ibāret olur ve bir müstevīde olmayan iki ḡaḡ beyninde vākı' ba'dda ol iki (11) ḡaḡta müştereken 'umūd olan ḡaḡıñ ḡulundan 'ibāret olur.

(12) **Ba'd-ı ihtirāki** - Hikmet-i ḡabī'iyede 'adeselere ve āyīnelere vürūd eden (13) ḡuḡūḡ-ı şu'āiyyeniñ ba'dü'l-inkisār miḡver-i başar-ı aşlī üzerinde birleşdikleri (14) noğtanıñ miḡver-i aşlīniñ saḡḡ-ı muḡaddeb-i 'adesi kaḡ' etdiği noğtadan olan (15) uzaklığına derler. 'Adeselerde eşbel ba'd-ı ihtirākiñiñ ta'yīniçin 'adesiñ miḡver-i (16) aşlīsi ḡuḡūḡ-ı şu'ā'iyye-i şemse müvāzī olarak ḡutulup ḡuḡūḡ-ı şu'ā'iyye-i (17) münkesire buzlu ya'ni donuğ bir cām üzerinde alınır ve şu'ā'atıñ birleşdiği noğta (18) cāmıñ üzerinde lāyıkıyla meydāne çıkıncaya degin iktizāsı kadar ileri geri (19) sürülür.

(20) **Ba'l** – Fenikeliler'iñ ve Aşūriler ve Kārtacılar'iñ eñ büyük i'tikāḡ (21) etdikleri şanemiñ Süryāñice ismidir. Fenikeliler ba'zan (Mülkü'l-arz) dağı

(22) derler ve şems yāhūd zuhaliñ şüret-i mücessimesi olmak üzere perestiş (23) ederler ve eyyām-ı maḥşūşasında huzūrunda insān ḳurbān eylerler ve ḥidmetinde (24) bulunan papaslar ta'zīm için yanına giderken yalın ayak ve başı kabaḳ olurlar. (25) ve eṭrāfdan gelen zivārdan birçok hediye ḳapıp geçinirler idi.

(26) Fenikeliler'iñ i'tikādlarınca (Ba'l-i Semīn) ve (Ba'l-i Ḥarīş) ya'ni āsumān ve zemīn-i [119] ilāhları daḥı başḳadır. 'Aḳrun şehriniñ (Ba'l-i Dünāb) isminde bir ilāhı (2) olduḡu ve nişfindan yukarısı insān aṡaḡısı balıḳ olmak üzere taşvīr (3) olunduḡu daḥı mervīdir. Samara'da vesā'ir memālik-i şarḳiyyede bulunan (4) ba'zı Yahūdiler'iñ daḥı vaḳt vaḳt dīnlerinden şapıp Ba'l'e perestiş etdikleri (5) mesbūḳdur.

(6) Ba'l kelimesi vaḳtiyle Cenāb-ı Ḥaḳḳ ile mu'āhedeye itlāḳ olunup soñra Aşūr (7) ḥükümranlarından birçok kimselere isim ve 'unvān olmuş ve ba'zı kere 'İbrānīce (8) (Yāhūd) ya'ni Yāhū ile işāret olunan Ḥudā'nıñ ismi olmak üzere tanınmış (9) ve ba'zı kere daḥı efendi ma'nāsına isti'māl olunmuşdur.

(10) **Ba'lbek** – Şām-ı Şerīf'iñ şimāl-i ḡarbīsinde ve altmış beş kilometro (11) ba'dında bir ḳazā merkezidir. Bu şehri Ḥazret-i (Süleymān) 'aleyhi's-selām (12) (Zubā) nām maḥallden 'uhdesine intiḳāl eden arāzī üzerine yaptırdıḡı (13) mervīdir. Buña (Palus) yāhūd (Helyupolis) daḥı derler. Vaḳtiyle (14) pek ma'mūr idi. Şimdi evvelki ḥālīne nisbeten ḥarāb ḥükümünde ve ahālīsı (15) yedi sekiz yüz rāddesindedir.

(16) Ba'lbek (M 635 ve H 14) tārīhinde ya'ni Ḥazret-i ('Ömer) radyällāhu 'anh (17) zamānında Sūriye ser-'askeri (Ebū 'Ebeyde ibn Cürrah) Ḥazretleri ma'rifetiyle (18) fetḥ olundu ve (M 1759 ve H 1173) tārīhinde vuḳū' bulan ḥareket-i (19) arzda ḥarāb olup andan soñra i'mār yine himmet olundu.

(20) Ba'lbek Süryānīce (Medeniyyetü'ş-Şems) demekdir. (Ba'lbek) ile (Tedmür) (21) şehirleriniñ Ḥazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām ma'rifetiyle yaptıḡı ve ikisine birden (22) (Bālūşī) tesmiye edildiḡi Tivrāt'da muḥarrerdir. İlyās 'aleyhi's-selām mülük-ı (23) İsrā'illiyeye'den (Aḥāb) zamānında buraya (Ba'lbeke) meb'ūs idi. İlyās (24) kelimesine nazar buyrula.

(25) **Ba'lbekkī** - Ḥulefā-yı 'Abbāsiyye'den Manşūr Devvānḳī'niñ mü'ezzebidir. (26). Şadāsı ḡāyet laṭīf ve muḥarriḳ idi. Bir gün ḥalīfe-i müşārünileyh abdest [120] alırken mü'ezzin-i mümāileyh ezān oḳumaḡa başlayıp

āvāz-ı hāzīn ile küllemeteyn (2) şehādetini terci‘ eyledikde ābdest şuyı dökmeğe olan cāriyyeniñ (3) idāresi elinden gidip titreyerek yere düşdü ve elindeki altın ibrik (4) bir tarafa legen bir tarafa gitti. Bunuñ üzerine hālīfe-i müşārünileyh Ba‘lbekkī’yi (5) hūzūrına çağırıp saña cāriyyeyi verdim lākin bir daha terci‘ (6) edecek olur iseñ gücenirim dedi.

(6) **Ba‘l Tazar** - Ğalaṭı (Baltazar) – Birinci Aşūr Devleti (7) hūkümdārlarındandır. Bu zāt devlet-i müşārünileyhā ümerā-yı ‘askeriyyesinden (8) iken velī-ni‘meti olan (Ba‘l Heves)’iñ vefātıyla salṭanatı kerīmesine intikāl (9) edeceği ešnāda kıyām ve taht-ı Aşūriyye’yi tegallūben zabṭ edip salṭanatı i‘lān (10) eyledi. Sülālesi (H 4494) tārīhinden ya‘ni milādīñ biñ yüz sene muḳaddeminden (11) i‘tibāren üç yüz on iki sene devām edip devlet-i müşārünileyhāniñ inkırāzıyla (12) berāber sülāle-i mezkūra daḫı münḳarız ve memālik-i Aşūriyye ikinci Aşūr Devleti’ne (13) müntakıl oldu. Buña (Ba‘l Tur) ve (Bale Tures) daḫı derler.

(14)(Bal‘ Zar Ful) nām diger (Balezis) – İkinci Aşūr Devleti’ni teşkil (15) eden zātdır. (Balezis) kelimesine nazār buyrula.

(16) Aşūr hūkümdārlarınıñ içinde (Ba‘l Heves) nāmında birkaç zāt daha var idi. (17) Bunlardan dördünce Ba‘l Heves (H 4730) tārīhinde cülūs etmiş (18) ve zevcesi (Semiramis) ile müştereken on yedi sene salṭanat sürdükdən (19) soñra vefāt eylemiştir.

(20) **Bāğdād** - ‘Irāk-ı ‘Arab’da ve Dicle Nehri kenārında ve kırk iki (21) derece tūl-i şarḳī ile otuz iki derece ‘arz-ı şimālīde on sekiz biñ (22) hāneyi cāmi‘ şehir-i şehīrdir. Bu şehir-i mezkūruñ iki tarafında vāḳı‘ (23) olduğundan ortasında köpsüsü ve bir harāb ḳal‘ası vardır ve sıcağı (24) ziyāde olmağla ahālī mevsim-i şayfda gündüzleri tahtū’l-arz serdāblarda (25) ve giceleri hāneleri üzerlerinde eğlenirler yatırlar lākin bu sıcaklığıyla (26) berāber havası pek şağmaldır.

[121] Bāğdād hūlefā-yı ‘Abbāsiyye’den (Ebū Ca‘fer el-Manşūr)’uñ emriyle dört senede (2) binā ve (M 862 ve H 145) tārīhinde ikmāl ve pāy-ı taht ittiḫāz olundu. (3) ve (Dārū’s-selām) yāḫūd (Zora) tesmiye edildi ve hūlefā-yı müşārünileyhim (4) hażerātı zīr-i taşarruflarında olan memāligi buradan hūsn-i idāre etmekte iken (5) (Muta‘şım) zamānında ya‘ni (M 1258 ve H 656) tārīhinden vezīri (İbn (6) ‘Alḳamī)’niñ fesādı üzerine (Hülāğü) iki yüz biñ ‘asker ile gelip (7) Bāğdād-ı zabṭ ve kırk gün ḳaṭl-i ‘ām eyledi ve mülūk-ı İrāniyye’den (Aḫmed (8)

Celāyirī) Timurleng'in hücumu münasebetiyle Bāgdād'dan Mısır'a ve Devlet-i 'Aliyye'ye (9) ilticā eyledigini müte'ākıb (M 1400 ve H 803) Timurleng Bāgdād'a girip (10) bir sâ'at zarfında doğsan biñ bī-günāhuñ kanına girdi ve şehri kāmilen hadm (11) ve taħrīb eyledi ve (M 1533 ve H 940) tārīhinde Sultān (Süleymān) (12) Hāzretleri 'Acemler'den aldıysa da yine istirdād etdiklerinden (M 1638 ve H 104) (13) tārīhinde Sultān (Murād) Hāzretleri kırk gün muhāşara ile yine aldı (14) ve 'Acemler'den ba'zı fesād-ı hiss eylediginden otuz biñ cengciyi āhirete (15) gönderdi.

(16) Ümīd Burnu tārīhinde güşādı münasebetiyle Bāgdād'ın evvelki kadar ma'mūriyyeti (17) kalmadıysa da ehemmiyeti ve i'māra isti'dādı bāķīdir. Bāgdād mülhākātında her dürlü (18) nebātāt ve ħubūbāt ve ħurmā ve limon ve portakal ve kaħve gibi maħşulāt yetiştirilir (19) ve nehrin işkasıyla senede iki üç def'a maħşul alınır ve Ĥorāsān (20) kazāsında pek çok neftyağı menba'ları mevcūd olduğundan istenildiği kadar (21) (Ġaz) çıkarılabilir. El-ħāşıl Bāgdād vilāyeti tamāmiyle i'mār olunmuş (22) el-yevm mutaşavver olan şimendüferi yapılmış olsa memālik-i şarkıyye-i Devlet-i 'Aliyye'yi (23) kāmilen besleyebilmek iktidārını ħāşıl eder ve ikinci ve belki birinci (24) Mısır olmuş olur idi.

(25) Bāgdād ve ħavālīsinde e'āzam-ı İslām'dan pek çok zevāt-ı kirāmīñ merākad-i (26) mütebbekesi mevcūd olduğundan herbiri ziyāretgāh-ı dil-āgāh ve başka başka birer (27) nüzhetāhdur ve niżāmiyye ve nehriyye kışlaları ve işlāhāne ve mektepleri ve cevāmi' (28) ve medāris ve tekāyā ve zevāyası mükemmeldir.

[122] **Buğrā Ĥan** – Kāşgār civārında vāķı' (Balasağun) nām beldede (2) ve Buĥārā'da salţanat süren Türkistān ħāķānlarından bir zātın ismidir. Bu zāt (3) birāderi Şerefü'-devle Ebū Şücā' Arslan Ĥan tarafından (Tırāz) ve (Esbīcān) (4) vilāyetleri vālisi iken 'asker çekip birāderi mūmāileyhi aħz ü ħabs ile (5) nā'il-i salţanat olmuş ve mu'ahĥaran bi'l-cümle memālik-i Türkistān'a daĥı mālīk olarak (6) (M 1046 ve H 438) tārīhinde vefāt eylemiştir.

(7) **Bāğavī** - Kibār-ı meşāyih-i şofıyyeden İmām Bāğavī Hāzretleri ki (8) Bāgdād şeyhlerinin eñ büyüklerindendir. Aşlı Bāgdādlı ve ismi (Nevrī) ve (9) künyesi (Ebū el-Ĥüseyn)'dir.

(10) Ba'zı kere bir sene kadar ħalāyıkdan inzivā ederek vīrānelerde ve şahrālarda sākīn (11) olur ve ba'zan birkaç sene mütemādiyyen iħtiyār-ı sūkūt eder

idi. (Lā-yağrenke (12) şafā'ü'l-'ubūdiyyet fe-in fih nisyānū'r-rubūbiyyet) buyurmuşdur. (M 907 ve H 295) (13) tārīhinde āhirete intikāl eyledikde Hāzret-i (Cüneyd) 'ilm-i taşavvufuñ nısfı gitdi (14) buyurdu. Ba'zı tevārīhde (İbn Bāğavī) muharrerdir.

(15) **Boğraç** - yāhūd (İpokrat) - Hükemā-yı Yunāniyye'dendir. (16) (H 5134) tārīhinde ya'ni milādīñ dört yüz altmış sene muqaddemide İstanköy'de (17) dünyāya gelip 'alā-rivāyet yüz yaşında Yeñişehir'de vefāt etmişdir. Bu zāt (18) memleketinde ve Makidonya'da ve Atina'da hayli zamān seyāhat ve taḥşil-i 'ilm-i tıbbā ğayret (19) ederek bi'l-āhire maḥşul-i semere-i dirāyeti olmak üzere Atina'da zuhūr eden vebā (20) illetini memleketiñ ortasında atmış ihrākıyla def eylediginden şöhet buldu ve muqaddemā (21) ṭabābet ğāyet sāde ve birtakım hoḳkabāz papaslar ve kāhinler elinde olduĝu hālde (22) tedkīkātı ve ihdāseylediĝi kānūnu sāyesinde fenn-i maḥşuş hükümüne girdiginden (23) mu'allim-i evvel unvānını aldı. Mūmāileyh marīzīñ mizāc ve ṭabī'atına göre tedāvīniñ (24) ve perhīzīñ lüzūmunu ve fenn-i cerrāhiyyeniñ ṭabābete inzāmını kānūnuna derc etmiş ve 'ilm-i (25) tıbbı meydāna getirmesiyle nev'-i benī-ādeme pek büyük ḥidmet eylemişdir.

(26) Ṭabī'at-ı beşeriyyede aḥlāt-ı erba'anıñ ya'ni dem ve balĝam ve şafrā ve sevdāniñ te'sīrāt-ı [123] kavīyyesine ve havā ve şu ve arzıñ aḥkām-ı ṭabī'iyyesine ve aḥvāl-i ātiyyeye dā'ir ifādātı (2) ba'zı mü'ellifātda mestūr ise de bu te'līfātınıñ Boğraç'ın olduĝu şübhelidir. Ma'māfih (3) ekşerisi (M 1554 ve H 962) tārīhinde Venedik'de ṭab' olunmuşdur.

(4) **Bekār bin Kuteybe bin Esed** – Müteccireyn-i fuḳahādandır. Şurūṭ u kitāb-ı (5) muḥādarāt ve sicilāt ve (Kitābü'l-Veşā'ik) ve (El-'Uhūd) nām kitābları te'lif (6) etdiĝi gibi İmām Şāfi'ī Hāzretleri'niñ ba'zı mesā'ilde İmām Ebū Hānīfe Hāzretleri'ni (7) reddi muḥtevē yazdıĝı kitābı reddeden bir eşer daha bırakmışdır.

(8) Müşārünileyh Mısır kādılıĝı eşnāsında Aḥmed bin Şavlevin'in emr etdiĝi bir işi (9) icrāya muḳtedir olamadığından 'azl ve ḥabs edilip (M 883 ve H 270) (10) tārīhinde rıḥlet-keş-i menzil-i 'uqbā oldu ve cenāzesi gice ḳaldırıldıĝı hālde (11) keşret-i izdiḥāmdan nāşī ertesi ikindi soñu ancaḳ defn olunabildi.

(12) Ḳabri Mısır'da ḥalā ziyāretĝāh-ı ḥavāş u 'avāmdır.

(13) **Bektāş** - Hācı Bektāş kelimesine nazar buyrula.

(14) **Bükreş** – Romanya hükümetiniñ merkez-i idâresidir. Bu şehir (15) (Ronbudiçe) Nehri kenârında yüz kırık biñ nüfusu câmi‘ bir şehir olup (16) güzel hotelleri ve hükümet dâ‘iresi ve havâlisinde muntazam bāğçe ve mesireleri (17) ve cesim kiliseleri vardır.

(18) Romanya memâligi ötedenberi Devlet-i ‘Aliyye’niñ Eflâk ve Boğdân vilâyetlerinden müteşekkil (19) memleketeyn nâmıyla bir mümtâz eyâleti olduğu hâlde Der-sa‘âdet’de fenerlilerden gönderilen (20) Rûm voyvodalarıñ ba‘zıları Devlet-i ‘Aliyye’ye şadâkatle hîdmet ve muhârebâtda pek çok (21) mu‘âvenet edip (22) ba‘zıları dahı ecnebî teşvîkâtıyla hâl-i ‘işyânda bulunur (22) ve üzerlerine ‘asker sevkiyle terbiye olunur idi. Mu‘ahharan vuķū‘ bulan iltimâsâta (23) mebnî imtiyâzları tevsi‘ ve (M 1857 ve H 1274) târihinde Eflâk voyvodalığıyla (24) Boğdan voyvodalığı tevhiid olunduysa da ecnebî ilķâ‘atı ve ahâlîniñ kanâ‘atsizligi (25) bunuñla da ber-ťaraf olamadı ve ahâlî-i merķūmeniñ (M 1866 ve H 1283) [124] târihinde voyvoda bulunan Őzoa Beg’i ba‘zı tehdîdât ile kaçırılmaları üzerine (2) Prusya zâdegânından (Şarl Huhenzulern) hod-be-hod gelip voyvodalık (3) maķâmına oturdu ve biraz müddet soñra Devlet-i ‘Aliyye mûmâileyhiñ begligini (4) taşdıķ edip fermânını gönderdi. Memleketen Devlet-i ‘Aliyye’niñ bunca lutf (5) u ihsânını görmüş olduğu hâlde (M 1877 ve H 1294) târihinde Devlet-i (6) ‘Aliyye ‘aleyhinde muhârebe açan Rusya Devleti’yle ittifâķ ederek silâhını Devlet-i ‘Aliyye’ye (7) çevirdi ve ba‘de’l-muşâlaħa Berlin’de ‘aķd olunan ķongre kararıyla Rusya’ya (8) etdiği mu‘âvenetiñ mûkâfâtını ya‘ni ötedenberi ârzü etdiği istiklâli kazandı. (9) (Bükreş) sürür memleketi demekdir.

(10) **Bekir Şubaşı** – Bâğdâd şehr-i emîni yâhûd zâbiťa müdüridir. (11) Bu âdem hayli zamân hîdmet-i mezkûrede bulunarak pek çok etrâf u nüfûz (12) peydâ eylediğinden giden vâlîler ibķâyâ mecbûr olurlar ve dâ‘imâ şerr ü fesâddan (13) çekinirler idi. Yûsuf Pâşâ’niñ vâlîligi eñnâda bir huşûşdan dolayı infi‘âl (14) ve bunu ötedenberi ârzü-keş olduğu taşavvurâta vesîle ittiħâz ederek (M 1621 (15) H 1031) târihinde ‘askerî taķımını dahı ele alıp çıkardığı bir küçük (16) ihtilâl arasında vâlî-i mûmâileyhi i‘dâm etdirdi. Keyfiyyet Der-sa‘âdet’e (17) mün‘akis olarak taħķik-i mâdde zımnında vezîr Süleymân Pâşâ (18) gönderildiyse de Süleymân (19) Pâşâ mâddeyi taħķik şöyle tursun Bâğdâd’iñ içine bile giremediğinden (20) devlet Diyârbekir vâlîsi Aħmed Pâşâ’yı dahı irsâle mecbûr oldu ve Bâğdâd’iñ (21) her tarafından tazyıķi münâsebetiyle Bekir Şubaşı biraz şıķıldıđından Bâğdâd’ı İrân (22) Devleti’ne va‘d etmekle İrân şahı (‘Abbâs Ħan) dahı memnûnen biraz ‘asker (23) gönderdiyse de Aħmed Pâşâ ‘Acemler’iñ

166

hücümünü görüp işiñ fenâlaşacağını (24) tevcih etdi. Bekir Şubası dağı bunun üzerine va'd-i mezkûrdan nükûl ve İrân (25) 'askeriniistışkâl etlemekle 'Abbâs Han doluşa bindigini añlayıp fevka'l-gâye (26) celâllendi ve derhâl 'asâkir-i külliye irsâliyle Bâğdâd'ı alıp Bekir Şubası (27) ve tevvâbi'ni ve bulduğı sünnileriñ kâffesini kılıçdan geçirdi.

[125] **Bekrem**—Hindliler'in i'tikâdınca (H 5538) târihinde ya'ni (2) mîlâdiñ elli altı sene muqaddemide Hâzret-i ('İsâ) 'aleyhi's-selâm gibi dünyâya (3) gelmiş ve Rûhü'l-Kuds'e nisbet olunmuş bir şahşıñ ismidir. Hindistân bunuñ nâmına (4) târih-i mezkûrdan i'tibâren va'z olunmuş olan târih hâlâ mer'î ve müsta'meldir.

(5) **Begüyc** - Kırım Hanı Devletgirây'ın Rusya'ya ilticâ etdikden sonra (6) kabûl etdiği nâmdir. Prens 'unvânına dağı nâ'il olmuş idi. Rusya (7) İmparatoru Deli Petro (Bir kere Hîve'yi alınca öte yanı bizim olur) demiş (8) olduğundan Rusyalılar (M 1716 be H 1129) târihinde ve ertesine sene iki (9) def'a olarak mezkûr prens Begüyc kumandasıyla Hîve üzerine 'asker (10) göndermişlerdi lâkin Hîveliler ikisinde de Rusyalılar'ı bozup ikincisinde (11) Begüyc'i ahz u katl eylediler ve bir rivâyete göre derisini yüzüp (12) tavula gerdiler.

(13) **Pekin** - yâhûd (Peking) – Çin Devleti'niñ pây-ı tahtı olan şehri (14) şehirdir. Bu şehriñ bir kısmı nehr-i Aşfar'ın sâhil-i yemîni üzerinde murabba' şeklinde (15) ve diğeri kısmı sâhil-i Yesârî üzerinde ve mustatîl şeklinde olmak üzere (16) olmak üzere mebnî olup etrafı dört sâ'at derûnda metîn ve 'âlî-hişâr (17) ile mahfûzdur. (Nangin) ve (Kanton) şehirleri bilâd-ı meşhûresindedir. (18) Pekin'in soğakları kırk metrodan altmış metroya kadar geniş ve medîddir ve sarây-ı (19) hâkânî civârında siyâh yeşim taşdan ejderhâ şeklinde yapılmış olan köprü hayret-(20)efzâ-yı 'ukûldür. Pekin (H 4394) târihinde ya'ni mîlâdiñ biñ iki yüz sene (21) muqaddemide (Çu'a) sülâlesi hükümdârânından biri ma'rifetiyle te'sîs olunup pek (22) çok şadamâta uğradı ve (M 1214 ve H 611) târihince CengizHan Çin (23) Devleti himâyesinde olan (Kara Hıtây) tâ'ifesiniñ ilticâ ve mu'âvenetiyle gidip (24) zabt ve sarây-ı hâkânîyi ihrâk etmekle hâkân kederinden kendisini âteşe atdı (25) ve (M 1641 ve H 1051) târihince Çinliler'inbir Tuvâşî 'askeriñ ihânetiyle (26) (Mançu) Tatarları'na mağlûb olduğü ve ihtilâl kesb-i cesâmet ederek Hıtta-i [126] Çiniyye'niñ kısm-ı a'zamı hükûmât-ı müte'addide-i ihtilâliyye yedine geçdiği sırada Pekin (2) dağı bir müddet muhâşara ile (Mançu) Tatarları yedine

geçdi ve re'isleri olan (3) (Liçonğ Yetanğ) Çin pâdişahlığını i'lân etdi ve (M 1860 ve H 1277) (4) târihinde İngiltere ve Fransa Devletleri bir vesîle ile Çin Devleti'ne i'lân-ı harb (5) eylediginden gönderdikleri donanma ve 'asker Pekin'e kadar şokulup hâkâmı kaçırıldılar (6) ve sarâyını iħrâk ve yağma etdikden şoñra bir muşâlaħa yapıp 'avdet eylediler.

(7) Pekin şehrinde nehr-i Aşfar'ın ikiye böldüğü muhâlâtın birinde Çinliler ve digerinde (8) Tatarlar sâkin olurlar ve cümlesiniñ nüfusu bir milyon yedi yüz biñ tahmîn ederler (9) lâkin şehriñ etrâfındaki on iki mahalle birleşdiği hâlde İstanbul'ın üç mişli (10) cesâmetine varır. Pekin'de mevcûd olan yigirmi otuz biñ İslâm'ın müte'addid (11) câmi' ve mektepleri vardır. Hâkân bulunan zât senede bir def'a ahâlîniñ tertîb (12) etdiği mahalle gidip hâllerini su'âl ve istid'alarını kabûl etdikden şoñra zirâ'ate (13) teşvik yolunda birtakım sözler söyler ve kalkıp bir parça yer sürer.

(14) **Bel** - yâhûd (Belus) - Vakıtle Bâbil şehri meşhûriniñ hâmîsi (15) tanınmış ve Bâbillilerce ilâh i'tikâd olunmuş bir şahş-ı mevhumuñ ismidir. Bâbil (16) hükümdârı (Baht Naşır) Medyâ hükümdârınıñ kızı olan zevcesiniñ tenzîhine (17) mahşûş olmak üzere birtakım taş direkler ve kemerler üzerine ve Bâbil kal'asınıñ (18) irtifâ'ı berâberine yapırmış olduğı sed sed bâğçeniñ kurbuna ve daha evvelden Nemrûd (19) burcu denilen burcuñ esâsı üstüne beşer yüz kadem tûl ve 'arzında murabba'ü's-şekl (20) kâ'ide ve beş yüz kadem kad ile hâricden tûla mübâh nerdübân ile çıkılır sekiz tabakalı (21) bir burc inşa etdirip tâ tepesine mezkûr (Bel) veyâhûd (Belus) nâmına olarak (22) bir ma'bed kondurmuşdur ki burc-ı mezbûruñ zikr olunan kâ'ide ve kıddine nazaran Mısır'ın eñ (23) büyük iħrâmından daha büyük olduğı anlaşılır.

(24) **Bel** - yâhûd (Bevl) – Papalara mahşûş ve kurşundan (25) ma'mûl bir mührüñ ismidir. İşbu mührüñ bir tarafından Havâriyyûn'dan (Sen Petro) (26) ve (Sen Pavlus)'un re'sleriniñ resmi ve diger tarafında papalık mesdenini hâ'iz [127] olan zâtın ismi mahkûkdur. Bu mühür ile temhîr olunan muħarrerâta dağı (2) (Bevl) derler.

(3) **Belâ** – Belucistan'ın cenûb kısmında ve sâhil-i şarkîsinde vâkı' (4) (Loțsa) eyâletiniñ merkezidir. Etrâfi gâyet cesîm bir kühistândır.

(5) **Bilādü'l-Cerid** – Afrika'da Berberiyeye'niñ cihet-i cenübisine düşen (6) şahrâ-yı vesî'niñ ismidir. Ekşer ahâlisi hicret-i nebeviyyeniñ kırk sene evvelinde (7) Hicâz'dan gelen Fâmihân-ı 'Arab neslinden olan bedevilerdir. Kuşur ('Urbân Mağrib) (8) denilen ahâlisi dağı Kahtânî yâhüd İsmâ'îlî batınları muhâcirlerinden olmağıla (9) hâliş 'Arablardır. Mezkûr bedevileriñ mensûb oldukları kabâ'il (Trâze. Barâkne. (10) Dağısî. 'Âcün. Evlâd-ı seyyid-i muhtâr kabîleleridir.)

(11) **Bilādü'ş-şürefâ** - Afrika'da cebel-i Atlas'ın cenüb tarafında Fas (12) hükümetine mülhak bir arâzî-i vesî'adır. (Ebü 'Âm) şehri meşhûr (13) beldevidir ve Cebel-i Atlas şu'ubâtından bir silsile-i şağire üzerinde şerifiñ (14) (Dâr-ı Ba'ide) isminde bir sarâyı mevcüddür. Buña (Tâfile) dağı derler.

(15) **Bilâd-ı Mehre** - Ceziretü'l-'Arab'ın cihet-i cenübisinde ve 'Aden (16) sâhili cânib-i şarkisinde vâkı' arâzî-i zû'l-ka'dredir. Meşhûr beldesi (17) sâhil-i baħr-i 'Ummân'da (Şahr) kaşabasıdır. Burada deve ve keçiden başka hayvân (18) bulunmaz. Bunlar da ufağ balıklarla beslenirler ve ahâlî-i kaşaba ekmeğ (19) olduğı cihetle işbu balıq ve ħurmâ ve süd ile ta'ayyüş ederler.

(20) **Bilasej** – Yunânistan'da ibtidâ bilinen kavmiñ ismidir. Bunlar (21) tahmînen (H 270) târihinde ya'ni milâdîñ biñ sekiz yüz doqsan dört (22) sene muqaddemide Mısır'dan ve Fenike'den hicret edip ahâlî-i vahşiyeye-i kadimeye (23) zirâ'at etmek ve ateş yakıp etmek pişirmek oldukça müctemi'an sâkin olmak (24) ve yekdigere mu'avenetde bulunmağ gibi şeyleri öğreten âdemleriñ ihlâfidir. Mu'ahħaran[128] Yunânistan'da (Ergolin) ve (Korint) şehirlerini bu sülâleye mensûb olan (2) hükümdârlar yapırmış idi.

(3) **Bilâş** – Mülük-ı Eşkâniye içinde bu nâmda sekiz on kadar (4) hükümdâr var idi. (M 259) târihinde mağâm-ı hükümdârîde bulunan altınca (5) Bilâş mutaşarrıf olduğı memâligiñ cenüb cihetini ya'ni (Kirmân) ve (Sūs) (6) ve (Fârs) vilâyetlerini zir-i hükmünde alıkoyp memâlik-i şimaliyyeyi birâderi (7) (Erdevân)'a verdi ve mülük-ı Sâsâniyye'yi teşkil eden zât ibtidâ gelip (8) bunun zir-i taşarrufunda olan memâligi zabt eyledi.

(9) **Balâğ** - Düz olan bir mevki'îñ yâhüd taş ve tuğla ile tesviye (10) olunan ve kaldırım yapılan mağalliñ ismidir. (Seyfü'd-devle bin Hamedân) (11) İstanbul imparatoruyla muhârebe etdiğı zamân esir düşen ümerâ-yı İslâmiyye (12)

imparator-ı mümāileyhiñ emriyle İstanbul'a getirilerek ol vaqtden beri Balāt (13) denilen maḥall-i ma'rūfda ḥabs ve tevķif olunmuş idi.

(14) Endülüs'de bir ḥaşşanıñ ve Aydın'da bir nāḥiyeniñ ismi daḥı Balāt'dır.

(15) **Bilāl** – İslām'da eñ evvel imān-ı ezeliñi ızhār eden zevāt-ı (16) kirāmdan Bilāl Ḥabeşiradyāllāhu 'anh ḥazretleri Mekke ahālīsinden biriniñ kölesi (17) idi. İslām ile müşerref olduğunda kendisine pek çok ezā ve cefālar etdiler (18) ve bir def'a boynuna ip taķıp ve ipiñ ucu çocuklarıñ ellerine verip soķaķ (19) soķaķ gezdirdiler. Ḥazret-i müşārünileyh bunca ḥaķārete taḥammül ederek ve (Allāh bir (20) Allāh bir) diyerek İslāmiyet'inde şebāt eyledi. Mu'aḥḥaran Ebū Bekirü's-Şiddiķ radyāllāhu 'anh (21) ḥazretleri şatın alıp āzād etmesiyle dāḥil-i ḥuzūr-ı ḥazret-i peygamberī (22) oldu ve beş vaqtdde ezān-ı Muḥammedī okunması sūnnet-i seniyye-i İslāmiyye'den olmasına (23) karar verildiğinde taraf-ı 'ālī-i ḥazret-i peygamberīden mü'ezzin ta'yin buyuruldu ve irtihāl-i (24) nebevīye kadar bu ḥidmeti ifā edip irtihāl-i ḥazret-i peygamberī vuķū'unda Şām'a (25) hicreti taşmim etmekle Ḥazret-i Ebū Bekir yā Bilāl burada turup da zamān-ı sa'ādetde [129] me'mūr olduğun ḥidmeti edā etseñ olmaz mı demesine Ḥazret-i Bilāl (Server-i (2) kā'inatın iftirākına taḥammül edemiyorum) cevābını verip cānib-i Şām'a 'azimet (3) ve orada ihtiyār-ı 'uzlet buyurdu. Bir müddet soñra rü'yāsında cānib-i server-i (4) 'ālemden Medīne-i Münevvere'ye da'vet buyurulmağla fi'l-fevr 'avdet ederek bādī-i emrde (5) ehl-i beyt-i Resūlullāh'ı su'ād edip de aldığı cevābda nām-ı Fātima radyāllāhu 'anhā (6) yād olunmamasından ötürü ğāyet müte'sir olduğū ḥalde bir de Ḥüseyn Efendilerimiz'e (7) rāst gelip anlardan vālideleriniñ irtihālını taḥķiķ etmekle te'siri artıp (8) ve doğruca müşārünileyhāniñ ḳabr-i sa'ādetlerine varıp pek çok ağladı ve aḥibbāniñ (9) iltimāsına mebnī şalāt-ı zuhr ezānını okumağā şürū' edip (Allāhu Ekber Allāhu Ekber) (10) dediğinde Medīne-i Münevvere içinde def'aten bir feryād ve vāveylā ḳopdu ve (ve eşhedü enna Muḥammeden (11) Resūlullāh) dediğinde herkes 'aşr-ı güzīn-i ḥazret-i risāleti taḥaḥtur ederek (12) bī-hūş ver ser-gerdān oldu ve muḥaderāt-ı nisvān giryān ve 'uryān zoḳaḳlara düşdü (13) Şanki ol gün rüz-ı ḳiyāmetden bir numüne oldu ve ezāni bitirdikten soñra ḥaķā (14) birçok naşihatler edip tekrār Şām'a gitdi ve irtihāliline kadar yılda bir kere (15) Medīne-i Münevvere'ye varıp mescid-i Resūlullāh'da ezān okumağā 'ādet etdi. Müşārünileyh (16) bir seḥer vaqtinde nezd-i ḥazret-i peygamberīye varıp (Eş-şalātü ḥayr mine'n-nevm) (17) diyerek iķāza mübāderet etmekle Ḥazret-i Peygamber efendimiz yā Bilāl bu ne güzel (18) kelām

diyü gâyet istihsân edip şabâh ezânına ‘ilâvesini emr ü fermân (19) buyurmuş. (Raḥmetullâhi ‘aleyh).

(20) **Bilâl** – İbn-i Hâriş bin El-Meznîradyâllâhu ‘anh – Kibâr-ı aşhâbandır. (21) Bu zât-ı ‘âlî-kadr hicret-i sene-i nebeviyyeniñ birinci senesi kabîlesi halkınıñ (22) zekûrundan dört biñ nefer merd hidâyet-i rehberle huzûr-ı Hâzret-i Risâlet-penâhî’ye (23) gelip haşn-ı haşîn-i İslâm’a dâhil ve iltifât-ı sa‘ât-ı gâyât-ı Hâzret-i Peygamberî’ye (24) nâ’il oldu ve silk-i ‘âlî-i muhâcirîne duhûllerini istirhâm etmeleri üzerine (25) (Her nerede bulunsanız cerîde-i muhâcirîne dâhilsiniz) emr-i şeref-şudûr (26) eyledginden cümlesi mesrûr olarak vatanlarına ‘avdet etdi.

[130] **Balbân Beg**–Nâmdârân-ı ümerâ-yı ‘Osmâniyye’ dendir ve pek çok harûb (2) ve mağâzide fırka kumandanlığı etmiş ve Şofya ve havâlîsini darb-ı destiyle (3) feth eylemiş bir zât-ı besâlit-simâtdır.

(4)Rümili Beglerbegisi Lâlâ Şâhin Pâşâ Şofya ve havâlîsine bi’d-defa ‘ât hücum (5) etdiği hâlde feth ve zabtına muvaffak olamamış idi. Fırkasıyla Şofya hudûdu (6) muhâfazasında bulunan müşârünileyh (İnce Belbân) Beg (El-harb Huda‘at) (7) tārīkasına sülûk ederek (M 1386 ve H 788) tārīhinde mahiyyeti efrâdından (8) mühtedî (Uzunca Sündük) nâm şahşı Şofya’ya kaçırır ve merkûm (9) yanuka çatıp doğancı başlık me’mûriyyetini yakalar ve bir gün yanukla birlikde (10) ava çıktığında merkûmu ‘Osmânlı hudûduna kadar getirip ev ekmek ve yemek (11) tedârīgi bahânesiyle Deli Balbân ve Aḥmed Ğâzî nâm dil-âverlere haber verip (12) tutdurur ve dil-âverân-ı mûmâileyhâ Yanuk’u muḳayyeden (Balbân Beg) huzûruna (13) getidiklerinde Balbân Beg hemân fırkasını müstaşahben Şofya üzerine varıp (14) ve (Yanuk’u) muḳayyed olduğu hâlde kal‘a muhâfızlarına gösterip ‘inveten feth eder. (15) Merkûm Yanuk’u mu‘aḥḥaran huzûr-ı hümâyûna göndermekle kendisine Şofya Begliği (16) dil-âverân-ı mûmâileyhime dirlikler ihsân olunmuşdur.

(17) **Belçika** - Belçikalılar’ın aşlı Cerman’dır. Roma Devleti bunları (18) taht-ı itâ‘atde tutmak için çok def‘a muhârebe etmiş ve bi’l-‘akis imparator (19) Kōludin Ğollar’a bunlarıñ sâyesinde galebe eylemiş idi. Belçikalılar’ın Hıristiyanlığı (20) kabûlü milâdın yedinci ve sekizinci ‘aşrlarındadır. Belçika nevâhîsi birçok (21) inqılâbdan soñra (M 1801 ve H 1216) tārīhinde Fransa idâresine geçip (22) Napolyon’uñ suḳûtu ‘aḳıbinde eski Flemenk kıt‘asıyla berâber

huşuşî bir krallık (23) oldu ve (M 1830 ve H 1246) târîhinde Protestanlar'a karşı Kâtolik (24) papaslarının teşvîkiyle zuhur eden ihtilâliñ önünü almak için Fransa ve Almanya (25) ve İngiltere Devletleri mudâhale etdilerse de te'sîri olmayıp Fransızlar'ın sâyesinde (26) Belçika Flemenk'den ayrıldı ve müstakîl bir krallık oldu. Bu krallık cenûben ve ğarben [131] Şimâl Deñizi ve şamilen Flemenk ve Prusyamemâligiyle maħdüddur. Belçika'nın (2) arâzisi dâ'imâ ğazret ve letâfet üzere olup herdürlü maħşül yetişdirmeye (3) müsta'iddir. 'Umûmen ahâlîsi beş milyon dört yüz biñ nüfus taħmîn olunmağdadır. (4) Ve ğükümeti ğükümet-i meşrûte ve ahâlîsiniñ ekserîsi Kâtolik'dir. Kuvvet (5) ve iktidârı için (Ğükümet) kelimesine nazâr buyrula.

(6)Ğaliçya'da kayatuzu ma'deniyle meşhûr olan bir řehriñ ismi dağı (Belçika)'dır.

(7) **Belğ** - Asya'da Türkistân cenûbu memâliginden bir eski ve meşhûr (8) memleketdir. Burası mülük-ı Piřdâdiyâ'nın birincisi olan (Keyümers) tarafından (9) rüy-ı arzda eñ evvel binâ olunan şehirdir diyü rivâyet ederler. Belğ vaqtıyla (10) pek ma'mûr ve ba'zı Türkistân pâdişâhlarının mağarr-ı idâresi idi. Şoñra (11) (Ğ 5265) târîhinde ya'ni mîlâdın üç yüz yigirmi doğuz sene muğaddeminde (12) İskender-i Rûmî istîlâ edip bir iki sene ğaldı ve şâhın kızını tezevvüc etdi. (13) ve mu'ağğaran Belğ ve Semerğand ve Ğoğand vilâyâtı Silosîd ve Afğânîler'e ve yine İrânîler'e geçip (14) (M 825 ve H 107) târîhinde Ğorâsân vâlîsi (Esedü'l-Kasrî) ma'rifetiyle (15) fetğ ve memâlik-i İslâmiyye'ye zamm olundu. Ve tadrîcen kesb-i ma'mûriyyet ederek (16) bir müddet (Ümmü'l-bilâd) nâmıyla yâd edildiyse de (CengizĞan) ve Timurleng (17) zamânlarında ve daha şoñralarda yine birçoğ şadamâta uğradığından ğarâb olup (18) nüfusu el-yevm otuz biñe tenezzül eyledi. Nâm-ı ğadîmi (Zâryâspâ) olup (19) şimdi Avrupalılar (Bağter) yâğüd (Bağteryan) demekdedirler.

(20) Ma'hûd Timurleng ibtidâ-yı ğâlînde ğâ'inpederi Şâh (Emîr Ğüseyn) tarafından Belğ (21) vâlîsi idi. Şoñra mûmâileyhi ğarben ağz u ğatl ederek tağtına oturup (22) eğrâfa şarğındılığ ve ğiderek tevsî'-i dâ'ire-i ğasâra başladı.

(23) **Beledü'l-'inâb** – Cezâyir'de meşhûr bir beldedir. Cezâyir kıt'ası (24) imâret şüretiyle idâre olunduğı zamânlarda burası vâlîlik idi. Miyâh (25) ve nebâtât ve eşcârı çoğ bir yerdir.

[132] **Polsiyum** – Mısır'ın cihet-i şarkisinde (El-'Arīş) denilen şehriñ (2) ve orada olan arāzī-i vesī'aniñ nām-ı kadīmidir. Firā'ane-i Mıŝriyye'den (3) (Ramses) ŝehr-i mezkūrdan (Maŝariye) ŝehrine kadar bir dīvār yapdırmıŝ idi.

(4) **Bel'am**– Bin Bā'ūr - Filistīn'de iki nehir beyninde mutavattın bir zāhidiñ (5) ismidir. Mūsā 'aleyhi's-selām Benī-İsrā'īl leŝkeriyle mü'ebbileriñ mülkünü istilāya (6) müteveccih olduğı zamān üzerlerinden def için du'ā iltimās etdi. Bel'am evvel-i (7) emrde naŝıl du'ā ederim ki Mūsā Rabbimiñ ehлиндendir dediyse de edilen ibrām (8) ve rüşvete dayanamadığından bed-du'ā etmekle ism-i a'zam ve imāndan yılan derisinden (9) ŝoyulur gibi ŝoyuldu ve küfr ve ilhāda düşüp dīn ve dünyāŝı hārāb (10) oldu. Merkūma rü'yāsında ŝaķın bed-du'ā etme diyü tenbīh olunmuŝ ve bed-du'ā (12) için Mūsā 'aleyhi's-selāmıñ ordusuna gitmek üzere bindiğı merkeb lisāna (13) gelip bu 'ilmden fāriğ ol zīrā Benī-İsrā'īl'in hareketi emr-i İlāhī'ye muvāffaķdır. (14) demiŝ olduğı hālde cesareti ŝāyān-ı ta'accübdür. Bel'am İbrāhīm 'aleyhi's-selāmıñ (15) ŝaĥafını görmüŝ ve ism-i a'zama kesb ü kavf etmiŝ idi. Müfessirīn-i kirām (16) (vetlu aleyhim nebe'ellezī āteynāhu āyātina fe'nseleĥa minhā)⁴ āyet-i kerīmesini kavli-i meŝhūr (17) üzere Bel'am ĥaķķında tefsīr ederler.

(18) **Bulĝar** – Bunlarıñ aŝlı Sayķat tā'ifesinden ve Asya'da (ve Volĝa) (19) Nehri'niñ sevāhīl-i ĝarbiyyesinde meskūn (Ķanķlı) ħabīlesi mensübātınan ise de (20) ŝoñraları (Ķaynova)lardan ićlerine pek çok cins ħarıŝıĝ melez olmuŝlardır. (21) Bulĝarlar Asya'dan tār u teb'īd olunarak (M 475) tārīhinde Ķaradeñiz ve Baĥr-i (22) Azak sevāhiline ve beŝ on sene ŝoñra Dineper ve Denister ve Tuna Nehirleri (23) sevāhiline yayılıp nehb ü ĝārāta baŝladılar ve (M 559) tārīhinde ac ķekirge (24) gibi ħamıŝdan ma'mül ħayıķlarıyla İstanbul'a kadar gelip tehdīdāta ħalkıŝdılar ise de (25) aradan çok gećmeksizin ŝark imparatorlarına inkıyāda mecbūr oldular. (26) ve (M 679 ve H 60) tārīhinde teŝķil etdikleri ĥükümeti Prut Nehri [133] üzerinde üç 'aŝr kadar muĥāfaza etdiler ve (M 971 ve H 361) tārīhinde (2) İstanbul'ın istilāsını ħurarak üç yüz biñ 'asker ile Tuna'nıñ beri tārafına (3) gećip Edirne'ye kadar geldiler ise de İstanbul imparatorunuñ Silistre'de (4) vukū' bulan ĝalebesi üzerine efķār-ı mezkūreden vazgećdiler ve doķuz sene (5) ŝoñra Rūmili'nde bir iki ĥükümet teŝķil ve ŝırbıyye'yi bu ĥükümete ilĥāķ eylediler (6)

⁴ Araf Suresi 7/175. "Kendisine āyetlerimizi verdiğimiz hālde, onlardan sıyrılıp da ŝeytanın kendisini peŝine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat (Diyanet Meālī)

ve hükümetlerini tārūmār edip eṣīr etdiği on beş biñ neferiñ gözlerini (7) çıkararak ve her yüz neferini bir gözlüye yedirerek Tuna'nıñ öte yaķasına (8) gönderdi.

(9) Bulğarlar (M 1186 ve H 582) tārīhinde dağı Eflāk civārında bir küçük (10) hükümet teşkil etmişler ve Eflāk ve Bulğar kelimelerini cāmī' olmak üzere (11) (Valāk Kuman) nāmını vermişler ise de iki yüz on sene soñra bunlar dağı (12) Yıldırım'ın şā'ıķa-i şavlet-i cihānsüzānesi eşeriyle zīr ü zeber olmuşlardır.

(13) Bulğarlar beri taraflarda ibtidā tanındığı zamān isimleri (Koteraji) idi.

(14) **Belğrad** - Sırpça Akkal'a demektir ve Sırpiyye'niñ merkez-i (15) idāresidir ve Tuna Nehri ile Şava Nehri'niñ iltikā eylediği maħallde bulunduğundan (16) mevki'i gāyet mühimm ve kal'a ve istiħkāmātı fevka'l-gāye meşhūrdur. Burası (17) Sultān Süleymān-ı evvel zamānında feth olunduğdan soñra hayli zamān Rumili (18) ordu-yı hümāyūnlarıñ meştāsi oldu ve (M 1688 ve H 1099) tārīhinde (19) yegen 'Osmān Pāşā'niñ hıyānetiyle Avusturyalılar alıp üç sene soñra Köprülü-(20)zāde şadr-ı a'zam Muştafā Pāşā'niñ himmetiyle yine istirdād olundu ve (M 1716 (21) ve H 1129) tārīhinde şadr-ı a'zam Halīl Pāşā'niñ sū'-i tedbiri ve ordu-yı (22) hümāyūnuñ ve Tatar 'askeriniñ 'adem-i mübālātı sebebiyle yine Avusturyalular tarafından (23) alınıp yigirmi üç sene soñra Rusya ve Avusturya Devletleri'yle ešnā-yı muşālahada (24) Devlet-i 'Aliyye'ye geçdi ve Sırplılar iğfālāt-ı ecnebiyye ile ötedenberi rāhat (25) turmadıkları gibi Belğrad Kal'ası'niñ kendilerinde bulunmasını ārzū ederek bu ārzūyu [134] hāşıl etmek için pek çok kīl ü kāl ihdāş ve Devlet-i 'Aliyye'yi bī-ħuzūr (2) eylediklerinden ve kal'a-i mezkūre derūnunda bulunan ahālī-i İslāmiyye ile dört beş (3) tabur 'asker-i şāhāne dā'imā rāhatsız bir hālde bulduklarından (M 1862 ve H 1279) (4) tārīhinde yine Sırplılar tarafından İslām 'aleyhine zuhūr eden ihtilāl üzerine (5) Avrupa devletleriniñ ihtāriyla ahālī ve 'asākır-i şāhāne çıkarılıp Şoķul (6) ve Semendire ve İskice gibi altı kıt'a kal'a ile berāber Sırplılar'a verildi.

(7) Belğrad'ın Devlet-i 'Aliyye zamānında kaç def'a istilā gördüğü

(8) sene-i Milādī

(9) 1520 Sultān Süleymān-ı evvel zabt eyledi.

(10) 1688 Bavyera Duķası Avusturyalılar için Devlet-i 'Aliyye'den aldı.

- (11) 1690 Köprülüzâde Muştafâ Pâşâ yediyle zabt olundu.
- (12) 1716 Avusturyalılar istilâ eyledi
- (13) 1739 Hasebü'l-mu'âhede Devlet-i 'Aliyye'ye terk olundu.
- (14) 1789 Avusturyalular alıp iki sene sonra yine terk eyledi.
- (15) 1806 Şırp 'Uşâtı zabt etledi.
- (16) 1813 Devlet-i 'Aliyye yine kırtardı
- (17) 1862 Şırpılılar'a terk ve tahliye olundu.

(18) **Balka** – Süriye vilâyeti dâhilinde ve Şâm-ı Şerîf'in on sekiz (19) sâ'at ba'd-ı cenûbisinde bir livâ merkezidir. (Sulṭa) ve (Ma'ân) nâmında (20) iki kazâsı ve derûn-ı şehride yedi bin nüfûs ve yedi câmi'-i şerîf ve yedi (21) hamâm ve on dört mektebi vardır. Arâzîsi Havrân gibi fevka'l-gâyet münbit (22) ise de ahâlîsiniñ ekşerîsi gayr-ı mütekkaddirdir.

(23) **Belkîs** - Hamîrî - Yâhûd (Belkame) bin Hüdâd – Bu hâtûn (24) Yemen melikesi olduğu hâlde Hüdühüd'ün Hâzret-i Süleymân'a ihbârı ve müşârünileyhiñ (25) dahı yine Hüdühüd'le nâme gönderip da'vet etmesi üzerine (H 4602) (26) târihinde ya'ni mîlâdîñ dokuz yüz doksan iki sene muqaddeminde ibtidâ birçok (27) hediyelerle Menzer ibn 'Amrevî gönderip ve müte'âkıben kendisi dahı kemâl-i debdebe [135] ve dârât ile gelip bârgâh-ı Cenâb-ı Süleymânî'ye yüz sürdü. Ve bir müddet misâfir (2) olup himâye-i Cenâb-ı Süleymânî'yi kabûl etdi. Belkîs'in Yemen'de pây-ı tahtı olan (3) (Sebâ') yâhûd (Me'reb) şehrinin arkasına yaptırmış olduğu cesîm (4) şu bendi şehir-i mezbûrûngeregi gibi ma'mûriyyetine sebep olmuş idi lâkin ba'd-ı (5) zamân ahâlîsiniñ tuğyânına mebnî (Köstebek) denilen hayvâncıkların şakb u tahtıbiyle (6) yıkılıp şu şehri başmağla ahâlî kâmilen garq olmuş ve işbu beliyeye-i 'azîme (7) ilâ yevminâ hâzihi (Seyl-i 'Arem) nâmıyla yâd olunmakta bulunmuştur.

(8) Hâzret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm'ın irtihâlinde birkaç 'aşr sonra (Tedmür) (9) şehrinde bulunan bir levh üzerinde atiyû'z-zikr kelimât maḥkûk idi derler. (10) Bundan Benî-i müşârünileyhiñ Belkîs'ı ol vaqt tezevvüc buyurmuş oldukları (11) añaşılıyor. (Hâzâ müdeffin Belkîs'üş-Şâlihātu zevcetü Süleymân

bin Dāvud ‘aleyhi’s-selām (12) eslemtü leyletü ‘aşerīn ḥalete mülkühü ve defnete leylān taḥt ḥāyīṭ bi-medīnetü Tedmūr (13) lem yaṭala ‘alā defnehā ins ve’l-cinn el-emnü defnihā) bir rivāyetde mūmāileyhāniñ (14) vālidesi ṭā’ife-i cinden idi.

(15) **Bella** – Makidonya ḥükümdarı meşhūr (Filib)’iñ maḳarr-ı ḥükümeti (16) olan şehriñ ismidir. Enḳāzı el-yevm Selanik civārında Vardar Yeñicesi (17) ḳarşısında görülmektedir ve yerinde el-yevm (Ala Kilise) dedikleri ḳarye mevcüddür. (18) Mūmāileyhiñ oğlu meşhūr İskender-i Rūmī burada doğmuş idi.

(19) **Bellon** – Eski Romalılar’iñ ceng ilāhesi i’tikād etdikleri (20) şahş-ı mevḥūmuñ ismidir. Bu şahş (Mars)’iñ hemşiresi yāḥūd (21) ḳarısı imiş. Bunuñ taşvīr-i mücessimini saçları perīşān ve gözleri āteş gibi (22) ḳan içinde ve ḳamçısını havālarda şavurur ve cengāverleriñ arasında iki ṭarafa (23) ḳoşar dolaşır şüretde yaparlar idi ve Roma’da vesā’ir memālik-i cesīmede (24) birḳoḳ ma’bedleri ve ḥidmetleri olup ḥattā Roma senato a’zāsı gelen (25) elçileri Bellon’uñ ma’bedinden ḳabūl eyler idi.

[136] **Peloponis** - yāḥūd (Peloponisyus) – Mora şebh-i cezīresiniñ (2) nām-ı ‘atīḳidir ve bu cezīreniñ cihet-i şimālisinde (Ḳorintos) ve (Aḥaya) (3) ve cihet-i şarḳīsinde (Apalid) ve cihet-i cenūbīsinde (Laḳonya) ve (Mesenya) (4) ve cihet-i ğarbīsinde (Eylid) ve vasatında (Arḳadya) sancaḳları vardır ve nüfūs-ı (5) mevcüdesi altı yüz biñ rāddesindedir lākin işbu soñ taḳsīmden evvel cezīre-i (6) mezkūre pek ḳoḳ ḳālība girdi ve eski zamānda burada (Ispart) (7) ve (Sison) ve (Arĝos) ve (Aḥaya) ḥükümetleri salṭanat sürdü ve birbirleriyle (8) ğoĝalar ederek bu yüzden milyonlarla ḳanlar döküldü hele Ispart cumhūriyle (9) (Teb) cumhūriyetiñ (Ḥ 5232) tāriḥinde ya’ni mīlādıñ üç yüz altmış iki (10) sene muḳaddeminde nihāyet bulan ve Romalılar’iñ nüfūzunu keser için açılıp (11) (M 146) tāriḥinde Mora’niñ Romalılar’a intikāliyle fayşul-pezīr olan muḥārebāt (12) şedīde nice yüz biñ faḳīriñ ocaĝına incir dikdi. (M 1204 ve H 601) (13) tāriḥinde Der-sa ‘ādet’e gelip İstanbul imparatorluĝu ḥaḳḳında zuḥūr eden (14) ihtilāfı vesīle ittiḥāz ederek yerleşmiş ve bir Latin ḥükümeti teşkīl etmiş olan (15) Fransız şalībīleri Girid ve Kıbrıs ve Selanik gibi Mora şebh-i cezīresini daḥı (16) ğaşb edip (Tut) ma’nāsına olan (Mora) nāmını verdiler.

(17) Mora bunların def'inden sonra Venedikliler'e ve birkaç def'a Devlet-i 'Osmaniyye'ye geçip (18) nihayet Mora fetreti 'aķibinde Yunān Devleti'ne intikāl eyledi.

(19) **Plütos** – Eski Yunāniler'in i'tikādınca ğınā ve şervet ve cevāhir (20) arz-ı ilāhıdır. Yunāniler bunu taht-ı arzda medfūn mu'ādene daħı karışdığıyçün (21) ilāhe-i ceħimden 'add ederler ve řali'-i muvāffak ve şervet ve ğenāyı körükörüne (22) münāsebetsiz olarak tevzi' etdiğıyçün şuret-i mücessimini elinde bir kise tutar (23) e'immī ādem hey'etinde yaparlar idi.

(24) Aşāğıki Plütön ile ikisi bir olmak ihtimāli daħı vardır.

(25) **Plütön** – Eski put-perestlerin ilāh i'tikād etdikleri on iki [137] eşħāş-ı mevħūmeniñ mādūnunda olarak cehennem-i ilāhi i'tikād olunan şahş-ı (2) ğayālidir.

(3) Bu şahş-ı mezkūr on ikilerin büyüğü olan Jüpiter'in ve deñiz ilāhi dedikleri (4) (Neptün)'ün karındaşı olup ğüyā bunlar beyninde dūnyāniñ idāresini takسیم eylemişler (5) idi. Merķūm (Plütön) başında bir temür külāh olduğu ğalde vaķtiyle (6) (Ayda) şahršında tutup izdivāc etdiği kızın karşısında abanosdan (7) ma'mūl bir taht üzerinde oturur şuretden ve ba'zen siyāh esb şoşulmuş bir (8) 'araba üzerinde taşvīr olunur ve Yunānistān'da ve İtalya'da olan ma'bedlerde (9) ve bā-ħuşuş Siraķoz'da ğüyā mezkūr kızın kapdığı maħalldeki ma'bedde ba'zı (10) ğiceler siyāh boğa boğazlanıp şanı řarāb ile karışdırılarak çuķurlara (11) dökülür ve bu 'amele (Tur) denilir idi.

(12) Servī ve şimşād āğaclarını ve nergis ve baldırı řara çiğeklerini buña nisbet (13) ederler.

(14) **Belucistan** – Asya'nın cenūb cihetinde ve Baħr-i Muħit-i Hindī (15) saħ-ı mā'ilinde ya'ni Afğanistān'in cihet-i cenūbīsinde bir kıt'a-i cesīmedir. (16) Ħākimi bulunan zāy nīm-istiklāle mālīk olarak Beluc hey'et-i mıntıķasına (17) riyāset etmekte ve İngilizler'in nezāret ve ğimāyesini nev'imān tanınmaķdadır.

(18) Belucistan (Saravan) ve (Celālivān) ve (Ķaçkendava) ve (Los) ve (Mekran) (19) ve (Kūhistān) nāmlarıyla altı kısma münķasım olup ahālisi nīm-bedevīdir. (20) ve merkez-i idāresi on iki biñ nüfusu cāmi' olan (Kilāt) şehridir. 'Umūm (21) ahālisi üç yüz elli biñ rāddesinde ve sākin oldukları arāziniñ mesāhe-i

(22) saḥiyyesi iki yüz yetmiş altı biñ beş yüz kilometro terbi'indedir. Belucistan (23) (M 1758 ve H 1172) tārīhinde nā'il-i istiḳlāl oldu.

(24) Ahālisi faqr ḥālleriyle berāber gāyet cesūr olduklarından ekseriyā memālik-i sā'ireye (25) gidip 'askerlik ederek ta'ayyüş ve imrār-ı vaḳt ederler.

(26) **Belus** – Birinci Āşūr Devleti'ni tecdīd ve cedden esāsını vaz' u temhīd [138] eden zātın ismidir. Bu zāt (H 4294) tārīhinde ya'ni mīlādın taḥmīnen (2) biñ üç yüz sene muḳaddeminde taḥta cülūs ve ba'zı tanzīmāt icrā ve aḥvāl-i (3) memāligi iṣlāḥ ederek yigirmi beş sene saltanat sürüp vefāt eyledikde (4) oğlu meşhūr (Ninos) pādīşāh oldu ve pāy-ı taḥtını tanzīm ve tevsī' (5) ederek kendi nāmına nisbetle (Ninova) tesmiye eyledi. (Ninova) kelimesine nazār (6) buyrula.

(7) Ba'zılar işbu Belus Turāniler'i Āşūrya'dan ḫard eden Sāmīler'in ḫükümdārı (8) zann edip (H 3628) tārīhinde geldi idi derler ve ba'zıları daḫı (9) (H 4094) tārīhinde Aşūrya'da bu nāmda diğeri bir ḫükümdār olduğı taḥmīn (10) ederler.

(11) **Buluḡ** - Buḫār kelimesine nazār buyrula.

(12) **Pletye** – Kimyāgerāndandır. Fenn-i hey'et ve ma'deniyyātda mahāret-i (13) kāmilesi var idi. Merḫūm (Mevlidü'l-ḫamūze) ve (Amonyak) ya'ni (14) nişadur rūḫu gibi ḡazlar (Ḳalye Tozu) ve (Setrunciyan) gibi ma'deniyyāt (15) ḫaḳḳında tedḳīkāt icrā ve muḫāla'āt beyān ederek istiḫşāl ve isti'mālını teshīl (16) etdi ve kitāblar yazdı ve (M 1797 ve H 1212) tārīhinde vefāt etdikden (17) soñra oğlu (Jozef Pletye) daḫı fenn-i kimyāgerīde ibrāz-ı mahāret ederek (18) mu'allim ve dā'ire-i ma'ārifde a'zā oldu ve (Kibritet Kenin) ya'ni (Şūlfatu) (19) istiḫrācını keşf eylediginden on biñ frank mūkāfāt aldı.

(20) (Esterkonin) daḫı bunula (Ḳavantu)'nın keşfiyyātındandır. (Esterkonin) ḳarḡa (21) bükten cevheri demek olup sünmemiş gereç ve ḫamız kibrit ve amonyak ile (22) istiḫrāc olunur.

(23) **Belezis** - yāḫūd (Ba'l-zār-Ful) Birinci Āşūr Devleti (24) tarafından Bābil vālisi yāḫūd Bābil'de Keldān başpapası idi. Devlet-i[139] müşārünileyhā tarafından nā'il olduğı rütbe ve i'tibāra ḳanā'at etmeyip şadrāblıḳ (2) vechle (Medya) vālisi bulunan (Arpakes) ile (H 4806) tārīhinde (3) ya'ni mīlādın yedi yüz seksen sekiz sene muḳaddeminde ittifāḳ ederek matbū'ı (4) olan beşinci

(Sardanapal)'in üzerine hücum ve pây-ı tahtı olan Ninova (5) civarında ordusunu perîşân etdi ve bîçâre (Sardanapal) bu hâ'lerini (6) yedinde telef olmamak için familyasıyla berâber kendisini ateşde yakdı ve (Bele-(7)zis) şark ve cenüb cihetlerinde ikinci Āşūr yâhūd Babilon Devleti'ni teşkil (8) ve (Arpakes) zâten vâlisi bulunduğu (Medya) vilâyetinde istiklâlini i'lân (9) etdi ve Sardanapal'in oğlu (Ful) dağı kendisine bırağılan (Sus) (10) vilâyetine kanâ'at eyledi. Belezis on dokuz sene sonra Ninova ile (11) Bâbil'in idârelerini tefrîk ederek Bâbil'in idâresini oğlu (Teğletfalaşar)'a (12) verip diger oğlu (Nabu Naşır)'ı Ninova'da kendi yanında vezîr-i a'zam ve velî-(13)'ahd gibi alıkoymuşdur. İşbu Nabu Naşır (H 4846) târîhinde ya'ni (14) mîlâdîñ yedi yüz kırk sene muqaddeminde pederiniñvefâtıyla tahta çıkdığı gibi (15) öñünü mebde' târîh-i i'tibâr etdi. Bu târîh hâlâ (Buhtu Naşır) târîhi (16) diyü yâd olunmağdadır.

(17) **Plisy Emabil** – Fransa Devleti mareşallerindendir. Bu zât ibtidâ (18) topçu kâ'im-makâmlığı rütbesiyle mektebden çıkıp kral erkân-ı harb hey'etine kabûl (19) olundu ve İspanya ve Mora ve Cezâyit'de ibrâz-ı şücâ'at eylediginden (M 1855 (20) ve H 1282) târîhinde Devlet-i 'Aliyye'ye mu'avenet etmek üzere Fransa 'askeriyle (21) Der-sa'âdet'e gönderilip buradan dağı (Sivastopol) üzerine gitdi ve 'umûm (22) Fransa şark ordusu kumandanı olduğu hâlde Sivastopol şehrini teşhîr (23) eyledi ve bu hizmetine mükâfât (Duğ Malağkof) 'unvânını aldı ve üç sene sonra (24) İngiltere elçisi ta'yîn olunup (M 1864 ve H 1281) târîhinde vefât (25) eyledi.

(26) **Benat Militer** - 'Askerî benât ma'nâsında olarak Macaristan'ın[140] (ve Vivodina) arâzisiniñ Benât Tameşvar eyâletine muttaşıl ve Tuna boyunca mümted (2) bir kısmıdır. Merkez-i idâresi Belğrad muhâzâsinde Tuna'ya mülhak bir ırmağ üzerinde (3) vâkı' (Pankasisva) şehridir. İşbu Benat 'askeri kısmı muqaddemâ Devlet-i (4) 'Aliyye akıncılarına karşı müteşekkil bir mevki' 'askerî hâlinde bulundurulup sonra (5) akıncılık ehemmiyetden sâkıf olduğu cihetle lağv olunmuş idi.

(6) **Penaris** – Hindistan'da Bengale vilâyeti dâhilinde ve Kalkute'niñ (7) altı yüz kırk kilometro ğarb-i şimâlisinde ve Ğanc Nehri üzerinde beş yüz biñ (8) nüfusu câmi' bir şehr-i şehîr ve bu nâmda olan vilâyetiñ merkezidir. Hindiler (9) bu şehri ğâyet muqaddes tutarlar ve dâ'imâ gelir ziyâret ederler. Şehriñ içinde (10) Brehmîler'in bir büyük mektebi ve eski zamândan kalma bir raşadhâne vardır. Mekteb-i (11) mezbûruñ meşârif-i vâkı'ası ve mu'allimlerin ucûrâtı İngilizler

tarafından (12) te' diye olunmaktadır. (Örnek Zeyb Han) zamânında yapılmış olan bir câmi' (13)-i şerîfîn cesâmet ü metânet ve şan'atı hayret-efzâ-yı 'uqûldür ve (Ġanc) (14) Nehri boyunca yapılmış olan yalıları ve iskele ve çarşuları ğâyet yakışıklı ve elmas (15) ve şal ve mensûcât-ı harîriyye ahz u i'tâsı be-ğâyet revnaqlıdır.

(16) Penaris vilâyeti vaktiyle müstakîl iken sonra himâyeye girip (M 1775 (17) ve H 1189) târîhinde İngilizler tarafından zabt olundu.

(18) **Banaz** - Hüdâvendigâr vilâyetinde Kütahya sancağı mülhâkâtından Kütahya (19) kaşabasınıñ on yedi sâ'at cenûbunda ve Murâddağı silsilesiniñ ğarbında üç (20) biñ yedi yüz seksen bu kadar nüfûs-ı Müslime'yi hâvî bir nâhiye merkezidir. Burası (21) bir dere içinde bulunup havâsı ğâyet laţîf olduğu gibi şark tarafında dağı (22) (Altınova) nâmında meşhûr bir mesîresi vardır.

(23) **Benaloğa** – Bosna vilâyeti dâhilinde ve Sarây'ın yigirmi üç (24) sâ'at şimâl-i ğarbîsinde ve (Erbas) Nehri kenârında yedi biñ nüfûsu (25) câmi' bir merkez-i livâdir. Ġâyet müstahkem bir kal'a ile muhâţ olup derûnunda kırk [141] kadar cevâmi'-i şerîfe ve mekâtib ve medâris ve hâricinden a'lâ bâniyeleri vardır (2) ve (Teşne) ve (Deboy) ve (Pernaver) kazâlarıdır.

(3) **Benân**–Kibâr-ı evliyâ'ullâh'dan Muhammed bin Hamedân el-Cemâl el-Vâsî'niñ (4) lakabıdır. Müşârünileyh mülûk-ı Mışriyye'den Ahmed bin Tûlûn'a emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i (5) 'anü'l-münkir etdiği cihetle İbn Tûlûn gücenip bunu i'dâm kaşdıyla bir arslanıñ (6) önüne atdırdı ve arslan pârelemek şöyle tursun ötesini berisini (7) koqlayarak temelluk ve tebaşbuşa başladı ve oralık hâliñ naşıl diyü su'âl (8) edenlere ben arslanıñ su'-i kaşdını düşünmüyorum su'ri beces midir tahir midir (9) anı düşünüyorum cevâbını verdi.

(10) **Penan** - Baħr-i Muħîţ-i Şarkî ile Baħr-i Muħîţ-i Hindî beyninde vâkı' Malaka (11) nîm-cezîresiniñ cânib-i ğarbîsinde ve İngiltere Devleti himâyesinde bir küçük ada (12) ve adanıñ merkez-i idâresi bir şehirdir. Derûnunda yetmiş biñi İslâm olmak üzere (13) yüz otuz biñ nüfûs vardır ve Hind ile Çin beyninde işleyen sefâ'iniñ güzergâhı (14) olmak hasebiyle ğâyet ma'mûrdur. İngilizler bu adayı (Kadeh) hükûmeti (15) sultânından almalarıyla bunuñ için Kadeh sultânına her yıl bir miqdâr şey' verirler.

(16) **Pencab** – Hindistan'ın ğarb-ı Őimālisinde vāsi' bir vilāyetdir. EkŐer (17) maħalleri dağlık ve münbit ve Send Nehri'niñ kollarıyla mervādir ve meŐhūr Őehirleri (18) (Lahor) ve (Miltan) ve (PiŐaver)'dir.

(19) Burada a'lā tiftik keçileri olur ve güzel Őallar nesc ü i'māl olunur.

(20) **Bend** - Őuları bir maħalde bir gidermek yāhūd miyāh-ı cāriyyeyi seyr-i (21) sefāyine el verecek derecede yükseltmek veyāhūd Őuyu kuvve-i muħarrike maķāmında (22) isti'māl zımnunda sür'atlendirmek için önlerine yapılan dīvār ve sedleriñ ismidir. (23) Bunlar taŐkın ve Őovaklı nāmlarıyla ikiye münķasım olurlar. Avrupalılar bunu (24) dađı fenn-i maħŐūŐ hūkmüne koyup (Fenn-i Miyāh) nāmıyla kitāblar te'lif etmiŐlerdir. [142] İstanbul'un Őu bendleri yedi 'adeddir ve bunlarıñ üçünden Ğalaťa ve Beđođlu (2) ve Topçuħāne ve Tersāne-i 'Āmire ve Bođaziçi'niñ Rumili cihetlerine ve Sarāy-ı Hümāyūnlar'a (3) ve dördünden Der-sa'ādet ve Eyyūb'a Őu gelir.

(4) Zikr olunan yedi bend Şunlardır.

(5) Bend EsāmisiSemti

(6) 'Aded

(7) 1 Topuzlu Bāđçeköyü Sultān Maħmūd-ı evvel Ğazretleri'niñ

(8) 1 Bend-i Cedīd Bāđçeköyü Sultān Maħmūd-ı Őāni Ğazretleri'niñ

(9) 1 Vālidebendī Bāđçeköyü MihriŐāh Vālide Sultān Ğazretleri'niñ

(10) 1 Bend-i Kebīr Belđrad Köyü Sultān Aħmed-i ŐāliŐ Ğazretleri'niñ

(11) 1 Kirazlı Belđrad Köyü Sultān Maħmūd-ı Őāni Ğazretleri'niñ

(12) 1 Topuz Bend-i Kebīr civarı Sultān 'OŐmān Ğazretleri'niñ

(13) 1 İvād İvād Sultān Muştafa Lāleli Ğazretleri'niñ

(14) 7

(15) **Pindār** - yāhūd (Pindārīs) –Hindistān’da Cebel ahālīsī (16) diyū şöhret bulan serseri bir tā’ifeniñ ismidir. Bunlar vaqtiyle Malve’den (17) çıkarak Hindistan’ıñ sened-i cihetlerine yayılmış ve birtakım mücerrem ve ‘asker firārīlerini (18) içlerine alarak serseri bir hâlde ve konargöçer şüretde gezip gāh hırsızlık (19) ve gāh dilencilik ile ta’ayyüş etmekte bulunmuşlardır.

(20) Bunlar (M 1761 ve H 1175) tārīhinde Pānipe’niñ muhārebesinde mihrātlara mu’āvenet (21) ederek hayli telefāt verdiklerinden ve bu cür’eteri üzerine mu’ahharan birçoğu perīşān (22) edildiginden şimdi miqdārları evvelki kadar degildir.

(23) **Bender** – Besarabya’da Turla Nehri kenārında bir güzel şehirdir. (24) İsveç kralı (Şarl) (Poltava) Muhārebesi’nde Rusyalılar’a mağlūb olduğu (25) zamān Devlet-i ‘Aliyye Uzi eyāleti sancaklarından olan işbu (Bender) kaşabasına (26) ilticā etmiş ve birkaç sene himāye-i Devlet-i ‘Aliyye’de oturup yine memleketine gönderilmiş idi. (27) Bu şehir (M 1769 ve H 1183) tārīhinden beri birkaç def’a Rusyalılar tarafından (28) istilā ve yine istirdād olunup nihāyet (M 1811 ve H 1226) tārīhinde bütün [143] bütün Rusyalılar’a terk olundu. Bender şehrinde şimdi ancak on iki biñ (2) nüfus vardır.

(3) (Bender Būşīr) ve (Bender ‘Abbās) Başra Körfezi sāhilinde Devlet-i İrāniyye (4) memāligindedir ve ikisi de oldukça ticāretgāhdır. Bender ‘Abbās muḳaddemā mesket (5) imāmı memāliginden iken (M 1860 ve H 1271) tārīhinde bir küçük muhārebe (6) nihāyetinde İrān Devleti’ne intikāl eyledi. Baḫr-i Muḫīṭ-i Hindī’den ‘Aden Körfezi’ne (7) girerken şol cihetinde ve Afriḳa kıt’asında ve (Somal) sāhilinde daḫı (8) (Benderhor) ve (Bender Ġā‘im) nāmlarına ma‘rūf birkaç kaşaba mevcūddur.

(9) **Binḡāzī** - yāhūd (Benīyyū’l-Ġāzī) – Devlet-i ‘Aliyye’niñ Afriḳa (10) kıt’asında bu nāmla ma‘rūf bir vilāyet merkezidir ve kaşāları (Derne) ve (Merbic) (11) ve (Uçleveçalu)’dur.

(12) Bu şehir Avrupalılar’ıñ (Sire Nā‘īḳ) dedikleri körfeziñ derūnunda ve sāhil-i (13) baḫrde ve Trablusḡarb’ıñ cihet-i şarkīsinde ve iki yüz kırk sā‘at ba‘dındadır. (14) Burada muḳaddemā pek çok def’a ve eñ soñra (M 1858 ve H 1275) tārīhinde (15) büyük vebā ‘illeti zūhūr eylediginden ahālīsī geregi gibi tedennī etdi ve içerileri (16) hālā bedeviyyetden ḳurtarılamadı. Ma‘māfih

Trablusğarb İskelesi'nden (17) vesā'ir memālikden sefāyin-i ticāriyye gelip gitmekte ve Hālice ahz u a'tā (18) olmaktadır.

(19) Bingāzī'nin eski ismi (Beneris) idi.

(20) **Bengla** - Afrika-yı ğarbīde sāhili Portekiz müstemlekātından bir (21) kıt'adır. Merkez-i idāresi (Sen Filib) şehridir ve ittishāinde olan (Engla) (22) kıt'asının merkez-i idāresi dağı (Sen Pol) şehridir. Buraların ekser (23) ahālisi (Koloni) denilen Portekiz muhācirleridir ve havāsı ğāyet sıcağıdır. (24) Lākin mūte'addid nehirler cārī olduğundan toprağında her dürlü maḥşul yetişir.

(25) **Bingale** - yāhūd (Bengale) – Hindistan'da İngiltere müstemlekātından [144] bir vilāyetdir. Buranın muqaddemā bir hükümet-i cesīme-i müstaķile olduğu mervī ise de (2)tevārīh-i şarkīyyede buña dā'ir bir kayda zafer-yāb olunamadı. Ma'māfih mu'ahharan (3) ele geçen yazılı taşlardan Bingale hükümetinin vücūdu ve hükümdārlarının (4) Himalaya Dağları'ndan (Kıomuru) Burunu'na ve (Hindu) Nehri'nden (Brahmiya Potra)'ya (5) kadar memālige taşarruf ettiği taḥakkuk eyledi.

(6) Bu vilāyetin (M 1200 ve H 600) tārīhlerinde yed-i İslāmiyyāne dağı geçdiği (7) tevārīhde muḳayyedir.

(8)Bingale vilāyetinin maḳarr-ı idāresi (Kalkūta) şehri olup birkaç şehirden (9) 'ibāret olan (Maderas) dağı aña tābi'dir. Kalkūta'da taḥmīnen sekiz (10) yüz biñ nüfūs mevcūd olup beş yüz biñ nüfūsü cāmi' olan meşhūr (11) (Penaris) şehri dağı bu vilāyet dāhilindedir. Bingale'ye Ğanc Nehri (12) vāsitasıyla büyük küçük pek çok sefineler gelir gider.

(13)İngilizler burasını (M 1757 ve H 1171) tārīhinde almış ve hükümdārānī (14) sülālesinden ber-hayāt olanlara ma'aş vermekde bulunmuşdur.

(15) **Penompanğ** – Asya'da Hind-i Çini'nin cihet-i şarkī-i cenūbīsinde (16) vāķı' (16) (Kamboc) kıraliyyetinin merkez-i hükümeti ve Fransa'nın dāhil-i dā'ire-i ḥimāyeti (17) olan bir şehirdir.

(18) **Beneris** - Bingāzī'nin nām-ı 'atīķidir. Bingāzī kelimesine (19) nazar buyrula.

(20) **Benī** - (Benī Aḥmer) ve (Benī Badīs) ve (Benī Resūl) gibi nām (21) ve 'unvānları benī kelimesiyle bed' eden ba'zı hükümetler için (Hükümet) keli-(22)mesine nazar buyrula.

(23) **Bünyāmīn** - Ya'kūb 'aleyhi's-selām'ın eñ küçük maḥdūmu (24) ve Yūsuf 'aleyhi's-selām'ın li-ebeveyn birāderidir. Müşārünileyhi vālidesi (Raḥīl) [145] cenābları Beytü'l-Himem civārında tevīd edip kendisi 'aḳbinde vefāt eyledi. (2) Bünyāmīn sebṭi esbāt-ı sā'ire gibi tekeşşür edememiştir.

(3) **Botan**—Çin Devleti ḥimāyesinde ve (Tibet) vilāyetiniñ cihet-i (4) şimālisinde bir kıṭ'a ve hükümet-i müstaķiledir ve ahālisi kāffeten (Buda) (5) mezhebinde olmağ üzere bir milyon sekiz yüz biñ rāddesinde ve ḡāyet çalışkan (6) ve ḡayretlidir ve arāzisi fevka'l-ḡāye münbit ve maḥşūdārdır. Merkez-i idāresi (7) Himalaya Dağları'nıñ cenūb-ı saḥ-ı mālinde vāḳı' (Tasisu Don) şehri olup (8) bu şehirde mevcūd olan bir ḳal'a hem hükümet dā'iresi ve hem de ma'bed-i maḥşūşdur. (9) Hākimlerine (Darmala) tesmiye ederler ve kırlarda sürü sürü gezmekte (10) olan maymunlarıñ ba'zılarına ḥürmet eylerler.

(11) (Botan) Fransızca güzel havā ve (Botanik) 'ilm-i nebātāt (12) ma'nāsınadır.

(13) **Potide** – Selanik vilāyeti dāḥilinde vāḳı' (Kesendre) yāḥūd (14) (Ḳasandra) şebh-i ceziresiniñ nām-ı 'atıķidir.

(15) **Bod** – Avrupa fenn-i hey'et mu'allimlerinden meşhūr bir zātdır. (16) (M 1882 ve H 1186) tārīḥinde seyyārātın şemsden olan eb'ādını ta'yīn (17) için bir destūr ḥesābı yapıp aḥlāfına bir ḡüzār bıraḳdı. Şöyle ki zırde (18) görüldüğü vechle şemsden mā'adā seyyārāt-ı meşhūreyi ve Merīḥ ile Müşterī (19) beynine bir seyyāre farzıyla (Seyyārāt-ı dūrbīnī) denilen seyyārāt-ı saḡireyi (20) şemsden olan ba'dları nisbetde ve saḡdan şola ḋoḡru bir şıraya yazıp (21) hepsiniñ altına birer (dört) raḳamı ve bu dört raḳamlarınıñ altlarına daḥı ('Uṭārid)'den (22) bedā' ile şıfır, 3, 6, 12, 24, 48 ilā-āḥire iki maḍrüb müştereki (23) ile muzā'af raḳamları vaz' ve mezḳūr dört raḳamlarıyla cem' ve ḥāşıl cem'leri (24) daḥı (On) maḳsūm müştereki ile taḳsīm etmekle birtaḳım i'dād-ı a'şāriyyeden [146] 'ibāret maḳsūm-ı 'aleyhleri ḥāşıl olmuş ve bu ḥalde arzın şemsden olan (2) ba'dı vāḥid-i ḳıyāsi i'tibār olunarak a'dād-ı a'şāriyye-i mezbūreden herbirleriniñ (3) vāḥik-i ḳıyāsī

mezkūra arblarıyla mensüb oldukları seyyārātın emsin olan (4) ba‘dları istihrāc olunmada bulunmuřdur.

(5) NEPTÜN URANÜS ZAHL MÜŐTERİ SEYYĀRĀT-I SAĞİRE
MERİÇ ARŞ ZÜHRE ‘UŐARİD

(6)	4	4	4	4	4	4	4	4	4
(7)	384	192	96	48	24	12	6	3	0
(8)	8,8	192	10,0	5,2	2,8	1,6	1,0	0,7	0,4

(9) etdi vāhid-i kıyāsī i‘tibār olunan ba‘d-ı vustā-i arzın (91) milyon (10) milden ‘ibāret olduğu ma‘lūm olduğdan řoñra destūr-ı merķūmdan bi‘l-farz (11) Müőterī’niñ ba‘d-ı vustāsı bulunmağ murād olunsa $91,000,000 * 5,2 = (12) 473,200000$ ba‘d-ı vustā-i Müőterī olduğu añlařılır ve meřelā (13) $0, 7 * 91,000000 = 23,700000$ dağı Zühre’niñba‘d-ı vustā-i (14) şemsi olur. Ve ma‘māfih iřbu destūr řesābının bir řesāb-ı taqrībi (15) olunduğu dağı bilinmek lāzım gelir.

(16) **Buda** - yāhūd (Budha) – Ćin ve Hindistan ve Japonya ve Türkistān-ı (17) Ćinī’niñ ba‘zı maħallerinde řabūl olunmuř bir mezhebdir. Ba‘zıları bu mezheb (18) (4494 yāhūd H 4554) tārīhinde ya‘ni milādın biñ kırğ sene muğaddeminde (19) Hind Ėükümdārlarından biriniñ (Őakmuni) yāhūd (Seyyid Hāřsā) nāmında dervīř (20) ve řalender geĉinir bir oėlunuñ iħtirā‘ıdır ve bunu merķūm bāėteten ġaybūbet ve bir mağarada (21) iħtiyār-ı ‘uzletle o vaėtki ‘ulūmuñ kāffesini tařřil etdikden ve edyān ve řabāyi‘iñ (22) esrārını keřf ve Brahma mezhebiniñ buřlānını tařķīķ eyledikden řoñra vař‘ (23) ve te‘sis eylemiřdir derler ve ba‘zıları bu mezhebiñ řāħibi olan (Őakumuni) (24) (H 4972) tārīhinde ya‘ni mīlādın altı yüz yigirmi iki sene muğaddeminde dūnyāya [147] gelip yigirmi doėuz yařında kūře-i inzivāya ĉekildi ve Ėalķın iřlāhına himmet (2) etdikden řoñra bir aėac üzerinde iki erba‘in ĉıķarıp orada řabren vefāt (3) eyledi ve iřlāh-ı ‘ālem iĉin bu miřillū gelenleriñ dördüncüsü oldu derler. Ve Ćin (4) ve Japonya‘da olan Budalar evvelki řavli ve Hind‘de bulunan Budalar ikinci řavli (5) řabūl ederler ve bu mezhebe Ćinliler (Fu) ve Japonlular (Lama) ve Sibiryalılar (6) (Őama) ta‘bīr eylerler.

(7) Bu mezhebin hülâsa-i ahkâmı evhâm ve hayâlden 'ibâret ve gayr-ı nâm olan işbu (8) dünyâ-yı denî-i mâddiden teberrî ve müsâfât-ı münevvereniñ mâ-fevkinde gayr-ı fânî olan 'akl-i (9) kâmile vuşûl her 'âkil için lâzım olduğu ikrâr ve derece-i kemâle vâsıl olan (10) (Buda) ervâhından biriniñ işbu dünyâ-yı mâddiye bâğlanmış olanları kırtarmak (11) için arz üzerine inip teceddüs eyledigini ve tecessüd eden öyle bir Buda vefât (12) etdiği zamân ahkâmıñdigeriniñ vürüduna degin cereyânunu ve Hâkık-ı Sübhâne ve Te'âlâ'nıñ (13) şüret ve eşkâlınden münezzeh ve Hâlık u Kâdir idigünü taşdıktan 'ibâretdir. Merkûm (14) Şakimoni'nin yüz sekiz cildi câmi' olan (Ġanj) ve iki yüz kırık cildi câmi' (15) olan (Danj) nâm kitâbları Hindistan kütübhânesinde mahfûzdur. Buda Hindce (16) 'allâme ma'nâsınadır ve ıslâh-ı nefis eden ve halkı terbiye ile meşgûl olan (17) Buda âlimlerinden ba'zılarına dağı bu nâmıñ verildiği vardır. Bu mezhebi kabûl (18) edenleriñ el-yevm miqdârı üç yüz altmış milyon tahmîn olunuyor.

(19) **Bodrum** – Aydın vilâyeti dâhilinde vâkı' Münteşe sancağına mülhak (20) bir kazâ merkezidir. Bu şehir Duridler zamânında inşâ olunmuş ve el-yevm ma'mûr (21) ve âbâdân bulunmuşdur ve nüfusu altı biñ râddesinde ve iskelesi işlek ve ticâretgâhdır. (22) Bir rivâyetde müverrih Herodot ile (Denis) burada dünyâya geldi.

(23) (Karı) hükümdârlarından meşhûr (Mosulos)'un zevcesi ma'rifetiyle yapılmış (24) olan ve 'acâyib-i seb'a-i âlemden ma'dûd bulunan türbesi Bodrum civârında (25) idi. (Mosole) kelimesine nazâr buyrula.

(26) **Podolya** – Rusya Devleti'nin ğarb-ı cenûbisinde bir eyâleti ve kürsisi [148] (Kaniçe) şehridir. Burası Lehistan idâresinde iken Sultân 'Osmân Han-ı şânî (2) Hâzretleri bi'z-zât muhâşara ve feth edip Nâbî merhûm dağı (Kaniçe) nâmıyla (3) bir târihçe te'lîf etdi. Lehliler'in (M 1762 ve H 1176) târihinde (4) Rusya esâretinden kırtulmak üzere i'lân-ı ittifâk etdikleri (Bar) şehri eyâlet-i (5) mezbûre dâhilindedir.

(6) **Budin** – El-yevm Avusturya Devleti memâliginden olan Macaristan (7) vilâyetiniñ bilâd-ı meşhûresindedir. Buña şimdi Avusturyalılar (Buda) yâhûd (Ofen) (8) derler. Budin şehri Tuna'nın sağ tarafında elli beş biñ nüfusu câmi' (9) bir güzel şehirdir. (M 1526 ve H 933) târihinde Sultân (Süleymân) Hâzretleri (10)

Varadin ve emsâli on bir kal'a ile berâber burasını dahı zabt edip hayli zamân (11) soñra yine Macarlılar'a geçmiş idi.

(12) **Bor** – 1225 sene-i mîlâdiyyesinde (Kilosak) ve (Tenar) Nāman (13) hâkîmleriñ vāsıta-i tahkîkleriyle işbât-ı vücūd etmiş bir cism-i 'unşurîdir. (Hāmız Bor) (14) nām cism mürekkebden istiḥşâl olunur ve (Rekmi Bor) ve (Billürî Bor) bir şüret-i (15) mahşüşada istiḥrâc olunmakta bulunan aḫsâmındandır.

(16) Kimisi yeşilce renkli olur ve eñ şedîd derece-i ḫarâretde erir. Billürîsi ise (17) şeffâf ve ba'zan renksiz ve ekşeriyâ açık şarı veyâḫūd kırmızıdır ve kuvve-i (18) inkisâriyyesi elmasıñ kuvve-i inkisâriyyesine şebth ve gâyet sert olmağla yaḫut (19) denilen cevheri çizer ve elmasa cilâ verebilir.

(20) Bor kırmızı derece-i ḫarâretde azot denilen ğazı bel' eder ve rekmi bor mevlidü'l-(21)hāmūza derûnunda ve ḫattâ havâda teshîn edilse sür'atle yanarak (Hāmız Bor) (22) ḫâline taḫavvül eyler.

(23) **Bora** - yâḫūd (Boras) – Eski Yunânîler'in poyraz rüzgâr-ı (24) ilâhi i'tikâd etdikleri şaḫş-ı mevḫümüñ ismidir. Bu ḫarif vaktiyle Atina kralı (25) Ereke'niñ havâ-yi meşreb olan kızını kapıp götürmüş imiş. [149] Bunuñ şüret-i mücessimesini şaçınıñ ve şakalınıñ üzerine ḫar yağmış insân şeklinde (2) yaparlar idi.

(3) **Borân** - Ḥulefâ-yı 'Abbâsiyye'den Me'mûn'un zevcesi ve vezîri (4) saḫî-i meşhûr Ḥasan ibn Sehl'in kerîmesidir. Müşârünileyhânîñ Me'mûn'a tezevvücü (5) ešnâda tertîb edilen sūruñ 'âlem-i İslâmiyet'de birinci derecede muḫtañ bir sūr (6) olduğı leyle-i zifâfda kırk batmân 'anberden ma'mûl bir mum yaḫılması ve ḫaclegâh-ı (7) 'arûsa altın tel ile dökunup üzeri şehdâne incilerle donadılmış ḫaşîr (8) ferş edilmesiyle müstedlildir. Ḥureyre merḫûm maḫâme-i tebrîziyyesinde (Ve Belkıs bi'ar-şehâ (9) ve bürân be-fer şehâ) diyü işbu ḫaşîra işâret etmişdir. Müşârünileyhâ ḫüsn-i 'âlem-penâh (10) berâber gâyet 'âkıla ve edîbe olmağla zifâf gecesî bi't-teşâdüf kendinde olan (11) nāmâzsızlık ma'zeretini (Etti emrillâhi felâ testa'celühü) diyerek zevcine ifhâm eylemiştir. (12) (Bürânî) dedigimiz ta'am-ı müşârünileyhâya mensûbdur.

(13) **Purava** - yâḫūd (Puros) – Hindistan râçelerinden ya'ni (14) ḫükümdârlarından bir meşhûr zâtdır. İskender-i Rûmî Asya'da İrân şâhı (15) (Dārâ)'yı mağlûb ve mülkünü kâmilen zabt ve Buḫârâ'da bir müddet ârâm

etdikden sonra (16) (H 5268) tarihinde ya'ni milâdîñ üç yüz yigirmi altı sene mu'kaddeminde (Atek) (17) ya'ni (Send) hükümdârının mu'avenet ve delâletiyle Pencab'dan üçüncü (Çelm) Nehri'ni (18) geçip (Setlic) Nehri kenârında işbu (Purava)'yı bozdu ve kendisini (19) tutup huzûruna celb ve segâne mu'âmele edeyim diyü su'âl eyledikde (Şân-ı (20) pâdişâhî üzere mu'âmele et) demesi üzerine İskender hazz edip mülkünü (21) terk ve hükümdârlıkda ibkâ ve oradan Bâbil'e 'avdet eyledi.

(22) **Borbon** - Afrika-yı şarkîde kâ'in Madağaskar Cezîresi mensübâtından (23) ve Fransa Devleti müstemlekâtından bir meşhûr a'adadır. Burada külliyyetlü kahve çıkar (24) Fransa'da pek çok zamân saltanat etmiş bir hânedânın ismi dahı (Duğ (25) Dö Borbon) olup sülâlesinden el-ân birçok prensler mevcüddür.

[150] **Portekiz** - yâhüd (Portuğal) - Avrupa-yı cenübîde (2) bir kralıktır ve zîr-i taşarrufunda olan memâlik şimâlen Ğalisi ve şarken Lyon ve İspanya'da (3) vaqı' (Amsramador) ve Endülüs ve cenüben Baħr-i Muħiṭ atlası ile maħdüddür (4) ve cenübdan şimâle doğru tulu 576 ve 'arzı 168 kilometrodür ve ahâlîsi (5) Avrupa'da dört milyon yedi yüz kırk yedi biñ ve kıṭ'ât-ı sâ'irede dört (6) milyondan 'ibâret olup Avrupa'da olanları (Seyl Tebire'in) familyasından olarak (7) Kâtolik mezhebinde bulunurlar ve kendilerine maħşûş Portekiz lisâniyla tekellüm (8) ederler. Bu devlet bir kraliyet olarak hükümet-i meşrûṭe-i 'umümiyye üzere idâre (9) olunmaktadır ve maħarr-ı idâresi iki yüz yetmiş iki biñ nüfusu câmi' olan (10) (Lizbon) şehridir.

(11) Portekiz kıṭ'asının Amstramador'uñ cihet-i cenübiyyesinden mâ'adâ arâzîsi (12) ekşeriya dağlık olup ovalarında zeytin ve incir ve limon ve portakal ve 'asek (13) ve kırmızı yetişir ve firûze ve emşâli zıkbem taşlar ve her nev' ma'deniya bulunur. (14) Portekiz kıṭ'ası altı 'aşır kadar Roma Devleti idâresinde kalıp (H 5514) (15) tarihinde ya'ni milâdîñ seksen sene mu'kaddemde (Seriyyoros) nâm kimse (16) vâsıtasıyla istiqlâl bulduysa da vefâtından sonra bir müddet Vandallar'a ve (M 409) (17) tarihinde (Elen) nâm Bârbârlar'a ve (M 585) tarihinde Vizigotlar'a geçdi. (18) ve (M 711 ve H 93) tarihinde 'Arablar hücûma başlayıp Vizigotlarla (19) uğraşarak hayli maħallerini aldılar ve (M 1138 ve H 533) tarihinde (20) Portekizler İspanya himâyesinde bulunduğu hâlde İslâm'a pek çok ğalebe ve hayli (21) memâlik istirdâd eylediklerinden re'isleri olan Birinci Alfons mükâfâten kralıktı (22) 'unvânına nâ'il oldu ve İspanyalular bunları bir

aralık yine himâyeye alıp (23) (M 1640 ve H 1050) târîhinde İngilizler'in müdâhalesiyle yine terk eyledi (24) ise de Portekizler ticâret ve şan'at ve huşûşât-ı şarrâfiyyece İngilizler'in (25) galebesinden kurtulamadılar ve zîr-i taşarruflarında olan (Brezilya) vilâyetini İngilizler'in (26) kendi mülkleri gibi idâresine şabr u taḥammül ve bu şabr u taḥammül ile Fransızlar'in (27) sū'-i niyetinden taḥlîş-i giribân eylediler ve 'âkıbet Brezilya'nın (M 1821 ve H 1237) (28) târîhinde i'ân ettiği istiklâli taşdıķe ve (M 1851 ve H 1261) [151] târîhinde Mareşal (Mesaldanha)'nın teşvikiyle zuḥûr eden ihtilâl-i dâhilî (2) netîcesinde metruk idâre-i meşrûtenin ihyâ ve ibkâsına ve dört sene sonra (3) ḡanûn-ı esâsîniñ vaz'ına mecbûr oldular.

(4) (Portuḡal) nâmı (Porto) nâm ḡontlukdan me'hûzdur. (Hükümet) (5) kelimesine daḡı mürâca'at buyrula.

(6) **Portevigo** – İspanya'nın büyük antillerinden biri olup eñ ziyâde (7) şark cihetinde vâķı'dır ve şekli murabba'ü'l-ḡalâ' ve ḡâ'immetü'z-zevâyâ şekline (8) meşâbihdir ve el-yevm beş yüz biñ nüfûsu câmi'dir ki bunlardan nışfı siyâh veyâ Ḥabeşî (9) ve elli biñ nüfûsu esîrdir. Maḡarr-ı idâresi sâḡil-i şimâli üzerinde vâķı' (10) (San Jevan Porturiķo) nâm şehirdir. İşbu aḡa bir ḡapudanlık-ı 'umûmî teşķil eyler. (11) Sâḡilleri ḡâyet girişli çıkışlıdır. Şarkdan ḡarba mümted bir silsile-i cibâli olup (12) işbu ḡaḡda enhâr ve mecârî-i müte'addide neb'an eder ve havâsı mu'tedil ve arâzîsi (13) maḡşûldâr olup şeker ḡahve tütün pamuķ ve emşâli yetişir. Ve inşâ'ata (14) maḡşûş aḡacları külliyyet üzere bulunur. Ḥayvânât-ı beriyye ve bahriyye ḡâyet (15) mebzûldür.

(16) Bu aḡa (M 1493 ve H 899) târîhinde (Ḥristof Ḳolombus) ma'rifetiyle (17) keşf olundu ve o zamân altı yüz biñ yerli nüfûsu câmi' iken (M 1509) (18) târîhinde orada mutavaḡtın İspanyollar ahâlî-i mezbûreyi me'âdin ihrâcı için (19) ḡalışdırdıklarına binâ'en az bir müddet içinde ekşerisi telef oldular.

(20) On yedinci 'aşr evâ'ilinde İngilizler mezkûr aḡayı zabḡ edip çok (21) zamân geçmeksizin yine şâḡib-i evveli olan İspanyalılar'a terk etmişlerdir.

(22) **Port Sa'id** – (Bâbü's-sa'id) kelimesine nazar buyrula.

(23) **Porto** – Portekiz Devleti memâliginden (Doro) Nehr-i meşhûru (24) femmî üzerinde yüz biñ nüfûsu ḡavî bir şehir-i şehirdir. (Oporto) daḡı [152] denilir

şarābı pek meşhūrur. Qadīmen Portekiz'e verilmiş olan (Portuğal) (2) nāmı işbu şehre nisbetle verilmiş idi.

(3) **Porto Prens** – Amerika-yı vustāda büyük Antil Adaları'nıñ (4) ikinci derecede cesīmi olan Hāiti Ađası'nda yine (Hāiti) nāmında olan (5) cumhūriyetiñ merkez-i hūkūmetidir ve ahālisi ekşeriyā Avrupa ve İspanya muhācirleridir.

(6) **Portoriço** - Amerika'da büyük Antil Dağları'ndan ma'dūd (7) ve İspanya Devleti zīr-i taşarrufunda ve büyücek bir adadır ve merkez-i idāresi (8) (Sen Yuvan) şehridir ve ahālisi kāffeten İspanya muhāciri olmak üzere bir milyon (9) dört yüz biñ tahmīn olunmaktadır. (Hūkūmet) kelimesine dađı nazar buyrula.

(10) **Bordo** – Paris'in beş yüz altmış kilometro cenūb-ı ğarbisinde (11) ve (Ġaron) Nehri'niñ baħr-i Baltık'a mansıb olan maħalli civārında bir güzel (12) şehrdir ve biñ kadar sefīne alır bir mu'teber limanı ve yüz doğsan dört biñ (13) nüfusu ve mükemmel yol ve köprü ve mektepleri ve bāğçeleri vardır. Burada a'lā (14) ve meşhūr bir nev' şarāb çıkar ve bu şarāba çok maħalalde taqlīd edilir ise de (15) mümkün olamaz.

(16) **Burdur** - Konya vilāyeti dāhilinde ve Konya'nıñ elli iki sā'at (17) ba'd-ı cenūbisinde bir sancağ merkezidir. Derūnunda on dođuz cāmi' ve on mescid (18) ve yigirmi üç mekteb ve beşbiñ dođuz yüz bu kadar nüfus bulunup münkasım (19) olduđu altı kazā ile berāber mecmū' nüfusu kırk biñe bāliğdir ve arāzisinde her nev' (20) maħşūlāt yetişdiği gibi cerīr ve duħan ve afyon dađı hāşıl olmaktadır. (21) Burdur'uñ bir sā'at şimalinde tūlen sekiz ve 'arzen bir sā'at miqdārı mūmted olmuş (22) bir köy vardır ki bu köy (Çürük Şu Gölü) ve (Burdur Gölü) nāmıylā (23) yād olunur. Şuyu ğāyet acı olduđu cihetle derūnunda balık ve sūlūk (24) bulunmadığından başka işābet etdiği maħallerde nebātāt hāşıl olmadığından [153] ahālīce bir katre fā'idesi yokdur faķat sāhilinde kā'in (Keçiborlu) kazāsı (2) kurāsından iki қarye ahālisi kesdikleri odun ve sār'ir aħşabī kayıklara tahmīl (3) edip bu gök vāsıtasıyla kaşabaya indirirler. Burdur'uñbāğ ve bāğçeleri (4) üç sā'at ba'd-ı cenūbisinde olan (Çine) қaryesinden zuhūr eden (5) (Göl Pınar) nām şu vāsıtasıyla saķī olup işbu şu mārū'z-zikr (6) Çürük Şu Gölü'ne mansıb olur.

(7) **Börklüce Muştafā** – Yıldırım BāyezīdĠan evlādından (Mūsā) (8) Çelebi'niñ kādī'askeri fuħūleyn-i 'ulemādan ŞeyĠ Bedre'd-dīn Maħmūd'uñ

kethudālīgını (9) etmiş bir şahıdır. Çelebî Sultān Mehemmed Hān Hāzretleri tarafından şeyh-i (10) müşārūnileyh yevmi biñ aqça teķā'üdlük ihsānıyla İznik'de ikāmete me'mūr eylediği (11) sırada merķūm (Börklüce Muştāfā) Aydın tarafına varıp Şeyh-i mūmāileyhiñ (12) nāmına olarak başına üç biñden ziyāde süvārī ve piyāde ehl-i fesād toplayıp (13) ve bir rivāyetde iddi'ā-yı nübüvvet edip halkı ızlāle başlamış olduğundan pādişāh-ı (14) müşārūnileyhiñ şehzādesi Amasya hākimi Sultān Murād Hāzretleri müfsid-i (15) merķūmuñ izālesine me'mūr oldu ve müşārūnileyh müstevfī 'asker ile gelip (16) vilāyet-i mezbūre dāhilinde vāķi' (Kāraburun) nām mahallde merķūmu on biñden (17) artıķ 'avānesiyle berāber aķz ve girift ve katl ederek ser-maķtū'unu pederi müşārūnileyhe (18) gönderdi.

(19) **Buruno** - Afrika kıt'asının vasaatında ve (Had) Gölü'nün cihet-i (20) ğarbisinde bir hükümdārlıķdır ve maķarr-ı idāresi (Kūķa) şehridir ve ahālisi (21) zencī ve 'umūmen İslām olmak üzere iki milyona ķarībdir ve arāzisi ğāyet (22) sıcak ise de epeyce mahşüldār olup faķať her tarafı mezzü' degildir. (23) Burada manda ve deve ve dađıñ a'lāsı bulunur. Hārāb olan kadīm (24) Bruno şehrinin nerede olduğu bir dereceye ķadar hiss olunmaķdadır.

(25) **Buruneo** - yāhūd (Bornay) - Baħr-i Muħit-i Hindī'de Sevenda [154] yāhūd Malezya Ađaları'ndan bir büyük ađadır. Bu ađa Flemenk-i cedīdden soñra (2) dünyānıñ eñ büyük ađalarından sayılır. Üzerinde altı hükümet (3) ve (Malayo) ve (Bokis) ve (Daya) nāmlarıyla üç cins altı milyon ahālī (4) mevcūd olup yalnız cenūb tarafdaki hükümetler Flemenkliler'e vergi (5) vermekde ve ķuşūru bi'l-istiklāl idāre etmektedir ve ahālī-i merķūmeniñ (6) ekserisi ya'ni Malayo ve Borkis cinsi İslām ve ķuşūru Mecūsī'dir (7) ve ta'yyüşleri bir ağacın saķu nāmında daķıķle balıķdan ve meşğūliyyetleri ķorşanlıķdan (8) 'ibārettir. Arāzisi ğāyet sıcak olduğundan ahālī 'üryān olarak gezerler (9) ve birbirleriyle arasıra muħārebe ederler ve muħārebede oķ ve yay kullanırlar.

(10) (Buruneo) Ağası'nda altın ve gümüş ve sā'ire ma'denleri vardır ve bir dağdan (11) elmas dağı çıķmaķdadır lākin havāsı ğāyet vahīm olduğu gibi ğarb cihetinde (12) yağmur ve rüzğārların keşret ve şiddetinden ahālī pek çok zaħmet çekerler ve sel (13) ķorkusundan ekserihānelerini ķazık üzerine yaparlar.

(14) **Buz** – İncimād kelimesinde muħarrerdir. 'Ameli boz dağı on (15) bir dirhem (Azotik Domonyak) ve on dirhem (Güherçile Tozu) ve on altı (16) dirhem (Kibritet Sud) güzelce saħķ ve kırķ dirhem 'ādī şu derūnunda (17) hāl olunduķdan

şoñra dolu bir şişe derünuna beş altı dirhem temiz şu (18) konup mezkûr icrâlı şuyuñ derünuna vaz' olunmağla hâşıl olur. (19) Bunuñ daha birkaç nev'i var ise de eñ kolayı budur.

(20) **Pozan**—Prusya vilâyetiniñ eñ cenûba düşenidir ve arâzisi (21) gâyet münbit ve maşşöldârdır ve ahâlisi 'umümen Lehli olup ticâreti hemân (22) kâffeten Yahûdiler'e münhaşır gibidir ve merkez-i idâresi (Varat) Irmağı üzerinde (23) vâkı' ve elli dört biñ nüfusu câmi' olan (Bozan) şehridir ve (Nizen) (24) ve (Brumberg) bilâd-ı meşhûresindendir.

(25) **Pozanyas** - Cemâhîr-i Yunâniyye'den Ispart hükümetiniñ ümerâ-yı [155] 'askeriyyesinden bir meşhûr ve bahâdır zâtdır. (H 5014) târihinde ya'ni(2) mîlâdîñ dört yüz seksen sene muqaddeminde Fars hükümdârı birinci (Serhas)'ıñ (3) pederi zamânındaki mağlûbiyyetiñ acısını çıkarmak için birkaç milyon 'asker (4) ve aña göre donanma ve mühimmât ile Yunistan'a hücum etdiği zamân işbu (5) Pozanyas Yunân 'askerine baş kumandan olmuş ve muhârebeyi kazanmış idi. (6) Şoñra sen 'Acemler'e tarafdarlık etdiñ diyü ihtâm ve i'dâmını hüküm etdiklerinden (7) biçâre kaçıp Yunânilerce melâz-ı muqaddeseden olan (Plas) ma'bedine (8) düşdü ve arkası sıra koğalayan me'mûrlar ma'bed-i mezkûra girip (9) çıkarmağa muhtedik olamadıklarından kapısını kapayıp içeride açlıkla telef (10) etdiler.

(11) **Bozca Ağa** - Kal'a-i Sultâniyye Bogazı hâricinde Baħr-i Sefid (12) ağalarından bir küçük ağadır ve tulu doƒuz ve 'arzi beş kilometro olup (13) derününde yedi biñ ahâlî vardır. Burasını (M 1376 ve H 778) târihinde (14) Cenevizler alıp Venedikliler Cenevizliler'den ve Devlet-i 'Aliyye'den dağı Venedikliler'den (15) zabt eyledi. Nâm-ı kadîmi (Tene Do)'dur.

(16) **Bozkır** - Konya'nıñ on sekiz sâ'at ğarb-ı cenûbisinde (17) yedi yüz nüfusu şâmil bir kazâ merkezidir ki bu kaşaba (Serestad) nâmıyla (18) dağı zebân-zed olup ma'-tebbâbi' on biñ iki yüz doƒsan üç nüfusu (19) câmi'dir. Derününde (Bozkır) Pıñarı nâmıyla cereyân eden pıñar kaşabanıñ (20) dağdan zühûr ve kazâ-i mezkûre tâbi (Farğ) ve (Pıñarcık) karyelerinden (21) ve (Belvirân) nâhiyesi dâhîlinden mürûr ile Yeñişehri Gölü'ne mansıb (22) olur.

(23) **Bosna** – Rûmili'nde bir vilâyetdir ve vüs'ati 'arzen iki yüz (24) ve tûlen üç yüz kilometrodur ve Sarây Kaşabası Sultân Meħmedü's-şânî[156]

Hazretleri'niñ (M 1462 ve H 867) tārīhinde oraları fetḥ etdiği zamān (2) (Miḳalyaska) Nehri kenārına yaptırdığı sarāy münāsebetiyle ma'mūr olduğundan (3) Sarāybosna denilmiş ve merkez-i vilāyet (Travnik) ḳaşabası iken mu'ahḫaran (4) sarāya naḳl olunmuştur.

(5) Nefs-i Sarāy'da şülūsānī İslām olmak üzere altmış biñ ahālī ve yüz bir cevāmi'-i (6) şerīfe ve üç kilise ve medāris ve mekātib vardır ve 'umūm Bosna ahālīsi (7) bir milyon üç yüz biñ taḥmīn olunmaḳdadır.

(8) Bosna vilāyeti (M 1127 ve H 521) tārīhinde Macarlar İslavonya ḳralından (9) alıp bir müddet idāre etdikden soñra Bosnılar istiḳlāllerini i'lāñ eylediler. (10) ise de otuz bir seneden ziyāde muḫāfaza edemediler ve (M 1400 ve H 803) (11) tārīhinde Yıldırım (Bāyezīd) Ḥan Hazretleri'niñ ol ḫarafa 'azīmeti taḫaḳḳuḳ eyledikde (12) iṭā'at ve ḫimāye-i Devlet-i 'Aliyye'yi ḳabūl eylediler ve (M 1462 ve H 867) tārīhinde (13) Sultān Meḫammedü's-s-šānī Hazretleri bi'-z-zāt gidip ḫarben aḫz ve memālik-i Devlet-i (14) 'Aliyye'ye ilḫāḳ eyledi.

(15) Bosna'niñ ormanları ve şuları ve arāzīsi ḡāyet rengīn ve laṭīfdır ve ḳılıç (16) ve silāḫ i'māli gibi şānāyi' epeyce ilerlemiştir.

(17) **Puşula** - Bahriyyūnuñ ve ḫarīṭa aḫz eden mehedisīniñ isti'māl (18) etdikleri āletīñ ismidir. Avrupalılar ālet-i mezbūruñicādını İtalya (19) hūnerverānına nisbet ederler ise de ihrām-ı Mıṣıriyye vücūhunuñ puşula cihātına (20) muvāffaḳ bulunmasına nazaran puşulanīñ daha evvelden mevcūd olduğuna añlaşılr. (21) Ālet-i mezbūr bir maḫalliñ ḳutublardan geḫen nişfü'n-nehār coḡrāfisiyle nişfü'n-nehār (22) mıḫnaṭısı beyninde olan inḫirāfi şarkī veya ḡarbī olarak gösterir ve bu inḫirāf (23) ise kürre-i arzīñ her bir noḳtasında muḫtelif olup ancak dört maḫalalde (24) nişfü'n-nehār coḡrāfi ile nişfü'n-nehār mıḫnaṭısı munṭabıḳ olmaḳla inḫirāfiñ (25) şıfıra müncer olduğuna ve ḫudūd-ı 'Irāḳiyye'de daḫı şıfıra müncer olmaḳ üzere bulunduḡu (26) ve Der-sa'ādet'de inḫirāf-ı puşulanīñ (27) derece ve (32) daḳıḳa idüğü (27) fenñce ma'lūm olur.

[157] Bahriyyūnuñ (Pergār-ı Bahri) veyā (Pergār-ı İnḫirāf) dedikleri deñiz puşulası (2) ekşer sefāyinde meşḫūd olduğuna vechle pirinḫden maşnū' bir ḳuṭu içinde (3) mütteḫidü'l-merkez iken ḫenber ve bir miḫver ile mevzū' bir ālet olup taḫtında bulunan (4) bir ḳurşun levḫa ile dā'imā ufḳa müvāzīturması te'mīn olunmuş ve ḳuṭunuñ (5) ḳa'rīniñ merkezinde merküz olan bir miliñ re'sine daḫı

tahtında nıṣfū'n-nehār (6) mıknatısīyi irā'e eder mıknatıslı berābereyi ḥāvī ve otuz iki rüzgārīn (7) hubūbu cihātında taḫsīmātını muḥtevē olarak bir beyāz muḫavvā ḵonulmuṣdur. Mezkūr (8) puṣula sefīneniñ dümen maḥalline yaḫīn olarak ḵonulup ve sefīneniñ ḥarekete (9) baṣladıḡında evvel-emrde varacaḡı yerīn rüzgārınıñ ḵanḡı taraḑa olduḡu (10) coḡrafyā ḥarīṫasında bulunup puṣulada (Ḥaṫṫ-ı ṣādıḵ) denilen istiḵāmetle (11) bir cihetde bulundurmak üzere dümen idāre olunur ve sefīneye yol verilir. (12) Ḥarīṫa aḡz eden mühendisleriñ isti'māl etdikleri puṣula daḡı murabba'üṣ-ṣekl (13) bir taḫta ḵuṫu içinde mevzū' ve üzeri cam ile mestūr bir ma'denī levḫanıñ (14) üzeriniñ 360 dereceye taḫsīm olunmuṣ bir dā'ire ile iṣbu dā'ireniñ merkezinde (15) merküz bir miliñ üzerinde nıṣfū'n-nehār mıknatısīyi gösterir bir ibreden (16) 'ibāret olup bu āletle de bilanṫe cihetine ḵonulur ve yanında bir miḫver ile (17) merbūṫ olan ve eṣyāyı baṣ aṣaḡı göstermekde bulunan bir dürbīn ile (18) ba'zı nuḵāṫa bakılarak bilanṫe üzerinde nīrengī denilen müşelleṣler teṣkīl olunur. (19) Çinliler'in (Ḥ 3500) tāriḫinde puṣula isti'māl etdikleri tevārīḫde (20) muḵayyedir ve Avrupa'ya idḫāl Venedikli (Marḵo Polo) vāsıtasıyla idüḡi (21) iddi'ā olunur ise de merkūmuñ Avrupa'ya 'avdeti (M 1295 ve H 695) (22) tāriḫinde vuḵū' bulduḡundan ve ḫālbuki (M 1188) tāriḫinde puṣulanıñ (23) Avrupa'da (Marinet) nāmıyla isti'māl olunduḡu ba'zı kütüb-i Yunāniyye'de mestūr (24) bulunduḡundan iddi'ā-yı mezkūruñ butlānı mertebe-i ṣübūta vāṣıl olur. Puṣulanıñ (25) Avrupa'da aṣl-ı ṣuyū' ve iḫtiyācāt-ı baḫriyūna muvāfiḵ ṣūrete ifrāḡı (26) (M 1300 ve H 700) tāriḫinde (Ḳlodiyo Ceyuca) nāmında bir zāt ma'rifetiyle (27) vuḵū' buldu.

[158] **Bufon** - Ṭabī'yūndan Fransalı bir zātdır. Bu zāt İtalya'da (2) ve İngiltere'de taḫṣīl-i 'ulūm etdikden ṣoñra ba'zı taṫbīḵāta daḡı giriṣip (3) birḵok mes'eleyi izāḫa ve tāriḫ-i ṫabī'iniñ birinci cildini te'līfe muvaffaḵ (4) ve bu sebeble ḵont rütbesine nā'il oldu ve mu'aḫḫaran ḫayvānātın aḫlāḵ ve derece-i (5) ferāsetini ta'tīf yolunda bir kitāb yazdı ve mak'ar ābīneler ḫaḵḵında birḵok tedḵīḵāt (6) icrā eyledi.

(7) Mümāileyh (M 1788 ve H 1203) tāriḫinde vefāt etmiṣ ve tāriḫ-i ṫabī'isi (8) mu'aḫḫaran otuz altı cild olmak üzere ṫab' ve temṣīl olunmuṣdur.

(9) **Buḵalemun** – Kertenkeleye meṣābih bir ḫayvānıñ ismidir ve bu ḫayvānıñ (10) derisi meviṣli olduḡu ve güneṣ urduḡu zamān televvūn etdiḡi için (11) bu nāmı vermiṣlerdir. Mületevin ve ṣebātsız ādemlere daḡı buḵalemun mizācli derler. (12) (Ḥaṣṣe-i Buḵalemun) semmli bir otdur ve bu otuñ birḵaḵ nev'i

olup her nev'iniñ (13) ismi başkadır. (Şarımşak Otu) (Yer Palamudu) (Mişecik) (Kışacıık (14) Maħmüde) (Şevketü'l-beyzâ) (Bit Otu) (Kurtluca) haşışe-i buķalemun (15) envâ'ındandır.

(16) Hükemâ haşışe-i merķümeye (Estâfizkeri) ta'bir ederler ve semm hükümünde (17) olan cevherine (Delfin) derler.

(18) Etibbânıñ 3 güherçile ve 2 pelintozu ve 1 ħamz-ı ahır manganez ile yapıdıkları (19) bir nev' yeşil şuyun ismi daħı (Kalemun Mineral)'dir ve bu nâm şuyun (20) derħâl birkaç renge girdiği için taķılmış olduğuna nazaran ķalemünüñ ķalemundan (21) muħarrif olduğunda şübhe yokdur.

(22) İşbu buķalemun kelimesini vaktiyle şu'arâ epeyce sermâye etmişler ve teşbihât ve kinâyat (23) olarak kullanmışlar idi.

(24) Mişâl

(25) Enderin kârgâh-ı buķalemün

(26) Gel emr bu vakte merhün

[159] Beyt

(2) Reng-i nirengine aldanma bu çarĥ-ı dünün

(3) Naķş-ı elvân diye gösterdigidir buķalemün

(4) **Büküvin** – Avusturya'da bir eyâletdir. İşbu eyâlet şimâlen (5) ve ğarben (Ġalisya) ve cenüben ve ğarben Macaristan ve Transilvanya ve řarķen Boğdan (6) ve Rusya ile teħdîd olunur. Nüfusu üç yüz altmış biñ râddesindedir. (7) Maķarr-ı idâresi (Çernoviç) şehridir ki bu şehr (Prut) Nehri'niñ cihet-i yemâni (8) üzerinde ve Viyana'nıñ cânib-i řarķisinden 740 kilometro ba'd ve mesâfede olarak (9) on iki biñ ahâlîyi câmi'dir. Büküvin Boğdan memâliginden ma'düd (10) iken (M 1777 ve H 1191) târiħinde ayrılıp Ġalisya'ya ilĥâķ olundu.

(11) **Bulaķ** - Mışır-ı Kâhire'niñ şimâl-i ğarbisinde ve iki kilometro (12) ba'dında ve Nil üzerinde varoş ve liman gibi 'add olunur bir şehirdir ve ahâlîsi (13) on sekiz biñ râddesinde olup derünunda vâli-i esbaķ müteveffâ (Muħammed 'Alî) (14) Pâşâ zamânında yapılmış her dürlü fenn için müte'addid mektebler

vardır. Burası (15) (M 1799 H 1214) tārīhinde Fransızlar tarafından ih̄rāk olunmuş idi. (16) Bulak matba'asının diğ̄kati münāsebetiyle orada tab' olunan kitāblar dā'imā mu'teber (17) tūtulur.

(18) **Boltava** – Rusya Devleti'niñ Besarabya üzerinde iki milyon (19) nüfusu cāmi' bir vilāyetdir. İsveç kralı Demirbaş denilen on ikinci Şarl'ı (20) (M 1700 ve H 1112) tārīhinde Rusya üzerine hücüm edip Boltova (21) Muḥārebesi'nde mağlūb ve Devlet-i 'Aliyye'ye ilticā etmiş idi. (Şarl) kelime(22)sine nazar buyrula.

(23) **Polonya** - yāhūd (Lehistan)- Avrupa'da dūçār-ı inķırāz olmuş (24) bir devlettir. Bu devletiñ taht-ı taşarrufunda olan memālik çok kere tebeddül ve tağayyūr [160] edip ekşer zamānda Baḥr-i Baltık ve Ḳaradeñiz ve (Dineper) Nehirleri ile maḥdūd (2) ḳaldı ve nüfusu on iki ve on beş milyona reside oldu ve pek çok müddet (3) meşhūr (Varşava) şehri maḳarr-ı saltanat ittiḥāz olundu. Polonya'niñ (4) arāzisi soğuk ise de maḥşūdār ve laḫfū'l-hevādır ve ormanları ve ma'denler (5) çokdur.

(6) Polonya'da ḳrallık (M 1572 ve H 980) tārīhinden soñra intiḥāb-ı ahālī ile (7) olmağa başladı ve bir aralık icābından bile ḳral intiḥāb ve ḳabūl olundu lākin (8) 'asker cem' ve taḫrīri ve muḥārebe ve muşālaḫa ḳararı gibi büyük māddelelere ḳrallar (9) ḳarışdırılıp bu maḳūle ḫuşūşāt-ı (diyet) ta'bir olunan vūkelā meclisinde (10) rü'yet olunur oldu. Lehler ḳral intiḥābını müselleḫen bir şaḫrāya toplanıp (11) orada at üzerinde icrā ederler idi.

(12) Lehistan ahālīsiniñ ekşerisi Ḳatolik ve papasları gāyet rengindir ve Yahūdiler (13) burada ḫayli rağbet ve ḫürmet gördükleriyiçin Lehistan Yahūdiler'iñ cennetidir diyü (14) şöhet bulmuşdur.

(15) Lehistan (M 1000 H 391) tārīhinde Almanlar'uiñ ḫimāyesinden ḳurtulup ḳraliyyetini (16) i'lān eyledi ve nice seneler iḫtilālāt-ı dāḫiliyye ile ve Moğollar'ıñ muḫācemesiyle (17) uğraşıp (M 1306 ve H 706) tārīhinde ḳraliyyet-i mezkūra taḳarrūr eyledi. (18) ve bir aralık Prusya-yı ḡarbiniñ hemān nişfına ve Bohemya ve Macarisyan'dan ba'zı memālige (19) mālīk olduysa da Devlet-i 'Aliyye'niñ istilāsından göz açamadı ve (M 1573 (20) ve H 981) tārīhinden soñra intiḥāb-ı uşul ḳadimesiniñ tağayyürü ve Prostestanlar'ıñ (21) zuhūru ve niżāmāt-ı maḫaliyyeniñ teşvīşi mülābesesiyle eski iḫtidārından düşdü. (22) Ve (M 1683 ve H

1095) tārīhinde Viyana'yı istilāya taqarrüb etmiş olan Devlet-i (23) 'Aliyye ordusunu ric'ate mecbūr eden (Jan Subiski) Polonya Devleti'ni epeyce (24) cānlandırdı ve ba'zı nızāmāt vaz' eylediyse de bir aralık (Senato)nuñ irtikāb (25) ve haṭāsıyla Rusya kapançesine kışıldığından Moskova 'ahdnāme-i muzırresini (26) imzāya mecbūr oldu ve mu'aḥḥaran Kātolikler ile Prostestanlar beyninde zuhūr eden (27) iḥtilāf ve mūcādele üzerine Rusya işe qarışmağa başladı ve (M 1764 (28) ve H 1178) tārīhinde meşhūr (Katerina) sevgilisi olan (Ponyatofski)'yi [161] Lehistan kralı intihāb etdirdi ve dört sene soñra Avrupa Devletleri'niñ (2) meşgūliyietini fırsat ittiḥāz ederek Prusya ile ve kral-ı mūmāileyhiñ muvāffaḳatiyle (3) Lehistan'a 'asker şokdu ve Fransa Devleti egerçi bir dereceye kadar şūret-i (4) muḥālefetde bulundu ve Devlet-i 'Aliyye'yi bi't-teşvīk Rusya üzerine i'lān-ı ḥarb (5) etdirse de fi'len mu'āveneti olmadı ve Devlet-i 'Aliyye daḥı Lehliler'i kendisine (6) mu'ayyen zann eder iken Ceneral (Potoskini) firqasından mā'adāsını bi'l-'akis (7) Rusya'ya tarafdār bulduğundan yalnız başına Rusya ile uğraşp nihāyet (8) maḡlūb oldu ve Katerina (M 772 ve H 1186) tārīhinde Prusya ve Avusturya (9) Devletleri'yle sözü pişirip Lehistan'ın birinci muḳāsimesini yaptı ve bu muḳāsime (10) Şarkī Ğaliçya ve Avusturya'ya ve beyāz ve siyāh Rus ve ba'zı Polonya Rusya'ya ve Prusya (11) cihetinde olan ba'zı memālik cihāz olmaḳ üzere (Brandaburg) ḥānedānına (12) düşdü ve bir vilāyet kadar memālik daḥı Lehistan kraliyetinde ḳaldı.

(13) (M 1790 ve H 1205) tārīhinde Rusya Devlet-i 'Aliyye ve İsveç ile muḥārebe etmekte (14) iken Lehliler'in ḡayretkeşleri i'āde-i istiḳlāl için ḍavranmaḳ istedilerse de (15) muvaffaḳ olamadıklarından iki sene soñra ikinci ve biraz soñra üçüncü muḳāsime (16) daḥı vukū' buldu ve (M 1831 ve H 1247) tārīhinde Lehliler bir şedīd iḥtilāl (17) daha çıkarıp altı ay uğraşdılar ve Devlet-i 'Aliyye biḗāreleri ḳurtarmaḳ (18) için Fransa ve Avusturya ve İsveç devletleriyle ba'zı müzākerātda bulduysa da (19) İngiltere Devleti muvāffaḳat etmediginden o daḥı geri ḳaldı ve Lehliler nızāmāt-ı (20) dāḥiliyyeler için mevzū' ḳānūn-ı esāsīlerini ḡayb etdiler ve (M 1863 ve H 1280) (21)tārīhindeki iḥtilālleri daḥı iki sene devām etdiği ḥāldde Avrupa devletleriniñ (22) naşīhatinden başka bir şey ḳazanamadılar. Bunuñ üzerine Rusya Devleti daḥı Ceneral (23) (Morayif)'i gönderip biḗāreleri fevḳa'l-ḡāye te'dīb eyledi.

(24) **Bolu** - Kaştamonu vilāyeti dāḥilinde ve Kaştamonu şehriñiñ ḡarb-ı (25) cenūbīsinde ve altmış sā'at ba'dında bir sancaḳ merkezidir. Ve ovası ḡāyet (26) ḡuzel ve maḥşuldār olup her nev' maḥşūl yetişmekte ve gök boya ve tiftik ve

keten [162] ve pirinç gibi şeyler hâsıl olmaktadır ve nüfus-ı mevcüdesi mülhak-ı nevâhîsiyle (2) berâber on yedi biñ râddesindedir ve seksen altı câmi‘ ve on dört medrese (3) ve on tekve ve yüz kırk mektebi ve civârında mü‘teaddid ma‘denşuları vardır. (4) Yedi yüz biñ dönüm tahmîn olunan cesîm ormanlarından pek çok kereste (5) yapılıp Karadeñiz’e indirilir. İşbu şehir (Kalodiyo Polis) nâm (6) şehir-i kadîmiñ harâbesi civârına yapılıp muqaddemâ (Bastan) nâmı verilmiş idi.

(7) **Polinezya** – Avusturalya kıt‘asının hâvî olduğu aksâm-ı erba‘adan (8) biri olup hatt-ı üstüvânîñ şimâl ve cenüb taraflarında hadd-i ihşadan hâric (9) birtakım adaları müştemil olduğundan cezâyîr-i keşîre ma‘nâsına olan (Polinezya) (10) nâmını almışdır. Bu adaların eñ büyüğü (Zeland-ı Cedîd) adalarıdır ki işbu adalar (11) Paris’iñ semt kademinde vâkı‘ iki adadan ‘ibâret ve yüz seksen biñ nüfusu (12) bulunur (Sandövic) (Navifator) (Susite) (Tobuay) (Bas) (Ġambir) (13) (Mandana) (Markiz) (Pağ) adaları dañı cezâyîr-i meşhûresindedir. Polinezya (14) ahâlîsi Manz sülâlesi fûrû‘unda olup boyları uzun çehreleri beyzâyü’ş-sekl (15) saçları siyâh ve düz gözleri büyük kaşları çok burunları yayvan ağızları (16) geniş dudakları kalındır. Bunların ba‘zıları ehl-i şan‘at ve sefer-i bahrîde mâhir (17) ve kâbil-i medeniyet ise de içlerinden pekçoğu ‘âdât-ı vahşiyeyi terk etmeyip (18) vücûdlarını tamğalayarak hayvânlar gibi gezmekde ve yekdiglerini ekl etmekte idirler.

(19) **Polisperson** - yâhûd (Polisperhun) – İskender-i Rûmî’niñ (20) büyük cenerallerindedir. Bu zât Asya muhârebâtında pek büyük hîdmetler etdiği (21) ve meşhûr (Erbil) Muhârebesi’ni kazandığı hâlde etvâr-ı serbestânesine binâ‘en (22) müşârûnileyh bunu bir aralık habs etmiş ve mu‘ahharan yine ‘afv eylemiş idi. (23) İskender’iñ vefâtından soñra merkez-i saltanatında ya‘ni Makidonya’da İskender’iñ oğluna (24) vaşî ve vekîl-i saltanat olan (Anti Patri) (H 5275) târîhinde ya‘ni (25) milâdîñ üç yüz on dokuz sene muqaddeminde vefât eyledikde işbu (Polisperson) [163] vaşî ve vekîl-i saltanat intihâb olunduysa da müteveffâ Anti Patri’ñ oğlu (Kasandri) (2) hak-ı veşâyet pederimden baña intikâl etmek lâzım idi diyerek birçok müttetikleriyle (3) kalkıp bunuñ üzerine hücum ve ğalebe eylediginden Polisperson İnovalılar’a (4) ilticâya mecbûr oldu ve mu‘ahharan saltanat da‘vâsına kıyâm eden bir prens ile (5) dañı birleşmek istediysede Kasandr’iñ müvâ‘id-i firbânesine kapılıp prens-i merkûmu (6) i‘dâm eylediginden bed-nâm oldu ve oradan nereye gittiği ve nerede ne zamân (7) vefât eylediği bilenemedi.

(8) **Polivya** - Amerika-yı cenübiniñ ğarb cihetinde bir büyük (9) cumhūriyyetdir. Burası (Peru) cumhūriyyeti idāresinde iken (M 1811 (10) ve H 1226) tārīhinde İspanyalılar'ıñ teşvīkiyle 'işyān ve on beş sene mütemādiyyen (11) muhārebe etdikden soñra istiklāllerini i'lān eylediler. Mağarr-ı idāreleri (12) (Şokizaka) şehridir ve ahālisi ekşeriyā Hindli denilen yerli ve Amerikalı (13) olmak üzere iki milyon üç yüz yigirmi beş biñ tahmīn olunmaktadır.

(14) Cumhūriyyet-i mezkūre rü'esāsı beynine her naşıl ise vaḳtiyle bir nifāk girmiş (15) olduğundan riyāset için el-yevm birbirleriyle uğraşmaktadırlar. (Hükümet) (16) kelimesine daḫı nazār buyrula.

(17) **Bombador** – Fransa meşāhīr-i nisvānındandır. Kral on beşinci (Lu'i)'yi (18) kemāl-i hüsn ü melāhat ve kuvve-i 'aql ve ferāseti sāyesinde esīr-i zincīr-i 'aşk ve muhabbeti (20) etdikden soñra (M 1744 ve H 1157) tārīhinde zevci meşrū'unu terk (21) ederek kral-ı mūmāileyhiñ gösterdiği Şovanri Sarāy'na ziyet-baḫş-ı ikāmet ve bir sene (22) soñra daḫı (Markiz) 'unvāni ve senevī iki yüz biñ lira ma'aş ihsāni ile (23) dāḫil dā'ire-i krali olup devletiñ vūkelā ve süferā 'azl ve naşbı gibi umūruna (24) ve daha büyük işlere parmağını şokmağa başladı ve (M 1756 ve H 1170) (25) tārīhinde Almanya İmparatorluk ḫakḫını Bavyera (Elktore)sine vermek için (26) açılan ve yedi sene imtidād eden muhārebeniñ ibtidāsında Avusturya İmparatoriçesi (27) (Mariterez)'iñ Bombadora yazdığı istirhām-nāme üzerine Bombador Fransa'yı [164] baġtaten Prusya ve Bavyera ittifākından Avusturya ittifākına çevirdi ve Cizvitler'iñ (2) ve (Volter)'iñ efkār-ı saḫīmesine tarafdār oldu. Fransa mādāmları bunuñ (3) her vaḳt çıkardığı elbise ve tezyīnāt-ı sā'ire modasını taḫlīd mecbūriyyetinde olurlar (4) idi. Merḫūmeniñ bir iḫtārıyla (Sevr) Fabrikası ve mekteb-i ḫarbiye te'sīs (5) ve Paris şehri fevka'l-'āde tezyīn olundu. Fransa inḫilāb-ı kebīrinde sarāyiñ (6) meşārif defteri meydāna çıkarılıp tedḫīk olunduğu şırada mūmāileyhāniñ (7) emriyle ḫazīneden alınıp ba'zı inşāāt-ı vesā'ireye şarf olunan mebālaġiñ miḫdārı (8) kırk elli milyon liraya bālīġ olduğu tebeyün etmiş ve inḫilāb-ı mezkūr daḫı esāsen (9) bu mişillü isrāfātın ḫuşūle getirdiği bir netīce bulunmuş idi.

(10) **Bombay** – Hindistan ğarbī şebh-i cezīresiniñ sāḫil-i ğarbīsinde (11) vāḫı' küçük şebh-i cezīre üzerinde İngiltere Devleti müstemlekātından bir vilāyetiñ (12) merkezidir. Bu nām daḫı güzel gemi yatağı ma'nāsına olmak üzere Portekiz (13) lisānından me'ḫūzdur. Bombay (M 1530 ve H 937) tārīhinde İngilizler'e terk (14) olundu ve beş sene soñra Hindistan ḫumpanyası İngiltere

Devleti'nden satın (15) alıp mu'ahharan sâ'ir memâlik-i Hindiyye imtiyâzâtıyla yine devlet-i müşârüniylehâya satdı. (16) Bombay şehrinde ekseriyâ Müslümân olmak üzere altı yüz biñ nüfûs vardır (17) ve limanı gâyet güzel ve tersânesi ve şimendüferleri ve cevâmi' ve medâris ve mekâtibi (18) mükemmeldir ve Mecûsiler'in yeñi yapılmış olan bir ma'bedi enbiyye-i meşhûredendir. Burada (19) Afrika-yı şarkî ve İrân ve 'Arabistân ve Hindistân memâligiyle hayli ticâret edilir. (20) Küçük (Salist) Adası dañı Bombay mülhâkâtındandır.

(21) **Pombe** – Roma Devleti büyük cenerallerindendir. Bu zât birkaç (22) muzafferiyete nâ'il olarak gereği gibi şöret buldukdan soñra (Konsil) 'unvânını (23) alıp deñiz hırsızlarını ta'kîb ve imhâya me'mûr oldu ve doksan gün (24) zaferinde buña dañı muvaffak olamadığından (Roma ma'bûdu) 'unvânı verildi. (25) Ve Ermenistan hükümdârı (Tirdad)'ın muhâcemât-ı şedidesine karşı gidip [165] anı dañı Fırat Nehri kenârında bozarak Ermenistan'a girip Roma Devleti'ne nâfi' (2) bir mu'âhede imzâ ettirdi ve te'âkıben (Potya) ve (Paflagonya) ve (Pontus) (3) memâligini taht-ı itâ'ate alıp Süriye üzerine geçdi ve orasını dañı istilâ (4) ve Kudüs vilâyetini himâyeden ve Ermenistan hükümdârınının oğlu (Karnak) pederini (5) i'dâm ve cesedini Pombe'ye taqdîm ve kendisininin hükümdârlığa ta'yînini iltimâs (6) eylediğinden mes'ûlüne muvâfaqatla orasını dañı taht-ı himâyeye aldıkdan soñra (7) Roma'ya 'avdet eyledi ve bu muzafferiyâtına binâ'en ahâlî tarafından büyük bir alay ile (8) kabûl olundu. (H 5534) târihinde ya'ni mîlâdın altmış sene muqaddeminde Roma (9) cenerallerinden (Karusus) ve (Sezar) ve (Pombe) sözü pişirip ve beynlerinde (10) karâbet peydâ edip Roma memâligininin idâresini tefvîz etdiler ise de (Pombe) (11) gitmeyip Roma'da kalarak yerine kâ'immağamlar gönderdi ve bu taqsîmâtdan münfa'il olan (12) Roma senato a'zâsıyla birleşip ve ahâlîden birçok tarafdâr peydâ edip bunlarınin (13) sâyesinde Roma müstakîl konsüllüğünü kazandı ve şerîk-i saltanatı olan ve muqaddemâ (14) hisşesine (Gol) memâligi düşen (Sezar) Pombe'nin merkezde oturup (15) askerini dağıt ve şöyle et böyle et gibi emrlerini çekemediğinden (16) ordularını Roma üzerine ya'ni Pombe ile senato a'zâsı ve tarafdârları (17) 'aleyhine sevğ eyledi ve Pombe mağlûben Yunânistan'a ve oradan Mısır'a kaçdıkdâ (18) Mısır vükelâsı kabûlünü tensîb etmeyip karaya çıkmaksızın zevce ve oğlununin (19) gözü önünde i'dâm ve kafası ta'kîb eden merkûm Sezar'a irâ'e etdiler lâkin (20) Sezar Mısırlılarınin bu cür'etlerinden memnûn olmayıp sebep olanları kışâs (21) eyledi ve pek çok ağladı.

(22) **Pompey** – İtalya'nın ğarb-ı cenübisinde kâ'in (Vezüv) nâm yanar(23)dağ kurbunda vaqtiyle yer altında kalmış bir şehirdir. Bu şehir yigirmi 'aşr muqaddem (24) İtalya'nın eñ ma'mür ve meşhür bir şehri olduğu hâlde (H 5515) (25) tārîhinde ya'ni mîlâdîñ yetmiş doğuz sene muqaddeminde (Ninos) nâm Roma (26) İmparatoru zamânında mezkûr dağın feverân eden ateşinden hâşıl olan [166] külün altında kalmış ve sekinesinden ferd-i müteneffes kırtulmamışdır. On yedi 'aşr (2) soñra zirâ'at kaşdıyla köylüler tarafından kazılır iken toprak altından ba'zı (3) âsarı çıkmagla bilinip ve bi'l-intizâm hafır edilib şehriñ şâyân-ı temâşâ yerleri meydâna (4) çıkarılmışdır.

(5) **Pomeranya** – Prusya'nın Baħr-ı Baltık sevâhilince mümted cesim bir vilâyetiñ (6) ismidir. (Oder) nehr-i meşhuru derünunda cārî ve (Pomerş Haf) ya'ni (7) Pomeranya Limanı denilen büyük gölü hâvîdir. Havâsı soğuk ve nemnâk ise de (8) toprağı maşşuldardır ve kürsî-i idâresi Oder Nehri üzerinde vâkı' (9) ve 77000 nüfusu cāmi' olan ve Prusya mevâki'-i ticāriyyesiniñ birincisi (10) bulunan (Şitaten) şehridir ve (Soynemond) ve (Istralsond) ve (Ġarifesvald) (11) ve (Bart) dağı bilād-ı meşhuresindendir.

(12) **Bevon** – Cezâyir'de Koştantin eyâletinde ve Tunus hüdudu civârında (13) limanı meşhür ve enbiyesi ma'mür bir şehirdir ve şabunuñ mevcudu olan 'Abdu'r-raħman (14) Elyünî'niñ maşkaṭ-ı re'sidir. Frenkler şabunuñcādını Cenove kırbunda vâkı' (15) (Savon) şehrine nisbet ederler ise de şahîh degildir. Şabun nāmı mûmâ(16)ileyhe ol vaqt taħsîn maķāmında söylenen (Aşâb el-Bünî)'den muħaffed olarak (17) kaldı.

(18) **Bonapart** – Fransa'da bir küçük zâbiṭ iken imparatorluk (19) mesnedini iħrâz ve bütün Avrupa'yı ve belki de dünyâyı lertzân eden büyük Napolyon ile (20) familyasına maşşuş laķabdır.

(21) Bonapart gençliği evânda cenerallik rütbesine nâ'il oldu ve (M 1796 (22) ve H 1211) tārîhinde Fransa'da cumhūriyet-i mu'tedile ve meferrata ve kıraliyyet (23) tarafdârlarının çıkardıkları ihtilâl ešnâsında müdâhale etmek isteyen Avrupa (24) devletlerine karşı pek büyük işler görüp Avusturyahılar'ı Viyana civârına kadar (25) ta'ķîb ve İtalya ve Almanya ve İspanya'yı tehdîd eyledi ve Venedik'i urup donanmalarını yaķdı [167] ve kiliselerini yağma etdi ve (M 1798 ve H 1213) tārîhinde Hindistan tarîķini (2) güşâd ve İngilizleri o cihetden tazyîķ etmek üzere Mısır'a gönderildiginden (3) kırık biñ 'asker ile gelip İskenderiye'yi

alıp meşhūr İhrām Tepeleri muhārebisine (4) kazandıktan sonra Mısır'a dağı girdi ve İngiltere donanması Devlet-i 'Aliyye donanmasıyla (5) berāber ta'kıb eylediginden fevka'l-gāye telāşa düşerek Mısırlılar'ı te'min için (6) emirü'l-hacc göndermek ve mevlid-i şerif okudup kandil donanması yapmak ve ben (7) Müslümān'im demek gibi desiselere kalkışdıysa da ahālī bunlara kanmadığından ve 'Osmānlı (8) ve İngiliz 'askerleri ziyādece şıkıştırdığından def' oldu gitdi ve Fransa'ya (9) ve şolunda (Direktüvar) hükümeti cumhūriyyesiniñ ahālī nazarında düşünlüğünü (10) görüp kendisine birtakım tarafdār bularak harben ve şulhen üç a'zadan mürekkeb (11) bir (Konsola) hükümet-i cumhūriyyesi teşkil etdirdi ve kendisi dağı (12) o üçün biri oldu ve bu hükümetiñ āşarını 'ālemet göstermek için (M 1800 (13) ve H 1215) tārīhinde İtalya üzerine yürüyüp meşhūr (Montepello) (14) ve (Marango) Muhārebeleri'ni kazandı ve Avusturya Devleti'ni birtakım memālik terkiyle muşālahaya (15) mecbūr etdi ve İtalya memāligi hemān bütün bütün Fransa memāliginden ma'dūd olmağa yüz (16) tutdu ve Almanya'da olan rühānī hükümdārlıkları lağv ve ba'zı dukalıkları (17) yekdigerine ilhāk ve (M 1804 ve H 1219) tārīhinde senatoyu iknā' ederek (18) cumhūriyeti kaldırıp kendi krallığını i'lān eyledi lākin Avrupa devletleri (19) Fransa'nıñ bu kadar teferrüd ve ta'azumunu çekemediginden ve İngiltere Devleti mahāret-i (20) siyāsetkārānesiyle ve akça kuvvetiyle Rusya'yı Fransa ittifākından ayırıp düvel-i sā'ire (21) ile berāber Fransa 'aleyhine bir ittifāk yapıldırsa da Bonapart (M 1805 ve H 1220) (22) tārīhinde Avusturya ve müttefikleri 'askerini fenā hālde bozduğundan üç hükümdār (23) (Osterlic) nām mahālde mağlūbāne bir muşālahā 'akdine mecbūr oldular mu'ahharan (24) Bonapart Milan şehrinde İtalya kralliyeti tacını dağı giydi ve Cenove cumhūru hüsn-i (25) rızāsıyla İtalya himāyesine girdi ve Bonapart kendi akrabāsından (Jozef)i (26) Sicilya ve Napoli'ye ve (Lui)'yi Flenk'e kral ta'yin etdi. Prusya Devleti (27) (M 1806 ve H 1221) tārīhinde yine Fransızlarla bozuşup dördüncü def'a (28) olarak Avrupa devletleriyle 'akd-i ittifāk eylediginden Bonapart bir şedid hücumla [168] Prusya 'askerini dağı bozup Berlin'e girdi ve oradan ittifāka dāhil olan (2) Rusya üzerine dağı gidip küçük Zaylo'da birkaç büyük muzafferiyet kazandı (3) ve Devlet-i 'Aliyye'yi Rusya'ya i'lān-ı harb için teşvik ve tehdid ederek anı dağı (4) yapıdırıp bihūde bunca telefāta sebep oldu ve (M 1809 ve H 1224) tārīhinde (5) Rusya'dan mā'adā Avrupa devletleri beşince def'a olmak üzere Fransa üzerine (6) yine 'akd-i ittifāk etdilerse de Avusturya'nıñ mağlūbiyetinden başka bir şemere hāşıl edemediler (7) ve iki sene sonra Bonapart Rusya'ya i'lān-ı harb ederek Moskova'ya kadar (8) gitdiyse de Moskova vālisi şehri kāmilen ihrāk eylediginden Bonapart açıkda (9) kalıp

kemāl-i perīṣāniyyetle rüç'at eyledi ve (M 1813 ve H 1229) tārīhinde Avrupa (10) devletleri altıncı def'a olarak tekrār ittifāk ve beş yüz biñ 'asker iḥrāc ederek (11) Bonapart'ı bozdular ve kendisini tutup Alp ceziresine tırd ve donanmasınıñ nişfini (12) ve elli üç kal'asınıñ zabt etdiler lākin Bonapart bir sene soñra cezire-i mezküreden (13) ber-takrīb firār ile Paris'e gelip tahtına cülüs eylediginden Avrupa devletleri kemāl-i (14) ḥayretle yine silāha şarılaraq fevka'l-gāye bir şiddetli hüçüma başladılar ve Bonapart (15) artık işiñ neticesi fenāya varacağınıñ hissetmekle isti'fāya mecbūr oldu. (16) ve duḥālet etdiği bir sefine ile (Sent Elen) cezire-i ba'idesine nefy olunup (17) (M 1821 ve H 1237) tārīhinde orada vefat eylediginden na'şī Paris'e getirildi. (18) ve cenāze alayında bir milyon nüfüs bulundu. Bonapart'ıñ aşlı Kırsıka (19) ceziresindedir.

(20) **Pont** - yāḥūd (Pontus) – Asya-yı Şuğrā'nıñ şarq-ı şimālisinde (21) Trabzon ve Canik ve Amasya ve Lazistān memāligi ve Kāfkazyā ile taḥdīd olunmuş (22) ve bu ḥudūdu birkaç kere tebeddül ve tağayyür etmiş bir vilāyet-i cesīme-i müstaķile olup (23) Giresun ve Eski Anṭalya ve Terme ve Zile ve Toķad ve Nıksar meşhūr şehirlerinden (24) idi. Mu'aḥḥaran (Ḥ 5074) tārīhinde ya'ni mīlādıñ beş yüz yigirmi sene muḳaddeminde (25) İrān ḥükümdārlarınıñ bir şadārablığı oldu. Pont şadrāblarınıñ eñ (26) meşhūru yedinci (Mıhrdad)'dır. Bu zāt (Ḥ 5505) tārīhinde ya'ni mīlādıñ (27) seksen sekiz sene muḳaddeminde Romalılar'a i'lān-ı ḥarb edip birinci muḥārebede [169] (Potenya) ve (Kāpadokya) ve (Pamfilya) vilāyatını ve mu'aḥḥaran Kıırım ve Monkaril (2) ve Gircistan memāligini istilā ederek boğaza kadar geldi ve Atina'yı tehdīd ve esir (3) etdiği yüz biñ Roma 'askerini bir günde i'dām etdi ve üç sene soñra (4) Roma ceneralı meşhūr (Milla) güç ḥālde galebe edip ḥayli memālik kırtardı (5) ve Mıhrdad'ıñ oğlu (Karnak) nām ḥā'in Romalılar'ıñ ifsādıyla babasını i'dām (6) etdirip na'şını ceneral Pombe'ye gönderdiyse de ümīdi gibi müstaķil olarak tahta (7) çıķamadı. Roma Devleti'niñ inḳırāzından soñra Pont birçok zamān İrāniler'ıñ (8) zīr-i ḥimāyesinde kalıp ibtidā-yı Devlet-i 'Osmāniyye'de ḥimāyeye girmiş ve ol vakt bir küçük (9) Rüm ḥükümeti tanınarak soñra yine terk-i ḥimāye etmiş idi. (M 1461 ve H 866) (10) tārīhinde Sultān Meḥammedü's-şānī Ḥazretleri bi'z-zāt gidip ve ḥükümdarı olan (11) (Jan Komen)'i ta'nedine binā'en bir müddet muḥāşara ile tutup evlād u 'iyāliyle (12) Der-sa'adet'e irsāl ve mülkünü memālik-i Devlet-i 'Aliyye'ye ilḥāk eyledi.

(13) **Pondişri** - (Benderşirk ğaltı olmak gerek) – Hindistan'da (14) (Madras) şehriniñ yüz altmış kilometro cenüb-ı ğarbisinde yigirmi iki biñ (15)

nüfusu cāmi' bir şehirdir. Bu şehir vaḳtiyle bir küçük kaşaba iken Fransa Devleti (16) (M 1683 ve H 1095) tārīhinde Marten tarafından iştirā ve i'mār ederek birçok (17) Fransızlar iskān etdi ve giderek büyüyüp (M 1693 ve H 1104) tārīhinde (18) Flemenkliiler'e geçdiyse de dört sene soñra Fransızlar yine istirdād ve Hindistan'da olan (19) müstemlekātlarına merkez ittiḥāz eyledi. Burada ḥayli çivid boya ve mensūcāt-ı kaṭaniyye (20) fabrikaları vardır. Hindistan büyük pādişāhı meşhūr Nādirşāh (Dehli) (21) şehrini istilā etdiği zamān o daḫı burasını büyücek bir idāreye maḳarr etmiş (22) idi. Şimdiki ḥālde Fransızlar'ın Hindistan'da olan bütün müstemlekātı nüfusu (23) ancak yüz yigirmi dört biñe bāliḡ olabilir.

(24) **Bongó** – Sūdān ve Saṭān'ın cānib-i şarkīsinde Nil-i ebyazın (25) kollarıyla mervī arāzī-i vesī'ada mütevaṭṭın zencīleriñ yāḫūd arāzīleriniñ ismidir [170] arāzī-i mezkūre ḡāyet şulaḳ ve münbit ise de ḳavm-i mezbūr vaḫşet ḥālinde (2) bulunduğundan maḫşūllerinden istifāde olunamamaḳda ve ma'māfih bu yaḳınlarda ba'zı esīr (3) tācirleri çiftlikāt te'sīs için uğraşmaḳdadır.

(4) **Bon Firer** – (M 1615 ve H 1024) tārīhinde teşekkül eden (5) bir cem'iyet-i ruhbāniyyeniñ ismidir. (İyi birāder demek) Bunlarıñ ḥidmeti keysizlere (6) ve meccānibe bakmaḳ ve ḥayr ve menfa'at için herdürlü zaḫmeti iḫtiyār etmekden 'ibāret (7) iken tārīḫ-i mezbūrdan on altı sene soñra (Fransuva) tārīkini daḫı ḳabūl (8) ve cāmeşüy giymek ve şoyunup yataḳda yatmaḳ gibi külfetleri terk ve şaman üzerinde (9) yatmaḡa ḳanā'at eylediler. İşbu cem'iyete dāḫil olanlara (Bofis) daḫı derler. (10) İyi oḡlu demektir.

(11) **Poniḳ** - Romalılar ile Ḳartacalılar beyninde vuḳū' bulan üç (12) büyük muḫārebeniñ ismidir. Bu muḫārebātın birincisi (H 5330) tārīhinde ya'ni (13) milādın iki yüz altmış dört sene muḳaddeminde bed' edip yigirmi üç sene devām (14) etdi. İkincisi (H 5375) tārīhinde ya'ni milādın iki yüz on dokuz sene (15) muḳaddeminde bed' edip on sekiz sene devām etdi. Üçüncüsü (H 5445) (16) tārīhinde ya'ni milādın yüz kırk dokuz sene muḳaddeminde bed' edip üç sene zarfında (17) Ḳartacalılar'ın izmiḫlāliyle nihāyet buldu. (Ḳartac) ve (Anibal) kelimelerine (18) nazār buyrula.

(19) **Povatya** – Fransa'nın cihet-i cenūbīsinde olan (Veyn) (20) eyāletiniñ kürsisi olup otuz biñ nüfusu ḥāvidir ve aṣār-ı 'atıḳası pek çoḳdur. (21) Vaḳtiyle Endülüs Devlet-i İslāmiyye'si işbu eyālete ḳadar Fransa memāligini istilā etmiş (22) ve bu şehriñ pişḡāhında bir büyük muḫārebe ḡayb eylemiş idi.

(23) **Pohrā** – İrān'da Kūhistān sancağının merkezi olan şehriñ (24) ismidir. (Pompūr) kaşabası şehri mezbūruñ mevākī '-i ma' rüfesindedir.

[171] **Bohemya** - yāhūd Çehistān – Avusturya Devleti'niñ bir vilāyet-i cesīmesidir. (2) ve merkez-i idāresi (Prag) şehridir. Bohemyalılar birçok zamān müstakīl (3) yaşayıp mu'ahharan ya'ni (M 1438 ve H 842) tārīhinde çıkardıkları ihtilāl (4) 'aķibinde ve Avusturya'niñ duķalıķdan ķrallıķa taķvili sırasında ķrallıķ-ı mezkūre (5) ba'zı imtiyāz ile idhāl edildiler.

(6) Bohemyalılar fi'l-aşl Hindistan 'eşā'irinden ve İslav cinsinden olup kendileri (7) kendilerine (Çek) ta'bir etmekde ve ekşerisi çalgıcılık ve hoşķabāzlık (8) ve falcılık gibi şanāyi '-i hasīse ile ta'ayyüş eylemekdedirler. Avrupalılar Çingeneler'e (9) (Bohemin) yāhūd (Bohem) ta'bir ederler.

(10) **Boyalı Mehemmed Pāşā** - Pīr Aħmed Çelebī nām zātıñ māhdūmudur. Boyalı (11) Nişāncı Pāşā demekle ma'rūf idi. Müşārūnileyh erbāb-ı fażl ve ma'ārifden (12) olmağla Celālzāde'niñ sevķiyle kātib-i dīvān-ı sultānī ve ba'zı vüzerāya tezkereci (13) olduğdan soñra (1568 ve H 975) tārīhinde Celālzāde yerine tevķī'i (14) ve seksen birde Haleb'e vālī ve seksen beşde nişāncı ve seksen sekizde vezīr-i (15) rābi' ve doķsan altıda yine nişāncı ve doķsan yedide vezīr-i sādīs oldu. (16) ve ma'lūlen vefāt etmekle EdirneKapısı Cāddesi üzerinde binā' etdiği meşhūr (17) Nişāncı Cāmi'ī haremindedir türbe-i maħşūşuna defn olundu. (Dediler vāşıl-ı (18) Hāķķ oldu Nişāncı Pāşā) tārīh-i vefātıdır. Müşārūnileyhiñ beş nefer kerīmesini (19) ı'yān-ı 'ulemādan beş nefer kimseye tezvīc eylemesi muħāsıninden 'add olunmuşdur ve Sultān (20) Süleymān nāmına yazdığı tārīh Nişāncı Tārīhi demekle ma'rūf ve maṭbū'dur.

(21) **Boyane** - İşķodra Gölü'nden çıkararak Ülkün ile Deraç beyinde (22) Venedik Körfezi'ne manşıb olan nehriñ ismidir ve manşıbdan mezkūr göle sefāyin (23) gidip gelmekdedir. Füyüzān etdiği zamān İşķodra şehrine taħtī (24) etdiği vāķi'adır. (Zeh) ve (Sem) şularınıñ İşķodra Gölü'ne iltihākından (25) huşūle gelen (Moraca) Nehri (Boyane)'niñ kısm-ı süfelāsi şayılır.

[172] **Büveyh** – Āl-i Büveyh 'İraķeyn'de bir müddet hūķümet eden mülūkuñ (2) 'unvānıdır. Bu hūķümeti (M 932 ve H 320) tārīhinde Benī Ziyād hūķümdarı (3) Merdāvīc tarafından Kerħ vālisi bulunan ('Umādü'd-devle) efendisiniñ vefātı 'aķibinde (4) teşķil eyledi ve mūmāileyh ve ahlāfi 'İrāķ-ı 'Acem

ve Fars ve Deylem ve Kermān (5) ve Hozīstān ve Başra ve Bāgdādmemālīgine dađı mālīk oldu ve bir aralık ikiye (6) inkıśām edip bir kıśımı (H 1029) ve diđer kıśımı (H 1055) tārīhlerinde (7) münkarız oldu. Bunlara mülūk-ı Diyālıme dađı derler.

(8) **Bahā'e'd-dīn** – Şāh Naķşībend – (Muĥammed) kelimesine nazar buyrula.

(9) **Bahā'e'd-dīn** - Āmelī - Fuzalā-yı 'aşrdan şāhib-i hāl bir zāt (10)-ı pürkemāldir. Mümāileyh ehl-i sünnet ve cemā'atden olduğu hālde icāb-ı mevķi' (11) ve zamāna göre mezhebini miyān-ı Şī'a'da setr eder idi. Keşķül Bahā'e'd-dīn (12) nām mecmū'ası meşhūr enām ve (Nān u ĥalvā) nāmında keşķide-i silk nazm etdiği (13) Meşnevī-i muĥtaśarı ĥalvetbaĥş-i sükkeristān ma'āni ve beyāndır.

(14) Meşnevī-i Mezķūr şöyle bedā' eder.

(15) Nazm

(16) Nān u ĥalvā ķīst in i' māl-i tū

(17) Cāme-i peşimīn ridā-yı şāl-i tū

(18) Zeyn-i ridā vü cübbeāt ey gec-nihād

(19) Zeyn-i dü-beyt-i meşnevī āmed büyād

(20) **Bahā'e'd-dīn Ömr** - Meşāyīh-i kirāmdan 'āşıķ-ı billāh bir zāt-ı sūtüde-simātdır. (21) Müşārünileyh şā'imü'd-dehr olarak ĥayli zamān istiğrāk üzere yaşıyıp [173] (M 1453 ve H 857) tārīhinde vefāt eyledi. Nāmāz kılarķen rek'atlarıñ (2) miķdārını ta'dād ve iĥtār için yanında ādem bulundurmak 'ādeti idi.

(3) **Bahā'e'd-dīn Sālīm** – Bamyān'da ĥükümet eden mülūk-ı Hıyātale'dendir. (4) Müşārünileyh muĥibbi-i 'ulemā ve şāhib-i fażilet bir zāt-ı sūtüde-simāt olduğuna binā'en (5) dergāhına pek çok 'ulemā ve şulahā cem' olup kitāblar te'līf etmişler idi. (6) Ĥattā İmām Fahr Rāzī dağı (Behā'iyye) nām kitābı müşārünileyhiñ nāmına te'līf (7) etmişdir. (Ejbe) nāmında bir ĥākimiñ yed-i zabtında olan Belĥ vilāyeti ahālisi (8) İslām oldukları hālde Ĥatāyī denilen dīnsizlere vergi vermekde olduklarını (9) işitmekle Belĥ'i ve ba'dehu (Termed)'i zabt edip ahāl-i merķūmeyi ĥarāc (10)-güzārlikdan ķurtardı ve mu'ahĥaran Ğür

memâligine dağı temâmiyle memâlik olup (11) (M 1206 ve H 603) târîhinde vefât eyledi.

(12) (Bamyân) Afġânistânkıı'asındadır. Ve müşârünileyh sülâle-i mülük-ı Ğüriyye'dendir.

(13) **Bahâ'e'd-dîn** - Sultân Şelâha'd-dîn Eyyübî'niñ vezîri 'Âdil (14) ĶaraĶuş'uñ ismidir. Sultân-ı müşârünileyh her sene evvel bahârda Mışır'dan Şâm'a (15) 'azîmet etdikce ĶaraĶuş'u Mışır'da bıraġıp rü'yet-i umûr-ı saltanatı 'uhdesine (16) tefvîz ve velî-'ahdini dağı teşrîk eyler idi. ĶaraĶuş çok zamân (17) şerîkiyle berâber ħüs-n-i idâreye muvaffaĶ olduysa da şerîkiniñ (1165 ve H 561) (18) ve kendisinden ġarîb ġarîb ħükümler sâdır ve herbiri ħükm-i (ĶaraĶuş) diyü (19) meşel-i sâ'ir oldu. Ez-cümle birġün ħuzûruna bir âdem getirip efendim bu (20) ħerîf göz göre falân kimseniñ gözünü ĶıĶardı diyü şikâyet etdiklerinde (21) Ķışâşân siz de bunuñ gözünü ĶıĶarıñ demesi üzerine ħerîf amân efendim (22) bendeñiz Ķulġayım tek göz ile iş ġöremem benim bir avcı Ķuşum var anıñ (23) bir gözü zâ'iddir eger anıñ gözünü ĶıĶarır iseñiz hem bana ve hem aña bir zarar (24) olmaz dedigine binâ'en bir şeyden ħaberi olmayan zavallı avcıyı getirip bir gözünü (25) ĶıĶardılar.

[174] **Bahâdır Girây** - Ķırım Ĥanlarından I'raġ Aġmed Girây'ıñ büyük oġludur. (2) BîĶâre bir aralık ittifâĶ-ı ahâlî ile ħanlık maĶâmına getirilmiş ve mu'aġġaran birâderi (3) Şâġhîn Girây'ıñ penĶe-i ġadrine düşerek ħabs olunmuş idi. Hele ber-taĶrîb (4) Ķubân cânibine Ķaçıp biñ iki yüz dört senesinde oradan der-i 'Aliyye'ye celb (5) ve Tekfûr Daġı Ķazâsında bir Ķiftlik iġsân buyuruldu ve sinni altmış doĶuza (6) bâliġ oluncaya Ķadar Ķiftlik-i mezbûrda iĶâmet edip şoñra vefât eyledi.

(7) **Bahâr** – Hindistân'da eski (Maġada) ħükümetiniñ maĶarr-ı idâresi (8) olan şehriñ ismidir. (Panta) kelimesine nazâr buyrula.

(9) **Bahâyî** - Meşâġir-i 'ulemâdan Şeyġü'l-İslâm Bahâyî Efendi vâlide cihetinden (10) büyük pederi müftî-i meşġûr Ebû's-Su'ûd Efendi ve peder cihetinden Ĥâce Sa'de'd-dîn (11) Efendi'dir. Müşârünileyh evâ'il-i ħâlînde taġşîl-i kemâl ederek mülâzemetle silsile-i erbâb-ı (12) tadrîse dâġil olup mu'aġġaran Ĥaleb ve Bâġdâd ve Edirne ve İstanbul Ķazâlarına (13) ve Anaġolu ve Rûmili şadâret mesnedlerine dağı nâ'il ve (M 1646 ve H 1056) (14) târîhinde birinci ve

1062'de ikinci def'a olmak üzere maḳām-ı meşīhat (15)-ı İslāmiyye'ye vāşıl olmuş ve altmış yaşında vefāt edip ḥānesi ḳurbuna defn (16) olunmuşdur. Müşārünileyh ḥaḳīqaten maḥzen-i 'ulūm ve fezā'il bir zāt nīkū ḥiṣā'il (17) idi. Mütenevvi' fennlerden ḥayli āşār-ı ve müretteb fetvā ve dīvān-ı eş'arı vardır. (18) Ḳıṭ'a-i ātiyye āşār-ı şī'riyyesindendir.

(19) Ḳıṭ'a

(20) Geh baña geh ol ḥançer-i bürāne baḳarsıñ

(21) Maḳşüduñ eger cān ise cānāne baḳarsıñ

(22) Her va'di idersıñ nice biñ 'ahd ile muḥkem

(23) Ammā yine ne 'uhde ne peymāne baḳarsıñ

[175] **Pepyin** - Frank Devleti ümerā-yı 'askeriyyesinden bir meşhūr (2) ceneraldır. İtalya'da bir hey'et-i müstaḳile teşkil eden (Lombard)lar bunıñ ve ḳral (3) (Şarlman)'ıñ kuvve-i ḳāhiresiyle maḥv ve nābūd oldu.

(4) **Behcet** - Ḥekīmbaşı Muştafā Behcet Efendi şudürdan ḥekīm(5)başı Ḥayrullāh Efendi'niñ ḥafīdidir. Mümāileyh (M 1774 ve H 1188) (6) tārīhinde tevellüd edip 1208'de tarīḳ-i tadrīse dāhil oldu ve tekmi'l (7) nesh-i 'ulūm etdikden soñra meşhūr dīvān-ı hümāyūn tercümānı Yahyā Nācī Efendi'den (8) Latin ve İtalyan lisānlarını ve fenn-i ṭıbbı taḥşil edip 1218'de Sultān (9) Selīm-i şāliḡ Ḥazretleri'ne ser-ṭabīb oldu ve mu'aḥḫaran Mışır Monlāsı ve şāniyyen ḥekīm(10)başı olduğdan soñra 1236'da Anaḍolu ḳadı-'askerliginden 'azl ve Ḥālet (11) Efendi'niñ nefsanıyyetiyle Keşān'a nefy olundu ve bir ay soñra ḥaşmı menkūb ve kendisi (12) mezahir-i 'afv olarak Der-sa'adet'e gelip birkaç def'a daḡı Rūmili ḳādi'askeri (13) ve şāliḡen ḥekīmbaşı ta'yīn olunduḡu ḫālede (M 1832 ve H 1248) tārīhinde (14) başını bālīn-i ecele ḳodu.

(15) (Ḥekīmbaşı idi Behcet Efendi gitdi 'uḳbāya) mısrā'ı vefātına tārīhdir. (16) Müşārünileyhiñ mecālis-i vükelāda re'yi maḳbūl olduğundan ḥāriciyye nāzırlarıyla berāber (17) çok kere mükālimāt-ı düveliyyede bulunmuş ve yeñiçerilerin ilḡası ḫuşuşunda (18) meşhūr olan ḫidmeti maḳbūl-i pādişāhī olmaḡla bir hafta zarfında 28 ḳırāt (19) bir ḳıṭ' pırlanta ve 45 ḳırāt bir pırūze yüzük iḫsānıyla talṭif buyurulmuşdur. (20) Mekteb-i ṭıbbiye-i şāhāne mümāileyhiñ

himmetiyle vücūda geldi ve (Bufon) nām (21) hekīmiñ tārīḥ-i ṭabī'isini ve fenn-i ṭıbbdan fesyūşorisinive (Bofan'ıñ) 'ilmiyāt-ı (22) tıbbiyyesini ve (Borne'niñ) ḥikmet-i ṭabī'yyesini ve Napolyon'ıñ Mışır'a dā'ir olan tārīḥ-i (23) 'Arabī'sini Türkçeye naql ve tercüme etdi ve re'sen daḥı ba'zı resā'il te'lif eyledi. (24) Zırde muḥarrer beyt daḥı āsar-ı şı'riyyesindendir.

(25) Beyt

(26) Āmed ü reft-i nef bulduḡun idrāk eyle

(27) İki delü ile eder mā'-i ḥayātı ifnā

[176] **Behce** – Behcetü'l-fetāvī. Fetāvī kelimesine nazār buyrula.

(2) (Behcetü'l-mecālis ve insü'l-cālis) – (M 1070 ve H 463) tārīḥinde (3) vefāt eden Ḥāfiz ebā 'Amrū Yūsuf bin 'Abdu'l-Berr el-Nemīri el-Ḳurtubī'niñ (4) muḥādarātından yüz yigirmi dört bābı müştemil eşer-i cemīlidir.

(5) (Behcetü't-tevārīḥ) – Şükrullāḥ bin Şehāb Aḥmed Rümī'niñ (M 1456 (6) ve H 861) tārīḥinde te'lif eylediḡi tārīḥ-i Fārsī'dir. Bunu mu'aḥḥaran Fārsī (7) maḥlaş bir şā'ir Türkçeye tercüme ve Ḳānūnī Sulṭān Süleymān Ḥan Ḥāzretleri'ne (8) taḡdīm eyledi.

(9) (Behcetü'l-ḥāfil ve beḡyetü'l-emāşil) – (M 1487 ve H 893) tārīḥinde (10) vefāt eden Şeyḫ İmām El-Ḥadiş bin Ebā Bekirü'l-'Āmerī'niñ seyr ü mu'cizāt ve şemāyil-i (11) celīle-i nebeviyyeyi cāmi' eşeridir.

(12) (Behcetü'l-Āfāk fī-ilmi'l-evfāk) – (M 1270 ve H 669) tārīḥinde vefāt (12) eden Ebā 'Abdullāḥ Muḥammed bin Aḥmedü'l-Ferşī'niñ eşeridir.

(13) **Behrām-ı Şānī** - Mülük-ı Fars'ıñ Sāsāniyān ṭabaḡasından bir meşḥūr (14) zāt'dır ve cülüsü (M 276) tārīḥindedir. Bunuñ on yedi seneden (15) 'ibāret olan müddet-i salṭanatınıñ ibtidāsı egerçi vehm ve baṭālet ve ārzū-yı (16) şehvāniyye ile geçdiyse de evāḥir-i salṭanatu pek güzel oldu ve me'yūs (17) olan teb'asınıñ yüzü güldü. Müverriḥīn bunuñ sebebini şu vechle (18) beyān ederler ki müsārünileyh bir gün ḡurnāsıyla şayd u şikāra çıkıp teneffüs (19) için bir ağacıñ altında otururken iki bayḡuşuñ ḡarşı ḡarşıya (20) ötüşdüklerini işitdikde ḡurnāsından birine laṭife-ḡüne 'acabā bu ḡuşlar (21) birbirleriyle ne söyleşirler

diyü su'âl etdikde o zât dağı efendim bu kuşlarıñ (22) biri erkek digeri dişidir ve erkek dişi ile izdivâc ârzüsundadır (23) lâkin henüz pazarlığı uyduramadılar çünkü dişi cihâz olarak (24) yigirmi 'aded ĥarâbezârîñ temelügünüñ şart ediyor ve erkek dağı eger şâh (25) Behrâm'ıñ ĥükümeti bu ĥâl-i bî-ķaydı ve zevķ u şefâ ile bir müddet daha gider ise saña [177] biñ 'aded ĥarâbezâr bile temlîk edebilirim diyor demesiyle şâhıñ 'aklı başına (2) gelip ve hemân sarâyına gidip tedâbîr-i mülkiyyeye başladı ve her işiñ erbâbını (3) zamân görmüş ve iş içinde yuvarlanıp nice tecrübelerle deķâyık ve fûrû'ât-ı (4) umûra vâķıf olmuş küçük büyük ĥayrĥâhândan taĥķîk ve her biriniñ iĥtârını (5) digerleriñ iĥtârıyla taṭbîk ve tevşîk ederek bulup ol işi aña tefvîz (6) etmek gibi tedâbîr-i ĥekîmâne ile ĥüs-n-i idâreye muvaffak oldu.

(7) **Behrâm-ı Ĥâmîs** - yâĥûd Behrâm-ı Ėûr – Mülk-i Fars'ıñ (8) Sāsāniyân taĥâkasından bir meşĥûr zâtdır. Pederi Şâbûd bunu Lâcellü't-terbiye (9) zîr-i ĥimâyesinde olan (Ĥîre) mülkü Nu'mân bin Menzir'e göndermiş idi (M 420). (10) târîĥinde pederi vefât etdiği gibi birâder ve müte'allikâtından saltanat da'vâsına kıyâm (11) edenlere karşı mülk-i müşârünileyhiñ i'ânesiyle gelip ĥarben taĥt-ı mevrûşuna (12) oturdu ve ma'ârızlarıñıñ herbiri birer şüretle def' etdikden soñra Hindistân (13) üzerine sefer için ĥayli muzafferriyyete nâ'il oldu ve Hind pâdişâhınıñ kızını (14) aldı ve yigirmi sene kemâl-i 'adâletle saltanat sürdükdün soñra bir gün şikârda (15) bir bataķlıĥa düşerek vefât eyledi.

(16) Bunuñ müsîķîye pek ziyâde merâķı olduğundan Hindistân'dan gelir iken on iki (17) biñ kişiden müretteb bir hey'et-i muṭribe getirmiş idi. İşbu hey'et-i muṭribeye (18) Hindîler (Lori) tesmiye ederler imiş.

(19) **Behrâm Ćopin** – Mülük-ı Fars'ıñ Sāsāniyân taĥâkasından (Ĥürmüz)-i (20) râbi'iñ ser-'askeridir. Bu zât bir aralık saltanat ârzüsüne düşerek velî-i (21) ni'metini ĥâl' ve oĥlu (Ĥüsrev-i Pervîz)'i iclâs eyledi ve (M 589) târîĥinden (22) biraz soñra Ĥüsrev'den dağı emniyyeti ķaldırıp taĥt-ı Fars'a kendisi oturdu (23) ise de Ĥüsrev üç sene soñra ilticâ eylediği şark imparatoru ve ķâ'inpederi (24) (Mûrîs)'iñ i'ânesiyle yine medâyine gelip ĥarben taĥta ķıķdı. 'Aleyhi's [178] şalâtü ve's-selâm efendimiziñ nâme-i sa'âdetlerini şakķ edip müte'âķiben zuhûr eden (2) bir iĥtilâlde i'dâm olunan Ĥüsrev budur. Ĥüsrev kelimesine nazar buyrula.

(3) **Behrūze** – Şāh İsmā‘īl-i Şafevī’niñ zevcesidir. Şāh-ı müşārünileyh (4) ile Sultān Selīm Han Hāzretleri beyninde vākı‘ olan Çaldıran Muḥārebesi’nde (5) mūmāileyhā eyādī-i ‘Osmāniyyān’a esīr düşdüğünden fetevā-yı şerīf ve emr-i sultānī (6) ile meşāhīr-i ‘ulemādan Kādī‘asker Tācīzāde Ca‘fer Çelebi’ye tezvīc olundu ve ba‘dehu (7) ba‘d-ı şāh-ı müşārünileyh iltimās-ı şulḥ zımnında Der-i ‘Aliyye’ye gönderdiği ādem vāsıtasıyla (8) mūmāileyhāyı istediye de ber-mūcib şer‘-i şerīf-i āḫire tezvīc eylediği beyānıyla (9) cevāb redd-i i‘tā olundu.

(10) **Pehlū** – Hindistān’da (Buda) mezhebinde bulunan rū’esā-yı rūḥāniyyeniñ (11) ve (Seylan) ve (Japonya) ve (Sıyam) ruhbānlarınıñ isti‘māl etmekde oldukları (12) lisāndur ve bu lisāniñ eski (Sanskrī) ve (Zend) lisānlarından me’ḥūz (13) idüğü zann olunmaḫda olup faḫaḫ mu‘aḫḫaran içine pek çok Fārsī qarışmıḫdır. (14) Bu lisāni el-yevm isti‘māl eden Hindiler vesā’irleri kütüb-i muḫaddeselerini bu lisān (15) üzere taḫrīr ederler ve şaḡdan şola yazarlar.

(16) Eski Medyalılar daḫı mīlāddan iki yüz elli sene muḫaddem Zend Lisāni’na bedel ekşeriya (17) işbu (Pehlū) lisānını kullanırlar idi.

(18) **Behlūl** - Meczūb-ı Hūdā Behlūl-i Dānā Hāzretleri ki ḫulefā-yı (19) ‘Abbāsiyye’den Harūnū’r-Reşīd’iñ mu‘āşırı yāḫūd birāderidir ve birḫoḫ muḫāyebāt-ı (20) ḫikmet-āyātı evrāḫda muḫarrer ve elsine-i nāsda mütevātırdır.

(21) Ez-cümle bir cum‘a günü ḫaḫīb ḫuḫbe kırā‘atine şūrū‘ ile El-ḫamdülillāḫ deyip aḫaḫısını (22) ḫatırına getiremediği gibi Behlūl (Ellezī İbtilānā beke) buyurdu. Ve bir def‘a sen (23) ḡarbisiñ diyü su‘āl eden bir zāta ‘aḫldan ḡarībem lākin beldeden degilim cevābını (24) verdi. Ve bir def‘a daḫı Hārūnū’r-Reşīd’iñ ilḫāḫı üzerine sarāya gelip (25) ve yañlışlıḫla ḫarem ḫapısından içeri girip yukarı ḫıḫdığımı tuvāşī aḫalardan [179] biri görerek burada ne geziyorsuñ diyü tekdīr ve ḫaḫra ḫıḫarmaḫ murād (2) etdikde sen de benim gibi ricālden degil misin ya sen niḫin geziyorsuñ demesiyle (3) tuvāşī vākı‘a ben de ricāldenim lākin shevātından münḫatı‘ olduğum için me’zūnum (4) dedi ve bu sözüñ üzerine Behlūl bir şayḫa uraraḫ ellerini ḫaldırıp (5) (Yā Rabbi şü ādem yañnız bir shevet-i recliyyeden münḫatı‘ olduğüçün şāyeste-i ḫarem (6)-i sarāy-ı pādīşāḫī olmuş ben ise her dürlü shevāt-ı nef sāniyyeden münḫatı‘ım kemāl-i (7) luḫf ve ‘ināyetiyle beni daḫı dāḫil-i ḫarem-sarāy ‘ātīfet ü nā‘il ve şalat eyle) diyü (8) münācāt etdi ve etrāfında bulunan Sāmi‘ī’niñ kāffesi müstaḫraḫ-ı deryā-yı ḫayret (9) oldu. Müşārünileyhiñ bunlar gibi daha pek ḫoḫ vukū‘āt ve ḫikāyātı vardır.

(10) **Behlül Pāşā** - Sultān Maḥmūd Ḥan-i şānī Ḥazretleri zamān-ı saltanatlarında (11) Bāyezīd mutaşarrıflığı etmiş bir ğayyūr zātdır. Ol vaqt Arz-ı Rūm vālisi bulunan (12) zāt 'Acem-i Ekrādı beglerinden Ḥüseyn Ağa nāmında birini her ne serv-i ḥikmete mebnī (13) ise de Behlül Pāşā'nın yerine mutaşarrıf ta'yīn etdirip göndermiş olduğu (14) ḥâlde Behlül Pāşā serḥad-i şarkīniñ Bāyezīd gibi eñ mu'tenā olan bir noktasını öyle (15) ne idügi belirsiz vesā'ir tarafa meyli şübhesiz bulunan bir zāta bırakmak orasını (16) gözden çıkarmak demek olduğunu teferrūs ederek redd ile cevāb verdiginden (17) vālī-i mūmāileyh ğazaba geldi ve pāşā-yı mūmāileyhi cebren kaldırap Ḥüseyn Ağa'yı (18) oturtmak için akrabāsından 'Abdü'l-ḥamīd Beg nāmında birini biñ beş yüz 'asker (19) ve iki top ile gönderdiyse de Behlül Pāşā anlara da muḳābele ve ğalebe eylediginden (20) mutaşarrıflık-ı mezkūrda ibḳā olundu.

(21) **Behmen** - Ḳal'a-i Nūr'da ḥükümrān olan Benī Kāvs'dan iki pādīşāhın (22) ismidir. Biri Keyumers'in oğlu olup ḥurūc eden birāderi (Bīsütün) (23) tarafından ḳatıl olunmuşdur digeri ise müşārünileyh Bīsütün'un oğlu olup Keylān (24) pādīşāhı Aḥmed Ḥan'ın ve Māzenderān ḥākimi Emīr 'Abdü'l-kerīm'in hemşirelerini (25) tezevvūc etmekle ḥükümeti tefvīt bulunmuş ve kırk sene ḥükümetden soñra (M 1507 (26) ve H 913) tārīḥinde fevt olmuşdur.

[180] **Behiyetü'l-Bekriyye** - Ḳabile-i Bekir bin Vā'il'den bir şāḥābiyye ḥātündür. (2) Müşārünileyhā pederi 'Abdullāh ve ḳabile-i ḥalkıyla ḥuzūr-ı Ḥazret-i Peyġāmeri'ye (3) dāḥil olarak bī'at etdiginde zāt-ı ḥazret-i risāletpenāhī bereket-i zürriyyet ile (4) du'ā buyurmağla kırkı erkek olmak üzere altmış nefer evlād dünyāya getirdi. (5) Ve bunların yigirmisi i'lāy-ı kelimetullāh uğruna edilen ḥurūb ve meġāzīde şēḥīd (6) oldu.

(7) **Piya** – Fransa erbāb-ı ḥayrātından bir zātın ismidir. Bu zāt şuda (8) ğarḳ olanları ḥalāş etmek üzere (M 1772 ve H 1186) tārīḥinde bir cem'iyet (9) teşkīl ve bir uşūl-i müstahsene neşr eyledi ve mu'ahḥaran cem'iyet-i mezkūra teşa'ub (10) ve uşūl-i mezkūra ta'ammüm etmekle beş sene soñra nefesi tıḳanmış ve nabzı ḥareketden (11) ḳalmış olan (935) nefer ğarīḳden (813)'ü ḳurtarıldı ve daha soñraları (12) ğarīḳi görüb de şuda çıkararlara külliyetli 'atıyye verilmek ve görüb de taḥlīşe (13) teşebbūs etmeyerek geçip gidenlere mücāzāt etdirilmek uşūlü daḥı 'ilāve olundugundan (14) evvelkinden ziyāde fā'ide müşāhede olunmağa başladı.

(15) **Biyār** – Eski Sicilyalılar’ın ilāh i’tikād etdikleri şahş-ı mevhūmuñ (16) ismidir. Bunuñ fīl cesāmetinde vücūdu ve yüz ‘aded kolu ve elli ‘aded başı (17) ve semāya hücūm edercesine kuvveti var imiş. Bu kuvvetli cānver deñiz ilāhı (18) dedikleri (Nebtūn) ile boğaz boğaza ğavġā ve ğalebe edip bīçāreyi Sicilya’daki (19) Beyār Dağı’nın altını ħabs etmiş ve koca deñizleri bırakmış imiş.

(20) **Piyas** - Hükemā-yı Yunāniyye’den bir meşhūr zātdır. Maskat-ı re’si (21) Şamsun olup (H 5024) tārīhinde ya’ni mīlādın beş yüz yetmiş sene (22) muḳaddemide vefāt etmişdir. Bu zāt zamānı feylesoflarının kāffesinden fāzıl (23) ve umūr-ı siyāsiyyeye vāḳıf bir vücūd idi. Hattā Yunāniler beyninde mūmāileyhiñ hāl (24) ve şānı darb-ı meşel hükümüne girip bir da’vānın ḫaḳḳ ve ‘adle muḳārin olduğunu (25) taşdıḳ mu‘arızında (Piyas bile bu müdde‘ānın işbātını der-‘uhde eder) derler idi.

[181] Bu ‘ālemdede herkes ile ḫūsn-i imtizāc-i lezā’iz-i medīdeyi ve tekebbūr ve mu‘arīza mazareti (2) mūcibdir. Ve kelāmde ‘acele cennetdir. Ve ihtiyārılıḳda sermāye genclikde (3) taḫşil olunan ‘ameldir. Ve her insān dünyāda her laḫza ölecek ve çok vāḳtler (4) yaşayacak gibi bir hāl üzere bulunmalıdır. Bu dünyāda ehl-i ‘arż ādem pek az (5) ve eşrār u ḫamaḳā pek çok dur. Kelimāt-ı ḫikmet ayātı cümle-i neşāyihindendir.

(6) Mūmāileyhiñ vefātından sonra Yunāniler nāmına bir ma‘bed ve bir mūkemmel mezār yaptılar.

(7) **Piyas** - Ađana vilāyeti dāḫilinde ve Ađana’nın şarḳ cihetinde bir ḳazā (8) merkezidir. Bu şehir muḳaddemā (İsos) dedikleri şehriñ ḫarābesi üzerine (9) binā olunmuş idi.

(10) İskenderūn İskelesi’nin sāḫil-i şimālisinde ve altı sā‘at ba‘dında Piyas’ın bir güzel (11) limanı daḫı vardır. Ve āsar-ı ‘atīkadan cesīm bir ḳal‘ası ve bir de kārġir Kebīr (12) Ḥan’ı olup ḳal‘aya ḫan ḳapısından girilmektedir. Vāḳtiyle ba‘zı erbāb-ı cerāyim (13) burada ḳal‘a-bend olunur idi.

(14) **Beyān** – Bir ‘ilmdir. (‘İlm) kelimesine nazār buyrula.

(15) **Piyāle** – Devlet-i ‘Aliyye’de (M 1550 ve H 957) tārīhinde ḳapudān (16) olup on dört sene ifā-yı ḫūsn-i ḫidmet ve pek çok ġazālarda bulunup (17) yüz aġartmış olan zātın laḳabıdır. Bu zāt Macarlı bir küçük çocuḳ olduġu (18) hālde

(M 1526 ve H 933) tārīhinde vuķū' bulan (Mohac) Meydān Muķārebese'nde (19) bulunup Der-sa'ādet'e celb ve sarāy-ı hūmāyūnda terbiye edilmiş ve tederīcen ķat'ı merātib (20) ederek ķapudān olmuş idi. (M 1559 ve H 968) tārīhinde Sicilya (21) ve Napoli ve İspanya donanmasınñ Cerbe Cezīresi'nde bi'l-istimā' Trablus üzerine (22) hūcūm edeceğini mūmāileyh Akdeñiz'de haber aldığı gibi üzerlerine varıp (23) Cerbe Ađası pīşgāhında deñiziñ şuyu dūşmen ķanyıla kırmızı oluncaya kadar (24) dōgūşdü ve a'dānñ seksen kıt'a sefinesinden kırk'adedi ğarķ ve kuşūrunu (25) zabt ederek kemāl-i faħr ü mebāhāt ve birkaç biñ esir ile Der-sa'ādet'e geldi ve herkes [182] seyrine çıkıp āferīn-hān oldu ve kendisine Sultān Selīm Hān-ı sānī (2) Hāzretleri kerīmesi (Gevher Hān) Sultānı tezvic etdi lākin iltimāsında (3) olduđu rütbe-i vezārete nā'il olamadı. Mu'ahħaran rütbe-i vezārete daħı nā'il (4) olmuşdur.

(5) Piyāle Pāşā'nñ Kāsım Pāşā Deresi nihāyetinde iki direk üzerinde altı ķubbeli ğāyet (6) muşanna' bir cāmi'-i şerīfi ve küçük piyāle nāmında bir de mescidi vardır.

(7) **Piyāle Pāşā** – Tersāne ketħudāsı ilen (M 1642 ve H 1052) (8) tārīhinde Siyāvūş Pāşā'nñ yerine ķapudān-ı deryā naşb olunmuşdur. Mūmāileyh (9) donanma-yı hūmāyūn ile Akdeñiz'e çıkıp Ayamavro tārīķiyle İspanya sevāhiline (10) gitdi ve birçok memāligi urup muğtenemen 'avdetinde Kıbrıs'a uğrayarak (11) Zū'lfikār Pāşā vaķ'asını bertaraf etdi ve Midillü Cezīresi'nde Şuğrā Kāl'ası'nñ (12) temellünü attıķdan soñra İstanbul'a gelip iki borton ve bir ķalyon ve iki tārānte (13) ve iki yüz esirden 'ibāret olan pīşkeşini hūzūr-ı hūmāyūna taķdīm etmekle mażhar-ı (14) iltifāt ve nā'il-i rütbe-i vezāret oldu ve ikinci def'a Akdeñiz'e çıktığında (15) Trablusğarb'a varıp kendi çırağlarından olan Hammāroğlu Muħammed Kāpudānī (16) re'īsü'l-ğazāt Muħammed Tāyī nām şāħib-i şervetiñ nezdine gönderip i'āne-i cihād istedi. (17) Ve Tāyī daħı iki sofralık altın ve iki sofralık gümüş şāhanlar ve yigirmi altı (18) ķantār vezninde hālīş altından ma'mul yuvarlaķlar gönderip hāk-i pāy-i şāhāneye (19) ve hūzūr-ı vezir-i a'zamīye taķdīmi ricā etki lākin Piyāle Pāşā bunlarınñ birtaķımını (20) kendisiyçin alıķoyup kuşūrunu taķdīm eylediğinden vaķtiyle đayağını yemiş (21) olan merkūm Hammāroğlu Muħammed Kāpudān'ın ğammazıyla irtikābı añlaşıldığında (22) biçāre pāşā ihnāk u i'dām olundu. Buña uzun Piyāle derler idi.

(23) **Pitaķos** – Fişāğors'uñ şāħīhidir. (Fişāğoras) kelimesine (24) nazar buyrula.

(24) **Beytü'l-ma'mūr** - Haḳḳ sübhāne ve te'ālā ḫazretlerinin zīr-i 'arşda [183] melā'ike-i kirām ṭavāf etmek için sütunları zebercedden ve pūşideleri yaḳut (2)-ı aḫmerden olmak üzere dört sütun üzerine bünyād ve Ḳur'ān-ı Kerīm'de (Ve'l-beytü'l-(3)ma'mūr) diyü ḳasem buyurduḡu Muṭāf-ı Celīl'in nām-ı nāmīsidir. Beyt-i mezkūruñ (4) Ādem 'aleyhi's-selām'ın zamān-ı sa'adetlerinde ehāl-i arzın daḫı ṭavāf etmeleri için (5) şimdiki Beyt-i Mükerrrem'in esāsı üzerine inzāl ve mu'aḫḫaran ya'ni Ḫazret-i Ādem'in (6) irtiḫālinden soñra yine zīr-i 'arşa ref' buyurulduḡu siyerlerde muḫarrerdir.

(7) **Beytullāh** - yāḫūd Ka'be – Mekke-i Mükerrreme'de olan Muṭāf-ı Celīl'in (8) nām-ı meşhūrudur ve Ḳur'ān-ı Kerīm'de üç dört yerde (Beytü'l-Ḫarām) ve (Beytü'l-'Atīḳ) (9) diyü mezkūrdur. Ādem 'aleyhi's-selām rüy-ı arzda hūbūt buyurduḡlarını müte'ākıb (10) bir 'ibādeḥāne bināsını dergāḫ-ı ḳādīyyü'l-ḫacātdan temennī etmekle (Ümmü'l-Ḳurā)'de Cibrīl (11) 'aleyhi's-selām'ın ta'rīfi vesā'ir melā'ike-i kirāmın himemātıyla Ṭūr-ı Sīnā ve Zeytā ve Ḫarā (12) vücūdu gibi cibālden naḳl edilen taşlarla bir temel inşā ve üzerine Cānib-i (13) Ḫaḳḳ'dan Beytü'l-Ma'mūr inzāl vaż' buyuruldu ve Beytü'l-Ma'mūr Ḫazret-i Adem'in (14) irtiḫālinde āsumāna ref' olunup ancak eṣeri bāḳı olduḡu ḫālde (ve izbū'nā (15) lā İbrāhīm mekānū'l-beyt) naşş-ı Celīl'inden müstefād olduḡu vechle (Ḥ 3574) (16) tāriḫinde ya'ni hicret-i nebevvinin iki biñ altı yüz kırk sene muḳaddeminde Ḫazret-i (17) İbrāhīm 'aleyhi's-selām eski temel üzerine Beytullāh'ı inşāya muvaffaḳ oldu. Bir (18) rivāyetde esās-ı mezkūru Ḫazret-i İbrāhīm'e beytin yerinde arslan şeklinde görinen (19) bir bulut ḫaber vermiş ve diḡer rivāyetde Ḫazret-i Cibrīl göstermişdir. Beyt-i (20) şerīf mezkūra mu'aḫḫaran birkaç def'a seylāb ve sā'ir güne āfāt işābet (21) eylediginden hemān tecdīd ve ta'mīr olundu ve eñ soñra ya'ni on birince def'a olmak (22) üzere hicretin 1030 tāriḫinde Sultān Murād Ḫan-ı rābi' Ḫazretleri bi'l-küllīyye (23) tacdīd eyledi. Ḫarem-i Beyt-i Mükerrrem'in yedi 'aded mināresi ve on doḡuz ḳapısı (24) ve dört rüknü vardır ve ṭul ve 'arżı ya'ni rüknlerinin mābeyni seksener zirā' (25) mi'māri olmak üzere mü'essesdir.

(26) Rüknlere birine (Rükni-Şarḳī) diḡerine (Rükni-Yemānī) öbürüne (Rükni-Şāmī) (27) ve dördüncüsüne (Rükni-'Irāḳī) derler ve rükni-şarḳīden ibtidā ile ṭavāf ederler. [184] Beyt-i şerīf-i mezkūra eñ evvel mülük-ı Ḫamīriyye'den (Kerb-i Es'ad) (Anṭā') (2) ve (Burūd) denilen ḳumaşlardan pūşideler örtüp mu'aḫḫaran Ḳureyş ve Rabī'a ḳabileleri (3) yüz sene ḳadar münāvebeten tecdīd eyledi ve Ḫazret-i Peyḡamber Efendimiz'in 'ümem-i

muhteremleri (4) Hazret-i 'Abbās'ın vālidesi (Nebīle) Hātūn Hureyre'den ve Hazret-i Peygamber (5) Efendimiz (Şevb-i Yemānī)'den ve Hazret-i 'Ömer ve 'Osmān radyāllāhu 'anhümā (Kābā'-i Kūbāfī) (6) denilen kumaşlardan pūşīdeler örttü ve 'Abbāsiler'den Me'mūn zamānında ramazānda (7) beyāz ve recebinde kūbāfī ve yevm-i terviyede kırmızı kumaş pūşīdeler iksā edildi (8) ve mülūk-ı Mışiriyye zamānlarında bu şüretle tecdīd olunageldiği gibi Selāfīn-i (9) 'Osmāniyye Hazērātı zamānlarında ve huşūşıyla şoñ zamānlarda dahı harīr üzerine (10) şırma ile mensūc ve müzeyyen pūşīdeler irsāli mu'tād oldu.

(11) **Beyt-i Muqaddes** - Kudüs-i şerīf'de Hazret-i (Dāvud) ve (Süleymān) (12) 'aleyhümā's-selāmın inşā etdirdikleri ma'bed-i kadīmiñ ismidir. Bu ma'bediñ tūlu (13) altmış ve 'arzı yigirmi ve irtifā'ı otuz zirā' olup mihrābı üzerinde zeytin (14) ağacından iki melek gurūbu timşāli vesā'ir maħallerinde birtaķım melā'ike ve çiçek (15) resimleri var idi ve kapılarıyla direklerine on biñ kaye gümüş ve bñ kaye altın (16) kaplanmış idi. Bunu ibtidā Hazret-i Dāvud aleyhi's-selām te'sīs edip (17) Hazret-i Süleymān 'aleyhi's-selām cülüsundan şoñra yedi seneden ikmāl ve (H 4603) (18) tārīhinde ya'ni mīlādın dokuz yüz doksan bir sene muqaddeminde resm-i güşādını icrā (19) eyledi ve (Tābūt-ı 'ahd)'i alay-ı vālā ile (Şahīhūn)'dan getirdip ma'bed-i (20) mezkūr derūnunda yapılmış olan maħall-i maħşūşuna koydurdu ve teşekküren yigirmi (21) iki biñ baķar ve yüz yigirmi biñ ganem kurbān etdirdi.

(22) Beyt-i Muqaddes'in içi ol vaķt dört kısma münkasım olup biri lāvīlerden olan (23) rü'esā-yı rühāniyyeye ve diğeri sā'ir-i isbāt Yehūda ve bir cesīm örtü ile tefrīķ (24) olunan maħalli (Tābūt-ı 'ahd)'e maħşūş idi ve bu örtünün içine eñ büyük (25) bulunan re'īs-ı rühānī senede bir def'a girebilir ve başka hiçbir kimse (26) giremez idi.

(27) Beyt-i Muqaddes (H 5007) tārīhinde ya'ni mīlādın beş yüz seksen yedi sene [185] muqaddeminde ikinci Buħtunaşr yediyle taħrīb ve yetmiş sene şoñra Keyhūsrev ma'rifetiyle (2) müceddeden inşā ve (H 5555) tārīhinde ya'ni mīlādın otuz dokuz sene muqaddeminde (3) büyük Herodot ma'rifetiyle ta'mīr ve (M 135) tārīhinde Romalılar yediyle tekrār (4) taħrīb olunup andan şoñra bir daha inşā olunmadı ve Devlet-i 'Osmāniyye zamānında (5) Sultān Selīm Hān Hazretleri'niñ emriyle yerine el-yevm mevcūd olan cāmi'-i (6) şerīf yapıldı.

(7) **Beytü'l-laḥm** – Nām-ı nāhiyye - Ḳuddüs-i Şerîf'in on kilometre (8) cenûbunda kâmile bâğ ve zeytin ağaçlarıyla mestûr bir dağ üzerine vâkı'dı ve üç (9) dört biñ kadar nüfusu vardır. Ḥazret-i ('İsâ) 'aleyhi's-selâm burada (10) dünyâya teşrîf buyurdu ve şark imparatoru büyük (Ḳonstantin)'in vâlidesi (11) (Elen) burada kırmızı mermerden bir büyük kilise yaptırdı ve etrâfına sur (12) çekirdi.

(13) Naşara'nın şimâl-i şarkisinde ve kırk kilometre ba'dında daḥı (Beytü'l-Laḥm) (14) nâmında bir karye vardır ve mectemi'e-i Amerika'da birçok mâlike daḥı bu nâm verilmiştir.

(15) **Beytü'l-Faḫîh** - Şin'â'nın cenûb-ı ğarbisinde ve otuz kilometre (16) ba'dında ve Mekke-i Mükerrime'nin cihet-i şarkisinde ve yüz elli kilometre ilerisinde (17) bir kaşabadır ve ahâlisi yedi biñ râddesinde olup ekşerisi kahve (18) ticâretleyle me'lûfdur ve içinde ba'zı devletlerin şehbenderleri bulunmaḳdadır.

(19) Târîhlerde bu vechle muḳayyed ise de beyt-i Faḫîh'de bir kaye bile kahve ḥaşıl olmadığı (20) mu'aḫḫaran taḫḫîḳ olundu.

(21) **Piter** - yâḫûd (Petro) - Mut'aşabeyn-i Naşarâ'dan bir papasın ismidir. (22) Bu papas aşıl zâdegândan olduğu hâlde bir aralık 'askere girip sonra ya'ni (23) (M 1093 ve H 486) târîhinde papaslığa yatdı ve ziyâret için Ḳuddüs-i Şerîf'e (24) gidip 'avdetinde Ḳuddüs-i Şerîf patrikinden papa ikinci (Rupen)'e şark (25) Ḥıristiyanlar'ı ğâyet ezâ ve cefâdır ve Ḥazret-i 'İsâ 'aleyhi's-selâm'ın maḳâmı (26) taḫḫîr edilmektedir. Me'lende mü'eşşir bir mektûb getirip şifâhen daḥı birtakım yalanlar [186] söylediğine binâ'en papa bunu halkı teşvîḳ ve teşcî'e me'mûr etdi ve bu daḥı yalın (2) ayak belinde bir ip ve elinde bir hac bütün memâlik-i ğarbîyeyi dolaşp dürlü dürlü (3) yalanlar ve mübâlağalı sözlerle halkı taḫrîk ve muḫârebe-i şalîbiyye arzûsunu izhân ḥamaḳâyâ (4) ilkâ eyledi ve (M 1095 ve H 488) târîhinde (Ḳalermon) cem'iyetinde muḫârebe-i (5) şalîbiyyeye karar verildiği eşnâda işbu Piter daḥı birinci kâfilenin re'îs oldu (6) lâkin kâfile-i mezkûrenin yiyeceği içeceği mühimmâtı pâresi falânı olmadığından (7) Macarisran ve Bulğaristan yollarında 'askerinin ekşerisi dağılıp kendisi (8) birkaç yüz kişiyle İstanbul'a düşdü ve sonraki kâfile ile Ḳuddüs'e varıp (9) orada elçilik ve nuḫk-perdâzlık gibi ḥidmetlerde bulundu ve daha sonra (10) Avrupa'ya 'avdet ve bir manastırda inzivâ ve (M 1115 ve H 509) târîhinde (11) kazandığı şevâblarla ahirete intikâl eyledi.

(12) (M 1854) tārīhinde bunuñ için bir heykel rezk olunmuşdur.

(13) Dīn-i İslām'da Hāzret-i 'Īsā 'aleyhi's-selām'ın dağı ulū'l-'azm peygamberān-ı kirāmdan (14) ma'dūd tanındığını ve öyle bir peygamber-i zī-şāna hürmet ve ri'āyet-i dīnen farīza-i zımmet (15) idüğünü ve Kuddüs-i Şerif üçüncü Harem-i Sa'ādet bilindiğini Piter'in ve Kuddüs (16) patrikiniñ bilmemezlige gelip İslām hakkında dürlü dürlü iftirālara taşdı etmesi (17) ve iki taraftan bu kadar kanlarını dökülmesine sebep olması ilā yevmi'l-kıyām şāyān-ı te'süfdür.

(18) **Piter** - yāhūd (Petro) – İspanya'da Kastil kralı on birinci (19) Alfons'un oğlu ve halefidir. Ğaddārılıkla meşhūr olan işbu merhametsiz (20) ādem (M 1351 ve H 752) tārīhinde pederiniñ müsteferişesini i'dām ve kendisine (21) nikāh olan bir kızını nikāhın ikinci günü tārđ etdirip qarındaşını dağı katıl (22) edeceği eşnāda bīçāre Fransa'ya kaçdı ve mu'ahhāran birtaķım 'asākiri mu'āvene ile (23) gelip ve merķümü tārđ edip yerine oturduysa da hā'in-i merķüm üç sene (24) soñra İngilizler'in i'ānesiyle yine tahtını kırtardı.

[187] **Pitolya** – Manastır şehriñiñ nām-ı 'atīķidir. Manastır kelimesine (2) mūrāca'at buyrula.

(2) **Bayraq** - yāhūd (Sancaķ) – Herbiriniñ levn ü şüreti başķa olmaķ (3) üzere düvel ve hükümet ve hey'et-i vesā'ireniñ intiḥāb ve kal'a ve sefinelerine keşide (4) ve alaylarında isti'māl etdikleri beziñ ismidir. Maḥall ve icābına göre ba'zen 'alem vi livā (5) dağı denilmekdedir. Bunuñ kaḡı tārīhde icād olunduğı ma'lūm degilse de (6) İslām'da icādı zamān-ı sa'ādet-nişān-ı ḡazret-i peygamberidedir. Hāzret-i (7) peygamber efendimiz hicretiñ ilk senesinde vuķū' bulan seriyyede mübārek dest-i (8) 'ālileriyle bir mızrağıñ ucuna bir beyāz bez 'aķd ederek seriyye-i mezbūre (9) efrādından (Ebū Mürşid) rađyallāhu 'anha ḡazretlerine teslīm etdi ve Hābīr (10) Ğazāsı'nda dağı siyāh bezden büyük bir bayraq 'aķd edip ('Uķāb) tesmiye (11) buyurdu. Mu'ahhāran düvel-i İslāmiyye'den herbiriniñ bir renkde bayraq ittiḥāz (12) etdikleri gibi devlet-i 'Aliyye-i 'Osmāniyye'niñ bedāyet te'essüsünde Konya'dan gönderilen (13) beyāz bayraq dağı Murād Ḥan-ı evvel Hāzretleri zamānında yeşile ve Sultān Meḡmed Ḥan-ı (14) evvel Hāzretleri zamānında kırmızıya taḡvīl ve daha soñra ortasındaki (15) beş küçük hilāl resimleri kıldırılıp yerine ay yıldız tersim olunmuşdur.

(16) **Bayraqdār Dede** - Mecāzib-i İlähiyye'den bir mübârek zâtdır ve türbesi (17) Mevlevîhâne Kapısı hâric ve ittisâlinedir. Mümâileyh bir gün türbesiniñ olduğu (18) maħalalde oturur iken bir sefih ziyâdece taķıldığından inkisâr etmesiyle ħal'a (19) dîvârından bir taş düşüp sefih-i merķumu helâk etdi.

(20) Der-sa'âdet'e bir belâ-yı âsmânîniñ zuhûrunu keşf ve 'afvını istirhâm eylediginden (21) Cenâb-ı Hâķķ taħfif ve bir ħareket-i arz ile iskâķ buyurdu derler.

(22) **Bayram** - Hâcî Bayrâm Velî - (Hâcî Bayram) kelimesine nazar (23) buyrula.

[188] **Bayram Pâşâ** - 'Aşr-ı Murâd Ĥan-ı râbi'de bir buçuk sene şadâret (2) etmiş bir ma'rûf zâtdır ve aşlı İstanbullu'dur. Yeñiçeri ocağından (3) neş'et edip kat'-ı merâtib ederek rütbe-i 'âliyye-i mezkûreye nâ'il oldu. (4) Mümâileyh Hâşeki civârında bir câmi'-i şerif ve bir tekye ve mekteb yapırmış (5) ve (M 1638 ve H 1048) târiħinde vefât edip tekyesi civârına (6) defn olunmuşdur.

(7) **Bîretü'l-Fırât** - Haleb vilâyetinde (Zür) sancağında vâķi' (8) (Raķķa) ħazâsına merbût (Birecik) nâĥiyyesiniñ nâm-ı şaĥîhidir.

(9) **Pîr 'Alî** - Meşâyih-i Bayrâmiyye'den bir büyük zâtdır. 'Aşr-ı cenâb-ı (10) (Süleymân) Ĥanî'de maskat-ı re'si olan Aķsarây ħaşabasında irşâd-ı 'ibâd ile (11) meşġül iken ba'zı ħusûdlar ħaķķ-ı 'âlîlerinde şikâyete taşdı edip şikâyât-ı (12) mezkûre daĥı Der-sa'âdet'e 'arz olunduğundan Sultân (Süleymân) Ĥazretleri (13) bunu ben kendim taĥķiķ ederim buyurup ertesi sene Mışır seferine giderken (14) maĥşûşan Aķsarây'a uğradı ve maĥfice Pîr 'Alî'niñhânesine gidip kendisiyle (15) görüştü. Ve sen mehdî-i zamânım ve cennetiñ dört ırmağı bendedir der imişsin (16) bu sözleri söyledigiñ şaĥîh midir diyü su'al buyurduķda pâdişâhım şimdilik (17) zâhirde Mehdî sensiñ ve o ırmaķlar cennet-i a'lâdadır faķat insân 'âlem-i (18)şuhûd ve melekûtuñ numünesi olduğundan anda ħâşıl olan 'ilm ü ma'rifet (19) ve 'aşķ ve ħaķiķat o ırmaķlara daĥı teşbih olunabilir. İşte bizim de (20) ırmaķlarımız bunlardır diyip ĥuzûr-ı pâdişâhiye bal ve süd ve şu getirdi (21) ve pâdişâh tenâvül buyurduķdan şoñra bunlar pek güzel lâkin şarâb ırmağı yok mu (22) demesiyle pâdişâhım o da var diyip ayakda tûran Pertev Pâşâ'ya nazar ve teveccüh (23) etdiği gibi Pertev Pâşâ (Allâh) deyip yere düşdü ve bîhüş oldu ve pâdişâh (24) daĥı kemâl-i te'eşşürle ağlamağa başladı ve ĥalvet emr edip vâfir görüştüķden (25) ve pek çok du'âsını aldıķdan şoñra kendisiniñ yâĥüd oğlunuñ

İstanbul'a (26) gelmesini ricā eyledikde şeyh-i müşārünileyh ben ma'zūrum. Faqat oğlumuñ ismi [189] İsmā'īl'dir. Kırbān olmağdan çekinmez dedi ve oğlan şeyh nāmıyla meşhūr olan (2) oğlu (İsmā'īl Ma'şūki) Hāzretleri'ni gönderdi. (Oğlan) kelimesine (3) nazar buyrula.

(4) **Beyrut** – Sūriye vilāyeti dāhiline ve Akdeñiz sāhilinde (5) cesīm bir şehirdir. Bu şehriñ havāsı ruṭubetsiz ve sıcağa ihtiyācı olan (6) za'if hastalara nāfi' ve Şām-ı şerif'in iskelesi olduğundan gāyet ma'mūr ve mu'teberdir. (7) Ve kırk üç mektebi ve yedi cāmi' ve on iki mescidi ve müte'addid kilisesi vardır. (8) Birkaç sene muḳaddem civārında olan (Nehrü'l-keleb)'den bir kımpanya ma'rifetiyle (9) şu getirilip ba'de't-taşfiye ahālīye şatıldığından ma'mūriyyeti bir kat daha (10) tezāyüd eyledi. Nūfusu şimdilik ecnebī misāfirlerle berāber otuz beş biñe (11) bāliğdir. Burada ba'zı ecnebilerin cesīm mektep ve hastehāneleri dahı vardır. (12) Beyrut'da a'lā mazı ve boya çıkar ve pek güzel akmişe-i harīriyye doğunur. (13) Beyrut Fenikeliler'in eñ eski memleketlerinden olup mu'aḫḫaran Roma imparatoru (14) (Ogust) muhācirlere taḫşiş etmiş ve (M 384 ve M 554) tārīhlerinde (15) vukū' bulan hareket-i arzlardan hayli mahalli ḫarāb olmuş idi. Eski ismi (16) (Bayrut)'dur.

(17) **Birūnī** - Meşāhīr-i erbāb-ı fūnūndan (Ebū'r-Reyhān Muḫammed bin Aḫmed)'in (18) şöhretidir. Müşārünileyh hendek 'ulūm ve fūnūnundan istifāde etmek niyetiyle Sultān (19) Maḫmūd Sebūktekīn ile berāber Hind'e 'azīmet ve 'ulemāsıyla ülfet etdikde Hind'de (20) 'ulūm ve fūnūn pek geri ḳalmış olduğunu görünce 'ulemā-yı İslāmiyye'niñ mü'ellifāt-ı (21) maḳbūlelerinden ve āsar-ı Yunāniyye'niñ nesh-i mütercimelerinden birçok kitāb verip (22) bu şüretle Hind'e medeniyyet-i İslāmiyye'yi idḫāl eyledi ve her fenden maḫşūl (23) fikr-i daḳīki olan mü'essir-i 'ilmiyye şark ve ğarbda iştihār buldu.

(24) **Pire** – Atina'niñ iskelesi ve limanınıñ ismidir ve bu iskeleden Atina'ya (25) ḳadar sekiz kilometro mesāfeye gāyet güzel bir şose ve mu'aḫḫaran bir şimendüfer [190] yapılmışdır. Liman-ı mezkūr dört yüz ḳadar sefīne alabilir ve eñ büyük sefīneler (2) girebilir. Pire ḳaşabasında altı yedi biñ nūfūs taḫmīn olunuyor. Pire'ye (3) vaḳtiyle Demestōḳalı Verikles zamānlarında bir büyük ḳal'a yapılmış idi. Şoñra (4) (H 5190) tārīhinde ya'ni miladın dört yüz sene muḳaddeminde Lizandri Atina'yı (5) zabṭ etdiği zamān hadm etdi ve bir aralık Ḳonon ma'rifetiyle yine ta'mīr (6) olunduysa da (Silla)'niñ hücumunda yine münhadim oldu. Pire'niñ eski (7) ismi (Portole'on)'dur.

(8) **Pirî Pâşâ** - Aşlu Karamanlı ismi Muhammed'dir ve Sultân (Selim (9) ve Süleymân) Hâzerâtı 'aşrlarında altı sene şadâret edip (M 1522 ve H 923) (10) yâhûd (H 940) târîhinde mesmûmen vefât etmiş ve Silivri'de binâ etirdiği câmi'(11)-i şerîf haţîresine defn olunmuşdur. Zeyrek'deki Şoguk Kuyu Câmi'-i şerîfini (12) dağı yaptırdı. Pâşâ-yı mûmâileyhiñ şadîkü'n-neseb olduğu ve Dâvud Kayşerî (13) yâhûd Cemâle'd-dîn Akşarâyî Hâzretleri sülâlesinden idüğü ba'zi tevârîhde (14) görülmüşdür.

(15) **Biza** - Toskana'nıñ memâlik-i meşhûresinden bir şehirdir ve meşhûr (16) (Mâ'il kule) ve (Kamposanto) müstaţilü's-şekl mezâr bu şehirdedir ve şâyân-ı temâşâ (17) daha birçok âşâr-ı 'acîbe vardır. Meşhûr (Galile) bu şehirde dünyâya gelmişdir.

(18) **Bizans** - yâhûd ((Bizantis) – İstanbul'uñ eski ismidir. (19) Roma generalı meşhûr (Sebtüm Surek)'iñ taht ve büyük Konstantin'iñ i'mâr (20) ve pâ-yı taht ittihâzına kadar İstanbul (Bizans) nâmıyla meşhûr idi. (21) (İstanbul) kelimesine nazâr buyrula.

(22) **Bizraţ** - Tunus'da Cezâyir hüdûduyla Tunus şehri beyninde müstahtkem (23) bir kaşabadır ve limanı maşfûzdur. Bokre Tunus i'sşâyirini te'zib edecegiz diyerek [191] Tunus'a hücum ve istilâ eden Fransız 'askeri ibtidâ işbu mevķî'-i mühimmi zabt (2) ederek harekete ibtidâr eyledi.

(3) **Bizmut** - Hikemî ve kimyevî hâşşalara mâlik bir cism-i basîtdir. (4) Bohemya ve Saşs ve Transilvanya nâm memâlikde bulunur. Bu cism şarıca (5) beyâz renkli ve kırılıcı ve çâbük ğubâr hâline alıcı ve 264 derece-i harâretde (6) eriyici ve tebrîd edilse (Şebh-i mu'ayyen) şeklinde billûrlanıcıdır. Ve mâyi' hâlerinden (7) şulb hâlini aldığı sırada hacmi tezâyüd etmekle suyuñ hâl-i incimâdda (8) kablarını keser etdiği gibi bu dağı kabını keser idi ve beyâz derece-i (9) harâretde tayerân eyler. Şıķlet-i ızâfiyyesi (9,83) derece olup 'adî (10) derece-i harâretde olan havâda nâ-müteğayyir ise de yukarı derecede âteş alıp (11) yanmağla hamz hâline münkalıb olur. (Hamz-ı Bizmut) ve (Hâmz-ı (12) Bizmut) ve (Kibrit Bizmut) ve (Azonit Bizmut) gibi birtakım mürekkebâtı (13) dağı istişşâl olunmaķdadır.

(14) **Piseydi** - yâhûd (Beyzîdî) - Vaķtiyle Asya'da ba'zen bir (15) ba'zen iki vilâyetiñ ismidir. Bu vilâyetiñ ahâlisi İrânîler ve Makedonyalılar (16) ve

Ġalatiler zamānlarında pek çok vakt istiklallerini muhāfaza edip eñ soñra (17) Romalılar'a itā'ate mecbūr olmuşlardır.

(18) Pīseydī eski coğrafiyyūn nezdinde dördüncü 'aşr-ı mīlādiye kadar (Pamfili) (19) vilāyetiyle birlikde tanınır iken andan soñra başka başka tanınmağa başladı.

(20) Ve ol vakt Pīseydī'nin maqarr-ı idāresi el-yevm (Akşehir) denilen (Aanti Yuħus) (21) qaşabası idi. Bu hālde 'umūm Pīseydī Konya ve Isparta ve Ĥamīd ve Kütahya (22) vilāyet ve sancaqlarından 'ibāret olmuş olur.

(23) **Pīşāver** – Hindistan'da Kābil şehriniñ cenūbīsinde (24) ve iki yüz yigirmi kilometro ba'dında ve Etūk Nehri civārında bir şehr-i şehirdir. (25) Ve el-yevm altmış biñ nüfusu vardır. Burası vaqtiyle (Celāle'd-dīn-i Ekber) [192] nām pādīşāhiñ emriyle yapılmış ve bu nāmıla yād olunan vilāyete merkez edilmiş idi. (2) Pīşāver bir aralık Afġān Devleti ĥimāyesinde bir imāret iken Mecūsiler zabt (3) edip İngilizler mu'aħħaran Mecūsiler'den almışlardır.

(4) **Pīşādīyān** – Dört tabākaya münkasım olan sülāle-i mülūk-ı Fars'dan (5) birinci tabākaya mensūb zevātın 'unvānidır. Bunlarıñ ibtidāsı evlād-ı (6) (Erfahşed) yāhūd ('Aylām)'dan (Keyümers) nāmında bir zāt olduġu (7) ve tabākai sāniyyeniñ ya'ni (Keyāniyān)'in zühūruna kadar iki biñ dört yüz sene (8) saltanat sürdükleri ba'zı tevārīħde görölüyor ise de ismi ta'dād olunan (9) mülūkuñ 'adediyle müddet-i mezkūra nisbet kabūl etmemekde ve ta'yin olunan uzun (10) uzun müddetlerine zarūrī inanılmamağdadır. Her ne hāl ise içlerinde (Çemşīd) (11) ve (Daħħāk-ı Mārī) ve (Ferīdūn) gibi meşhūr pādīşāhlar gelmiş ve pek eski (12) bir zamānda bulduklarıyçin vukū'ātları birtakım efsānelerle añlaşılmaz hāle girmiştir.

(13) **Beyzā** - Ĥazret-i Faħr-i 'Ālem şallāllāhu 'aleyhi ve's-sellem efendimiziñ (14) livā'-i şerīf ve ĥarbe-i sa'adet ve esbān-ı ĥāşşa ve 'imāme-i mübārekelerinden biriniñ ism-i (15) şerīfidir.

(16) **Beyzā** - Ĥaleb'de Zūr sancaġına tābi' (Raķka) qażāsında bir nāhiyeniñ (17) ve 'Aden'in şimāl-i şarķīsine doġru yüz altmış kilometro ilerisinde bir qaşabanıñ (18) ve Tebrīz civārında bir kıyeniñ ismidir ve tefsīr şāhibi 'Abdu'l-lāh el-Kāđī (19) Ĥazretleri Tebrīz civārındaki kıyedendir.

(20) **Beyzāvī** - Fuḥūleyn-i 'azāmdan ve müfessirīn-i kirāmda bir büyük zātdır (21) ve ismi ('Abdullāh el-Ḳādī)'dır ve Ḳur'ān-ı Kerīm'in kavā'id-i nahve taṭbīk cihetini (22) iltizāmen taşnif buyurduğu tefsīr-i şerīf daḡı (Ḳādī Beyzāvī) nāmıyla (23) şöhret bulmuş ve beyne't-ṭalāb fevḳa'l-gāye mergūb ve mu'teber tutulmuştur. Müşārūn(24)ileyhiñ vefātı (M 1286 ve H 685) tārīhinde vuḳū' buldu.

[193] **Baytara** – Bir 'ilmdir. ('İlm) kelimesine nazār buyrula.

(2) **Pilater** – Dū rūziye - 'Ulemā-yı riyāziyye ve ṭabī'iyeden Avrupalı (3) bir ma'rūf zātdır. 'İlm-i kimyāda pek çok mahāreti var idi. (4) (Monfofliye)'niñ keşfine bir imkān bulamadığı cihetle balonuñ şu'ūduna (5) müte'allik tedḳikāta girişip bir iki uşūl bulduysa da (M 1785 ve H 1200) (6) tārīhinde lā-celli't-tecrübe Manş Deñizi'niñ üzerinden geçmek için Polonya'dan (7) hareket etdikde balon ateş alıvermekle derūnunda kebāb olup şadamāt-ı (8) rüzgārdan ḳurtuldu.

(8) **Pilatos** - Ḥazret-i ('İsā) 'aleyhi's-selāmın izhār-ı (9) nübūvvet buyurduğu ešnāda Roma Devleti tarafından Ḳuddūs-i Şerīf'de Yehūdā ḡākimī (10) idi. Yehūdiler nebīyy-i müşārūnileyhi Yehūdā pādīşāhı olmak dā'iyyesindedir (11) diyū hedef-i iftirā ve aḡz ve ḡabsini ricā etdiklerinden Pilatos daḡı celb ve tevḳīf (12) etmiş idi. Faṭır Bayramı'nda müsteḡaḳ ḳatlı olanlardan biriniñ 'afvı ḳā'ide-i (13) ḳadīme iḳtizāsından olduğu ve maḡbusda ise Ḥazret-i 'İsā'dan başka (Baryas) (14) nāmında bir ḳāt'-i ṭarīḳ mevcūd bulunduḡu cihetle Pilatos Yehūdiler'in re'yine (15) mürāca'at ve anlar daḡı Baryas'ın 'afvını iltimās etmeleriyle Pilatos bir müddet (16) tereddüden soñra bu ḡuşuş diḡḳate şāyāndır ve her ḡâlde mes'ūliyyeti size (17) 'ā'iddir dedi.

(18) Pilatos'uñmu'aḡḡaran Sāmīriler ḡaḳḳında mezālīmī istiḡbār olunduḡundan İtalya'ya (19) celb ve Viyana'ya ṭard olunup (M 40) tārīhinde orada vefāt eyledi.

(20) **Pilu** - Şarkī ve ḡarbī i'tibāriyle ikiye münḳasım olan Prusya (21) eyāletlerinden eyālet-i şarkīde kā'in (Ferīşe Ḥaf) nām müressāya doḡru (22) ilerlemiş ḡar bir şebh-i cezīre üzerinde Rusya'ya ḳarşu taḡkīm edilmiş (23) bir mevḳi'dir. Büyücek köyleri ve müferreḡ bāḡçeleri ve ḡoş manzar ḳoruları (24) olmaḡla Prusya cenneti diyū şenā ederler.

[194] **Beyḡaḳī** - Faḡrū'z-zamān İmām Beyḡaḳī Ḥazretleri ki ismi (Aḡmed bin (2) Ḥüseyn bin 'Alī bin Mūsā)'dır. Vilādeti (M 994 ve H 384) tārīhinde (3)

vefâtı (M 1065 ve H 458) târîhinde olup ‘ulûm ve fûnûn-ı mütenevvi’ede şöhret (4) bulmuşdur. ‘İlm-i Hādīs’de hâkim Ebā ‘Abdu’llāh bin El-Bey‘ Hāzretleri’niñ kibār-ı (5) aşhâbından idi. Taleb ve tahkîk-i hādīs için ‘Irāk ve Hicāz ve Hōrāsān ve memālik-i (6) sâ’ireyi dolaşıp ba‘dehu te’lifātla meşğûl ve bi-hasebü’r-rivāyet te’lifâtı biñ cilde (7) meşmûl oldu. Müşārünileyh Naşûş İmām Şāfi’î’yi on cilde yazıp ismini (Mebsût) (8) kumuş ve (Es-sinenü’l-Kebîr) ve (Es-sinenü’ş-şagîr) ve (Delâ’ilü’n-Nübüvve) ve (Es-Sinen) (9) ve (El-āsār) ve (Şu‘abü’l-İmān) ve (Menākıbü’ş-Şāfi’î el-Matlabî) ve (Menākıb-ı (10) Aḥmed bin Ḥanbel) ve (Kitābü’l-aḥlāk) ve emsālî te’lifâtını aḥlāfına yādîgār (11) bırakmışdır. Bir aralık Nişābūr’a da’vet olunduğu cihetle oraya teşrîf (12) buyurup biraz müddet soñra orada vefāt eyledi ve mu’ahḥaran na‘şî maskaḥ-ı re’sî (13) olan Beyḥak’a naql ve defn olundu.

(14) **Bihlā** - Muḥarrikleri kaḥ-ı nākış tūlānî olduđu cihetle vaḳit (15) vaḳit tūlū’ etdiginden ötürü fennen muvaḳḳit tesmiye olunan kıyruḳluyıldızlardan (16) biriniñ ismidir. Buña (Ġambard)’iñ kıyruḳluyıldızı daḥı derler (M 1845 (17) ve H 1262) târîhinde zuhūr etdikde iki yıldız gibi çift ve ikinci (18) zuhūrunda yine çift faḳaḥ birbirinden iri olarak göründü ve devrini 6,64 (19) seneden tamām etdigî keşf ve zabḥ edildi ve şemse olan mesāfesi evcde (20) 942 ve ḥazîzde 132 kilometrodur.

(21) **Piyer Boğar** – Fenn-i hey’et ‘ulemāsından Fransalı bir zātdır. Ziyāniñ (22) tenāḳuş ve tezāyüdünü ve deñizlerden nücümü terşid kâ’idesini ve puşulanıñ inḥirāf-ı (23) ḥabî’iyyesini bulan budur ve (Helyumetro) ya’ni ecrām-ı semāvîyyeniñ zāhiri (24) kıḥ’alarını ölçmek için bir mıkıyāsı ve bu fennlere müte’allik ḥaylı kitābı vardır. (25) ve (M 1758 ve H 1172) târîhinde vefāt eyledi.

Tablo 3.1. [195] (B) Ḥarfinde Olan Memālik-İ Devlet-İ ‘aliyye

(2) İsim ve İ’tibarı	Der-ḳazā	Der-livā	Der-vilāyet
(3) Bāb-ı Ḥubûl- Ḳazā		Haleb	Haleb
(4) Baba Eskisi Ḳazā		Ḳırḳ Kilise	Edirne
(5) Patamos - Nāḥiye		Sakız	Cezāyir-i Baḥr-i Sefid
(6) Pantos - Nāḥiye		Bāyezid	Arz-ı Rûm
(7) Bācil - Ḳazā		Hādide	Yemen
(8) Bācivān - Nāḥiye		Muşul	Muşul
(9) Bāḥ - Ḳazā		Māzgird	Dersim
(10) Bādegān - Nāḥiye		Diyārbekir	Diyārbekir

Tablo 3.1. . [195] (B) Harfinde Olan Memâlik-İ Devlet-İ 'aliyye (devamı)

(11) Bademiye -Nâhiye	Bergî	İzmir	Aydın
(12) Bârgîrî - Kazâ		Van	Van
(13) Bârîşâh - Nâhiye		Haleb	Haleb
(14) Barçınlı - 'Aşiret		Qaraşîşâr	Hudâvendigâr
(15)Barçın(On iki Dîvân) - Kazâ		Bolu	Qaştamonu
(16)Parğa - Nâhiye		Preveze	Yanya
(17) Barla - Nâhiye		Isparta	Qonya
(18) Pazarcık - Kazâ		Mar'aş	Haleb
(19) Pazarcık - Nâhiye	Yeñişehir	Bursa	Hudâvendigâr
(20) Pazar Köyü - Nâhiye	Gemlik	Bursa	Hudâvendigâr
(21)Paztir - Nâhiye		Qozan	Ağana
(22)Bâziyân - Kazâ		Süleymâniye	Müşul
(23) Pasin - Kazâ		Arz-ı Rüm	Arz-ı Rüm
(24)Pasin-i süfelâ - Nâhiye		Arz-ı Rüm	Arz-ı Rüm
(25)Paşâ Limanı - Nâhiye		Qaresi	Qaresi
(26) Bâgdere - Nâhiye		Qaştamonu	Qaştamonu
(27) Bâğirgân - Kabîle		Sivas	Sivas
(28) Bafra - Kazâ		Canik	Trabzon
(29) Bâfi - (Bâf) - Kazâ	Çitirya	Qıbrıs	Qıbrıs
(30)Baqlak - Nâhiye	Çal	Qaraşîşâr	Hudâvendigâr
(31) Balye - Nâhiye	Ünye	Qaresi	Qaresi
(32) Bâlkesrî - Kazâ		Qaresi	Qaresi
(33) Balyanbolu - Nâhiye	Ödemiş	İzmir	Aydın
(34)Paltopoğanya - Kazâ		Erkiri	Yanya
(35) Balbân (Mâlik) - Nâhiye		Kerkük	Müşul
[196] İsm ve i'tibarı	Der-kazâ	Der-livâ	Der-vilâyet
(2) Pali (Palu) - Ma'den		Ergani	Ma'müretü'l-'azîz
(3) Bâlâ - Kazâ		Anqara	Anqara
(4) Bandırma - Kazâ		Qaresi	Qaresi
(5) Pavli (Bavcı) - Nâhiye		Bolu	Qaştamonu
(6)Pavlu - Nâhiye	Egirdir	Isparta	Qonya
(7) Baviçe İrle - Nâhiye		Burdur	Qonya
(8)Bayırbucaq - Nâhiye		Lazkiye	Süriye
(9) Bayburd – Merkez		Bayburd	Arz-ı Rüm
(10) Bayburd – Nâhiye	Eregli	Qonya	Qonya
(11) Bâyezîd - Kazâ		Bâyezîd	Arz-ı Rüm

Tablo 3.1. . [195] (B) H̄arfinde Olan Memālik-İ Devlet-İ ‘aliyye (devamı)

(12) Bayındır - Nāhiye		Kaᅅgırı	Kaᅅtamonu
(13) Bayındır - Kaᅅā		İzmir	Aydın
(14) Patran - Nāhiye		Kerkük	Müşul
(15) Patriç - Kaᅅā		Siroz	Selanik
(16) Bitlis (Bidlis) – Merkez		Bitlis	Bitlis
(17) Becār - Nāhite		Diyārbekir	Diyārbekir
(18) Pedye - Kaᅅā		Kaᅅdiye	Girid
(19) Bedre - Nāhiye		Bāᅅdād	Bāᅅdād
(20) Bed‘a - Nāhiye		Müntefik	Bāᅅdād
(21) Birāzī - ‘Aᅅiret	Suruç	Urfa	H̄aleb
(22) Pramta (Andonat) - Kaᅅā		Erkiri	Yanya
(23) Berāt (Belᅅrad) Merkez		Berāt	Yanya
(24) Birādost - Nāhiye		Müşul	Müşul
(25) Praviᅅte - Nāhiye		Drama	Selanik
(26) Praᅅova - Kaᅅā		Priᅅte	Koᅅova
(27) Brane - Kaᅅā		İpek	Koᅅova
(28) Pürā‘ᅅa - Nāhiye		Bingāzī	Bingāzī
(29) Pertek - Nāhiye		Cevrān	Dersim
(30) Barçın - Nāhiye	Beyān-ābād	Yozᅅad	Ankara
(31) Prizren - Kaᅅā		Prizren	Manastır
(32) Pürsebe - Nāhiye		Manastır	Manastır
(33) Pürsis - Nāhiye		Bingāzī	Bingāzī
(34) Perᅅenbe - Nāhiye		ᅅrabzon	ᅅrabzon
(35) Berᅅama - Kaᅅā		İzmir	Aydın
(36) Berᅅama - Nāhiye	Berᅅama	İzmir	Aydın
[197] İsm ve i‘tibārı	Der-kaᅅā	Der-livā	Der-vilāyet
(2) Berᅅama Ilıcası - Nāhiye	Berᅅama	İzmir	Aydın
(3) Berᅅos (Lüle) - Nāhiye		Tekfūrdaᅅı	Edirne
(4) Berᅅoᅅ - Aᅅa		Erkirir	Yanya
(5) Barka (Bingāzī) - Merkez		Bingāzī	Bingāzī
(6) Berki - Nāhiye	Ödemiᅅ	İzmir	Aydın
(7) Bereketli (Ma‘den) -Nāhiye	Bor	Niᅅde	Konya
(8) Bereketli - Nāhiye	Kavala	Drama	Selanik
(9) Berᅅüh - Nāhiye	ᅅehr-i Nārār	Süleymāniye	Müşul
(10) Pürlepe – Kaᅅā		Manastır	Manastır

Tablo 3.1. . [195] (B) Harfinde Olan Memâlik-İ Devlet-İ 'aliyye (devamı)

(11) Pürloğanda – (Hādım) - Każā		Ḳonya	Ḳonya
(12) Pürmeddī - Każā		Erkiri	Yanya
(13) Pürmāâne - Nāhiye		Cebel-i Lübnān	Cebel-i Lübnān
(14) Pernāz (Tālemen) - Nāhiye		Menteşe	Aydın
(15) Berendi - Nāhiye	Ayas	İçil	Ağana
(16)Pervārī - Nāhiye		Müşul	Müşul
(17) Pervārī - Każā		Su‘red	Bitlis
(18) Burunābād - Nāhiye	İzmir	İzmir	İzmir
(19) Bursa – Merkez		Bursa	Ḳudāvendigār
(20)Periboyu - Nāhiye		Yeñipazar	Ḳoşova
(21) Pariқа (Cidābiye) - Każā		Bingāzī	Bingāzī
(22) Preveze - Każā		Preveze	Yanya
(23) Perim - Każā		Şin‘ā	Yemen
(24) Beryotice - Nāhiye		Ḳandiyе	Girid
(25)Pejder - Nāhiye		Süleymāniye	Müşul
(26) Pesқopi - Każā		Ḳıbrıs	Ḳıbrıs
(27)Peştgeri - Nāhiye		Kerkük	Müşul
(28) Besknetā - Nāhiye		Cebel-i Durüz	Cebel-i Durüz
(29) Beş dīvān – (Ma‘ mülḫakād) - Nāhiye		İzmid	Şehr-i Emānetī
(30) Beşfoқan - Nāhiye		Tekke	Ḳonya
(31) Beş Ḳonaқ - Nāhiye		Tekke	Ḳonya
(32) Beşir - Nāhiye		Kerkük	Müşul
(33) Beşirī - Nāhiye		Su‘red	Bitlis
(34) Başra – Merkez		Başra	Bāğdād
(35) Baḫḫā - Nāhiye		Müntefik	Bāğdād
(26) Baḫrān - Nāhiye		Cebel-i Lübnān	Cebel-i Lübnān
[198] İsm ve i‘tibarı	Der-każā	Der-livā	Der-vilāyet
(2) Ba‘lbek - Każā		Şām	Süriye
(3) Bāğdād – Merkez		Bāğdād	Bāğdād
(4) Beқā‘ü‘l-‘aziz - Każā		Şām	Süriye
(5)Beқā‘-ı şarkī - Nāhiye		Şām	Süriye
(6) Baқrāz - Nāhiye	Yılan	Ḳaleb	Ḳaleb
(7) Baқrī - Nāhiye		Mardin	Diyārbekir

Tablo 3.1. . [195] (B) Harfinde Olan Memâlik-İ Devlet-İ ‘aliyye (devamı)

(8) Begpazarı - Kazâ		Ankara	Ankara
(9) Bektaş - Nâhiye		Diyârbekir	Diyârbekir
(10) Begşehri - Kazâ		Konya	Konya
(11) Begdağı - Nâhiye		Sivas	Sivas
(12) Begkoz - Kazâ		Şehr-i emânetî	Şehr-i emânetî
(13) Peklin - Kazâ		Dıraç	İşkodra
(14) Balât - Nâhiye	Söke	İzmir	Aydın
(15) Balât - Nâhiye	Kepsür	Çaresi	Çaresi
(16) Palamuç - Nâhiye		Şaruhan	Aydın
(17) Planka - Nâhiye		Üsküp	Çoşova
(18) Bilâne - Nâhiye		Şâm	Sûriye
(19) Balqa – Merkez		Balka	Sûriye
(20) Bölge-i Pazarcık - Nâhiye		Ağana	Ağana
(21) Bölge-i İnceağız - Nâhiye		Ağana	Ağana
(22) Bölge-i Bozağac - Nâhiye		Ağana	Ağana
(23) Bölge-i Yürükân - Nâhiye		Ağana	Ağana
(24) Bölge-i Kerîne - Nâhiye		Ağana	Ağana
(25) Pülümür (Çozican) - Kazâ		Mazgird	Dersim
(26) Belüperân - Nâhiye		Konya	Konya
(27) Banaz - Nâhiye	‘Uşak	Kütahya	Hüdâvendigâr
(28) Benânî - Nâhiye		Müşul	Müşul
(29) Pecşenbe (Yedi dīvân) - Nâhiye		Bolu	Çastamonu
(30) Bindirekli - Nâhiye		Bolu	Çastamonu
(31) Bingâzî (Barqa) – Merkez		Bingâzî	Bingâzî
(32) Beneşte - Nâhiye		Hille	Bâgdâd
(33) Benî Esed - Nâhiye		Müntefik	Bâgdâd
(34) Benî Şa‘ab - Nâhiye		Balkâ	Sûriye
(35) Benî ‘Alî - Nâhiye		Lazkiye	Sûriye
(36) Benî ‘Avâm - Nâhiye		Şin‘â	Yemen
(37) Benî Şer - Kazâ		‘Asîr	Yemen
[199] İsm ve i‘tibarı	Der-każâ	Der-livâ	Der-vilâyet
(2) Harîm - Nâhiye		Şin‘â	Yemen
(3) Benî-Lâm - Nâhiye		Bâgdâd	Bâgdâd
(4) Bevârîn - Nâhiye		Başra	Bâgdâd
(5) Bucak (Kermeki) - Nâhiye		Tekke	Konya

Tablo 3.1. . [195] (B) Harfinde Olan Memâlik-İ Devlet-İ ‘aliyye (devamı)

(6) Bucağ - Nâhiye		Ergani	Ma‘müretü’l-‘azîz
(7) Budaközü (Sungurlu) - Kazâ		Yozğad	Ankara
(8) Bodrum - Kazâ		Menteşe	Aydın
(9) Budegil - Nâhiye		Cebel-i Bereket	Ağana
(10) Burdur (Tirkeş) – Merkez		Burdur	Çonya
(11) Burtân - ‘Aşret		Cebel-i Bereket	Ağana
(12) Bor - Kazâ		Nigde	Çonya
(13) Borlu - Nâhiye		Şaruhan	Aydın
(14) Bozöyük - Nâhiye		Menteşe	Aydın
(15) Bozöyük - Nâhiye		Kütahya	Ĥudâvendigâr
(16) Bozulus - Nâhiye		Yozğad	Ankara
(17) Bozulus - Nâhiye		Çarahişâr	Ĥudâvendigâr
(18) Bozoğ (Yozğad) – Merkez		Yozğad	Ankara
(19) Bozbaba - Nâhiye		Limni	Cezâyîr-i Baħr-i Sefîd
(20) Bozcaada – Kazâ		Limni	Cezâyîr-i Baħr-i Sefîd
(21) Bozdoğan - Kazâ		Aydın	Aydın
(22) Bozkır - Kazâ		Çonya	Çonya
(23) Bosna – Vilâyet		Bosna	Bosna
(24) Boşter - Nâhiye		Süleymâniye	Müşul
(25) Büt - Nâhiye		Müşul	Müşul
(26) Boğazlıyan - Kazâ		Yozğad	Ankara
(27) Bulaçlı - Nâhiye		İçil	Ağana
(28) Puladĥâne - Nâhiye	Ağçaabâd	Trabzon	Trabzon
(29) Bulancağ - Nâhiye	Ordu	Trabzon	Trabzon
(30) Bulanık - Kazâ		Cebel-i Bereket	Ağana
(31) Bulabağlar - Kazâ		Muş	Bitlis
(32) Buladan - Kazâ		Aydın	Aydın
(33) Bulâğ - Nâhiye		Süleymâniye	Müşul
(34) Bulâm -Nâhiye		Malatya	Diyârbekir
(35) Bolvadin - Kazâ		Çarahişâr	Ĥudâvendigâr
(36) Bolman - Nâhiye		Trabzon	Trabzon
(37) Bolu – Merkez		Bolu	Çaşamonu
[200] İsm ve i‘tibarı	Der-kağâ	Der-livâ	Der-vilâyet
(2) Bomya - Nâhiye		Bingâzî	Bingâzî
(3) Buĥtân - Nâhiye		Mardin	Diyârbekir

Tablo 3.1. . [195] (B) Hârfinde Olan Memâlik-İ Devlet-İ ‘aliyye (devamı)

(4) Boyâbâd - Każâ		Sinop	Kaştamonu
(5) Boyalı - Nâhiye		Kaştamonu	Kaştamonu
(6) Boynuince - ‘Aşîret		Konya	Konya
(7) Bahârözü - Nâhiye		Sivas	Sivas
(8) Bohtân - Nâhîye	‘Ameriye	Müşul	Müşul
(9) Bahrâmşâh - Nâhiye		Yozğad	Ankara
(10) Behrâm Köyü (Kırılı) - Nâhiye		Konya	Konya
(11) Behrâmekî - Nâhiye		Diyârbekir	Diyârbekir
(12) Behesni - Każâ		Malatya	Diyârbekir
(13) Behesni (Siverek) - Każâ		Ma ‘müretü’l- ‘azîz	Ma ‘müretü’l- ‘azîz
(14) Behlonye - Nâhiye		Lazkiye	Süriye
(15) Behürâ - Nâhiye		Yeñipazar	Koşova
(16) Piyas – Merkez		Cebel-i Bereket	Ağana
(17) Beytü’ş-şebâb - Każâ		Çölemerik	Hakkârî
(18) Beytü’l-fakîh -Każâ		Hadîde	Yemen
(19) Beytü’l-lağam - Nâhîye		Kuddüs-i Şerîf	Kuddüs-i Şerîf
(20) Beycâd - Nâhiye		Diyârbekir	Diyârbekir
(21) Beycur Ova - Nâhiye		Kangırı	Kaştamonu
(22) Beyçin (Milas) - Każâ		Menteşe	Aydın
(23) Birecik (Bi’ retü’l-Fırat) - Każâ		Urfa	Haleb
(24) Bayramiç - Nâhîye	Ovacık	Biğa	Karesi
(25) Bayramlı - Nâhiye	Ordu	Trabzon	Trabzon
(26) Bayramlı - Nâhiye		Aydın	Aydın
(27) Pîr ‘Azîz - Nâhiye		Trabzon	Trabzon
(28) Beyrut – Merkez		Beyrut	Süriye
(29) Bîr-i hayâtî - Nâhiye		Süleymâniye	Müşul
(30) Bîrveş - Nâhiye		Ergani	Ma ‘müretü’l- ‘azîz
(31) Biğa – Merkez		Biğa	Karesi
(32) Biğadiç - Każâ		Karesi	Karesi
(33) Pınarhişâr - Nâhiye		Kırık Kilise	Edirne
(34) Beylan - Każâ		Haleb	Haleb
(35) Bîlğâr (Kalonya) - Każâ		Midilli	Cezâyir-i Bahr-i Sefid
(36) Bilecik - Każâ		Bursa	Hudâvendigâr

[201] Sayfa boştur

[202] **HARF-İ TE**

(2) **Te'odora** – İstanbul İmparatoru (Kantakuzen)'iñ hüsn ü ān (3) ile müşār-ı belbenān olan kerīmesidir. Kantakuzen İmparator ölmezden aqdem (4) imparatorluk tahtını yaqalamak ve hem de bir müddetcik şavlet-i 'Osmāniyān'dan āsüde (5) olmak üzere müşārünileyhāyı Sultān Orhan Ğāzī Hazretleri'niñ haremsarāy-ı (6) hümāyūnlarına qabūl etdirmiş ve ba'zı rivāyāt-ı tārīhiyyeye nazaran mu'aqqaran cihāz (7) olarak Silivri ve tevābi'ī qalā'ınıñ anahtarlarını dağı 'atebe-i OrhanĞanı'ye (8) taqdīm etmiş idi.

(9) **Te'odor** - yāhūd (Tudor) - Hābeşistān hükümdārlarındandır. (10) Mümāileyh mülkünde seyāhat eden birtakım İngiliz misyonelerini buralarda (11) ne dolaşıyorsunuz diyerek tutup tevqīf etdiği ve şalıverilmesi için (12) Londra'dan resmen gönderilen me'mūrları dağı anlarla berāber habs eylediği cihetle (13) İngiltere Devleti hiddetlenip Hābeşistān'a donanma ve 'asker gönderdi ve vukū' bulan (14) muḡārebeye Tudor maḡlūb olacağını añladığı gibi kendi kendisini urup (15) ordusu dağıldığından maḡbūseyin-i mümāileyhim kırtuldu ve mümāileyhiñ bir küçük (16) oğlu alınıp Londra'ya gönderildir.

(17) **Te'oderik** - Şark İmparatoru'nuñ rızāsıyla memālik-i şarkıyyede (18) tevattūn eden Ostrogot kavminiñ re'isi olan (Te'odemir)'iñ oğludur. [203] Bu çocuk sekiz yaşında iken pederi tarafından İstanbul'a rehin olarak gönderilmiş (2) ve bu münāsebetle taḡşīl-i 'ulūm ederek medeniyyet ne olduğunu öğrenmiş ve pederiniñ (3) vefātından sonra (M 472) tārīhinde gidip pederiniñ maqāmına oturmuş idi. (4) İmparator Zenon'uñ ḡal'inden sonra ibqāsına mu'āveneti sebq edildiginden mükāfāten (5) hūdūd-ı ser-'askerligine nā'il oldu ve on bir sene mukaddem Roma Devleti'ni maḡv (6) ve İtalya'yı ḡaşb eden (Herol) t̄ā'ifesi üzerine (481 yāhūd (7) M 493) tārīhinde sefer açıp 'asākir-i imparatoriyye ile berāber İtalya'yı (8) kırtardı ve t̄ā'ife-i merqūmeniñ re'isi bulunan (Odvaqar)'ı Sicilya'da (9) muḡāşara ve imān ile aḡz edip birkaç gün sonra bir ziyāfetde i'dām etdi (10) ve İtalya'da kendi nāmına bir yeñi kıraliyet teşkil ile Franklar'ı ve Bavyeralılar'ı taht-ı (11) itā'ate aldı lākin āḡir vaktine doḡru birtakım evhāma tābi' olarak ba'zı (12) ḡayr-hāḡlarını ḡayātla ithām ve be-ḡayr ḡakq i'dām etmek ve sonra ḡayātları (13) olmadığını öğrenerek nedāmet eylemek ve niçin etdim diyü kırup kırmak gibi (14) uygunsuz ḡāller içinde biraz müddet yaşayıp meslūbü's-

şu'ur olduğu hâlde (15) (M 526) târîhinde vefât eyledi. Bunuñ maķarr-ı saltanati İtalya'da (Narbon) (16) şehri idi. İspanya Vizigotları'nıñ kralı olup (M 426) târîhinden (17) (M 436) târîhine kadar Romalılarla üç def'a muhârebe eden birinci (Te'odorik) (18) ve mûmâileyhiñ oğlu ve halefi ikinci (Te'oderik) başkadır.

(19) **Te'os** – Aydın vilâyetine tâbi' Bodrum şehriniñ nâm-ı 'atîkidir. (20) (Bodrum) kelimesine nazar buyrula.

(21) **Ta'il** – Çin ve Japonya ve havâlisinde tedâvül eder beheri yedi (22) Frank otuz santim kıymetinde bir nev'i gümüş sikkedir.

(23) **Talu** – Çin memâliginde mevcûd ve mer'î olan mezâhib-i erba'anıñ (24) biridir. Ekşer 'uzmâ-yı Çin bu mezhebde bulunurlar ve buña (Mezheb-i Ervâh) (25) yâhûd (Mezheb-i Ecdâd) dahı derler.

[204] **Tapsaķos** – Fırat Nehri'niñ sâhil-i yemîninde el-yevm deyr denilen (2) şehr-i kadîmiñ ismidir.

(3) **Tabût-ı Ahd** - Hazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm'ın elvâh-ı menzileyi (4) hıfz için şimşâd ağacından inşâ etdirdiği şandûka-i muķaddesenin ismidir. (5) Bu şandûka ol vaķt birye-i Sînâ'da kubbetü'ş-şehâdet derûnunda hıfz olunur idi. (6) Şoñra Dâvud 'aleyhi's-selâm (Şahyûn) Kâl'ası'na ve Süleymân 'aleyhi's-selâm (7) dahı beyt-i muķaddesi ikmâl etdikden şoñra Şahyûn'dan alay-ı vâlâ ile beyt-i muķaddese (8) getirdi ve o gün teşekküren yigirmi iki biñ baķar ve yüz yigirmi biñ ğanem ķurbân (9) edildi.

(10) Benî İsrâ'îl muhârebelere giderken istinsâr için işbu tâbût-ı 'ahdi berâber (11) götürürler idi hattâ iki def'a düşmen eline düşüp yine ķurtarılmışdır. (12) Buña (Tâbütü'ş-şehâdet) dahı denir.

(13) Bunuñ hakkında rivâyetler çokdur. Ba'zıları dahı Cenâb-ı Hâķķ Hazret-i Âdem (14) 'aleyhi's-selâm'a gönderdi ve yed'-i bîd Mûsâ 'aleyhi's-selâm'a gelip nihâyet İşmovil (15) 'aleyhi's-selâm'da kaldı derler.

(16) **Tatar** – Sülâlesi beş batında Türk bin Yâfeş'e mûntehî olan ve Türk (17) kabîle-i cesîmesiniñ re'îsi bulunan (Âlınca Ğan)'ın tev'em olarak doğan iki (18) oğlundan biriniñ ismi olup digeriniñ ismi (Moğol) idi. Bunlar pederleriniñ (19) hayâtında takşîmi vechle 'uhdelerine intikâl eden arâzide bi'l-istiklâl icrâ-yı

(20) hükümet edip mu'ahharan müte'addid şu'belere münkasım oldular ve ba'd-ı zamān içlerinden (21) bir şu'besi Hıttāy hükümetine tābi' olup digerleri Altay Dağları'yla Baykal (22) Gölü arasında başı başlarına tevattun eylediler. Meşhūr (Cengiz) Han (23) Tatarlar'ı dahtı 'askerlige kabūl edip bir aralık bütün bütün taht-ı inkiyāda (24) aldığından ol vahtdenberi Moğollar ile Tatarlar birbirlerine karışmış ve Moğollar dahtı (25) Tatar nāmını alıp şimdi tefrīk olunamaz bir hāle gelmiştir. El-yevm Rusya'nıñ[205] şark ve cenūb taraflarında sākin olan aqvām-ı muhtelifeden (Cuvaş) (2) ve (Paşkir) ve (Noğay) ve (Kumuk) ve (Kırğız) ve Özbek kabīleleriniñ (3) Tatar neslinden olması me'mūldür.

(4) **Tataristān**–Eski Coğrafiyyūn nezdinde hūdūdu ğayr-ı mu'ayyen olmak (5) üzere Türkistān-ı Çinī ve Moğolistān ve Türkistān-ı ğarbī ve Mancurī vesā'ir (6) Asya-yı vustāya itlāk olunmuş bir nām iken mu'ahharan bu nām Tatarlar'ın Baht-i Siyāh (7) sevāhīlinde istilā eyledikleri memālige kadar ta'mim ve tevsī' eyledi.

(8) Asya-yı şarkīde olan Moğolistan ve Mancurī ve Duzongāzī ve Daverīmemāligine (9) Tataristān Çinī ve Asya-yı ğarbīde olan memālige Tataristān-ı şağır yāhūd müstakīl (10) itlāk olunur.

(11) **Tatar İbrāhīm Efendi** - Kırım'dan zuhūr eden meşāhīr-i 'ulemā (12) ve a'yān-ı şulehādan bir mübārek zātdır. Āsitāne'de Nūre'd-dīn-zāde inābet (13) ve tekml̄l tarīkat edip nice yıllar Ayaşaoşya zāviyesinde irşād-ı 'ibāda (14) himmet ve cevāmi'-i şerīfede halka va'z ve naşīhat ve talābe nakl-i hadīs (15) ve tefsīre muvāzibet eyledi ve Sultān Murād Han Hāzretleri'niñ emriyle (16) Sūre-i Nūr'a tefsīr yazdı. Vefātı (M 1592 ve H 1001) tārīhindedir.

(17) **Taç** – İspanya'da (Roğa) ve (Sen Vensan) burunlarına kadar (18) mūntehī olan iki silsile-i meşhūre beyninde cereyān ederek Portekiz Devleti'niñ (19) pāy-ı tahtı pīşgāhında cesīm bir liman teşkīliyle Baht-i Muhtī-i Ğarbī'ye mansīb (20) olan ve 750 kilometro imtidādında bulunan nehr-i kebīriñ ismidir. İspanyollar (21) (Taju) ve Portekizler (Tejo) derler ve teşkīl etdiği limana dahtı (Pel) (22) Deñizi tesmiye ederler.

(23) **Tāce'd-dīm** - Karamānī - Kibār-ı meşāyīh-i zeyniyedendir ve ismi (24) İbrāhīm'dir. Bursa'da (Zeyniler) için yapılan zāviyeye ibtidā şeyh [206] olan

budur. (M 1467 ve H 872) tārīhinde Bursa'da vefāt eyledi. (2) Bu zāt-ı 'ālī-ḳadriñ ('Ubādile) nāmıyla şöhret bulan ḥulefā-yı şūlaşesi daḥı Bursa'da (3) medfūndur.

(4) **Tāce'd-dīn** - Derḡamī - Ḥāce 'Ubeydullāh El-Aḥrār Ḥazretleri (5) ecdād-ı kirāmından zāhir ve bāḥını ma'mūr ve kerāmāt-ı 'aleyh ile meşhūr bir zātdır. (6) Müşārünileyh ḥazretleri Ḳur'ān-ı Kerīm tilāvet eden kimse evāmire müte'allik āyāt (7) geldikde 'alā'im-i imtişāl-i vaḥşiyet ızhār etmeli ve menāhiye dā'ir āyāt geldikde (8) ictinābı 'azm ve ḳaşd eylemeli ve ḳışaş ve emşāl āyātı geldikde ḥişşe ve 'ibret (9) almalı ve va'd āyātı geldikde memnūn ve mesrūr olmalı ve 'id āyātı geldikde (10) daḥı ḥavf edip aḡlamalı diyerek tilāveti beyān buyurmuşdur.

(11) **Tācü'd-devle Bezd-i Cerd** – Mülūk-ı Bāvendiyye'niñ Māzenderān Ḳıṭ'asında (12) ḥükümet eden ikinci ṭabaḳasından bir pādişāhdır. (M 1276 ve H 675) (13) tārīhinde taḥta geçmiş ve yigirmi üç sene saltanat sürdükdēn şoñra vefāt (14) eylemişdir. Māzenderān Ḳıṭ'ası bunıñ zamānında fevḳa'l-'āde kesb-i ma'mūriyet (15) etmiş ve 'ilm ehline muḥabbet-i kāmilesi olmaḡla yalnız Āmel şehrinde (Yetmiş) bāb (16) medrese binā eylemişdir.

(17) **Taçlı Ḥanım** – Şāh İsmā'il Şafevī'niñ maḥbūbesidir. Çaldıran (18) muḥārebe-i meşhūresinde Şāh-ı müşārünileyh bozulup ḳaçdığı zamān işbu (19) Taçlı Ḥanım ümerā-yı 'Oşmāniyye'den Mesīḥ Pāşāzāde'niñ eline geçip bir iki gece (20) ḥaymesinde esīr-firāş olarak yatmış ve şoñra cigerpāresi (La'l Beyrek) (21) küpelerini verip nefsini ḳurtarmışdır.

(22) Mezḳūr (La'l Beyrek) mu'aḥḥaran birkaç ḥükümdārıñ eline geçip nihāyet yine Şāh (23) İsmā'il'in ḥazīnesine intikāl etdi derler. İşbu (La'l Beyrek) muḳaddemā (24) el āyası ḥacminde bir la'l-pāre iken müşārünileyhiñ pāre pāre edip zevce (25) ve maḥbūbelerine küpe vesā'ire yapırdığı daḥı cümle-i rivāyātdandır.

[207] **Tarant** – İtalya'da vāḳi' Tarant Körfezi dāḥilinde müstaḥşen (2) bir şehir olup limanı daḥı bu nāmla meşhūrdur.

(3) Şehr-i mezbūr bir aḍa üzerinde vāḳi' olduḡu ḥālede iki taş köprü ile (4) ḳaraya kesb-i ittişāl eder. On sekiz biñ ḳadar nüfusu vardır. Derūnunda (5) olan bir eski ḳaşr ile iç ḳal'ası āşār-ı 'atıḳadan 'add olunur.

(6) Burada şanāyi‘ pek az olup ahlākları biraz bozuk olan ahālisi ekseriyā (7) şayd-ı mähī ile ta‘ayyüş ve civārında hāşıl olan bir nev‘ nebātı harīr (8) ve deñizden çıkardıkları eşdāfla temettu‘ ederler ve buraya maḥşüş olan (9) bir nev‘ zehirli örümcege (Tarantul) derler. Şehriñ nāmı bile bu ḥayvāna (10) nisbetle konmuşdur.

(11) Enjuven prensleri zamānında (Tarant) prensliği bir mütakadir mālīkāne idi.

(12) **Tarkin** – Suporp – Roma imparatorlarından bir ma‘rūf (13) kimsedir. Bu ādem ‘in-aşl kıtā‘-i tarīk maḳūlesinden iken bi‘l-münāsebe imparator (14) (Ansin)’e dāmād oldu ve bir müddet soñra (H 5045) tārīhinde ya‘ni (15) mīlādın beş yüz kırk dokuz sene muḳaddeminde kā‘inpederini i‘dām edip taḥta (16) oturdu ve yigirmi sene salṭanat sürüp bu müddet içinde ahālīye (17) ḥātır ve ḥayāle gelmedik mezālīm ve ta‘diyātda bulundu ve ‘āḳıbet ahālī ḥal‘ ederek (18) cumhūriyeti i‘lān ve ḥabīs-i merḳūmuñ şerrinden taḥalluş-ı giribān eylediler.

(19) **Tārīh** - Cenāb-ı Ḥaḳḳ bu ‘ālemi ne ḳadar evvel ḥalḳ ve icād (20) buyuduḡu bu ‘uḳūl-i ḳāşıra ile bilmek insānlar için mümkün olmadığı ḥālde (21) ba‘zı erbāb-ı fenn ibtidāyı ḥilḳat-ı ‘ālemden mīlād-ı ‘İsā ‘aleyhi’s-selām’a degin (22) güzerān eden zamānı güyā şu vechle ḥesāb ve taḥmīn etmişlerdir.

(23) Sene

(24) 183378 Kifāye ḳavli üzere

(25) 183102 Alḡ Beg ḳavli üzere

(26) 181136 Müverriḥīn ḳavli üzere

[208] Ḥilḳat-i Ādem ‘aleyhi’s-selām’dan mīlād-ı ‘İsā ‘aleyhi’s-selām’a degin geḅen zamānı bilmek (2) için daḡı elde iḥticāca şālīḥ bir sened ve delīl olmadığı ḥālde zırde muḥarrer (3)ü’l-sāmī zevātın herbiri bir miḳdāra ḳā‘il olup iḥtilāf içinde ḳalmışlardır.

(4) Sene

(5) 6984 Alfonistler

- (6) 5700 Kōnstantīniyyeli Nisafor
- (7) 5624 İskenderiyeli K̄aleman
- (8) 5615 Antakiyyeli Te'ofil
- (9) 5594 Mülk-i Mü'eyyed ve Kātib Çelebi
- (10) 5345 Cumhūr-ı mün cemīn Avrupa
- (11) 5328 Müverrihīn-i 'Arab
- (12) 5196 Yehūdī Fedon
- (13) 4963 Cumhūr-ı müverrihīn
- (14) 4832 Viyanalı Adon

(15) Ezmīne-i vukū'āt-ı sālīfeyi ta'yīn için mebdē' ittiḥāz olunmuş tārīḥ pek çok (16) ise de ekserisi mürūr-ı zamān ile unutulmuş yāḥūd terk olunmuş ve ba'zıları (17) ḥālā bilinmekte ve devām etmekte bulunmuş işbu bilinen ve devān edenleri şunlardır.

(18) **Tārīḥ-i Yehūd** - Yehūdiler bu tārīḥi ḥilḳat-i Ādem 'aleyhi's-selām'dan (19) mu'teber 'add ederler ise de ibtidāsı ba'zı aḥbār üzerine mübtēnī ve taḥmīni bulunduḡu (20) cihetle şīḥhatine ḥükm olunamaz. Seneleri şemsī ise de Ḥāzret-i Mūsā (21) 'aleyhi's-selām'ın Mısır'dan ḥurūcu gününü daḡı ḥıfzla me'mūr bulduḡlarından ve (22) ol gün ṭulū'-ı kamer ḡurūb-ı şemsī ta'ḳīb eylediginden tevfiḳ-i ḥesāb için (23) ayları kamerī yapmaḡa mecbūr olmuşlardır.

(24) **Tārīḥ-i Çin** - Tevārīḥ-i (Yūsuf Çonir) ḳavlince Çin'de (Hey'a) (25) sülāle-i ḥākāniyyesini teşkīl eden (Huvanḡti) nām ḥükümdārın cülūsundan i'tibār [209] olunmuşdur. Bu ḥalde (Ḥ 2896) tārīḥinde ya'ni milādın iki biñ altı yüz (2) doḡsan sekiz sene muḳaddeminde vaż' olunmuş olur.

(3) **Tārīḥ-i Olimpik** - Olimpik kelimesinde muḥarrer olduḡu üzere (4) Yunānistān'da ibtidā-yı vaż'ı (Ḥ 4812) tārīḥinde ya'ni milādın yedi yüz seksen (5) iki sene muḳaddemindedir.

(6) **Tārīh-i Nabunaşar** – Buña tārīh Buhtu Naşr derler ise de şahīhi (7) böyle olmak ağleb-i ihtimāldir. Bu tārīh (Baţlamyus) kavlinde (H 4846) (8) tārīhinde ya'ni mīlādīñ yedi yüz kırk sekiz sene muqaddeminde vākı' şubatıñ yigirmi (9) altıncı gününde vaz' olunmuş idi. Seneleri şemsī ve re's senesi 5 mäh-i (10) (Ferverdīn)'dir.

(11) **Tārīh-i İskender-i Rümī** - İşbu tārīh-i İskender-i Rümī (12) Bābil'de vefātı günü ya'ni mīlādīñ üç yüz yigirmi üç sene muqaddeminde vaz' (13) olunmuşdur. İskender'in Dārā'ya galebesinde dağı bir tārīh vaz' olunmuş idi.

(14) **Tārīh-i Rūmiyye** - yāhūd (Tārīh-i Selfaķos) –İskender-i Rümī'niñ (15) vefātıyla memāligi beyne'l-ümerā taķsīm olunduğı sırada (Selfaķos) Devleti'ni te'sīs eylemiş (16) idi ve bu tārīhi dağı mümāileyh i'lān-ı istiqlālinde yāhūd (Ġazze) muzafferiyetinde (17) ya'ni mīlād-ı 'İsā 'aleyhi's-selāmıñ üç yüz on bir sene muqaddeminde vaz' eyledi. (18) Seneleri şemsī ve re's senesi şemsīñ burc-ı mīzāniñ ortasına gelmesine karıbdır.

(19) **Tārīh-i Bekrem** – Bu tārīh Hindliler'in i'tikādınca (H 5538) (20) tārīhinde ya'ni mīlādīñ elli altı sene muqaddeminde Hindistān'da Hażret-i 'İsā gibi (21) zühür eden bir zātıñ nāmına vaz' olunmuş ve oralarda el-yevm mer'ī bulunmuşdur. (22) (Bekrem) kelimesine dağı nazar buyrula.

[210] **Tārīh-i Ogüst** - yāhūd (Ağustos) – Bu tārīh Roma (2) imparatoru Ogüst'ün şerik-i saltanatı olan (Anţuvan)'a galebesi gününde (3)ya'ni mīlādīñ otuz yāhūd yigirmi bir sene muqaddeminde vaz' olunmuşdur. İmpara-(4)tor-ı müşārünileyhiñ birkaç sene şoñra vaz' olunmuş bir de (Akşiyum) tārīhi (5) vardır.

(6) **Tārīh-i Mīlād-ı 'İsā** - 'aleyhi's-selām - Hażret-i 'İsā hilķat-ı (7) Ādem 'aleyhi's-selām'ıñ (5594) senesinde dünyāya geldiye de re's-i sene olan (8) kānūn-ı şāniyi altı gün kaldığından işbu altı günü terk ederek tārīh-i mezbūru (9) (H 5595) senesi ibtidāsından i'tibār etmişlerdir. Bu tārīh sene-i mezkūrede (10) vaz' olunmayıp mīlāddan (533) sene şoñra gelen Dinyonis nāmında papas (11) ma'rifetiyle vaz' olunmuş ve anıñ için (Tārīh-i Dinyonis) nāmı verilmiştir.

(12) **Tārīh-i Kubaţ** - yāhūd (Tārīh-i Divoklatin) ve yāhūd (Tārīh-i Daķyanus) (13) Roma şark imparatoru Divoklatin (M 284) tārīhinde Mısır'da olan ahālī-i (14) kubaţıyyeniñ çıkarmış oldukları ihtilāli başdırmak için gidip fevķa'l-gāye (15) şiddetle te'dīb eyledigi için cānları yanmış olan ahālī merķūme sene-i

merkūmeden (16) i'tibāren işbu tārīhi vaz' etdiler. El-yevm Mısır'da müsta'meldir. Seneleri şemsī (17) ve ayları otuzar gün ve re's-i senesi ol (Tevet) ya'ni şems-i sünbüleniñ on (18) altıncı derecesine tenezzül etdiği zamandır. Buña vaktiyle (Tārīh-i Şühedā) dahı (19) derler idi.

(20) **Tārīh-i Ermeniyye** – Bu tārīh (M 553) tārīhinde İstanbul'da ictimā' (21) eden Beşinci Sendos ma'rifetiyle vaz' olunmuşdur.

(22) **Tārīh-i Hicret** – Bu tārīh hātemü'l-enbiyā 'aleyhi ve's-sellem efendimiziñ (23) Mekke-i Mükerreme'den Medīne-i Münevvere'ye hicret ve muvāşalet buyurdukları günden ya'ni (24) (M 622) senesi eylülünüñ on altıncı gününden i'tibāren vaz' olunmuşdur. [211] ve zamān-ı vaz'ı hicretiñ on yedinci senesinde Hāzret-i (Ömer) raḍyallāhu (2) 'anhuñ emri vesā'ir aşhāb-ı kirāmıñ ictimā'ıyladır.

(3) **Tārīh-i Yezd-i Cerdī** - Bu tārīh (M 631 ve H 11) tārīhinde (4) Fars meligi Yezd-i Cerd'iñ cülusu gününde ya'ni Ebānümāh'iñ ikinci ve rebī'ü'l-evveliñ (5) yigirmi ikinci gününde vaz' olunmuşdur. İ'tibārı şemsīdir ve ayları (6) kesirden sālīm olduğıyçün mün cemīn nezdinde mu'teberdir.

(7) **Tārīh-i Celālī** - yāhūd (Tārīh-i Melikī) – Bu tārīh mülük-ı Selçuqiyye'den (8) Celāle'd-dīn Melikşāh bin Alparslan zamānında ya'ni (M 1078 ve H 471) (9) senesinde 'ulemā-yı fenn hey'etinden (Ömer bin el-Ḥayyām) ve (Ebū El- Muzaffer el-İsfirārī) (10) ve emşālī zevātıñ ictimā'ıyla vaz' olunmuşdur ki o gün şems mīzānıñ evveline (11) hūlül etmiş idi.

(12) Mümāileyhim şemsīñ re's-i hamele intikālī gününde Nevruz olmasına dahı qarār (13) vermişlerdir.

(14) **Tārīh-i İlahī** - Bu tārīh Hindistān meligi (Celāle'd-dīn (15) Ekber)'iñ cülusu günü ya'ni (M 1555 ve H 963) tārīhinde vaz' (16) olunmuşdur.

(17) **Tārīh** - Ṭavā'if-i beşeriyyeniñ rūsūm ve 'ādāt ve şanāyi' ve ensāb (18) ve terakkiyāt ve tenezzülāt ve vefāyātından ve büledānıñ vaḳāyi'-i māziyye ve sā'iresinden bahs (19) eden 'ilme dahı tārīh derler ve bu 'ilmi birkaç kısma taḳsīm ederler.

(20) (Kısm-ı evvel Tārīh-i ‘Umūmī) – Bu tārīhiñ aqsām-ı şūlaşesinden birine ya‘ni (21) Hubūṭ (Ādem) ‘aleyhi’s-selām’dan Roma Devleti’niñ inķırāzı zamānı olan (M 476) (22) senesine qadar gūzerān eden müddet-i vuķū‘ātından baħş eden tārīhe (Tārīh-i ezmine-i (23) kadīme) ve bu tārīhden Fātiḥ’iñ İstanbul’u fetḥ etdiđi zamāna ya‘ni (M 1453 (24) ve H 858) tārīhine qadar gūzerān eden müddet-i vuķū‘ātından baħş eden tārīhe (25) [212] (Tārīh-i ķurūn-ı vustā) ve fetḥ-i İstanbul’dan berisine (Tārīh-i ķarūn-ı cedīde) (2) derler ve bařka dūrlū dađı taķsīm ederler. (Kısm-ı şānī tārīh-i ḥuřuřı) – (3) bir devlet veyā ḥūķūmdāra ve yāḥūd bir zamān-ı mu‘ayene maḥşuř olmak üzere (4) yazılan tārīhlerdir. (Kısm-ı şālīş tārīh-i muķaddes) - Sīr-i enbiyā ve evliyā ve adāb (5) ve üslūb-ı meřāyīḥ ve eřfiyāya ve bi‘l-cümle ḥasenāta müte‘allīķ yazılan kitāblardır. (6) (Kısm-ı rābi‘ tārīh-i ‘ulūm) – Bi‘l-cümle ‘ulūm ve fūnūna ve her ‘ilmiñ aqsām (7) ve derecāt ve menāfi‘ine ve ařḥābıniñ aḥvāl ve keyfiyyetine dā‘ir yazılan kitāblardır. (8) (Kısm-ı ḥāmis tārīh-i siyāsī) – Devlet ve milletleriñ aḥvāl-i siyāsiyye (9) ve iķtidārına ve birbirleriyle münāsebāt ve mu‘ālmelātına ve teraķķiyāt ve inḥiṭātına dā‘ir (10) yazılan kitāblardır. (Kısm-ı sādīs tārīh-i ṭabī‘ī) Mevālīd-i şūlaşeden (11) ya‘ni nebātāt ve ma‘deniyāt ve ḥayvāniyātıñ envā‘ ve aqsām ve ṭabāyi‘ ve ḥařā‘iřinden (12) ve ḥayvānāt kısmında dāḥil olan nev‘-i benī-ādemiñ ḥayvānātla cihet-i iřtirāk (13) ve imtiyāzından ve bunlarıñ ta‘ayyūř ve beķā-yı nev‘ilerinden baħş eden kitāblardır.

(14) 1 **Tārīh-i İbn-i Eřir** - Ařıl ismi (‘İbret-i evvelī El-Ebřār fi mülūki‘l-emřār) (15) (M 1299 ve H 699) tārīhinde vefāt eden İbn-i Eřir ‘İmādū‘d-dīn İsmā‘il (16) Ḥalebī’niñ eřeridir.

(17) İbn-i Eřir El-Cezerī’niñ (Kāmilū‘t-tevārīhine) dađı tārīh-i İbn-i Eřir derler.

(18) 2 (Tārīh-i İbn-i Eftas) (M 1062 ve H 454) tārīhinde vefāt eden (19) Muzafferbillāḥ Muḥammed bin ‘Abdullāḥ E’n-Necībī’niñ. Buña (Tārīh-i Muzafferī) dağı derler.

(20) 3 (Tārīh-i İbn-i Ḥacer) (M 1412 ve H 815) tārīhinde vefāt eden Şeyḥ (21) Şehābe‘d-dīn Aḥmed bin ‘Alā‘e‘d-dīn Sa‘dī-i Dımıřķī’niñ

(22) 4 (Tārīh-i İbn-i Ḥaldūn) Ařıl ismi (‘Unvānū‘l-‘Abr ve Dīvānū‘l-mübtedā‘ (23) ve‘l-Ḥacer) müverriḥ-i zū-fūnūn Kāđī ‘Abdu‘r-raḥmān bin Muḥammed bin Ḥaldūn’uñ.

(24) 5 (Tārīh-i İbn-i Halekân) Aşıl ismi (Vefâyâtü'l-A'yân). (İbn-i (25) Halekân'ın)

[213] 6 (Tārīh-i İbn-i Zeydün) - Tārīh yollu resâ'il-i edebiyeden.

(2) 7 (Tārīh-i İbn-i Sâ'î) – Otuz cild (M 1248 ve H 674) tārīhinde (3) vefât eden ('Alî bin Encebü'l-Bâgdâdî'niñ.

(4) 8 (Tārīh-i 'İbn-i 'Asâkir) Seksen cild (M 1176 ve H 572) (5) tārīhinde vefât eden İbn-i 'Asâkir'ın

(6) 9 (Aḥmed Ḥalimî Tārīhi) (M 1867 ve H 1284) tārīhinde İngiliz (7) (Çenebris)'in tārīh-i 'umûmîsinden mütercim

(8) 10 (Tārīh-i Ermeni) - Miḳa'il ve Arfayen nâm müverrihiñ

(9) 11 (Esfârü'l-Bihâr) - Hâcî Ḥalîfe ve Kâtip Çelebi demekle meşhûr (10) Muştafâ Efendi'niñ devlet-i 'aleyh-i aḥvâl ve vuḳû'ât-ı bahriyyesini şâmil ḳaleme aldığı (11) tārīh

(12) 12 (Es Zafer) – Yeniçeri tã'ifesiniñ aḥlâk ve aḥvâl-i reddiyelerine (13) ve ocaḳlarının (M 1826 ve H 1242) tārīhinde ne şüretle sevindirildigine (14) dâ'ir İmâmzâde Es'ad Efendi'niñ ḳaleme aldığı tārīh-i ḥuşûşî

(15) 13 (Tārīh-i Afġân) – Yigirmi altı sene İşfahân'da ikâmet edip (16) Eşref Ḥan tarafından Devlet-i 'Aliyye'ye gönderilen elçi ile memâlik-i 'Oşmâniyye'ye (17) gelen seyyâhînden bir râhibiñ Latince yazdığı tārīh. Türkçeye daḫı tercüme (18) ve tab' olunmuşdur.

(19) 14 (El-a'lâm fi-beldetillâh el-Ḥarâm) – Mekke-i Mükerrreme tārīhi. Şâ'ir-i (20) meşhûr (Bâkî) Efendi Türkçeye tercüme etmişdir.

(21) 15 (El-bidâyet ve'n-nihâyet) On cild (M 1372 ve H 774) tārīhinde (22) vefât eden Ḥâfız İsmâ'il 'İmâdü'd-dîn Ebü'l-Fedâ'niñ. Buña tārīh-i İbn-i Keşîr daḫı derler.

(23) 16 (Tārīh-i Âl-i Selçuḳ) (M 1248 ve H 646) tārīhinde vefât (24) eden Vezîr Cemâle'd-dîn el-Ḳaffî'niñ.

(25) 17 (Amerika Tārīhi) – Fransız (Hanri Merkam) nām müverrihiñ. (26) ‘Ayntābī ‘Abdullāh Efendi Türkçeye tercüme etmişdir.

(27) Amerika’nın keşfi tārīhi dağı İngiliz seyyāh (Roberson) ma‘rifetiyle yazılıp [214] tercüme otaşı hulefāsından ve encümen-i dāniş a‘zā-yı hāriciyyesinden (Abdü’l-gaffār (2) Enīs) Efendi ma‘rifetiyle Türkçeye tercüme olunmuşdur.

(3) 18 (Tārīh-i Enbiyā’) (M 1500 ve H 906) tārīhinde vefāt eden (4) Mīr ‘Alī Nevā’ī’niñ.

(5) Ma‘ārif Nezāreti mektūbcusu (Rāşid) Efendi (M 1864 ve H 1281) (6) tārīhinde (Tevārīhü’l-Enbiyā’ fī-irşādi’l-ezkiyā’) nāmıyla bir tārīh daha yazmışdır.

(7) 19 (Enderün Tārīhi) - Hālā Harem-i Nebevī müdürü (Aḥmed ‘Aṭā) (8) Beg’iñ

(9) 20 (Endülüs Tārīhi) – Lisān-ı Türkī üzere kaleme alınan Endülüs (10) tārīhleriniñ eñ mükemmel şadr-ı esbak Edhem Pāşā Hāzretleri’yle Aḍana vālisi (11) esbak müteveffā Ziyā Pāşā’niñ müştereken kaleme aldıkları tārīhdur.

(12) 21 (Ayaşofya Tārīhi) – Bu kitabı İstanbul’uñ hīn-i fetihinde (13) Aḥmed bin Aḥmed Ceylānī lisān-ı Yunānī’den zebān-ı Fārsī’ye ve mu’ahḥaran Nī‘metu’llāh bin (14) Aḥmed lisān-ı Türkīye tercüme etmişdir.

(15) 22 (Tārīh-i İtalya) – (M 1789 ve H 1204) tārīhinden (16) i’tibāren yigirmi beş senelik Avrupa ve İtalya aḥvālını cāmi’ İtalyanca (17) bir tārīhdur. Türkçeye tercüme olundu.

(18) 23 (Peçevī Tārīhi) – İki cild – Serdār-ı meşhūr (Lālā Muḥammed (19) Pāşā) merhūmuñ mu‘temedānından Peçevī İbrāhīm Efendi’niñ

(20) 24 (Buḥārā Tārīhi) – (M 868 ve H 255) tārīhinde vefāt (21) eden Nevādirü’l-uşul şāhibi (Ebū ‘Abdullāh) Tirmizī’niñ

(22) 25 (Prusya Muḥārebe Tārīhi) – Prusya ve Fransa Devletleri (23) beyninde vukū‘ bulan muḥārebeye dā’ir Almanya erkān-ı ḥarbiyyesi tarafından kaleme alınan (24) muşavver tārīh. Türkçeye dağı tercüme olunmuşdur.

(25) 26 (Tārīh-i Bolye) yāhūd (Boyye) – Coğrafya ve atlas şāhibi (26) Fransız (Bolye)'niñ

(27) 27 (Tataristān Tārīhi) - Müsevī (Kasav Yir Raymond)'uñ

(28) 28 (Tācü't-tevārīh) Türkçe – (M 1599 ve H 1008) tārīhinde [215] vefāt eden Hāce Sa'de'd-dīn Efendi'niñ ibtidā-yı Devlet-i 'Osmāniyye'den 'aşr-ı Selīm (2) Hanī'ye kadar kaleme aldığı tārīh.

(3) (Tācü'l-mü'essir) dağı Fārsī bir tārīhdir.

(4) 29 (Tasitos) – Bunuñ Roma imparatorlarına dā'ir yazdığı tārīh (5) Avrupaca gāyet mu'teberdir. Merķūm İtalyalı'dır.

(6) 30 (Taķvīm-i Tevārīh) Hācı Hālīfe ve Kātib Çelebi demekle (7) meşhūr Muştafā Efendi'niñ. Mümāileyh bu kitābı iki ayda yazdı.

(8) 31 (Tekmiletü'l-'Abr) - Kısım-ı evvelī Selefkiyān ve kısım-ı şānisi Eşkāniyān (9) devletleri aḥvāline dā'ir Şāhibī Pāşā Hāzretleri'niñ kaleme aldığı tārīh (10) devleteyn-i müşārünileyhimā meskūkātı dağı zīr-i kitābda mürtesemdir.

(11) 32 (Beyt-i Liv) – Eski Roma tārīhlerindendir. Bu müverrihiñ (12) ismi dağı (Beyt-i Liv)'dir kelimesine nazār buyrula.

(13) 33 (Timūr Tārīhi) - Fārsī - Fużalādan ('Acemī) mülakķab Aḥmed (14) bin 'Abdullāh bin 'Arab Şāh'niñ. Nazmizāde Murtażā Efendi Bāgdād vālisi (15) meşhūr 'Alī Rızā Pāşā'niñ emriyle Türkçeye tercüme etmişdir.

(16) 34 (Tārīh-i Cenābī) – (M 1590 ve H 999) tārīhinde vefāt (17) eden Muştafā bin Ḥasan Rūmī'niñ bir muḥaddeme ve seksen iki bābı cāmi' eşeri.

(18) 35 (Tārīhi Cenebris) – İngiliz müverrihlerinden meşhūr (Cenebris)'iñ (19) tārīh-i 'umūmīsi. Bunu Aḥmed Hālīmī Efendi iki cild üzerine tercüme(20) etmişdir.

(21) 36 (Tārīh-i Cevdet) – El-yevm 'adliye nāzırı bulunan fużalā-yı (22) 'aşrdan Aḥmed Cevdet Pāşā Hāzretleri'niñ (H 1188) tārīhinden (23) (H 1241) tārīhine kadar kaleme aldığı devlet-i 'Osmāniyye tārīhi.

(24) 37 (Cihāngüşā) Fārsī - (M 1284 ve H 683) tārīhinde (25) vefāt eden Bahā'e'd-dīn Muḥammed Cüveynī'niñ Cengiz ve Hülāgū ve sā'ir selātīn-i Cengiziyye (26) aḥvāline dā'ir yazdığı tārīh

(27) 38 (Cihānnümā) Türkçe – Coğrafya – Kātib Çelebi'niñ

(28) 39 (Çin Tārīhi) - Müsevī (Potyir)'iñ

[216] 40 (Ḥasan el-Muḥādara fī-aḥbār Mısrū'l-Kāhire) – (M 1505 (2) ve H 911) tārīhinde vefāt eden (Celāle'd-dīn 'Abdu'r-raḥman Es-Suyūṭī)'niñ.

(3) Ḥaṭībzāde merḥūm Türkçeye tercüme etmiştir.

(4) 41 (Tārīh-i Ḥükemā) – (M 1153 ve H 548) tārīhinde vefāt (5) eden İmām Muḥammed bin 'Abdü'l-kerīm Şehristānī'niñ. Türkçesi daḥı tercüme (6) olunmuştur.

(7) 42 (Ḥilyetü'l-Ebrār) On cild.

(8) 43 (Ḥaber-i Şaḥīḥ) – Aydın vilāyeti defterdārı iken vefāt eden (9) (Fevzī) Efendi'niñ (M 1872 ve H 1289) tārīhinde qaleme aldığı Devlet-i (10) 'Osmāniyye tārīhidir.

(11) 44 (Ḥayrullāh Efendi Tārīhi) Türkçe - Şudürdan 'Abdü'l-ḥak (12) Efendizāde ecele-i ricāl-i Devlet-i 'Aliyye'den Ḥayrullāh Efendi'niñ (H 620) tārīhinden (13) ibtidā' taḥrīr eylediği Devlet-i 'Osmāniyye tārīhi

(14) 45 (Tārīh-i Zehēbī) – On iki cild - (M 1345 ve H 746) (15) tārīhinde vefāt eden (Ḥāfiz Şemse'd-dīn Ebū 'Abdullāh Muḥammed El-Mısrī)'niñ

(16) 46 (Tārīh-i Rāşid) - Vaḳ'a-nüvīs Rāşid Efendi'niñ Na'imā'ya zeyl (17) olmaḳ üzere (H 1071) senesinden ibtidā' taḥrīr eylediği Devlet-i 'Osmāniyye (18) tārīhi

(19) 47 (Reşḥāt) - Fārsī- Şofiyu'd-dīn laḳabıyla ma'rūf 'Alī (20) bin Ḥüseyn Vā'iz'iñ menākıb-ı meşāyīḥ-i kirāmı cāmi' olan işbu kitābı (M 1503 (21) ve H 909) tārīhinde Muḥammed bin Muḥammedü'l-Maḡribī nāmında zāt

ma'rifetiyle Türkçeye (22) tercüme olunmuş ve lafz-ı Reşhât Hıttâm tercümeyle tārīh düşmüşdür.

(23) 48 (Tārīh-i Rivāyetü'l-ḥadīs) – (M 792 ve H 179) tārīhinde (24) vefāt eden (Ebā Ḥayseme Aḥmed bin Züheyr)'iñ

(25) 49 (Ravzatü'l-Ebrār) - Şeyhü'l-İslām Kara Çelebizāde 'Abdü'l-'azīz (26) Efendi'niñ tārīh-i 'umūmī tarzında eşeri. İşbu tārīhini ḥāk-i pāy-ı şāhāneye (27) taqdiminde pāye-i fetevā iḥsān olunmuşdur. Vefātı (M 1665 ve H 1076) (28) tārīhinde ve kabri Bursa'dadır.

[217] 50 (Ravzatü'l-aḥbāb) – (M 1591 ve H 1000) tārīhinde (2) vefāt eden Celāle'd-dīn 'Aṭā'ullāh bin Fazlullāh Şīrāzī'niñ

(3) 51 (Ravzatü'ş-şafā) – Ravza kelimesine nazār buyrula.

(4) 52 (Tārīh-i Şānīzāde) - Aḥmed 'Āşım Efendi'niñ üzerine vaḳ'a-(5)nüvīs olan mevālīdin Şānīzāde Muḥammed 'Aṭā'ullāh Efendi'niñ (1223) senesinden (6) ibtidā' kaleme aldığı tārīh-i 'Osmānī.

(7) 53 (Şākāyık-ı Nu'māniyye) - Taşköprülüzāde Aḥmed Efendi'niñ ibtidā-yı (8) Devlet-i 'Osmāniyye'den devr-i Süleymān Ḥanī'ye degin zuhūr eden 'ulemā ve meşāyīh-i kirāmīn (9) aḥvālını mübeyyin 'Arabiyyü'l-'ibāre yazdığı işbu (Şākāyık-ı Nu'māniyye)'yi kużātdan (10) Edirneli Mecdī Çelebī Türkçeye tercüme ve (Ḥadā'ikü'ş-Şākāyık) tesmiye eylemiş (11) ve 'Āşık Çelebī ve 'Alī Efendi bir miḳdār ve Nev'izāde 'Aṭā'ullāh Efendi mükemmel bir (12) zeyl yazıp (Ḥadā'ikü'l-ḥākāyık) nāmını vermişdir.

(13) (Zemāḥşerī)'niñ Şākāyık-ı Nu'māniyye ve (Suyūfī)'niñ Şākā'ikü'l-Etrecī daḥı kütbi (14) nefisedendir.

(15) 54 (Şāḥā'ifü'l-Aḥbār) – Müneccimbaşı Dervīş Aḥmed Efendi'niñ (16) 'Arabiyyü'l-'ibāre tārīh-i 'umūmīsini şā'ir-i meşhūr (Nedīm) Efendi Türkçeye tercüme (17) etdi.

(18) 55 (Şolaḳzāde) – Avcı Sultān Meḥmed Ḥan Ḥazretleri (19) zamānın ricālinden Şolaḳzāde Hemdemī Efendi'niñ

(20) 56 (Tārīḥ-i Ṭaberī) - ‘Arabī - (M 922 ve H 310) tārīḥinde (21) vefāt eden Ebū Ca‘fer Muḥammed bin Cerīr’iñ.

(22) 57 (Tārīḥ-i Ṭaḥāvī) – İmām Ṭaḥāvī Ḥazretleri’niñ.

(23) 58 (Tārīḥ-i ‘Āşım) - (M 1819 ve H 1235) tārīḥinde vefāt (24) eden vaḳ‘anüvīs mevālīdin Aḥmed ‘Āşım Efendi’niñ.

(25) 59 (Tārīḥ-i ‘Atā) – Beş Cild - Ḥalā ḥarem-i nebevī müdiri Aḥmed (26) ‘Atā Beg’iñ

(26) 60 (‘Ālem-ārā) Fārsī - Fażlullāh İşfahānī’niñ.

(27) 61 (Tārīḥ-i ‘ālem) – Mekātib-i ‘askeriyye Nāzırı esbaḳ Süleymān Pāşā’niñ

[218] 62 (Tārīḥ-i ‘Ālī) - Aşıl ismi (Künhü’l-aḥbār) a‘yān-ı müverriḥin-i (2) ‘Oşmāniyye’den ‘Alī Efendi’niñ.

(3) 63 (‘Özī ve Şubḥī) – Biri digeriniñ zeylidir.

(4) 64 (‘Uyünü’l-ma‘ārif) – (M 1062 ve H 454) tārīḥinde vefāt (5) eden Ebā ‘Abdullāh el-Ḳuzā‘ī’niñ.

(6) 65 (Tārīḥ-i Ğalebūn) - Ṭrablusgarb’iñ aḥvāline dā’ir Ṭrabluslu (7) Ebū ‘Abdullāh Muḥmmad Ğalebūn nām zātıñ.

(8) Şeyḥü’l-İslām ‘Āşır Efendi ḥafīdi Muḥammed Nehīce’d-dīn Efendi Türkçeye tercüme (9) etmişdir.

(9) 66 (Fezleke) – Kātib Çelebī’niñ.

(10) 67 (Tārīḥ-i Fars) - Ḳadīm ü mu‘teber bir kitābdır. Şehnāme ve emşālī (11) āşār-ı nefiseyi te’līf eden üdebā-yı ehl-i Fars bu kitābu me’ḥaz ittihāz etmişler idi.

(12) 68 (Ḳaterina Tārīḥi) – On yedi bāb üzerine müretteb ve lisān-ı (13) ecnebīden mütercim.

(14) 69 (Kā'ināt) – Avrupa devletleriniñ ibtidā-yı te'essüslerindenberi başka (15) başka vukū'atlarını mübîn bir güzel tārīhdır. Mü'ellifi üdebā-yı 'aşrdan maṭba'a-i (16) 'Āmire ve Taqvim-i Vaqāyī' müdürü Aḥmed Midḥat Efendi.

(17) 70 (Kāmilü't-tevārīḥ) 'Arabī on üç cild – (M 1240 ve H 638) (18) tārīhinde vefāt eden (İbn-i Eṣīr el-Cezerī'niñ. Buña İbn-i Eṣīr tārīhi daḥı derler ise de (19) İbn-i Eṣīr tārīhi 'İmādü'd-dīn İsmā'il'iñdir.

(20) 71 (Keşfü'z-zünūn) – Kātib Çelebi'niñ.

(21) 72 (Luṭfī Tārīḥi) - Vaq'anüvīs Aḥmed Luṭfī Efendi'niñ. Selanikli (22) Luṭfī Efendi'niñ tārīhi daḥı başkadır.

(23) 73 (Maḥmūdü's-sīr) - 'Asākir-i Bahriyye-i Şāhāne kā'immaḥāmlarından (24) Eyyūv Şabrī Efendi'niñ (M 1869 ve H 1286) tārīhinde te'lif etdiği (25) sīr-i Ḥayrū'l-beşer.

(26) 74 (Mir'āt-ı Kā'ināt) Türkçe iki cild – (M 1621 ve H 1031) (27) tārīhinde vefāt eden Nişāncızāde Meḥmed bin Aḥmed'iñ

[219] Şā'ir Ġazālī'niñ daḥı lisān-ı Fārsī üzere bu nāmda bir tārīhi vardır.

(2) 75 (Tārīḥ-i Milel-i Şarkıyye) - Müsevī (Maspero)'nuñ.

(3) 76 (Muntazam fī-tārīhi'l-ümemm) – (M 1200 ve H 597) tārīhinde (4) vefāt eden 'Abdu'r-raḥman Cevzī-i Bāḡdādī'niñ.

(5) 77 (Napolyon Tārīḥi) – Fransızcadan mütercim.

(6) 78 (Netāyicü'l-tevārīḥ) – Fuḫalā-yı 'aşrdan Ma'ārif Nāzırı (7) Muştafā Pāşā Ḥāzretleri'niñ.

(8) 79 (Tārīḥ-i Nişāncı) – Ramazānzāde Boyalı Meḥmed Pāşā'niñ. (9) Ṭabaḳātü'l-memālik nām tārīhe daḥı Nişāncı Tārīḥi derler.

(10) 80 (Na'imā) - Vaq'anüvīs Na'imā Efendi'niñ biñ tārīhinden bin (11) yetmiş tārīhinde ḳadar ḳaleme aldığı tārīh-i 'Oşmānī.

(12) 81 (Nefehâtü'l-üns) - 'Abdu'rahman Câmî Hazretleri'niñ maķâmât (13) ve kerâmât-ı erbâb-ı tarîķar ve haķîķati câmi' Fârsıyyü'l-'ibâre eķeri. Bursalı (14) meşhür Lâm'î Çelebi Türkçeye tercüme etmişdir.

(15) 82 (Naķdü't-tevārîh) - Tedķîķât-ı umûr-ı mâliye ķomısyonu a'zâsından (16) Aķmed Rif'at Efendi'niñ (M 1878 ve H 1296) târîhinde ķaleme aldığı müteselsil (17) ve muhtaşar târîh-i 'umûmî.

(18) 83 (Nevâdirü'l-aķbâr) Şakâyık şâhibi Taşķöprülüzâde Aķmed (19) bin Muştafâ'niñ.

(20) 84 (Vaşşâf Târîhi) Beş cild - Aşıl ismi (Teczi'etü'l-emşâr (21) ve tezciyyetü'l-a'sâr) -Hâce 'Abdullâh bin Fazlullâh'niñ.

(22) 85 (Vefayâtü'l-a'yân) 'Arabî - Kağı Şemse'd-dîn bin Hâlekân'niñ. (23) İşbu târîhi (Rodosîzâde Mehmed bin Mehmed) lisân-ı Türkî'ye tercüme (24) etdi. Beyne'n-nâs şöhjreti (İbn-i Hâlekân)'dır.

(25) 86 (Heşt Behişt) - İdrîs Bidlisî'niñ.

(26) 87 (Hind Târîhi) - Müsevî (Divad Transini)'niñ bir de Müsevî (27) (Veyleson)'uñ vardır.

[220] 88 (Hün Târîhi) – Macarlar'niñ hâl-i bedeviyette oldukları zamândan (2) baķş eder. Mü'ellifi Musevî (Dokifin).

(3) 89 (Yemen Târîhi) - Ğazî Aķmed Muhtâr Pâşâ Hazretleri'niñ kâ'ini (4) Hâcı Reşid Pâşâ'niñ.

(5) 90 (Yunânistan Kādîm Târîhi) – Meclis-i Ma'ârif a'zâsından (6) Koştanġin Efendi'niñ.

(7) **Tasitos** – Avrupa müverrihlerinden ve İtalya'da vâķi' (Entramna) (8) şehri ahâlîsinden bir ma'rûf zâtdır ve Roma imparatorlarına dâ'ir yazdığı (9) târîh Avrupaca ğâyet maķbûl ve mu'teberdir. Şehr-i mezbûruñ nâm-ı digeri (Terni).

(10) **Taġanroġ** – Rusya Devleti'niñ Baķr-i Hazer sâhil-i ğarbîsi üzerinde (11) ve (Afater Yinoslav) vilâyeti dâhilinde bir bender-i meşhûrîdir ki memâlik-i 'Oşmâniyye'ce (12) (Taġan) nâmıyla ma'rûfdur. Burası kürre-i arz üzerinde

buğday ihrâc olunan (13) mevâkı'îñ birincisi 'add olunur. Tayğan dağkık degirmenleri ve mağarna fabrikaları (14) meşhürdür.

(15) **Talant** - yāhūd (Talanton) – Eski Yunānlılar'ıñ hem vezn (16) hem de sikkeleriniñ ismidir. Vezn için kullanılan Talant yigirmi altı (17) kiloğram ve yüz yetmiş sekiz gram ağırlığında ve aqça alarak tedāvül eden (18) Talant gümüşden ma'mül olduğu hâlde (5560) Frank ve (90) (19) santim kıymetinde olup mīlâddan üç 'aşr muqaddeme kadar bu kıymet üzere tedāvül (20) etmiş ve soñra (5522) Frank'a tenezzül eylemiş idi. Bundan başka bir de (21) altından ma'mül Atiki Talanti olup bunuñ biriniñ kıymeti beş gümüş Talant (22) kıymetine ve korintos Talantı (10000) dırāhmı kıymetine mu'ādil idi.

(23) **Tali** – Çin'îñ şark-i cenūbīsinde kā'in (Yunnan) eyāletinde meskūn (24) ahālī-i İslāmiyye'niñ yed-i zabtlarına geçen şehirlerden biriniñ ismidir. Ahālī-i [221] merķūme (Birman) hudūdu civārında vilāyet-i mezkūre nāmına nisbetle Yunnan (2) denilen şehir-i cesīmi dağı alıp mağarr-ı hükümet ittihāz ve (Mü'min) tesmiye etdiler (3) ve mu'ahharan istiklāllerini dağı i'lān eylediler.

(4) **Talis** - yāhūd (Aristalis)- Hükemā-yı seb'a-i Yunāniyye'dendir. (5) Bunuñ aşlı Fenike hükümdarı Qadimos sülālesinden olduğu ve ibtidā-yı hālinde (6) ba'zı menāşib hükümetde bulunduğu hâlde cümlesini terk ve Girid ve Mısır ve ba'zı (7) memālik-i Asya'da seyāhatle taşşıl-i ma'ārif ederek vaṭan-ı aşlısı olan Palaç'e (8) 'avdet ve (İyonyan) nāmıyile bir mekteb güşād edip vefātına kadar orada tadrīs-i (9) 'ulūma himmet eyledi. Mümāileyh bu 'ālim-i bedāyet ve nihāyetden menze bir şāni' (10) hekimîñ eşer-i şun'ıdır ve şu kaffe-i eşyāniñ aşlı ve arz mā'-i mütেকāşif ve rūh-ı (11) insānī bāķıdır ve cemī'-i 'avālim vācibū'l-vücūd ile māl-ā-māldur ve dünyāda eñ büyük (12) sa'adet sıhhar ve orta hâlde ta'ayyüş ve izāle-i cehldir ve zālimi mesen ve mu'ammer (13) görmek gibi nefse güç gelir şey yokdur der ve dā'imā (Kendi nefsiñi bil) (14) sözüyle şākirdānını iķāza çalışır idi.

(15) Bunuñ 'ulūm-ı felsefeden başka fenn-i hey'et ve hesābda dağı yed-i tūlāsı var idi. (16) Mısır'daki ihrāmlarıñ irtifā'mı zıllar ile ölçerek irtifā' almak uşulünüñ icād (17) ve huşūf ve kūsūfu kable'l-vuķū' keşf ve aḥbār ve müşelleş kürevī mesā'ikinden (18) birkaç mes'ele işbāt eylemişdir.

(19) Vālidesi te'ehhül etmesini teklif ve ısrār eyledikte Talis istinkāf edip (20) gençlik hālī te'ehhül vakti degildir ve ihtiyārılığda ise vakt geçmiş olur (21) ve bunuñ ikisiniñ arasında dañı bir zevce intiḥāb edecek kadar hālī vakt (22) bulunāmaz cevābını vermişdir. Vefātı ḍoksan iki yaşında ve (H 5056) (23) tārīhinde ya'ni mīlādīñ beş yüz otuz sekiz yāḥūd beş yüz kırk sekiz (24) sene muḳaddemindedir.

(25) **Taman** – Rusya'nıñ iki ḳal'a boğazı üzerinde ve iki ḳal'a [222] muḥāzīsinde sefā'-in-i ḥarbiyyeniñ mūrūr ve duḥūlünü men' için inşā etmiş olduğu (2) ḳal'a-i metīnedir

(3) **Tamil** – Hindistan'ıñ (Dekn) cihetinde Medras'dan Malabar vilāyetine (4) kadar meskūn olan ahālīniñ mütekellim oldukları lisāniñ ismi yāḥūd ahālī-i (5) merḳūmeniñ nām-ı 'umūmīsidir. Bu lisāniñ oralarda isti'māli Sansḳri lisānından (6) muḳaddem idi.

(7) **Tayçu** – Çin'in (M 1368 ve H 770) ihtilālinde erbāb-ı ḳıyāma (8) re'īs olan ve Moğol sülāle-i ḥāḳānīsini maḥv edip (Ming) 'unvāniyla taḥt-ı (9) Çin'e cülūs eden zātīñ ismidir. Tārīḥ-i mezbūrda Çin ahālīsiniñ (10) çıkardıkları ihtilāli mūmāileyh tevsī' ve Moğol 'askerini maḡlūb ve perīṣān (11) etdikde ḥāḳān (Toğan Timūr) firār ve tāt ve taḥtını terke mecbūr oldu ve Tayçu (12) kemāl-i debdebe ve dārātle Pekin'e girip taḥta oturdu ve eṣnā-yı muḥārebede ḥarāb (13) olan mekātib ve me'ābedi ta'mīr ve tecdīd ve birtāḳım nīzāmāt vaz' ve te'sīs etdi. (14) Ve Hıḩa-i Çin'in yigirmi yedi senede bir mükemmel ḥarītasını yapırdı.

(15) İşbu Tayçu muḳaddemā (Buda) ma'bediniñ büyük nāzırlarından idi.

(16) **Taymis** – BritanyaAḍası'nda bulunan enhārīñ eñ büyüğü olup (17) (Tam) ve (İzi) Irmaqları'nı ḥāvī olmağla (Taymis) tesmiye olunmuş ve İngilizler (18) beyinde nehirler pādīṣāhı olmağ üzere şöhret bulmuşdur. Bu nehir Londra şehir-i (19) cesīminden geçerek geniş bir fem ile Şimāl Deñizi'ne manşib olur. Sefāyin-i (20) cesīmeniñ seyrlerine müsā'id maḥalleriniñ ṭlu 320 kilometrodan 'ibāretdir.

(21) **Teb** - yāḥūd (Şibes) - Mıṣır-ı 'ulyāda ḳadīm bir şehirdir. (22) Bu şehriñ ne vakt te'sīs olunduğu ma'lūm olmayıp faḳat firā'ne-i Mıṣriyye'den (23) on sekizinci sülāle zamānında bir ḥükümdārīñ merkez-i saltanatı olduğu ve mu'aḥḩaran (24) yigirmi birinci sülāleye mensūb firā'neniñ pāy-ı taḥtlarını

buradan meşhūr [223] (Mefis) şehrine nakl eyledikleri ve bu şehriñetrāfında olan cesīm sūruñ (2) yüz kapısı bulunduğu ve (Petolome) ve imparator (Ogüst)'üñ yaptığı (3) muhārebelerde harāba yüz tutup 'Arablar'ıñ zamānında bütün bütün münhadim olarak (4) el-yevm yeri belirsiz bir hālde geldiği tevārīhde muqayyedir.

(5) Tahkīkat ve keşfiyāt-ı ahīreye nazaran şehir-i mezbūr Cürca ile İşvān arasında (6) ve Nil'in iki tarafında ve (Medniyyete Ebu) ve (El-aqşar) karyeleriniñ olduğu (7) mahālldedir ve tahtü'l-arz ba'zı putlar ve ma'bed ve sarāy harābeleri görülmekdedir. (8) Muqaddemā bu harābelerden çıkarılan birtakım heykeller ve dikili ve yazılı taşlar (9) Avrupa müzeḥānelerini tezyīn etmiştir.

(10) On beşinci Luyi zamānında Paris şehrine nakl ve rezk olunan dikilitaş (11) ve daha eski zamānda Roma'ya gönderilen diğeri bir dikilitaş buradan aşırılan (12) taşlardan idi.

(13) Medniyyete Ebu'nuñ cihet-i ğarbisinde on sekizinci ve on dokuzuncu ve yirirminci (14) sülāleye mensüb firā' neden birçoğunuñ türbeleri daḥı müşāhede olunur (15)Teb şehrine Yunāniler (Di'ospolis) derler.

(16) **Teb** - yāḥūd (Tive) - Cemāhīr-i Yunāniyye'den yine bu nāmla meşhūr (17) hükümetiñ (Atiki) ve (Biyu'ti) civārında merkez-i idāresi olan şehirdir. (18) İç kal'asını (H 4014) tārīhinde ya'ni mīlādīñ biñ beş yüz seksen sene (19) muqaddeminde Qadimos nām hükümdār yaptırdığıyçün ismi (Qadime) kalıp mu'ahḥaran (20) fevka'l-ġāye tevsī' ve tezyīn olunmuşdur.

(21) İşbu cumhūriyet komşuları olan Ispartlılar ile çok zamān uyuşamayıp (22) beynlerinde muhārebāt medīde ve şedīde vukū' buldu ve Tive cumhūru birkaç def'a (23) mağlūb ve Ispartlılar'ıñ ḥimāyesini kabūle mecbūr olduysa da ve (H 5232) (24) tārīhinde ya'ni mīlādīñ üç yüz altmış iki sene muqaddeminde ser' askerleri (25) meşhūr (Apaminondas)'ıñ kazandığı (Loqtüvar) ve (Matinya) muhārebesi (26) sāyesinde yine istiklālını i'āde eyledi ve cemāhīr-i Yunāniyye'niñ birincisi oldu (27) lākin (H 5256) tārīhinde ya'ni mīlādīñ üç yüz otuz sekiz sene muqaddeminde [224] Makidonya kralı Filib'ıñ hücūmuna tākāt getiremeyip bir büyük inhizāmdan (2) soñra tekrār rabka-i esārete boynunu yanaşdırdı ve kral mūmāileyhiñ oğlu (3) İskender'ıñ saltanatı zamānında bir daha kıyām ve taḥlīs giribān etmek istediysede (4) müşārünileyh sür'atle gidip Tive'niñ altını üstüne getirdiğinden bu def'a bütün (5) bütün dereke-i inḳırāza düşdü.

(6) Yunānistān'da bir Tive daha var ise de (M 1853 ve H 1270) tārīhinde (7) vukū' bulan hareket-i arzda kāmilen hārāb olmak rāddesinde gelmiştir.

(8) **Tebābe'e** – İbtidā Yemen'de hükümet eden mülūka maḥşūş bir 'unvāndır. (9) Sülāle-i Sāmiye'den Kaḥṭān bin 'Ābir'in oğlu (Ta'arūb) kavm-i 'Ād helāk olduğdan sonra (10) sā'ir karındaşları ve 'aşıretiyle berāber Hindistan'dan arz-ı Yemen'e gelip tevattun etmiş (11) ve cümlesini idāresini der-uhde eylemiş olduğundan mūmāileyhi Tebābe'e'niñ (12) birincisi 'add olundu. Ba'zıları ol kıyāl-i Yemen (Sebā' 'Abd-i Şems bin Ḥamīr)'dir (13) derler. Her ne hāl ise mülūk-ı Tebābe'e'niñ ibtidā-yı zuhūru (H 3044) tārīhinden (14) ya'ni mīlādīñ iki biñ beş yüz elli sene muḥaddeminden soñraca ve inḳırāzları (15) (M 498) tārīhinde taḥmīn olunur. Tebābe'e'den (Ḥamīr bin Sebā') ve (Ḥārişü'r- (16)Rāyş) ve (Belḳīs bin Heddād) ve (Şemr) ve (Tab' bin el-Aḳran) ve (Zū-nūvās) (17) gibi kuvvetli ve 'āḳil pādişāhlar gelmiştir. Bunlara ibtidā (Mülūk-ı Sebā') denilip (18) soñra ya'ni Ḥamīr zamānında (Mülūk-ı Ḥamīr) denilmiş ve teb'-i evvelden bed' ile (Mülūk-ı (19) Tebābe'e)'ye taḥvīl ve 'unvān ittiḥāz olunmuştur. Nāmları ekşeriyā (Zū'l-Yezn) (20) ve (Zū-Şināter) ve (Zū-nūvās) gibi şeyler olduğundan (İzvā'-i Yemen) daḥı derler.

(21) **Tebār** – Tebār bin 'Ayāz hulefā'-i rāşidīnden Ḥazret-i 'Oḡmān (22) bin 'Affān radıyāllāhu 'anh Ḥazretleri'ni seyf-i ḡadr ve ihānetle şehīd eden mülā'inden (23) biriniñ ismidir. Digeri Sevrān bin Ḥamrān nāmında bir ḥabīs idi.

(24) **Tibet** – Tataristān-ı Çin ve Kūh-ı Nūr eyāleti ve Türkistān-ı bālā ile (25) Hindistan ve Botan kıt'aları miyānında bir vilāyet-i mūmtāze-i cesīmedir. Şarḳdan ḡarba [225] doğru ṭulu iki biñ sekiz yüz ve 'arzı yüz kırk kilometrodur (2) ve ahālisi kāmilen Buda mezhebinde olmak üzere altı milyon taḥmīn olunmaktadır ve ikiye (3) münḳasım olan Tibetler'den büyük Tibet'in merkez-i idāresi Endus ya'ni Send Nehri (4) üzerinde vāḳı' (Ladaḳ) şehri ve küçük Tibet'in merkez-i idāresi Brahma Poter (5) Nehri üzerinde vāḳı' (Lasa) şehridir. Bu vilāyetiñ arāzisi dūnyāniñ eñ (6) mürettefi' maḥalli olduğu hālde havāsı ḡāyet yābis ve çölleri çok ve mevsimi (7) bir düziye olup ahālisi ekşeriyā fakīr ve ḥalīm ve tenbeldir.

(8) Burada a'lā keçi yapaḡısı çıkar ve bunuñla keşmir şalları ve sā'ir aḳmışe (9) doğunur ve ma'denlerinden ḥayli ḥāşılāt alınır. Yazıları 'ulemā ve 'avāma (10) maḥşūş olmak üzere iki dürlü olup lisānları Çin lisānına müşābihdir.

(11) **Teberdārān** - Sultān Murād Han-ı s̄anī Hāzretleri'niñ te'sīs (12) buyurmuş oldukları baltaçılar ocağınıñ ismidir. Pādişāh-ı müşārünileyh hāzretleri (13) mezkūr ocağ efrādını Anadolı halkınıñ genç ve gürbüz ve kavī (14) cesūrlarından intihāb edip Rumili fütūhātıyla iştiğāl buyurdıkları eşnāda (15) ordu-yı hümāyūnları o gence yürüderek şimdiki taburlar baltaçılarınıñ işini (16) ya'ni hareket-i 'askeriyyeye māni' olan şeyleriñ def' ü ref' i hīdmetini gördürürler. (17) Ve orduğāha konulduğda otağ-ı hümāyūnuñ naşb ve rekzi hīdmetlerinde kullanırlar (18) idi. İstanbul'uñ fethinden soñra mezkūr ocağ iki şıfıfa tefrīk ve kıyāfetleri (19) yekdigerinden temyiz olunarak bir şıfına zülüflü baltaçılar ve diger şıfıfa eski (20) sarāy baltaçılarını nāmı verildi ve daha soñra hīdmetleri sarāy hīdmetkārlığına (21) münhasır kaldı.

(22) **Tebrīz** – Memālik-i İrāniyye'den olan Azerbāycān vilāyetiniñ merkez-i (23) idāresidir. Bu şehir muqaddemā bir kırye iken (M 792 ve H 176) tārīhinde (24) hulefā-yı 'Abbāsiyye'den Hārūnü'r-Reşīd'iñ zevcesi Seyde (Zübeyde) Hāzretleri (25) bu kıryede tebdīl-i hevā ederek sıtma hastalığından kurtulduğı cihetle āb [226] u hevāsı taqdīr ve tevsī' ve Fārsice sıtma dökücü ma'nāsına olarak Tebrīz (2) tesmiye eyledi ve müşārünileyhāniñ teşvīk ve rağbeti ve āb u hevāsınıñ letāfeti (3) münāsebetiyle az vaqt içinde pek çok 'ulemā ve fuzalā ve beş yüz biñ kadar ahālī (4) cem' oldu ve mu'aşhāran Moğollar'ıñ ve Tatarlar'ıñ bi'd-defa'āt hücumu ve ba'zı (5) mezālīm ve ta'diyātınıñ vuķū'u sebebiyle ahālī-i merķūme dağılıp şimdi yüz kırk (6) biñe tenezzül etdi. (M 1514 ve H 920) tārīhinde Sultān (Selīm) (7) Hāzretleri yüz kırk biñ 'asker ile gidip Tebrīz civārında vākı' Çaldıran (8) Şahrāsı'nda 'Acemler ile çarpışıp muhārebeyi kazandıktan soñra Şāh İsmā'il'iñ (9) birinci zevcesi ile ma'sūkası Taçlı Hanım'a varıncaya kadar hāzīne (10) ve eşyasını iğtinām eyledi ve (M 1721 ve H 1134) tārīhinde vuķū' bulan (11) hareket-i arzdan Tebrīz'iñ bir ciheti harāb olup ahāliden yigirmi beş biñ kadarı (12) enbiye altında telef oldu ve on dört sene soñra Devlet-i 'Aliyye ikinci def'a (13) olarak yine zabt edip kal'asını hadm etdi. Tebrīz'de Uzun Hāsan'ıñ (14) ve Cihānşāh'ıñ cevāmī'-i şerīfesi āşār-ı 'atīkeden olmak üzere hālā mevcūddur. (15) Ve bāğçeleri meyvesi çokdur ve hāric ve dāhilinde pek çok büyük zevāt medfūndur.

(16) **Tabşıratü'l-adelet fi'l-kelem** – (M 1114 ve H 508) tārīhinde (17) vefāt eden İmām Ebū El-Mu'ayyen bin Muḥammedü'n-Nesfī'niñ mesā'il-i i'tikādiyye delā'ilinden (18) bāhiş eseridir.

(19) (Tabşirat fi-uşūli'l-fikh) – (M 1083 ve H 476) tārīhinde (20) vefāt eden Şeyh Ebā İshāq İbrāhīm bin 'Alī Şīrāzī'niñ.

(21) (Tabşirat fi'l-Hey'et) – (M 1138 ve H 533) tārīhinde vefāt eden (22) İmām Şemse'd-dīn bin Aḥmed bin 'Osmān şerḥ etdi.

(23) (Tabşirat fi-'ilmi'n-nücūm) – (M 1296 ve H 696) tārīhinde vefāt (24) eden Melikū'l-eşref Ebā El-Feth 'Ömer'niñ.

(25) **Tebler** – Ecsāmıñ billürleşme hāşşasına denilir. Bu da gerek [227] şun'ī ve gerek ṭabī'ī olsun yār-ı tıb ve yāḥūd Yābis olarak vuḳū' bulur (2) ya'ni ya şu derūnunda ḥal uşūli üzere ve yāḥūd izābe tārīkiyle ḥuşūle (3) gelir. Meşelā herḳanġı bir milḥ şu derūnunda ḥal olunup ba'dehu maḥlūlūñ bir (4) miḳdārı teḫīr edilse milḥ-i mezbūruñ şuda ayrıldıġı sırada (Tebler) (5) etdiġi görölür ve yine bir ma'den ve bi'l-farż (Bizmut) izābe olunup (6) ba'dehu soġuġa terk olursa ve bunuñla berāber (Tebler) etmeyen şu uşūl-i (7) maḥşūşasıyla boşaldıysa der-'aḳab müzāb-ı bizmut billürleşir ve billürleşme (8) keyfiyyeti ne kadar ağır olursa billürleri o kadar güzel olur. Şuyuñ ḳa'rına (9) terassub eden billürlerde az çok şu bulunmaġla yābis hevā-yı nesīmiyle temāsa (10) geldiğinde çiçeklenip keşāfet peydā ederek toz ḥāline rücū' etdiġi (11) gibi cüz'ī bir ḥarāretle temī' etmelerine daḡı vāsıta olur. Ma'ḥazā cüz'evī (12) bir ḥarāretle vuḳū'a gelen izābe (Tebler)den ḥuşūle gelen şuyu tebhīr (13) etmekle milḥler şu ile temās edince evvelce zāyī' etdikleri şuyu alacaklarından (14) ḥarāret ḥāşıl ederler ki bu da yanmış alçı bir ḳaba ḳonulup üzerine (15) örtölünceye ḳadar şu dökölmele ḡābit olur.

(16) **Tebük** - Medīne-i Münevvere ile Şām-ı Şerīf arasında ve Medāyın (17) Şāliḥ civārında bir mevḳi'niñ ismidir. (M 620 ve H 9) tārīhinde 'aleyhi's- (18)şalātü ve's-selām efendimiz Rūmlar'niñ Şām-ı Şerīf'de İslām 'aleyhine tedārikātında (19) bulduġıklarını işidip havanınġı ḡāyet sıcaḳ bir zamānında on biñi süvāri (20) olmaḳ üzere otuz yāḥūd kırık biñ 'asker ile mevḳi'-i mezbūra teşrīf (21) buyurdu lākin Rūmlar'dan ve zīr-i ḥimāyelerinde olan Ġassāniler'den bir ḥareket-i (22) müteḳābele zūḥūr etmediġi ve (İleh) ḥākimi ve (Cermā) ve (Azerc) ḳabileleri (23) virgü vermek üzere 'arż-ı inḳıyād eylediġi ve (Dümetü'l-cendel) ḥākimi (24) (Ekeydr)'niñ üzerine dört yüz kırık süvār ile gönderilen (Ḥālīd bin (25) Velīd) Ḥazretleri merḳum Ekeydr'i avla avlayıp ḥuzūr-ı sa'ādete getirdikde (26) o daḡı 'arż-ı inḳıyāda iki biñ deve ve sekiz yüz at ve dört yüz zerre i'tāsıyla [228] 'aḳd-i muşālahaya mecbūr olduġu cihetlerle muḥārebe vuḳū' buldu faḳaṭ bu ḳadar (2)

‘askeriñ me’ mül olmayan bir zamānda Şam hüdūduna kadar gelivermesi mülük-ı Mütecāvere’ye (3) bir büyük dehşet verdi ve şevket-i İslāmiyye uzak yakın her tarafa münteşir (4) oldu.

(5) İşbu ğazāda ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām efendimiz gidilecek maħalliñ uzak (6) ve yollar sıcak ve kaht ve ğalā muħakkağ olduğundan levāzımāt-ı seferiyyeniñ lāyıkıyla (7) tedārikini fermān buyurduğı cihetle herkes kudretine göre bir miğdar şey vermiş (8) ve ba’zıları malınıñ rub’unu ve ba’zıları ğülüş ve nişfini ortaya koymuş idi. (9) (Ebā Bekirü’ş-şiddik) rađyallāhu ‘anha ħazretleri dağı malınıñ tamāmını (10) (Ve Ĥazret-i ‘Osmān) rađyallāhu ‘anh ħazretleri ticāret zımnında Şām’a göndermek (11) üzere bulunduğı iki yüz deve ile sermāye olmak üzere ayırdığı iki yüz (12) kaye altını i’tā eylemiştir. (Himmeti Eklāmeli) mevki’-i mezbūra (‘Āşī (13) Ĥurmā) dağı verler.

(14) **Tepedelenli ‘Alī Pāşā** – Yanya ve mülħakātı vālisi idi. Bu (15) zāt Devlet-i ‘Aliyye’ye pek çok ĥidmet etdiği ve (Pāzuvāndoğlu) üzerine (16) ve sār emr olunan maħallere müsteveffā ‘asker ile gidip güzel işler gördüğü (17) ĥalde mu’ahħaran merkez-i saltanat-ı seniyyede olan ba’zu ğaraźkārlarıñ ilķā’ātından (18) tevaħhuş ederek kendisini çekmege ve kuvvetli bulunmak için eyālāt-ı mütecāvereyi (19) edinmege ve lüzūmundan ziyāde ‘asker toplamāğa başladığından merkez-i saltanat buña (20) ‘iştān ma’nāsı vererek bir ĥüsn şüretle celbi tedābirine teşebbüş eyledi. (21) Ve Der-sa’adet’e gelmesi için Bāb-ı ‘Ālī’den ve cānib-i cenāb-ı pādişāhiden gönderilen (22) emirler ve fermānlar derece derece şiddetlendikçe ‘Alī Pāşā dağı tedārikātı o nisbetle (23) büyüldüp nihāyet (M 1819 ve H 1235) tārīhinde birinci def’a Yanya’dan mā’adā (24) memāliginden el çekip Debre ve Mağ begleriyle uğraşması ve ikinci def’a evlād (25) u ‘iyāliyle Tepedelen’e gidip orada ikāmet etmesi için fermān-ı pādişāhī (26) şerr-i feşādır olduğu ĥalde ikisine de kulak vermediginden üçüncü def’a da (27) aħz ve i’dāmı ĥakķında fermān-ı celādet-‘unvān şādır oldu ve ‘asker ve donanma [229] sevğ olunup Pağa ve Preveze ve İnebahtı topa tutuldu ve ‘Alī (2) Pāşā’nıñ oğlu Velī Pāşā vilā-ruħşar Preveze’ye gitdiğı için Turħāle’den ‘azl (3) ve vezāreti ref’ olundu ve ertesine sene ‘Alī Pāşā yed-i idāresinde olan kal’alarıñ (4) cümlesi zabt olunduğı ve ‘askeriniñ dağıldığını gördüğü gibi dört biñ (5) kadar Arnavud ve Rūm ‘askeriyle (Linariçe) ve (Göl) Kal’aları’na kapanıp bir taraftan (6) müdāfa’aya ve diğere taraftan kendisine lüzūm gösterip o şüretle yakayı (7) kırtarmak için ‘alā-rivāyet Yunistan’ı ifsāda başladı ve bu ĥāl üzere (8) bir sene daha geçip mūmāileyhi muħāşaraya me’ mūr olan Ĥurşid Pāşā ‘afvına (9) dār

254

tanzīm ettiği sâhte fermânı kūr'a ile intihâb olunan bir fedâyî zâbit (10) vâsıtasıyla Göl'ün ortasında kapanmış olduğu oçaya gönderdi ve 'Alî Pâşâ (11) dağı şahîh zannıyla karşılayıp teşekkür ederken fedâyî merķūm řabanca ile (12) urup kafasını Hürşid Pâşâ'ya getirdi. (20 Kânūn-ı Şânî sen 1821) řabri (13) mezkūr Göl'ün kenârındaki cāmi' -i řerîf řaťiresindedir.

(14) **Tebyān fî'l-me'ānî ve'l-beyān** – (M 1342 ve H 743) târîhinde vefât (15) eden 'allāme Şerefü'd-dîn Hâsan bin Muĥammed Eť-Tayyibî'niñ eŗeridir. Bunu mu'aĥĥaran (16) telāmîzinden 'Alî bin 'İsâ řerĥ edip (Ĥadā'ikü'l-Beyān) tesmiye eyledi.

(17) (Tebyān) Türkçe tefsîr-i şerîf. Tefsîre nazâr buyrula.

(18) (Tebyān fî-mesā'ili'l-Ķur'ān) – (M 1193 ve H 590) târîhinde (19) vefât eden (Ebū'l-hayr Aĥmed bin İsmā'îl) Ĥâlekānî'niñ ĥulķ-ı Ķur'ān'a ķā'il olan (20) ĥulülü ve cehmîleri reddet yazdığı risâledir.

(21) (Tebyān fî-i'râbi'l-Ķur'ān) – (M 1219 ve H 616) târîhinde vefât (22) eden Ebū'l-beķā 'Abdullāh bin Hâsan El-'Askerî'niñ eŗeridir.

(23) **Tatvan** – Fas Devleti memâliginden Ĥancese'niñ cihet-i cenüb-ı (24) şarkîsinde ve kırķ beş kilometre ba'dında bir güzel şehirdir. Bir limanı ve on (25) beş biñ ahālîsi ve mükemmel cevāmi' ve medâris ve mekâtibi vardır. (M 1860 [230] ve H 1277) târîhinde burasını İspanyollar zabt edip ertesine sene (2) yine i'âdeye mecbūr oldular.

(3) **Ticâret** - Dâĥilî ve ĥâricî nāmıyla ikiye ayrılır. Şaydâ (4) ve Şūr şehirlerine (Ķartac) şehri vaĥtiyle Aķdeñiz ticâretini inĥişâra almış idi. (5) (Atina) şehriyle İzmir ve Marsilya ve Mile şehirlerinde olan Rūmla mu'aĥĥaren (6) bunlar ile rekâbete başladılar. Betoleme zamânlarında İskenderiye Şehri Asya ve Afrika (7) kıt'alarının anbarı ĥükümünü aldı. İstanbul ile Selanik şehirlerinin (8) ticârete ehemmiyet ķazanmağa başlamaları beşinci 'asra muşâdidir.

(9) Dokuzuncu 'asr ibtidâlarında İtalya şehirleri ĥuşuşiyile Venedik ve Cenova bütün (10) şark ile beraber Avrupa ticâreti taĥt-ı inĥişâra almışlar iken Ķristof (11) Ķolombo ile Vaşķo Ķama'niñ keşfiyyât-ı cedîdeleri bütün ticâreti ĥarba nakl eyledi (12) ve on dördüncü 'asrda Portekizliler Hind'e ĥâkim ve on altıncı 'asrda (13) İspanyollar Amerika'da ve Felemenkliler (Send)'de tevsi'-i

ticâret ile meşğul oldu (14) ve on ikinci ve on üçüncü ve on dördüncü (Lu'iler) zamânında Fransızlar'ın (15) dâ'ire-i ticâreti gereği gibi tevessu' eylediyse de İngilizler'in her yerde (Kontuvar) (16) nâmiyla teşkîl ettikleri şirketler Fransa ticâretiniñ kesrine sebep oldu. (17) Hâlâ İngilizler Amerikalılar ile dahı rekâbet etmekte-dirler. Avrupalılar ticâret-i (18) hâriciyyeniñ şevket-i milliyeye olan te'sîrini lâyıkiyla öğrendiklerinden maşşûs-ı (19) ticâret kânûnları tertîb ve ticâret nezâreti te'sîs ettikten başka her memleket (20) memâlik-i sâ'ire ile 'ağd ettikleri ticâret mu'âhedeleriniñ icâbât-ı zamâniyyeye muvâfık (21) ta'dîlâtını ve ticâretiñ ihtiyâcât-ı sâ'iresini hükûmete ihtâr etmek üzere (22) büyücek şehirlerde mu'teberân tüccârdan mürekkeb ticâret cem'iyetleriyle ticâret maħkemeleri (23) teşkîl ve ticâret mektepleri güşâd ve şarf-ı ticâretten bahş eder âşâr te'lîf (24) ve tedvîn etdiler. Elân terakķisi için uğraşmakta-dirılar. Ticâretde (25) sermâye. (Evvelen) Emniyyet ve inşâf ve şadâkat (Şâniyyen) fûnûn-ı ticâreti [231] tahşîl ile berâber erbâbına hizmet (Şâlişen) iktidâr hâricine tecâvüzden mücânebet (2) (Râbi'en) az kâra kanâ'at (Hâmisen) kuyûd-ı defâtirde iltizâm-ı şihħatdir.

(3) **Teczîr** – Bir hâşıl-ı ref'î huşûle getiren 'adediñ kanķı 'aded (4) olduğunu istihrâca denir. Meşelâ 729 'adedi 9 'adediniñ üçüncü kuvvete (5) ref'inden 'ibâret bir hâşıl-ı darb olmağla işbu doķuz 'adedi 729 'adediniñ (6) üçüncü kuvvetden cezerî ya'ni ceer-i mek'abî olmuş olur.

(7) **Tecrîdü'l-Kelâm** - yâhûd (Tecrîdü'l-'akâ'id) - 'Allâme-i muħakķik (8) Naşîre'd-dîn Tûsî'niñ umûr-ı 'âma cevâhir ve i'râz-ı işbâr şâni'. Nübüvvet-i (9) imâmet. Ve emşâlınden bâhiş eşeridir. İşbu kitâbı (M 1325 ve H 726) (10) târihinde vefât eden Şeyh Şî'a Cemâle'd-dîn bin Ḥasan ve (M 1345 ve H 746) (11) târihinde vefât eden Şemse'd-dîn Maħmûd bin 'Abdu'r-raħman İşfahânî ve daha sâ'ir (12) pek çok zevât şerħ ve tafşîl etmişlerdir.

(13) (Tecrîdü'l-Cedel) – (M 931 ve H 319) târihinde vefât eden re'îs-i (14) Mu'tezile Ebâ El-Kâsım Aħmed bin 'Abdullâh Belhî'niñ eşeridir.

(15) (Tecrîdü's-şarîh) – Kütüb-i eħâdiş-i nebeviyyedendir. Mü'ellifi (M 1487 (16) ve H 893) târihinde vefât eden Şeyhü'l-imâm (Zeyne'd-dîn) Ebû el-'Abbâs (17) Aħmed bin Aħmed'dir.

(18) **Tuħfetü'l-aħbâr** – Fâzıl-ı ma'rûf Kâtib Çelebî'niñ ħurûf-ı hecâ (19) tertîbi üzerine muħâdarât ve nevâdir ve edebiyâtı câmi' eşeridir.

(20) (Tuḥfetü'l-aḥrār) Fārsī - Nüre'd-dīn 'Abdu'r-raḥman bin Aḥmed Cāmī'niñ (21) Mīr Ḥusrev'iñ maṭla'-ı envār ve Nizāmī'niñ Maḥzen-i Esrār'ına nazīre olmak üzere (22) ümür-ı hekīme ve neşâyihî müştemil eşer-i manzūmudur.

(23) (Tuḥfet-i Ehli't-taḥdīs) – (M 1448 ve H 852) tārīhinde vefāt eden (24) Ḥāfız Şehābe'd-dīn Ebā el-Faẓl bin Aḥmed 'Asḳalānī'nin eşeridir.

[232] (Tuḥfetü'-tedbīr lā-ehli't-tabşīr) - Şeyḫ Muḥyi'd-dīn 'Arabī Ḥazretleri'niñ (2) tilāmīzinden İsmā'īl Tūsī'niñ 'ilm-i kimyāya dā'ir risālesidir.

(3) (Tuḥfetü'l-İslām) Türkī - Şu'arā-yı Rūm'dan Merdümī bu kitābda ayāt-ı Kur'āniyye'den (4) kırk āyet ve eḥādīs-i nebeviyyeden kırk ḥādīs-i şerīfī kıt'a kıt'a nazm ve tefsīr (5) etmişdir. O cümleden (Fe'emmel yetīme felā taḫhar ve emme's-sā'ile felā tenher) āyet-i kerīmesine (6) yazdığı kıt'a şudur.

(7) Māl-i eytām zehr-i kātildir

Yiyüp anı yetime ḳahr etme

(8) Eşk-i sāyil esās-ı 'ömrü yıḳar

Şaḳın anı ḳatıñda nehr etme

(9) (Tuḥfetü'ş-şāhiyye) – (M 1310 ve H 710) tārīhinde vefāt eden 'allāme (10) Ḳuṭbü'd-dīn Maḥmūd bin Mes'ūd Şīrāzī'niñ hey'et-i icrām-ı basīte ve arzdan (11) ve meḳdādīr ve eb'ād ve ecrāmdan bāḫiṣ eşeridir. Bunuñ üzerine 'Alī Ḳuşcu'nuñ (12) daḫı bir şerḫi vardır.

(13) (Tuḥfetü'l-Ġarā'ib) Fārsī - (M 1579 ve H 987) tārīhinde vefāt eden (14) 'alemsāḫ 'Abdu'r-raḥman bin Şaḳlı Emīr'iñ ḫavāş-ı eşyā ve envā'-ı ḫiyelden bāḫiṣ (15) eşeridir.

(16) (Tuḥfetü'ş-şudūr) Fārsī - Muḥammed bin 'Abdü'l-kerīm Ġaznevī'niñ (M 1343 (17) ve H 744) tārīhinde fenn-i ḫesāba dā'ir ḳıḳardığı eşeridir.

(18) (Tuḥfetü'l-'Irāḳeyn) Fārsī - (M 1186 ve H 582) tārīhinde (19) vefāt eden Efzale'd-dīn İbrāḫīm bin Şā'ir Ḥākānī'niñ eşer-i manzūmudur.

(20) (Tuḥfetü'l-‘uşşāk) Türkî - (M 1534 ve H 940) tārîhinde vefât eden (21) Muḥammed Muḥyi'd-dîn bin Ḥaṭîb Kâsım'ın manzûm bir eşer-i selâset-güsteridir. (M 1524 (22) ve H 930) ve (M 1503 ve H 909) ve (M 1225 ve H 622) ve (M 1599 (23) ve H 108) tārîhlerinde vefât eden 'Aṭâ' Üskübî ve Ḥamdî bin Akŝemse'd-dîn (24) ve Ebâ Ḥasan 'Alî bin Bekmiŝ Türkî ve Muştafâ bin Aḥmed 'Âlî nâm zevâtîñ daḥı (25) bu nâmda manzûm âşâr-ı Türkiyyeleri ve Ḥalîlî merḥûmuñ bir eşer-i Fârsîsi vardır.

[233] (Tuḥfetü'l-Fuḫahâ') – İmâm 'Alâe'd-dîn Muḥammed bin Aḥmed Semerḳandî'niñ furû'a (2) müte'allıḳ eşer-i celîlidir. Bunu mu'aḥḫaran Tilmîzî İmâm Ebû Bekir bin Mes'ûd Kâŝânî (3) üç cildden 'ibâret olan (Bedâyi'ü'ŝ-şanâyi' fî-terîbi'ŝ-ŝerâyi') adlı (4) kitâbıyla ŝerḫ eyledi.

(4) (Tuḥfetü'l-Kirâm bi-aḥbârî'l-ihrâm) ŝeyḫ Celâle'd-dîn Abdu'r-raḫman bin Ebâ (5) Bekir Suyûtî'niñ eşeridir. (Tuḥfetü'l-encâb be-mes'eletü's-sencâm) ve (Tuḥfetü'n-nâsike (6) nekbetü'l-menâsike) ve (Tuḥfetü't-tâbe fî-telḫiŝi'l-müteŝâbih) ve (Tuḥfetü'z-zürefâ) (7) ve (Tuḥfetü'l-celsâ) nâm kitâbları daḥı müŝârünileyhiñdir.

(8) (Tuḥfetü'l-mülük) Fârsî - Ebâ Bekir bin Mes'ûd'uñ fenn-i tıbbâ dâ'ir eşeridir.

(9) **Taḥlîl** - Mantıḳda telfiḳiñ 'aksi olan uşûle denilir. (10) Ve ta'rîfi taṭbîḳ olunduḡu fenne göre deḡiŝdirilir. Tecrübelerde bir mâdde (11) veya bir eşer kendi cüz'ü mürekkeblerine bu cüz'leri de diğer cüz'lere ilâ-nihâye (12) ayırmaḡa taḥlîl ve bunun 'aksi olarak cüz'ü mürekkebleriñ birbirlerine (13) olan 'alâḳa ve münâsebetleriyle irtibât ve ittiḫâdlarını mücib olan esbâb (14) ve vesâ'itiñ tefṭiŝ ve taḫrîsine (Telfiḳ) derler. Hendese ve makinaya müte'allıḳ (15) mevâdda cüz'leriñ ḫavâŝı mürekkebât-ı ḫâŝşalarınıñ 'aynı zuhûru gibi şeyler (16) taḥlîl ve telfiḳ ile bulunmuş ve telfiḳ tarîḳiyle daha pek çoḳ ḫaḳâyıḳ-ı fenniyye keşf (17) olunmuşdur.

(18) Fenn-i naḫvde (Taḥlîl) 'ibâreniñ cüz'i mürekkeblerini tefrîḳ ve bu cüz'leri (19) i'râb ve me'anî ve beyân noḳtalarından tedḳiḳ etmeḡe derler.

(20) Fenn-i kimyâda (Taḥlîl) ise iki nev' olup biri cism-i mürekkebiñ eczâ-i (21) basîteleriniñ ḫavâŝ-ı ṭabî'iyyelerini ve diğerleri eczâ-i basîte-i mezbûreden (22) beheriniñ ne miḳdârda terkîb etdiklerini tefṭiŝ ve taḫrî

eylemektir. Birincisi (23) mürekkebatın hāmızlar vāsıtasıyla hal ve renklerinde birtakım tebdilāt vücūda (24) getirmekten ve ikincisi cüz'i mürekkeblerden her biriniñ şekl ve hāl ve miqdārını (25) ta'yinden 'ibāretdir ve bunlar daḥı yābis ve raṭb olarak iki şüretde icrā (26) olunmaktadır. Taḥlīl-i yābis cism-i mürekkeb ile hāmız-ı şulb hālinde [234] birleşdirilerek te'sīr-i ḥarārete bırakılır ve taḥlīl-i raṭb hāmız-ı maḥlūl (2) tarzında isti'māl olunur ve hāmız-ı maḥlūl tarzında kullanıldığı hālde (3) cüz'i mürekkebleriñ miqdārlarını ta'yīn için yine iki uşūl mevcūd olup (4) birine tersīb ve diğeri mi'yār denilir. Tersīb uşūlünde vezn olunmuş murād (5) olunan cüz'i mürekkeb tız veya kırtal şeklinde kabın ka'rina tersīb (6) etdirildikten sonra terāzū ile vezn olunur ve mi'yār uşūlünde daḥı māyi'in (7) getirilmesiyle ta'yīn edilir. 'Aşr-ı ḥāşır ibtidālarına kadar (Taḥlīlāt-ı kimyeviyye) (8) bir şüret-i ğayr-ı mükemmelede icrā olunurken şimdiki hālde pek müdekkikāne icrā (9) olunabilmek yolları bulunmuş ve mürekkebat-ı 'uzviyye ile berāber mevād-ı nebātiyye (10) ve ḥayvāniyyeniñ daḥı taḥlīline muvaffakiyyet ḥāşıl olmuştur.

(11) **Taḥḫī-i Arāzī** - Maḥdūd bir kıṭ'a-i arāzīniñ ḥarītasını (12) almak için icāb eden kavā'id ve ālāt-ı hendesiyyeden bāḥiṣ bir fenndir. İşbu (13) fennbiri arāzīniñ mürtesimini kāğıd üzerine naḥl ve tersīm etmek ve diğeri nuḳāt-ı (14) muḥtelifeniñ irtifā'larını bi't-ta'yīb 'arızalarını irā'e ve terkīm eylemek ḥuşuşlarında (15) 'ibāret olarak iki kısmı şāmildir. Buña (Topoğrafya) daḥı denilmektedir. (16) Fenn-i mezbūr üzere alınan ḥarītalar ya müntazam olur ve yāḥūd istikşāf (17) uşūliyle alınır ve ḥarīta aḥz olunmazdan evvel plançete üzerine bir kāğıd (18) yapışdırılarak üzerine herḳanġı bir mücessimeye göre bir miḳyās çizilir (19) ve bir de 'ameliyāt ešnāsında puşula ile plançeteniñ cihetine vaż' için nışfü'n-(20) nehār mıḳnaṭısı istikāmeti resm edilir ve sonra plançete cihetine vaż'-ı (21) ma'lūm alınır ve mıştara veyā sā'ir bir ālet ile (Nirengi) denilen müşelleşler (22) teşkīl ve bu esās üzerine 'ameliyāt tekmīl edilir. Eski coğrafya (23) ḥarītalarının bu fenne tevfiḳen alınmış olduğuna bakılır ise bunuñ pek eski (24) bir fenn olduğū zann olunmaktadır.

[235] **Tuḥfe** - İ'rābdan bir veliyyedir. Bu ḥātūn biriniñ sāzende (2) cāriyesi iken kendisini 'aşk-ı İlāhī istilā etmekle yemeden içmeden (3) kesilip ve gece gündüz āh u enīn edip ḥāne ḥalkını ta'cīz eylediginden (4) tımārḥāneye gönderildi ve Sırrı Maskaṭī Ḥāzretleri mūmāileyhāniñ (5) tımārḥāneye gönderildiğinden ḥaber aldığı gibi derḥāl efendisiniñ rızāsını (6) istihşāl ederek memlūkiyyeden ḳurtardı.

(7) (Mu‘aşşerü’n-nās mācinnete velākin) (Enā sekrāneten ve albī šāh) beyti eş‘ār-ı (8) ‘āşıānesindendir.

(9) **Tume** - Fi‘l-i hamıñ mütekeddir olmasına denir. Bu marada (10) a‘āmdan istikrāh ve cevfi femde arāret ve aşıyān vuū‘ bulur. Bu ‘illet ya (11) şafrā‘ı veyā muātī olur. Şafrā‘ı olduda lisān şarıya mā‘il (12) ve asta ay etdii ālde mevād-ı muiyye yeşile mümāşil urūc eder ve aızda (13) mürāret ve nefesde kerāhet ile ‘ataş iss edilir. Muātī ise lisān (14) mā‘imtrak ve cevfi fem ‘acīmı olduda başıa marīzıñ abiyy-i muātī ve nāiyye-i (15) şerr-i sofıyyesi masūs olarak bedeninde daı amī bulunur.

(16) ükemā bu maūle astalara limonata gibi mayoşa şeyler iirirler ve rāvend (17) ve şarı şabr ve şu yoncası ve zeferān ve elepa ve kebābe gibi eczā ile ‘ilāc (18) ederler.

(19) **Tedbīr-i Menzil** - ‘İlm kelimesine nazār buyrula.

(20) **Tedmir** - yāūd (Palimer) –Şām-ı Şerīf‘iñ şar-ı şimālisinde (21) ve Şām-ı Şerīf ile Fırat Nehri arasında el-yevm arābesi meşūr bir şehir-i (22) adīmdir. Bunu azret-i (Süleymān) ‘aleyhi’s-selām ol vat (Zoba) denilen (23) arāzī üzerine binā etdirmiş idi derler.

(24) İşbu Tedmir vatiyle tüccār uraı bir maallde vāı‘ olduundan gerei gibi ma‘mūr (25) ve ol avālī ükümdārınıñ maarr-ı salanatı idi. Tedmir vilāyeti birok [236] zamān istiklālını muafaza edip şoñra Romalılar‘ıñ imāyesini abūle mecbūr (2) olduysa da (Zanobyā) zamānında feva‘l-me‘mūl itidāra mālİK olarak Sūriye (3) ve Mışır ve Anaolu avālisini tehdīde başıladığından Roma Devleti (M 272) (4) tārīhinde ‘asker gönderdi ve Tedmir şehirini zat ve bir midār ‘asker iāme (5) edip uşūr ‘askerini geriye aldıı gibi ākimesi Zanobyā muafazaya (6) me‘mūr lan ‘asākır-i merūmeyi kāmilen i‘dām etdirdii cihetle Roma (7) Devleti fenā āldde iddetlenip bir mükemmel ordu daha irsālileyte Tedmir‘iñ altını üstüne (8) getirdi ve iinde olan ahālīniñ kāffesini ılıdan geçirdi. aleb (9) şehrine daı bir zamān (Tedmir-i cedīd) derler idi.

(10) Tedmir ahālīsiniñ şemsperest olduları tevārīhde muayyede olduu gibi arābesinden (11) ıan ba‘zı āşār ile daı istidlāl olunmadadır.

(12) **Tezkire-i İbn-i Baytār** - 'İlm-i tıbbā dā'ir bir kitābdır. İbn-i Baytār (13) kelimesine mürāca'at buyrula.

(14) (Tezkire-i İbn-i Hāmdūn – (M 1166 ve H 562) tārīhinde vefāt eden Fāzıl-ı (15) meşhūr Kātīb Ebū El-Me'ālī Maḥmūd bin Ḥasan Bāgdādī'niñ tārīh ve adāb ve eş'ār (16) ve bevādirden bāhiş eşeridir.

(17) Zehebī'niñ tārīh-i 'Über'de beyānına göre tezkire-i mezkūreniñ şāhibi olan Kātīb-i (18) Devlet Ebū Su'ud Ḥasan bin Maḥmūd Hāmdūn (M 1211 ve H 608) tārīhinde (19) vefāt etmiştir.

(19) (Tezkire-i İbn-i Ṭarḥān – (M 1223 ve H 620) tārīhinde vefāt eden Şeyḫü'l-(20)etibbā 'allāme 'İze'd-dīn Ebū İshāq İbrāhīm bin Maḥmūd'uñ eşeridir ve mūmāileyhiñ (21) bir de Tezkire-i Süveydī'si vardır. Bunda emrāz ve edeviyye-i müfredeyi beyān eder.

(22) (Tezkiretü'l-aḥbāb) – Kemāle'd-dīn Ḥasan El-Fārsī'niñ i'dād-ı müteḥābe ve mütebā-yı (23) ḡazayı mübeyyin yazdığı eşer-i celīldir. Mūmāileyhiñ 'ulūm-ı riyāzetiyyede olan (24) mahāreti bundan daḡı müstebān olur.

(25) (Tezkire-i Emīne'd-dīn) – (M 1247 ve H 673) tārīhinde vefāt eden Muḥammed (26) bin 'Alī Muḥālī'niñ eş'ār-ı muḥdīsini cāmi' eşeridir.

[237] (Tezkiretü'l-Evliyā') Fārsī - (M 1229 ve H 627) tārīhinde vefāt eden (2) 'Atṭār Hemedānī Şeyḫ Ferīdü'd-dīn Ḥāzretleri'niñ menākıb-ı kibār-ı meşāyih ve evliyāyı (3) cāmi' eşeridir.

(4) (Tezkiretü'l-Evliyā') Türkī - Ḥāce Pāşā demekle şöhret bulup (M 1486 (5) ve H 891) tārīhinde vefāt eden (Yūsuf Sinān bin Ḥızr)'iñ eşer-i ber-güzīdesidir.

(6) (Tezkiretü'l-ḥavāş ve 'aḡīdet ehli'l-iḥtişāş) -Şeyḫ Muḥyi'd-dīn El-'Arabī (7) Ḥāzretleri'niñ ba'zı eḥibbāsı tarafından vuḡū' bulan su'al ve iltimāsa binā'en 'aḡāid-i (9) zātıyyesini ve ibdā' ve icād ve şüretlerinde görünen āşār-ı şānāyi'-i ilāhiyyeyi mübīn (10) yazdığı risāle-i celīledir.

(11) (Tezkiretü'ş-şu'arā) – (M 1603 ve H 1012) tārīhinde vefāt eden Kınalızāde (12) Ḥasan Çelebī ve (M 1644 ve H 1054) tārīhinde vefāt eden şā'ir-i meşhūr (13) (Riyāzī) Çelebī ve (M 1582 ve H 990) tārīhinde vefāt eden Latīf-i

Kaşamonî (14) ve emşâli zevât-ı kirâmîñ âşâr ve ahvâl-i şu'arâyı müşa'er yazdıkları kitâblardır.

(15) (Tezkiretü's-şafdı) Otuz cild – (M 1491 ve H 794) târîhinde vefât (16) eden edîb-i meşhûr (Şalâhe'd-dîn Halîl) bin Eybek'in le'tâ'if-i edebiyât ve nevâdir-i (17) eş'ârî câmî' eser-i nefisidir.

(18) (Tezkiretü'l-'ulemâ') - Şeyh Şemse'd-dîn Muhammed Cezerî'niñ 'ilm-i hadîşîñ şeref ve (19) şânını ve zamân-ı revâc ve kesâdını mübîn te'lîf etdiği kitâbdır.

(20) Tezkiret fi'l-Fürû') - Müverrih-i meşhûr İbn-i Halekân'ın rivâyetine göre bu kitâb (21) ictimâ'ıyla te'lîf olunmuş bir eser-i celîldir. Münderecâtı fûrû'-i mesâ'il-i Hânefiyye'den (22) 'ibâretidir. Müşârünileyh bunu dâ'imâ yanında taşır ve mütâla'a eder idi. (M 1401 (21) ve H 804) târîhinde vefât eden Sirâce'd-dîn 'Ömer'in dağı mezheb-i Şâfi'î (22) üzerine bu nâmda bir kitâbı vardır.

(23) (Tezkiret fi'l-'Arabiyye) Üç cild – (M 1505 ve H 911) târîhinde vefât (24) eden Şeyh Celâle'd-dîn 'Abdu'r-rahman Suyûtî'niñ eseridir. Mümâileyh bunu soñra nazmen dağı yazıp (Felekü'l-meşhûn) tesmiye etmişdir.

[238] (Tezkiret fi'n-naḥv) On cild – (M 1138 ve H 533) târîhinde vefât eden (2) Ebâ'l-ḥayr bin 'Iyâz Küfr-i Ṭabî'niñ eseridir.

(3) (Tezkiretü'n-Naşriyye) - 'Allâme-i muḥikḳik Naşrû'd-dîn Ṭūsî'niñ 'ilm-i hey'ete dâ'ir (4) te'lîf etdiği kitâbdır. Bunu mu'ahḥaran 'allâme Seyyid Şerif Cürçânî ve (5) Nizâme'd-dîn Ḥasan dağı şerḥ eyledi.

(6) (Tezkiretü'd-Dāvud) –Külliyât-ı 'ilm-i ṭibba dâ'ir bir güzel kitâbdır. Bunu (M 1599 (7) ve H 1008) târîhinde vefât eden Anṭakiyyeli Şeyh Dāvud Efendi te'lîf etdi.

(8) (Tezkiretü't-Ṭūsî) - 'İlm-i hey'etden bir fâ'ideli kitâbdır ve mü'ellifi Naşrû'd-dîn (9) Ṭūsî'dir.

(10) **Tera** - Aḳdeñiz'de vâkı' Sıḳlat Aḳaları'ndan el-yevm (Santorin) (11) denilen aḳanıñ nâm-ı 'atîḳidir.

(12) **Terajan** – Roma imparatorlarından birinin ismidir. Bu zât (M 98) (13) tarihinde tahta cülûs edip müddet-i saltanatı olan on dokuz sene zarfında (14) (Kıbrıs) ve (Epiri) hükümetlerini ve ‘Arabistân’ın bir kısmını taht-ı himâyesine (15) aldı ve (Albani)’ye gönderdiği prensi ahâlîye kabûl ettirdi ve mülkünde (16) olan Yahûdîler ‘işyân eylediginden gidip fevka’l-gâye şiddetle te’dîb (17) ve haylisini ahirete irsâl ve birçoğunu diyâr-ı ahire tardı ve teb’îd eyledi. Yalnız (18) Kıbrıs’da i’dâm ettirdiği Yahûdîler’in miqdârı iki yüz elli biñ nefere bâliğ (19) oldu derler. Terajan’ın zamanında memleketeyn kıt’ası dağı Roma Devleti’ne (20) geçmiş idi. Memleketeyn üç def’a kıyâm eylediği hâlde müşârünileyh üçünde de (21) hakkını avcuna verip ba’demâ ‘işyânları vukû’unda suhûletle terviyelerine vâsıta (22) olmak üzere üçüncü seferinde Tuna üzerine kârgîr ve cesîm bir köprü (23) yaptırmıştır.

(24) **Terâzû** – Cümlelinin ma’lûmu olan vezn âletidir. Terâzû i’mâli (25) birkaç şarta tevakkûf eder. Şöyle ki evvelâ koluñ ta’lîk olduğu nokta [239] merkez şikletinin fevkinde bulunmalıdır. Zirâ tahtında olsa müvâzemeti mütehavvil (2) olur. Sâniyen nokta-i ta’lîkin iki tarafında olan kol bu’dları birbirine (3) şahîhen müsâvî olmalıdır. Zirâ müsâvî olmazlar ise mütesâvîyyü’l-vezn (4) cisimler ile velev boş iken müvâzen olsun bir şey’i veznde doğru olmaz. (5) Sâlişen terâzûnuñ kol bu’dları uzun ve ta’lîk noktasıyla gözlerin ta’lîk (6) oldukları noktalar bir hatt üzerinde olur ise terâzû daha şahîh olarak (7) cüz’î ziyâde veyâ nokşân olan vezni hiss eder ve herhâlde vezn olunacak (8) eşyânîşikletine göre metîn olmak lâzım gelir.

(9) **Terâs** – Yâfeş bin Nûh ‘aleyhi’s-selâmın sekizinci oğludur. (10) Rümili’nde vâkı’ Terasya ve Makidonya ahâlî-i kadîmesinin cedd-i a’lâsı bu zât (11) olmak gerek.

(12) **Terasya** – Rümili’nin şimâl-i şarkisinden ‘ibâret olan Tuna (13) ve Karadeniz ve Boğaziçi ve Yunân ve Marmara Deñizi ve Rodop Dağları ile mahdûd (14) arâzî-i vesî’anın ismidir. Burası eñ eski zamanda birtakım vahşî (15) güçler ile meskûn olup içlerinde şecâ’atli cengciler ve devâmlı serhoşlar çıkar (16) ve zirâ’at ve ticâret kâmilen mefkûd olduğu cihetle ahâlîsi nehb ve gâret (17) ve hayvânât ile ta’ayyüş eder idi. Şoñra şimâl tarafından gelip Tuna Nehri’ni (18) tecâvüz ve ahâlî-i kadîme-i merkûmeye iltihâk eden akvâmın oldukça gayret (19) ve himmetiyle Terasya erkenden ma’mûr olmağa başladı ve mîlâddan beş ‘aşr evvel (20) Terasya’nın bir kısmı ‘Acemler’e ve şoñra ba’zı tavâ’if-i mülûke mâl

olup (21) Makidonya kralı Filib ve oğlu İskender zamānlarında Makidonya himāyesi altında (22) kaldı ve İskender'in vefātında memāligi taksīm olunduğu zamān Terasya dağı Lizimađo (23) ve mūte'ākıben rağıbi Selefkos'a ve mīlāddan 381 sene muğaddem (Petoleme)'ye geğdi. (24) ve nihāyet (M 46) tārīhinde Roma Devleti'ne intikāl edip anda tađarrūr eyledi ve (25) daha soğra Yunāniler ve ba'zı mūstađıl prensler idāre edip (M 1356 ve H 758) (26) tārīhinde Devlet-i 'Aliyye idāresine geğmege bağladı.

[240] **Terafalgaru** - Cenūbī İspanya'da Avrupa kıt'asınıñ mūntehā-yı (2) cenūbīsi 'add olunan beriniñ ismidir. İspanyollar bu ismi 'Arablar zamānında (3) (Tārīf ve'l-ğarb) denilen iki vilāyetin isminden ađz ve (Tārīfe ve'l-ğarū) (4) diyerek tađrīf etdikden sođra birleđdirip böyle bir ma'nāsız nām yapmışlardır. (5) Vađtiyle bu burun pīşgāhında İngiltere ve Fransa donanmaları bir şedīd muđārebe (6) etmişler idi.

(7) **Terampete** - 'İbrāniler'in her sene eylül ibtidāsında yaptıkları bayramın (8) ismidir. Bu bayram Hāzret-i Mūsā Tūr-ı Sīnā'ya çıkıp mūnācāt etdiği (9) ve ra'd u berķ içinde Cenāb-ı Hāķķ tarafından ili levh üzerinde muđarrer evāmir-i (10) 'aşere-i ilāhiyyeyi aldığı güne hūrmeten yapılmađ gerekdir.

(11) **Trant An** – Almanya'da Protestanlar ile Kātolikler beyninde (M 1619 (12) ve H 1029) tārīhinden i'tibāren otuz sene imtidād eden muđārebēniñ ismidir. (13) Bu muđārebe imparator ikinci Ferdina'nın Bohemyalılar'a verdiği hūrmet-i imtiyāzını (14) lađvı mūnāsebetiyle tađaddūş etdi ve Protestan olan prensler imparator ile (15) mūttehad bulunan Kātolik prensler ile tutuşup dōrt sene süren ilk muđārebeyi (16) Kātolikler kazandı ve Danimarķa kralının mūdāhale eylediği ikinci muđārebe kral-ı (17) mūşārünileyhiñ mađlūbiyetiyle nihāyet buldu ve Protestanlar'ın ibtidā ğālib ve sođra (18) mađlūb olduđu üçüncü muđārebe (Prag) mu'āhedesiyile bertaraf oldu. (19) ve (M 1635 ve H 1045) tārīhinde bed' eden dōrdüncü muđārebe dađı (20) Fransa'nın Avusturya 'aleyhine olarak Protestanlar'a mu'āveneti mūnāsebetiyle on üç (21) sene imtidād edip nihāyet üçüncü Ferdina'nın muşālahaya rađbetiyle Prorestanlar'ın (22) hūrriyetini netice verdi.

(23) **Transilvanya** – Macaristan'ın cihet-i şarkīsinde ve Eflaķ ve Boğdan'ın (24) ittīşālinde ve altmış biñ kilometro murabba'ında ve el-yevm Avusturya Devleti'niñ zīr-i idāre(25)sinde bir büyük vilāyettir. İki milyon ahālīsi

vardır ve Transilvanya Latin [241] lisānı üzere ormanlarıñ verası demek olup faqat şimdiki ismi buralarca (2) (Erdel) ve Avusturyalıhlarca Yedi Qal'a ma'nāsına olan (Zebinborg)'dur ve merkez-i (3) idāresi "Qalurnorg" şehr-i şehirdir. Eski zamānda Memleketeyn ile berāber "Dasya" (4) yāhūd "Dakya" kıt'ası denilir idi.

(5) Hermstad ve Qorunşad ve Burus bilād-ı meşhuresinden olup Qorunşad'ıñ (6) nüfusu otuz biñden ve digerleri bundan aşığı degildir.

(7) Transilvanya'nıñ arāzisi maşşüldār ise de her tarafı zer' olunmaz lākin güzel (8) at ve sār hayvānāt yetişir ve ahālisi Alman ve Eflak ve Macar lisānlarıyla tekellüm (9) eder. Burası (M 1004 ve H 395) tārīhinde Macarlar'a geqip hayli zamān şoñra (10) Devlet-i 'Aliyye tarafından muhārebāt-ı 'adīde ile işğāl olundu ve (M 1556 ve H 965) (11) tārīhinde birinci Ferdinan (Jan Danon) nām prensi Macaristan tācından mahrūm (12) eyledigine binā'en mūmāileyh Devlet-i 'Aliyye himāyesine girip o sāyede Transilvanya (13) imāretinde taqarrür eyledi ve mu'ahharan ya'ni (M 1699 ve H 1111) tārīhinde Qarlofça (14) mu'āhede-i esnāsında (Loyvelid) nām voyvoda Devlet-i 'Aliyye himāyesini terk ederek (15) Avusturya himāyesine meyl eylediginden mu'āhede-i mezkūreye idhāl olunup Devlet-i (16) 'Aliyye himāyesinden çıkarıldı ve daha şoñra Transilvanya prensleriniñ sülālesi münkaṭı' (17) olmaq cihetiyle Avusturya Devleti doğrudan doğruya taht-ı idāreye aldı.

(18) **Transilvan** - Afrika'nıñ muntēhā-yı cenūbīsinde ve şark cihetinde (19) Flemenk muhācirleriniñ i'mār etdikleri arāziniñ ismidir. Ahālisi cumhūriyet (20) vechle idāre olunmaqdadır. Hūdūdu şimāl ve şark tarafından (Lini Pupu) (21) ve ğarb ve cenūb cihetinden (Oranj) Nehirleri'yle tefriḳ ve ta'yīn olunur.

(22) **Travniq** - Bosna vilāyetinde Sarāybosna'nıñ yetmiş yedi kilo- (23) metre şimāl-i ğarbīsinde on iki biñ ahālīyi cāmi' bir müstahşen şehirdir. (24) Bır qaşr ve müte'addid cevāmi'ī ile pazarları ve cevherī nām şemşirleriñ i'māline [242] maşşüş şöhretli bir fabrikası vardır. Ahālisi bıçaq ve sahtiyān ve kürek (2) i'mālātında mähirdirler.

(3) **Terbi'** - 'İlm-i hey'etde qameriñ ictimā' ve istiḳbāl vaż'iyetleri (4) beyninde müsāvī bu'dlarda aḫz etdiği iki vaż'iyete denilir ve bu vaż'iyetleriyle (5) ictimā' ve istiḳbāl zamānlarında qamer kendi muḫrikini dört müsāvī kısma taḫsīm (6) etdiginde terbi' iki def'a vuḳū' bulur ve bu iki vaż'iyetden birine (7)

(Terbî'-i evvel) ve digerine (Terbî'-i şānī) denilir ve daha vāzihcesi (Terbî') (8) kameriñ kūrre-i arza kendi nişf-kūrre-i maẓi'esiniñ bir nişfını gösterdiği (9) vāz'iyet demek olur ve kamer işbu terbî' vāz'iyetleri beyninde bulunduğu zamānlarda (10) çok ziyā neşr eder. Kameriñ terbî' vāz'iyetleri mişillü teşlīs ve tesdīs vāz'iyetleri (11) dahı vardır.

(12) **Terterminasyon** – Kūrre-i arzıñ kūtḫ-ı cenūbī tarafında (13) ve vustā olarak 78 derece 'arz-ı cenūbīde mūte'addid yanardağları ḫāvī (14) iki 'aded cesīm arāzi-i ḫāliyyeniñ isimleridir ki on sekizinci 'aşr-ı mīlādī (15) evāsıtında (Dö Mon Dorovil) (Vilkes) (Jamros) nām kâpudānlar (16) tarafından keşf olunmuşdur.

(17) **Tercih** - 'İlm-i uşūlden telvīḫ üzerine yazılmış bir güzel (18) kitābdır. (Burhāne'd-dīn) kelimesine nazār buyrula.

(19) **Turḫāle** – Rūmili'nde Yanya'nıñ şarḫ-ı cenūbīsinde ve seksen beş (20) kilometro ba'dında bir şehirdir. Dört biñi Rūm olmaḫ üzere on iki biñ (21) ahālisi ve mūte'addid cāmi' ve ḫamāmları ve eṭrafında bāğçeleri vardır. Rūmlar (22) buraya (Tesalya) derler ise de Tesalya vaḫtiyle Makikonya'nıñ bir kısmı ve Akdeñiz (23) ve ḫuşūşīYunānistān ve Olimp Dağları ile maḫdūd bir vilāyetiñ ismi ve merkezi (24) (Larisa) idi.

[243] Anaḫolu'da (Şoma) kâzāsında dahı (Turḫāle) yāḫūd (Tārḫāle) nāmında (2) bir kaşaba vardır. (Tesalya) kelimesine dahı mūrāca'at oluna.

(3) **Turḫan** - Vaḫtiyle Türkistān-ı Kübrā ve zādegānına i'tāsı mu'tād (4) olan 'unvāndır. Bu 'unvāna nā'il olanlar tekālif-i emīriyyeden kurtulur (5) ve ḫokuz def'aya kadar her dürlü kabāyiḫden mu'affev tūtulur ve bilā-istizān ḫuzūr-ı (6) pādişāhiye girebilir idi.

(7) **Turḫan Sulṫān** - Sulṫān Meḫemmed Rābi' Ḥāzretleri'niñ vālide-i (8) muḫteremesidir. Aşıl ismi Ḥādīce'dir. Bāğçeḫapusu'nda olan iki cāmi' (9)-i şerīfiñ esāsına Kösem Vālide Sulṫān Ḥāzretleri vāz' etdirip ikmāline (10) işbu Turḫan Sulṫān muvaffāḫ olmuş ve güşādı (M 1663 ve H 1074) (11) tārīḫinde vuḫū' bulmuşdur.

(12) **Terdolabor** – İtalya'nıñ (Tirenin) Deñizi sāhili üzerinde (13) maḫşūlāt-ı arzıyyesiyle meşḫūr bir vilāyetiñ arz-ı felāḫ ma'nāsını ifāde eden (14)

ismidir. Merkez-i idāresi kıralara mahşûş ve muhteşem bir kaçtı ve (30000) (15) nüfusu şâmil bulunan (Kazret) şehridir.

(16) **Terdobari** – İtalya'nın şark-i cenübisinde i'tidāl-i hevā (17) ve letāfet-i mevki' ile meşhūr bir vilāyetiñ ismidir. Merkez-i idāresi Venedik Deñizi (18) sâhilinde elli bir biñ nüfusu hāvī olan (Bari) şehri olup (Barilteta) (19) şehri dağı bilād-ı meşhūresindendir.

(20) **Tersāne** – Sefāyin-i Hārbiyye inşā olunan maħall ma'nāsında müsta'mel (21) bir isimdir. Fetihden sonra Der-sa'adet'de Sefāyin-i Hārbiyye qadırğa limanı denilen (22) yerde inşā olunur iken büyük sefineler inşası iktizā eylediginden destgāhlar (23) Yalı Köşkü'ne nakl edilmiş idi. Burada bālā-kemāl deñize indirilmekte olan (24) üçbiñ foçuluk bir qalyonuñ mevki'in münāsebetsizliği cihetiyle kızaqdan düşüp [244] şikest olması münāsebetiyle buranın dağı elverişli olmadığı anlaşıldığından (2) destgāhlar esrā-yı hārbiyyeniñ zabt ve tevki'fine mahşûş olmak üzere muqaddemce (3) Kāsım Pāşā sâhāsında binā olunmuş olan zindānıñ öñüne nakl olundu ve zıkr (4) olunan zindānıñ ol vaqt ismi (Tersāhāne) olduğundan sefineleriñ yapıldığı (5) maħalle dağı bir müddet tersāhāne öñü denilip sonra bi't-tahfif (Tersāne) nāmı (6) şöret buldu.

(7) Ba'zı kütüb-i tevārihde 'Arablar'ın gemi yapılan maħalle dārū's-şanā'e tesmiye etdikleri (8) ve tersāneniñ bundan me'hūz ve muharref idūgimuħarrer ise de şahih degildir. (9) Zīrā 'Arablarca gemi yapılan maħalle koymak için (Mersī) kelimesi mevcūd (10) ve müste'maldir. Hattā Endülüs'de mu'ahharan eyālet ismi olan (Mersiyeye) nāmı (11) dağı oranın daha evvel sefine inşāsına tahşisi münāsebetiyle verilmiş idi.

(12) **Teressül** - Fūrū'-ı 'ilm-i inşadandır. Bunda her tā'ifeye mahşûş (13) ādāb ve ahvāl ve işlāhāt dan ve tahrirden ihtirāz vācib olan 'ibārāt (14) hayşiyyetiyle kātib ve mektüb ve mektüb-ı ileyhiñ ahvālinden bahş olunur. Meşelā (15) muħaderāta hīn-i du'āda (Adāmullāh hīrāsetihā) demekden ihtirāz lāzımdır zīrā lafz-ı (16) hīrāset şüretā harr ile est kelimelerinden mürekkeb olup hālbuki 'Arabī'de (Harr) (17) ferc (Est) ise maq'ad ma'nāsındadır. Mübādīsiniñ ekşerisi bedhiyye ve ba'zıları (18) istihsāniyye-i te'dibiyyedir. Bir miqdār dağı hikmet-i 'ilmiyyeye ta'alluk eder. (19) (Muştalāhü'l-kitāb) ve (Büleğā'e'd-devāvin ve'l-ħesāb) fenn-i teressül mü'ellifātındandır.

(20) **Terfî** - 'İlm-i hesâbda 'adedleri nefeslerine bir veyâ birkaç kat (21) olarak darb ve tekşire derler. Meşelâ (10) 'adedi nefesine darb (22) ile hâşıl olan (100) 'adede onuñ ikinci kuvvete terfî'i ve (100) (23) 'adedi kezâlık nefesine darb ile hâşıl olan (10000) 'adede ikinci (24) kuvvete terfî'i 00000 ilâ-âhire ta'bir ederler. İkinci kuvvete terfî'e (25) (Terbî') dañı denilir.

(26) **Türk** – Yâfeş bin Nūh 'aleyhi's-selâm'ın birinci oğlunuñ ismidir. [245] ve buña mensüb olup hîn—i teferruğda Türkistân-ı Çinî'niñ cihet-i şimâlisine (2) ve Kalmuķistân'da vâķı' (Issı Göl) havâlisine ve mu'aħharen Hindistan memâligine (3) yayılmış olan aķvâma dañı (Türk) tesmiye olunmuşdur.

(4) Bunlar beyân olunan maħallerde nice zamânlar kendi re'isleriniñ ve ba'zen teşkîl (5) etdikleri hükümetleriñ emri altında yaşayıp ba'zen dañı Çin ve Hind hükümdârlarına (6) inķiyâda mecbûr ve birçok şu'ubâta münkasım oldular ve onuncu 'aşr-ı mîlâdîde (7) kendilerine karışmış ve himâyelerini kabûl etmiş olan kabâ'il-i müte'addide-i sâ'ire (8) ile beraber İrân ve Asya-yı şuğrâ taraflarına gelip gâh şulhen ve gâh harben (9) yerleşdiler ve fetħ etdikleri memâlikde tevattun ve temyizleri icâbınca dañı birçok (10) şu'belere inķisâm ve hükümât teşkîl eylediler. Eñ meşhûru (Ġaznevîler) (11) (Selçukîler) (Devlet-i 'Osmâniyye)'dir ve bunlardan dañı pek çok sülâle-i (12) hükümrânî teşa'ub etmiştir.

(13) El-hâletü hâzihi mevcûd olan aķvâm-ı Türkiyye'niñ birincisi 'Osmânlılar ikincisi (14) İrân ve Afganistân ve Türkistan'da bulunan Türkmânlar ve üçüncüsü Sibiryâ'da olan (15) Tūrânîler ve Tatarlar dördüncüsü Türkistân-ı Kebîr'de icrâ-yı nüfûz eden kabîleler (16) ve Özbekler beşincisi Kazaķlar ve partilere münkasım olan Kırkıızlar altıncısı Yaķutlar (17) ile Cuvaşlar'dır.

(18) **Türkistân** - yâhûd (Tataristân) – Asya'nıñ bir kıt'a-i (19) cesîmesidir. Bu kıt'a ikiye münkasım olup biri Türkistân-ı Çinî ve diğeri (20) Türkistân-ı Müstaķbel yâhûd Kebîr nâmıyla ma'rûfdur.

(21) Yerli ve Çinli ahâlîniñ (Çiyanişan) dedikleri Türkistân-ı Çinî Çin (22) memâliginiñ cihet-i ġarbîsini teşkîl eden Asya-yı vusţâdadır ve şarğdan ġarba (23) doğru tûlu biñ dokuz yüz ve 'arzı sekiz yüz kilometrodur ve cihet-i (24) cenûbîsini (Cebelü'z-Zürekâ) dedikleri (Çongolin) Dağları kaţ' ve taħdîd (25) etmiştir. Ahâlîsi iki milyondan 'tbâretdir ve Kâşğar ve (Yārkanđ) (26) ve (Aķ Şu) memâlik-i meşhûresinden olup işbu Aķ Şu Çin hükümeti (27) tarafından himâye ve idâreye

me'mûr olan zātîñ ma'karrıdır. Buranıñ pek büyük [246] dağlarla ihâta olunmuş olan şahrâsı gâyet vâsi' ve ekser ma'halleri münbit (2) olup dağlarında yabânî atlar ve öküzler ve develer ve çoçlar ve zengîn ma'denler (3) ve zî-kıymet taşlar bulunur ve Türk ve Moğol cinsinden olan ve ekserîsi bedeviyet (4) hâlinde bulunan ahâlîsiniñ hemân kâffesi Müslümân'dır.

(5) (Türkistân-ı Müsta'kbel) dağı Türkistân-ı Çinî ve Kırkız ve Hindistân ve Kâbil ve Baħr-i (6) Hazer ve memâlik-i Rus ile maħdûd ve (Buħârâ) ve (Hîve) ve (Hoğand) (7) ve (Haşâr) ve (Bedehşân) ve (Semerķand) ve (Belğ) ve emşâlî hükümdârlıklar (8) ve hanlıklar işbu arâzî dâhilinde mevcûd olup mecmû' ahâlîsi dokuz milyon (9) râddesindedir ve ekserîsi İslâm'dır.

(10) İşbu kıt'aya İrânîler (Türân-zemîn) derler ve târiħler burada İrânîler'le (11) Türânîler beyninde vaqtiyle pek çok muhârebeler olduğı ve Cemşîd ve Afrâsiyâb (12) ve Ferîdûn gibi nice kahramânlar gelip geçdiğini beyân ederler.

(13) İrânîler mu'ahharan Türkistân'ın cihet-i cenûbîsini ya'ni Buħârâ ve Hoğand ve Belğ (14) vilâyetlerini zîr-i himâyelerine alıp hayli zamân şadrâblar ma'rifetleriyle idâre (15) etdiler ise de İskender-i Yunânî'niñ ve Eşķânî ve Sâsânîler'niñ ve müte'âkıben İslâm'niñ (16) zuhûru anlarda da bırakmadığı gibi Cengizîler'niñ Timurîler'niñ zuhûru da kıt'a-i (17) mezkûrede te'essüs eden idâreleri kendi hâllerine kımadı ve eñ soñra (18) Rusyalılar tasalluğa başlayıp her tarafında nüfûzunu yürüdü ve (M 1873 (19) ve H 1290) târiħinde Hîve'yi ve müte'âkıben Taşķend'i zîr-i himâyesine aldı (20) ve (Ural) Gölü'nde donanma tertîb etdi.

(21) **Türkmân** – Türkistân ahâlî-i kadîmesinden bir kabîle-i cesîmedir. Bunlar (22) mu'kaddemâ aqvâm-ı Türkiyye ile berâber Asya'nıñ beri taraflarına inip İrân ve Horât (23) ve Kâbil arâzîsine yayılmışlar ve (Seyhûn) ve (Ceyhûn) Nehirleri arasında (24) meskûn oldukları eşnâda (Oğuz) kabîlesinden ma'dûd tanınmışlar idi. Ol (25) vaqt ya'ni (M 961 ve H 350) târiħinde hanları olan (Saloz Han) (26) ve iki biñhâne halkı şeref-i İslâm'la müşerref olup han-ı mûmâileyhe (27) (Karaħan) tesmiye olundu ve bunlarıñ Türkler gibi kabûl-i İslâm'da müsâbaķaları [247] Fârsîce Türk'e beñzeyen ma'nâsına ifâde eden işbu (Türkmân) nâmıyla şöhretlerine (2) sebep oldu. (Türkmân) târik-i imâniñ ğalaatıdır sözü ğalaat-ı maħz (3) u hezeyândır.

(4) Türkmânler'in soñ vatanları Baħr-i Hazer ve Ural Gölü ile ħanlıđı ve Ceyħûn (5) Nehri ve (Etrek) vādisi beynindeki arāzıolduđıyçün buralara Türkmenistân (6) derler ve şimāl kısmı ahālisine (Yemūd) Türkmânları ve cenüb kısmı ahālisine (7) (Teke) Türkmânları ve Baħr-i Hazer'in sâhil-i şarkisinde olanlara şark ve sâhil-i (8) ġarbisinde bulunanlara Ğarb Türkmânları ıtlāk edilir. Seyyâħin-i İslâmiyye'niñ (9) ħaber verdiklerine göre Türkmenistân ahālisiniñ kâffesi sâlih ve mütedeyyin (10) ve cesür ve mütenâsibü'l-a'zâ âdemlerdir ve tenâsüb-i a'zâ ve endâm cihetiyle Gürcüler'e (11) bile fâ'iklerdir.

(12) **Terkīb ü Ta'dīl** - 'İlm-i ħesâbda bahâları muħtelif olan eşyâyı (13) ħesâbca ħarışdırmađa (Terkīb) ve terkīb olunmuş olan eşyânıñ sa'r-i vustâsını (14) bulmağa (Ta'dīl) ve sa'r-ı evsañı ile cüz'ü mürekkeblerden herbirini bulmağa (Terkīb (15) ü Ta'dīl) derler. Meşelâ biriniñ ħayesi 3 ve digeriniñ 4 ġurûşa olan (16) iki cins elmadan beher ħayesi üç buçuk ġurûş etmek üzere bir üçüncü nev'i (17) yapmağ terkīb kâ'idisiyle olur.

(18) Ve beher kilesi yigirmi ġurûşluk buğdaydan 500 kile ve on sekiz ġurûşluk (19) buğdaydan 1500 kile alınıp ħarışdırıldıđdan soñra mecmû' buđdayıñ beher (20) kilesiniñ kaç ġurûş edeceğini bulmağ sa'r-ı vustâsını bulmağ demek olduğundan (21) bu dağı ta'dīl kâ'idisiyle bilinir.

(22) **Termid** - Buħarâ ile Belġ şehri ve Ceyħûn Nehri sâhil-i yesârında (23) Buħarâ ħanlıđı bilâd-ı ma'rufesinden ma'dūd bir şehirdir ve şâhiħ-i Termidî şâhibi (24) İmâm Muħammed bin 'İsâ Ĥazretleri'niñ menşe'idir. Şehr-i mezbûru CengizĤan (25) bi'l-külliyeye taħrīb eylediyse de Ĥafidî Sultân Ĥüseyyin havâsınıñ leñâfet ve ciyâdetini [248] ħaber aldığından birçok me'mûrlar ve askerler gönderip on beş ġün zarfında (2) tekrâr i'mâr ve etrâfdan ahâlî celb ve iħâme etdirdi.

(3) **Termidî** - Muħaddißeyn-i kirâmdan İmâm (Muħammed bin 'İsâ) Ĥazretleri'niñ (4) şöhetidir. Te'lîfine himmet buyurduğu kitâb-ı şerîf dağı (Şâhiħ-i Termidî)(5) nâmıyla meşhûrdur. Vefâtı (M 892 ve H 279) târiħindedir.

(6) (Ĥatemü'l-vilâyet) ve (Nevâdirü'l-uşul fi-ma'rifet aħbârü'r-resul) ve (Nehc) (7) ve emşâli kitâblarıñ mü'ellifi (Ebü 'Abdullâh Muħammed bin 'Alıyyü'l-Ĥekîm)'in şöheti dağı (8) (Termidî)'dir. Bu zâtıñ kemâlât-ı bātınıyyesi dağı Ĥorâsanca meşhûr idi. (9) Bir def'a kendisine şifât-ı zât ve ef'âlden su'al

etdiklerinde (Herkaᅅı nesnede (10) ziyāde ve nokᅅān ihtimāli var ise ol nesne ᅅifāt-ı ef ālinden ve herkaᅅı (11) Ņey’de ziyāde ve nokᅅān ihtimāli yoᅅ ise ol Ņey’ ᅅifātullah’dandır.) buyurdu. (12) Bunuñ vefātı daᅅı (M 868 ve H 255) tārīhindedir.

(13) **Termopil** - Turhāle’de (Loᅅostomos) denilen ılıca derbendiniñ (14) nām-ı kaᅅimidir. Bu derbende (ᅀored Boᅅazı) daᅅı derler. (H 5114) (15) tārīhinde ya’ni mīlādīñ dört yüz seksen sene muᅅaddeminde Fars ᅅükümdarı (16) (Serᅅas) Yunānistān üzerine sefer aᅅıp külliyyetli ‘asker ile geldiᅅi (17) zamān iᅅbu derbendden geᅅerken etdiᅅi ilk muᅅārebeyi kaᅅanmıᅅ ve Ņoñunu (18) getiremeyip kendi ᅅuvvetiniñ biñ cüz’ü de bir cüz’i kaᅅar Yunānlılar’a maᅅlūb (19) olmuᅅ idi.

(20) İsviᅅre’de daᅅı bu nāmda bir Ņehir vardır.

(21) **Termometro** – Derece-i ᅅarāret-i havāyı bildirir bir āletdir. (22) Lisānımızda naᅅl olunduᅅu ᅅālde (Miᅅyāsü’l-ᅅarāret) demek lāzım gelir. Bunuñ (23) on altıncı ‘aᅅr-ı mīlādī evāᅅirinde (Ĝalile) nām ᅅekīm yāᅅūd Flemenk (24) eᅅibbāsından (Derepol) veyāᅅūd Venedik eᅅibbāsından (Sanᅅtoryus) ma’rifetiyle (25) iᅅtirā’ olunduᅅu rivāyet olunur. İᅅbu termometro esāsen bir miᅅyāsı ᅅāvī[249] levᅅa üzerine bir Ņiᅅe enbūbeniñ havası taᅅliye olunduᅅu ᅅālde iᅅine (2) cıva yāᅅūd renkli ispirto ᅅonularak rabᅅ olunmasından ‘ibāretdir ki derece-i (3) ᅅarāret meᅅkūr cıva ve ispirtonuñ Ņu’ūd ve nüzülünden añlaᅅılır. Termometro (4) üç nev’dir. (212) dereceye münᅅasım olan ve (Faᅅrenhayt) denilen birini (5) Danzık’da mu’llimlik eden (Faᅅrenhayt) nām ᅅekīm (M 1714 ve H 1127) (6) tārīhinde tertīb etdi ve (80) dereceye münᅅasım olan ve (Rö’mor) denilen (7) diᅅerini (M 1731 ve H 1144) tārīhinde vefāt eden (Rö’mor) tertīb (8) etdi ve (100) dereceye münᅅasım olan ve (Santıᅅrad) denilen üçüncüsünü (9) daᅅı (M 1744 ve H 1157) tārīhinde vefāt eden (Selsiyus) tertīb (10) eyledi. Bunlarıñ cümlesiniñ sıfır derecesi nokᅅa-i incimād ve eñ yuᅅarı (11) derecesi nokᅅa-i ᅅaleyāndır.

(12) **Tero** – Fransa ümerā-yı baᅅriyyesinden elektrik-i fenn ve ‘ameliyātda (13) meᅅᅅūr bir zātdır. Mümāileyᅅ Fransa’nıñ ᅀin üzerine sevk olunan ‘askerini (14) (Pey’av) aᅅındılarından ᅅalāᅅ etmiᅅ ve taᅅtū’l-baᅅr-ı elekᅅrik ile āteᅅ alır (15) laᅅımlar inᅅāsiyla ᅀinliler’iñ ᅅalā’ ve ᅅuᅅūnunu havāya atmıᅅdır ve geᅅenki Prusya (16) ve Fransa muᅅārebesinde daᅅı Fransa’nıñ (ᅀerbroᅅ) tersānesinde liman bendiniñ (17) aᅅzına göre deñiz laᅅımı mınᅅıkaᅅı yapmıᅅdır.

(18) **Truva** - al'a-i Sultāniyye ile (da) Dađı ve Adeñiz sāhili (19) arasında ve Edremid Őhriniñ kırık kilometre ba'dında yine bu nāmla meŐhūr (20) bir hūkūmetiñ merkezidir ve bu hūkūmetiñ taht-ı idāresinde olan vilāyetiñ (21) istiħkāmāt-ı dāhiliyyesi (Perđam) nāmıyla meŐhūrdur ve hūkūmdārlarından mū'esses (22) nāmını alan zātıñ ismi (Dardanus) olduđundan Avrupalılar al'a-i Sultāniyye (23) Bođazı'na el-yevm (Dardanel) Bođazı demektedirler.

(24) (Trova) Őehr ve hūkūmeti pek erken medeniyete dāhil olup tezyināt ve tanzimātı (25) hūkūmdārān-ı mūtecāvireniñ ĥasedini celb edecek derecelere vardığından (26) hūkūmdārān-ı mūmāileyhim dā'imā diŐ bilemekde iken (H 4314) tārīhinde [250] ya'ni milādıñ biñ iki yüz seksen sene yāhūd (1303)veyāhūd (1174) (2) sene muaddeminde Trova hūkūmdārı (Periyam)'ıñ ođlu (Paris)'ıñ cemāhīr-i (3) Yunāniyye'den Ispart hūkūmdārı (Menelas)'ıñ zevcesini kaçırması bir büyük (4) vesile olduđundan merķūm Menelas'ıñ Őikāyet ve da'veti üzerine cemāhīr-i (5) merķūme derħāl ittifāķ ve Mesina kralı (Ađamemnon)'u 'asākīr-i mūttefīkeye serdār (6) ta'yīn edip Trova'nıñ üzerine yürüdüler ise de istiħkāmātınıñ metānet (7) ve reŐāneti mūnāsebetiyle zābtına imkān bulamayıp muĥāŐaraya mecbūr oldular (8) ve on sene imtidād eden iŐbu muĥāŐarada nice biñ ādem telef etdikden Őoñra (9) alıp o güzel memleketi ĥāk ile yeksān etdiler ve eŐnā-yı herc ü mercede merķūm (10) Paris ve babası ve mūte'allıķātı kāmilen telef oldu ve lākin muĥārebeye gelen (11) hūkūmdārlarıñ da kimisi eŐnā-yı muĥārebeye telef olmađla ve kimisi 'avdet ederken (12) yāhūd memleketine vardıkdan Őoñra dürlü dürlü felāketlere uğramađla Őān-ı ĥalibiyyet (13) burunlarından geldi.

(14) Ba'zı kimseler (Trova)'ya eski İstanbul derler ise de eski İstanbul (15) mezkūr Trova'nıñ ĥarābesi civārında İskender-i Rūmī cenerallerinden (16) (Antigon)'uñ binā etdirdiđi Őehr olmak ihtimāle daha karıbdır.

(17) **Tromba** - aŐırđa dađı denilir. ara ve deñizde vuķū' (18) bulur. orķunĥ bir ĥādiŐedir. Buĥār ve havādan 'ibāret olarak ba'zı (19) Őularda meŐhūd olan girdāb miŐillü kendi miĥveri üzerinde devrān eder (20) arada zuhūr etdiđi vaķt yerde bulunan toz ve toprađı ve Őedīdce olduđu (21) vaķt eĥcār ve nebātātı ve pek Őedīd olarak zuhūr etdiđinde dađı insān (22) ve ĥayvānātı havāya aldırıp atar ve cesim ađaĥları kōkünden söker ve deñizde (23) zuhūru tađdirinde dađı Őuları maĥrūt Őeklinde aldırıp buluťlar dađı maĥrūt (24) ma'kūsī Őeklinde aŐađı sarkmađla baŐbaŐa birleŐip direk gibi deĥetli (25) bir Őey' vücūda gelir ve ba'zan birĥaĥ direk ve üzerlerinde buluťdan kemerler (26) mūŐāhede olunur ki bu Őüretle

deñizde huşüle gelen tromba dahı kayık ve gemileri (27) şikest ve ğark eder. Kaşırğanıñ derününde ekşeriyâ âteş mişillü ziyâlar [251] müşâhede olunduğu gibi taşlık bir maħallde yavaş yavaş hareket eden bir ‘araba (2) gürüldüsü gibi sesler dahı işidilir. Dâ’imâ fırtınalı havâlarda ve ra’d (3) u berķ eşnâsında vukû’ bulduğundan ötürü işbu hâdisede dahı mādde-i (4) elektriķiyeniñ müdahili olduğu beyne’l-hükemâ zann olunmaķdadır.

(5) **Trebin** – Bosna vilâyetinde Hersek sancağı dâhilinde (6) ve Rağoze’niñ şark-ı şimâlîsinden yigirmi iki kilometro ba’dında on biñ (7) nüfusu câmi’ bir şehirdir.

(8) **Teribal** - Şırlıplar’ıñ nâm-ı ‘atıķidir. Şırp kelimesine (9) müraca’at buyrula.

(10) **Teripolis**–Şam Trablısu’nuñ nâm-ı ‘atıķidir. Trablıs (11) kelimesine nazır buyrula.

(12) **Teribon** – Roma’da a’yân-ı memleket ile ‘avâm taķımı beyninde (13) zuhûr eden mübâyenet-i efķâr giderek ihtilâl isti’dādını gösterdiğinden ve ‘avâm (14) taķımı teşķil etdikleri cem’iyyetler vâsıtasıyla a’yân taķımını tehdîde başladığından (15) (H 5106) târihinde ya’ni milâdın dört yüz seksen sekiz sene muķaddeminden Roma (16) senatosu fuķarâ ve ‘avâm taķımını ağniyânıñ bâr-ı girânı altından kurtarmaķ için (17) teşķil ettiği hey’et-i ‘askeriyeniñ kumandanına (Teribon) nâmını verdi. (18) İşbu kumandanlar hükümdârân nüfûzundan daha mu’eşşir bir nüfûz ile icrâ-yı me’mûriyyet (19) ederler ve altı aydan altı aya tebdîl olunurlar idi.

(20) **Teritori Endyen** - Amerika-yı şimâlî hükûmât-ı müctemi’esinden (21) müte’allık bir büyük nâhiye olup hükümetce tırd ve ihrâc olunan kabâ’il-i Hindiyye (22) için tahşîş edilmiş nâhiye-i mezbûre (Yeva) ve (Misori) ve (Arķansas) (23) hükümetleriniñ taraf-ı ğarbîsinde ve (Teksas)’ıñ cânin-i şimâlîsinde vâķı’ [252] olup (Arķansas) ve (Plat) Nehirleri vâsıtasıyla işķâ olunmaķda ve ahâlîsi (2) kemâl-i hürriyyetle yaşamaķdadır ve ahâlî-i mezkûreden (Şeroki) ve (Şikasav) (3) nâm iki kabîle zirâ’at ve şinâ’ate pek heveskârdır.

(4) **Tristand Akunha** - Afrika kıt’asına mensûb meşhûr (5) (Sent Elen) Ağası’niñ ğarb-ı cenûbîsinde ve 37 derece ‘arz-ı cenûbîde (6) vâķı’ Cezâyir müctemi’eniñ ismi olup İngiltere Devleti’niñ taht-ı taşarrufundadır.

(7) **Triste** – Avusturya Devleti’niñ Venedik Körfezi dâhilinde ve Viyana’niñ (8) cenüb-ı ğarbīsinden beş yüz elli kilometro ba’ dında bir mu’teber ve ticâretgâh (9) şehridir ve Porto Frank Limanı ğâyet emîn ve vâs’idir ve muhteviyâtıyla berâber ahâlîsi (10) yüz beş biñ nüfûsdan ‘ibâretdir ve fûnûn-ı bahriyye vesâ’ire taşşîli için mektebler (11) ve kütübhâneler ve müzeğhâneler ve Rûm ve Kâtolik ipşkopoları vardır.

(12) Beşinci ‘aşr-ı mîlâdîde imparator (Ogüst) Triste’niñ eţrâfına bir sur (13) çekdiyse de ma’hûd (Atillâ) bırakmadı. (M 1719 ve H 1132) târihinde (14) altıncı (Şarl) şehriñ serbestî-i ahvâlini i’lân eyledi. Binâ’en’aleyh herķanġı millet (15) ve teb’adan olur ise olsun isteyen gidip mekteb ve me’âbed vesâ’ire binâ (16) ve taşarruf edebilir ve ihrâcât ve idhâlâtı her dürlü rûsûmâtdan mu’âf (17) tutulur hattâ Ermeniler’iñ ve Yehûdiler’iñ bile fûnûn ve ticâret mektebleri vardır. (18) Burası Porto Frank ölmezden evvel altı biñ nüfûsu câmi’ bir küçük memleket (19) idi. Şimdi on sekiz kıtına varmışdır. Eski ismi (Tirkeste).

(20) **Terim** - Hâzer-i Mût kıt’asında (5000) hâne ve (25000) (21) nüfûsu hâvî ve vâdî-i Berhûk’dan aķan (Ahķâr) nâm nehr üzerinde mebnî bir şehirdir. (22) Bu şehir (Tâbe) ve (El-Ġurâfe) ve (Bûr) ve (Baħîre) ve (Siy’on) ve (Medûre) (23) ve (Teris) ve (El-Ġarfa) ve (El-Havâta) nâm şehirler ve kaşabalarla berâber Hâzer-i (24) Mût emîre Mansûr bin Ġâlib El-Keşîrî’niñ taht-i idâresindedir. (Siyûk) (25) şehri emîr-i müşârünileyhiñ maķarr-ı imâretidir.

[253] **Tiryinte** – (Urenok) Nehri aġzınıñ karşıısında (2) ve İngilizler’iñ küçük Antilleri’nden eñ ziyâde cenûbda vâkı’ bir adadır ki tûlen 80 (3) ve ‘arzen 62 kilometro arâzî ve altmış biñ bu kadar ahâlîyi câmi’ olup (4) maķarr-ı idâresi (Spanîştaven) şehridir. İşbu adayı havâsınıñ leţâfet-i (5) fevķa’l-’âdesine mebnî Antiller’iñ cenneti nâmıyla yâd ederler. Kâmişşekeri hindibâ (6) kâhve pamuk karasakız gibi maħşûlât-ı mütenevvi’eden başķa derûnunda mûte’addid neft(7)yaġı menba’ları bulunur ticâreti vâsi’dir.

(8) İşbu ada (M 1532 ve H 939) târihinde Kşistof Kōolombo tarafından (9) keşf edildi. Keşfi senesinde İspanyollar ve 1595’de İngilizler (10) ve 1676’da Fransızlar taraflarından mûte’âkıben işġâl olunduysa da mu’ahħaran Fransızlar (11) işbu adayı terk eylediklerinden (M 1797 ve H 1212) târihinde İngilizler (12) tarafından zâbtla i’mârına başlandı.

(13) (Tiryinte) – Tiryinte nām gemi yatağı derūnunda ve (Porrevayal)’ıñ 40 kilo-(14)metro taraf-ı şimālisinde altı biñ nüfusu hāvī bir şehirdir ki gāyet meşhūr ticāreti (15) ve şekercilikde dağı bir o kadar şöreti vardır.

(16) **Tezn** – İsviçre Cumhūriyeti eyālātından biriniñ ve bu eyāletden (17) geçerek (Mabor) Gölü’ne mansıb olan bir nehriñ ismidir. Meşhūr beldeleri (18) (Mabor) Gölü üzerinde (Loķarno) ve (Luģano) Gölü üzerinde (Luģano) (19) şehirleridir. Bu şehirlerden herbirinde mütenāviben altışar sene icrā-yı hükümet (20) olunur ve ahālisiniñ tekellümleri İtalyanca’dır.

(21) **Teje** - yāhūd (Tese) – Atina’nıñ eñ eski qahramānlarındandır. (22) Bu ādem bir hükümdārıñ nikāhsız zevcesinden tevellüd edip ğayr-ı ma’lūm bir maħallda (23) terbiye olmuş ve soñra kendisini babasına tanıttırıp gerek babasını ve gerek (24) milletini pek çok tehlikelerden kurtarmış ve Maraton Şahrāları’ndan taħrīb eden (25) boğayı hayyen tutup ve o sāyede Atina’nıñ hükümdārlığını kazanıp (Atiki) (26) cemāhīr-i mütecāviresini tevħīd ve bir hükümet-i ‘avām teşkīl etdikden soñra [254] (H 4278) tārīhinde ya’ni milādıñ biñ üç yüz on altı yāhūd biñ (2) üç yüz yigirmi üç sene muqaddemide Girid üzerine hücum ederek hükümdārını (3) Kāndiye civārındaki (Labrant)’da ihtifāya mecbūr etmiş ve (Aryan) tarafından (4) verilen bir tel ile Labrant’a duħūl ve hükümdār-ı merķūmu katl ederek mezbūr tel (5) ile yine yolunu bulup çıkmış ve bu galebe-i fevka’l-‘āde ile memleketini Giridliler’iñ (6) harāc güzārılığında kurtarmış bir afacan imiş. Giridliler’iñ Atinalılar’dan (7) aldığı harācıñ dokuz senede bir kere yedi nefer genç kız ve yedi nefer genç (8) oğlan idügi ve bunlar Girid’e geldikde alay ile zec olunduğı dağı cümle-i (9) hikāyātındandır. Atinalılar buña hāşā nişf-İlāh ‘unvānı vererek nāmına bir ma’bed (10) binā etmişler ve dürlü dürlü hikāyāt-ı üstād eylemişler idi.

(11) **Terifon** – Bāğdād şehri qurbunda Silosidler zamānında yapılmış (12) bir şehirdir. Burası vaqtiyle Fars hükümdārlarının şitā’iyyeleri idi lākin (13) soñra harāb olup yerine Bāğdād kā’im olmuş ve haricde qalan ba’zı (14) harābesine (Medāyin) denilmekde bulunmuşdur.

(15) **Teselya** – Şimdi Turhāle denilen memleket olup vaqtiyle cihet-i (16) şimālisi Makidonya ve cihet-i cenūbisi huşūşīYunānistān ve Olimp (17) Dağları ve Akdeñiz ile maħdūd bir vilāyet-i cesīme ve merkezi (Larisa) idi. (18) İbtidā (Hemoni) nāmı verilip soñra birtākım vahşī ğāşablarıñ zīr-i taşarrufuna (19) geçdi

ve meşhūr (Doqalyon) mīlād-ı ‘İsa ‘aleyhi’s-selām’dan biñ beş yüz sene (20) muqaddemine yaqīn zamānda burada bir müddet icrā-yı hūkūmet etdi ve Makidonya (21) hūkūmdārı Filib (Teb)’de zuhūr eden mūnāza‘ātı vesīle ederek (H 5256) (22) tārīhinde ya‘ni mīlādın üç yüz otuz sekiz sene muqaddeminde gidip Teselya’yı (23) harben zabt etledi ve yüz doqsan sene soñra Makidonya ile berāber Romalılar (24) tarafından zabt olundu.

(25) **Teşrīh** - ‘İlm kelimesine nazar buyrula.

[255] **Taşhīf** - Envā‘-ı bedī‘dendir lākin ba‘zıları ol bābda kemāl-i (2) ihtimām ve Toğol nām ile birçok taşnīfāt vücūda getirdiklerinden fūrū‘-ı (3) bedī‘den ‘add olundu. Mevzū‘ı bülēgādan vārid ve şādır olan kelimāt-ı (4) muşahfadır. Bu fenn mevzū‘ı i‘tibāriyle muhādarāt fūrū‘undan dañı şayıla(5)bilir. Fenn-i mezbūrda meşāhīr-i mü‘ellifeynden Ḥasan bin ‘Abdullāh bin Sa‘īd (6) El-‘Askerī’niñ dañı bir te‘līfi vardır.

(7) Şeyḥ ‘Abdu’r-rahman Bişāmī kavlince taşhīfde eñ evvel dehengüşā-yı tekellūm olan (8) Ḥazret-i İmām ‘Alī ebā Ṭālib’dir (rādyāllāhu ‘and) hattā bir def‘a (Ḥarābü’l(9)Başra bi’r-reyh) buyurmuşlar ki rā‘-i ḥā’ mühimmeleeyn ve yā’ ile zāhir ma’nāsı (10) Başra’niñ ḥarābı reyh iledir demek olur. Ḥālbuki murād-ı ve-ṭarīkū’t-(11)taşhīf zenc ile demek olduğu mu‘aḥḥaran ya‘ni (M 815 ve H 200) tārīhinde (12) zencileriñ Başra’yı ḥarāb etmesiyle ta‘yīn eyledi. İmām-ı müşārūnileyh ḥazretleriniñ (13) bu bābda daha pek çok şānāyi‘-i bedī‘a ve kelimāt-ı ‘acībeleri mesmū‘dur. ‘Arab’iñ (14)emşile-i taşhīfden olan şū (Fī’l-mestaşariyye cennet) kavli dañı zāhiren (15) müstensaariyyede bāğ u cenān vardır demek olduğu ḥālde lediyyū’t-taşhīf murād (16) (El-mesīyy’- yaḍribihi ḥiyye) ya‘ni esā’et idānī yılan ursun demek olduğu (17) añlaşılır.

(18) **Taşfiye** – Kimyāda levn ü ta‘am ve rāyiḥası tağayyūr ve ta‘affūn etmiş (19) olan ve yāḥūd mevād-ı ecnebiyye ile maḥlūt bulunan māyi‘ātı (Şafit) ḥāline (20) ircā’ etmege derler ve bunuñ herbirini kavā‘id-i maḥşūşası üzere bir başka (21) yolda yaparlar. Meşelā levn ü ta‘am ve rāyiḥası tağayyūr ve te‘affūn etmiş olan bir şuyūñ (22) şurb ve isti‘māli lāzım geldiği feḥm-ı ‘uzvā ya‘ni ḥayvānātūñ kol ve bacak (23) ve boynuz mişillü kemikleriniñ kapalı yerde yakılmış olan kōmürü bir fuçı veyā varil (24) içine müşavvaқан vaz‘ olunup mezkūr şū üzerinden döküldüğü ḥālde (25) sızıp aқан şuyun levn ü ta‘am ve lezzeti şafit ḥālini aldığı (26) müşāhede olunur ve yine mevād-ı ecnebiyye qarışık olan

zeytinyağı süzğü (27) kâğıdından süzölmekle yâhüd kaynar şü ile birkaç def'a yıkanmağla taşfiye edilir [256] ve koyun kıyruğü kabaca kıyma gibi kıyılıp ve 'ādī şü ile biraz kaynadılıp (2) şöğüdukdan şöñra üzerinde taşallub eden yağ aħz olunsa ta'amını ağırlaşdıran (3) laħm rāyihası ve mevād-ı ğalıze-i sâ'iresi şuya ayrılacağından letāfet kesb eder. (4) İşbu taşfiye 'ilmi fenn-i kimyā ve me'ādinde daħı ħā'iz-i ehemmiyetdir.

(5) **Taşavvuf** - 'İlm kelimesine nazır buyrula.

(6) **Ta'bīr-i rū'yā** - Tahayyülāt-ı nefsanıyye ve umūr-ı ğaybiyye mābeyninde olan (7) münāsebātdan bāħiş bir 'ilmdir ki bunuñla tahayyülāt-ı nefsanıyyeden umūr-ı ğaybiyyeye intikāl (8) ve o vesile ile aħvāl-i nefsanıyyeye yâhüd āfākda cārī olan aħvāle (9) istidlāl kılınır. Bu 'ilmiñmenfa'atı umūr-ı ātiyyeyi tebşir veyâhüd inzār ve tahzīrdır. (10) Rū'yā nefsi-nātıkadın mütekebbin bir keyfiyyet olup ba'zı tã'ife bunuñ aşlı (11)olmadığını iddi'ā ederler ise de da'vāları bātıldır. Zīrā eger rū'yāñıñ aşlı (12) olmamış olsa bu kuvvāyı insānda icād bīhüde olmak lāzım gelir. Ĥazret-i (13) Ĥekīm 'ale'l-ıtlāk ise bi'l-ittifāk ħalk-ı bātıldan münezzeħ ve müberrādır.

(14) Rū'yā iki nev'dir. Bir nev'i izğās ve aħkām ve eħādīs-i nefsi ve ħatır-ı reddiye (15) müşāhede olunan menāmdır ki bu nev' rū'yā çok kere vākı' olur. Nev'-i diğeri (16) daħı ikiye münkasım olup bir kısmı muhtāc-ı te'vīl ve öbürü degildir.

(17)Ba'zı ħükemā (Mu'bire vācib olan eşraf-ı nāsın rū'yāsını ta'bīre iştiğāl (18) ve erāzil ve esāfilin rū'yāsını ta'bīrden ictināb etmek)dir denilir. Zīrā (19) eşrafın rū'yası nübüvvetden bir cüz'dür. Nitekim faħr-i 'ālem şallāllāhu 'aleyhi ve's-sellem (20) ħazretleri (E'r-rū'yā eş-şadıkatün cüz' min-sethi ve erba'in cüz' mine'n-nübüvve) (21) buyurmuşlardır.

(22) Kütbi-ātiyye bi'l-ħāşşa 'ilm-i ta'bīr-i rū'yā ħaħķında yazılan āsār-ı mu'teberdir. (Alā şarūr-(23)rāyi'a fī-esrāri'l-vākı'a) (Ercevezetü't-ta'bīr) (Uşul-i Dānyāl) (İrşād-ı Cābir (24) El-Mağribi) (Ta'bīr-i İbn-i Eş'as) (Ta'bīr-i Aristo) (Ta'bīr-i Eflātün) (Ta'bīr-i Oklidus) (25) (Ta'bīr-i Ĥāħız) (Ta'bīr-i Calinus) (Ta'bīr-ı'l-Münif ve't-te'vīli's-şerif).

[257] **Ta'rif** – Endülüs 'ulemāsından bi'l-cümle 'ulüm ve fününde ma'lümāt (2) tāmmesi ve lā-simyā cerrahlık fenninde mahāret-i kāmilesi olan Ebū

el-Kāsım Kurtubî'nin (3) otuz iki mübahış üzerine te'lif eylediği kitâbdır. Her mübahşı cerrâhlığının (4) ğavvâmużundan bahş eder olmağla Latinceye tercüme ve (M 1778 ve H 1192) (5) târihinde 'Arabcasıyla birlikde iki cild üzerine müretteb olarak tab' ü neşr (6) olunmuşdur.

(7) **Ta'z** – Yemen'de sancağ merkezi bir şehirdir. Burası muqaddemâ Özdemir(8)oğlu 'Osmân Pâşâ'nınsemere-i ğayret ve besâleti olarak memâlik-i 'Osmâniyye'ye ilhâk (9) olunmuş idi. Şoñra eyâdî-i meşâyihden tahtlîş dahı hâlâ Yemen vâlisi (10) Farîk İsmâ'ıl Pâşâ'nın himmetiyle hâşıl oldu. Ahâlîsi (Aşbehyün (11) Akdiyün, Benî Tafîl, Beni Mecîd, Zûr-ı 'Ayn, Hemedân, Zû-bezn (12) Âl-i Mükremân, Benî Seksek. Müddeci, Esvediyün. Rabî'yün. (13) Ziyâdiyün) Buñun ve zürriyetlerindedir. Bu sancağın arâzisinde vapur kömürü (14) ve cinsi a'lâ timür ve ğaz ma'denler olduğı mervîdir.

(15) **Ta'kid** – Kelâmın erkân ve eczâsından olan bir cüz'ünün tâ-be-mahall (16) isti'mâl ve taqdim ve te'hîrine derler. Yeñi Türkçe öğrenmek isteyen bir Türkçe (17) bilmezin (Kaç senedir mektebe devâm ediyorsunuz) su'âlîne (Ediyoruz mektebe (18) devâm üç senedir) diyü cevâb vermesi gibi.

(19) **Ta'mid** - Naşârâ'nın tahâret ma'nâsına (Vaftiz) dedikleri (20) 'ameldir. Kâmüsda (Ma'müdiyyet) ve zâl-i mu'ceme ile (Ma'müziyyet) muharrer (21) olup ma'müziyyetin lisân-ı 'İbrânî'de tahâret ma'nâsına olduğı dahı gösterilmiştir. (22) (Vaftiz) kelimesine nazâr buyrula.

(23) **Tagr** – Kesre ile Hâbeşistân'da Nevbe arâzisiyle hemhudüd bir vilâyetin[258] ismidir. Merkez-i idâresi ('Âdvâ) şehridir ve ahâlîsiniñ ekşerîsi (2) ehl-i tevhiid olup arâzîsi Nil'in (Tagaza) denile kolunun şu'beleriyle (3) irvâ olunmağda olduğundan münbit ve mahşüldârdır.

(4) **Tefletfalaşar** – İkinci (Âşür) Devleti'ni ihyâ eden (Ba'l(5)zarfol)'un oğlu ve halefidir. Pederi Bâbil'i mağarr-ı salţanat ittiğâz edip (6) bunu tarafından kâ'immağâm gibi bi'l-istikbâl hükümet etmek üzere (Ninova)'ya (7) göndermiş idi. (H 4825) târihinde ya'ni milâdın yedi yüz altmış dokuz (8) sene muqaddeminde memâlik-i Yehüdiye meligi (Âhâz) rakibi olan Süriyeliler'in tazyiki (9) üzerine mümâileyhden istimdâd etdiği cihetle 'asker gönderip Süriye'yi (10) harben taht-ı himâyesine aldığdan şoñra Ürdün Nehri'nin cihet-i şarkisinde olan (11) Filistin arâzîsini ve memâlik-i Yehüdiyye'yi de bırakmak istemedi ve

merkūm Āhāz'ı (12) 'ibādeḥānesine put aşmak için şıkışdırdı. Mu'ahḥaran taht-ı arzdan (13) çıkarılan taşlarda muḥarrer yazılardan istiḥrāc olunduğuna göre işbu (14) Tefletfalaşar'ın (H 4464) tāriḥinde ya'ni mīlādın biñ yüz otuz sene (15) muḳaddemide salṭanat sürdüğü añlaşıyor ise de bu nāmda daha birçok (16) ḥükümdārlar olması da müsteb'ad degildir.

(17) **Tefe'ül** – Uğur ve yemin tutmak bir işiñ ḥayr u şerrini isti'lām (18) etmek demektir. Fāl'uñ dürlü dürküsü olur. Ez-cümle niyetle muşḥaf-ı şerīfī (19) açıp sağ taraf şaḥīfesiniñ yedinci satırını ve bundan yukarı yedi varak (20) açıp anıñ daḥı şol taraf yedinci satırını ve ibtidāki şaḥīfeden yedi varak (21) aşığıñı şaḥīfeniñ daḥı yedinci satırını zābt ve kırā'at etmeli ve me'ānī-i (22) münīfesiyile 'āmel olmalı besmele gelirse sa'ādetdir.

(23)Kezālik birbirinden kışaca üç satır nokṭa dōkmeli ve dōkerken her bir satır için (24) bir ihlāş-ı şerīf oḳumalı ve sekizer sekizer tarḥ etmeli. Eger bir kalırsa

(25) 1 ḳarīben maṭlūb ḥāşıl olur ve meserret-i ḳalb zuhūra gelir.

(26) 2 rücū' ve şabr icād eder.

[259] 3 Meşāḳḳatsız ḥuşūl-i merām müyesser degildir ve ḥıfz-ı lisān lāzımdır.

(2) 4 Zor ile olmaz lākin şabr ve ṭabī'ate terkle olur.

(3) 5 Ḳarībeb ḥuşūl-i maṭlub müyesser olur ve ḥayr u sa'ādet zuhūra gelir.

(4) 6 Ḥayr u sa'ādetle ḥuşūl-i maṭlub müyesser olur.

(5) 7 Maḳşad yakīnen ve fi'len ḥāşıl olur.

(6) 8 Şürū'ı ḥayr ve ḥuşūli müyesser olur.

(7) Kezālik muşḥaf-ı şerīfī niyetle açıp sağ taraf şaḥīfesiniñ yedinci satırınıñ (8) ibtidāki ḥarfine nazār olunmalı (D Z S Ş ' Ğ K L N H LĀ Y) eger işbu (9) ḥarflerden biri teşādūf eder ise niyet edilen şeyden rücū' ve istiğfār (10) ve taşadduḳ etmeli ve eger diğeri ḥarflerden biri teşādūf ederse ḥayr ve menfa'at (11)

olduğundan evvel işe hemān teşebbüs edilmeli. Kezālik Kāḍıyyü'l-kuzāt Cemāle'd-dīn (12) Muḥammed bin 'Abdullāh Nāşırī'niñ bergüzārı olan işbu

Tablo 3.2. Muşḥaf-ı şerife göre bakılması gereken numaralar tablosu

(13) 6	32	3	3	35	1
(14) 7	11	27	28	8	30
(15) 19	14	16	15	23	24
(16) 18	20	22	21	18	13
(17) 25	29	10	9	26	12
(18) 36	5	33	4	2	31

(19) (Kāfi) vefkınıñ üzerine mağmuze'l-'aynın olduğı hālde bilā-kaşd parmağıñı (20)[260] başmak ile dağı tefe'ül olur eger parmak çift raqam üzerine teşadüf ederse (2) sa'd etmezse taḥassün 'add olunur.

(3) **Teftāzānī** - Sa'de'd-dīn kelimesine nazar buyrula.

(4) **Tefrīcü'l-kerüb fi-tedābiri'l-ḥurüb**—Çerākise-i Mışriyye'den (5) Sultān Berķük nāmına te'lif ve yigirmi faşl üzerine tertib olunmuş bir fenn-i ḥarb (6) kitabıdır ki bunuñ bu zamānda bile erbāb-ı mütāla'aya fā'ide-baḥş olacağı bī-iştibāhdır.

(7) **Tefsīr** - 'Alā ṭākatü'l-beşeriyye ve ber-muktezā-yı kavā'id-i 'Arabiyye (8) ma'nā-yı nazm-ı celil-i Qur'an'dan baḥiş bir 'ilmdir mübādisi 'ulüm-ı 'Arabiyye ve uşul-i kelām (9) ve uşul-ı fiḫ ve cedel vesā'ireden 'ibāret olup bundan ğaraż me'ābī-i nazm-ı (10) kerīmi ma'rifet ve fā'ide aḥkām-ı şer'iyyeyi 'alāvechü's-şihḥa istinbāta ḥuşul (11)-i ḳudretidir.

(12) Şaḥābe-i güzīn rāḍvāllāhu te'ālā 'aleyhim ecma'in ḥazerātından 'ilm-i tefsīrde şöhret (13) anlar evvelā ḥulefā'-i rāşidindir ve anlardan şoñra İbn Mes'ūd ve İbn 'Abbās ve Ebā bin Ka'b (14) el-Ekver ve Zeyd bin Şābit ve Ebū Mūsā El-Eş'arī ve Zübeyr bin 'Avām ve Enes bin Mālik (15) ve 'Abdullāh bin 'Ömer ve Cābir ve Ḥasan Başrī ve 'Aṭā' ebā Riyāḥ ve 'Aṭā' bin (16) Ebā Müyessere ve Daḥḥāk bin Mezāḥim Ḥazerātıdır.

(17) Müteḳaddimeyn ve müte'aḥireynden 'ilm-i tefsīrde şöhret-i şāyi'a kazanmış ve ol bābda nice (18) āşār-ı müfide ve kütüb-i şerife te'lif eylemiş daha

pek çok zevât var ise de (19) cümlesinin taḥrîri buraca ḳâbil olmadığından eñ meşhûrlarından ba‘zılarının (20) dürcüyle iktifâ olundu.

(21) Tefsîr-i İbn-i Cüreyrî - İmâm Taberî Ḥazretleri’niñ eşeridir.

(22) (Tefsîr-i İbnü’l-‘Arabî) - Şeyḫ Muḫyi’d-dîn ‘Arabî Ḥazretleri’niñ. Müşârünileyh (23) bu tefsîrini meslek-i mutaşavvıfeyn ve diger bir tefsîrini daḫu üslûb-ı müfessireyn üzere (24) taḥrîr buyurmuşdur.

[261] (Tefsîr-i İbn-i Keşîr) – On cild - (M 1372 ve H 774) târîhinde (2) vefât eden Ḥâfız İsmâ‘îl bin ‘Ömerü’d-Dımişkî’niñ. Bunda eḫâdîs-i nebeviyye (3) ve âsâr-ı mesnede-i sâ‘ire daḫı muḫarrerdir.

(4) (Tefsîr-i İbn-i Kemâl) – (M 1533 ve H 940) târîhinde vefât eden Fâzıl (5)-ı ‘allâme Kemâl-pâşâzâde Şemse’d-dîn Aḫmed bin Süleymân’ıñ. (Ve’s-Şafât) (6) süresine ḳadar taḥrîre muvaffaḳ olmuşdur.

(7) (Tefsîr-i İbn-i Münîr) – On cild – (M 1332 ve H 733) târîhinde (8) vefât eden Şerefe’d-dîn ‘Abdu’l-vâhid’iñ.

(9) (Tefsîr-i İbn—i Nakḳâş) – (M 1361 ve H 763) târîhinde vefât eden (10) Şemse’d-dîn Muḫammed bin ‘Alî’niñ. Müşârünileyh bu kitâbı yazar iken kütüb-i sâ‘ireden (11) ḫarf-i vâhid aḫzına rûy-i ihtiyâc göstermemişdir.

(12) (Tefsîr-i Ebü’l-leyṣ) – (M 993 ve H 383) târîhinde vefât eden Naşar bin (13) Muḫammedü’s-Semerḳandî’niñ. Bu kitâb (M 1450 ve H 854) târîhinde İbn-i ‘Arabşâh (14) ma‘rifetiyle Türkçe’ye daḫı tercüme olunmuşdur.

(15) (Tefsîr-i İsfahânî) – (M 1140 ve H 535) târîhinde vefât eden (16) İmâm Ebü’l-Ḳâsım İsmâ‘îl bin Muḫammed Fażl-ı Yetîmî’niñ. Otuz cildi câmi‘ olan (17) (Tefsîr-i Câmi‘) ve on cildi ḫâvî olan (Mu‘temed) ve dört cildi câmi‘ (18) olan (İzâḫ) ve üç cildi câmi‘ olan (Muvazzâḫ) nâm tefsîrler daḫı (19) müşârünileyhiñdir.

(20) (Tefsîr-i Buḫârî) - Şaḫîḫ mü‘ellifi İmâm Buḫârî Ḥazretleri’niñ. Tefsîr-i (21) Kebîr daḫı müşârünileyhiñdir.

(22) (Tefsîr-i Bedre’d-dîn) İki cild – (M 1420 ve H 823) târîhinde (23) maşlûben i‘dâm olunan Maḫmûd bin İsrâ‘îl Ḳaçı Simavna’niñ.

(24) (Tefsîr-i Bakî) – (M 889 ve H 276) târîhinde vefât eden Mesned (25) şâhibi İmâm Hâfîz ‘Abdu’r-raḥman Bakî’-i Kurtubî’niñ.

(26) (Tefsîr-i Beyzâvî) Aşıl ismi (Envârü’t-tenzîl) - Kâdı Beyzâvî (27) Hâzretleri’niñ.

(27) (Tefsîr-i Beyhaķî) – (M 1149 ve H 544) târîhinde vefât eden Ebü’l-Hâsen [262]

Mes’ûd bin ‘Alî Beyhaķî’niñ. Müşârünileyh (Fahru’z-zamân) laķabıyla ma’rûf idi.

(2) (Tefsîr-i Tebyân) – Türkçe – (M 1371 ve H 773) târîhinde vefât (3) eden Hıızr bin ‘Abdu’r-raḥman Ezidî’niñ.

(4) (Tefsîr-i Câmî) – Fâzıl-ı meşhûr Nüre’d-dîn ‘Abdu’r-raḥman bin Aḥmed Câmî (5) Hâzretleri’niñ.

(6) (Tefsîr-i Celâleyn) - ‘Allâme Celâle’d-dîn Muḥammed bin Aḥmed Maḥallî bunu ğâyet (7) muḥtaşar ve müfid olarak sûre-i (İsrâ’)ya ķadar yazıp vefât eylediginden (8) Celâle’d-dîn ‘Abdu’r-raḥman bin Ebü Bekir Suyûfî Hâzretleri ikmâline himmet (9) buyurmuşdur.

(10) (Tefsîr-i Cemâlî) – (M 1526 ve H 933) târîhinde vefât eden Şeyḫ (11) Cemâle’d-dîn İşḫaķ Karamânî Hâzretleri’niñ. Müşârünileyh bu kitâbda Qur’ân-ı Kerîm’i (12) sûre-i (Mücâdele)’den nihâyetine ķadar on vech üzere tefsîr buyurmuşdur.

(13)(Tefsîr-i Râğıb) – (M 1106 ve H 500) târîhinde vefât eden Fâzıl (14) ‘allâme Ebü’l-Kâsım Hüseyn bin Fażl’ıñ. Müşârünileyh Râğıb İşfahânî demekle (15) meşhûr ve kitâbı müfessireyn-i kirâma me’ḥuz idi.

(16) (Tefsîr-i Reşîdî) – (M 1318 ve H 718) târîhinde vefât eden Câmî’ (17) şâhibi Hâce Reşîde’-dîn Fażlullâh bin Ebâ’l-Ḥayr El-Hemedânî Hâzretleri’niñ (18) müşârünileyh Sulţân Ebü Sa’îd’ıñ vüzerâsından idi.

(19) (Ziyâ’ el-Ķulüb) – Şöhreti (Tefsîr-i Râzî) – (M 1055 ve H 447) (20) târîhinde vefât eden Ebü El-Fetḫ Selîm bin Eyyüb Râzî’niñ.

(21) (Tefsir-i 'Aliyyü'l-Kārī) – (M 1601 ve H 1010) tārīhinde vefāt eden
(22) Nüre'd-dīn 'Alī bin Muḥammed el-Kārī El-Herevī'niñ.

(23) (Tefsir-i Kazvīnī) – Üç yüz cild (Ebū Yūsuf) Kazvīnī Ḥazretleri'niñ.

(24) (Tefsir-i Kalākal) – (M 1501 ve H 907) tārīhinde vefāt eden 'allāme
(25) Muḥammed Celāle'd-dīn bin Es'ad Şadīk Devvānī'niñ. Müşārünileyh bu
kitābda (Kal) (26) ile ibtidā eden süre-i (Kāfirūn) ve (İhlās) ve (Ma'ūzetīn)'i tefsir
(27) etmişdir.

(28) (Tefsir-i Kebīr) – İmām Faḥre'd-dīn Muḥammed bin 'Ömerü'r-Rāzī
Ḥazretleri'niñ.

[263] Müşārünileyh işbu tefsir-i şerīfi tekml edemediginden (M 1375 ve
H 777) (2) tārīhinde vefāt eden Şeyḫ Necme'd-dīn Aḥmed Kāmūlī Ḥazretleri ber-
tekemmüle (3) taşnīfine himmet buyurmuşdur.

(2) (Tefsir-i Muḥammediye) - Fārsī (M 1470 ve H 875) tārīhinde vefāt
eden (3) muşannifiñ Şeyḫ 'Alā'e'd-dīn 'Alī bin Muḥammed Şāhrūd Bestāmī'niñ.
Müşārünileyh (4) bunu Sultān Muḥammed-i Şānī Ḥazretleri'niñ emriyle Edirne'de
yazmışdır.

(5) (Mefātīḫü'l-'umūm) İki cild- İmām Faḥre'd-dīn Muḥammed bin
'Ömerü'r-Rāzī (6) Ḥazretleri'niñ.

(7) (Mevāhibü'l-'aliyye) Fārsī - Ḥüseyin Vā'iz Ḥazretleri'niñ tefsir-i
muhtaşarı. (8) Bunu (M 1574 ve H 982) tārīhinde vefāt eden Ebā Fazl bin İdrīs (9)
Bidlīsī Türkçe'ye tercüme etmişdir ve kendisiniñ daḫı (Cevāhirü't-tefsir) nāmında
(10) diğeri bir eşeri vardır.

(11) (Tefsir-i Münşī) – (M 1591 ve H 1000) tārīhinde Medīne-i
Münevvere'de (12) vefāt eden Muḥammed Bedre'd-dīn Şārūḫanī'niñ. Bunda
kırā'at ḥafşı (13) daḫı beyān eder.

(14) (Tefsir-i Necme'd-dīn) – On iki cild – (M 1282 ve H 681) (15)
tārīhinde şehīden vefāt eden Aḥmed bin 'Ömer Ḥayūḫī'niñ. (M 1248 ve H 646)
(16) tārīhinde vefāt eden Beşir bin Ebā Bekir bin Ḥāmid Tebrīzī'niñ daḫı bu
nāmda üç (17) cild bir tefsiri vardır.

(18) (Tefsîr-i Hindî) – (M 1591 ve H 1000) târîhinde vefât eden Şeyh (19) Feyzullâh'ın. Bu tefsîr hürûf-ı mehmele ile muharrerdir.

(20) (Tefsîr-i Hâfil) – Seksen cildi cāmi'dir. (Cemāle'd-dîn) kelimesine (21) nazar buyrula.

(22) (Derü'l-Mensûr) Üç cild – (M 1505 ve H 911) târîhinde vefât (23) eden Celāle'd-dîn 'Abdu'r-raḥman bin Abā Bekirü's-Şuyûṭî'niñ.

(24) (Keşşâf) – (M 1143 ve H 538) târîhinde vefât eden 'allāme Ebā (25) Kāsım Cārullāh Maḥmūd bin 'Ömer Zemaḥşerî'niñdir. İbn-i Hālekān'da Zemaḥşerî (26) mu'teziliyyü'l-i'tikād idi. Hattā bu kitabı hîn-i te'lifde huṭbesini (El-ḥamd[264] ülillāhi'lezi ḥalaḳe'l-Ḳur'ān) yazdığı hâlde nāsdan gördüğü ta'n ve teşn'e binā'en (2) (El-ḥamdülillāhi'l-lezi Ce'ale'l-Ḳur'ān) 'ibāresine taḥvîl eyledi. Hālbuki (Ca'l) (3) lafzı daḥı 'indlerinde yine ḥalk ma'nāsına müsta'mel idi diyü muharrerdir. (4) Her ne ise 'allāme-i mümāileyhiñ şu eşeri ḥaḳîḳaten şâyān-ı taḳdîr bir eşer olup (5) ḥaḳḳında daḡı kıt'a-i ātiyye-i 'Arabiyye vārid olmuşdur.

(6) Kıt'a

(7) *İnne'l-tefāsîr fi'd-dünyā bilād-ı 'aded * Ve leyls fihā le'amrî meşel*
Keşşâf

(8) *İnne küntü tabğiyyü'l-hüdā fi'z-zemm kır'āte * Fe'l-cehl ke'd-dā' ve'l-*
Keşşâf Kāşānī

(9) (Mu'allimü't-Tenzîl) – (M 1122 ve H 516) târîhinde vefât eden Muḥyî (10) Elsine ebā Muḥammed Hüseyn bin Mes'ūd Ğarād Bāḡvî'niñ.

(11) (Keşfü'l-Esrār) Fārsî - (M 1365 ve H 767) târîhinde vefât (12) eden Şeyh 'allāme Mes'ūd bin 'Ömer Teftezānî'niñ.

(13) **Tiflis** – Rusya'da Gürcistan ve Kafkasya vilāyetiniñ (14) merkezidir. (Ker) yāḥūd (Ḳor) Nehri şehriñ ortasından cereyān (15) eder ve ahālisi otuz biñ taḥmîn olunur. (M 1830 ve H 1246) (16) târîhinden evvel daha ziyāde olduḡu hâlde zuḥûr eden vebā 'illeti şelaşānını (17) telef etmiş idi. Burada Rûm ve Ermeniler'in isḳaf-ı dā'ireleri ve maḥkemeleri ve bir (18) Ermenî mektebi vardır ve ticāreti epeyce ilerilemişdir ve ḥāricinde ılıca (19) olduğundan sıcak memleket

ma'nāsına olarak Tiflis nāmı verilmiştir. Burası (20) doğuzuncu 'aşr-ı mīlādīde kesb-i ehemiyet eylediginden Gürcistan hanları (21) mağarr-ı hükümet ittiḥāz eyledi ve on ikinci 'aşr-ı mīlādīde CengizHan (22) ḥayli yerlerini ḥarāb etdi. (M 1576 ve H 984) tārīhinde Devlet-i 'Aliyye (23) tarafından (Lala Muştafā Pāşā) kumandasıyla gönderilen 'asākir-i 'Osmāniyye (24) 'Acemlerle etdigi Çıldır Muḥārebesi'ni kazandığını müte'ākıb Gürcistan Hanı genç (25)(Menücihr) yāḥūd Simon gördüğü tażyīk üzerine vālidesiniñ iḥtāriyla (26) ve birāderi (Ġorġor) ile ordu-yı ḥümāyūna gelip İslām'ı kabül ve senevī (27) yüz biñ dinar vereceğini ta'ahhüd ve oğlunu rehn-i i'tā ve ḥimāye-i Devlet-i 'Aliyye'yi [265] recā eylediginden bi'l-muvāfaқа meligi olan Tiflis ve Şeki ve Erş ve Şimaḥi ve Timur(2)Kapı kendisine terk olundu ve (M 1795 ve H 1210) tārīhinde İrān (3) şāḥı (Aġā Muḥammed Han) taḥrīb ve istilā etdi ve (M 1799 ve H 1214) (4) tārīhinde Rusya Gürcistan'da uygunsuzluk var ahālī Rusya tābi'yyerini (5) istiyor diyerek bī-muḥābā Tiflis'e girip taşarrufunu i'lān eyledi ve bu şüretle (6) Devlet-i 'Aliyye ḥimāyesinden çıktı.

(7) Tiflis ahālīsniñ birazı Müslümān'dır ve bir cā'mileri vardır.

(8) **Tağalı Arni** – Avusturya zādegān ve aşḥāb-ı emlakinden bir prensdir. (9) Avusturya Devleti bunuñ ba'zı emlakini zabt ve i'tibārını kesr etdigine binā'en (10) üç sene muḥārebe ve devlet 'askerine muķāvemet edip soñra ya'ni (M 1681 (11) ve H 1092) tārīhinde Devlet-i 'Aliyye'niñ ḥümāye ve mu'āvenetini recā eyledi ve Devlet-i (12) 'Aliyye dağı Macaristan-ı vusṭā voyvodası 'unvāniyla bi'l-kabül şadr-ı a'zam (13) Kara Muştafā Pāşā'yı iki yüz yigirmi biñ 'asker ile imdādına gönderdi. (14) ve mümāileyh bu sāyede Avusturya Devleti'ne ġalebe edip ikinci sene Viyana'niñ (15) ikinci muḥāşarasında berāber bulundu lākin Avusturya Devleti'niñ neşr etdigi (16) 'afv-ı 'umūmī mümāileyhi ṭarafdārlarından ayırdığı gibi bir aralık Devlet-i 'Aliyye'niñ (17) nazarından dağı düşdüyse de (M 1690 ve H 1102) tārīhinde Sulṭān (18) (Süleymān) hān-ı şānī Ḥazretleri tarafından yine (Transilvanya) voyvodası (19) ve mu'abḥaran Macaristan kralı ta'yin edilerek ḥayli işler görüldü ve (20) doğuz sene soñra tanzim olunan Karloviç Muşālahası İcābınca Der-sa'adet'e (21) gelip Sulṭān Muştafā Han-ı Şānī Ḥazretleri'niñ emriyle İzmīd'de taḥşış (22) olunan çiftlige irsāl ve orada ahir-i 'ömrüne kadar i'zāz ve ikrām olundu. (23) Viyana'niñ birinci muḥāşarası (M 1529 ve H 936) tārīhindedir.

(24) **Taķsim-i arāzi** - Bir memleketiñ muntazam ḥarītasını tanzim (25) ve tersim etmek ve dā'ire-i nişfü'n-nehārdan bir miķdār kavsiñ ḥavlini ölçmek (26)

gibi ‘ameliyât- cesîmeniñ kavâ‘id ve uşûlünden bahş eder bir fenndir. Bunuñ[266] esâs ‘ameliyâtı dahı (Nirengi) denile müselleşleri teşkîl etmekden ya‘ni arz (2) üzerinde herkañgı iki mahallîñ birbirinden ba‘d-ı mesâfesini ta‘yîn etmek için (3) mezkûr mahalleri kâ‘ide ta‘bîr olunan ve zâviyeleri alât-ı mesâhe ile ‘ale’-tevâlî (4) hesâb ve taqdîr edilen diger müselleşler vâsıtasıyla mesâhe olunmuş bir şali‘e (5) rabt etmekden ‘ibâretidir.

(6) **Taqtîr** - Mâyi‘âtı evvelen harâret vâsıtasıyla buhâra kalb (7) ve şâniyyen burüdet vâsıtasıyla tekrâr mâyi‘ hâline ircâ‘a denir. Taqtîr ekşer (8) mâyi‘âtı tebahhur etmeyen mevâddan ve yâhûd ba‘zı mevâdî sür‘atle tebahhur eden (9) mevâd-ı sâ‘ireden tefrîk için yapılır. Taqtîr ‘ameliyâtında müsta‘mel olan (10) âlet (İmbik) olup bunu ‘Arablar’ıñcâd etmiş oldukları meşhûrdur. (11) Şimdi kimyâgerler ğayr-ı kâbil-i tebahhur olan mevâd-ı ‘uzviyye ve hayvâniyyeniñ harâret (12) vâsıtasıyla tahlîline de taqtîr ıtlâk etmektedirler.

(13) **Taqtî‘** - ‘İlm-i ‘arûz ıştılâhâtından olup her beytiñ (14) eczâsını bulduğu evzâna nisbetle tefrîke denir. Fâ‘idesi ebyât (15) ve eş‘ârîñ kañgı bahrlere mensûb olduğunu iş‘ardan ‘ibâretidir. Meşelâ (*Vaţan-ı* (16) *me‘lûf olanlar bî-sebeeb terk-i diyâr etmez – żarûretsiz cihânda kimse ğurbet* (17) *ihtiyâr etmez*) beyti (*Vaţan-ı me‘lû*) Mefâ‘ilün (F olanlar bî) Mefâ‘ilün (18) (Sebeeb-i terk) Mefâ‘ilün (diyâr etmez) Mefâ‘ilün – (żarûretsiz) Mefâ‘ilün (19) (Cihânda kim) Mefâ‘ilün (se ğurbet ih) Mefâ‘ilün (tiyâr etmez) Mefâ‘ilün (20) denilerek taqtî‘ olunduĝu şûretde baħr-i hezecedan olduĝu aňlaşılır. (21) Ba‘zı Türk şu‘arâsınıñ bu bâbda bir tarz-ı maħşûş digeri daha olduĝu (22) işidilmiştir. O da meşelâ (Tıfl-ı nâzım unutmam seni – Aylar günler degil (23) geçerse yıllar) beytiniñ mevzûniyyeti bilinmek üzere (Tıf – l – nâ – z – (24) nı – nım – u – nut- mam- se- ni – ay – lar – (24) gün – ler – de – gil – ge – çer – se – yıl – lar) şûretiyle (25) bi‘t-taqtî‘ mışrâ‘larıñ on birer ‘aded darebâta taqsîm kılinmasıdır.

[267] **Taqtîm** – Bir seneniñ şâmil olduĝu eyyâmıñ esâbî‘ ve şehûre (2) taqsîmini ve neyyirinden şemsiñ tulu‘ ve ğurübî sâ‘âtini ve kameriñ tulu‘ ve ğurübî (3) sâ‘âtiyle şafahâtını ve eyyâm-ı mübâreke ve vuķû‘ât-ı meşhûreyi bildirmek üzere erbâb-ı (4) zîc ve nücüm taraflarından tertîb olunan cedâvil-i maħşûşeye denir ve yâhûd (5) ‘umûmiyyet üzere ezmineniñ taqsîmâtını tensîk için kabûl olunmuş olan uşûl (6) ve kavâ‘idiñ hey‘et-i mecmû‘asına ıtlâk olunur.

(7) Her millet ezmineyi taḫsīm için muḫtezā olan vesā'it-i tabī'iyeyi āṣār ve 'alā'im-i (8) semāviyyede taḫarrī ederek 'ale'l-'umūm taḫvīmlerini ṣems veyā kameriñ devr (9) ve ḫareketlerine göre tertīb etmişlerdir.

(10) İlk evvel taḫvīm-i ṣemsiyi Mıṣırlılar isti'māl etdiler. Çünkü Nil'iñ (11) feyzān-ı muvaḫḫavetiñ her sene inḫilāb-ı ṣayfiye muṣādif olması cihetiyle ṣemsiñ (12) inḫilāb-ı ṣayfiden mürürü 'alā'imine anlar diḫḫat etmege mecbūr olmuşlar idi. (13) Binā'en 'aleyh bir sene-i ṣemsiyyeyi otuzar günü ṣāmil olmak üzere on iki aya (14) taḫsīm edip sene-i kāmileyi 365 gün i'tibār etmeleriyle 242 ve 365 (15) gün ve sā'āden 'ibāret olan sene-i medāriden bir günün rub'undan ziyādesini (16) terk ve ihmāl etmişler demek olur.

(17) (H 5550) tāriḫinde ya'ni mīlādīñ kırk dört sene muḫaddemide (Jul Sezar) (18) nām kral taḫvīm-i kameriñiñ ezmine ḫesābātında görülen ḫarıṣıklığıñ ıṣlāḫ (19) için İskenderiyeli (Susijni) nām zātı me'mūr etdi ve mūmāileyh (20) daḫı bir seneyi 365 ve ¼ gün i'tibār eylemiş ise de 'aded-i eyyāmīñ kesirli (21) olması maḫzūrdan sālim olamayacağından sinīn-i 'ādiyye 365 gün i'tibār (22) olunarak beher sene terk olunan rub' günün dördüncü seneye zımna ve bu münāsebetle (23) dördüncü seneniñ 366 gün olmasına ve bu günün daḫı ba'zı münāsebat-ı (24) mezhebiyyeden ötürü martdan evvel gelen aya zamm olunmasına ḫarār vermiş (25) ve o seneye daḫı sene-i kebise demişdir.

(26) Mu'aḫḫaran Julyen nām zāt daḫı bir seneyi (365,25) gün i'tibār ederek (27) taḫvīmīñ ıṣlāḫına ḫıyām eylediyse de bunda daḫı (0,007736) kesri fazla (28) olup bu fazla da terākim ede ede ileride bir müṣkilāt ḫuṣūlünü mü'eddi[268] olacağından Paṣkalya gününün ta'yini zımnında (İzniḫ)'de 'aḫd edilen (2) cem'iyet-i rūḫāniyye i'tidāl rabī'iniñ 'aḫd-i cem'iyet senesi olan 325 sene-i (3) mīlādisinde olduğu gibi martıñ (yigirmi birinde) i'tibār olunmasını taḫt-ı ḫarāra (4) almış ve faḫaḫ 1582'de ya'ni şu ḫarārdan 1257 sene ṣoñra ḫaḫā (9) (5) güne bāliḡ olup i'tidāl-i rabī'iniñ daḫı bi't-tab' martıñ (on birinde) olması (6) lāzım gelecegi añaḫılmış olmaḡla nihāyet on üçüncü (Ġreḡuvar) nām papa (7) 1582 senesi teṣrīn-i evveli dördünün on beṣi olmak üzere mu'teber olmasını (8) ve mürür-ı sinīn ḫaḫā tekerrūr etmemesi için dört yüz senede üç kebiseniñ (9) ḫazf olunmasını uṣūl ittiḫāz etdirmiştir.

(10) 'Acemler ise (Ġreḡuvar'dan) evvel eyyām-ı kebise mes'elesini ḫall etmişler idi. (11) Şöyle ki her 33 seneniñ evvelki yigirmi sekiz senesinde Ġreḡuvar

taqvîmi (12) mişillü her dördüncü senesine ve bâkîniñ dağı beşinci senesine birer gün (13) zamm edip zıkr olunan her otuz seneniñ 4 ve 8 ve 12 ve 16 ve 20 (14) ve 24 ve 28 ve 33 senelerine sene-i kebîse diyerek otuz üç senelik (15) eyyâmı 365 x 33 + 8 diyü hesâb eylediler. Bu hâlde bir sene 365 (16) ve 8/22 gün demek olduğundan 6250 senede ancak bir gün hata vâkı' (17) olacağı añaşıldı.

(18) **Taqvîmü'l-adalet fi'l-uşul** – (M 1038 ve H 430) târihinde (19) vefât eden Kâzı Ebâ Zeyd 'Abdu'l-lâh bin 'Ömer Ed-Debûsî'niñ eşeridir. Bunuñ (20) üzerine Fahrü'l-İslâm 'Alîbin Muhammedü'l-Berr Devnî dağı şerh yazdı.

(21) (Taqvîmü'l-adeviyyet el-Müfrede) – Feylesof İbrâhîm bin Ebâ Sa'îd (22) Et-Tabîb el-Mağribî'niñ beş yüz elli 'aded edeviyeyi câmi' cedvelidir.

(23) (Taqvîmü'l-elsine) – Ebâ Muhammed Kâsım bin Muhammedü'l-Işfahânî'niñ.

(24) (Taqvîmü'l-büldân) – Coğrafya (M 1331 ve H 732) târihinde (25) vefât eden Melikü'l-mev'id 'İmâdü'd-dîn İsmâ'îl El-Eyyübî'niñ.

(26) (Taqvîmü't-tevârîh) – Kâtib Çelebî merhûmuñ muhtaşar.

[269] **Taqiyü'd-dîn** – Bin 'Abdü'l-kâdir Et-Temîmî - 'Ulemâ'-i müte'ehhirindendir. Vefâtı (2) (M 1596 ve H 1005) târihindedir. (Tabakâtü's-seniyye fi-terâcimi'l-Hanîfe) (3) nâm kitâbı bu zât te'lif etdi.

(4) **Tekruriyye** - Afrika kıt'asında Gine ve Senğambiya ve şahrâ-yı (5) kebîr ile (Kordofan) beyninde vâkı' Sudan şimâlîniñ ismidir. Buña (6) (Vaniķrit) dağı derler.

(7) **Tekeriyyet** – Bâgdâd ile Mûşul arasında bir beldenîñ ismidir. (8) Bu şehir vaqt-i câhiliyyetde rü'esâ-yı 'Arab'dan Kelîb Vâ'ilek kıızı Tekeriyyet binâ (9) etdirmiş ve (Şerî') nâmıyla şöhret bulmuş idi. Hâlâ mevcûd ve ma'rûf (10) olan Diyârbekir dağı birâderi Bekir bin Vâ'ilek binâ-gerdesidir. Ba'zı kütüb-i tevârîh (11) ve coğrafyada muħarrer olduğu üzere Diyârbekir'e (Dârâbekerd) ve yâhûd (Dârâbcerd) (12) denilmesi ve binânîñ 'Acem şâhlarından birine nisbet olunması şahîh degildir.

(13) **Tekrinur** – Asya kıt'asının vasaatında kâ'in Tibet arâzisiniñ (14) Çin Devleti himâyesinde bulunan kısmında cesim bir göldür. Bu göle bir küçük (15) nehir akmakta olduğu gibi göl dağı bir ayakla (Brahmapoter) Nehri'ne akmaktadır.

(16) **Teksas** - Amerika-yı şimalî hükûmât-ı müctemi'esinden biridir. (17) Meksika Körfezi'niñ tülen Maatalanda vâkı' olup şimalen kendisini Hind (18) ve (Teritvari) ile Arkansas'dan tefrik eden (Redriver) şarken (Levizyan) (19) garben ve cenüben Meksika ve Meksika Körfezi ile tahdid olunur. İki yüz biñi (20) esir olmak üzere altı yüz dört biñ nüfusu havî ve merkez-i idâresi (21) (Osten) şehridir. Cihet-i garbiyyesini teşkil eden (San Sabasira) (22) müstesnâ olarak işbu nâhiye mahşuldâr ve vâsi' şahrâdan 'ibâret olup (23) (Riyodel Norte) Nehri ve sâ'ir enhâr vâsıtalarıyla iskâ olunur ve sevâhilinde (24) gemi yatakları bulunur. Havâsı laţif ve sağlam olup güzel çayır ve mer'aları [270] ve çam ve servi ve mişe ağaçları ile mâl-â-mâl müte'addid ormanları vardır. (2) Şekerkamışı pamuk tütün mısır mahşulâtı gâyet bereketli ve boldur. Bunlardan (3) başka arâzisi müte'addid şimendüfer hatlarıyla çizilmiştir.

(4)Teksas muqaddemâ (Meksika) idâresi altında bulunduğu hâlde (M 1829 (5) ve H 1245) târihinde ref'-i livâ-yı kıyâm ederek altı sene soñra (San Filib) (6) şehrinde bir hükümet-i muvaqqite teşkil ve mu'ahharan San Jasnitu kenârları qurbunda (7) ve (M 1836) târihinde Meksikalılar'a çaldıkları diger büyük galebe üzerine (8) istiklâllerini bütün bütün te'min eylemişlerdir. İşbu cumhuriyet-i cedide târih-i (9) mezkûrdan bir sene soñra hükûmât-ı müctemi'e ve mu'ahharan Fransa tarafından taşdik (10) edildi. Hükümet bir senato ve bir meb'ûsân kamarasıyla idâre olunarak kuvve-i (11) icrâ'iyeye üç sene için mütehab-ı re'tse râci'dir.

(12) **Teksel Adaları** – Flemenk memâligi dâhiline girmiş olan (13) (Zuyidrende) Körfezi'niñ müdahilinde ve bir kavsi-dâ'ire şeklinde vâkı' adalarını (14) ismidir. Eñ büyükleri olan aşıl Teksel Adası civârında (M 1714 (15) ve H 1126) târihinde vuķû' bulan bir muhârebede bir alay Fransız süvârîsi (16) buzlarla ihâta olunmuş bir filo Flemenk donanmasını zabt etmiştir.

(17) **Tek'ib** - 'İlm-i hesâbda bir 'adedi iki def'a kendi nefesine (18) zarb etmege denir. Meşelâ (On) 'adedi tek'ib ya'ni iki def'a nefesine (19) darb

olduğunda hâşıl-ı darb (biñ) olur ve buña ‘adādîñ üçüncü (20) kuvvete ref’î dahı denebilir.

(21) **Tekfūr** – Ermenice sâhib-i mülk ve vâlî ma‘nâsına olan teķāvürdan (22) me‘hūzdur. Nitekim İstanbul tekfūru ve Tekfūr Sarāyı denilir. (Tekūr) (23) dahı yazılır.

(24) **Tekfūr Dağı** - yâhūd (Tekāvūr Dāğı) – Edirne vilâyeti [271] dâhîlinde ve Gelibolu’nuñ şark-ı şimālîsinden doķsan yedi kilometro ba‘dında (2) ve Marmara Deñizi sâhilinde bir güzel şehirdir ve epeyce ticâretgâhdır ve ahâlîsi (3) yigirmi yigirmi beş biñ râddesindedir ve nâm-ı şâhîhi (Rodoscuķ)’dur. Hâlâ milel-i (4) sâ’ire (Rodosto) derler. Vaķtiyle burada pek çok Ermenî sâkin olduğuna (5) ve civârında Tekāvürlar’ı bulunduğunâ binâ’en Tekāvūr Dağı denilip soñra Tekfūr (6) Dāğı zebân-zed olmuşdur. Burasını (M 1829 ve H 1245) ve (M 1878 (7) ve H 1295) târîhlerinde Rusya istîlâ edip yine terk eyledi.

(8) **Teke** - Konya vilâyeti dâhîlinde bir sancaķ ismidir ve merkezi (9) (AnĀalya) şehridir. (AnĀalya) kelimesine nazar buyrula.

(10) Devlet-i SelĀuķiyye (UĀ) beglerinden (Teke Beg) vaķtiyle AnĀalya ve İstanos (11) ve Kārahîşār ve mülhâķâtı eyâletinde imâret etdiği için eyâlet-i mezkûreye (12) (Teke ili) denilmiş ve soñra Teke Beg sülâlesiniñ iki oralardan kesdirilip (13) yalnız (Teke) nâmı kalmışdır.

(14) **Telhîşü’l-miftâh** - (M 1338 ve H 739) târîhinde vefât (15) eden ĥatîb-i Dımışķ Muĥammed Celâle’d-dîn bin ‘Abdu’r-raĥman Kāzvîni nâm ‘allâmeniñ ‘ilm-i (16) me‘ânî beyân. Ve bed’î müştemil istinâdgâh-ı ‘ulemâ olan metn-i meşhūr fezâ’il-i (17) me’sûrîdir. Başlıca şerĥleri (M 1344 ve H 745) târîhinde vefât (18) eden Muĥammed bin Mużaffer Ĥatîbî El-Ĥeleĥâlî’niñ (Miftâh-ı Telhîşü’l-Miftâh) ve (M 1389 (19) ve H 792) târîhinde ‘âzim sa‘âdethâne-i beķâ olan ‘allâme Sa‘de’d-dîn Mes‘ūd (20) bin ‘Ömer Teftâzânî’niñ (Muĥavvel) ve (Muĥtaşar) nâmlarındaki âşâr-ı mergübeleridir. (21) İşbu Muĥavvel üzerine dahı ‘allâme Seyyid-i şerîf ve fâzıl-ı muĥaķķaķ Ebâ El-Kâsım (22) bin Ebâ Bekirü’l-leysî Es-Semerķandî ve Mîrzâcân Ĥabîbullâh Şîrâzî ve Muşliĥi’d-dîn (23) Muĥammed Lârî ve ‘Alâ’e’d-dîn Bisĥâmî gibi birĀoķ zevât-ı mükemmel ve müdevvin hâşiyeler (24) yazmışlardır.

(25) (Telhîş-i Cāmi'ü'l-Kebîr) – (M 1254 ve H 652) târîhinde vefât eden İmâm (26) Kemâle'd-dîn Muḥammed bin 'İbād El-Ḥalātî'niñ fûrû'a dâ'ir yazdığı mecmû'adır.

[272] (M 1330 ve H 731) târîhinde vefât eden Emîr Fârsî 'Alâ'ü'd-dîn 'Alî bin (2) Belbân'ın (Tuḥfetü'l-ḥarîş)'i ve 'allāme-i Herevî'niñ (Tenvîr) ve (Temhîş) nām (3) kitābları cümle-i şurūḥâtından olup bunlardan başka (M 1430 ve H 834) (4) târîhinde vefât eden 'allāme Şemse'd-dîn Muḥammed bin Ḥamza el-Fenārî ve İmâm ebā 'İşmet (5) ve Mes'ūdî gibi efâzıl-ı 'ulemā dahı şerḥ etmişlerdir.

(6) (Telhîşü'l-aşâr fi-'acāyibi'l-aḫtâr) - 'Abdu'r-reşîd bin Şālîḥ Bāgevî'niñ eḳālîm-i (7) seb'a üzerine müretteb eşeridir.

(8) (Telhîş-i aḳsām mezāhibü'l-enām) – (M 1153 ve H 548) târîhinde vefât (9) eden Ebū El-Feth Muḥammed bin 'Abdü'l-kerîm Şehristānî'niñ 'ilm-i kelāma dâ'ir eşer-i mālā (10) kelāmıdır.

(11) **Teleskop** - 'İlm-i hey'et erbābınıñ raşadâtta kullandıkları āyîneli (12) büyük dürbînleriñ ismidir. Ve 'ādîleri ya'ni herkesiñ kullandıkları küçük (13) dürbînler eşyâyı inkisâr-ı ziyā ile gösterdiği hâlde işbu teleskoplar in'akās-ı (14) ziyā ile göstermekdedir.

(15) Teleskopu eñ evvel (M 1609 ve H 1018) târîhinde Midedelborg'da bir gözlükçü (16) icād eyledi. Nevton'uñ (M 1671 ve H 1082) senesinde icād eylediği (17) teleskop bir boru ve nihāyetinde 'aḳs-i maḳ'ar olarak yerleşdirilmiş bir şandıḳ ile (18) bir de bir āyîne-i maḳ'ardan ve noḳta-i ihtirāk aḳsî arasına mevzû' bir küçük (19) müstevî āyîneden 'ibāretdir. Müstevî āyîne şandıḳıñ miḥveriyle (45) derece (20) zāviye ihdās eder ve eşyā-yı mün'akise renksiz ve gāyet büyük olarak müşāhede (21) olunur ve eşyā-yı mezbûreye aḳl dürbîniñ yan tarafına mevzû' boru (22) dāḫilindeki ḥurdebîn ile bakılır. Herşel nām ehl-i hey'etiñ kullandığı (23) teleskop ba'd-ı ihtirākîsi 13 metro ve saḫtı terbi'en 2,50 metro ediyse de (24) şimdiki hâlde pek cisimleri i'māl ve isti'māl olunmaḳdadır.

(25) **Telgraf** – Lisān-ı Yunānî'de uzak ma'nāsına olan (Tele) ile (26) yazmaḳ ma'nāsına kullanılan (Ġrafo) kelimelerinden mürekkeb bir isimdir. Eski [273] zamāniñ telgrafı bayrak ve āteş ve emşālî işārätla muḥābereden 'ibāret olup (2) milel-i ḳadîmeden Süryānîler ve Mışırîler ve Çinliler ve milāddan beş yüz sene

muḳaddem (3) İrānlılar ve Yunānlılar muḫārebātı işārāt-ı mezkūre ile icrā ederler ve bir dereceye (4) kadar ıslāḫ ve ikmāliyle uğraşırlar idi.

(5) Yunānlılar'ın (Trova) şehrini eṣnā-yı muḫāşaralarında āteş işārātıyla muḫābere (6) etdikleri ve Makedonya kralı Filib'in bu nev' muḫāberātı icrāda kesb-i melike (7) ve mahāret eylediği ve Roma orduları beyninde evāmir ve tenbīhātın icrāsı zımnında (8) (Jul Sezar) tarafından işārāt-ı telğrafiyye isti'māl olduğuna revāyāt-ı tārīhiyye (9) ile müstebāndır.

(10)Kurūn-ı vusṭāda ehl-i şalīb rü'esāsından (Sen Luyi) Filistīn'de bulunan (10) fırkalarla muḫābere için kırmızı atlasdan ḫāçvārī uçurtmalar ve her bir nağmesi (11) bir ma'nāya delālet eder borular isti'māl etdi. 'Arabla daḫı bayrak ve āteş (12) ve fenārler güşād ve eş'āliyle muḫārebe eyledi ve evvelki Qaraḫāğ Muḫārebesi'nde daḫlılar (13) āteş telğrafi isti'māl ederek çārçabük toplanıp (ḫüsn-i ḫod) 'askerine (14) gālebe çaldı.

(15) (M 1676 ve H 1087) tārīhinde Fransa encūmen-i dāniş a'zāsından Müsevī (16) (Amonton) kuleler bināsı ve işāretler keşidesiyle emr-i muḫāberātda dūrbīn (17) isti'mālını iḫtirā' eylediyse de çokluḫ muzahhar ḫabūl olamadığından tārīh-i (18) mezbūrdan yüz sene ṣoñra Hanvereli (Borğ Şitras) nām ehl-i hüner zıkr (19) olunan uşūl-i muḫābere esāsı üzerine bir telğraf uşūli icād eyledi. (20) Ve İngiltere Devlet-i kemāl-i memnūniyyetle ḫabūl edip hünerver-i mūmāileyhe beş bin lira (21) mükāfāt verdi. Bu uşūl (1703) tārīhinde Fransa'da daḫı ḫabūl (22) olundaysa da yalnız açık havālarda ve gündüzleri muḫārebe olunabildiğinden (23) nihāyet (1743)'de Fransa'da geceleri daḫı muḫārebe olunabilmek üzere (24) bir uşūl-i telğraficādına mecbūriyyet gördündü ve ḫattā Muḫammed 'Alī Pāşā zamānında (25) (Ebrū) nāmında hezārfen bir Ermenī ma'rifetiyle Qāhire ile İskenderiye beyninde daḫı (26) uşūl-i aḫire-i mezkūre üzere bir telğraf ḫattı inşā kılındı. Ve eñ ṣoñra [274] telğraf elektriki keşf olunmaḫla eski iḫtirā'ātın cümlesi ḫükümsüz ḫaldı. (2) Bunu daḫı eñ evvel (M 1774 ve H 1188) tārīhinde Cenovalı (Pesaj) nām (3) hünerver yigirmi 'aded tel temdīdi ve yigirmi ḫarfden 'ibāret Latin elifbāsı tertibi (4) ile ve bir elektrik makinesi vāsıtasıyla taḫrīk edilmek üzere icād etmiş (5) ve ṣoñraları bir Almanyalı ve bir de İspanyalı hünerverler ıslāḫına himmet eylemişlerdir. (6) Telğraf elektriki ibtidā Bavyera ve Belçika'da inşā ve isti'māl ve ba'dehu İngiltere (7) ve Fransa'ya intikāl edip şimdiki ḫālede kıta'āt-ı arzın hemān her tarafında (8) isti'māl olunmaḫdadır.

(9) Ziyā bir sāniye zarfında yetmiş biñ sā‘atlik mesāfe kaṭ‘ etdiği hālle kuvvet-i (10) elektirikiyeniñ bundan sür‘atli bir mesāfe kaṭ‘ eylediği fennen tecrübe olunmuştur. (11) (Elektrik) kelimesine daḥı nazar buyrula.

(12) **Telemaḳ** - Cemāhīr-i Yunāniyye’den (İtaki) hükümdarı (Olis)’iñ (13) oğludur. Pederi (H 4314) tārīhinde ya’ni mīlādīñ biñ iki yüz seksen (14) sene mukaddemide cemāhīr-i sā’ire ile müttefikēn Trova Muḥārebese’ne gitdiği zamān işbu (15) Telemaḳ beşikde idi. Olis muḥārebeyi on senede ikmāl ederek ‘avdetinde dürlü (16) dürlü felāketlere uğradığı cihetle İtaki’ye ‘avdet edemediğinden merḳūm (17) pederiniñ ḡaybūbetiniñ yigirminci senesinde pederini aramağa çıkıdı ve eşnā-yı seyāhatinde (18) birçok zaḥmetlere dūçār olarak ‘avdet ederken pederini bulup bilmediği (19) hālde ba’zı tehlikelerden kırtardı ve birlikte İtaki’ye geldiklerinde pederi (20) her ne kadar eski hükümetine nā’il olduysa da ba’zı ḡarāzkārlar Telemaḳ seniñ kātīliñ (21) olacaḳdır. Hātif-i ḡayb böyle ḡaber verdi diyü zihniñi ifsād eylediklerine (22) ve Telemaḳ daḥı işi añladığına binā’en peder ve vaṭanıñı terk ve hicrete mecbūr oldu. (23) Ve pederiniñ vefātından şoñra gelip te’ehül ederek birkaç evlād dünyāya getirdi. (24) Roma şehir vr hükümetiniñ mü’essesesi olan (Romos) bunuñ sülālesinden zann (25) olunmaḳdadır.

(26) Merḳūm Telemaḳ’iñ aḥvāl ve seyāhati ḡaḳḳında olan meşhūr roman Fransalı (27) (Fenelo) nām edīb ma’rifetiyle yazılmış ve merḳūm Kāmīl Pāşā ve Aḡmed Vefīk Pāşā [275] ḡazretleriniñ himmetleriyle Türkçe’ye tercüme olunmuştur. Mümāileyh Feneolon’uñ vefātı (2) (M 1751 ve H 1166) tārīhindedir.

(3) **Telmisān**—Cezāyir’e tābi‘ (Uran) vilāyetinde ve Uran’iñ ḡarb-ı (4) cenūbīsinde ve yüz on altı kilometro ba’dında ve sāḡil-i baḡrden kırk sekiz kilo-(5)metro geride on üç biñ nüfusu cāmī‘ bir şehir-i şehīrdir. Derūnunda esleḡe (6) fabrikaları ve yaḡ ve daḳīḳ degermenleri ve cesīm istiḡkāmı ve etrāfında ḡüzel (7) bāḡçeleri vardır.

(8) Telmisān vāḳtiyle ḡāyet mühimm bir memleket olup bir müddet Berberīler’iñ ve sekizinci ‘aşr-ı (9) mīlādīde mülūk-ı Edārise’niñ ve mu’ahḡaran Mūḡīdīler’iñ yedine ve (M 1248 ve H 646) (10) tārīhinde Benī ‘Abdū’l-vedā Er-Renāt sülāle-i hükümrānisine intikāl etdi ve bu sülāle (11) bir aralık Fas ḡimāyesinde bulunduysa da yine i‘āde-i istiḡlāl ederek birkaç yüz (12) sene hükümet sürdü ve (M 1515 ve H 921) tārīhinde meşhūr ḡayre’d-dīn (13) Beg zabṭ edip o münāsebetle Devlet-i ‘Aliyye taşarrufuna geçdi ve (M 1834 (14) ve H

1250) tārīhinde Fransızlar Cezāyir'le berāber zabt ve Emīr 'Abdū'l-kādir'īn (15) idāresine verip sekiz sene soñra doğrudan doğru idāre tahtına almışlardır.

(16) **Talmut** - Yehūdīler'īn uşul-i dīniyyelerine dā'ir olan büyük (17) kitābīn ismidir. Telmut iki olup birine (Telmut-ı Peruşālīmī) ve digerine (18) (Telmut-ı Bābilī) derler ve Perşālīmī'niñ mefāhīmīni ekşer Yehūdīler tanıyamadıklarından (19) Bābilī'yi mu'teber tutarlar. (Telmut-ı Peruşālīmī) dağı ikidir. Birini taħmīnen (20) (252 yāhūd M 190) tārīhinde ħāĥāmbaşı (Rayno Haĥa Doş) 'İbrānīce (21) yazıp (Şine Sedromeşna) tesmiye eyledi ve şerĥ ve tefsīrden 'ibāret olan (22) digerini (Aşe Rab) yāhūd (Aşer) nām ħāĥāmbaşı beşinci 'aşrda (23) birçok 'āmelleri celb ve cem' ve Keldānī ve 'İbrānī lisānlarını ħılt ederek (24) başlayıp yigirmi otuz senede tekmīl etdi ve içine mesā'il-i felsefiyye ve cebriyye (25) ve hendesiyyeden dağı ħayli mes'ele şoĥdu ve cümlesi altı kısım üzerine almış (26) cilde bāliĥ oldu.

[276] **Telmīĥ** - Feĥvā-yı kelāmda bir kışşa ve yāhūd meşele remz ve işāret (2) etmege denir.

(2) (*Nūr-ı fāĥr-i 'āleme ile teveccüh dā'imā*)

(3) (*Māĥ-ı ħalbiñ ide engüşt-i 'ināyet iki şakĥ*)

(4) beytinde şakĥ-ı ħamer mu'cize-i bāhiresine olan remz ve işāret gibi.

(5) **Temām-ı ceyb** – Müşellesāt-ı müsteviyyede müşellesleriñ mesāhelerini taĥdīr (6) ĥuşuşunda zevāyā ve ızlā' beynlerinde mevzū' olan nisbetlerden (Ķā'ide taĥsīm-i (7) 'amūd) nisbetine ıtlāĥ olunur ve bir zāviyeniñ temāmınıñ mümāsına (Temām-ı mümās) (8) ve temāmınıñ ħāt'ine (Temām-ı ħātī'ī) ve temāmınıñ sehmine (Temām-ı sehmi) denilir.

(9) **Temestoĥalis** – (Dimestoĥalı) kelimesine nazār buyrula.

(10) **Temīri** - 'Ulemā'-i Mışr-ı Ķāĥire'den Ebū El-Beĥa Kemāle'd-dīn Muĥammed bin 'İsā'niñ (11) şöhretidir. Ve (Kelimātü'l-ĥayvān) nām kitābı (Kitāb-ı Temīri) diye şöhret (12) bulmuşdur. Kitāb-ı mezbūrda doĥuz yüzden ziyāde ĥayvānātīñ taĥbāyi'ī zıkr (13) ve beyān olunmaĥla nüşhaları Avrupa kütübĥānelerinde ĥıfz ve tercüme olunmuşdur.

(14) **Ten** – Avrupa-yı Rusî’de bir nehriñ ismidir. Bu da Türkçe aķarsu (15) ma’nāsına olan (Denī)niñ ğalaıdır. (Don) kelimesine nazır buyrula.

(16) **Tenapir** – Beserabya’da vākı’ (Özü) Irmağı’niñ nām-ı digeridir. (17) (Deni) Türkçe aķarsu demek olduğundan (Denī Epr) yazmak daha münāsib (18) olur ve menba’ından baħr-i Siyāh’a mansıb olduğu maħalle kadar tūlu biñ altı yüz (19) elli mil i’şarı taħmīn olunur.

(20) **Tenar** – Fransa kimyāgerlerinden bir ma’rūf zātıdır. Bu zāt (21) bir çiftçiniñ oğlu olduğu ħalde taħşil etdiği fūnūn sāyesinde umūr-ı [277] siyāsıyyeye mūte’allık büyücek me’mūriyyetlerde bulunup (M 1825 ve H 1241) (2) tārīhinde baron ‘unvānına nā’il oldu.

(3) Bunuñ (Asid Asetik) ya’ni sirke rūħu ve (Perutoķsid Du Fer) ve (Sūlfür (4) Darsenik) ve (Potasyum) ve (Sodyum) gibi ba’zı eczā-yı ma’deniyyeniñ (5) keşfiyyāt ve işlāħātında pek çok ikdām ve ğayreti vuķū’ bulmuş ve kimyāya dā’ir (6) bi’l-cümle taħkīkātı esnāsında şanāyi’e daħı geregi gibi ħidmet etdi ve bulunduğu (7) me’mūriyyetlerde ħātıra ğöñüle baķmayarak icrā-yı vazīfe eylediginden herkesiñ (8) ħüsn-i nazır ve teveccühünü kazandı. Vefātı (M 1857 ve H 1274) tārīhindedir.

(9) **Tenāsūhiyye** – Mecūslar’iñ ve ba’zı fark-ı dāleniñ i’tikādāt-ı (10) bātılalarındandır. Bunlar ervāħiñ tenāsūħüne ve bir cesedden diger cesede intikāline (11) k̄ā’il olurlar ve insāniñetdiği rāħat ve çekdiği zaħmet ef’āl-i sābıkası (12) üzerine mürettebdır. Ya’ni beden āħirde cezāsıdır ve cennet ve cehennem bu bedendedir. (13) Ve a’lā-yı ‘aliyyīn mürettebe-i nübüvvet ve esfelü’s-sāfileyn mürettebe-i ħayātıdır gibi birçok (14) hezeyānlar ederler.

(15) **Tenāfūr** – Tekellüm ve telaffuzu mūte’ser ve meħāric ve eşvāt-ı ħurūfi (16) mūtenāfir elfāzı cāmi’ olan cümledir. (Falān zātıñ kurb-ı ħabrinde ħarb (17) oldu) gibi.

(18) **Tenāsüb** - ‘İlm-i ħesābda iki nisbetiñ birbirine müsāvī olmasına (19) denilir ve bir nisbet iki ħadden ‘ibāret olduğuna binā’en bir tenāsüb dört ħaddi (20) ħāvī olmuş olur ve bu ħaddlerden iki evvelkisine muķaddem evvel ve tālī’-i evvel (21) ve iki soñrakisine muķaddem şānī ve tālī’-i şānī denilir ve her maķdem kendi tālisine (22) nisbet edilir ve bu maķdem-i evvel ile tālī’-i şānīye tenāsübüñ tarafeyni ve tālī’-i evvel (23) ile maķdem-i şānīye daħı vasateyni ta’bīr kılmır ve

haddlerden beri dā'imā mechül (24) olacağından mechülün vaz'ına göre ya vasa'teyn-i ma'lümeyn birbirine darb ve taraf-ı [278] ma'lüm üzerine ta'ksim olunarak ve yāhūd tarafeyn-i ma'lümeyn birbirine darb (2) ve vasa't-ı ma'lüm üzerine ta'ksim edilerek miqdārı hall ve istihrāc olunur. (3) Meşelā 2 kayesi 5 gürüşa olan bir şey'in 12 kayesi kaç gürüş eder (4) diyü bir su'al vārid olsa ittifāken ta'rīf olunduğu vechle (Sin: 02 = 5:2) (5) diyü bir tenāsüb tanzīm ve (Sin = 12x0 / 2) mişillü darb ve ta'ksim ile mechülün (6) ya'ni iki kayesi beş gürüş olan şey'in on iki kayesiniñ 30 gürüş (7) etdiği tebyin etdirilir. Tenāsüb-i mebsūta ve ma'küse nāmlarıyla iki kısmı (8) şāmindir ve kısmından her biriniñ birer de mürekkebesi vardır ve tenāsün-i ma'küse (9) uşul ve kavā'id-i ma'şūşası vāsıtasıyla mebsūta'ya tahvīl ile hall (10) olunur.

(11) **Tenāsüb-i 'Adediyye** – Bir (fazlı-ı müşterek) vāsıtasıyla tezāyüd (12) veyā tenākuş eden a'dād hey'etine denilir ve bu ta'rīfe göre 1 ve 2 ve 3 (14) ve 4 ve 5 ve 5 ve 7 ve 8 ve 8 ve kezā 13 ve 11 ve 9 ve 7 ve 5 ve 3 hey'etleri (15) 1 ve 3 fazl-ı müşterekleri vāsıtasıyla tezāyüd ve tenākuş etmiş birer tenāsüb-i 'adediyye (16) silsilesi olup evvelkine (silsile-i 'adediyye 'aliyye'l-velā' mütezāyide) ve şoñrakine (17) (Silsile-i hendesiyye-i 'aliyye'-velān mütene'kışa) denilir ve böyle silsile teşkil (18) eden 'adedleriñ herbirine (Hadd) ve birinci hadd (Hadd-i evvel) ve şoñ hadd (19) (Hadd-i āhīr) ve hāvī olduğu haddleriñ 'adedine ('aded-i hüdūd) tesmiye olunur (20) ve bu mişillü silsile-i 'adediyyeleriñ haddleri cem' olunmak murād olunduğu hālde evvelā (21) beynlerine 1 + 2 + 3 + 4 + 5..... ilh mişillü zā'id işāretleri vaz' (22) ve mu'aşşaran hadd-i evvel ile hadd-i āhīr mecmū'ı 'ade-i hüdūdün nişfına darb olunarak (23) istiḥşāl olunur. Meşelā bir çalar sā'atın birden bed' ile on iki deyinceye (24) kadar kaç def'a çaldığı bilinmek murād olunduğda 1 + 2 + 3+ (25) 11+ 12 mişillü bir silsile teşkil edecek olmağla enfen beyān olunduğu vechle (26) 6 (12+1) = 13 x 6 = 78 idüğü bi'l-istihrāc bilinir.

(27) **Tenāsüb-i müzdevce** - Me'kādīr veyā mu'kāyis beyninde müteväliyyen müsāvāt [279] cereyān etdiği hīnde bir tenāsüb tertibiyle mechülün taqdīri kıymeti kā'idesine 'ilm-i (2) ḥesābda (Tenāsüb-i müzdevce) derler. Meşelā gün (24) sā'at ve (2) (3) sā'at (120) da'īka ve (3) da'īka (180) şāniye olduğu hālde (5) gün (4) kaç şāniye eder diyü su'al vārid olsa evvelen su'al me'kādīr-i ma'lüme tarzında

(5) 1 Gün = 24 Sā'at

(6) 2 Sā'at = 120 Daḳīka

(7) 3 Daḳīka = 180 Şāniye

(8) 5 gün = Sin şāniye

(9) yazılıp şāniyyen (1x2x3 : 24 x x 120 x 180 : : 5 : Sin) diyü (10) bir nisbet tanzīm ve bi'l-'amel ḍarb ve taḳşim olunarak (5 günüñ = 432000) (11) şāniye olduğu cevābı verilir.

(12) **Tenāsüb-i Hendesiyye** - Herḳanđı bir (Maḍrüb-ı müşterek) ve nām (13) aḥirle bir (Nisbet-i müştereke) vāsıtasıyla tezāyüd veyā tenākuş eden kemiyyāta denir. (14) ve bu kemiyyātdan birinciniñ ikinciye nisbeti ikinciniñ üçüncüye ve yine ikinciniñ (15) üçüncüye nisbeti üçüncünüñ dördüncüye ilḥ nisbetine müsāvī olur (16) ve bu ta'rife göre 6 ve 12 ve 24 ve 48... ilḥ kemiyyetleri ile 48 ve 24 (17) ve 12 ve 6 ve 2 ve ... ilḥ kemiyyetleri birer tenāsüb-i hendesī hey'etinden 'ibāret (18) olup biri iki faẓl-ı müşterekī ile mütezāyid bir (silsile-i hendesiyye 'aliyyü'l-velā' (19) mütezāyide) ve digeri yine iki nisbet-i müşterekesiyle mütenākış bir (silsile-i hendesiyye-i (20) 'aliyyü'l-velā' mütenākışa) demek olur. İmdi işbu silsileleriñ her kaçınıcı (21) ḥadde ḳadar cem'i murād olunduğu ḥâlde 3 + 6 + 12 + 24 + 48 + (22) ilḥ vechle yazılıp nisbet-i müşterekeniñ 'aded-i ḥudūd kuvvetine ref'iniñ bir noḳşānınıñ (23) ḥadd-i evvele ḍarbınıñ ḥāşılı – nisbet-i müşterekeniñ bir noḳşānı üzerine taḳşim (24) ile istiḥşāl olunur. Meşelā şu silsile-i aḥirede dört ḥaddi mecmü'nuñ (25) istiḥrācı murād olunduğda $45 = 1 - (2)4 \frac{2}{1-2}$ olduğu nümāyān olur.

(26) **Teneş** - yāḥūd (Tekiş) - Sulṫān Meliḳşāh-ı Selçuḳī'niñ[280] birāderidir ve maḥlaşı Tāce'd-dīn'dir. Müşārünileyh müsteveliyyen Şām emīr-i müstaḳili olup (2) (M 1080 ve H 474) tāriḥinde akrabāsından Süleymān bin Ḳatlümeş'in elinden Ḥaleb'i (3) ve Rüm Devleti yedinden Ṭarsus'u ḥarben zabṫ ve mu'aḥḥaran Ruhā ve Diyārbekir ve Aḥlāt (4) ve Āzerbāycān ve Hemedānī daḥı birer birer teşḫir ve Selçuḳiyye-i Şām şu'besini teşkīl (5) etdiyse de bir müddet soñra birāderi Meliḳşāh'ın ođlu Sulṫān (Berḳyaruḳ)'uñ (6) (Rey) ḳurbunda vuḳū' bulan müdāfa'asına muḳāvemem edemedi ve 'āḳıbet tutulup (7) i'dām oldu.

(8) **Tanzīmāt-ı Ḥayriyye** – Memālik-i meḥrüse-i Şāhāne'niñ ḥüsn-i idāresi (9) zımnında vaz' ve te'sis olunacaḳ ḳavānīn-i cedīdeniñ mevād-i esāsiyyesi olan (10) emniyyet-i cān u māl ve maḥfūziyyet-i 'arż ve nāmūs

mâddeleriniñ ve ta'yîn-i vergi (11) ve tertîb-i 'asker ve sâ'ireniñ icrâsı irâde ve ta'ahüdâyını mübeyyen bir kânûn-ı âşlîdir. (12) İşbu kânûnuñ neşr ve icrâsı hakkında (M 1839 ve H 1255) târîhinde (13) şeref-şâdir olan hatt-ı hümayûn bi'l-cümle me'mûrîn-i şer'iyye ve melikiyye ve 'askeriyye (14) ve rü'esâ-yı rûhâniyye ve mu'teberân-ı ahâlî ve eşnâf kethüdâları ve sâ'ire Topkapı (15) Sarây-ı Hümayûn'unda ve hırka-i sa'âdet dâ'ire-i celîlesi önünde vâkı' Gülhâne (16) Meydânı'nda hâzır oldukları ve Sultân ('Abdü'l-mecîd Hân) Hazretleri oradaki (17) kaşr-ı hümayûnuñ penceresinden nâzır bulunduğu hâlde Reşîd Pâşâ ma'rifetiyle kürsî üzerinde (18) kıra'at olundu ve toplar atılıp Evrâk Matbû'ası neşr edildi. Fî 26 Şa'bân (19) ve 2 Teşrîn-i evvel Frengî

(20) **Tenkîhü'l-uşûl** – (M 1346 ve H 747) târîhinde vefât (21) eden kâdî'-i 'allâme şadrü's-şerî'a 'Abdullâh bin Mes'ûd Maḥbûbî El-Buḥârî'niñ (22) fikh ve uşûle dâ'ir te'lîf etdiği kitâb-ı belâgat-ı mevşûldür. Mü'ellif-i (23) mûmâileyh bu kitâbını (Et-Tavzîh fî-gavâmizi't-tenkîh) nâm eşeriyle de teşriḥ (24) eylemiş ve mu'ahḥaran seyyid-i şerîf Cürçânî ve emşâli fuḥûl-i 'ulemâ dahı pek çok (25) şerḥler ve hâşiyeler yazmış ise de eñ mükemmel ve mu'teberi 'allâme Sa'de'd-dîn Mes'ûd [281] bin 'Ömer Taftâzânî'niñ (M 1350 ve H 751) târîhinde (Telvîh fî-keşf-i (2) ḥakâ'iki't-tenkîh) nâmıyla çıkardığı şerḥ-i kebîrdir.

(3) (Tenkîhü'l-meknûn min-mübâhişi'l-kânûn) - Üstâz-ı eṭibbâ Faḥre'd-dîn Ḥocendî'niñ (4) fenn-i tıbb hakkında yaptığı risâledir.

(5) (Tenkîh fî-'ilmi'l-kıyâfet) – İmâm Şâfi'î Hazretleri'niñ eşer-i nâfi'idir.

(6) (Tenkîh fî-mes'eleti't-taşḥîḥ) – Celâle'd-dîn Suyûṭî'niñ eşeridir.

(7) **Tenedos** - Ḳal'a-i Sultâniyye ḥâricinde olan (Bozcaada)'nıñ (8) nâm-ı 'atîkidir. (Bozca) kelimesine nazâr buyrula.

(9) **Tenerif** - Afrika'nıñ cihet-i ğarbisinde (Ḳanarya Adaları) (10) nâm-ı diger (Cezâyir-i Haledât) ve (Cezâyirü's-Sü'edâ) tesmiye kılınan ve İspanya Devleti'niñ (11) taht-ı taşarrufunda bulunan Cezâyir müctemi'e miyânında eñ cesîm ve meskûn bir adanıñ (12) ismidir. Ḳanarya Adaları'nıñ merkezi olan ve on biñ nüfusu câmi' bulunan (13) (Sen Ḳarva) yâḥûd (Santakroz) şehri işbu ada üzerinde vâkı'dır.

(14) **Tenese** - Amerika'da bir nehirdir. (Karolin) cenübide bulunan (15) Timür Dağları'ndan neş'etle (Kanu Kasvil) kırbunda (Perjin)'den zühür eden (16) (Huleston) ve (Kalens) Nehirleriyle birleşdikden ve nāmına mensüb hükümet (17) arāzisini mürür ederek biñ elli metro mesāfe kesdikden şoñra (Kentoki)'ye (18) bi'd-duhül orada bulunan (Ohyo) Nehri'ne dökülür.

(19) **Tenese** - Amerika-yı vusta hükümāt-ı müctemi'esinden biridir. (20) Şāmilen (Kentoki) şimāl-i şarkide (Virjini) şarken (Şimālī Karolin) (21) cenüb-i şarkide (Jorji) cenüben (Alabama) ğarben (Misisipi) ile (22) taħdīd olunur. Tūlen ğarbden şarka 750 ve 'arzen şimālden cenüba 195 (23) kilometro vüs'ati ve iki yüz altmış yedi biñi esir olmak üzere bir milyon (24) yüz on biñ nüfusu hāvī olup maķarr-ı idāresi (Naşvil) şehridir. [282] havāsı şaĝlam ve mu'tedil ve arāzisi 'ale'l-itlāk maħşūldādır. Maħşūlāt-ı (2) tabī'yyesinden olarak ķamışşekeri pamuķ tütün mısış ve buĝday yetişdirir. (3) Gerek hayvānāt-ı me'nüse ve gerek hayvānāt-ı vahşiyyesi ĝāyet çokdur vaktiyle (4) külliyyetli olan (Şiroki) nām yerli ahālī el-yevm cenüb-i şarkisinde bulunur. (5) Enbiyye-i kadīmesiniñ ħarābezārları içinde (Forķaddire) ķarīb 51 metro (6) irtifā'ında bir ihrām mevcūddur.

(7) Tenese (M 1790 ve H 1205) tārīhine degin (Karolin)'e mülħaķ bulunduĝu (8) hālde mu'aħħaran ayrılıp 1797 senesi hükümet 'unvānyla Amerika ittiħādına (9) dāħil oldu. 1861'de müfāraķat-ı siyāsıyyeyi da'vet eden devletleriñ (10) ittifāķına daħı girmiş idi. Bu hükümetiñ hey'et-i ķānūniyyesi yigirmi beř (11) a'zādan müretteb bir senatodur ki cümlesi iki sene için münteħab olmak üzere (12) yetmiş beř a'zādan mürekkeb bir hey'et-i meb'ūsāndan 'ibāretdir. İki sene için (13) münteħab olan bir vālīye kuvvet-i tenfīziyye i'tā edilir. Her ferd beyāz ve ħürr (14) olduĝu hālde nāħib ü münteħab şıfatını hā'izdir.

(15) **Tenin**—Deb-i Aşĝarla Deb-i Ekber burcları beyninde kā'in tūlāni (16) bir böcek adıdır. Der-sa'ādet'de efefine nazaran mütemādiyü'z-zuhūr olup ařlā (17) ĝurüb etdiĝi müşāhede olunmamıřdur.

(18) **Tevarik** - Afrika kıt'asında vāķi' şahrā-yı kebiriñ şimāl-i (19) şarkī ve cenüb-i ğarbisinde (Fizan) ve (Tonbaķto) vilāyātyla maħdūd kıt'a-i (20) veř'ada mütevatın ķabīleniñ ismidir. Kıt'a-i mezkūre hāvālisinde (21) olan ķabā'il-i sā'ireniñ kāffesi zencī olduĝu hālde bunlar beyāz ve řecī' (22) olduklarından Türk sūlālesinden zann olunurlar ise de ħaķīķati ma'lūm degildir (23) ve cümlesi Müslümān'dır ve miķdār-ı nüfusları bir milyona ķarībdir.

Fransızlar bunlar (24) için (M 1862 ve H 1279) tārīhinde Cezāyīr idāresiyle ‘aḳd-i münāsebet (25) etdi derler.

[283] **Tevāfuḳ-ı a‘dād** - Ba‘zı münāsebetli kelimātūñ ebced ḥesābıyla daḥı (2) birbirine tevāfuḳ etmesidir.

(3) Nitekim		‘Aded
(4) Nūḥ	Nācī	64
(5) ‘İbādet	‘İzzet	477
(6) Sa‘y	‘Azm	140
(7) Mirāc	Pervāne	264
(8) Şabāḥ	Mesā	101
(9) Ḥesāb	Sehv	71
(10) Gül	Mey	50
(11) Devā	Ṭıbb	11
(12) Tevbe	Peşimān	413
(13) Cevr	Azār	209
(14) ‘Ālim	Fānī	141
(15) Şulḥ	Nizā‘	128
(16) Kākül	Sevdā	71
(17) Maḥbüb	Nāz	58
(18) Dīvāne	Göñül	76
(19) İḳbāl	Lā-beḳā	734
(20) Āteş	Şitā	701

(21) arīb	Raīb	312
(22) Dost	‘Ak	470
(23) Ab-ı zemzem	Ka‘be	97
(24) ıbb-ı Muammed mān		102
(25) Nūr	Nehār	256
(26) āb	Rāat	609
(27) Bū Cehl	Ebū Leheb	46
(28) i‘r	īrīn	570
(29) ate	erār	701
(30) Seyf	Sultān	150

(31) **Tuvay Ponāmu** – Poleniz Cezāyīr mūctemi‘esi miyānında ve İngiltere (32) Devleti’niñ tat-ı taarrufunda olan (Zeland-ı Cedīd) adalarınıñ eñ bϋyϋklerinden (33) biriniñ ismidir ki ibu aaya İngilizler (Nul Monster) derler. Cezīre-i [284] mezkūra (Tegamu) yāhūd (Nul Oster) nāmında ve urbunda vāı‘ bir cezīre-i (2) kebīreden (o) Boazı vāsıtasıyla tefrīk olunmudur. İbu iki aa (3) 180000 nϋfϋsu mϋtamildir.

(4) **Topa** - Mu‘aharan (Avar) tesmiye olunan Tϋrk abīlesiniñ nām-ı (5) ‘atīkidir. Bunlar muaddemā Sibiryadan (Bayal) Gϋlϋ arāzīsine geip bir (6)o mϋddet orada ve mu‘aharan memālik-i in‘den olan (Tatunfur) kıt‘asına (7) gidip (M 261) tārīhine adar ϋ sϋlāleye intiāl eden ϋkϋmetleri (8) idāresinde yaadıdan oñra beri taraflara teveccϋh eylediler. (Avar) (9) kelimesine nazār buyrula.

(10) **Tobal** – Yāfe bin Nϋh ‘aleyhi’s-selām’iñ altıncı oludur. (11) Bu zāt enā-yı teferruda abīlesi alkıyla (Arminya) ya‘ni Ermenistan cihetine gidip (12) orada tevattun eyledi. Mϋmāileyh (Tāk) ve (Ermen) tā‘ifesiniñ cedd-i (13) a‘lāsı zann olunuyor.

(14) **Tevrāt** – (Seferü't-tekvîn) ve (Seferü'l-hurüc) ve (Seferü'l-lâ (15) ve beyn) ve (Seferü'l-a'dād) ve (Sefer-i Tevrätü'l-meşnâ)'dan 'ibâret bir kitâbdır. (16) Semāvîdir. Seferü't-tekvîn dünyânîñ ve Hâzret-i Âdem'iñ hilkat ve evlâdlarınıñ (17) intişârından ve Hâzret-i Mūsâ 'aleyhi's-selâm'a gelinceye kadar zühür eden enbiyâ'-i (18) kirâm ve sâ'ireden. Ve Seferü'l-hurüc Hâzret-i Mūsâ'nîñ aḥvâliyle Mışır'dan hurücundan (19) ve Sefetü'l-lâ ve beyn hurücdan ikinci seneye degin zühür eden evâmir-i ilâhiyye (20) ve aḥvâl-i sâ'ireden. Ve Seferü'l-a'dād zikr olunan ikinci senede beriyye-i (21) Sînâ'da Hâzret-i Mūsâ 'aleyhi's-selâm'ın emr-i Hâḡḡ'la Benî-İsrâ'îl qâbilelerini (22) ve 'askere yararlarını tefriḡ ve ta'dād ve her birine birer re'îs ta'yîn etdiginden (23) ve evâmir-i sâ'ireye dâ'ir ḡuşûşâtıdan. Ve Sefer-i Tevrätü'l-meşnâ Hâzret-i Mūsâ'nîñ (24) beriyye-i Sînâ'da kırḡ seneyi bilâ-kemâl basan meliḡi 'avcı ve Âmür meliḡi Seyḡün'u (25) urup Ürdün Nehri'nîñ Ḳuddüs-i Şerîf cihetine geçdiginden vefâtına degin beyân [285] buyurduḡu şeylerden bâḡışdır. Yūşâ' 'aleyhi's-selâmın ve sâ'ir ḡükkâm ve mülük (2) ve kibâr-ı Benî-İsrâ'îl'iñ seferi daḡı başḡadır. Bunlar birḡakım veşâyâ ve neşâyîḡi (3) şâmil ve ekşerîsi Hâzret-i (Dâvud) 'aleyhi's-selâm'ın ilâhiyyât ve münâcât (4) yolunda mezâmîrini ve (Süleymân) 'aleyhi's-selâmın temsilâtını müştamildir.

(5)	Sefer	Faşl	Esâmî
(6)	1	50	Seferü't-Tekvîn
(7)	1	40	Seferü'l-hurüc
(8)	1	27	Seferü'l-lâ ve beyn
(9)	1	36	Seferü'l-a'dād
(10)	1	34	Sefer-i Tevrätü'l- meşnâ
(11)	1	23	Sefer-i Yuşâ'
(12)	1	21	Sefer-i Ḥükkâm
(13)	1	04	Sefer-i Râ'vet

(14)	1	31	Sefer-i Mülük-1
Evvel ve Şimo'ıl-i evvel			
(15)	1	24	Sefer-i Mülük-1
Şānī ve Şimo'ıl-i şānī			
(16)	1	22	Sefer-i Mülük-1
Şālīş yāhūd Mülük-1 Evvel			
(17)	1	25	Sefer-i Mülük-1
Rābi' yāhūd Mülük-1 Şānī			
(18)	1	29	Seferü't-tevārīḥ-i
evvel			
(19)	1	30	Sefetü't-tevārīḥ-i
şānī			
(20)	1	10	Sefer-i 'Azerā
(Ya'ni 'Azīr 'Aleyhi's-selām			
(21)	1	13	Sefer-i Naḥmiyā
(22)	1	10	Sefer-i Astūr
(23)	1	42	Sefer-i
Eyyüb('Aleyhi's-selām)			
(24)	1	148	Sefer-i Mezāmīr
(25)	1	31	Emsāl-i Süleymān
('Aleyhi's-selām)			
(26)	1	12	Vā'iz
(27)	1	08	Ağniyetü'l-ağānī
(28)	1	66	Şu'yā' ('Aleyhi's-
selām)			

(29)	1	52	Armiyā'
('Aleyhi's-selām)			
(30)	1	05	Niyāḥāt-ı Armiyā
('Aleyhi's-selām)			
(31)	1	48	Ḥazḳiyā
(32)	1	12	Danyāl
('Aleyhi's-selām)			
(33)	1	14	Huṣa'
(34)	1	03	Yavāl
[286]			
1		09	'Āmūṣ
(2)	1	01	'Av Bediyā
(3)	1	04	Yunān (Ya'ni
Yūnus 'Aleyhi's-selām)			
(4)	1	07	Miḥā
(5)	1	03	Ḥabḳūk
(6)	1	03	Şafniyā
(7)	1	14	Zaḥeriyā
(Zekeriyā 'Aleyhi's-selām)			
(8)	1	04	Malāḥyā
(9) Tūr-ı Sīnā'da Ḥazret-i (Mūsā) 'aleyhi's-selām'a iki levḥ üzerinde i'tā			
(10) buyrulan evāmīr-i 'aşeretü'l-ilāhiyye daḥı şunlardır.			
(11)	1		Kelimet-i Tevhīd

- (12) 1 Cum‘aertesi günlerinde meşālih-i dünyāyı terk
- (13) 1 Vālideyne hüs-n-i mu‘āmele
- (14) 1 Kātlden ictināb
- (15) 1 Zinādan ictināb
- (16) 1 Sirkatden ictināb
- (17) 1 Kizb üzerine şehādetden ictināb
- (18) 1 Kōmşunuñ mal ve ‘ırzına tasalluğdan ictināb
- (19) 1 Put-perestlikden ictināb
- (20) 1 İsm-i ilāhīyi nā-be-maħall zikrden ictināb

(21) **Tūrān** – Asya’da Baħr-i Hazer’iñ şimāl-i şarkīsinde Māverā’ü’n-nehr (22) ve Türkistān-ı müstakıl denilen kıt‘a-i cesīmeniñ nām-ı digeridir ki işbu nāmıñ Sibiryā’ya (23) kadar şümüli vardır. Buħārā Hānlığı’na merbūť olan arāzī kıt‘a-i mezbūreniñ (24) vasatındadır. Bu nām Feridonk Kıt‘a-i mezbūrede hükümdārlık eden (Tūr) (25) nām kızından ğaldı derler. Tūrān Hükümdārları vaqtiyle Sibiryā’yı daħı mağarr-ı (26) salťanat ittiħāz etmişler idi.

(27) Hind-i Ğinī’de yukarı Kōsenbesin nām vilāyetiñ sāhil-i şarkīsinde de Tūrān nāmında (28) bir şehir ve bir liman vardır. Bu şehri soñ ‘aşr-ı milādī nihāyetinde Fransızlar [287] alıp geregi gibi taħkīm ve orada mutaşarrıf oldukları vilāyeti merkez ittiħāz (2) etdiler ve nāmını (Kōvanĝ nām)’a taħvīl eylediler.

(3) **Turlopen** – Dördüncü ‘aşr-ı milādīde Belĝika’da ve Fransa’nıñ (4) cihet-i şimālisinde zuhūr etmiş ve (M 1372 ve H 774) tārīhinde doĝuzuncu (5) Ğreĝuvar’ıñ efrüzü ve beşinci Şarl’ıñ emriyle laĝv olunmuş olan edesizleriñ (6) ismidir.

(7) Bunlar Cenāb-ı Hāĝĝ ile maħlūkātıñ hiĝ bir farkı yokdur ve bu farksızlık münāsebetiyle (8) hāşā insān Allāh demekdir ve insān kemāle vāşıl olduĝda günāhından mu‘affevdir (9) derler ve anadan doĝma ‘uryān oldukları ħālde ‘alā melā’i’n-nās gezerler ve bed’ (10) unutmāĝ bilmezler idi.

(11) **Tori** – İngiltere’de ‘avām-ı nās ile (Viķ)lere ya’ni serbesti (12) tarafdārlarına muhālif olan bir fırķanıñ ismidir. Bu fırķada bulunanlar ‘aliyyü’l- (13)ıtlāk krallıĝa ve Angliķan kilisesi menāfi’ine tarafdār bulduklarından diger (14) fırķaların mā-fevķinde olarak muhāfazakār nāmını dağı almışlardır. Tori (15) kelimesi İrlanda lisānında (Bekāvīr) ma’nāsına olarak muķaddemā hırsızlar harīfi (16) Őoyarlar iken söyledikleri sözden alınıp (M 1648 ve H 1058) tārīhinde (17) parlamentoya karşı ihtilāl çıkarmak isteyen kral tarafdārlarını tahķiren (18) Őoylenmiř ve giderek haķāret ma’nāsı bıraĝılıp bütün kraliyyet tarafdārlarına (19) ta’mīm edilmişdir.

(20) Devlet-i ‘Ořmāniyye’de cirid oynāmak ‘ādetiniñ zuhūrundan Őoñra sarāy-ı hümāyūn (21) halkı ve sā’ire beyninde bir müddet mu’teber tutulan (Laħanacı) ve (Bamyacı) (22) fırķaları dađı mezkūr fırķalara meřābih gibidir.

(23) **Toriçelli** - ‘Ulemā-yı fenn-i hikmetden bir ma’rūf zātdır. Ařlı (24) İtalyalı olup (M 1647 ve H 1057) tārīhinde otuz okuz yařında (25) vefāt etmiřdir. [288] Mūmāileyh meřhūr (Ĝalile)’den tařřil-i ‘ulūm ederek haĝt-ı mütēmā’il ilā’t-tedvir (2) ve mīzānū’l-harāre ve emřāli ba’zı keřfiyyāta muvaffak olmuř ve Ĝalile vefāt etdikden (3) Őoñra Filoransa’da yerine hikmet hācesi ta’yīn edilmiřdir. Mū’ellifāti (4) Filoransa’da (Oper Rubiterya) nāmıyla cem’ ü tab’ olundu.

(5) Ĝalile tulumbanıñ içindeki řuyuñ silindiriñ yukarı çekilmesiyle hāřıl (6) bořluĝa řu’ūdunu bulup Toriçelli řuyuñ otuz dōrt ķademden ziyāde (7) řu’ūd edemedigini keřf eyledi.

(8) **Tusorřeros** - Mışr-ı ķadimiñ on üçüncü sülālesinden (9) gelmiş bir hükümdārıñ ismidir. Müřārūnileyh enbiyede oymalı tař isti’mālini (10) ve (Hiyeroglif) denilen uřul-i haķkı tervīc eylemişdir.

(11) **Tuĝ** - Evā’ilde maĝlı ve topuzlu bir řarıĝıñ ucuna elvān (12) ve boyalı at kıllarından kīsevī perīřān gibi bāĝlanan bir deste kıldan ‘ibāret (13) ‘alāmet-i imtiyāziyyedir.

(14) Devlet-i ‘Ořmāniyye’de Sultān Maħmūd Ğan-ı řānī Ğazretleri zamānına gelinceye ķadar (15) umerāya birer beglerbegilere ikiřer vūzerāya üçer dānesi verilir ve pādīřāhlara (16) dađı okuz dānesi tařřiř edilir idi. Müřārūnileyh ĝazretleri (17) yeñiçerileri ilĝā eřnāsında sā’ir ‘alāmātla beraber iřbu ‘alāmeti dađı fesh ve ibtāl (18) eyledi.

(19) **Toğad** – Sivas vilāyeti dāhiline bir sancağ merkezidir. (20) Ve Sivas şehriniñ ğarb-i cenübisinde ve seksen beş kilometro ba'dında kırk (21) elli biñ nüfusu cāmi' bir şehr-i şehirdir. Muğaddemā buraya (Berbezā) yāhūd (22) (Kōmana Pontika) derler idi. Müte'addid cāmi'leri ve medrese ve mektepleri (23) ve kiliseleri hamāmları vardır ve evānī'-i neḥāsiyye ve Kālice nesc ve i'māli (24) gereği gibi ilerilemiştir.

(25) Burası Kayşeriyye ve ḥavālisi memālikiyle berāber dānişmediyyeden (Kādī Burhān[289]e'd-dīn) yed-i idāresinde iken (M 1391 ve H 794) tārīhinde Kāra 'Osmān (2) Bāyınderi müşārünileyhi urup telef etmesini müte'ākıb (Yıldırım BāyezīdHan) (3) Ḥazretleri bi'z-zār gidip ḥāzırca zabt ve memālik-i Devlet-i 'Aliyye'ye ilḥāk (4) eyledi. (M 1828 ve H 1244) tārīhinde zuhūr eden büyük zelzeleden ḥayli (5) yerleri ḥarāb olmuştur.

(6) **Tula** – Rusya Devleti'niñ ve Volga Nehri sāhil-i yemīninde (7) altmış biñ nüfusu cāmi' bir şehr-i cesīmdir. Devlet-i müşārünileyhāniñ eñ meşhūr (8) esleḥe fabrikaları buradadır.

(9) **Tolda** - yāhūd (Tolida) - Toliṭle kelimesine nazār buyrula.

(10) **Tuman** - yāhūd (Tümen) – Meskūkāt-ı İrāniyye'den bir sikkedir (11) ve kıymeti lirā-yı 'Osmānī yüz ğurūş ḥesābıyla kırk sekiz ğurūş yigirmi dokuz (12) pāredir. Muğaddemā bu nām on biñ dirhem vezninde bir gümüş sikkeye verilir idi. (13) Bu ḥalde gümüşüñ şimdiki kıymet-i tahmīnīsine nazāran ol vakt nehr tumān yigirmi (14) yedi biñ ğurūş demek olur.

(15) **Tuhiros**–Masaçit ḥākimesidir. (H 5060) (16) tārīhinden ya'ni mīlādīñ beş yüz otuz dört sene muğaddeminden soñraca mülküne (17) hücum eden 'Acem Şāhı (Keyḥüsrev)'iñ ordusunu perīşān ve kendisini esīr (18) edip muğaddemā oğlunu öldürdüğü cihetle i'dām ve aḥz-ı intikām etmiş ve müverriḥ(19) Herdosk rivāyetine nazāran başını kan dolu bir tulum içine koyup (Teşne (20) olduğıñ kanı burada kana kana iç) diyerek taḥkīr eylemiştir.

(21) **Tonbuḳto** - yāhūd (Tonbotu) - Afrika'da Sudan şimālīniñ (22) ğarb-ı şimālīsinde ve (Nizer) Nehri civārında bir büyük İslām zencī ḥükümetidir. (23) ve yigirmi biñ nüfusu cāmi' olan merkez-i idāresi daḥı (Tonbuḳto) nāmıyla [290] meşhūrdur. Ve şark-ı cenübisinde ve on dokuz kilometro ba'dında olan (2) (Kabr) limanıdır. Burası muğaddemā İbn-i Baṭūṭa ve Le'on ma'rifetiyle bir dereceye (3)

kaðar keşf olunduysa da Avrupalılarca aşl-ı keşfî (M 1828 ve H 1244) (4) târihinde (Kaye) ma'rifetiyledir. Merķūm ol vaqt Paris cem'iyet-i coğrāfisi (5) tarafından on biñ Frank mūkāfāta nā'il olmuş idi.

(6) (Tonbuķto)vaqtiyle Fas Devleti himāyesinde iken (M 1795 ve H 1210) (7) târihinde istiķlāl buldu faķat şerlerinden emīn olmak için şimdi ķomşuları (8) olan (Tevarik)lere bir miķdār şey vermektedirler.

(9) (Tonbuķto) Afrika'nıñ içerilerinden gelen tüccārlarıñ ara yatağı olduğundan (10) ān-be-ān kesb-i terakķi ve 'umrāna isti'dād firāvān göstermektedir.

(11) **Tunus** – Devlet-i 'Aliyye'niñ memālik-i mūmtazesinden bir vilāyetdir. (12) Arāzisi şimālden cenūba doğru tūlen beş yüz seksen ve 'arzen iki yüz (13) doķsan kilometrodur ve ahālisi iki milyon beş yüz biñden ziyādedir. Maķarr-ı (14) idāresi yüz yigirmi biñ nüfusu cāmi' olan (Tunus) şehridir ve havası (15) sıcak ise de ğāyet münbit ve maḥşūldār olduğu gibi Avrupa-yı cenūbī ile (16) aķtār-ı mu'tedile-i sā'irede bulunan her dürlü maḥşūlātı yetiřdirmektedir ve atları (17) ve develeri ve gügercinleri ve ılıcaları ve ma'denleri güzeldir ve şabun ve yük (18) kumaş ve saḫtiyān ve şal ve fes gibi şeyler i'māl olunmaktadır ve ticāreti vāsi'dir. (19) Tunus eski Kartaclar'ıñ memālik-i meşhūresinden olup anlarıñ inķirāzıyla Roma (20) Devleti'ne ve bir aralık (Vandallar)'a ve imparator (Justinyen) zamānında şark (21) idāresine ve (M 800 ve H 184) târihinde Benī-Ağleb hükümdārlarına (22) ve (M 909 ve H 297) târihinde 'Aleviler'den (Mehdī) nāmında bir zātıñ zuhūruyla (23) teşekkül eden (Mülük-ı Fātimiyye)'ye ve (M 1170 ve H 555) târihinde müvehiddīn (24) fūrū'undan ḫařsuyūna geçdi ve (M 1573 ve H 978) târihinde (25) ahāliniñ istirḫāmları üzerine Cezāyir Beglerbegisi Uluc (Kılıç 'Ali Beg) (26) gidip Devlet-i 'Aliyye nāmına zābt eyledi ve üç sene soñra İspanyalılar'ıñ (27) mu'āvenetiyle zuhūr eden iḫtilāl ḫarben bertaraf oldu. Şimdi daḫı Fransa [291] Devleti ba'zı bahānelerle ve gūyā 'aşā'iriñ iślāḫı kaşdıyla 'asker sevķ edip (2) ahāliniñ müdāfa'asına ķarşı muḫārebe etmekte ve Devlet-i 'Aliyye'niñ protestosunu (3) geçiřdirmek ile uğraşmaktadır.

(4) **Tehāfūt** – İmām Ḥaccetü'l-İslām Muḫammedü'l-Ġazālī Ḥazretleri'niñ (5) felāsefeyi reddetme' lîf etdiği kitābıñ ismidir. Kādī Ebū El-Velīdū'l-Mālikī (6) daḫı kitāb-ı mezburā reddiye olarak yine (Tehāfūt) nāmıyla bir kitāb te'lif (7) etdiğinden Fātiḫ Sultān Meḫemmed Ḥan Ḥazretleri işbu iki kitābıñ muḫākemesini

(8) mutazammın olmak üzere meşāhīr-i ‘ulemādan Hācezāde Mevlānā Muşţafā ile (9) ‘Alā’e’d-dīn ‘Alī Eţ-Ŧūsī’ye birer risāle kaleme almalarını emr etmiş ve Hācezāde (10) dört ayda ve Ŧūsī altı ayda birer risāle te’līf edip Hācezāde’niñki (11) maķbūle geçmiştir.

(12) **Tehāme** - Cezīretü’l-‘Arab’iñ Baħr-i Aħmer sāhil-i ğarbīsi boyunca (13) imtidāda müvāzī olarak (Serā) denilen cibāl-i müteselsiledir. Tehāme’niñ Yemen cibāl-i (14) serāsına meħāzī olan kısmına (Tehāme-i Yemen) ve ‘asīr-i cibāl-i serāsine meħāzī olan kısmına (15) (Tehāme-i ‘Asīr) ve Hicāz cibāl-i serāsine meħāzī olan kısmına (Tehāme-i Hicāz) denir. Tehāme (16) arāzilerinde cins ħubūbātđan (Dore) denilen bir nev‘ darıdan başķa şey hāşıl olmaz (17) faķat Yemen Tehāmesi’niñ vādīlerinde ba‘zan Mışır buğdayı ve bögrölce ekilir. Dore (18) dört cins olup ikisiniñ cinsi beyāz öbürü kırmızı diğeri şarıdır. (19) Ve bir cinsi bir def‘a ekilip de vaķt-i haşāddan soñra bir kerecik yağmur yağacaķ (20) olur ise üç kere daha maħşūl alınır. Ahālī kāmilen Dore ekmeği yiyip (21) ħayvānlarına da şaplarını yedirirler. Ba‘zı yerlerde Sisam zira‘ etdikleri de (22) vardır.

(23) **Tiyatro** – Yunānistan’da pek eskidir lākin şimdiki şüretde (24) değil idi. İbtidā şī’rler söylenerek ve çalgılar çalınarak eğlenmek üzere [292] başlayıp mu’ahħaran birtaķım şöret-perestlere ‘alā melā’i’n-nās icrā olunan lu‘biyāt-ı (2) şeni‘e ile eglence maħalli oldu ve bu ħāl giderek nāmūs-ı millete doķunur (3) derecede rezālete vardığından ħükümetce yasağ edilip biraz soñra erbāb-ı (4) ma‘ārif ve şanāyi’iñ hüner vaz‘iyyetlerini nazargāh-ı ‘umūma ‘arz için güşād olundu. (5) Ve ħayli zamān soñra bu uşūl daħı bozulup tiyatrodada eş‘ār ve ħikāyāt (6) söylenmeğe karar verildi ve gide gide şimdiki ħāle geldi.

(7) Tiyatronuñ Roma’ya (H 5232) tārīhinde ya‘ni mīlādıñ üç yüz altmış iki (8) sene muķaddeminde girdiği ve Roma’da ibtidā yapılan tiyatrohāneden kırķ biñ kişi (9) isti‘āb eder derecede büyük idüği tevārīhde muķayyedir.

(10) Romalılar ol vaķt tiyatroya (Filoybus) derler idi.

(11) **Tiyanşan** – Kūh-ı āsmānī ma‘nāsına olarak Asya-ı vusţāda (12) altı biñ beş yüz zirā‘ i şāri irtifā‘ında bir tepeyi ħāvī olan dađıñ (13) ismidir. Bu dađıñ üzerinde volķan vardır. Aķşu kelimesine nazār (14) buyrula.

(15) **Tiber** – Roma imparatorlarından. Bu zāt ettiği hizmetlere mükāfaten (16) konsül ve tribonluk makāmına vāsil ve (M 14) tārīhinde imparatorluğa nā'il oldu (17) ve saltanatına iştirāk ve kendisini ihlāk emelinde zann ettiği birtakım mu'teberānı (18) i'dām ettirdi ve Roma'da bi'l-cümle ahālīniñ buğz ve 'adāvātından kurtulmak için (19) (Kapri) Adası'na çekilip orada zevk ü şefāya daldı lākin Roma (20) ahālisi için ğaddārlıklardan hiç bir vakt geri kalmadı ve ahālīye 'azamet (21) göstermek ve dehşet vermek için şerīki müteveffānıñ evlād u 'iyālīni i'dām (22) ettirip lahm pārelerini sokaqlara aşdırdı. Ve kendi timşālīni altından (23) yapıdırıp Kudūs'e irsāl ve Yehūdīler'in aña perestiş etmelerini emr eylediyse de (24) Kudūs vālisi ve ahālī kabūl etmediklerinden 'asker gönderip vālī-i merkūmu (25) aħz ve nefy eyledi.

(26) Saltanatı 23 senedir. (Tiryat) ya'ni Taberiyye şehri bunuñ nāmına yapılmış [293] ve Roma'nıñ kenārından akan (Tiber) Nehri'ne bunuñ nāmı verilmiştir. (2) (M 578 ve M 698) tārīhlerinde şark imparatorluğu makāmına (Tiber) nāmında (3) iki zāt daha gelmiştir.

(4) **Tiber** – İtalya kıt'asında bulunan nehirleriñ ikinci derecede (5) cesīmidir. Apenin silsilesinden zühūr ve Roma'dan mürūr ederek 350 kilo-(6)metro mümted ve iki femm ile bahre mansıb olur. Şuyuñ rengi limonīdir. Bu nehr (7) iki femmi beyninde (Sakra) nāmında bir adayı ve iki 'aded çağlayanı hāvīdir.

(8) **Tiniqaqa** - Amerika-yı cenūbīde (Bolivya) ve (Peru) (9) cumhūriyyetleri arasında bir büyük köyüñ ismidir. Şimālen cevān-in-i selāşesi (10) cibāl-i şāmiha ile muhāt olup civārınki cesīm gölleriñ ayağı bir göle (11) akmağdadır.

(12) **Titliv** - Kudemā-yı müverrihīdendir. (H 5535) tārīhinde (13) ya'ni mīlādıñ elli doquz sene muqaddeminde dünyāya gelip (M 19) tārīhinde vefāt (14) eylemiştir. Bu zāt imparator (Ogüst)'üñ oğluna hāce olduğu (15) hālde Roma'nıñ ibtidā-yı te'sīsinden kendi zamānına kadar vuķū'ātını mübeyyin yüz kırk (16) cildi cāmī' bir tārīh kaleme almışdır ki şimdi ancak otuz beşi mevcūddur. (17) Münderecātı ğāyet laṭīf ve müveşşikāfāta ve ibādātı dürüst ve bī-ṭarafāne ve bā-ḥuşuş (18) hāvī olduğu nuṭklar nevādiriden ma'dūd olduğuna binā'en Avrupaca pek mu'teber (19) tutulmağdadır.

(20) **Titos** – Roma Devleti himāyesinde olan Kudüs-i Şerif (21) ahālisini te'dīb için Roma'dan gönderilen ceneral (Vespasin)'iñ (22) oğludur. Bu zāt pederiyle berāber Kudüs'e gelmiş ve pederi mu'ahharan Roma'da (23) imparator intihāb oldunduğuna binā'en gidip yerine bunu bırakmış idi. Bu dağı (24) Kudüs'üñ muhāşarasını bir derece daha teşdīd edip yedinci ayda ya'ni (M 69) [294] tārīhinde zabt ve Beyt-i Muqaddes'i tahrīb ve saltanat-ı Yehūdiyye'yi berbād etdi. (2) Bu muhāşara ve muhārebe eşnāsında Yehūdiler'den altı yüz biñ kişi telef olduğunu (3) ba'zı tevārīh yazıp egerçi diger birtakım tārīhler miqdār-ı mezkūru istiksār (4) ve i'tirāz ederler ise de bu i'tirāzları bir dereceye kadar doğru degildir. (5) Zirā muhāşaradan biraz evvel mevsim-i ziyāret olmak mülābesesiyle etrāf (6) u eknāfdan birçok kimseler gelip Kudüs-i Şerif'iñ içi insānla dolmuş (7) ve mülhākātdan celb olunan 'asākir ve feyre cem'iyet-i mezkūreye inzimām etmiş (8) idi ve bundan başka telefāt-ı mezkūra yalnız muhārebeden ve tabī'yyü'z-zuhūr (9) olan kahtdan olmayıp eşnā-yı muhāşarada riyāset da'vāsıyla içlerine (10) düşen ihtilāf ve muqātileden dağı pek çok kimse telef olmuş idi.

(11) **Tir** – Süriye vilāyetinde Beyrut sancağı dāhiline bir kazā (12) merkezi olup şimdiki ismi (Şūr)'dur. Bu şehri (H 4036) tārīhinde (13) ya'ni mīlādīñ biñ beş yüz elli sekiz sene muqaddemide (Ajenor) nāmında bir (14) Afrikalı'mñ Süriye sevāhiline gelip binā ve Fenikeliler'iñ riyāsetini der-'uhde (15) eylediği ve Hazret-i (Dāvud) 'aleyhi's-selām zamānında Fenike hükümdarı bulunan (16) (Hīrām)'iñ şehir-i mezbūru birçok taş yığıntısı ile karşısındaki (17) küçük adaya vaşl u rabt ettiği tevārīhde muqayyedir. (Şūr) (18) kelimesine dağı mūrāca'at buyrula.

(19) **Tirdād** – Mülük-ı Fars'dan çok kimseleriñ ismidir. Eñ (20) meşhūrlarından biri Eşkāniyān tabaқasını teşkīl eden (Erşek)'iñ birāderi (21) ve halefidir. Bu zāt birāderiniñ (H 5340) tārīhinde ya'ni mīlādīñ iki (22) yüz elli dört sene muqaddemide vefātı üzerine tahta cülūs edip devletini (23) tevsī' ve takrīre ve melik-i mu'azzam 'unvānını istiḥşāle muvaffaq oldu ve Selefkirler'iñ (24) memāligi dāhiline zuhūr eden ihtilāli fırsat ittiḥāz ederek gidip (Herkān) (25) ve (Medyā) vilāyetini dağı aldı ve otuz sekiz sene saltanat sürdü.

(26) (M 52) tārīhinde Ermenistan hükümdarı olan diger (Tirdād) işbu [295] hükümdarlığa Fārs pādīşāhı ve birāderi (Belāş)-ı şānīniñ tevcīhiyle nā'il olduğundan (2) Ermenistan'ı kendi himāyesinde tanıyan Roma Devleti mümāileyhiñ hükümdarlığını taşdıq (3) etmek istemedi ve ḥal' ve te'dībı ve

hımāyesiniñ te'yīdi için 'asker gönderdi. (4) Ve Tirdād dahı birāderiyle bi'l-ittifāk muķābele edip birkaç sene devām eden (5) muķārebātıñ ekşerisini kazandı ve Roma İmparatoru (Neron)'uñ tāt u tahtını (6) başına geçirmegi bile ķurduysa da evdeki pazar çarşūya uymayıp (M 67) (7) tārīhinde bir büyük inhizāle uğradığından nāçār devlet-i müşārünileyhāniñ hımāyesini (8) taşdıķ ile 'aķd-i muşālahaya ve Roma'ya gidip ve seyfi ķoynuna münhalı olduğu (9) hālde huzūr-ı imparatorıye çıkıp resm-i tenevvücunu icrāya muvaffākat (10) gösterdi.

(11) (M 259) tārīhinde Ermenistan hūkūmdarı olan diger (Tirdād) Hüseyn (12) şabāvetinde rehn olarak Roma'ya götürülüp orada terbiye olmuş ve pederi (13) maķtūlen vefāt etdikden şoñra Roma'dan terfīķ olunan 'asker ile gidip (14) taht-ı mevrūsuna oturmuş ve ahāliniñ efkārına karşı Mecūsilik'i bırağıp (15) Hıristiyānlığı kabūl etmiş idi.

(16) **Tirvel** – Avusturya'da bir cesīm vilāyetiñ ismidir. Cihet-i (17) şimālisi Bavyera ve şarkīsi İllerya ve cenūbīsi Lombardiya memālīgi olup şülüşāni (18) İtalyan olmak üzere ahālisi dokuz yüz elli biñ rāddesindedir. Maķarr-ı (19) idāresi (Ensirok) şehridir. Havāsı gāyet şoğuk ve ser ve arāzī-i (20) cenūbiyyesi oldukça maķşūldār ise de ķuşūr yerleri hālī ovalardan sivri (21) sivri dağlardan ve yalçın kayalardan 'ibāretdir. Sekinesi ķaviyyü'l-beniyye ve sāde-dil (22) ve mu'taşīb olurlar.

(23) Burası ibtidā Ğotlar ve şoñra Lombardiya ve Bavyera ve Cermanya kralları idāresinde (24) bulunup (M 1359 ve H 761) tārīhinde Avusturya hānedānına terk olundu. (25) Ve Tirvel prensleriniñ da'vā-yı taşarrufu hayli zamān sürüp bunuñ için (26) vuķū' bulan muķārebāt ve iķtilālāt Tirvel'iñ taşarruf ve idāresini birkaç kere daha (27) tağayyūr etdi ve (M 1814 ve H 1230) tārīhinde ve Avustuyalılar doğrudan [296] doğruya taşarruf edip egerçi otuz dört sene şoñra bir iķtilāl daha (2) çıkarıldıysa da Radeski nām mareşaliñ iķdāmıyla te'sīri olmadı.

(3) **Tire** – Aydın'da ve İzmir sancağı dāhilinde ve Aydın ile İzmir (4) arasında bir güzel şehrdir. Ovası gāyet münbit ve maķşūldār olup (5) on iki biñ ahālisi ve güzel cāmi'ler ve mektebler ve kiliseleri vardır. (6) Ve (İbn-i Melik) Hāzretleri'niñ gāyet mükemmel olan türbesi ziyāretgāh-ı hās (7) ü 'avāmdır. (M 1404 ve H 807) tārīhinde Timurleng bu şehri (8) alıp bir kış çıkardı ve ovasınıñ ortasına bir yazılı taş (9) dikdirdi.

(10) **Teyşir** - Manzûm bir tefsîr-i şerîfdir. ‘Aded-i ebyâtı üç biñ (11) iki yüz miqdârı olduğu hâlde Qur’an-ı ‘Azîmü’ş-şân’ı kemâyenbâgy tefsîr eder. (12) Yedinci kurn-ı hicret ‘ulemâsından Abdü’l-‘azîz Deyrîni nâm zât mi‘ârfesemâtiñ (13) eşer-i kalem-i i‘câz-ı raķımdır ki kırk gün içinde nazm ve tahrîr etmiş idi.

(14) **Toyğar** - yâhûd Teyğar – Asya’da vâkı‘ (Dicle) Nehri’niñ nâm-ı (15) ‘atîkidir. (Dicle)’ye nazar buyrula.

(16) **Tayfuz** – Eski Mışırılılar’iñ i‘tikâdınca şerr ü zulmet ve yubüset-i (17) mebdâ’î bir aḡş-ı mevhumdur. Bu şahş bir zamân Mışır’iñ taşarrufuna (18) kalkışmış ve hükümdâr (Öziris)’e hıyanet edip oğlu Urus’a mağlûb (19) olmuş imiş.

(20) Deñiz aygırları ve hunrîzler ve timsâhlar ve ‘Arablar ol vaķt Tifon’a nisbet olurlar (21) idi.

(22) **Tife** – Eski Yunânîler’iñ i‘tikâdınca bir şahş-ı muhîb şüret (23) ve âteşin sîret olup yüz ‘aded başlarında cehennem kapısı demege şâyân olan [297] ağızlarından dâ’imâ âteşler püskürür ve ğazablandığı bir kimse ve yâhûd beldeyi (2) yaķar yıķar ve arada göklere bile şerâre-pâş-ı ‘urûc olduğdan başka hayvânât-ı (3) muķaddeşe şüretleri tahtında tesettür eden ufaķ tefek ilâhları Mışır’a sürer imiş. (4) Soñra ilâhü’l-ilâhiye dedikleri (Jüpiter) merķûm Tife’yi tifoya yakîn bir hâle (5) getirerek ya’ni şâ’ikasıyla uraķ bir yanardağ altına şoķmuş ve hâlâ o (6) dağdan çıkmaķda olan âteş anıñ püskürdüğü kığılıcılar imiş.

(7) **Timâ**’ - Cezîretü’l-‘Arab’da hudûd-ı Şâm’a üç merhale mesâfede (8) vâkı‘ büyük muzâfâtından bir huşndur. Havâlîsi birçoķ taḡallüstân (9) ve tatlı şı menba’ları vardır.

(10) **Timâr** – Devlet-i ‘Osmâniyye’niñ hîn-i fethde aşhâbı mefķûd olduğü cihetle (11) arâzî-i emîriyye i‘tibâr etdiği maḡallerden sipâhîlere aķça ḡesâbiyla kılıç ḡaķķı (12) olarak verdiği hışşe-i arâzîye derler ve vüzerâya verdiği arâzîye (13) (Ḥâş-ı Vüzerâ) ve ḡazîne-i ḡâşsa-i şâhâne için tefrîķ ve taḡşîş (14) edilenlerine (Ḥâş-ı Hümâyün) ta’bîr ederler idi.

(15) Timâr üç nev’ olup eñ külliyyetlisi olan birinci nev’i eşkinci timâridir ki (16) mutaşarrıfları alay begileri bayrağı altında me’mûr oldukları maḡallere eşerler (17) ve ikinci nev’i müstaḡfîz timâridir ki mutaşarrıfları me’mûr oldukları

kal'aları (18) muhāfaza ederler. Üçüncü nev'i hademe tīmārıdır ki ser-ḥaddātda bulunan (19) ba'zı cevāmi' ve zevāyā hademesi ve birtakım sarāy-ı hümāyūn ağaları bunuñla (20) talṭif ve i'āşe olunurlar idi.

(21) Tīmār kılıç ḥaḳkı denile ḥadd-i mu'ayini tevāvüz etdiği ḥâlde üst tarafına (Teraḳḳī) (22) denilir. (Sipāhī) kelimesine daḡı nazar buyrula.

(23) Tīmār' Alel ve Belvā aşḡabına ḡidmet ve ḡamḡarlık etmek ma'nāsına daḡı gelir.

(24) **Timbus** - Mısır ḡadīm-i ḡükümdārān sülālesinden on ikinci (25) silsileniñ 'aḡībinde gelen bir ḡükümdārīñ ismidir. Müşārüniyleyiñ zamān-ı salṭanatında [298] cānib-i şarḡdan doğru ecnebī bir ḡavm-i balā-yı āsmānī gibi Mısır'a ḡücüm edip (2) bilā-muhārebe memleketi zabt ve şehrleri ve me'ābedi taḡrīb ve ahālīyi ḡatl ve esīr (3) etdi ve içlerinden (Selatis) nāmında biri Mısır'a ḡükümdār oldu. Reviş-i (4) eş'āra bakılır ise işbu yeñi teşekkül eden ḡükümet (Heyḡos) silsile-i (5) ḡükümrānīsi olacaḡdır. (Heyḡos) kelimesine nazar buyrula.

(6) **Timür Aḡası** - Afriḡa-yı ḡarbī sevāḡilinde vāḡı' (ḡanarya) (7) aḡalarından bir meşḡurunuñ ismidir. Muḡaddemā işbu aḡanıñ münṭehā-yı şarḡisinden (8) geḡen nişfü'n-nehār dā'iresi ḡarīṭalarda (Dā'ire-i Ṭül) ittiḡāz olunur idi. (9) Mu'aḡharen her devletiñ mülkünde yapılan ḡarīṭalarda o devletiñ pāy-ı taḡtından geḡen (10) nişfü'n-nehār dā'ir-i ṭül i'tibār olundu.

(11) **Timürbaş** -İsveḡ ḡralı bahādır-ı meşḡur on ikinci (12) Şarlink memālik-i 'Osmāniyyece şāyi' olan 'unvāndır. Bahādır-ı müşārüniyley (13) (M 1697 ve H 1109) tāriḡinde on beş yaşında Zimād ḡükümeti kefi (14) kifāyetine alıp üç sene şoñra Rusya Danimarḡa Almanya ve Leh gibi dört büyük (15) düşmen bi'l-ittifāḡ 'aleyhine ḡıyām eylemiş ve bināberīn müstaḡraḡ-ı deryā-yı valih ü ḡayret olan (16) vükelāsı aḡḡa ve yāḡūd arāzī i'tāsıyla def'-i belāya müsāra' atden başḡa ḡāre-i (17) istiḡlāş mümkün olmadığı ḡarār-ı ḡat'īsini verip irā'e-i āşār-ı ḡavf ve cebānet (18) etmişler iken o vaḡte ḡadar henüz ḡocuk nazarıyla 'avāḡib-i umürdan bī-ḡaber (19) şandıklarḡı geñ ḡral bunlarıñ ḡiçbirine iltifāt etmeyip hemān vükelāsına (20) (Düşmene alḡaḡ ḡarafımızı ḡöstererek her zamān zillet ve meskenetle pāymāl olmaḡdan (21) şoñ dereceye ḡadar ḡalışıp ḡiç olmazsa şāḡāyif-i 'ālemde ibḡā-yı nām (22) -ı merdānīñıya muvaffaḡ olmaḡ bizim için eñ büyük bir devlettir) geliñ arḡam şıra (23) diyerek silāḡ-ı şüca'ate şarılıp ibtidā Danimarḡa

ve Leh müte'ākıben Almanya'yı bi-hakķın (24) dūçār-ı mağlūbiyet etdikden Őoŕna mülk ve milletiniñ selāmet-i hāl ve istiķbālını da'ı (25) gāyet güzel bir mu'āhede tanzīmine muvaffak olmuş ve dördüncüleri olan Rusya'nıñ (26) ise seksen biñ kişiden 'ibāret bir cesīm ordusunu 'öşrī nisbetinde olan [299] sekiz biñ İsveçli ile (Narva) nām maħallde maħv u perīşān ederek imparator-ı (2) meşhūr Deli Petro'yu daħı 'aķd-i muşālahaya mecbūr etmişdir. (Müşkili nisbet ki (3) āsān neşod. Merd bāyed ki her āsān neşod) mu'aħħaran (M 1709 ve H 1121) (4) tārīħinde daħı kırk üç biñ mu'allim 'asker ile Rusya üzerine yürüyüp Rus (5) memāliginiñ yüz sāt içerilerine ķadar gitdiyse de (Poltava)'da Razburg (6) denilen Kazaķlar'ın re'isi (Mazapa)'yı muķāvele etdiği maħallde bulamadığından (7) ya'ni Rusya re'is-i merķūmuñ Şarl ile ittifaķını daha evvelce ħaber alıp (8) cem'iyetini dağıtımış bulunduğundan nāçār kendi 'askeriyle Rusya üzerine hücum (9) etdiyse de muħārebe henüz kıızışmaksızın Şarlink tağtereveñi gülle işābetiyle (10) devrilip vefātı şuyū' bulmağla ordusu dağıldı ve 'askeriniñ yigirmi (11) beşbiñ ķadarı otuz iki pāre top ile Ruslar'a esir düşüp kendisi (12) iki biñ ķadar süvār ile memālik-i 'Osmāniyye'ye deħālet eyledi ve dōrt sene (13) benderde misāfireten iķāmet etdikden Őoŕna (M 1713 ve H 1125) senesi (14) terfīķ olunan 'asākir-i şāhāne ile memleketine gitdi ve bir müddet daha i'dāsıyla (15) meydān-ı muķāteleye girişip (H 1132) senesi vefāt etmekle gāvğā-yı (16) cihāndan ķurtuldu.

(17) **Timūr Ħişār** – Selanik vilāyetinde Siroz sancağında (18) ve Selanik'iñ doķsan kilometro ba'dında bir ķazā merkezidir ve ahālisi (19) sekiz biñ rāddesindedir ve bir dağ üzerinde vāķi' olduğundan havāsı gāyet (20) laţif ve mevķi'ı müstāhkemdir.

(21) **Timurtaş Pāşā** - ĞāzīĦudāvendigār Ħazretleri meşāhīr-i (22) umerāsından olup tanzīm-i 'asker ve tedbīr-i muşālih-i Ħızr ve sefer ħuşuşlarında yed-i (23) tūlā göstermişdir. Ğāzī-i müşārünileyh zamānında ve maħdūmu Yıldırım BāyezīdĦan (24) Ħazretleri evānında Rūmili beglerbegisi olup Yeñice ve Yanbolu'yu (25) ve Arnavudluğ'uñ ve Şirbiyye'niñ ħayli maħallerini fetħ etdi ve Şırp kralınıñ (26) kendini pādişāhıñ dā'ire-i itā'at ve 'ubūdiyyetine idħāl ve kral-ı mūmāileyhiñ[300] hemşiresi (Miliça)'yı ħaremserāy-ı hūmāyūna ķabūl etdirdi. Bir aralık me'mūren (2) Anķara'da bulunduğū şırada Karamānoğlu 'Ali Beg pāşā-yı müşārünileyhi beğtaten (3) başıp esir etmiş ise de mu'aħħaran esāretten ķurtulduğunda firķasıyla varıp (4) o da 'Ali Beg'i tutmuş ve faķat sağ bırakmayıp öldürmüş. Timurtaş (5) Pāşā'nıñ (Yaħşī Beg) nāmında olan oğlu daħı nāmdārān-ı ümerā-yı 'Osmāniyye'den (6) olup bu daħı pek çok ħurūb ve meğāzīde

komandanlıkta bulunmuş ve hattâ (7) Yıldırım Han Hazretleri'niñ İstanbul muhâşarasına teveccühünde Talî'e (8) komandanlığıyla Bahr-i Siyâh Boğazı'na kadar gelip pek çok mahaller feth etmiş idi.

(9) **Timürkazık** - Kader-i şâniden (Kutub Yıldızı)niñ yâhüd (10) (Cedî) denilen kevkebiñ beyne'l-'avâm ismidir. Seneniñ her bir mevsiminde geceleyin (11) şimal tarafına teveccüh olunduğda semt-i re's ile ufq beynindeki zâviyeniñ hatt-ı (12) manşifi istikâmetinde görülür ve kutub-ı şimalî-i semâniñ gayet yakîninde ve (Debb-i aşfar) (13) burcunuñ nihâyetinde vâkı' olduğundan harekât-ı 'umümiyye ile müte'ssir degil gibi ya'ni (14) (şâbit bir hâlde müşâhede edilip kurre-i semâniñ şimalîsi olmak üzere) (15) telaqqî olunur.

(16) **Timürkapı**-Rümili'nde Koca Balfan'da ve Eslimiyye civârında (17) bir mu'berin ve Asya'da Şîrvân vilâyetinde (Bâbü'l-ebvâb) nâmıyla dağı yâd olunan (18) şehrin ismidir. Şehr-i mezbûr için (Bâbü'l-ebvâb ve Şîrvân) kelimelerine (19) mürâca'at buyrula.

(20) **Timurleng** – Türkistân pâdişâhlarındandır. Türkistân'da (21) Semerkand civârında vâkı' Kâş şehrinde dünyâya gelip sülâle-i Cengiziyye'den (22) Tuğluk Şâh'a kurâbeti münâsebetiyle Belh vâlisi oldu ve mûmâileyhiñ (23) vefâtından sonra bacanağı yâhüd kâ'inpederi Emîr Hüseyin ile birleşerek (24) (M 1363 ve H 765) târihinde mûmâileyhiñ oğlunu harben ahz u katl (25) ve yerine sülâle-i mezkûreye mensûb hamaqâdan birini ik'âd ederek nüfûz-ı devleti [301] yed-i iktidârlarına aldılar ve bir müddet sonra Timurleng Emîr Hüseyin'i dağı muhârebât-ı (2) keşire ile depeleyip (M 1370 ve H 772) târihinde Belh'de istiklâlini i'lân (3) eyledi ve bir aralık (Hârezm) ve Semerkand ve Kâşgar'ı dağı alıp (M 1376 (4) ve H 778) târihinde pây-ı tahtını Belh'den Semerkand'a getirdi ve Bahr-i Hazer'in (5) cihet-i şarkisinde bulunan hanların kâffesini ve Tataristân hükümdârı (Timür(6) Melik)'in memâligini zabt ve mülk-i mûmâileyhi katl eyledi ve mu'ahharan memâlik-i (7) İraniyye'yi ve Rusya'niñ cihet-i cenûbîsini ve Azak havâlisini birkaç sene (8) zarfında harâb ve yağma etdikden ve (Serhas) ve (Fuşeh) şehirleri ahâlisini (9) katl-i 'âm edip Kandeher ve Sistân ahâlisini diri diri yere gömdükden sonra (10) Ahmed Celâyir'i niñ Bağdâd'da tedârükât üzere olduğunu işidip oraya dağı (11) yetişdi ve mûmâileyh Mısır'a firâr eylediği cihetle Bağdâd ahâlisine şarâbları (12) dökdürüp birçok emr ü nehy icrâ etdi ve kesdiği doqsan biñ Bağdâdli'niñ (13) başlarıyla bir 'alâmet rekz eyledi ve 'ulemâ ve meşâhirden hayli âdem ayırıp Semerkand'a (14) gönderdi ve (M 1397 ve H 800) târihinde

Himalaya Dağları'nı aşarak (15) Hindistan'a gidip Dehli'niñ dīvārları dibinde Mahmūd Şāh-ı rābi' ile gāyet (16) hūnrizāne bir muhārebeden soñra başdanbaşa Hindistān'ı dañı kabza-i teşhīre (17) aldı ve eline geçen esirlerden yüz biñ kişiyi ızhār-ı 'azamet için zec (18) etdirdi ve (M 1400 ve H 803) tārīhinde Aħmed Celāyirī'yi almağ üzere (19) Mışır'a teveccüh ve Haleb şahrāsında vāqı' (Mercidābık) nām maħallde Haleb ve Şām (20) 'askerini ve müte'ākıben Mışır hükümdārınıñ Humā ve Hamşa'daki büyük ordusunu (21) bozup ve Şām-ı Şerīf'i tahrib ve istilā edip 'askerine her dürlü ef'āl-i (22) şeni'e icrā etmek üzere rehşat verdi ve Aħmed Celāyirī Mışır'dan Şultān (23) Bāyezīd-i evvel) Hazretleri'ne ilticā etmesi üzerine mūmāileyhi sultān-ı müşārünileyhden (24) isteyip vermedigiçin (M 1401 ve H 804) Anğara'da anıñla dañı (25) dögüşüp ve 'asākiri 'Osmāniyye ba'zı igfālāta kapılarak hıyānet etdigine binā'en (26) sultān-ı müşārünileyh esir oldu ve Timurleng Aydın vilāyetine inerek İzmir (27) ve Edremid'i Kavālir'lerden aldıkdan soñra ızhār-ı 'işyān eden Gürcistan (28) ahālisini te'dīb ederek pāy-ı tahtı olan Semerkānd'a vardı ve (M 1404 [302] ve H 807) tārīhinde nefir-i 'āmdan başka 'ulūfeli olarak yazmış olduğı (2) iki yüz biñ süvārī ile Çin'e doğru giderken (Seyhūn) civārında vefāt (3) etmekle na'sı Semerkānd'a götürüldü.

(4) Merhūm topal olduğı cihetle Timurleng nāmıyla şöhet bulmuş ise de aşıl (5) ismi (Timūr Gürkān)'dır. Ve Gürkān dāmād ma'nāsınadır. Merķūmuñ Serhas (6) ve Feveşşah ve Kāndehār ve İsfahān ve Bāgdād ve Sivas ve sā'ir memālikde (7) katl-i 'ām ile telef etdiğı nüfusuñ miğdārı iki milyonu ve muhārebelerde iki (8) tarafdan telef etdiğı ādemleriñ miğdārı üç milyonu mütecāvizdir.

(9) **Temür Niķāb** – Fransızlar (Makse Döfer) derler. Hikāyesi (10) meşhūrdur. Şöyle ki on üçüncü Luyi denilen Fransız kralınıñ zamān-ı (11) saltanatında Timūr Niķāblı bir ādem Cezāyir Baħr-i Sefīd kal'alarınıñ birine habs olunmuş (12) ve kimiñ nesi olduğı bilinemeyip faķat kal'ada kendisine edilen hürmet (13) ve ri'āyete ve kendisiniñ tarz ve tavrına nazaran bir büyük zāt olduğı añlaşılmışdır. (14) Ba'zıları kral-ı mūmāileyhiñ zevcesi (Jan Dö Teris)'iñ kardinal (15) (Marteran)'dan peydā etdiğı veled-i zinā idüğine kā'il oldular ise de şihhatini (16) işbāt edemediler. Her ne hāl ise bunuñ hidmetini yalnız kal'a zābiñi ifā (17) eder ve hıç bir kimse ike degil ihtilāt bir çift laķırdı bile etdirmezler idi. (18) Bu biçāre bir gün bir gümüş yemek tabāğınıñ kenārına bıçak ucuyla bir şey (19) yazıp kal'anıñ burcundan aşāğı atdı ve bir balıķcı bulup doğruca kal'a (20) kumandanına

getirdi ve kumandan balıkçıya sen bu tabağı kimseye okutduñ (21) yāhūd okuduñ mu diyü su'āl edip o dañı ne okudum ve ne okutdum cevābını (22) verdikde eger bunu okumuş ve okutmuş olaydıñ seni şimdi i'dām ederdim (23) dedi.

(24) Bīcāre Timür Niķāb başı böyle bir büyük belā içinde olduğu hālde hayli zamān (25) maħbüsen yaşayıp (M 1703 ve H 1115) tārīhinde vefāt etmişdir.

(26) **Tive** – (Teb) kelimesine nazār buyrula.

[303] **Tihobraha** - 'İlm-i hey' etde mezheb-i maħşüş şāhibi bir fāzıldır. (2) Aşlı Danimarķalı olup (M 1601 ve H 1010) tārīhinde Brağa şehrinde (3) vefāt etmişdir.

Tablo 3.3. (T) Hārfinden Olan Memālik-i Devlet-i 'Aliyye tablo 1

İsim ve İ'tibārı	Der-ķazā	Der-livā	Der-vilāyet
(2)Tatar 'Aşireti - 'Aşiret		İçil	Ağana
(3)Tatvan (Güvār) - Kāzā		Van	Van
(4) Tācirli - Nāhiye		Cebel-i Bereket	Ağana
(5) Tācvera - Nāhiye		Trablusğarb	Trablusğarb
(6) Tārħāle - Nāhiye	Şoma	Şaruħan	Aydın
(7)Tānzere - Nāhiye		Ķaraħişār	Sivas
(8) Taverğa - Nāhiye		Ķamas	Trablusğarb
(9)Tenin - Nāhiye		Beyrut	Sūriye
(10) Tebrīl Ma' Rādevīz - Nāhiye		Amasya	Amasya
(11) Tepedelen - Kāzā		Erkiri	Yanya
(12) Tahtü't-ťarīķ - Nāhiye		Amasya	Amasya
(13) Tedmir - Nāhiye		Ķamaş	Sūriye
(14)Türbe-i Enfiħamm - Nāhiye		Ta'z	Yemen
(15) Tercān - Kāzā		Arz-ı Rüm	Arz-ı Rüm
(16)Terħil (Ķamażrū) - Nāhiye		Diyārbekir	Diyārbekir
(17) Terşeyhā - Nāhiye		'Akkā	Sūriye
(18)Terğovişte - Kāzā		Yeñipazar	Ķoşova
(19)Terķos - Nāhiye		Çatalca	Şehr-i Emāneti
(20) Türkānlu - Nāhiye	Ķaraħişār	Anķara	Anķara
(21) Türk mān 'Aşireti - Nāhiye		Diyārbekir	Diyārbekir
(22)Terlih - Nāhiye		Bursa	Ķudāvendiğār
(23) Terme - Kāzā		Canil	Trabzon

Tablo 3.3. (T) Harfinden Olan Memâlik-i Devlet-i 'Aliyye tablo 1 (devamı)

(24) Tarhüne (Tarhavend) - Kazâ		Ĥamas	Trablusġarb
(25) Teryande - Nâhiye		İzmir	Aydın
(26) Ta'z - Kazâ		Ta'z	Yemen
(27) Tefen - Nâhiye		Bolu	Ėaştamonu
(28) Tefenni - Nâhiye		Ĥamîd	Ėonya

[304]

Tablo 3.4. (T) Harfinden Olan Memâlik-i Devlet-i 'Aliyye tablo 2

İsim ve İ'tibârı	Der-Kazâ	Der-livâ	Der-vilâyet
(2) Tekrît - Nâhiye		Bâġdâd	Bâġdâd
(3) TekriĤa - Nâhiye		Siroz	Selanik
(4) Tekfûr Dağı		Tekfûr Dağı	Edirne
(5) Tekmân ma'-Ĥanas - Kazâ		Arz-ı Rûm	Arz-ı Rûm
(6) Tekuğ - Kazâ		Selanik	Selanik
(7) Teke - Kazâ		Teke	Ėonya
(8) Tekelü - Nâhiye	Trarsus	Ağana	Ağana
(9) Telmisa - Nâhiye		Diyârbekir	Diyârbekir
(10) Temnos - Kazâ		Ėandiye	Girid
(11) Tenos - Kazâ		Sivas	Sivas
(12) Tevâtül Ėabile - Nâhiye		'Arabiyye	Trablusġarb
(13) Toğat - Nâhiye		Kağığı	Ėaştamonu
(14) Tozanlu - Nâhiye		Sivas	Sivas
(15) Toğad - Kazâ		Toğad	Sivas
(16) Tunus - Mümtâz			Tunus
(17) Tiran - Kazâ		Drac	İĞkodra
(18) Tîrân Ėabile - Nâhiye		'Arabiyye	Trablusġarb
(19) Tire - Kazâ		İzmir	Aydın
(20) Tirebolu - Kazâ		Trabzon	Trabzon
(21) TimürĖi (Marmaracık) - Kazâ		ĖaruĖan	Aydın
(22) TimürĖiĖâr - Kazâ		Siroz	Selanik
(23) TimürĖiĖe - Kazâ		Berât	Yanya

[305] Varak boştur.

[306] Harf – S

(2) **Şabit** - Aşhâb-ı kirâmdan Şabit İbn-i Kays İbn-i Şimâs Hazerciyü'l-Enşârî'dir. Faḥr-i 'âlem şallâllâhu te'âlâ 'aleyhi ve's-sellem efendimiz ḥazretlerinin (4) ḥaṭıbları olup ğazavâtın kâffesinde bulunmuş ve 'ahd-i ḥilâfet Ḥazret-i (5) Şadîk radıyâllâhu 'anhda Yemâme muḥârebe-i meşhûresinde şehiden vefât eylemiştir. (6) Taraf-ı risâletden mülûk-ı Mütecâvere'ye gönderilen nâme-i hümâyûnları ekşeriya bunlar taḥrîr (7) ederler idi.

(8) **Şabit** – bin Kerre – Hicret-i Nebeviyye'niñ kurn-ı râbi'î meşâhîr-i 'ulemâ-yı (9) İslâmiyyesi'nden ve meşhûr Ebû Ca'fer bin Mûsâ bin Şâkir'niñ tilâmîz-i ḥâşından (10) bir zâtdır. Mümâileyh 'ulûm ve fûnûnuñ hemân kâffesine ve lâ-simâ 'ulûm-ı riya'ziyyeniñ (11) ḥakâyık ve daḳâyıkına vâkıf bir fâzıl-ı zûma'ârif idi. Cebiriñ hendesede (13) isti'mâlini ibtidâ bu zât keşf etmiş ve Batlamyus'niñ Micestî'sını mükemmel (14) bir şüretde tercüme ve 'ulemâ-yı İslâmiyye'niñ taşhîhâtını ve kendi taḥkîkatını 'ilâve (15) ederek aḥlâfına yâdigâr bırakmıştır.

(16) **Şebiyye** – Fuзалâ-yı şaḥâbiyâtdan celîletü'l-ḳadr bir ḥâṭundur ve aşhâb-ı (17) güzînden Ebû Ḥazîfe Ḥazretleri'niñ zevcesidir. Zevc ve zevce ötedenberi (18) fazl ve dirâyetle meşhûr oldukları ḥâlde imân-ı ezeliilerini pek evvel ızhâr ve arz-ı (19) Ḥabeş'e ve ba'dehu Medîne-i Münevvere'ye hicret buyurdular. Ebû Ḥazîfe Ḥazretleri [307] Bedr Ğazâsı'ndan düşmen tarafından biriyle yalnız mübareze etmek üzere da'vet olunduğda (2) faḥr-i 'âlem şallâllâhu 'aleyhi ve's-sellem ḥazretleri gitmekden men' buyurmuşlar idi.

(3) **Şerâkiya** – Terasya kelimesine nazar buyrula. Bu nâm ba'zân Gelibolu (4) şebh-i cezîresine daḥı verilir idi.

(5) **Şervet-i Milel** – Şervetiñ keyfiyyet-i ḥuşüliyle cem'iyet-i beşeriyyeniñ (6) menfa'atine muvâffak olarak şarf ve taḳsîm olunması esbâbını ta'yîn eder bir 'ilmdir. (7) Mübâdele-i nüfûz ve eşyâ ve maḥall-i istihlâk mes'eleleri nazar-ı i'tibâra alınarak fenn-i mezkûr (8) men' ve zecr ve ḥimâyet-i rûsûm-ı hürmet-i mübâdele ki birtaḳım uşûl tevlîd eylemiştir. (9) Bunda turâb ve sermâye ve 'amelden ḥâşıl olan vâridât dört nev'e taḳsîm (10) olunur. Şöyle ki birincisi şâhib-i arâzî ve iradâtıdır. Eger arâzî (11) şâhibi tarafından işidilmekte ise (irâd) ve eger ahire icâr olunarak (12) işidilmekte ise (bedel-i icâr) denilir. İkincisi eşnâf ve 'ameleniñ el (13) işlerine muḳâbil aldıkları yevmiyelerdir. Üçüncüsü fâ'iz ve sigorta (14) aḳçası ve re'sü'l-mâla maḥsûben verilen mübâlağ

gibi sermâyeden hüşüle gelen (15) her nev' menâfi'. Dördüncüsü ihtiyâcât-ı 'umümiyyeye karşılık olarak (16) vâridât-ı sülâse-i sâbıka üzerine taraf-ı h̄kûmetden tarh olunan vergilerdir. (17) Binâ'en'aleyh sa'y ve 'amelden mutahaşşıl eşyâ-yı nâfi'a mecmû'una vâridât-ı ğayr-ı şâfiyye (18) ve 'âmeliñ şarf ve i'tâ eylediği miqdârdan fazla kalana vâridât-ı şâfiyye derler. (19) Beşinci istihlâkdir. Bir maşşûlden ihtiyâcât-ı beşeriyyeden birini def'-i (20) tarîk ya maşrafı mu'âdil veyâ maşrafıdan fazla bir şervet istihşâli tarîkiyle (21) istifâdeye istihlâk ta'bîr olunur. Maşşûl ile istihlâk arasında râbıta-i (22) müştereke vardır. Fakat istihlâk-i ihtiyâcât tabî'iyye-i beşeriyyeniñ vesâ'it-i (23) endüfâ'iyyesiyle maşşûd olduğundan maşşûlâtın bahâsı ehven olur ve vâridât (24) ziyâde olduğca istihlâk tezâyüd eder. İşbu fenn-i şervetiñ kavâ'id-i esâsiyyesini (25) ibtidâ Rûmla vaz' eyledi ve Eflâtûn bir eşerinde taqsîm-i 'amel uşûlününmuhasenâtını (26) gösterdi ve (Kara Nefon) Tezyîd-i Vâridât nâmıyla eylediği bir te'lîfde Atina [308] mâliyyesiniñ uşûl-i idâresi hakkında bir hayli ma'lûmât-ı nâfi'a vermişdir. (2) Hüşûsiyle (Aristo)'nuñ (Şervet) nâm te'lîfde gösterdiği bir kâ'ide (3) emvâl-i tabî'iyye ile şan'iyye arasındaki farkı meydâna çıkarmışdır ki zamânımızda (4) olan erbâb-ı fenn ğinâ ve şervet arasındaki mübâyenetî hakîkaten irâ'e eder. (5) şüretde buldukları kıymet-i mevzû'a ve kıymet-i mübâdele ta'rîflerini zikr olunan (6) kâ'ide-i esâsiyye üzerine binâ etmişlerdir. Bu uşûllerde i'mâl-i şun'iyyeniñ (7) nazar-ı ehemmiyyete alınmayıb da esâret esâsına haşr-ı efkâr edilmesi 'umümî bir nakışadır. (8) Romalılar şüret-i dâ'imede hürüb ve kattâl ve yağmagerlikle imrâr-ı vaqt (9) ve binâ'en'aleyh umûr-ı mâliyelerinde kavâ'id-i meşrûheyi iltizâm ederek zirâ'atden başka (10) bir şey'e ragbet etmediklerinden nuķûd-ı mevcûdeleri tedricle ellerinden çıkıp (11) bi'l-âhire düçâr-ı fakr u zarûret olmuşlardır lâkin soñraları Aristo'nuñ (12) melegine sâlik olan erbâb-ı fenn fâ'iz-i meskûkât ve mübâdele kavânîniñ cihet-i (13) nazariyyelerinde i'mâl-i fikre başlayıp bir taraftan da poliçe uşûli icâd olunup (14) bankalar te'essüs etdiği gibi ticâretce idâre-i yed-i vâhid ve gümrüklerce hîmâyet-i (15) rûsûm uşûlleri baş göstermiş ve Protestanlar'ın emvâl ü emlâk rehâbîn (16)-i imtiyâzâtına fesh ve ilğâ edişi tevsî' ve terakkî-i sa'y ve 'amele yardım etmiş ve daha (17) soñra zirâ'at ve şanâ'at cihetleri dahı nazar-ı i'tinâyâ alınarak şirketler icâd (18) ve 'ilm-i şervet tedvîn olunmuş ve giderek Avrupa'da 'ilm-i mezkûru tahşîl için (19) mektebler ve terakkîsi için cem'iyetler açılmış ve maşşûş cerîdeler çıkarılmakda (20) bulunmuşdur.

(21) **Şüreyyâ** – (Ülker) kelimesine nazar buyrula.

(22) **Se‘alibī** - Ebā Maṣṣūr ‘Abdü’l-melik bin Muḥammed bin İsmā‘īl Se‘alibī (23) Nīṣābūrī’dir. Tilki postu dikicisine mensüb demektir. Müṣārün(24)ileyh zamânında re‘îs-i mü‘ellifeyn ve imâm olup nâmı aḳtâr-ı ‘aleme münteşir (25) olmuş idi ve vilâdeti (M 961 ve H 350) vefâtı (M 1037 ve H 429) (26) târihindedir. [309] (Münisü’l-vaḥîd) (Yetîmetü’d-dehr) (Fıḳhü’l-luġat) (Siḥrû’l-berā‘e) te’lifât-ı (2) güzîdesi cümlesinden olup daha ḥayli aṣâr-ı ḥā’izü’l-i‘tibār ve devāvîn-i eṣ‘âr-ı (3) pür-iṣtîhârı vardır.

(4) **Sa‘leb** - Aḥmed bin Yaḥyâ bin Zeyd bin Seyyâr Şeybānî’niñ beyne’l-‘umûm (5) almış olduğu nâmdır. Künyesi Ebū El-‘Abbās’dır. ‘İlm-i naḥv ve luġatde İmâm-ı (6) küfiyyîn idi. ‘İlm-i ‘Arabiyyet ve şi‘r ve luġatda münāzaraya on altı yaşında ibtidâ (7) eyledi. Kuvve-i ḥâfızasınıñ kemâl-i vüs‘at ve ihâtası cihetiyle ‘aşrında kâffe-i (8) ‘ulemâniñ maḳdemi olup ḥuşûşiyle kütb-i Qur‘ân’ı bir harfî ḥâric olmamak (9) üzere ḥıfzına almış idi. Bu kadar fezâ’il-i lâ-yuḥşâ ile berâber yine emr-i ma‘îšetde (10) bir ḥâl-i esef iṣtimâlinden ya‘ni zarûret ve sefâletden ḳurtulamadı ve evâḥir-i (11) ‘ömründe ‘illet-i şameme mübtelâ olup bir cum‘a günü ba‘de’l-‘aşr câmi‘den gelirken (12) arḳasından gelen ḥayvânâtüñ şadamâtıyla bir çukura düşmekle müte‘şiren vefât eyledi. (13) Târiḥ-i vefâtı (M 903 ve H 291)’dir. Naḥvde (El-Maṣûn) (İḥtilâfü’n-(14)naḥvîyîn) (Me‘ânîyyü’l-Ḳur‘ân) (Me‘ânîyyü’ş-şi‘r) (El-Ḳirâ‘âtü’t-Taṣġîr) (El-Vaḳf (15) ve’l-ibtidâ’) (El-hecâ’) (El-Amâlî) (Ġarîbü’l-Ḳur‘ân) (El-Faṣîḥ)’den başka (16) daha ba‘zı te’lifâtı vardır.

(17) **Sa‘lebe** – Bin Hâṭîbü’l-Enşârî. Meşâḥîr-i aşḫâb-ı kirâmdan (18) idi. Bir gün ḥuzûr-ı peygamberîye gelip Yâ Resûlullâḥ zarûretim (19) ber-kemâldir. Ġanâm için du‘â buyurdukda ‘aleyhi’s-şalâtü ve’s-selâm efendimiz (20) Yâ Sa‘lebe benim aḥvâlim saña esve-i ḥasene degil mi ben daġlarıñ altın olup (21) berâberimde bulunmasını niyâz etmem ḳabûl buyurulacağında şübhem olmadığı ḥâlde (22) oluruyla ḳanâ‘at ediyorum buyurduysa da Sa‘lebe biraz soñra tekrâr gelip (23) Yâ Resûlullâḥ Cenâb-ı Haḳḳ baña mâl-i keşîr iḥsân buyurur ise ḥuḳûḳ-ı şer‘iyyesini (24) beherḥâl edâ ederim diyü ta‘ahhüd ve istirḥâm eyledigine binâ‘en Hâzret-i Peyġamber Efendimiz (25) (Allâḥümme erzaḳa şa‘bete mâlâ) diyü du‘â buyurdu. Sa‘lebe ittihâz etdiği birkaç ġaneme (26) iḥsân buyrulan bereket sâyesinde pek çok şervete mâlik oldu lâkin giderek [310] koyunlar Medîne-i Münevvere civârında ta‘ayyüş edemez râddede çoġalıp uzaḳlara (2) gitmege mecbûr olduğundan bir müddet öyle ve ikindi nâmâzlarından mâ‘adâsını (3) Hâzret-i Peyġamber’e iḳtidâ ile edâdan maḥrûm ḳaldı ve mu‘aḥḫaran aña daḫı

yetişemeyip (4) yalnız cum'alarda gelebilmege ve daha şöraları bütün bütün gelememekle başladı. (5) Ve o eşnâda zekât âyeti nâzil olup her mâldârdan istinildiği sırada bundan (6) dağı mâlının kırkda bir zekâtı me'mür vâsıtâsıyla taleb olunduğda bu cizyeye (7) beñziyor şimdilik veremem biraz düşüneyim cevâbını verdi ve keyfiyyet Hazret-i (8) Resûl-i Ekrem'e haber verildiğini müte'âkıb (Ve minhum men 'âhedallâhe)⁵ ilâ âhire âyet-i (9) kerîmesi nâzil olmağla huzûr-ı sa'âdetde bulunan akrabâsının aĥbârıyla mûmâ(10)ileyhe 'arz-ı nedâmet ederek gelip zekâtımı vereyim dediyse de Hazret-i Peyğamber (11) Efendimiz Ben Cenâbı Haĥĥ'ın emrine muĥâlif hareketde bulunâmam ya'ni zekâtını (12) ĥabûl edemem buyurduğundan me'nûsen 'avdet eyledi ve Ebâ Bekrû's-şiddîk ve 'Ömer (13) ve 'Oşmân rıdvânullâhi Te'âlâ 'aleyhim-i ecma'in ĥazerâtı zamânlarında dağı birer kere (14) başurup zekâtımı vereyim dediyse de anlar dağı kabul etmediginden biçâre (15) öylece me'yübân vefât etdi gitdi.

(16) **Sa'lebî** - Fuĥahâ—yı kirâmdan bir meşhûr zâtdır ve maskat-ı re'si (17) (Nîşâbûr) ismi (Aĥmed bin Muĥammed) künyesi (Ebû Ishâĥ)'dır ve İmâm Sa'lebî (18) demekle meşhûr ve müte'ârifdir. Fenn-i tefsîrde zamânın ferîdi ve 'ulemâ-yı sâ'ireniñ (19) tâc-ı iftiĥârı idi.(20) Taşnîfine muvaffaĥ olduğı tefsîr-i kebîr beyne'l-'ulemâ meşhûrdur ve kitâbü'l-arâ'is (21) ve kışâş-ı enbiyâsı beyne'l-enâm maĥbûl ve mu'teberdir ve vefâtı (M 1034 ve H 426) (22) yâĥûd (H 427) târiĥindedir.

(23) **Sakĥa** - 'Asîr kıt'asında Ķanefde İskelesi'niñ altmış sâ'at (24) içerisinde ve Ebhâl ĥaşabasıyla muĥâ'il mevki'î beyninde bir ĥaşabadır. Burası (25) üç 'aded burûc-ı mîşde ile müstahkem iken İbn 'Â'iz vaĥ'asında 'asâkir-i [311] şâhâneniñ hücumu şırada içinden cebĥânesi âteş almağla burcuñ biri (2) yıklılıp seksen nefer 'âşî altında ĥalmışdır.

(3) **Sakĥatü'd-dîn** - Muĥaddişinden ve fuĥahâ'-i Şâfi'iyeden bir ma'rûf zâtdır. (4) İsmi 'Ali ve künyesi (İbn-i 'Asâkir) ve maskat-ı re'si (Dımışĥ) ve târiĥ-i (5) vefâtı (M 1176 ve H 572)'dir. Mûmâileyh pek çok seyâĥat etdi (6) ve pek çok ĥadîs-i şerîf taĥĥîk ve ĥıfz ve tedrîs ederek zamânı muĥaddişleriniñ (7) birincisi oldu ve ĥayli kitâb te'lîf eyledi. Seksen cildi câmi' (8) olan târiĥi meşhûrdur.

⁵“İçlerinden, ‘Eğer Allah bize bol lütuf ve kereminden verirse, mutlaka bol bol sadaka veririz ve mutlaka salihlerden oluruz’ diye Allâh’a söz verenler de vardır” (Tevbe 9/75).

(9) **Sıkklet-i İzzâfiyye** - Hikmet-i tabî'yyede ecsâmîñ (4+) derece-i (10) harâretde bulunan herkanğı bir hacm-i mâ'-i maqtar vezniyle yine o hacimde olan (11) cismiñ vezni beynindeki nisbet-i hendesiye denilir. Bir cism-i salebiñşikklet-i (12) izâfiyyesi (Arşimed) kânûnu denilen uşûl ile ta'yîn olunur. Şöyle ki (13) şuda ğayr-i münhall olan cism şulb ağızıyla berâber şu dolu bir kab derûnuna (14) ğats olunduğda bi't-tab' şu taşacağından işbu taşan şu ile cism-i ğâtas (15) başka başka vezn ve veznler birbiri üzerine taqsîm olunmağla ve cism-i mâyi' olduğu (16) hâlde bir kab bir kere şu ve bir kere de cism-i mâyi' doldurularak veznleri istihsâl (17) ve birbiri üzerine taqsîm kılınmağla ve cism-i hevâ'î olduğu taqdîrde kadr-i (18) şâfdan ma'mûl muşluğlu bir balonuñ havâsı taħliye olunarak evvelen bir kere (19) vezn ve şâniyyen cism-i havâ'î imlâ olunarak tekrâr vezn olup işbu veznler (20) birbiri üzerine taqsîm edilmekle şikklet-i izâfiyyeleri añaşılır.

(21) **Sakkif** – Mekke-i Mükerreme civâr-ı kabâ'ilinden bir kabîle-i ma'rûfedir. Aşhâb-ı (22) kirâmdan 'Urvet bin Mes'ûd radıyâllâhu 'anh hazretleriyle zâlim-i meşhûr Haccâc bin (23) Yûsuf işbu kabîleye mensûb idi.

(24) **Salâ** - Haţta-i Yemâniyye'de ve Şin'â sancağı dâhilinde birtaķim kara [312] ve münbir arâzi ve Miyâh câriyyeyi hâvî bir maħalliñ ismi olup ahâlîsi babalarımñ (2) esâmîsiyle yâd olunur kabâ'ilden 'ibâretidir.

(3) **Selniyum** – (M 1818 ve H 1234) târiħinde (Berzilyus) (4) nâm kimyâger tarafından keşf olunmuş bir cism-i 'unşurîdir. Cism-i mezbûr (5) Bohemya'da ve İngiltere'de bakırî hâvî piritler derûnunda ve ba'zı yerlerde daħı (6) kadmiyum ve gümüş ile memzûc olarak bulunur ve şüret-i maħşûsada (7) istihsâl olunur. Harâreti 'adî derecededir ve şulb ve ma'denî ve mücellâ (8) koyu kırmızı renkli ve inkisârı züccâcî ve parlak şikklet-i izâfiyyesi (9) (4,3)'dür. Suhûletle saħk olunmağla laţif kırmızı renkte ve pullar şeklinde ğubâr (10) hâşıl olur. 250 derece-i harâretde müzâbdır ve 700 derece-i harâretde (11) ğaleyân ve tebaħħur ederek kükürt gibi bir mâdde birağır ve ecsâm-ı sâ'ire ile kükürt (12) mürekkebâtı mişillü mürekkebât ihdâş eder.

(13) **Şemânin** - 'Arabca seksen ma'nâsına olarak cebel-i Cûdî'de (14) ba'de't-tûfân te'sîs olunmuş bir karyedir. Sefîne-i Nûħ 'aleyhi's-selâm'da bulunan (15) seksen nefer-i benî-beşer tûfânîñ sükûnuyla çıkıp ibtidâ işbu karyeyi te'sîs (16) eylediklerinden ismi (Şemânin) kaldı derler.

(17) **Şemerätü'l-evrāk** - (M 1433 ve H 837) tārīhinde vefāt (18) eden Şeyh Taqiyü'd-dīn Ebā Bekr bin 'Alī'niñ muhādarāt ve nevādir ve hikāyāta dā'ir (19) tertīb etdiği eṣer-i müşmerdir.

(20) (Şemerätü'l-bostān ve Zehrätü'l-ağşān) – (M 1551 ve H 959) (21) tārīhinde vefāt eden Şeyh İbrāhīm Burhāne'd-dīn bin Yūsuf bin 'Abdu'r-raḥman (22) Halebī'niñsemere-i kalem-i şīrīn-raqımıdır.

(23) (Şemerätü'l-fü'ād fī El-mebde' ve'l-me'ād) Türkī - Kātib 'Abdullāh Efendi'niñ (24) ḫilāfet-i Ādem 'aleyhi's-selām'dan ve taleb-i ḫubb-ı aṣlī ve aḫsām-ı ehl-i sulūk ve silsile-i (25) meşāyīḥ ve rūḥ-ı ḫayvānī ve sultāniden bāḫiṣ ve beş bāb bir ḫātıme-yi cāmi' eṣer-i(26) ber-güzīdesidir.

[313] (Şemerätü'l-eṣcār) Fārsī Manzūm - Sultān Ya'qūb'uiñ 'aṣr-ı ḫilāfeti (2) a'yānından Cemāle'd-dīn Rūz Bahā'nıñ ḫadıka-i qarīḫasında neşv ü nemā bulan āṣār-ı (3) leṭāfet-şi'ārındandır. Şu vechle bed' eder.

(4) Tā bi-ḫamd tū na're zed bülbül

(5) Heme gūşīm çün dirāḫt-ı gül

(6) (Eṣ-şemere fī-aḫkāmi'n-nücüm) Hükemā-yı meşhūreden Baṭlamyus'uiñ Rūmca (7) (Ez-zarr u Maṭā) tesmiye olunan eṣerini Ebā Yūsuf Oḫlisid ve Ebā Muḫammed Şeybānī (8) ve Ebā Sa'īd Şemālī ve İbn-i Ṭayyib Cāselīkī serḫası ve 'allāme Naşīrū'd-dīn Ṭūsī (9) şerḫ ederek bu nāmı vermişlerdir.

(10) **Şemūd** – (Kāşir) yāḫūd ('Ābir) bin (İrem) bin (Erfahşid) (11) bin Sām'ıñ oḫludur. Bu nām merḫūmuñ kabīlesi ḫalkına daḫı 'unvān (12) olmuş idi. Kabīle-i merḫūme ibtidā Yemen ülkesiniñ cānib-i şarkisinde meskūn (13) iken (H 3121) tārīhinde ya'ni mīlādıñ iki biñ dōrt yüz yetmiş üç (14) sene muḫaddeminden evvel Yemen pādīşāhı olan (Ḥamīr bin Sebā') ḫasārāt ve fesādāt (15) vāḫı'alarından dilgīr olduğuna binā'en bunları Yemen'den ṭard etmiş ve bunlar daḫı Ḥicāz (16) işe Şām arasında vāḫī' arz-ı Ḥacer'e gelip tevattun eylemiş idi lākin ötendenberi (17) alıṣmış oldukları fesādāt ve fişḫ u fücūra evvelkinden ziyāde meyl ve cūr'et (18) ve peygamberleri (Şālih) 'aleyhi's-selāmıñ neşāyīḥ ve tehdīdātına kulāḫ vermedikden (19) başḫa mu'cizāt-ı bāhirelerini taḫḫīre daḫı cesāret eylediklerinden tārīḫ-i mezbūrda (20) bir şayḫa-i hevelnāk ile helāk olmuşlardır.

(21) **Şeneviyye** - Dīsāniyye kelimesine nazār buyrula.

(22) **Şevr** - Mıntıkatü'l-burūcuñ hāvī olduğu burūc-ı eşnā-i aşerden (23) ikinci burc-ı şımālīniñ ismidir ve kader-i evvelden (Dīrān) nāmında bir parlak (24) yıldızı hāvīdir. Şems-i nisanıñ doğuzunda burc-ı mezbūre dāhıl olur.

(25) **Şevābit** – Cevv-i semāda olan ecrām-ı maẓī'eniñ beynlerindeki eb'ād [314] ve evzā' değışmeyerek sūkūn hālinde görülen ve pek tedrīci olarak harekāt-ı (2) maḥşūşeleriyle devr eyleyen kısım-ı a'zamına denilir ve bunlara harekāt-ı yevmiyye-i (3) 'umūmiyyelerinden başka bir hareke ile müte'sir olup olmadıkları henüz keşf (4) olunamadığından (Şevābit) nāmı verilir. İşbu şevābit iki kısım olup (5) bir kısmı ālāt-ı raşadiyye isti'māl olunmayarak görülenler ve diger kısmı ālāt-ı (6) raşadiyye ile mer'ī olanlardır ve ālātsiz görülenleriñ 'adedi altı biñe doğru (7) vardırılmış ise de ālāt ile görülenleriñ 'adedi ma'lūm degildir. Nitekim (8) meşhūr rāşadlardan (Sitrov) yigirmi kademlik bir teleskop ile yigirmi milyon kadar (9) (Şevābit) ta'dād etdi ve (Şakornak) nām zāt on dördüncü kadere(10) kadar seksen milyon şevābit-i rü'yet edileceğini bildirdi. Ālātsiz (11) görülen şevābit leme'an ve cesāmetlerine göre yedi kadere kadar tefrīk ve ālāt (12) ile görülen şevābit yedinci kadeden on yedinci kadere kadar taķsim olunmuşdur. (13) Yigirmi daneden 'ibāret olan kader-i evvel kevākibiñ birincisi (Şu'rā-yı Yemānī) (14) ve altmış daneden 'ibāret olan kader şānī kevākibiniñ eñ meşhūru (Münekkibü'l(15)Cevzā)'dır ve kader-i şālīs kevākibi (200) ve rābi' (425) ve hāmīs (16) (1400) ve sādīs (3200) ve sābi' (13000) ve şāmin (40000) (17) ve tāsi' (142000) ilā āhire taḥmīn olunmuşlardır.

(18) **Şevbān** - Aşhāb-ı kirāmdan ve huddām-ı benī zī-şāndan Ebū 'Abdullāh (19) radyāllāhu 'anh ḥāzretleridir ve aşlı Yemenli'dir. Esir olarak getirildiği (20) zamān Ḥāzret-i Peyğamber Efendimiz alıp āzād buyurdu. Müşārünileyh daḥı intikāl-i (21) Ḥāzret-i Peyğamberī'ye kadar ḥidmet-i seniyyelerinde bulunup ba'de'l-intikāl (M 673 (22) ve H 43) tārīhinde Ḥamaş'da vefāt eyledi. (Tevvābī limen mülk lisānehu ve vesi'a (23) beytühü ve bekiyy 'alā ḥaṭī'tehu) ya'ni ne mutlu o ādemdir ki lisānı maḥfūz ve hānesi (24) vūs'atlü ve günāhlarını añıp ağlayıcı ola kelām-ı dürriyyü'n-nizāmī müşārünileyhiñ (25) kelimāt-ı ḥikmet-āyātındandır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sözlük çalışmaları, hem dil hem de kültür açısından önemli kaynaklardır. Sözcüklerin bir dilde kazandığı anlamları veren sözlükler, dilin hazinesi konumundadır. Öte yandan, sözlük niteliği taşımakla beraber onu bir adım ileriye götüren ansiklopedik eserler de insanların her zaman yardımına koşan temel başvuru kaynakları olagelmışlerdir.

Sözlükler, kelime anlamını toplayan eser olmanın dışında, bir milletin varlığını da temsil eden çalışmalardır. Yüzyıllardır hem Batı'da hem de Doğu'da çeşitli şekillerde sözlükler ve ansiklopedik eserler yazılmıştır. Türk milleti de XI. yüzyıldan itibaren günümüze kadar sözlük çalışmalarında bir hayli eser vermiş ve mesafe kat etmiştir.

Günümüz şartlarında, bilgiye erişimin birkaç adımla olduğunu ve yediden yetmişe herkesin bilgiye kolayca ulaşabildiğini görmekteyiz. Fakat, çok değil 150 sene önce bilgiye erişmenin kolay olmadığı dönemlerde insanların bilgiye ulaşmak için ciltler dolusu eserlere müraacat etmekte olduğu görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde de bilgi kaynağı olarak lugatlar, tezkireler ve şerhler önemli birer başvuru kaynağı olarak görülmektedir. Bu çalışmaların çoğu, hiç şüphesiz bir usta kalemin elinden çıkmaktadır. Osmanlı aydınları XIX. yüzyıla gelindiğinde, Batılıların “ansiklopedi” kitaplarına benzer çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu önemli çalışmalardan biri de Ahmed Rıfat'ın “Lugat-ı Tarihiyye ve Cografıyye” adlı eseridir.

Çalışmasını yaptığımız, Ahmed Rıfat'ın en önemli eseri olan “Lugat-ı Tarihiyye ve Cografıyye”, sadece 2. ciltte içerdiği 723 kelime ile alanında şüphesiz bir boşluğu doldurmaktadır. Eser bir “lugat” olmaktan ziyâde, tarih, coğrafya, din, matematik, fizik, kimya, felsefe, şiir ve pek çok kavramı detaylı bir şekilde açıklayan, günümüz kavramıyla bir ansiklopedidir.

Yedi ciltten oluşan bu eserin, çevrimyazısını yaptığımız ikinci cildinde görüldüğü üzere “B-P-T-Ş” harfleriyle başlayan sözcüklerin anlamı verilmeye çalışılmıştır. Sadece ikinci cildinde bile 723 kelimenin olması, bu sözlüğü tek başına hazırlayan Ahmed Rıfat'ın emeğinin ne denli övülmeye layık olduğunu göstermektedir.

Ahmed Rıfat hakkında kaynaklarda yeterince bilgi olmadığı görülmektedir. Çalıştığımız eser ise Ahmed Rıfat'ın en önemli eserlerinden biri olarak göze çarpar. Ahmed Rıfat'ın bu eserinde dini konuların ayrıntılarıyla verilmiş olması, İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik ile ilgili kavramların, eserlerin hatta bu dinlere ait mezheplerin eserde yer alması, Ahmed Rıfat'ın dini konulardaki bilgisini göstermektedir. Ayrıca, fizik ve kimya ile ilgili kavramların ve nesnelere en ince hesaplarına kadar verilmiş olması, hem Osmanlı Devleti'nde bilimsel seviyenin hem de Ahmed Rıfat'ın eserini titizlikle hazırlamış olduğunu göstermektedir.

Ahmed Rıfat, Arap harfi sırasına göre hazırlamış olduğu bu eserde, her bölümün sonunda Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki vilayet, kaza, aşiret gibi isimlere ve bu isimlerin bağlı olduğu bölgeleri içeren bir liste de vermiştir. Bu listeler, çalışmamızda tablo halinde gösterilmeye çalışılmıştır.

Eserde, bazı kavramlar uzun uzadıya anlatılırken, bazı kavramlar da “(...)’ya nazar buyrula” şeklinde atıf yapılarak, o maddelere ve ciltlere başvurulması gerektiği şeklinde kısa bir açıklamayla geçilmiştir.

Eserde, 723 madde başı kelime bulunmaktadır. Özellikle tarih ve coğrafya ile ilgili kavramlarda Ahmed Rıfat, ayrıntılı bilgiler vermeye çalıştığı görülmektedir. Öte yandan, 723 kelimeye tablo halinde verilen isimler ve “telhis”, “tezkiye” gibi maddelerde görüleceği üzere, bu türe ait eserlerin isimleri dahil edilmemiştir. Bu eserleri de dahil ettiğimizde 1000’e yakın bir kavram ile karşılaşmak mümkündür.

Eserin diline bakıldığı zaman, dilinin gayet anlaşılır ve açık olduğu görülmektedir. Ayrıca, XIX. yüzyılda özellikle Fransızca ve diğer yabancı dillerden alınan kelimelerin varlığı da tespit edilebilmektedir. Eserde, bazı kavramları açıklamak için, bu kavram Arap ya da Fars bir şair ise, şiirlerinden alınan örnekler orijinal diliyle verilmiştir. Özellikle Arapça nazım örneklerinin verildiği görülmektedir.

Ahmed Rıfat'ın bu eseri, kültürel ve edebi zenginliğimizi göstermesi bakımından dikkate değerdir. Farklı dillere ait kavramlara da yer verilmesi, bilgi çeşitliliğini göstermektedir. Bu tür sözlükler bize, sözlükçülüğümüzün gelişmiş ve Batı'daki örnekleriyle boy ölçüşecek seviyeye geldiğini göstermektedir.

Ahmet Rıfat'ın "Lugat-ı Tarihiyye ve Cografıyye" isimli eserinin 2.cildinin transkripsiyonunu yaptıktan sonra "Şekil Bilgisi" kapsamında Türkçe isimlere gelen çekim ekleri, isimden isim ve fiilden isim yapım eklerinin metindeki geçen örneklerinin incelenmesi ve metinden örnekler verilmesi ile eklerdeki dönemsel değişimin görülebilmesi için Karahanlı Türkçesi, Harezm-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'ndeki durumları incelenmiş olup özellikle Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi üzerinde durarak bu üç dönemdeki değişim görülmeye çalışılmıştır.

İsmlere gelen çekim ekleri; Karahanlı Türkçesi, Harezm-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi olmak üzere beş dönemde incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde, özellikle Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde bu eklerdeki görülen değişimler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çoğul eki -lar/-ler, Türkçe'nin bu üç döneminde de çoğul eki olarak kullanılan ektir; ancak Eski Anadolu Türkçesinde, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak -lar/-ler ile birlikte -an/-en/-z eklerinin de çoğul eki fonksiyonlarıyla kullanıldığı görülmektedir ve çoğul ekleri ünlü uyumuna uymaktadır. İyelik eklerini incelediğimiz zaman, Eski Anadolu Türkçesinde 1. T.K ve 1.Ç.K iyelik eklerinin sadece yuvarlak ünlülerinin olduğu, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi 'nde hem düz hem de yuvarlak şekillerinin kullanıldığı ayrıca Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi 2.T.K ve 2.Ç.K iyelik eklerinde görülen nazal " -ñ", yazı dilinden kalkmış olup sadece ağızlardaki günlük kullanımlarda görülmektedir. Kısaca Eski Anadolu Türkçesi'ndeki yuvarlak şekiller Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak dört şekilde kullanılmıştır. Aitlik eki hem yapım hem de çekim eki olarak işlev göstermektedir. Eski Anadolu Türkçesi'nde -ğ1/-gi;-k1/-ki şekillerinde görülen bu ek, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ünlü uyumuna aykırı olarak (-ki) tek şekildedir. Hal eklerini incelediğimizde ise ilgi halinde, Eski Anadolu Türkçesi yine sadece yuvarlak ünlülü iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ünlü uyumuna bağlı olarak dört şekillidir. Bununla beraber Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan nazal " -ñ " ise Türkiye Türkçesi'nde kullanılmamaktadır. Yükleme hal eki, Eski Anadolu Türkçesi'nde sadece düz ünlülü iken, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde bu ek, ünlü uyumuna uyarak dört şekilde kullanılmaktadır. Yönelme hal eki ise Eski Anadolu Türkçesi,

Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde -a/-e olarak aynıdır. Bulunma hal eki (-da/-de), Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi'nde -da/-de iken Türkiye Türkçesi'nde bu ek, ünsüz uyumuna uyarak -da/-de;-ta/-te şekillerinde kullanılmaktadır. Ayrılma hali(-dan/-den), Eski Anadolu Türkçesi'nde bu ek genellikle -dan/-den şeklinde kullanılırken çok az da olsa -dın/-din şeklinde kullanımının olduğu görülmektedir. Osmanlı Türkçesi'nde de,-dan/-den şeklinde kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi'nde ise -dan/-den;-tan/+ten şeklinde kullanılarak Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'nden farklı olarak ünsüz benzeşmesine uyduğu görülmektedir. Eşitlik hali (-ça/-çe;-ca/-ce), Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi eşitlik eki olarak kullanılmakla birlikte bazı kelimelerde kalıplaşarak nerdeyse çekim eki fonksiyonunu yitirmiş ve aynı zamanda da yapım eki işlevinde kullanılmıştır. Vasıta eki: Bu ek, isme gelerek onun yapılan fiili hangi araçlarla meydana getirdiğini ifade etmektedir. Eski Anadolu Türkçesi'nde -(i)n/-(i)n;-la/-le;-birle;-ıla/-ile ekleri vasıta eki olarak kullanılırken Osmanlı Türkçesi'nde -la/-le ve Türkiye Türkçesi'nde ise -(y)la/-(y)le;-ın/-in;-un/-ün vasıta eki olarak kullanılmaktadır. Ancak Türkiye Türkçesi'nde kullanılan -ın/-in;-un/-ün vasıta eki kalıplaşmıştır. Yön gösterme eki, Eski Anadolu Türkçesi'nde -aru/-erü;-ra/-re iken Osmanlı Türkçesi'nde ve Türkiye Türkçesi'nde bu ek -ra/-re;-arı/-eri şeklindedir. Türkiye Türkçesi'nde yön gösterme eki fonksiyonunu yitirerek kelimelerde kalıplaşmış olarak yaşamaktadır.

İsimden isim yapım eklerini incelerken önce tablolar halinde Karahanlı Türkçesi, Hazerm-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi,Eski Anadolu Türkçesi,Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi için ayrı ayrı tablolar oluşturulmuştur. Daha sonra eklerin gelişimini ve eklerdeki değişimi görebilmek için de karşılaştırmalı tablo hazırlanmıştır. Bu tablo Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerindeki kullanılan isimden isim yapım eklerinin durumlarını daha objektif görebilmemiz için bize yardımcı olacaktır.1) -lık/-lik;-luk/-lük eki: Eski Anadolu Türkçesi'nde -lık/-lik olarak düz ünlülerle kullanılan isimden isim yapım eki, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak -lık/-lik;-luk/-lük olarak dört şekliyle kullanılmaktadır.2)-cı/-ci;-cu/-cü;-çı/-çi;-çu/-çü eki: Eski Anadolu Türkçesi'nde düz ünlüyle -çı/-çi olarak kullanılan bu ek Osmanlı Türkçesi'nin başlarında -çı/-çi;-cı/-ci olarak kullanılmaya başlıyor ve Osmanlı Türkçesi'nin son devirleri yuvarlak ünlüler de kullanılmaya başlıyor ve artık Türkiye Türkçesi'nde ekin hem c'li şekli hem de düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak -cı/-ci;-cu/-cü;-çı/-

çi;-çu/-çü'lü kullanımı görülmektedir.3)-lı/-li;-lu/-lü eki: bu ekler Eski Anadolu Türkçesi sadece yuvarlak şekilleri –lu/-lü şeklinde kullanımı varken Osmanlı Türkçesi'nde ekin düz şekilleri de ortaya çıkmıştır ve Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesi'nde ek : lı/-li;-lu/-lü şeklinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadır.4)-sız/-siz;-suz/-süz eki: bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde yalnızca yuvarlak ünlülü –suz/-süz şeklinde iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde bu ek –sı/-si;-su/-sü şeklinde düzlük yuvarlaklık uyumuna uymaktadır. 5) –ki eki: Bu ekin Eski Anadolu Türkçesi'nde genellikle ince ünlü ile –ki'li kullanımı varken çok az da olsa kalın ünlülü –kı'lı kullanımının da örnekleri bulunmaktadır. Ek, Osmanlı Türkçesi'nde ve Türkiye Türkçesi'nde tamamen ince ünlü ile –ki'li kullanılarak hem kalınlık-incelik hem de düzlük- yuvarlaklık uyumlarına uymayan aykırı bir ek olmuştur. Ancak bugün ise ek, bazı örneklerde düzlük-yuvarlaklık uyumuna giren bazı örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Böylece ekin –kü'lü kullanımları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu –kü'lü şekiller belli başlı kelimelerde görüldüğü için tabloda yer vermedik. 6) –cık/-cik ; -cuk/-cük: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde ekin –ç'li kullanımları ile –cuk/-cük şeklinde yuvarlaktır. Osmanlı Türkçesi'nde ekin hem –c'li kullanımlarına geçildiği hem de düzlük –yuvarlaklık uyumuna girdiği görülmektedir. Türkiye Türkçesi'nde artık ek, -cık/-cik;-cuk/-cük şeklinde kullanımı devam etmektedir. 7) –cak/-cek: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde –ç'li olarak –çak/-çek şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde –c'li olarak –cak/-cek şeklinde bir kullanılmaktadır. 8) –cığaz/-ciğez;-cuğaz/-cügez: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde –ç'li olarak –çuğaz/-cügez şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi'nde ve Türkiye Türkçesi'nde c'li olarak cığaz/-ciğez;-cuğaz/-cügez şekilleriyle kullanılmaktadır. 9) –ca/-ce;-ça/-çe: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde –ç'li olarak –ça/-çe şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde –c'li olarak –ca/-ce;-ça/-çe şeklinde kullanılmaktadır. 10) –daş/-deş; Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde –daş/-deş ;-taş/-teş şeklinde ünlü ve ünsüz uyumlarına uyarak kullanılırken Osmanlı Türkçe'nde ise kalıplaşmış birkaç kullanımındaki –deş eki dışında sadece –daş eki kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi'nde ise ünlü ve ünsüz uyumu tekrar sağlanmış ve –daş ile birlikte –deş, taş,-teş ekleri kullanılmıştır.11) –ncı/-nci;-ncu/-ncü: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde önce bir müddet –nç olarak kullanıldıktan sonra ise nçi oluyor. Eski Anadolu Türkçesi'nin sonuna doğru ise ek -ncı/-nci şeklinde düz ünlüyle kullanılmaya başlıyor ve Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesi'nde bu ekler düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak c'li şekilleriyle –ncı/-nci;-ncu/-ncü olarak

kullanılmaktadır. 12) -sı/-si; -su/-sü: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde yalnızca düz şekli ile -sı/-si olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak -sı/si; -su/sü şeklinde kullanılmaktadır. 13) -msı/-msi; -msu/-msü: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde yalnızca düz şekli ile -msı/-msi olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak -msı/msi; -msu/msü şeklinde kullanılmaktadır. 14) -layın/-leyin: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde çok yaygın olarak kullanılan eklerdir. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ekin birkaç örnekte kalıplaştığı görülmektedir. 15) -cılayın/-cileyin: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nin sonlarına kadar ç'li kullanılarak -cılayın/-çileyin şeklindedir. Eski Anadolu Türkçesi'nin sonu ile c'li kullanımları başlamış olup Osmanlı Türkçesi'nin başından itibaren de c'li olarak kalıplaşmış olarak -cılayın /-cileyin şeklinde çok da fazla olamadan birkaç örnekte görülmüş ve aynı şekilde Türkiye Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi'ndeki gibi devam etmektedir. 16) -cıl/-cil; -cül/-cül; -çıl/-çil; -çül/-çül; Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde uzun süre -cıl/-çil olarak kullanılmış ve bu dönemin sonunda yavaş yavaş -cıl/-cil ekleri de kullanılmaya başlamıştır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde +cıl/+cil; cul/+cül; +çıl/+çil; +çül/+çül olarak hem ünlü uyumuna hem de ünsüz uyumuna uymaktadır. 17) -dırık/-dirik; -duruk/-dürük: Bu ekler Eski Anadolu Türkçesi'nde -duruk/-dürük şeklinde yuvarlak ünlülü iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde hem düz hem de yuvarlak ünlülü olarak ünlü uyumuna uyup -dırık/-dirik; -duruk/-dürük şeklindedir. Bu ekler dışında, isimden isim yapım eklerinden Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerinde hiçbir değişikliğe uğramamış bu üç dönemde aynı olan ekler de vardır. Bunlar: -an/-en, -kek, -ga/-ka/-ge, -ç, -man/-men, aç/-eç, -şın/-şin, -ak/-ek, -k, -z, -az/-ez, -ay/-ey, -l, -sul, -sal, -la/-le ekleridir.

Fiilden isim yapım eklerini incelerken önce tablolar halinde Karahanlı Türkçesi, Hazerm-Kıpçak Türkçesi, Çağatay Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi için ayrı ayrı tablolar oluşturulmuştur. Daha sonra eklerin gelişimini ve eklerdeki değişimi görebilmek için de karşılaştırmalı tablo hazırlanmıştır. Bu tablo incelenince Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerindeki kullanılan fiilden isim yapım eklerinin durumlarını daha objektif görebilmemiz için bize yardımcı olacaktır. 1) -acak/-ecek: Bu ek, Eski Anadolu Türkçesi'nde -ıçak/içek; -ıcak/-icek iken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ek -acak/-ecek şeklinde

kullanılmaktadır. 2)-ak/-ek: Bu ek, Eski Adadolu Türkçesi'nde -ak/-ek ;ag/-eg şeklinde kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde -ak/-ek olarak kullanılmaktadır.3)-arak/-erek: Bu ek, Eski Adadolu Türkçesi'nde -urak/-ürek;-ıarak/-irek şeklinde kullanılmaktadır. Eski Adadolu Türkçesi'nin sonlarına doğru ise -arak/-erek şeklinde kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise -arak/-erek şeklinde kullanılmaktadır. 4)-gı/-gi;-gu/-gü;-kı/-ki;-ku/-kü: Bu ekler. Eski Adadolu Türkçesi'nde -gu/-gü şeklinde kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde -gı/-gi;-gu/-gü;-kı/-ki;-ku/-kü şeklinde kullanılmaktadır. 5)-maç/-meç: Bu ek, Eski Adadolu Türkçesi'nde -maç/-meç olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise -baç/-maç kullanılmaktadır. 6) -dık/-dik;-duk/-dük;-tık/-tik;-tuk/-tük: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde -duk/-dük olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise bu ekler, -dık/-dik;-duk/-dük;-tık/-tik;-tuk/-tük olarak kullanılmaktadır. 7) -dıkça/-dikçe;-dukça/-dükçe: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde -duk/-dük olarak sadece yuvarlak şekilleriyel kullanılıp düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymazlarken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise bu ekler, -dıkça/-dikçe;-dukça/-dükçe olarak kullanılıp düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaktadırlar. 8) -dıkta/-dikte;-dukta/-dükte: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde -dukta/-dükte olarak sadece yuvarlak şekilleriyel kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise bu ekler, -dıkta/-dikte;-dukta/-dükte olarak kullanılmaktadır.9)-gıç/-giç;-guç/-güç: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde -guç/-güç olarak sadece yuvarlak şekilleriyle kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi -guç/güç;-kuç/-küç;-gıç/-kıç olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak kullanılırken yine Türkiye Türkçesi'nde de bu ekler, -gıç/-giç;-guç/-güç olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak kullanılmaktadır. 10) -ınca/-ince;-unca/-ünce: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde -ınça/-inçe olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise bu ekler, -ınca /-ince ;-unca /-ünce olarak kullanılmaktadır. 11) -sı/-si;-su/-sü: Bu ekler, Eski Anadolu Türkçesi'nde sadece düz ünlülü olarak -sı/-si olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise bu ekler, -sı/-si;-su/-sü olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyarak kullanılmaktadır. 12)-madan/-meden: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde -madın/-medin olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise bu ekler, -madan/-meden olarak kullanılmaktadır. 13) -sak/-sek: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde aynı olmakla birlikte; Eski Adadolu Türkçesi'nde -sağ ekinde ilaveten kullanıldığı görülmektedir. 14) -gan/-gen;-

kan/-ken: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde –gan/-ken olarak ünsüz uyumunun dışında kullanılırken Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ünsüz uyumuna uyarak –gan/-gen;-kan/-ken kullanılmaktadır. 15) –ıç/-ici;-ucu/-ücü: Bu ekler, Eski Adadolu Türkçesi'nde –uç/-üç olarak kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde ise –ıç/-ici;-ucu/-ücü şeklinde ünlü uyumuna da uyarak kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi dönemlerindeki kullanılan fiilden isim yapım eklerinin dönemsel küçük değişimlerinin dışında şu eklerde değişim görülmemektedir : -a/-e,-aç/-eç;-ağan/-eğin;-alak/-elek;-alı/-eli;-am/-em;-amaç/-emeç;-anak/-enek;-ası/-esi;-ga/-ge;-gaç/-geç,-kaç/-keç;-ma/-me,-mak/-mek,-maca/-mece,-maz/-mez,-sal/-sel,-man/-men,-n,-van/-ven, arı/-eri,-t,-z

Eski Anadolu Türkçesi'nde, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nden farklı olarak bazı yapım ekleri daima yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır: İsimden isim yapma eklerinden yuvarlak ünlülü olarak kullanılanlar arasında +ağu, +egü; +acuk, +ecük; +cuğaz, +cügez; +lu, +lü; +suz, +süz ekleri ve Fiilden isim yapma eklerinden yuvarlak ünlülü olanlar arasında da -mur, -mür; -duğ, -dük; -maduk, -medük; -up, -üp; -duğça, -dükçe; -duğda, -dükde eklerinin olduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi'nde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyup ancak Eski Anadolu Türkçesinde daima düz ünlülü olarak kullanılan isimden isim yapma ekleri: +cı, +ci, +çı, +çi; +cılâyın, +cileyin, +çılâyın, +çileyin; +ğı, +gi, +kı, +ki; +lığ, +lig, +lık, +lik; +ncı, +nci, +nçı, +nçi; +sı, +si olarak ve fiilden isim yapma ekleri arasında da daima düz ünlülü olarak : -ıcağaz, -icegez; -ıcağ, -icek, -ıcağ, -içek; -ınca, -ince; -mış, -miş eklerinin varlığı tespit edilmiştir.

Çalışmamızın sonunda, Eski Anadolu Türkçesinde sadece düz ünlülü veya sadece yuvarlak ünlülü kullanımların ya da hem düz hem de yuvarlak ünlülerle kullanılan eklerin artık, Osmanlı Türkçesi ile birlikte yavaş yavaş düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu ve son olarak Türkiye Türkçesi'nde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu ve dilde arayışın ortadan kalktığı İstanbul ağzı ile Türkçe'nin kullanımının oturduğu yazıda birliğin sağlanıp Türkçe'nin yazı dilinin kurallarının oturduğu görülmektedir.

EKLER

EK 1. Madde başı indeksi

Madde başı dizini hazırlanırken Osmanlı Türkçesi ile yazılan metin temel alınmıştır. Sözcüklerin yanında bulunan rakamların ilki asıl metnin sayfa numarasını, diğer rakam ise satır numarasını ihtiva etmektedir.

Baba İshak 4/12	Ba‘d-ı ihtirākī, 118/12
Baba Ni‘metullāh 5/10	Bādiyetü’ş-Şām 13/14
Baba Rūtn-i Hindī 4/22	Bağavī, 122/7
Baba Yūsuf 5/16	Bāğçesarāy 34/14
Babayī 5/25	Bağdād, 120/20
Bābekiyye 8/5	Bağremī 34/24
Bāb-ı Fergānī 6/19	Bahādır Girāy, 174/1
Bābil 8/18	Bahā’e’d-dīn, 172/8; 172/9; 173/13
Bābr 7/11	Bahā’e’d-dīn ‘Ömr, 172/20
Bābü’l-ebvāb 6/5	Bahā’e’d-dīn Sālīm, 173/3
Bābü’l-Mendeb 7/4	Bahāma Ağaları 12/19
Bābü’s-Sa‘īd 6/12	Bahan, 53/6
Bābür Şāh 7/16	Bahār, 174/7
Bācebūce 11/25	Bahāyī, 174/9
Baçınak 12/4	Bahāire, 69/23
Bad 12/25	Bahr, 65/4
Ba‘d, 118/5	Bahreyn, 69/10

Baħr-i Aşfar 65/20	Baħr-i Zehār, 69/18
Baħr-i Aħmer 65/16	Baħrū'l-Esānīd, 64/20
Baħr-i Azak 66/8	Baħt Girāy, 74/7
Baħr-i Baltık, 66/16	Baħterī 64/15
Baħr-i Behrenk, 67/3	Baħt-ı Cān, 74/5
Baħr-i Çin 67/9	Buħtu Naşr, 74/13 ; 75/1
Baħr-i Hāzez 67/12	Bā'ide 2/12
Baħr-i Ebyaz, 66/4	Bā-kevās 39/11
Baħr-i Japonya, 67/22	Bāķıl 36/26
Baħr-i Lūt, 68/13	Baķır 36/19
Baħr-i Manş, 68/17	Bāķır 35/23
Baħr-i Muħiṭ-i Aṭlasī, 69/1	Bāķī, 38/19
Baħr-i Muħiṭ-i Kebīr, 68/21	Bāķilānī, 37/5
Baħr-i Müncemid-i Cenübī, 69/7	Baķon, 38/6
Baħr-i Müncemid-i Şimālī, 69/4	Baķteriyān 35/21
Baħr-i Oķuķça, 66/1	Baķu 37/21
Baħr-i Sefīd, 68/1	Bal, 39/21
Baħr-i Siyāh, 68/4	Ba'ı, 118/20
Baħr-i Şimāl, 68/6	Ba'ı Tazar, 120/6
Baħr-i Tirenin 67/5	Balāt, 128/9
Baħr-i 'Ummān, 68/11	Balbān Beg, 130/1

Ba'lbek, 119/10	Bāndiye, 52/4
Ba'lbekkī, 119/25	Bando, 47/21
Bale Ar 42/11	Bank, 49/26
Bāl-fürüş 41/5	Banklava 41/20
Balhāş 40/11	Bankok, 50/21
Balıkesri, 44/14	Baratye 14/11
Bālī Beg, 43/14	Barbad 15/13
Bālī Efendi, 42/18	Barbaros 15/18
Bālī Halīfe, 43/23	Bareb 15/5
Bālī Pāşā, 43/9	Barqa, 92/4
Balina, 44/22	Barnaba 21/8
Balka, 134/18	Barometro 25/4
Balkan 41/7	Baron 26/17
Balon 42/1	Barın 20/10
Balyabadre, 43/3	Baruda 23/26
Bambara, 45/15	Barut 21/18
Bāmya ve Laḥana Ocağı, 46/5	Başire, 116/5
Ban, 46/17	Bāsiṭ Kūrrevī 30/4
Banaz, 140/18	Bāşite, 110/16
Banbuk, 47/15	Başk, 30/18
Bandırma, 47/17	Başra, 115/5

Başra Körfezi, 116/1

Batānī, 58/9

Bāṭıniyye 33/15

Baṭlamyus, 117/25

Baṭn-ı Hācer, 118/1

Baṭṭaḥā, 116/23

Baṭṭāl Ğāzī, 116/8

Bātū Ḥān 10/26

Bā'üvbāb 33/17

Bavyera, 52/18

Bāyezīd Bisṭāmī 53/11

Bāyezīd Ḥān-ı Evvel, 53/12

Bāyezīd-i ṣānī, 54/24

Bāyındırıye, 57/14

Baykal, 56/17

Baykara, 56/22

Baykarā, 57/3

Bayrak, 187/2

Bayraqdār Dede, 187/16

Bayram, 187/22

Bayram Pāşā, 188/1

Baysunḡur, 56/8

Bayṭara, 193/1

Bāz Eşheb 28/8

Bazan 28/9

Bazil, 29/16

Baziyaş 29/13

Bazuvend Oğlu 28/22

Becaya 64/10

Bedaḡşān 75/19

Bedevān, 78/12

Bedevī, 79/15

Bedeviye, 79/16

Bedir, 76/1

Bedr, 76/16

Bedre'd-dīn Maḡmūd, 77/9

Bedrū'l-Cemāl, 76/25

Bedūḡ, 78/18

Begüyīc, 125/5

Behce, 176/1

Behcet, 175/4

Behiyyetü'l-Bekriyye, 180/1

Behlül, 178/18
Behlül Pāṣā, 179/10
Behmen 179/21
Behrām Çopin, 177/19
Behrām Hāmīs, 177/7
Behrām-ı Şānī, 176/13
Behrūze, 178/3
Bekār bin Kūteybe bin Esed, 122/4
Bekir Şubaşı, 124/10
Bekrem,125/1
Bektāş, 122/13
Bel, 126/14 ; 126/24
Belā, 127/3
Bel'am, 132/4
Belçika, 130/17
Beledü'l-'ināb, 131/23
Belezis,138/23
Belgrad, 133/14
Belh, 131/7
Belkīs,134/23
Bella,135/15
Bellon, 135/19
Belucistan, 137/14
Belus, 137/26
Benaloğa,140/23
Benān, 141/3
Benat Militer 139/26
Bend, 141/20
Bender, 142/23
Beneris, 144/18
Bengla, 143/20
Benī, 144/20
Berber,83/3
Berbere, 83/15
Berd,85/21
Berdī,87/4
Bereketü's-set, 92/24
Bergama,90/15
Bergaman, 90/7
Berīd, 108/12
Berīde, 108/15
Berīke,109/1

Berk, 91/3

Berke, 93/10

Berki, 93/22

Berkük, 91/16

Berkyaruq, 94/3

Berlin, 94/21

Berm, 95/18

Berman, 95/23

Bermekî, 96/10

Bern, 97/7 ; 97/13

Berse, 89/3

Bersebay, 88/9

Berslu, 88/21

Berş, 89/15

Berüh, 23/20

Berzah, 87/7

Besarabya, 110/1

Beştām, 110/13

Beşār, 111/19

Beşîr, 114/10

Beşîr Ağa, 114/17

Beşir bin Hāris bin ‘Abdu’r-rahman
Hāfî, 113/13

Beşîr bin Süfyānū'l-Ḥazāfî 114/22

Beşir bin Velîd, 113/8

Beşr, 112/22

Beşr bin El-Berā?, 113/1

Beşr Hāfî, 113/18

Beşr Ṭaberānî 114/1

Betlen Kabur 61/4

Bevon, 166/12

Beyān, 181/14

Beyhaqî, 194/1

Beylan, 158

Beyrut, 189/4

Beyt-i Muqaddes, 184/11

Beytullāh, 183/7

Beytü'l-Faḳîh, 185/15

Beytü'l-laḥm, 185/7

Beytü'l-ma‘mūr, 182/24

Beyzā, 192/16

Beyzā?, 192/13

Beyzāvī, 192/20
Bezm-i ‘Ālem, 109/21
Bīhlā, 194/14
Bilād-ı Mehre, 127/15
Bilādü'l-Cerīd, 127/5
Bilādü’ş-şürefā, 127/11
Bilāl, 128/15 ; 129/20
Bilasej, 127/20
Bilāş, 128/3
Bingale, 143/25
Bingāzī, 143/9
Bīretü'l-Firāt, 188/7
Bî'r-i Ārīs 2/5
Bî'r-i Berhūt, 2/9
Birmingam 97/4
Bīrūnī, 189/17
Bitlis, 62/14
Biyār, 180/15
Biza, 190/15
Bizans, 190/18
Bizmuţ, 191/3
Bizraţ, 190/22
Bod, 145/15
Bodrum, 147/19
Bohemya, 171/1
Bokraţ, 122/15
Boltava, 159/18
Bolu, 161/24
Bombador, 163/17
Bombay, 164/10
Bon Firer, 170/4
Bonapart, 166/18
Bonĝo, 169/24
Bor, 148/12
Bora, 148/23
Borān, 149/3
Borbon, 149/22
Bordeo 18/1
Bordo, 152/10
Bosna, 155/23
Botan, 145/3
Boyalı Meĥemmed Pāşā, 171/10

Boyane, 171/21

Bozca Aða, 155/11

Bozır, 155/16

Börklüce Muştafâ, 153/7

Brahma, 82/9

Brahmiya, 82/21

Brehmen, 106/16

Brezilya, 105/24

Britanya, 107/18

Britanya-yı cedîd, 108/1; 108/9

Brom, 102/5

Bronsevik, 102/20

Brüdoy, 99/9

Brüksel, 101/23

Brüz, 99/13

Buda, 146/16

Budin, 148/6

Budun, 79/7

Bufon, 158/1

Buğrâ Hân, 122/1

Buğâr, 70/11

Buğârâ-yı kebîr, 73/5

Buğârâ-yı Şağîr 73/23

Buğâlemun, 158/9

Bulağ, 159/11

Bulğar, 132/18

Buluğ, 138/11

Burc, 85/14

Burdur, 152/16

Burgos, 90/21

Burhân, 105/4

Burhân fî-esrâr ‘ilmi’l-mîzân, 105/10

Burhâne’-d-dîn, 103/7; 103/8; 103/24;
104/14; 104/21

Burun Kanı, 103/1

Buruneo, 153/25

Buruno, 153/19

Bursa, 99/17

Buz, 154/14

Bükreş, 122/14

Büküvin, 159/4

Bünyâmîn, 144/23

Bürde Nehri, 86/1	Paris, 18/24; 27/11
Büveyh, 172/1	Parola 24/7
Paduḳale 13/9	Parpas 27/3
Paḳ, 35/16	Paş,20/7
Paflaḡonya 35/2	Pārsā 18/9
Palas 40/3	Part 16/7
Palermo 40/15	Partelemi 16/16
Pales, 42/14	Partelemi Diyaz 16/18
Pamfilya, 45/24	Parti Döbel 16/24
Pampilya, 45/23	Pasiyus 32/15
Panama, 47/11	Paşal 31/17
Panaroma, 47/5	Paşalya 30/25
Panoni, 50/24	Paşkovic 32/3
Pansilvanya, 48/20	Pasotoland,32/12
Panḡograf, 49/14	Pāşā, 32/24
Panzehir,48/11	Pāşā Yiḡit 33/5
Papa 3/6	Paşt 33/11
Papirüs 9/15	Patana 10/16
Paraḡuay 14/22	Patatez 9/23
Paratoner 13/18	Pātīzīt 11/10
Paḡa,20/17	Paṭriḳ, 117/3

Pavlo, 51/5
Pavlos, 51/18
Pazarcık, 28/3
Pehlū, 178/10
Pekin, 125/13
Peloponis, 136/1
Penan, 141/10
Penaris, 140/6
Pencab, 141/16
Penompaᅅ, 144/15
Pepyin, 175/1
Perī, 107/11
Perkārū'n-nisbe, 92/15
Perloᅅanda, 94/19
Perm, 95/13
Persburᅅ, 88/17
Perspedī, 88/16
Pertev, 85/9
Pertev Pāᅅā, 83/24; 84/19; 85/1
Peru, 97/17
Perubos, 98/4
Peryesetli, 109/9
Pesinont, 111/16
Peᅅte, 112/8
Petaᅅonya, 58/1
Petersburᅅ, 58/15
Petinya, 64/3
Petlome ᅀulud, 63/17
Petoleme, 61/23
Petoleme Filadelfi, 62/25
Petolomya, 63/27
Petro, 59/4
Petros, 60/12
Pilater, 193/2
Pilatos, 193/8
Pilu, 193/20
Pindār, 142/15
Pīr 'Alī, 188/9
Pire, 189/24
Pīrī Pāᅅā, 190/8
Pīseydī, 191/14
Pīᅅāver, 191/ 23

Pīṣḍādiyān, 192/4	Pomeranya, 166/5
Pitaḳos, 182/23	Pompey, 165/22
Piter, 185/21; 186/18	Pondiṣrī, 169/13
Pitolya, 187/1	Poniḳ, 170/11
Piya, 180/7	Pont, 168/20
Piyāle, 181/15	Port Saḫīd, 151/22
Piyāle Pāṣā, 182/7	Portekiz, 150/1
Piyas, 180/20; 181/7	Portevigo, 151/6
Piyer Boḡar, 194/21	Porto, 151/23
Pletye, 138/12	Porto Prens 152/3
Plisye Emabil, 139/17	Portoriḳo, 152/6
Plūton, 136/25	Potide, 145/13
Plūtos, 136/19	Povatya, 170/19
Podolya, 147/26	Pozan, 154/20
Pohrā, 170/23	Pozanyas, 154/25
Polinezya, 162/7	Preḳob, 106/14
Polisperson, 162/19	Preveze, 106/25
Polivya, 163/8	Priṣtine, 89/19
Polonya, 159/23	Prizren, 87/17
Polsiyum, 132/1	Proḳarost, 100/8
Pombe, 164/21	Protestan, 98/10

Prova, 82/5
Pruklus, 101/14
Pruski, 101/1
Prusya, 89/12; 100/13
Prütüs, 99/1
Purava, 149/13
Puşula, 156/17
Şabît, 306/8
Şābit, 306/2
Şakîf, 311/21
Şakka, 310/23
Şakkatü'd-dîn, 311/3
Şalā, 311/24
Şa'leb, 309/4
Şa'lebe, 309/17
Şa'lebî, 310/16
Şe'ālibî, 308/22
Şebiyye, 306/16
Şelniyum, 312/3
Şemānîn, 312/3
Şemerātü'l-evrāk, 312/17

Şemūd, 313/10
Şeneviyye, 313/21
Şerākiyā, 307/3
Şervet-i Milel, 307/5
Şevābit, 313/25
Şevbān, 314/18
Şevr, 313/22
Şiklet-i İzāfiyye, 311/9
Şüreyyā, 308/21
Ta'bir-i rū'yā, 256/6
Tabşiratü'l-adelet fi'l-kelem, 177
Tabüt-i 'Ahd, 204/3
Tāce'd-dîn, 205/23; 206/4
Tācü'd-devle Bezd-i Cerd, 206/11
Taç, 205/17
Taçlı Hānım, 206/17
Tağanroğ, 220/10
Tağr, 257/23
Tahlîl, 233/9
Tahtî-i Arāzî, 234/11

Ta'îl , 203/21	Tārīḥ , 207/19; 211/17 ⁶
Taḳalı Arni , 265/8	Tarkin , 207/12
Taḳīd , 257/15	Taşavvuf , 256/5
Taḳiyü'd-dīn , 269/1	Taşfiye , 255/18
Taḳsīm-i arāzī , 265/24	Taşhīf , 255/1
Taḳṭīc , 266/13	Tasitos 220/7
Taḳṭīr , 266/6	Tatar , 204/16
Taḳvīm , 267/1	Tatar İbrāhīm Efendi , 205/11
Taḳvīmü'l-adalet fi'l-uşul , 268/18	Tataristān , 205/4
Talant , 220/15	Tatvan , 229/23
Tali , 220/23	Tayçu , 222/7
Talis , 221/4	Tayfuz , 296/16
Talmut , 275/16	Taymis , 222/16
Talu , 203/23	Ta'z , 257/7
Taman , 221/25	Teb , 222/21 ;223/16
Ta'mīd , 257/19	Tebābe'e , 224/8
Tamil , 222/3	Tebār , 224/21
Tanzīmāt-ı Ḥayriyye , 280/8	Teberdārān , 225/11
Tapsakos , 204/1	Tebler , 226/25
Tarant , 207/1	
Ta'rīf , 257/1	

⁶ Bu maddede geçen "tarīh" tür ve eserleri metinde "tārīḥ" başlığı altında verildiği için dizine alınmamıştır.

Tebrîz, 225/22

Tebûk, 227/16

Tebÿân fî'l-me'ânî ve'l-beyân, 226/16
;229/14

Tecrîdü'l-Kelâm, 231/7

Teczîr, 231/3

Tedbîr-i Menzil, 235/19

Tedmir, 235/20

Tefe'ül, 258/17

Tefletfalaşar, 258/4

Tefrîcü'l-kerüb fî-tedâbîri'l-ḥurüb,
260/4

Tefsîr, 260/7

Teftâzânî, 260/3

Tehâfüt, 291/4

Tehâme, 291/12

Teje, 253/21

Teke, 271/8

Tekeriyet, 269/7

Tekfûr, 270/21

Tekfûr Dağı, 270/24

Tek'îb, 270/17

Tekrinur, 269/13

Tekruriyye, 269/4

Teksas, 269/16

Teksel Adaları, 270/12

Telemak, 274/12

Teleskop, 272/11

Telgraf, 272/25

Telḥîşü'l-miftâḥ, 271/14

Telmîḥ, 276/1

Telmisân, 275/3

Temâm-ı ceyb, 273/5

Temestokalis, 276/9

Temîrî, 276/10

Temür Niḳâb, 302/9

Ten, 276/14

Tenâfûr, 277/15

Tenapir, 276/16

Tenar, 276/20

Tenâsüb, 277/18

Tenâsüb-i 'Adediyye, 278/11

Tenâsüb-i Hendesiyye, 279/12

Tenāsüb-i müzdevce, 278/27
Tenāsülhiyye, 277/9
Tenedos, 281/7
Tenerif, 281/9
Tenese, 281/14; 281/19
Teneş, 279/26
Tenin, 282/15
Tenkîhü'l-uşûl, 280/20
Te'oderik, 202/17
Te'odor, 202/9
Te'odora, 202/2
Te'os, 203/19
Tepedelenli 'Alî Pāşā, 228/14
Tera, 238/10
Terafalgaru, 240/1
Terajan, 238/12
Terampete, 240/7
Terās, 239/9
Terasya, 239/12
Terāzū, 238/24
Terbīc, 242/3
Tercih, 242/17
Terdobari, 243/16
Terdolabor, 243/12
Teressül, 244/12
Terfiç, 244/20
Teribal, 251/8
Teribon, 251/12
Terifon, 254/11
Terim, 252/20
Teripolis, 251/10
Teritori Endyen, 251/20
Terkîb ü Ta'dîl, 247/12
Termid, 247/22
Termidî, 248/3
Termometro, 248/21
Termopil, 248/13
Tero, 249/12
Tersāne, 243/20
Terterminasyon, 242/12
Teselya, 254/15
Teşrih, 254/25

Tevāfuk-ı a‘dād, 283/1	Tezn, 253/16
Tevarik, 282/18	Tiber, 292/15; 293/4
Tevrāt, 284/14	Tibet, 224/24
Teysīr, 296/10	Ticāret, 230/3
Tezkire-i Emīne‘d-dīn, 236/25	Tife, 296/22
Tezkire-i ibn-i Baytār, 236/12	Tiflis, 264/13
Tezkire-i İbn-i Hāmdūn, 236/14	Tihobraha, 303/1
Tezkire-i İbn-i Tārḥān, 236/19	Tīmā ³ , 297/7
Tezkiret fi‘l-‘Arabiyye, 237/23	Tīmār, 297/10
Tezkiret fi‘l-Fürū ⁶ , 237/20	Timbus, 297/24
Tezkiret fi‘n-naḥv, 238/1	Tīmūrleng, 300/20
Tezkiretü‘d-Dāvud, 238/6	Timurtaş Pāşā, 299/21
Tezkiretü‘l-aḥbāb, 236/22	Timür Ağası, 298/6
Tezkiretü‘l-Evliyā ³ , 237/1	Timür Hişār, 299/17
Tezkiretü‘l-ḥavāş ve ‘aḳīdet ehli‘l-iḥtişāş, 237/6	Timürbaş, 298/11
Tezkiretü‘l-‘ulemā ³ , 237/18	Timürkapı, 300/16
Tezkiretü‘n-Naşīriyye, 238/3	Timürkazık, 300/9
Tezkiretü‘ş-şafdī, 237/15	Tiniķaķa, 293/8
Tezkiretü‘ş-şu‘arā, 237/11	Tīr, 294/11
Tezkiretü‘t-Ṭūsī, 238/8	Tīrdād, 294/19
	Tire, 296/3

Tirvel, 295/16
Tiryinte, 253/1
Titliv, 293/12
Titos, 293/20
Tive, 302/26
Tiyaşan, 292/11
Tiyatro, 291/23
Tobal, 284/10
Tokad, 288/19
Tolda, 289/9
Tonbuqto, 289/21
Topa, 284/4
Tori, 287/11
Toriçelli, 287/23
Toygar, 296/14
Transilvan, 241/18
Transilvanya, 240/23
Trant An, 240/11
Travniq, 241/22
Trebin, 251/5
Tristand Akunha, 252/4
Triste, 252/7
Tromba, 250/17
Truva, 249/18
Tuğ, 288/11
Tuħfe, 235/1
Tuħfetü'l-aħbār 231/18
Tuħfetü'l-aħrār 231/20
Tuħfet-i Ehli't-taħdīs 231/23
Tuħfetü't-tedbīr **lā-ehli't-tabşīr**
232/1
Tuħfetü'l-İslām 232/3
Tuħfetü'şāhiyye 232/9
Tuħfetü'l-Ġarā'ib 232/13
Tuħfetü'ş-şudūr 232/16
Tuħfetü'l-İrāqeyn 232/18
Tuħfetü'l-‘uşşāk 232/20
Tuħfetü'l-Fuķahā' 233/1
Tuħfetü'l-Kirām **bi-aħbāri'l-ihrām**
233/4
Tuħfetü'l-mülūk 233/8
Tuhiros, 289/15
Tuħme, 235/9

Tula, 289/6

Tuman, 289/10

Tunus, 290/11

Tūrān, 286/21

Turhāle 242/19

Turhān, 243/3

Turhān Sulṭān, 243/7

Turlopen, 287/3

Tusorşeros, 288/8

Tuvay Ponamu, 283/31

Türk, 244/26

Türkistān, 245/18

Türkmān, 246/21

EK 2. Kavramlar Tablosu

Eserde geçen 723 kavramı tablo halinde özetlediğimizde ortaya şu durum çıkmaktadır:

Tablo 5.1. Kavramlar Tablosu

Coğrafya Terimleri (Yer, bölge, ada, yeryüzü şekilleri vb.)	
	Bi'r-i Ārīs, Bi'r-i Berhūt, Bābü'l-ebvāb, Bābü's-Sa'īd, Bābü'l-Mendeb, Bābil, Patana, Baḥama Ağaları, Paduqale, Bādiyetü'ş-Şām, Parağauay, Barbad, Paris, Bartın, Pağça, Barka, Pazarcık, Bazıyaş, Pasotoland, Bāğçesarāy, Bāğremī, Bakteriyān, Baqu, Bal, Balhāş, Palermo, Bāl-fürüş, Balқан, Banklava, Bale Ar, Balyabadre, Balıkesri, Bambara, Pamfilya, Panāma, Banbuk, Bandırma, Pansilvanya, Bankoq, Panoni, Bavyera, Baykal, Petağonya, Petersburg, Bitlis, Petolomya, Petinya, Becaya, Baḥr-i Aḥmer, Baḥr-i Aşfar, Baḥr-i Oquçqa, Baḥr-i Ebyaz, Baḥr-i Azak, Baḥr-i Baltık, Baḥr-i Behrenk, Baḥr-i Tirenin, Baḥr-i Çin, Baḥr-i Hāzez, Baḥr-i Japonya, Baḥr-i Sefid, Baḥr-i Siyāh, Baḥr-i Şimāl, Baḥr-i 'Ummān, Baḥr-i Lūt, Baḥr-i Manş, Baḥr-i Muḥīt-i Kebir, Baḥr-i Muḥīt-i Aṭlasī, Baḥr-i Müncemid-i Şimālī, Baḥr-i Müncemid-i Cenübī, Baḥreyn, Baḥire, Buḥārā-yı Şağir, Baḥt-ı Cān, Bedir, Bedr, Budun, Prova, Brahmıya, Berbere, Bürde, Berzaḥ, Prizren, Perspedī, Persburg, Berslu, Prusya, Priştine, Bergama, Burğos, Barka, Berki, Perloğanda, Berlin, Perm, Berm, Berman, Birminğam, Bern, Bern, Peru, Brüdoy, Brüz, Bursa, Prusya, Pruski, Brüksel, Bronsevik, Brezilya, Prekob, Preveze, Britanya, Britanya-yı cedid, Britanya-yı cedid, Bezm-i 'Ālem, Besarabya, Bestām, Pesinont, Peşte, Beşr, Başra, Başra Körfezi, Başire, Baṭṭaḥ, Baṭn-ı Hācer, Ba'lbek, Bāğdād, Bükreş, Pekin, Bel, Belā, Bilādü'l-Cerid, Bilādü'ş-şürefā, Bilād-ı Mehre, Balāt, Belçika, Belḥ, Beledü'l-'ināb, Polsiyum, Belğrad, Balqa, Peloponis, Belucistan, Benat Militer, Penaris, Penaz, Benaloqa, Penan, Pencab, Botan, Potide, Borbon, Portekiz, Portevigo, Port Sa'īd, Porto, Porto Prens, Portoriqo, Bordo, Burdur, Buruno, Buruneo, Pozan, Bozca Ađa, Bozqır, Bosna, Büküvin, Bulak, Boltava, Polonya, Bolu, Polinezya, Polivya, Bombay, Pompey, Pomeranya, Bevon, Pont, Pondişri, Bongö, Povatya, Pohrā, Bohemya, Boyane, Bahār, Piyas, Beytü'l-ma'mür, Beytü'l-laḥm, Beytü'l-Fakih, Pitolya, Biretü'l-Firāt, Beyrut, Pire, Biza, Bizans, Bizrat, Pişeydi, Pişāver, Beyzā, Pılu, Te'os, Tapsaqos, Tataristān, Taç, Tarant, Tasitos, Tağanroğ, Tali, Taman, Tamil, Taymis, Teb, Teb, Tibet, Tebriz, Tebuk, Tatvan, Tedmir, Tera, Terasya, Terafalğaru, Transilvanya, Transilvan, Travnik, Turhāle, Terdolabor, Terdobari, Tersāne, Türkistān, Termid,

	<p>Termopil, Truva, Trebin, Teribal, Teripolis, Teritori Endyen, Tristand Akunha, Triste, Terim, Tiryinte, Tezn, Terifon, Teselya, Ta'z, Tağr, Tiflis, Tekruriyye, Tekeriyyet, Tekrinur, Teksas, Teksel Adaları, Tekfūr Dağı, Teke, Telmisān, Temestokalis, Ten, Tenapir, Tenedos, Tenerif, Tenese, Tenese, Tenin, Tevarik, Tuvay Ponāmu, Toqad, Tula, Tolda, Tonbuqto, Tunus, Tehāme, Tiyaşan, Tiber, Tiniqaqa, Tır, Tirvel, Tire, Toyğar, Timā', Timūr Ađası, Timūr Hişār, Timūrkapı, Tive, Şerākiyā, Şakka, Şalā, Şemānīn,</p>
<p>Tarih Terimleri (Topluluk, şahsiyet, olay, kavram vb.)</p>	<p>Bā'ide, Papa, Baba İşhak, Baba Rūtn-i Hindī, Baba Ni'metullāh, Baba Yūsuf, Babayī, Bāb-ı Ferğānī, Bābür Şāh, Batu Hān, Pātīzīt, Bācebūce, Baçınak, Bad, Baratye, Bareb, Barbaros, Part, Partelemi Diyaz, Bordeo, Pārsā, Berūh, Baruda, Parola, Baron, Parpas, Paris, Bazan, Bazuvend Oğlu, Bazil, Bask, Paşkal, Paşovic, Pasiyus, Pāşā, Pāşā Yigit, Yaflağonya, Baķon, Bākī, Bā-kevās, Bālī Efendī, Bālī Pāşā, Bālī Beg, Bālī Hālīfe, Pampilya, Bāmya ve Lahana Ocağı, Ban, Bando, Bank, Pavlo, Bāndiye, Bahan, Bāyezīd Bişāmī, Bāyezīd Hān-ı Evvel, Bāyezīd-i şānī, Baysunkur, Baykara, Baykara, Bayındiriye, Petro, Betlen Qabur, Petoleme, Petoleme Filadelfi, Petlome Qulud, Bahterī, Baħrū'l-Esānīd, Baħr, Baħr-i Zehār, Buħārā-yı kebīr, Baħt Girāy, Buħtu Naşr, Buħtu Naşr, Bedaħşān, Bedrū'l-Cemāl, Bedre'd-dīn Maħmūd, Bedevān, Bedevī, Bedevīye, Berber, Pertev Pāşā, Pertev Pāşā, Pertev Pāşā, Pertev, Bersebey, Berse, Bergaman, Berkuq, Bereketū's-set, Berke, Berkayarūq, Bermekī, Perubos, Prūtūs, Prokarost, Pruķlus, Burhāne'd-dīn, Burhān fī-esrār 'ilmi'l-mīzān, Berīde, Berike, Peryesetli, Beşār, Beşr bin El-Berā, Beşīr, Beşīr Ağa, Beşīr bin Süfyānū'l-Hazā'ī, Baṭṭāl Ġāzī, Baṭlamyus, Ba'lbekkī, Ba'l Tazar, Buğra Hān, Bokrat, Bekir Şubaşı, Begūyic, Bilasej, Bilāş, Balban Beg, Bel'am, Bulğar, Bella, Belus, Pletye, Belezis, Plisye Emabil, Pindār, Bender, Bingāzī, Bengla, Bingale, Penompanğ, Beneris, Bünyāmīn, Bod, Bodrum, Podolya, Budin, Borān, Purava, Börklüce Muştafā, Pozanyas, Bufon, Polisperson, Bombador, Pombe, Bonapart, Ponik, Boyalı Meħammed Pāşā, Büveyh, Bahādır Girāy, Bahāyī, Pepyin, Behcet, Behce, Behrām-ı Şānī, Behrām Hāmīş, Behrām Çopin, Behrūze, Behlül Pāşā, Behmen, Behiyetū'l-Bekriyye, Piya, Piyas, Piyāle, Piyāle Pāşā, Pitakos, Piter, Bayraq, Bayram Pāşā, Pīr 'Alī, Bīrūnī, Pīrī Pāşā, Pişdādiyān, Piyer Boğar, Te'odora, Te'odor, Te'oderik, Tatar, Tatar İbrāhīm Efendī, Tāce'd-dīn, Tācū'd-devle Bezd-i Cerd, Taçlı Hānım, Tarkin, Tārīh, Tārīh-i Yehūd, Tārīh-i Çin, Tārīh-i Olimpik, Tārīh-i Nabunaşar, Tārīh-i İskender-i Rūmī, Tārīh-i Rūmiyye, Tārīh-i Bekrem, Tārīh-i Ogüst, Tārīh-i Milād-ı 'İsā, Tārīh-i Kubat, Tārīh-i Ermeniyye, Tārīh-i Hicret, Tārīh-i Yezd-i Cerdī,</p>

	Tārīḥ-i Celālī, Tārīḥ-i İlahī, Tārīḥ, Tārīḥ-i İbn-i Eşīr, Talis, Tayçu, Tebābe'e, Tebār, Teberdārān, Tabşıratü'l-adelet fi'l-keleam, Tepedelenli 'Alī Pāşā, Tebyān fi'l-me'ānī ve'l-beyān, Ticāret, Tecrīdü'l-Kelām, Tuḥfetü'l-aḥbār, Tuḥfetü'l-'Irāqeyn, Tezkire-i ibn-i Baytār, Terajan, Turḥan, Turḥan Sultān, Türk, Türkmān, Termidī, Tero, Teribon, Teje, Ta'rif, Tefletfalaşar, Tefrīcü'l-kerüb fi-tedābīri'l-ḥurüb, Taḳalı Arnī, Tekfūr, Telemek, Temīrī, Tenar, Teneş, Tanzīmāt-ı Ḥayriyye, Topa, Tobal, Tūrān, Turlopen, Tori, Toriçelli, Tusorşeros, Tuğ, Tuman, Tuhiros, Tiyatro, Tiber, Titliv, Titos, Tirdād, Tīmār, Timbus, Timūrbaş, Timurtaş Pāşā, Timurleng, Temür Niḳāb, Tihobraha, Şervet-i Milet, Şemerātü'l-evrāk,
Hayvan ve Bitki İsimleri	Bābr, Paş, Bā'üvbāb, Balina, Beş, Buḳalemun,
Dini Kavramlar (Dinler, Mezhepler, Tarikatler, Şahsiyetler vs.)	Bābekiyye, Partelemi, Barnaba, Bāz Eşheb, Paşalya, Paşt, Bātıniyye, Paḳ, Bākır, Bākıl, Bākilānī, Pales, Pavlos, Batānī, Petros, Bedūḥ, Brahma, Berd, Protestan, Burhāne'd-dīn, Burhāne'd-dīn, Burhāne'd-dīn, Burhāne'd-dīn, Brehmen, Beşir bin Velīd, Beşir bin Ḥāriş bin 'Abdu'r-raḥman Ḥāfī, Beşr Ḥāfī, Beşr Ṭaberānī, Paṭriḳ, Ba'l, Bāḡavī, Bekār bin Ḳuteybe bin Esed, Bektāş, Bekrem, Bel, Bilāl, Bilāl, Belḳis, Bellon, Plütos, Plüton, Benān, Benī, Buda, Bora, Bon Firer, Bahā'e'd-dīn, Bahā'e'd-dīn, Bahā'e'd-dīn 'Ömr, Bahā'e'd-dīn Sālim, Bahā'e'd-dīn, Pehlū, Behlül, Biyār, Beytullah, Beyt-i Muḳaddes, Piter, Bayraḳdār Dede, Bayram, Beyz, Beyzāvī, Pilatos, Beyhakī, Talu, Tabūt-ı 'Ahd, Ṭāce'd-dīn, Terās, Terampete, Trant An, Taşavvuf, Ta'mid, Teftāzānī, Tefsīr, Tefsīr-i İbn-i Cüreyrī, Taḳiyü'd-dīn, Telḫişü'l-miftāḥ, Talmut, Tenāsühıyye, Tenḳihü'l-uşül, Tevrāt, Tehāfüt, Teysīr, Tayfuz, Tife, Şābit, Şabīt, Şebıyye, Şe'alībī, Şa'leb, Şa'lebe, Şa'lebī, Şaḳkatü'd-dīn, Şaḳīf, Şemüd, Şevbān
Materyal İsimleri	Papirüs, Patatez, Paratoner, Barometro, Palas, Balon, Panaroma, Panzehir, Pantograf, Berdī, Perkārü'n-nisbe, Brom, Burun Qanı, Bend, Bor, Puşula, Bizmut, Pilater, Ta'il, Talant, Terāzū, Termometro, Taḳvīm, Taḳvīmü'l-adalet fi'l-uşül, Teleskop, Telgraf, Şelniyum,
Fizik, Kimya, Biyoloji, Edebiyat vb. bilimlere ait kavramlar	Parti Döbel, Barut, Bāsiṭ Kürrevī, Baḳır, Buḫār, Burc, Berḳ, Burhān, Berid, Başıte, Ba'd, Ba'd-ı ihtirākī, Buluṭ, Buz, Beyān, Baytara, Bihlā, Tebler, Teczīr, Taḫlīl, Taḫṫīt-i Arāzī, Tedbīr-i Menzil, Terbī', Terterminasyon, Terciḫ, Teressül, Terfī', Terḳīb ü Ta'dil, Tromba, Teşriḫ, Taşḫif, Taşfiye, Ta'ḳid, Taḳşim-i arāzī, Taḳṫir, Taḳṫi', Tek'ib, Telmīḫ, Temām-ı ceyb, Tenāfūr, Tenāsüb, Tenāsüb-i 'Adediyye, Tenāsüb-i müzdevice, Tenāsüb-i Hendesiyye, Tevāfuḳ-ı

	a'dād, Timürkazık, Şüreyyā, Şıket-i İzāfiyye, Seneviyye, Şevr, Şevābit,
Diger Kavramlar	Perī, Tuħfe, Tuħme, Ta'bir-i rü'yā, Tefe'ül,

Tablodan görüleceği üzere en çok kavramı coğrafya ve tarih oluştururken, bunu dini ve diğer bilimlerle ilgili kavramlar izlemektedir. Tablodaki kavramlardan da anlaşılacağı gibi sözlüğün her alanı kapsayan içeriği, çok detaylı ve titiz bir çalışma ile hazırlanmış olup içerikçe de çok zengin olduğu görölmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmed Rıfat (1299). *Lugât-ı Tarîhiyye ve Cogrâfiyye*. C.2 İstanbul: Mahm Matbaası
(<http://archive.org/download/lugatatarihiyeva05rifa/lugatatarihiyeva.pdf>)
- Aksoyak, İ. Hakkı (2013). *Osmanlı Türkçesi Okuma Kitabı*. İstanbul: Grafiker Yayınları
- Battal, Aptullah (1934), *İbnü-Mühennâ Lûgatı*, MFV Devlet Matbaası, İstanbul
- Bursalı Mehmet Tahir (1975). *Osmanlı Müellifleri III*, (Haz.:Özen, İ). Meral Yayınevi: İstanbul
- Büngül, Nurettin Rüşdü (1939), *Eski Eserler Ansiklopedisi*. İstanbul: Çituri Biraderler Basımevi.
- Cebecioglu, Ethem (2005), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- Cengiz, H. E. (1983). *Divan Şiiri Antolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınları
- Çelik, A. (2008). *Türk Halk Şiiri Antolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Develi, H. (2008) *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I*. İstanbul: Kesit Yayınları
- Devellioglu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Eckmann, J. (2003). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*. (haz: Osman Fikri Sertkaya). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Eckmann, J. (2017). *Çağatayca El Kitabı* (çev: Günay Karaağaç). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- El-Halîmî, (2013). *Lûgat-ı Halîmî*. (haz: A. Uzun) Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, M. (1993). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları
- Etik, Arif (1968) . *Farsça-Türkçe Lugat*. Atilla Ofset Basımevi: İstanbul

- Genç, G. (2005). *Eski Anadolu Türkçesinde İsimden İsim Fiilden İsim Yapma Ekleri ve Fonksiyonları*. İÜ: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul
- Gölpınarlı, A. (2004). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, G. (2007). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülsevin, G., Boz, E.(2004). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Gülsevin, G., Turan, F. Vd. (2013). *XVI-XIX. Yüzyıllar Türk Dili*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- [http:// www.kubbealti.com](http://www.kubbealti.com)
- Karaman, H. vd. (2014). *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. Türkiye Diyanet Vakfı: Ankara
- Karamanlıoğlu, A. Fehmi (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Karasoy, Y.; Yavuz, O. ; Direkci, B., Kayasandık, A. (2015). *Üniversiteler İçin Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*. Antalya: Sözen Yayınları
- Koçu, Reşad Ekrem (1958-1973). *İstanbul Ansiklopedisi*, C.I-XI, İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat.
- Koçu, Reşad Ekrem (1969), *Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yayınları.
- Korkmaz, R. (2011). “Tanzimat Edebiyatının Kültürel Arka Planı”, Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı-I. Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Korkmaz, Z. (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Küçük, S. (2015). *Tarihî Türk Lehçelerinde İsimden İsim Yapma Ekleri*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmanî V*. (haz.: Akbayan, N.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul
- Mehmet Ölmez (tarihsiz) “Türk Dillerinin Sözlükleri ve Türk Sözlükçülüğü” (http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/mehmet_olmez_turk_dillerinin_sozlukleri_sozlukculuk.pdf E.T20.11.2016)
- Mustafa ibn Şemseddin Ahterî (1800), *Lugat-i Ahter-i Cedîd*. İstanbul
- Mutçalı, Serdar (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Nâcî, M. (2006). *Lugat-ı Nâcî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Onay, A. T. (2009). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (haz: C. Kurnaz.) İstanbul: HU Yayınları.
- Ölmez, Z., Kaçalın, M. (2011). *XI-XIII. Yüzyıllar Türk Dili*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Özcan, A. (1989). “Yağlıkçızade Ahmed Rıfat” md., C.:2, s.:131. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: İstanbul
- Öztürk, Mürsel- Derya Örs (haz.) (2009), *Mütercim Âsım Efendi Burhân-ı Katı*, İstanbul: TDK Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Pala, İ. (2010). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı.
- Parlatır, İ. (1989). “Tanzimat Nesri”, Büyük Türk Klasikleri. C: 9, s.:12-18. İstanbul: Söğüt-Ötüken Yayınevi
- Ragıb el-İsfahanî (2012). *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*. (çev.: Güneş, A. ; Yolcu, M.). İstanbul: Çıra Yayınları
- Redhouse, S. J. (1852). *Müntehâbat-ı Lugat-i Osmaniye*. İstanbul.
- Remzi, H. (1305). *Lugat-ı Remzî I-II*. İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzî.
- Sâmî, Ş. (2013). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

- Sertoglu, Midhat (1986), *Osmanlı Tarih Lügatı*, İstanbul: Enderûn Kitabevi.
- Şemseddin Sami (1317), *Kamûs-ı Türkî*, Dersaadet.
- Şentürk, A., Kartal, A. (2004). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınevi
- Tietze, Andreas (2002) . *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı*. 1.cilt (A-E). Simurg Yayınları: İstanbul
- Tietze, Andreas (2008). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı*. 2.cilt (F-J). OAW: Budapest
- Timurtaş, F. Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Timurtaş, F. Kadri (2011). *Osmanlı Türkçesi Grameri III*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Tökel, D. A. (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar / Şahıslar Mitolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türk, V., Doğan, Ş., Şerifoğlu, Y. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. İstanbul
- Uludag, S. (2005) *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı.
- Ünver, İ. (2008). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. S.:3 s.:1-46, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic: Ankara
- Vankulu Mehmed Efendi (2014). *Vankulu Lügatı*. (Haz: Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi).
- Vefik, A. (1306). *Lehce-i Osmanî*. İstanbul: Mahmûd Beg Matbaası.
- Yavuzarslan, P. (2009), “Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü”. Tiydem Yayıncılık: Ankara
- Yıldırım, Nimet (2008), *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Kesit Yayınları
- Yılmaz, Mehmet (1992), *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Enderûn Kitabevi.

Zavotçu, G. (2013). *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü (Kişiler-Hayvanlar-Bitkiler-Tabiat Güçleri- Kişileştirilmiş Varlık ve Kavramlar)*. İstanbul: Kesit Yayınları

Zülfikar, H. (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nami ERDOĞAN
Doğum Yeri ve Tarihi : GAZİPAŞA ANTALYA 20/10/1984

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Antalya Lisesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

BİLİMSEL FAALİYETLERİ

Makaleler

-SCI :
-Diğer :

Bildiriler

-Uluslararası : Yusuf Can TIRAŞ, Nami ERDOĞAN. “27 Mayıs 1960 Darbesi’ni Anlatan Bir Roman: Sevinç Çokum’un Karanlığa Direnen Yıldız’ı”. Adnan Menderes Üniversitesi DARBE SEMPOZYUMU (26-27-28 Mayıs 2017).

-Ulusal :

Katıldığı Projeler :

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurumlar ve Yıl :

İLETİŞİM

E-posta Adresi : namierdogan0709@gmail.com

Telefon : 0 554 890 15 16

Tarih